Kint geer eur eige stad?

E. Jaspar

bron
E. Jaspar, *Kint geer eur eige stad?* Uitgeverij J. Schenk / Boekhandel Veldeke, Maastricht 1968 (3de druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/jasp002kint02_01/colofon.php

© 2013 dbnl / erven E. Jaspar

t.o. 3

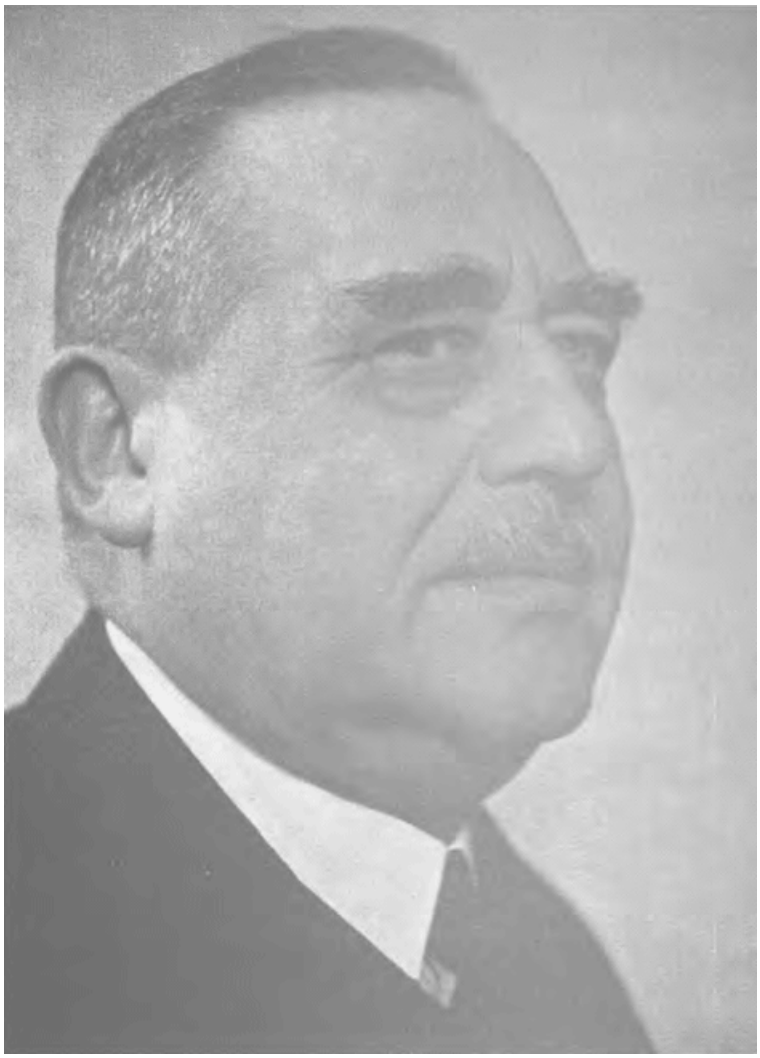

DR. EDM. JASPAR †

Bij d'n twieden drök

Wie me miech sjreef tot 'KINT GEER EUR EIGE STAD?' zouw herdrök weure en miech daobij vroog of iech et zouw wèlle naokieke wat de spelling betröf en die aon te passe aon d'n tied vaan allewijl, höb iech dat dalik aongenome. Et waor wel 'nen houp werrek, meh et book vaan Dr. Jaspar en Mestreech zien et allebei weerd.

Aon d'n opzat vaan et werrek höb iech netuurlik niks veranderd, vaan de historiese gegeves bin iech mèt mien vinger aofgebleve, loeter en allein höb iech de sjriefwijs bekeke en heij en dao get inkonsekwensies weggewèrrek, boebij iech miech gehawwen höb aon de aonwijzinge veur de spelling door VELDEKE oetgegeve.

Heerrele, 1960.
Harie Loontjens.

Aon m'n Vrouw en Kinder.

Aon de lezer.

Ruim veer jaor geleije woort miech door Pastoer Brune gevraog, of iech in et nuij oet te geve blaad ‘VERITAS’, dat um de veertien daog zouw versjijne en in Mestreech gratis weure verspreid, 'n vaste rubriek veur m'n rekening zouw wèlle numme, boe-in iech m'n stadgenote ins get bezunderhede zouw vertèlle umtrint de historie vaan et aait Treech.

Wijl miech m'n geboortestad zoe daonig aon et hart laog en iech zellef häör verleije zoe boetegewoen intressant voont, höb iech et veurstèl direk aongenome op kondisie, dat iech miech vaan de Mestreechter taol zouw mage bedene, wat good gevoonde woort.

De rubriek zouw heite: ‘KINT GEER EUR EIGE STAD?’

Iech höb miech toen aon et sjrieve gezat en et werrek is oetgegreuid tot 87 artikele.

Naodat de lui e stök of tien vaan die opstèlle gelezen hadde, woort miech al gezag: ‘este veerdig bis, mooste dat es book oetgeve’. En dao zien de trouw lezers vaan ‘Veritas’ nog dèks op trökgekomme, zoedat iech eindelik besloten höb, hunne zin te doen.

Wat iech Uuch heij veurzèt, Lezer, heet gaaroet neet de pretensie, e wetensjappelik-histories werrek te zien. Et is et rizzeltaot vaan etgeen iech in m'ne vrijen tied jaore laank oet allerlei bronne höb bejeingezeumerd, miestal zoonder die bronne krities te bestudere (daoveur bin iech geine vakmaan en had iech ouch trouwens geinen tied). Meh dat kin iech toch wel verklaore, dat iech et werrek mèt väöl leefde gedoon höb, mèt groete leefde zellefs en mèt trots veur Mestreech, dat ziech op 'n historie kin bereume, zoe boetegewoen es gein aander stad in eus land kin naowieze.

In m'nen teks höb iech alle hoegdravendheid geweerd; iech wouw etgeen iech te vertèllen had op populaer maneer mètdeile, zoedat ederein et zouw kinne verstoon.

Dus, Lezer, oordeilt neet te streng euver d'n inhaait en euver de stiel. Wat bij miech veurop zaot, waor, bij de Mestreechteneers belangstèlling in, leefde veur hun unieke stad op te wèkke en es iech dat mèt me book kin bereike, bin iech al lang kontent.

Mestreech, november 1936.

De Sjrijver.

Ierste deil

I. Inleijing.
D'n ajtsten tied.

Mesjiens zal mennigein bij z'n eige dinke: wat 'n oonnuzel vraog, die dit book es titel dreug. Zouw 'ne Mestreechteneer noe nog neet z'n eige stad kinne?

Mèt eur permissie, bèste lezer, et lik mer d'raon, wat me versteit oonder ‘z'n stad kinne’. Is dat dèks et geval es me de weeg door de straote wèt, es m'n op de huugde is vaan de bèste adresse veur inkuip te doen? Kint geer Mestreech es geer aon 'ne vreemde wèt te vertèlle: dit is et Paoter Vink-teurensje en dat dink dao hèt ‘de Vief Köp’, es geer wel ins gehuurd höb vaan de ‘Greune Weeg’ en de zèllevere Apostele?

Meh wèt geer, kint g'r uuch 'n veurstèlling devaan make, wie aait Mestreech wel is, wie de stad is oontstande en ziech ontwikkeld heet, wat ze in de loup vaan de iewe allemaol heet mètgemaak? Veer zouwe dörreve wèdde, dat d'n hoonderste maan dao koelik e flaw benöl vaan heet.

'n Behurelik aoneingeslote historie vaan Mestreech is tot vaandaog d'n daag nog neet gesjreve. Dao heet ziech nog niemes aon gewaog, umtot dat zoe daonig meuielik is. Veer besjikke naomelik neet veur alle periode euver de nudige gegeves; väöl, veural vaan d'n hielen awwen tied, lik nog in d'n duuster. Veur zoe e werrek good te lievere zouw kompleet 'ne minseleeftied nudig zien.

Veer wèlle d'r daan ouch in de veerste veerte gein aonspraok op make, heij, wat me hèt, 'n komplete historie vaan Mestreech te geve, meh zöllen al hiel kontent zien, es et us lök, et veurnaomste wat bekind is mèt te deile en zoe good meugelik te eksplikere.

Veer stèllen us veur, iers te behandele et oontstoon, de opkoms en oontwikkeling vaan Mestreech, daonao te bespreke, wie de stad in de loup vaan d'n tied is geregeerd en wat ze heet beleef en doorstande, um daan later nog in bezunderhede te geve de historie van z'n monuminte, kèrreke, kluusters, vestingwerreke en, veur zoeveer dat bij de bespreking vaan et ein en aander nog neet zal gebäörd zien, ouch vaan z'n pleinen en straote.

Mestreech is zoonder einigen twiefel de ajtste stad vaan eus land, Mestreech waor al 'n plaots vaan beteikenis, waor zellefs al de residensie vaan 'ne bissjop, bezaot al 'n keuninklikke verbliefplaots, wie in de res vaan eus land de minse nog in biestevelder door de bosse trokke en vaan jach en vèsserij leefde, terwijl vaan e geregeld same-

leve op vaste plaotse dao nog gaar gein kwestie waor. Mestreech waor daan ouch al hiel vreug e middelpunt, van boe oet et Kristendom en de besjaoving neet allein nao 't noorde, meh nog nao aander windstreke zien oetgedrage.

Es veer dus wèlle beginne mèt et begin, mote v'r hiel wied trökgoon, tot d'n tied, dat de Romeine in dees streke de heij levende stamme aon hun gezag begôste te oonderwerrepe.

Wie d'n touwstand in nog vreuger tijje waor, of toen ouch al op de plaots, boe Mestreech lik, e soort vaan sameleving vaan min of mie blievenden aard heet bestande, is meuielik vas te stèlle. Wel höbbe de opgraovinge vaan de lèste jaore in de umstreke, wie in et Cabergerveld en in Groonsveld aongetuind, tot al hiel lang veur et begin vaan eus Kristelikke jaortèlling dao stamme mote geleef höbbe, die et tot 'ne veur deen tied vrij hoege staot vaan oontwikkeling gebroch hadde.

Wat veer zeker weite is, dat de Romeine in eus landouwe hiel groete verandering höbbe gebroch. Zoe gaw zij de versjèllende stamme oonder hun mach hadde gekrege, begôste ze de veroverde landstreke vaan weeg te veurzien um de verbinding dao te stèlle tösse de vaste, versterrekde punte, die ze op good gekoze plaotse hadden opgeriech en boemèt ze de stamme in bedwaank hele. Zoe lagte ze oonder aandere 'ne groete militaere weeg aon vaan oet Gallië nao et ooste, nao Kölle; dee leep in de riechting, aongegeve door de tegeswoordige plaotse Toongere, Meerse, Vallekenberreg, Heerrele, Rimburg en Jülich (bij Aoke). 'n Herinnering aon die verbinding besteit nog in Wolder, boe noe nog 'ne weeg ‘de Romeinse baon’ hèt. 'nen Aandere weeg kaom vaan Aoke en leep euver Göllepe nao 't zellefde punt aon de Maos es de veurige weeg. 'nen Derde kaom oet et zuide euver Herve, Dalheim en Viezee bij de twie aandere same. Daan hadder nog 'n groete verbinding euver de Smeermaos, Mazeik en zoe wijer nao Nijmege, die ouch weer heij ten weste vaan de Maos begôs. De plaots vaan samekoms vaan al die importante weeg bij 'n groete rivier môs dus wel e belangriek knouppunt vaan verkier weure, en et is neet te verwoondere, dat de Romeine alles d'rop zatte veur dat te behawwe, terwijl vaan d'n aandere kant de alles behalleve röstige stamme eder kier weer obbenuijts perbeerde um et aon de Romeine aofhendig te make. Tot dat in et jaor 70 n. Kr. de Romeinse veldhier JULIUS CAESAR aon dat gehaspel veur good 'n ind maakde en abseluut meister woort vaan de ganse streek.

De Romeine, wie gezag, zatte hun weeg, die oet et weste en zuide kaome, aon d'n euverkant vaan de Maos veurt in de riechting Kölle. Ze môste dus ouch e middel höbben um euver dat water te komme. De Romeinsen historiesjrijver TACITUS, dee de jaore 69 en 70 n. Kr. mèt betrèkking tot eus streke behandelt, sprik al vaan 'n ‘pons Mosae’, 'n brök euver de Maos. Dat zal in deen tied zeker wel nog gein vaste brök gewees zien, hoegstens ein vaan tijdelikken aard, veur militaer

doeleinde, wie CAESAR t'rs euver versjeije watere, b.v. ouch euver de Rien heet laote sloon, um ze later weer aof te breke. Aannummelikker is et, dat in et begin in gewoenen tied e soort vaan veer heet deens gedoon en dat bij hiel lieg water et verkier gewoen door de rivier plaots had.

In alle geval hèdde de Romeine de plaots, boe ze de Maos euverstaoke, TRAJECTUM, 'euvertoch' of 'punt, boe me euver et water kin trèkke'. Dat woord is in de loup vaan d'n tied gewoorde tot TRECHT, TREECH en TRICHT en dao-oet is de naom MAASTRICHT, MESTREECH oontstande.

Wie al bove gezag is, waor et veur de Romeine vaan et groetste belang, op zoe e punt meister te blieve en daorum lagte ze daan ouch aon weerskante vaan dat 'trajectum' versterrekingen aon, veural op de linkerover vaan de Maos. Dao verrees 'n groete legerplaots, die e respektabel oppervlak besloog. Beginnende kort bij et water, boe de veurnaomsten touwgaank waor, leep ze nao et zuide oongeveer tot boe noe de Hèlpoort steit, en nao et weste tot aon et tegeswoordige Vrietof. Langs dee kant, dus zoe get in de riechting vaan de hoezerrij vaan de Breijstraot nao de Groete Staat, moot in deen tied nog 'nen errem vaan d'n Eker geloupen höbbe, dee ziech daan wijer nao et ooste tot de Maos veurtzat. In de loup vaan de jaore heet me bij gelegenheid vaan opgraovinge in de Kapoenstraot en langs et Vrietof nog aonwijzinge veur et bestoon vaan deen Eker-errem gevoonde. Aon de noordkant leep de Romeinse legerplaots, wie me vreuger algemein aonnaom, zoe oongeveer tot aon de Platielstraot, meh in de lèsten tied heet door et vinde vaan eerdewerrek oet de ierste iew de meining veld gewonne, dat ouch de groond, boe noe de Groete Staat op steit, door die legerplaots in beslaag woort genome.

Vaan de militaer weeg vaan de Romeine maakde naturelik ouch de bevolleking vaan de streek, veural kouplui en ambachslui gebruuk en zoe is et te begriepe, dat ziech in d'n umtrèk vaon zoe'n legerplaots al gaw minse gónge vestige, umtot dao aon die Romeine alliech get te verdene veel. Laanksamerhand heet ziech die vestiging mie en miejer oetgebreid oonder de besjerreming vaan de Romeine, die dat in de hand wèrrekde. Dao kaom nog bij, dat in deen tied et land doreweeg oonveilig woort gemaak door bende barbare, die oet et ooste nao de vlake, vröchbaar landouwe kaome getrokke en de gezete bewoeners de sjrik op et lief joge, zoedat die hunnen touwvlöch zeukde kort bij de plaotse, boe de Romeine in versterrekinge gelegerd waore.

Zoe oontwikkelde ziech op d'n doer aon de twie kante vaan de Maos, meh toch veural op de wester-over, e sentrum vaan bewoening mèt 'n gemingde bevolleking vaan militaere en börregers vaan Romeinse, Germaonse en Keltiese aofkoms.

Dat sentraal punt, aon e nèt vaan groete weeg, e breid vaarwater en in 'n boetegewoen vröchbaar streek gelege, woort al gaw 'n plaots

vaan belang, die gestiedig in umvaank en bleui touwnaom, zoedaonig zellefs, dat ze al in de veerde iew bissjopsstad is gewoorde.

Veer wete jummers, dat in 380 SINTERVAOS z'ne bissjopszetel euverbroch nao Mestreech.

Dat is e feit, boevaan me de importansie neet hoeg genôg kin aonsloon. Dat feit drök nog z'ne stempel op eus stad, en et is, wie veer later zölle zien, vaan beslissenden invloed gewees op häöre veuroetgaank. Meh boetendien is et wel et mies sprekend bewies veur wat Mestreech in et jaor 380 al beteikende. SINTERVAOS, dee in Toongere rezideerde, voolt ziech op e gegeve momint in die stad neet mie veilig genôg veur de bedening vaan z'n amb en veur et behaait vaan de sjatte vaan z'n kèrrek. In Toongere stoont heer eder kier weer bloet aon invalle vaan allerlei vreemde stamme. In Mestreech daorentege meinde heer röstiger en zekerder te kinne zien zoewel veur z'ne persoen es veur z'n kèrrekelikke bezittinge.

Ruim drei en 'n haaf iew laank höbben eus veurawwers 'ne bissjop binnen hun mör gekind, totdat SINT HUBEER in 723 de zetel vaan et bisdom heet verplaots nao Luik.

Wie evel Sintervaos nao Mestreech kaom, waor et Kristendom heij al neet mie oonbekind. Oongeveer 'n iew teveure waor et al in dees streke gebroch door SINT MATERNUS, bissjop vaan Kölle, dee ouch et bisdom Toongere heet opgeriech en vaan wee gesjreve steit, dat heer in Mestreech 'n kapel boude, de allerierste in et land, dat veer noe Nederland heite.

Boe die kapel persijs gestanden heet, dao-euver zien de gelierde et nog neet eins. D'n eine zeet, dat ze stoont zoe get op de plaots vaan Slevrouwekèrrek, enen aandere wijs aon de plaots, boe later d'n ‘Awwestiene’ geboud is, 'nen derde eindelik zèt ze oongeveer boe noe Sintervaoskèrrek steit. Heij-oet bliek al, dat die kwestie meuielik zal zien oet te make, alhoewel me toch et vollegende zouw kinnen aonveure: de plaots vaan Slevrouwekèrrek heet, wie veer meine, al et minste kans, umtot algemein weurd aongenome, dat dao - oongeveer et middelpunt vaan de Romeinse legerplaots - in de Romeinsen tied 'nen tempel stoont, gewijd aon de godin Diana. Et heidendom had toen heij nog wied de euverhand, wie vaan zellef sprik, en noe is et neet aon te numme, dat de Romeine zoe tolerant zouwe gewees zien, dat ze 'n kristelikke kapel op de plaots vaan, of in alle geval kort bij hunnen Diana-tempel zouwen höbbe touwgelaote, veural wijl dat daan gebäörd had mote zien veurdat door de Romeinse keizer Konstantijn de Groete aon et Kristendom volledige vrijheid woort verliend, etgeen de zaak nog oonwoersjienelikker maak. Die vrijheid jummers is aon et Kristendom iers gegeve in 313, terwijl Sint Maternus is gestorreve umstreeks 325.

Wat de plaots vaan d'n ‘Awwestiene’ beträf, dao moot al wel hiel vreug 'n kapel gestande höbbe, touwgewijd aon Slevrouw oonder d'n

titel: ‘Maria ten Oever’ (daovaandan nog de naom ‘Merriejestraot’), meh of dat al et werrek is gewees vaan Sint Maternus, is zier twiefelechtig. Et mieste pleit deveur, dat die kapel gestanden heet oongeveer boe noe nog Sintervaoskèrrek in al häör groetheid ziech verhef. Dao laog ze in alle geval kort bij de groete weeg nao Toongere en Hasselt en vrij vaan et sentrum vaan et Romeins heidendom.

Hoewel dus SINTERVAOS neet d'n ierste is gewees, dee et Kristendom heij heet gebroch en gepreek, is et toch e feit, dat mèt de koms vaan häöm nao Mestreech et gelouf z'ne groeten opbleui begôs is. Vaan heij oet heet et ziech verspreid nao alle windstreke.

Et leve vaan euze groete stadspatroen mage veer wel bij alle Mestreechteneers es bekind veroonderstèlle en daorum zölle v'r dao ouch neet wijer op ingoon. Wel mote veer noe alvas d'rop wieze - wie ouch later herhaoldelik blieke zal - dat heer et is, aon wee de stad veur 'n hiel groet deil häör opkoms en groetheid te daanken heet gehad, veuriers door etgeen heer gedoon heet tijdens ze leve en veurtgezat heet in z'n opvollegers, meh veurnaomelik door de veriering es hèllige, die alle later geslachte häöm betuind höbbe, 'n veriering, die door gans Wes-Europa bekind waor en d'n invoudige boer zjus wie keuningen en keizers nao Mestreech veurde.

Umstreeks 450 waor et heij mèt de mach vaan de Romeine veur good gedoon. Väör en nao waore hun legers nao Italië trökgerope um dao Roeme te verdiedige tege de invalle vaan de barbare.

Toen braok veur Mestreech wie veur zoeväöl aander plaotse 'nen oongelökkigen tied aon. Allerlei oonbesjaofde volksstamme doke toer op toer vaan oet et oosten op en zeukde door geweld, brand, en moord ziech meister te make van de welvarende, good beboude streke en vaan etgeen de bewoeners aon eigendomme bezaote. Dat ouch Mestreech riekelik ze paart daovaan gehad zal höbbe, vèlt neet te betwiefele. Meh of et woer is, zoe es beweerd weurd, dat et gans en al mèt de groond geliek is gemaak, da's 'n aander kwestie. Ruim 'n iew heet et gedoord, veurdat de Fraanke heij e bitteke orde en rös kaome bringe, meh in dee benkelikken tössentied is Mestreech daan toch nog altied bissjopsstad gebleve, get wat me ziech koelik kin veurstèlle, es dao geine stein mie op d'n aandere waor blieve stoon. Me moot ziech in zoe'n zake veural wachte veur euverdrieving, die dèks tot oonmeugelikke konkluzies leid. Zeker, de opgraovingen in d'n umtrèk vaan Slevrouwekèrrek en op aander plaotse wieze d'rop, dat et dao in hielen awwen tied daonig gebrand moot höbbe, meh dat zeet toch nog neet, tot alles door die Vandalestamme verinneweerd is. Umstreeks 507 vinde veer oetdrökkelik vermeld bissjop FALCO, umstreeks 535 bissjop DOMITIANUS, die heij gewoend höbbe, terwijl Domitianus heij in 560 gestorreven is.

II. D'n tied vaan de Fraanke.

Meh ouch veur Mestreech zouw nao de rege de zonnesjien weer doorbreke. Wie de FRAANKE ziech in dees streke hadde vasgezat en hun weusheid op d'n doer hadden aofgelag, veural wie op et veurbeeld vaan hunne keuning CLOVIS et groetste deil tot et Kristendom bekierd waor, begôs ouch veur Mestreech 'ne beteren tied aon te breke.

Mestreech woort oonder de Fraanke, die 'n regelmaotige bestuursinriechting inveurde, de hoofplaots vaan e graofsjap. Umstreeks 550 woort heij al munt geslage. De plaots, boe dat gebäörde, laog dinkelik boe veer nog et Staotehoes gekind höbbe en noe et poskantoer steit. Tot oongeveer 760 zien de naome vaan de Fraankiese muntmeisters, die dao gewèrrek höbbe, bekind. Et boetegewoen gunstig geleeg en neet minder de veriering veur Sintervaos, die toen al 'n groete vlöch begôs te kriege, maakde, dat Mestreech ziech gestiedig oetbreidde. Vaan groet belang waor ouch et stiechte vaan 'ne zoegenaomde PALTS, 'n verbliefplaots veur de Merovingiese en later veur de Karolingiese keuninge. De plaots, boe dee palts gestanden heet, weurd noe ingenome door de blok hoezer tösse de Breijstraot en de Platielstraot aon d'n ooskant vaan et Vrietof.

Oet 'n aw kroniek wete v'r, dat dee palts al in 552 bestóng. Veer vinde wijer vermeld, dat de ierste keuninge dao al hun verblief höbbe gehad, dat oonder aandere keuning DAGOBERT ontrint 620 dao et diploom gaof veur de stiechting vaan et Wittevrouwekloester en in 667 keuning Childerik II vaan dao oet z'n goodkääring gaof aon de opriechting vaan de abdije vaan Stavelot en Malmedy. Later vinde v'r in dee palts KAREL MARTEL en veural KAREL DE GROETE, dee dèks ze verblief dao heel es heer oet Aoke nao Mestreech kaom um op et graaf vaan Sintervaos te beije.

Zoe'ne palts - al kump et woord ouch vaan et Latijns ‘palatium’, dat palies beteikent, - mote veer us noe neet dadelik dinken es e gebouw, dat veer allewijl palies neume. Et zal in et begin zeker neet väöl mie zien gewees es 'ne groete versterrekde boerenhoof, dee ziech op d'n doer tot e verblief veur keuningen heet oontwikkeld. Et feit, dat us zoeväöl keuninge bekind zien, die dao kortere of langeren tied woende, wijs wel d'rop, dat zij dao 'n oonderdaak voonte, dat nao hun gôsting waor en hun aon komfor, meh veurnaomelik aon veiligheid datgene booi, wat ze in verband mèt de touwstande kôste verlange.

Et sprik wie e book, dat zoe'n keuninklikke verbliefplaots aon Mestreech al gaw e boetegewoen ‘cachet’ gegeve moot höbbe, e veurrech boven e groet aontal aander plaotse, wat ziech ouch in later tijjen heet oetgeweze.

Wie de Noormanne in dees streke hun invalle höbbe komme doen, is dee palts ouch neet gespaord gebleve. Dao weurd zellefs beweerd, dat 'r tot op de groond verwoes is. Of dat woer is, maag betwiefeld weurde en es et wel gebäörd is, moot heer later weer zien opgeboud, want veer vinde in de kronieke dao nog in 891 keizer ARNULF, later KAREL MARTEL en keizer OTTO I es bewoeners aongehaold. In alle geval steit et vas, dat in et jaor 967 keuningin GERBERGA, de vrouw vaan de Franse keuning LOUIS D'OUTREMER (Lodewijk vaan Overzee, wie ze 'm heij neumde) de ganse palts mèt alles, wat daobij behuurde en zoe good es zeker ouch et terrein, wat noe et Vrietof is, aon et kapittel vaan Sintervaos es sjinking gaof en dat e paar hoonderd jaor daonao dat kapittel op de plaots vaan dee palts et Sintervaos-Gashoes heet opgeriech, boe-euver later.

Bissjoppe en keuninge waore dus al in de zèsde, zevende en achste iew in Mestreech gaar gein oonbekinde en wat dat veur de stad destijds beteikende, weurd dutelik, es me bedink, dat in deen tied Luik nog mer e gans oonnuzel dörrepke waor, boe aon et revierke de Légia get vèssers en klein ambachsluikes samewoende.

En al et leve vaan Mestreech konsentreerde ziech mie en miejer um et middelpunt vaan alles: SINTERVAOS. In 383 gestorreve, woort heer begraove örreges in d'n umtrèk vaan de Romeinse versterreking kort bij de groete baon vaan Toongere nao Kölle. Dat waor euvereinkomstig et gebruuk vaan de Romeine, die hun doeie miestal kort langs de groete weeg begraofde. Dinkt b.v. mer ins aon de bereumde Via Appia bij Roeme, die links en rechs bezejd is mèt graafmonuminte oet de Romeinsen tied.

Dao is al hiel get gediskereerd euver de vraog, boe Sintervaos noe eigelik zjus begraoven is. De bekinde sjrijver GREGORIUS VAAN TOURS, dee in de twiede hèllef vaan de zèsde iew de historie vaan de Fraanke heet te book gestèld, beweert, dat d'n hèllige is begraove ‘kort bij d'n openbare weeg’ (juxta ipsum aggerum publicum) en op 'n aander plaots zeet 'r: ‘kort bij de brök in d'n openbaren weeg’ (juxta ipsum pontem aggeris publici). Dit lèste höbbe sommige noe zoe oetgelag, dat Sintervaos zouw begraove zien kort bij de brök euver de Maos, op et kèrrekhof vaan de kapel vaan ‘Maria ten Oever’ (boe later is geboud d'n ‘Awwestiene’).

Aofgezeen vaan de sterrek te betwiefele vraog, of dao zoe vreug al 'n kapel gestanden heet (veer höbbe die kwestie al ieder aongereurd), mote veer heij veural neet vergete et bestoon vaan deen errem vaan d'n Eker, dee westelik vaan de Romeinse vesting leep en dee dus ouch de groete weeg Toongere-Kölle moot gesnojen höbbe. Zoe-

dat, boe et zier oonzeker is, of in deen tied al 'n eigelikke brök euver de Maos laog, et hiel good meugelik is, dat Gregorius vaan Tours mèt z'n brök bedoeld heet et verbindingsmiddel in d'n zoe-eve geneumde weeg euver d'n Eker eweg.

De mieste gegeves pleite dus deveur, dat Sintervaos begraoven is oongeveer op de plaots, boe noe z'n kèrrek steit. En dat kump ouch et bèste oet mèt etgeen Gregorius vaan Tours us vertèlt euver et stiechte vaan dat kèrrekgebouw door SINT MONULPHUS. Heer waor 'nen tiedgenoot vaan dee bissjop en kin dus alles, wat 'r euver dee maan sjrijf, oet de ierste hand gehad höbbe. Heer zeet daan, dat Sint Monulphus t'r iere Sintervaos 'ne groeten tempel leet bouwe, boe heer de planne zellef veur maakde en boe heer later de euverbliefsele vaan z'ne groete veurgenger in euverbroch. Mét dee bouw moot umstreeks et jaor 600 begôs zien.

Et werrek, wat door Sint Monulphus, dee rieke bezittinge in de umstreke vaan Dinant had, waor aongepak en groetendeils oet eige middele bekostig, woort door z'nen opvolleger SINT GONDULPHUS veurtgezat en zoe oontstoont boven et graaf vaan euze Stadspatroen e monumint, hääm wierdig en boe vaan alle kante de pelgrims nao touw kaome getrokke veur op dat graaf te beije.

Wie SINT HUBEER in 723 de zetel vaan et bisdom euverbroch nao Luik, stèlde heer euver de geistelikheid vaan Mestreech 'nen ab aon, dee in ziene naom heij et gezag môs oetoefene. Aon deen ab deit us nog dinke de straot, die veer de ‘Zapstraot’ heite, meh die offisjeel de naom vaan ‘Abtstraat’ dreug.

Stoont Mestreech dus vaan deen tied aof oonder et geistelik gezag vaan de bissjoppe vaan Luik, wereldlik huurden et, ouch tijdens Karel de Groete, aon de Karolingiese keuningen en keizers. Nao d'n doed vaan Karel de Groete z'ne zoon kaom Mestreech aon et riek vaan Lotharinge, dat langen tied zwoer te lijjen heet gehad door de oorloge, die versjeije vorste ziech oonderein aondoge um in et bezit vaan dat riek te komme. En door et gekebbel vaan de groete hiere, die allemaol rechte d'rop prittendeerde en ziech et leech neet in de ouge gunde, woorte de kleinder hiere, die daovaan profiteerde, wie langer wie astranter en daodoor ouch wie langer wie mechtiger. Ouch de bissjoppe, die in deen tied allemaol tevens wereldlik gebied hadde, dus prins-bissjoppe waore, wiste dao hun veurdeil mèt te doen. Zoe woort de abdij vaan Sintervaos in 889 door keizer ARNULF in vollen eigendom gegeven aon d'n aartsbissjop vaan Trier. Later, bij de behandeling vaan de historie vaan et kapittel vaan Sintervaos, zölle veer dao oetveuriger op trökkomme.

III. De bissjop vaan Luik.

Wat us op et ougenblik miejer intresseert, is, dat in 908 de bissjop vaan Luik vaan keuning LODEWIJK et rech kraog um *tol* te heffe en *munt* te sloon binne Mestreech, e rech, dat in 985 door d'n Duitse keizer OTTO II oetdrökkelik is bekrachtig en in 1006 door keizer HENDRIK III nog ins is bevestig.

Dat rech vaan tol en munt (jus telonii ac monetae) waos e zoegenaomp keuninklik rech (jus regale), dat e wezelik en nog al oetgebreid gezag euver de stad in ziech sloot. Tol moch door de bissjop geheve weure zoewel op et water es op et land vaan alle inkommende en oetgaonde geudere. En et rech um munt te sloon, dat teveure allein aon de keuninge touwkaom, heel ouch in et privilezje um belastinge te heffe.

Heij-oet bliek, dat de bissjoppe vaan Luik vaan toen aof al 'n groete wereldlikke mach euver eus stad bezaote. Meh de touwkinning vaan die rechte is veur us vaan nog vääl groeter en gewiechtiger beteikenis gewees, wijl ze de groondslaag is gewoorde vaan de TWIEHIERIGHEID VAAN MESTREECH.

Die Twiehierigheid is mesjiens wel et mies markante feit in de historie vaan eus stad. Veer höbben altied gelierd, dat niemand twie hiere kin dene. Mestreech heet getuind, dat wel te kinne. Bijnao zès iewe laank heet Mestreech geleef oonder e politiek rezjiem, zoe es nörreges aanders kin aongeweze weure en dat daan ouch uniek maag heite. En daorum dene veer dat heij oetveurig te bespreke.

Oongeveer drei iewe laank höbbe de bissjoppe vaan Luik euver Mestreech, in alle geval euver et gedeilte, dat zoe get laog op de plaots vaan de aw Gallo-Romeinse stad en groetendeils sameveel mèt et gebied vaan de parochie vaan Slevrouwekèrrek en boetendien nog euver et gebied vaan de parochie vaan Sint Pieter, hun rechte allein oetgeoefend. Veur zoeveer ziech hun mach neet oetstrèkde huurde Mestreech aon de Karolingiese keuningen en keizers en later aon de keizers vaan Duitsland.

Meh in et jaor 1204 sjoonk keizer PHILIPPUS II Mestreech mèt al z'n aonhurighede, dörrepe en liene aon de graof vaan Leuve, dee door häöm tot d'n titel en de mach vaan HERTOG VAAN BRAOBANT verheve waor.

Boete die sjinking bleef et kapittel en de kèrrek vaan Sintervaos; want al in 1087 waor die kèrrek mèt al häör dependensies door keizer

HENDRIK IV tot vrij Rieksabdij verklaord, die veur et geistelikke rechstreeks oonder de Paus stoont.

Vaan de rechte vaan de bissjop vaan Luik weurd in et diploom vaan die sjinking door de keizer mèt gei woord gerep, meh toch bliek oet alles euverdutelik, dat dee bissjop al de rechte, die heer al had, behawwen heet.

Zoe kraog Mestreech TWIE HIERE, de Prins-Bissjop vaan Luik en d'n hertog vaan Braobant, nevenein en same. Vaan dat jaor dus geld veur eus stad de spreuk: 'EEN HEER, GEEN HEER; TWEE HEREN, EEN HEER', of wie et in et Latien gezag woort: 'TRAJECTUM NEUTRI DOMINO, SED PARET UTRIQUE', wat vertaold beteikent: 'Mestreech is vaan geine vaan de Twie Hiere allein, meh huurt aon hun twieje same'. Die spreuk is vaandaog d'n daag nog te leze op et Stadhoes bove de groete sjèlderij, die in de Prinsekamer bove de monumentaal sjouw is geplaots.

Deen touwstand vaan Twiehierigheid, vaan et zoegenaomp 'Indivise Maastricht', heet oonaofgebroke gedoord tot 1794, wie de Franse ginneraol KLEBER de stad heet ingenome en ze oonder Frans bestuur kaom, terwijl in dezellefden tied aon et wereldlik gezag vaan de bissjop vaan Luik door de Franse veur good 'n ind is gemaak.

IV. Algemeinen touwstand vaan de stad.

Alveurens veer evel die Twiehierigheid naoder goon oetwèrreke, wèlle v'r ins naogoon, wie Mestreech in deen tied oetzaog en wie wied et ziech zoe get oetstrèkde.

Es grenze vinde veer in de historie-bronne aongegeve: in et zuide de butesten errem vaan d'n Eker, in et weste d'n achterkant vaan de woeninge en aander gebouwe, die op Sintervaoskloester gelege waore en de Kommel, en in et noorde de weije vaan et kapittel vaan Sintervaos en de kluis vaan Sint Antonius, aon d'n Hochterweeg (noe de Bosstraot).

Vaan straote vinde veer in deen tied vermeld: de Breijstraot (Via Regia, de keuninklikke straot), Witmekerstraot, Groete of St. Jorisstraot (nog neet 'Groete Staat' geneump), Spèlstraot en Mäönt, dee zoe hèdde tot aon de Keesmerret.

De Witmekerstraot woort zoe geheite umtot dao groetendeils de lui woende, die et lienegood maakde, en die de velder vaan de lujers bewèrrekde, boe ze et water vaan d'n Eker veur vaandoon hadde, terwijl in de Spèlstraot, die iers Hochterpoortstraot hèdde, de minse woende, die et getuug veur de weefgetouwe maakde.

Oet de aw doupregisters en aander arsjieve weite v'r, dat in deen tied ouch al bestónge: de Hèlstraot, de Linkelestraot, de Kapoenstraot, de Kooistraot, de Lurestraot, de Moosmerret, de Platielstraot en de Stokstraot, dees lèste de ajtste welliech vaan de ganse stad.

De hoezer waore doorgaons vaan hout en leim, mèt 'nen houte veurgievel en e struje taak. Dat zoe'n zwegeledoeze gemekelik brande, sprik vaan allein en vaan 'n geregelde brandweer waor nog neet vääl te bekinne, zoedat, es et eine kier örreges begôs, d'n elend neet waor te euverzien. In de loup vaan d'n tied heet et stadsbestuur daan ouch maotregele genome door iers de struje taker te verbeje en later et bouwe oetslutend vaan steine hoezer touw te stoon. Sommige vaan die houte gievels höbben et nog lang oetgehawwe; de lèste, dee op de Keesmerret stóng, is in 1844 aofgebroke.

Et veurnaomste hoes in d'n tied, boe veer noe euver spreke, waor de woening vaan de graof vaan Mestreech, nao eine vaan de bekindste graove ouch geneump d'n 'Hof van Albuïnus'; et stoont boe later et Staotehoes geboujd is, dat weer heet mote plaots make veur et poskantoer. De palts waor toen al lang neet mie in gebruuk en mesjiens ouch al aofgebroke, want in 1171 heet et Kapittel vaan Sintervaos e begin gemaak mèt op die plaots et Sintervaos-Gashoes te bouwe.

Langs et Vrietof laog toen al sins boonderde jaoren et kloester vaan de Witte Vrouwe, op d'n Drees woort in 1200 dat vaan Sint Andries gestiech, terwijl in 1231 de Preekhiere of Dominikane ziech in de Spèlstraot en de Minnebreure ziech in 1234 op de Pieterstraot kaome vestige.

Kort nao et intrejje vaan d'n touwstand vaan Twiehierigheid kraog Mestreech ouch 'n regelmaotige, doorloupende u m w a l l i n g , e vas siesteem vaan vestingwerreke, boedoor de plaots, vollegens de begrippe vaan deen tied, offisjeel tot de rang vaan s t a d verheve woort.

Mestreech moot, wie v'r gezeen höbbe, oongetwiefeld al in de Romeinsen tied behurelik versterrek zien gewees, de Fraanke höbbe evezier hun eerde verdiedigingswerreke gehad en ouch leet d'n hertog vaan Braobant al in 1204 heij en dao walle aonbringe, meh in 1229 gaof heer aon de börregerij oetdrökkelik las, de plaots vaan vesting m ö r , dus werreke vaan stein, te veurzien. Dee las is door de inwoeners oonmiddelik oetgeveurd en zoe kaom Mestreech in et bezit vaan z'n

Ierste steine umwalling.

Die umwalling begôs e bitsje oostelik vaan de Hèlpoort en leep vaan dao in westelikke riechting tot aon de tegeswoordige Luregraof, buigde daan nao et noorden um, góng de helling op achter de klaustrale singel vaan Sintervaos tot aon de latere Groete Grach en leep eindelik nao et ooste touw dweers euver de Merret tot aon de Maos en daan weer langs en evenwijdig mèt dat water tot aon de Hèlpoort.

In die umwalling voont me versjeije poorte: veuriers de Hèlpoort, daan de Aw Aldenhofs- of Aw Pieterspoort op de plaots boe noe et Laank Gressje op de Pieterstraot oetkump, de Lurepoort bij et punt vaan samekomme vaan et Laank en et Klei Gressje Achter de Meules, de ‘Leemkuylen-’ of ‘Lenculen’-poort bovenaon de Linkelestraot, de aw ‘Tweebergen’-poort aon d'n Aanker, boevaan d'n einigsten tore nog korten tied geleije stoont achter et hoes ‘De drei Liters’ en iers veur e paar jaore is aofgebroke, de Hochterpoort (de groetste vaan allemaol) op de Merret bij de Spèlstraot en de Groete Grach en de ‘Leugen’-poort op de Merret bij de Göbbelstraot. Aon de kant vaan de Maos waore nog veer poorte: de Veerlinxpoort aon et oetind ter huugde vaan et hoes vaan de fotograaf Sohl langs et kanaal, de underste Kolepoort oongeveer tegeneuver de Jäögstraot, de beuvenste Kolepoort, later Batpoort geheite, op de Vèssermaos en daan nog de Slevrouwepoort op de plaots, boe in de Romeinsen tied eine vaan de veurnaomste touwgeng waor tot de legerplaots.

Vaan die umwalling zien, wie bekind, op d'n daag vaan vaandaog nog aonzeenlikke stökker euver: in de umgeving vaan de Hèlpoort en

et Paoter Vinkteurensje, de gedeiltes op et Laank en et Klei Gressje, in de Luregraof bij d'n Ezelemerret, achter d'n Tribbenaol en in de häöf vaan de hoezer op et Kloester, op de speulplaots vaan de Hoeger Börregersjaol in de Hellemestraot en et impozant stök - zwart vaan awwigheid - vaan Slevrouwepoort tot aon d'n duker vaan d'n Eker oonder et kanaal. Vaan de poorte bleef allein stoon de sjoen Hèlpoort, et ajtste vestingwerrek vaan eus gans land.

Noe woort et iers good en veilig woene binne Mestreech. Adellikke families en ambachslui kaome ziech heij wie laanger wie mie vestige, deftige hierehoezer woorte geboud, et handwerrek bleuide op allerlei gebied, kloesterorde, wie de al ieder geneumde Preekhiere en Minnebreure en wijer Augustijne en Begaorde stiechde heij hun hoezer, hospitaole, wie die vaan d'n Hèlligen Geis in de Staat, vaan Sint Jaokob bij et Vrietof, vaan Sint Katrijn op de Bosstraot, Sint Meerte in de Lurestraot en Sint Gieles in Wiek woorten opgeriech.

Door et aofslete vaan de stad aon de weskant môs de groete verbindingsweeg vaan Duitsland nao Toongere en Hasselt binne de walle weure verlag. Boven aon de Breijstraot bij et Vrietof woort dee weeg noe in twieje gesplits; ei deil leep dweers euver et Vrietof in de riechting vaan de ‘Tweebergen’-poort, et aander deil woort geleid nao de ‘Leemkuylen’-poort en heet 'n nuij straot doen ontstoon, die, umtot ze kort bij et kloester en de abdij vaan Sintervaos gelege waor, de naom vaan Papestraot kraog.

Veer höbben al opgemèrrek, dat door et bouwe vaan die walle de bevolleking daobinne gestiedig touwnaom. Meh ouch boete die walle woenden op sommige punte väöl lui. Aon de zuid-weskant vaan de stad waor zellefs op d'n doer e gans dörrep oontstande, et dörrep ‘Leemkuylen’, zoe geneump wijl dao op de lieg gelege terreine in d'n umtrèk vaan d'n Eker väöl leim gestoke woort veur et bouwe vaan hoezer. Ouch aon de noordkant boete de walle breide et aontal woeninge ziech oet. De bewoeners vaan die versjèllende punte klaogde, dat ze wel de laste vaan de stad mèt môste drage, meh gein besjerreming oondervoonte en aon al de naodeile verboonde aon et boete woene waore bloetgestèld.

Die klachte en et feit, dat de ruimte binne de ierste umwalling toch al gaw te klein góng weure veur de inwoeners behurelik oonder daak te bringe, brachte de ‘Twie Hiere’ tot et gewiechtig besluut, de grenze vaan de stad aonzeenlik oet te zètte en 'ne nuije rink vaan walle te doen bouwe, dee ziech in 'ne väöl groetere sèrkel vaan et zuide door et weste en noorde nao et ooste zouw oetstrèkke en aon Mestreech 'n oetbreijing zou bezörrege, die et tot hoegstens 35, 40 jaor geleije gehawwen heet. Mèt die

Twiede umwalling

is al e begin gemaak in et jaor 1298, dus nog lang gein hoonderd jaor

nao et bouwe vaan de ierste. Daodoor kraog de stad 'n oppervlak zeker twiemaol zoe groet es ze teveure gehad had.

De nuij umwalling sloot ziech bij et Paoter Vinkteurensje bij de aw aon, meh wie wijer ze nao et weste leep, wie wijer ze vaan deen awwe wal aof kaom te stoon. Aon et oetind vaan de later Toongersestraot waor d'n aofstand al tamelik groet, groeter woort 'r nog boven aon de Breuselestraot, weer groeter bij et Lindekruus en et groetste oonder aon de Bosstraot.

In die nuij umwalling woorte later geboud: de nuij Aldenhofs- of Pieterspoort, de nuij ‘Leemkuylen’- of Toongersepoort, de nuij ‘Tweebergen’- of Breuselepoort, de Lindekruuspoort, de nuij Hochter- of Bospoort en aon de kant vaan de Maos nog de Sint Antoniuspoort. In de aw umwalling langs de Maos kaom later nog 'n poort bij, de Meulepoort, tegeneuver de Honderstraot, boedoor me touwgaank kraog tot de meules, die väör en nao op de Kleine Green geboujd waore en boevaan de awwere oonder us de lèste, de sjoen en zoe sjèlderechtig gelege Maosmeule, nog hiel good gekind höbbe.

Al die poorte vaan de twiede umwalling, behalleve einige langs de Maos, höbbe blieve bestoon tot de jaore 1868 en 1869, wie ze zien aofgebroke.

Dat me al eus stadspoorte zoonder naobedink heet aofgebroke is 'n iewige sjan en e verluus veur Mestreech, wat noets mie kin weure goodgemaak. Zeker, dao waore poorte oonder, die es monumint noe neet zoe bezunder väöl te beteikenen hadde, wie de Bos- en de Slevrouwepoort; dees lèste stoont trouwens nao d'n aonlèk van et kanaal vaan Mestreech nao Luik oongetwiefeld in de weeg. Meh de Pieterspoort, de Breusele- en Toongersepoorte en evezoe die vaan Wiek hadde gerös kinne blieve stoon, es me de zaak mer begrepen had wie in ander steij, boe me ze heet gespaord en de verkiersweeg d'rum heer geleid. Mèt get gooie wèl en e behurelik inziech hej dat ouch heij hiel good kinne gebääre en daan waor eus stad 'n aontal bouwwerreke vaan groete historiese weerde rieker gewees, die häör aonzeen es aw bereumde vesting zier zouwen höbbe verhuug.

Allein de Hèlpoort, zjus de ajtste vaan allemaol, die dateert vaan d'n tied vaan de ierste umwalling, vollegens sommige nog wel vaan veur deen tied, is blieve stoon. Die stoont, voont me, et verkier neet in de weeg.

Aon de kant vaan de Maos zien de walle vaan aof de Brök in de riechting vaan de Bassing in de jaore 1849 en 1850 aofgebroke in verband mèt et graove vaan et kanaal nao Luik, boedoor ouch de dao bestaonde poorte môste verdwijne.

Veur et make vaan dat kanaal is ouch de ierste errek vaan de Maosbrök aon de kant vaan Mestreech weggebroke mote weure. Me heet dus al dèkser aon dat sjoen monumint geviedeld es allewijl.

Vaan de Brök in de riechting vaan Slevrouwepoort kôste de Walle

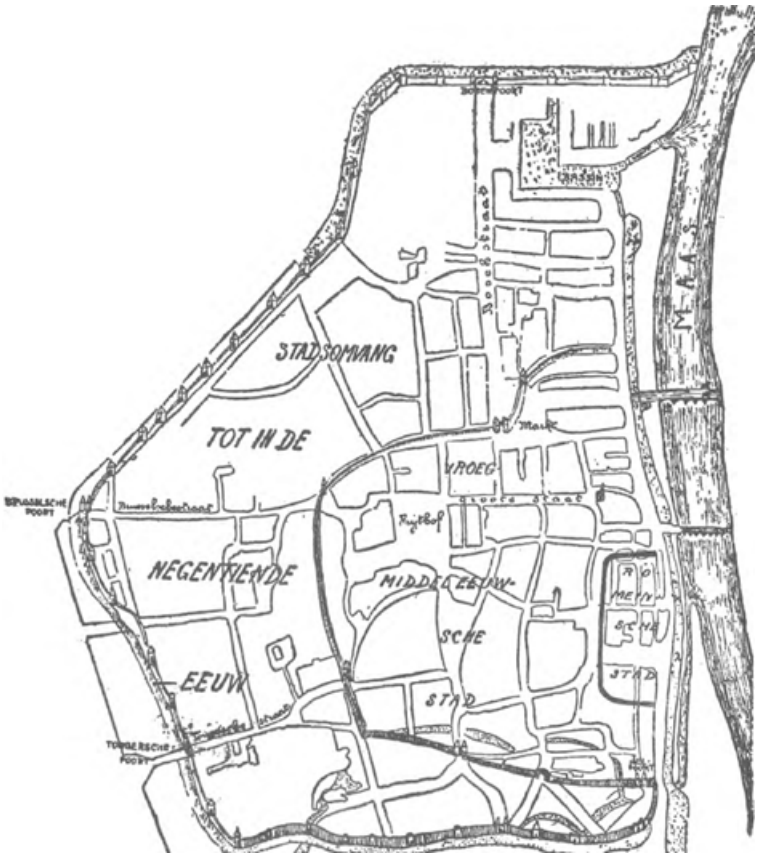

blieve stoon, umtot dao mie spasie waor. De walmoer vaan de Vèssermaos tot aon Slevrouwepoort heet et nog oetgehawwe tot 'n gooi feertig jaor geleije en dee mote vääl vaan de awwer lezers nog good gekind höbbe. Et einigste stök wat nog is euvergebleve, is et al miejer geneumde deil vaan aof Slevrouwepoort tot aon de Hèlpoort.

'n Intressante aonwijzing veur et bestanden höbbe vaan eus stadspoorte vinde veer nog trök in de mieste straote, die vreuger op zoe'n poort oetlepe. De Pieterstraot, Toongerse-, Breuselestraot en in Wiek de Aw Straot of Hoegbrökstraot en de Rechstraot bij de kèrrek weure allemaol aon hun oetind breijer es hun aander gedeiltes zien. Dat kump daovaandan, dat ze mèt hun hoezer vaan weerskante tot kort tege de wal aonslote neve de bastions, die d'n ingaank vaan de poorte flankeerde en mèt deen ingaank 'n groete breidde oetmaakde.

Al die vestingwallen en poorte waore veur de Mestreechteneers op

stök vaan zake 'n deur leefhöbberij, want et onderhaajt kaom per saldo op hun neer. En dat woort op d'n doer 'ne zwoere las. Dat ze dao dus wel ins get naoliesig in waore, is neet te verwoondere. Zoe leze v'r b.v., dat al in 1347 'n deil vaan de walle (vaan de awwe naturelik) zoe vervalle waor, dat veer jaor laank 'n ekstra-belasting môs geheve weure, om dao-oet de koste vaan ripperasie te kinne bestrijje.

V. De twiehierigheid.

Bestuur vaan de stad.

Meh et weurd noe tied, dat veer trökkiere tot de bespreking vaan de

Twiehierigheid.

Dat same regere door de bissjop en d'n hertog góng in et begin alles behalleve gemekelik. De bissjop had vreuger weliswoer et gezag euver de stad mote deile mèt d'n Duitse keizer, meh dee had nog wel get aanders aon z'ne kop es allein et bestuur euver Mestreech, zoedat feitelik de bissjop heij väöl vrijheid had en noe obbins et geveul kraog, dat z'n rechte verkort waore, zoedat heer mèt dee nuije staot vaan zake gaaroet neet waor opgezat.

In et ierste jaor vaan de nuij regeling al, in 1204 kaom de bissjop vaan Luik, HUGO DE PIERREPONT, Mestreech belegere, um d'n hertog vaan Braobant oet de stad te verdrieve. Heer verboont ziech mèt de graof vaan Loon en same vele ze de stad aon, doge väöl naodeil aon de toen nog zwake verdiedigingswerreke (et waor, wie veer weite, nog veur 1229) en braoke zellefs de houte Maosbrök aof. Neettemin bleef d'n hertog in et bezit vaan ze gezag euver Mestreech. In 1267 is dezellefde zaak nog ins geperbeerd door bissjop HENDRIK III VAAN GELDER; heer naom de stad in en zat alle Braobanse amtenare aof; de errem brök môs et nog ins oontgelle; mèt de vestingtore, dee aon de kant vaan Wiek d'rop stoont, woort ze weer aofgebroke en de materiaole devaan woorte gebruuk veur et bouwe vaan et kastiel vaan Montfort bij Remun. Meh d'n hertog heet toch ouch weer dee kier z'n rechte neet verlore.

De Twie Hiere zaogen evel in, dat zoe'nen touwstand op d'n doer veuriers veur hun zellef, meh veural veur de stad zier naodeilig waor en dat dao verandering in môs komme. En um noe aon die gespanne verhajding 'n ind te make en veurnaomelik um ins veur good eder z'n rechte en verpliechtinge veur de touwkoms behurelik te umsjrieve en vas te stèlle, höbben in et jaor 1288 JAN VAAN VLAONDERE, bissjop vaan Luik, en JAN I VAAN BRAOBANT, die boetendien zwäögers waore, e verdraag geslote, dat oet 23 artikele bestóng en de naom heet gekrege vaan: 'DIE OUDE CAERTE DER STADT MAESTRICHT'. Weliswoer höbbe de bissjoppe vaan Luik ouch daonao nog twiemaol, in 1296 en 1304 hun kanse geperbeerd, um Mestreech veur hun allein te

kriege, meh eder kier mislökde hun dat weer. Daonao hadde ze d'r genóg vaan.

Toch is Mestreech later nog wel e paar kieren op stelte gezat door de Luikenere, meh dat had neet tot oerzaak ooneinigheid tösse de bissjop en d'n hertog, meh kaom doordat de Luikenere in opstand waore gekomme tege hunnen eigen hier. In 1375 naomelik môs bissjop JAN VAAN ARCKEL veur z'n eige börregers vlöchte nao Mestreech, boe z'n oonderdaone häöm kaome belegere. Door bemiddeling evel vaan d'n hertog vaan Braobant woort in 1376 op et kastiel Caestert tösse de bissjop en z'n Luikenere de vreij weer geslote. In 1407 zaog ziech bissjop JAN VAAN BEIJERE ouch weer genoedzaak de vlöch te numme nao Mestreech boe-op weer 'n belegering vaan de kant vaan de Luikenere vollegde, die mer evekes zestien maond heet gedoord en aon de stad väöl sjaoi heet gedoon. Eindelik woorte ze mèt groet verluus verdreve en bij Wonck totaal verslage. D'n elend in Mestreech waor zoe groet gewees, dat in 1409 de Noedkis door de ganse stad is gedrage um God te bedaanke veur de verlossing oet dat belèk. Later komme veer heij oetveuriger op trök.

Daonao, al zien nog dèks genóg vrievinge vaan administratieven aard veurgekomme, höbbe tösse de twie Hiere toch gein groete konflikte ziech mie veurgedoon en höbbe ze same in peis en vreij euver de stad geregeerd.

De bissjoppe vaan Luik en de hertoge vaan Braobant höbbe same oonaofgebroke euver Mestreech geregeerd tot 1632. Van Braobanse kant is et gezag langen tied oetgeoefend door de hertoge vaan Boergondië en daonao door de keuninge vaan Spanje in hun kwaliteit vaan hertoge vaan Braobant.

In 1632 maakde prins FREDERIK HENDRIK ziech meister vaan eus stad en troje de 'STATEN-GENERAAL DER VEREENIGDE NEDERLANDEN' in de rechte vaan Braobant. Dat heet gedoord tot 1673, wie keuning LODEWIJK XIV Mestreech innaom, meh bij de 'Vrede van Nijmegen' tösse de Franse en de Hollenders in 1678 kraoge de 'Staote' hun rechte op de stad weer trök, um die te behawwe tot de zoegenaomde Fransen tied in 1794. Allein zien vaan 11 aprèl 1748 tot 3 fibberwari 1749 de Franse nog eve meister gewees in Mestreech.

Die 'OUDE CAERTE' is veur Mestreech 'n dokumint vaan de allergroetste beteikenis gewees. Me kin ze gerös besjouwen es e soort vaan groondwèt, boe-oonder de stad al die hoonderde jaore bestuurd is gewoorde, et fondement veur alle later gemaakde verordeninge en riggeleminte.

De beginsele in dat verdraag neergelag zien later bij versjèllende rizzolusies oetgewèrrek en kommen in algemein trèkke op et vollegende neer:

I. De stad Mestreech zal door de Twie Hiere gezamelik geregeerd

weure es 'nen apaarte staot, aofgesjeije vaan de res vaan eder ze gebied, zoonder dat einige ordonnansie, statuut of belasting aanders es mèt oonderling goodvinde zal ingeveurd weure.

II. Um de twie jaor weure door eder vaan de Twie Hiere twie gedeputeerde, ‘Commissarissen-Deciseurs’ geneump, nao Mestreech gesjik um same en in oonderling euverlèk alle zakes vaan finansie, pliesie en hoeger zjustisie te regele en aof te handele, dao-in beslute te numme en, es et nudig is, magistraotpersoene te oontsloon en aon te stèlle.

III. De börregers zien of Luikse of Braobanse oonderdaone, naovenant ze vaan 'n Luiker of vaan 'n Braobanse mojer gebore zien, of boete Mestreech al of neet oonder de jurisdiksie vaan de bissjop vaan Luik gestanden höbbe. Um dat behurelik te kinne oonderzeuke en vasstèlle mote alle pastuurs in hun doupregisters puntelik insjrieve de naome vaan de awwers vaan d'n duipeling en daobij aonteikene, of de moeder Luiks of Braobans is.

IV. Eder vaan de Twie Hiere behèlt z'n eige gerech en geine börreger kin terech stoon veur et gerech vaan d'n Hier, boe heer neet touw huurt.

V. De poorte mèt hun sleutele, de walle en vestinge, de waterpötte en de openbaar straote en weeg zien gemeinsjappelik eigendom vaan de Twie Hiere.

VI. Et bestuur vaan de stad besteit oet: twie ‘Hoogh-Schouten’, twie ‘Borgemeesters’, veertien ‘Schepenen’, ach ‘Geswooren Raden’, en twie oontfengers of ‘Paymeesters’, allemaol veur de ein hèllef vaan Luikse en veur de aander hèllef vaan Braobanse geboorte.

Tot beter begrip vaan de meneer, boe-op Mestreech geregeeerd woort, laote veer heij 'n korte umsjrijving vollege vaan de veurnaomste funksies vaan die versjèllende magistraots-persoene.

De ‘HOOGH-SCHOUTEN’ höbben et rech vaan arrestasie vaan alle misdiedigers, oongeach of ze vaan Luikse daan wel vaan Braobanse geboorte zien; ze mage de hoeg-gerechte zoewel in siviel es in krimineel zake bijeinrope; hun kump et rech vaan eksekusie touw vaan alle vonnisse, evel eder allein ten opziechte vaan z'n eige börregers, dus d'n ‘Hoogh-Schout’ vaan Luikse kant allein veur de Luikeneers; de eide veur de hoeg-gerechte weure in hun han aofgelag; ze zien de bewaorders vaan alle zake, die bij de hoeg-gerechte weure gekonsienjeerd.

De ‘BORGEMEESTERS’ zien, eder op z'nen toer veur ei jaor, de veurzitters vaan d'n ‘Eersamen Raedt’; ze doen aon dat liechaam alle veurstèlle en zien belas mèt de oetveuring vaan alle ordonnansies en ‘verdragen’; bij oontdèkking vaan e strafbaar feit ‘op heter daet’ höbbe zij ouch et rech vaan arrestasie; alle eide, die veur de lieggerechte mote weuren aofgelag, weure gedoon in hun han; op hun rös et touwziech op de graon-merrete en op de prijze en et gewiech vaan et broed.

De ‘SCHEPENEN’ vaan de twie hoeg-gerechte, zeve vaan Luikse en zeve vaan Braobanse kant, vergadere alle weke; de Luikse hawwe hun vergaderinge 's goondags, de aandere op de vriedag; ze oordeile in alle siviel en krimineel zake, behalleve in zake vaan ‘Oproer, Rebellie ende Wederspannigheyt’, die door de ‘Beyde Genadige Heeren ende Princen’ zellef of door de ‘Commissarissen-Deciseurs’ behandeld weure. Um geldige vonnisse te wieze mote ze minstens mèt vijve zien.

De ‘Schepenen’ zien veurts ‘Opper-Momboirs’, dus opper-voogde euver alle minderjaorige weize en haaf-weize en euver alle minderjaorige simpele en gekke; de ‘aengebore’, dat zien de wèttelikke en de bij tèstemint aongeweze voogde mote door hun beëidig weure; ouch höbbe ze kontrol euver de administrasie vaan die voogde, die eder jaor aon hun rekensjap mote geve.

De ‘GESWOREN RADEN’, veer vaan edere kant, mote mèt de ‘Borgemeesters’ alle dinsdagge op et Stadhoes vergadere en vörreme et ‘Lage Gerecht’; hun werrek is et bèste te vergelieke mèt dat, wat noe aon de kantonrechters is touwgeweze.

De ‘PAY-MEESTERS’, ouch weer mèt twieje, boevaan eder jaor eine vaan de twie d'n hoofpersoon waor, zien de oontfengers en beheerders vaan de stadsmiddele. In die middele woort nog al ins dèks verandering gebroch. Umstreeks et jaor 1660 bestoonte ze veurnaomelik oet:

4/5 vaan de opbrings vaan de mout- en korewaog;
de wien- en kole-aksijns;
de subsidie vaan de Staote veur de ‘Brandt’, et vuur en leech vaan de wachte (de ‘Corps de guardes’);
de opbrings vaan de ‘Vet-waegh’;
et ‘kleyn Licent’ (licente waore de rechte op alle inkommende en oetgaonde geudere);
de boetes en amende, die aon de stad woorte touwgeweze;
de opbrings vaan de brök-gelde.

Boete die magistraotspersoene bestoonte nog twie maol twie ‘COMMISSARISSEN-INSTRUCTEURS’, aongestèld oet de ‘gequalificeerste ende honorabelste Borgers der Stadt’. Ze höbben in kwesties vaan groete importansie zitting in de Raod en preparere alle zake vaan appèl vaan de gerechte.

Nog mote veer melding make vaan de ‘FOURIERS’, de amtenare, die belas zien mèt et regele vaan alles wat et inkertere vaan de tróppe betröf. Later zölle v'r zien, dat dit e gewiechtig en dèks hiel lestig bäönsje waor.

Nao et tot stand komme vaan die bove besproke ‘Oude Caerte’ zien in de loup vaan d'n tied door de Magistraot geregeld ordonnansies gemaak op allerle igebied, boebij de rechte en pliechte vaan de

inwoeners es staotsbörregers en ouch hun onderling verhajding oetveurig zien vasgestèld gewoorde.

Al die ordonnansies en beslute zien later tot 'n offisjeel wètbook samegeveug en oetgegeven oonder d'n titel: 'RECUEIL DER RECESSEN WEGENS Beyde DE GENADIGE HEEREN EN-DE PRINCEN', of kortweg geheite de 'RECESSE'.

Die Recesse zien boetegewoen intressant. Ze geve dèks 'nen heldere kiek op et leve vaan eus veurawwers en op hun mentaliteit en daorum wèlle v'r heij oet versjèllende ordonnansies tiepiese stäölkes aonhole, die et bèste de touwstande vaan vreuger teikene.

Veuriers wèlle v'r d'rop wieze, dat mierdere veursjrifte in sommige ordonnansies nog op d'n daag vaan vaandaog vaan krach zien es plaotselikke gebruke, b.v.:

dat de heure of 'touste' vaan hoezer môsten ingoon en aofloupen op d'n twieden dinsdag vaan aprèl en oktober;

dat al de sjeidsmör vaan häöf en ope plaotse achter de hoezer binne de stad op gemeinsjappelikke koste twie meter (9 voeten) bove de groond opgetrokke môste weure;

dat alle vas good, boe minderjaorige kinder in gerechtig zien, neet aanders moch verkoch weuren es publiek en touwgeweze môs weuren aon d'n hoegste bejer 'bij 't uytgaen de brandende Kaersse', e gebruuk, dat nog neet zoe lang geleijen is verdwene en dat veer nog hiel even in de umstreke vaan Mestreech gekind en mètgemaak höbbe.

De mieste veursjrifte evel zien al hiel lang gans aofgesjaf en door aandere vervaange. Wie heij-oonder wel zal blieke, waoren ers daobij, die allewijl nog hiel good deens hejje kinne doen; um te beginne bliek dat al oet etgeen vasgestèld waor veur de vergadering vaan de Raod:

de 'RAEDTS-VERWANTEN', dat zien wat veer heite de lede vaan de raod, die zoonder permissie of geldige reije de vergadering neet bijwoene, te laat komme of te vreug d'roet wegloupe, kriege boete;

de lede zölle de vergaderinge bijwoene 'met alle stilligheyt, respect ende modestie, sonder eenige protesten, expostulatiën, of andere exorbitantiën voor te wenden', ouch weer op straof vaan boete;

wee get verklap vaan etgeen in 'n geheim vergadering vaan de raod is besproke of beslote, weurd oet de rand gezat ('sal inhabil wesen tot de voorsz. Magistrature').

Euver de AVVEKAOTE leze v'r dees bepaoling: 'Ende sullen d'Advocaten haer onthouden, in de selve Schrifturen, gelijck oock in mondelinge Playdoyen, van alle injuriën, ende invectieven, op poene van twaelf Gout Guldens, voor d'eerste reyse: voor de tweede reyse, van suspensie, voor den tydt van ses Maenden: ende voor de derde reyse, dat de selve niet meer en sullen geadmitteert worden voor den Gerechte, daer het exces gepleeght is' (Capittel XVIII vaan de 'Resolutie' vaan 21 juli 1663).

In 'n rizzelusie vaan 4 oktober 1738 leze v'r, dat in de persesse 'de

PROCUREURS en andere Practizijns... ter Rolle... brengen haar Propositien en Altercatien, vervult met vele ijdele repetitien en raisonnementen en meer andere inutile dictamina, de Mérites van Saecke niet rakende, waardoor de Regters niet alleen worden geamuseerd, maer ook groote confusien worden veroorzaakt, zoo tot nadeel ende groote onkosten van partijen als in praejuditie van goed kort en onvertogen regt', en weurd hun op et hart gedrök: 'geene Repetitien... te gebruyken, geen Injurieuse Expressien daer in te laeten glisseren, nog tegens Partijen nog tegens de Practizijns, onder malkanderen en sig te onthouden van alle opgesogte incidentele Verzoeken of Cavillatien', alles weer op straf vaan 'amende'.

Neet minder teikenend veur d'n tied zien de bepaolinge, die betrèkking höbbe op et heure vaan *meeg*.

In 1698 weurd vasgestèld dat meeg en knechs, die ziech verheurd en 'ne 'Mee-penningh' oontfaangen höbbe, wienie ze neet op tied in hunnen deens intrejje ofwel hunne meij-penning trökbringe, neet mie in de stad mage dene eve langen tied es dat ze ziech verheurd hadde, op straf vaan boete, terwijl de hiersjappe, die in hunnen deens nummen 'n maog of 'ne knech, die ziech iers örreges aanders had verheurd, ouch boete kriege; liet 'n hiersjap 'n maog of knech, die ze versproken heet, neet in deens komme, dan moot ze hun 'n haaf jaor heur betaole;

veur ederen daag, dat 'nen domestiek te laat in z'nen deens trejt, is heer 'ne gölle kwiet;

es iemand ziech oetgief veur kookmaog en dao op gebeurd is en et bliek, dat ze vaan et koke niks kin, maag häör mevrouw häör dalik 'versenden' en heet ze gei rech op loen; allein maag ze häöre meij-penning hawwe.

Eindelik wèlle veer nog et ein en aander aonhole oet de bepaolinge, die betrèkking höbben op de WIENKOUPLUI (de 'Wijn-Luyden').

In de ordonnansie vaan 16 oktober 1610 weurd bepaold, dat de vate wien, die aongekomme zien, veurdat ze in de kelders gerold weure, mote gelag weure op straot veur de deur vaan de wienkoupmaan, um ze te laote peile door 'den gesworen Royer deser Stadt';

dat de wienkouplui geine wien mage tappe of mèt de 'Pot' verkoupe, veurdat de pries vaan stadswege is vasgestèld en op de vater zellef is gesjreve;

dat de wienkouplui geine wien mage 'mingelen', meh 'm puur moten aoflievere, zoe es 'r gekäörd is;

dat de käörmeisters vaan de stad twiemaol per week et rech höbben in de kelders te goon, um de wien te kontrolere;

dat ederein, dee wien kump koupe, et rech heet, um mèt nao de kelder te goon en bij et vaat te stoon, boe z'ne wien oet getap moot weure, 'opdat een jeder magh sien ende weeten, oft hij naer sijn gelt gerieft wort'; dat iemand, dee Rien- en Moezelwien verköp, gein Franse en Spaonse wijne en ouch geine Boergoonje in z'ne kelder

maag höbben en umgekierd, en dat, wee dit veursjrif neet in ach nump, twie jaor laank geine wien mie maag verkoupe, terwijl, es heer ziech ouch heij-aon neet hèlt, heer z'ne veurraod wien ouch nog kwiet is; dees bepaoling deende veural, um et knoeie te veurkomme.

Op 16 september 1722 woort verordeneerd, dat door de wienkouplui allein de flesse mochte gebruuk weure, die door de stad ge-ijk waore; de ganse flesse hele drei pinten in, de halleve oonderhaaf pint; vol flesse mochten allein vaan boete de stad weuren ingeveurd es et geijkde stadsflesse waore, behalleve de flesse mèt Sjampaanje en Boergoonje, die evel dalik nao aonkoms môste weure verzegeld en mer eine kier mochte gebruuk weure.

Et sjijnt, dat in deen awwen tied nog al aonleijing bestóng um de wienkouplui hiel sjerrep op hun vingers te kieke.

De ge-ijkde stadsflesse hadden aon d'n hals 'nen ingegote rand en waore boetendien gemèrrek mèt de stadsstaar. Vaan die flesse bestoon in Mestreech nog einige ekzemplare.

VI. A. Militaer bezètting.

Deilde dus, wie veer gezeen höbbe, de Twie Hiere same ierelik en eindrachtig et siviel gezag en de siviel administrasie, gans aanders waor et gestèld op militaer terrein.

In et begin vaan de Twiehierigheid waor vaan wat me garnizoen hèt nog gaar gein spraok. Meh wie importanter Mestreech es stad en veural es vesting woort, deste nudiger bleek et, e vas garnizoen in de stad te höbbe. De bissjop en d'n hertog waore evel euvertuig, dat, es ze eder vaan ziene kant tróppe in Mestreech zouwe aonstèlle, zoe'n gemingde militaere mach oonverstand en ruizing mèt ziech zouw kinne bringe en um dat te veurkomme höbbe ze in 1567 e verdraag geslote, boebij euvereingekomme woort, dat, zoonder de rechte vaan de bissjop te verkorte, allein tróppe vaan d'n hertog in naom vaan de Twie Hiere in de stad zouwe gelag weure, meh dat alle militaer goevernörs, die euver die tróppe zouwe weuren aongestèld, toch ouch hunnen eid vaan trouw zouwe doen aon de bissjop.

Dees lèste bepaoling heet later wel ins meuielikhede mètgebroch, umtot dao goevernörs zien gewees, die weigerde, hunnen eid aon de bissjop te doen, wie b.v. in 1649 de Prins vaan Salm. Dee stèlde ziech op et standpunt, dat de bissjop euver et garnizoen niks te vertèllen had. Later is er evel vaan meining veranderd en in 1650 heet heer toch z'nen eid gedoon.

Dee pos vaan militaer goevernör waor 'n zier gewiechtige betrèkking in 'n vesting wie Mestreech en woort daan ouch neet aon d'n ierste de bèste gegeve. De naome vaan die titularisse, die veer heij-oonder laote vollege, bewieze genóg, wat veur 'n personnaazjes daoveur genome woorte:

Gilles de Berlaymont, 1567;
Philip, graof vaan Eberstein, 1567-1568;
Don Sancho De Londono, 1568;
Bernard, graof vaan Schauwenburg, 1568-1569;
Franciscus de Montesdoca, 1569-1577 en 1579-1580;
Arnold Huyn vaan Amstenraoi, 1577;
Jan vaan Wittem, hier vaan Bautersheim, 1577;
Jan de Merode, baron vaan Petersheim, 1577-1578;
Willem vaan Horne, hier vaan Heeze, 1578;
Melchior vaan Schwartzenberg, 1578, gesneuveld bij et belèk vaan Parma;

Adrien de Gomicourt, hier vaan Werpe, 1590-1616;
Claude de Lannoy, graof de la Motterie, 1616-1632;
baron de Lede, 1632;
Frederic Maurice de la Tour d'Auvergne, hertog vaan Bouillon, 1632-1641;
Johan Albert, graof vaan Solms, 1641-1648;
Frederik Magnus, prins vaan Salm, 1648-1673;
Jacques de Fariaux, vicomte de Maulde, 1673, dee ouch weigerde d'n eid aon de bissjop te doen;
Graof Godfried d'Estrades, 1673-1676;
Maréchal De Calvo, 1676-1679;
George Frederik, graof vaan Waldeck, 1679-1693;
Jan Adolf, Hertog vaan Holstein-Pleun, 1693-1700;
Daniel Wolff baron De Dopff, 1700-1718, dee et kastiel vaan Kan in z'nen tegeswoordige vörrem herboud heet;
Claude 't Serclaes, graof vaan Tilly, 1718-1725, dee weer meuielikhede maakde euver d'n eid aon de bissjop; heer is in Sintervaoskèrrek begraove;
Willem, landgraof vaan Hessen-Cassel, 1725-1747;
Ulric Frederic Woldemar, graof vaan Löwendal, 1748;
graof de Courten, 1748, tijdens de bezètting vaan de stad door de Franse;
Hobbe, baron vaan Aylva. 1748-1772;
Karel Christiaan, prins vaan Nassau-Weilburg, 1773-1781;
Frederik, landgraof vaan Hessen-Cassel, 1781-1794, tot aon de innumming vaan Mestreech door de Franse.

Et onderhaajt vaan de garnizoens-tróppe woort bekostig door d'n hertog, later naturelik door de Staote-Ginneraol vaan de Hollanse Ripplebiek, meh de stad betaolde daovaan 'n deil trök oet de ‘licente’, de rechte, wie v'r al gezeen höbbe, die geheve woorte op alle waore en koupmansgeudere, die euver de Maos verveurd woorte. Later is dao 'n vaste som per jaor veur in de plaots gekomme, in et begin *f* 15000, meh herhaoldelik is die som verhuug. Et vasstèlle daovaan heet dèks tot oonderhandelinge zonder ind geleid, want, wie te begriepe waor, wouw de stad zoe gooiekoup meugelik oet zien, terwijl de aander partij zoeväöl es ze kôs vaan de stad perbeerde te hole.

B. Inkertering.

Wijl et vrij lang gedoord heet, veurdat in Mestreech kazernes geboud woorte, môste de tróppe geregeld bij de börregerij weuren ingekerteerd. Um die inkerteringe te regele en dao-op touwziech te hawwe, stèlde de Magistraot, wie al ieder gezag is, amtenare aon, die d'n titel vaan ‘fouriers’ hadde.

Et is te begriepe, dat door die gestiedige inkertering op d'n doer 'ne

groete las op de inwoeners gelag woort, dee hun geweldig drökde. Op et ind vaan et jaor 1600 b.v. laoge zoe get 'n 4000 maan tróppe in de stad, die allemaol bij de börregers môste oondergebroch weure.

Dat kôs oet d'n aard vaan de zaak neet zoe blieve en eindelik is me daan ouch detouw euvergegaange kazernes te bouwe. In Wiek in d'n umtrèk vaan de later straot 'Lage Barakken' geneump, boude me ein veur 600 maan; op de 'Bellick', oostelik vaan de Bosstraot en achter Slevrouwekèrrek woorten 'rs ouch nog geboud. Zoe kôs me teminste e gedeilte vaan et vas garnizoen oonder daak bringe. Korten tied denao is nog 'n kazerne op et Lindekruus debij gekomme en later boude m'n 'rs nog op de Toongersestraot, de Kommel, bij de Nieuwenhof en op d'n Drees.

Die kazernes höbben evel de laste vaan eus veurawwers mer veur e klei gedeilte verliech. Want et kaom in de loup vaan d'n tied dèks, hiel dèks veur, dat et vas garnizoen aonzeenlik woort versterrek, soms veur korteren tied, es et doortrèkkende tróppe betrof, meh miestal veur maonden en maonde; veurnaomelik in de tijje vaan de groete belegeringe woort Mestreech lètterlik volgeprop mèt soldaote vaan allerhande soort en wat die gooi Mestreechteneers dèks in hun hoezer kraoge, waor noe lang neet altied vaan de beuveste plaank.

Heurtróppe, oet vaan alles samegeraap, vaan alle meugelikke nasionaliteite, moreel neet altied gans zuver op de graot, môste dèks maonde laank oonder daak gebroch weure. En al dat vollek môs ete, slaope en bezig gehawwe weure. Et is gemekelik te begriepe, dat zoe get veur de inwoeners dèks alles behalleve e plezeerke waor.

En wat veur machshöbbers in de stad ouch et gezag oetoefende, of et Spanjaarde. Hollenders of Franse waore, de laste vaan de inkerteringe drökde op de börregers altied eve zwoer.

Um de lezer 'n dinkbeeld te geve, wat Mestreech op et stök vaan garnizoene zoe al heet mètgemaak, wèlle veer heij einige grepe doen oet de zier oetveurige gegeves, die dao-euver in de arsjieve vaan de stad nog trök te vinde zien.

C. Garnizoene.

Veur 1579, et jaor, dat Mestreech door de Spanjaarde oonder Alexander Farnese, prins vaan Parma, is ingenome, laoge heij veural väöl Duitse tróppe, die et 't stadsbestuur hiel lestig maakde en alle ougenblikke geld vroge, b.v. in et lèste haaf jaor vaan 1575 mer evekes zeve kiere en edere kier weer somme vaan 1500 en 3000 gölde, wat veur deen tied naturelik importante bedrage waore. En um die kerels bedaard te hawwe woorte die somme al mer weer eder kier touwgestande door de Magistraot, dee op et lèste neet mie wis, boe 'r et geld vaandan môs hole en genoedzaak waor, z'n touwvlöch te numme tot et heffe vaan ekstra-belastinge, b.v. op de stookplaotse in de hoezer.

Wat in en nao et jaor 1579 de stad vaan de Spanjaarde heet oondervonde zölle veer zien, es veer et belèk en de innumming vaan Mestreech door Parma behandele.

Tösse 1579 en 1632 vinde veer heij, wie vaan zellef sprik, veurnaomelik Spaonse tróppe, meh toch ouch wel aander landslui, wie b.v. Italiaone. Toen et in d'n Tachtigjaorigen Oorlog tösse Holland en Spaanje begôs te spanne, kôsten eus veurawwers dat hiel good mèrreke aon de vermierdering vaan et garnizoen. In januari 1600 woorte vief vendels vootvolk ekstra ingekerteerd, in juli kaome daobij twellef hoonderd maan Spanjaarde en in november twellef hoonderd Duitsers, terwijl nog twie kompeneije artèllerei hun winterkertere heij kaome betrèkke.

De jaore 1606 en 1607 waoren al eve bezwoerend; toen laoge in Mestreech, behalleve de Spaonse tróppe, Duitsers, Boergondiërs en 'n doezend maan Italiaone, veurnaomelik peerdevollek, wat vaan zellef nog väöl mie las mètbroch.

Einige jaore later woort et aontal kazernes, wie v'r al gezeen höbbe, oetgebreid, meh de mieste seldaote veulde d'r gaar niks veur um dao-in te trèkke. Die hiere hadden et sjijns väöls te good bij de börregers in hoes, boe ze e good bèd en gooie kos kraoge. Op stök van zake evel zien ze toch, veur zoeveer es plaots waor, op de struzak in de ‘chambree’ terech gekomme.

Wie Frederik Hendrik in 1632 Mestreech had ingenome, kaome heij in hoofzaak Hollanse tróppe in garnizoen, dat op groete sterrekde gehawwe môs weure, wijl de Spanjaarde nog herhaoldelik perbeerde de stad in hun mach te kriege; neve de Hollenders laog heij in deen tied 'n sterreke aofdeiling Franse, die later weer door aandere woorte vervaange.

In 1673, veur en tijdens et belèk door Lodewijk XIV, bestoont et garnizoen oet neet minder es zès doezend maan infanterei en twellef hoonderd kavelleriste. Bezunderhede daorumtrint vollege later bij de bespreking vaan dat belèk.

Nao de innumming in 1673 höbbe veer heij naturelik miestendeils Franse tróppe in garnizoen gehad tot 1678, et jaor, boe-in bij de ‘Vrede van Nijmegen’ Mestreech weer in han kaom vaan de Hollanse Rippebliek.

In 1688 houze in Mestreech, neve de Hollenders, Duitse en Ingelse aofdeilinge.

In 1694 komme veer ‘auxiliaire’ Brandenbörgse rezjeminte et garnizoen aonvölle, later nog vermierderd mèt väöl peerdevollek, alles es veurzörregsmaotregel tegen 'nen euverval door de Franse in verband mèt et oetbreke vaan de ‘Negenjarige Oorlog’ tösse de Hollanse Rippebliek (Wöllem III) en Fraankriek (1688-1697).

Nao de ‘Vrede van Rijswijk’ in 1697 woorte de börregers 'n tiedsje vaan tróppe oontlas, meh in 1701 bleek et helaas weer nudig de be-

zètting aonzeenlik oet te breije in verband mèt de vreis veur 'ne nuijen oorlog, dee daan ouch in 1702 oetbraok en bekind is es de ‘Spaanse Successie-Oorlog’, geveurd door Fraankriek tege de Republiek, Spaanje, Oostenriek en Ingeland, vaan 1702 tot 1714.

Daonao kaom weer 'ne röstigen tied vaan get langeren doer, tot umstreeks 1746, naodat in 1741 d'n ‘Oostenrijkse Successie-Oorlog’ waor begôs tössen Oostenriek en Hongarije aon d'n eine, Fraankriek, Pruusse, Beijere, Spaanje en Sakse aon d'n aandere kant (1741-1748).

In 1746 vinde veer e garnizoen, samegestèld oet Hollenders, Oostenriekers, Hannoverane, Hongare, Ingelse en Saksers; alles laog propvol, tot de zolders touw, zoedat me haos geine raod wis mèt al dat vollek.

Wie in 1748 de Franse ziech van eus stad hadde meister gemaak, bestoont de aoftrèkkende bezètting oet zeve Hollanse, twellef Oostenriekse en veer Beijerse batteljongs en 600 peerd.

Korten tied zien toen de Franse heij de baas gebleve tot in et begin vaan 1749.

In 1794 naome ze Mestreech werum in en hun meistersjap heet daonao, wie bekind is, lang gedoord, tot de val vaan Napoleong.

Oet dees opsomming kinne veer us 'n veurstèlling make, wat 'n zwoer tijje eus veurawwers iewe laank höbbe mètgemaak en wat 'n koste dat allemaol veur hun heet mètgebroch, wat 'n zörreg dat ouch gaof aon de Magistraot vaan de stad, dee tegeliek rekening môs hawwe: 1e mèt de dèks zier strikte orders vaan de hoeger euverheid, 2e mèt de veiligheid vaan de stad, 3e mèt de belange vaan de börregers, 4e mèt hunne finansjelen touwstand en 5e (en dat waor dèks nog lang neet et gemekelikste) mèt de geis vaan al die vreemde tróppe, die mer al te gaw oonkontent waore en mopperde.

Behalleve dat ze dèks gehollepe höbbe Mestreech in tied vaan noed te verdiedige en dreigende aonvalle aof te were, is mesjiens eine vaan de wienige gooi kante aon et verblief vaan al die boetelenders gewees, dat ze eus stadstaol, et Mestreechs, mèt allerlei vreem wäörd oet hun eige landstaole höbbe verriek en zoeväöl boonter en intressanter gemaak.

Et kôs haos neet aanders of vaan die lui, veural es ze 'ne langeren tied heij doorbrochte, môs 'n aontal wäörd en oetdrökkinge oonder de inwoeners blieve haange. De bôrregers hoorte die wäörd, gónge ze op d'n doer verstoon en ouch gebruke, alhoewel daonig verbasterd dèks, en bleve ze ouch later gebruke. En noe is et zjus zoe intressant, de herkoms van die wäörd en oetdrökkinge nao te goon en vas te stèlle, wat miestal nog hiel good geit, zoedat ze es merrekwierdige historiese euverbliefsele oet d'n tied vaan de groete inkerteringe en vaan de bereumde belegeringe es e kosbaar bezit mote weure besjoud.

VII. De gilde.

Nao al etgeen besproken is euver de militaer bezètting veule veer us verpliech. 'n antwoord te geve op 'n vraog, die haos vaan zellef moot weuren opgeworrepe: wie is Mestreech daan toch wel verdiedig gewoorden in d'n tied, wie nog gei vas garnizoen heij laog?

Veur et antwoord op die vraog mote v'r 'nen hiele groete stap trök make.

Mestreech woort naomelik veur 1567 hoofzakelik verdiedig door z'n eige börregers, en wel door de korporasies of GILDE.

En noe veer dat woord heij ins höbbe neergesjreve, wèlle veer mer in eine weeg get mie vaan die gilde vertèlle, neet allein es militaer organisasie, meh ouch wat hun euverige inriechting betröf.

Et gildeweze is in Mestreech, wie trouwens ouch in de mieste aander steij, tot groete bleui gekomme, meh is toch veur eus stad vaan boetegewoen beteikenis gewees, zjus door de deenste, die de gilde veur de verdiediging höbbe beweze.

De gilde, wie ze heij en euveral bestande höbbe, zien woersjienlik in et begin vaan de daartiende iew opgekomme en hadde in de ierste plaots tot doel, de belange te behartige vaan degene, die etzellefde bedrief of ambach oetoefende, o.a. door detege te wake, dat oonbekwaom vaklui ziech in de stad kaome vestige en de ier vaan et vak zouwe benaodeile.

Et aontal gilde in Mestreech heet 23 bedrage. Hun rechsposisie is veur et iers geregeld in 1409 door Jan vaan Beijere, bissjop vaan Luik en Antonius, hertog vaan Braobant.

De mieste gilde, ouch wel einige same, hadde hun bezunder patroenhèllige, boevaan de fiesdaag eder jaor plechtig gevierd woort, iers in de kèrrek, daonao nog boete de kèrrek. Dao sjeen nog al vääl werrek vaan gemaak te weure, want, wie de Magistraot in de gate kraog, dat bij zoe'n gelegenheid dèks get al te krachtig gefuif woort, heet heer veur eder gilde de som bepaold, die jaorliks veur zoe'nen daag moch weure besteid.

De 23 gilde vaan Mestreech waore:

de *goudsmeij* en de *groofsmeij*, die allebei es patroen *St. Eligius* of *St. Eloy* hadde.

de *sjeunmekers,* patroen *St. Crispinus.*

de *metseleers*, patroen *St. Lucas.*

de *kriemers,* boe-oonder begrepe waore: de *heujmekers,* de *teen-*

geters, de *lintwèrrekers,* de *haommekers,* de *koperslegers,* de *stijsselmekers,* de *zaajtstokers,* de *zeipstokers,* de *touwslegers,* de *kantwèrrekers,* de *prukemekers,* de *brenders,* de *kousestrikkers* en alle kouplui, die in koffie, tee en dergelieke waore handelde; hunne patroen waor *Sinterklaos,*
de *sjrienewèrrekers,* patroen *St. Joezep.*
de *meuleneers* en de *bekkers,* die allebei es patroen *St. Albertus* hadde,
de *snijders* en de *nejeerse,* patternes *St. Anna,*
de *pèlswèrrekers,* patroen *St. Hubertus,*
de *'droogscheerders'*, die et lake sjore,
de *plekkers* of *'stukadoors',*
de *'kortespoelders'* of *lienewevers,* patroen *St. Severinus,*
de *slachters,* patroen *St. Bartholomeius,*
de *'leurders'* of *lujers,* patroen *St. Jaan,*
de *sjippers,* patroen *Sinterklaos,*
de *vèssers* en de *körrevemekers,* die same es patroen *St. Pieter* hadde,
de *'gerdeneers'* of *hoveneers,* de *'oeftmengers'* of *fruitkouplui,* boebij te rekene zien de handeleers in boter, kies en greuntes; ze hadden allemaol es patroen *St. Urbanus,*
de *stoffeverrevers* en de *'gewantmaekers'* of *lakewevers,* patroen *St. Mattijs.*
de *brouwers,* patroen *St. Arnoldus,*
de *'chirurgijns'* en de *berrebeers,* die samen es patroens hadde *St. Cosmas* en *Damianus.*

Die gilde höbbe neet allein in et börregerlik, meh veural ouch in et politiek leve vaan Mestreech 'n groete rol gespäöld, doordat ze tegeliek es militaer korporasies georganiseerd waore. Eder gilde-lid waor daan ouch verpliech 'n waoperösting d'rop nao te hawwe en 'n uniform in de kleure vaan z'n eige gilde.

Op geregelde tijje woorte ze in et hantere vaan de waopes geoefend en dèks höbbe ze groete deenste beweze bij de verdiediging vaan de stad en ouch later, naodat al de vaste garnizoene waoren ingeveurd, bij et handhave vaan de inwendige orde, zoe gaw es get bezunders aon de hand waor. Zoe leze veer b.v. euver hun optrejje bij gelegenheid vaan de hèlligdomsvaarte; d'n touwluip vaan vreemde waor daan miestal zoe groet, dat et nudig bleek, de gewaopende gilde bepaolde poste op versjèllende punte in de stad te doen betrèkke um et verkier te regele en opstoppinge en versteuringe vaan de orde te veurkomme, get wat oonder aandere abseluut gevaar oplieverde in de Mestreechter Brökstraot, die destijds, tot in de sevetiger jaore vaan de veurige iew, zoe smal waor, dat gein twie gevere langsein kôste passere en boedoor toch 'n hiel groet gedeilte vaan et verkier môs aofgeleid weurde.

In verband mèt die militaer organisasie vaan de gilde waor de stad

ingedeild in distrikte of '*kerspelen*', die allemaol de naom droge vaan 'n kèrrek of kapel, die dao-in gelege waor.

Aon et huid vaan zoe 'kerspel' stoont 'nen 'over-hoofdman' en oonder dee versjeije 'hoofdlieden', door de magistraot aongestèld. Zij waore in d'n tied, wie d'r nog gei garnizoen heij laog, de aonveurders vaan de verdiediging es de stad belegerd woort.

Veur eder 'kerspel' waor de plaots aongeweze, boe de mansjappe ziech in geval vaan noed, es alarm gemaakt woort, môste verzamele, de 'waalplaets' of 'loopplaets'.

In et jaor 1442 waor Mestreech in de vollegende 'kerspelen' ingedeild:

vaan *St. Everardus,* Vèssermaos en umgeving; de kapel vaan deen hèllige laog op de Vèssermaos; ze woort in 1281 geboud en is in 1619 aofgebroke;

vaan *St. Vincentius,* Slevrouweplein en umgeving; de kapel gewijd aon St. Vincentius, ab, bestoont al in 1206 en laog op d'n hook vaan de Breijstraot;

vaan *St. Joris,* Groete Staat en umstreke; de kapel vaan St. Joris laog op d'n hook vaan de Groete Staat, destijds nao die kapel St. Jorisstraat geneump, en de Spèlstraot; ze behuurde aon et kapittel vaan Sintervaos, is later in han gekomme vaan de Dominikane en in 1568 aofgebroke;

vaan *St. Jaokob,* Vrietof, Breijstraot en umstreke; de St. Jaokobskapel stoont op d'n hook vaan de Breijstraot en de nao häör geneumde St. Jaokobstraot; veer vinde häör al vermeld in 1316 en ze heet bestande tot 1803. Later zölle v'r de gelegenheid höbbe nog mie vaan häör te vertèlle;

vaan *Sinterklaos,* Breuselestraot, Kommel en umgeving; op de Breuselestraot, kort bij d'n opgaank nao de Kommel, heet sins hielen awwen tied 'n kapel vaan deen hèllige gestande; ze is in 1612 bij 'nen hevige brand mèt in de vlamme opgegaange;

vaan *St. Mattijs,* Bosstraot en umstreke;

vaan *St. Hilarius,* Taofelstraot, Pieterstraot en wat dao in de buurt laog; boe noe de Waolse kèrrek steit stoont vreuger de kapel vaan St. Hilarius, boe noe nog et St. Hilariussträötsje, tösse de Taofelstraot en et laank Gressje, aon deit dinke; in 1281 vinde veer ze al vermeld, terwijl ze in et jaor 1686 heet mote plaots make veur et kèrrekgebouw, wat noe nog dao steit;

vaan *St. Amor,* Moosmerret en de dao-op oetkommende straote; al in achste iew moot die kapel bestanden höbbe bove et graaf vaan St. Amor, boevaan de euverbliefsele later nao Munsterbèlse zien euvergebroch; naodat in 1603 die kapel waor aofgebroke, woort op de vrijgekomme plaots greuntemerret gehawwe; daovaandaan de benaoming Moosmerret;

vaan *St. Jaan,* Papestraot, Zuidkant-Vrietof, Kloester enz;

vaan *St. Marie* ten Oever, Merriejestraot. Mäönt, Honderstraot, Bokstraot enz.;

de *Bokstraot* waor de straot, die leep vaan de Maosbrök in noordelikke riechting; ein rij hoezer daovaan is moten aofgebroke weuren in verband mèt et graove vaan et kanaal vaan Mestreech nao Luik umstreeks 1850; de aander rij is blieve stoon en hèt noe Kesselskade en 'Langs de Maas'; de kapel, boe et heij um geit, waor vaan hielen awwen datum en heet in 1611 mote plaots make veur d'n 'Awwestiene', naoderhand komme v'r op die kapel nog trök;

vaan de *Witte Vrouwe,* Noordkant Vrietof, Groete Grach en umstrekte; de bespreking vaan et Wittevrouwekloester en kapel zölle v'r later behandele;

vaan St. Antonius of *St. Teunis,* et noordelikste gedeilte vaan de stad; euver et kloester en de kèrrek aon deen hèllige touwgewijd zölle v'r ouch later spreke;

en eindelik nog et 'kerspel' vaan *Wiek,* boebij gein kèrrek of kapel geneump weurd.

Veur eder 'kerspel' waor ouch persijs aongegeve, wat veur gedeilte vaan de walle eder aofdeiling te verdiedigen had.

Die indeiling, die oet d'n aard vaan de zaak in de loup vaan d'n tied väöl vaan häör beteikenis verloor, is neettemin blieve bestoon tot et begin vaan de Fransen tied, 1794. De 'overhoofdlieden' en 'hoofdlieden' vervölden in lateren tied de funksie vaan brandmeisters en wiekmeisters. Bij de indeiling vaan 1442 vinde veer ouch de naome vaan de aonveurders opgegeve, boebij us versjeije aw Mestreechter familienaome oonder de ouge komme, die nog altied in eus stad bestoon, wie: Ackermans, van den Broeck, Daems, van Kan, Maes, Meys, Peerboom, Philippens, Symons, Wijnants enz.

De mieste gilde hadde hun vereinigings- en vergaderingsgebouw, dat '*luibe*' geneump woort. Vaan sommige is nog naogegaange kinne weure, boe die 'luibe' gestanden heet. Zoe weite veer, dat:

de 'luibe' vaan de *bekkers* waor in de Platielstraot, in et hoes, dat noe nog de gievelstein vaan de Drei Keuninge heet,

die vaan de *hoveneers* waor bij et begin vaan de Kommel bij de Breuselestraot; dao vind me nog tegeswoordig in 'n hoes 'ne stein mèt et beeld vaan St. Urbanus, hunne patroen,

die vaan de *lujers* stoont op d'n hook vaan de Groete en Klein Lurestraot, zuidkant,

die vaan de *körrevemekers* en *vèssers* stoont op de Vèssermaos,

die vaan de *sjeunmekers* waor gevestig in et hoes 'de Kapoen', op d'n hook vaan de Witmekersstraot en de Kapoenstraot,

die vaan de *pèlswèrrekers* waor gevestig in e prachtig gebouw in de aw Brökstraot, dat bereump waor veur z'ne renessaos-gevel en bij de verbreijing vaan die straot is aofgebroke,

terwijl de *plekkers* hun 'luibe' hadde bove de aw Tweebergen-

of Breuselepoort, dus op d'n hook vaan de Groete Grach en Breuselestraot.

Et gilde dat et mies bekind waor en dat in alle geval langen tied et mieste te beteikenen heet gehad, waor dat vaan de *lakewevers.*

Me vind euver dit gilde gesjreve, dat et in d'n tied vaan z'ne groetste bleui wel twintig doezend lede zouw getèld höbbe. Dao moot wel aongenome weure, dat zoe e geweldig getal sterrek euverdreven is. Mesjiens is et de bedoeling gewees, dat de lakeweverij aon zoeväöl minse, vrouwe en kinder inbegrepe, e bestoon bezörregde, en daan is et nog hiel sjoen.

Neettemin is et e feit, dat et lakeweversgilde hiel important waor en euver väöl geld kôs besjikke, wat wel dao-oet bliek, dat d'n ierste bouw vaan St. Mattijs-kèrrek groetendeils oet de kas vaan dat gilde is betaold.

De lakewevers oefenden hun bedrief oet op de terreine tösse de Maos, de Grachstraot, Bosstraot en Kleine Grach. Dao woorte ouch et lake en de aander stoffe, die ze maakde, op groete raome gespanne um ze te laote druge en te rèkke. Daovaandan nog de naom Raomstraot. Ouch deit de benaoming Lakeweversplein, veur d'n awwe Verrekesmerret, nog aon dat gilde dinke.

Door de oonröstige tijje vaan de zestiende iew had et gilde al väöl te lijje gehad, meh de groete knak is aon dat ambach touwgebroch door et belèk en de innumming vaan Mestreech door de Spanjaarde in 1579 en d'n tied, dee dao-op vollegde. Vaan dee slaag heet et ziech noets mie kinnen herpakke. Väöl weverije woorte väör en nao euvergebroch nao ope steij, boe geine las vaan belegeringe te vreize waor, veural Aoke en Verveers.

Dèkser es ins nog heet de Magistraot, dee et groet belang vaan et behaajt vaan dat ambach veur de stad inzaog, geperbeerd um door gunstige bepaolinge de lakewevers weer tot bleui te bringe; dao woort zellefs e premiestèlsel op et fabrisere vaan lake ingeveurd, meh et hollep allemaol niks mie. De zaak waor veur good verloupe. Weliswoer vinde veer nog tot in 1750 lakewevers in Mestreech, meh die waore vaan gein beteikenis mie in vergelieking mèt vreuger.

In verband mèt de Mestreechter lake-industrie mote veer nog spreke euver 'n oonder-aofdeiling vaan et sjippers-gilde de *'Schoonenveerders'* geneump. Et waor 'n korporasie vaan sjippers, die de vaart oonderhele op Schonen, 'n landstreek in et zuide vaan Zwede gelege. In de veertiende en vieftiende iew brochte die 'Schoonenveerders' et Mestreechs lake nao Zwede en naome vaan dao Zweedsen hiering mèt trök. Dat moot in deen tied 'ne zier belangrieken handel zien gewees, zoe es bliek oet de versjèllende rizzelusies, die door de Magistraot daorumtrint genome woorte.

Wie et lakeweversambach in verval kaom, is die korporasie vaan sjippers oontboonde.

VIII. Belegeringe.

Naodat veer noe besproken höbbe, aon wat veur krachte et wake veur de veiligheid en de verdiediging tegeneuver 'ne vijand vaan boete in Mestreech waor touwvertroud, is et heij de plaots, de besjrijving te laote vollege vaan de veurnaomste belegeringe, die de stad heet doorstande.

De herhaoldelik veurgekomme bedreiginge vaan geringen aard en aonvalle op klein sjaol zien wel neet de mote weerd um daobij stèl te stoon. Mesjiens komme veer later zoe feit nog wel ins bij touval tege en daan kinne veer dao wel op wieze. Deste oetveuriger evel dene v'r te behandele die belegeringe, die in et bestoon vaan Mestreech 'n rol vaan beteikenis höbbe gespääold. En daan mote v'r beginne mèt et

A. Belèk door de Luikeneers vaan 1407-1408.

Dit belèk is, wie heijoonder zal blieke, veur de stad hiel zwoer gewees, meh ouch nog in 'n aander opziech merrekwierdig. Mestreech naomelik is toen et slachoffer gewoorde vaan get, boe et gaaroet niks mèt te maken had, d'n opstand en de stried vaan de Luikeneers tegen hunnen eige bissjop.

De bissjop vaan Luik, JAN VAAN BEIJERE, 'ne noonk vaan de Hollanse graovin Jacoba vaan Beijere, had in z'n stad väöl opspraok gemaak door de verkwistinge vaan ze bestuur, boedoor versjèllende misstanden oontstoonte.

Zoe had ziech tegen häöm 'n sterreke tegepartij gevörremp, die op d'n doer tot opelikken opstand euversloog. Oonder aonveuring vaan HENDRIK VAAN HORNE wis de tegepartij et zoewied te bringe, dat de bissjop oet Luik môs vlöchte en ziech mèt ze gans gevolleg in Mestreech in veiligheid kaom stèlle.

En zoe is et gekomme, dat eus errem stad in 'n zaak, die häör niks aongóng is betrokke en et mieste daovaan te lijjen heet gekrege.

Et waor zjus in d'n tied vaan et groet sjisma vaan de Pause. De opreurige Luikeneers koze partij veur d'n tege-paus Benedictus XIII in Avignon, terwijl Jan vaan Beijere ziech aon de kant vaan de wettige paus Innocentius XII heel. Daovaandan dat de geistelikheid vaan Mestreech op de hand vaan de bissjop, trouwens hunne wettigen Hier, waor.

Mestreech waor in deen tied, wie veer vreuger gezeen höbbe, al lang oonder et Twiehierig Bestuur en wijl noe in de *'Oude Caerte'* waor bepaold, dat de stad es 'nen apaarte staot zouw weure geregeerd,

dee niks oet te stoon zouw höbbe mèt de kwesties, die ziech zouwe veurdoen tösse de bissjop en d'n hertog of tössen eine vaan de Twie Hiere en z'n aander oonderdaone, verklaorde euze Magistraot ziech in deze stried strik neutraal en verbooi zellefs aon de börregers oetdrökkelik um et veur de ein of aander partij op te numme. Dat waor bezunder good gezeen vaan de Magistraot, want z'n neutraal-verklaoring waor ouch nog um 'n aander reije hoeg nudig. D'n hertog vaan Braobant. ANTONIUS, had naomelik partij getrokke veur de Luikeneers en zoe kaome eus Twie Hiere ouch tegeneuver ein te stoon. Mestreech zaot dus in 'n hiel lestig parkèt.

D'n hertog evel geveel de hajding vaan de Mestreechteneers neet. Heer verlangde, dat de stad häör poorte veur 'm zouw opene, häören eid vaan trouw zouw vernuije, de versjöldigde ierbewieze betuige en 'm mèt ze leger d'n doortoch zouw verliene um tegen et land vaan Vallekenberreg op te trèkke. De Magistraot, dee begreep, dat heer tegeneuver z'ne wettigen Hier neet te wied môs goon, stoont alles touw wat gevraog waor op kondisie, dat de Braobanse tróppe mer mèt klein aofdeilinge en neet allemaol 'nins door de stad zouwe trèkke. Dat gebäörde daan ouch en tijdens d'n doortoch waore de straoten aofgezat door de gewaopende gilde, terwijl de zijstraote vaan de weeg, die de tróppe naome, mèt zwoer kèttele waoren aofgeslote, alles um te veurkomme, dat de Braobenders ziech aon get zouwe te boete goon.

Oondertösse hadde de Luikeneers beslote Mestreech te belegere um de bissjop in hun mach te kriege. In oktober 1407 hadde ze de stad gans ingeslote. Dat kôste de Mestreechteneers neet op ziech laote zilte. De gilde beslote plechtig de bissjop, dee ziech aon hun had touwvertroud, te hesjerreme en de stad tot et uterste te verdiedige.

De Luikeneers, gehollepe door e groet aontal aander steij oet et Prins-Bisdom Luik, besjikde euver 'n bezèttingsmach vaan mie es hoonderddoezend maan mèt väöl artèllerei, die de stad op 'n geweldige maneer bombardeerde en groet naodeil aon de hoezer touwbroch.

Meh de Luikeneers hadde vaan de benkelik strenge winter vaan 1407 op 1408 zoe daonig väöl te lijje, dat ze op 7 januari 1408 et belèk opbraoke en euver de bevrore Maos tröktrokke.

De Mestreechteneers zaoge dee loup vaan zake aon es e mirakel vaan Sintervaos, dee daan toch neet veur niks eine vaan de drei ieshèllige geneump woort.

Toen kaom d'n toer aon de bissjop, um z'n oonderdaone te straffe. Toongere, Bèlze, Herdere, Wonck en nog aander plaotse môsten et op 'n vreiselikke maneer oontgelle en de Mestreechteneers hollepe aon die vraakoefening 'n hensje mèt.

Toch waore daodoor de Luikeneers nog neet tot inkier gekomme. Ze zouwen et Mestreech betaold zètte, dat et hun de voot dweers had gezat. Ze wisten obbenuijts tróppe bijein te bringe en Mestreech veur d'n twiede kier in te slete, oonderwijl tot de bissjop nog neet trökge-

kierd waor. Ouch noe had de stad e vreiselik bombardemint te doorstoon. Et góng hel tege hel. Hevige oetvalle woorte door de Mestreechteneers oondernome, die de vijand groete verleze touwbrochte. Meh de Luikeneers stoonte veur niks. Ze verlagte onder aandere hiel gewoen 'nen erm vaan d'n Eker um de meules in de stad, die dao-op lepe, stèl te zètte, boe-op Mestreechteneers meules boude op te Green, die door et water vaan de Maos kôste gedreve weure.

Zelde is e bombardemint op zoe'n gemein meneer geveurd es dit. De vijand goeide neet allein gewoen bomme en brandbomme, meh allerlei vouligheid, tonne mèt fekalieje en zellefs lieke binne de stad um krenkdes te verspreije. Toch heel Mestreech dapper stand.

Wie de bissjop dat allemaol ter oere kaom rökde heer mèt 1600 maan op de stad aon, forceerde ziech 'nen doortoch en wis binne de vesting te komme, boe heer mèt groet antoeziejasme oontfange woort.

De noed in de stad begôs groet te weure, meh de gilde, noe versterrek mèt de tróppe vaan de Bissjop, wiste door herhaolde oetvalle ziech eder kier weer vaan nuije proviang te veurzien.

E nuij gilde, dat vaan de *baogsjötters*, woort in augustus 1408 opgeriech, speciaal um de meules op de Maos te bewake en apaarte wachdeenste te doen op de walle. Et is vaan dit gilde, dat eus nog altied in volle fleur bestaonde *'Sebastiaone'* aofstamme.

Eindelik evel zouw Mestreech höllep kriege. Et waor aon de vertegenwoordigers vaan de bissjop gelök, einige mechtige hiere, wie d'n hertog vaan Boergondië en de graove vaan Artois en Namur, op et groet gevaar veur häöm en de stad Mestreech te wieze en hun euver te hole, e leger op de bein te bringe. 'n Groete mach vaan Franse tróppe woort aongeworreve en daomèt onder et opperkommando vaan d'n hertog vaan Boergondië 'nen inval gedoon in et land vaan Luik. Mèt 35000 maan trokke de Franse dao-op rechstreeks op Mestreech aon.

Toen woort et de Luikeneers veur Mestreech te werrem; mèt achterlaoting vaan e gedeilte vaan hun tróppe, um neet de sjien te höbbe, de stad gans los te laote, trokke ze in de riechting vaan Toongere aof, boe ze de Franse op hunne weeg voonte. Dao, in de umstreke vaan Toongere, is toen 'ne geweldige veldslaag gelieverd, boe-in vaan weerskante mèt groete hardnekkigheid en dapperheid gevochten is en boe-in de Luikeneers finaal zien verslage. Et aontal vaan hun gesneuvelde weurd gesjat op 30000. Aon z'n bij dee veldslaag betuinde dapperheid daankde d'n hertog vaan Boergondië veur et vervolg z'ne naom vaan *'Jan Zonder Vrees'* (Jean Sans Peur).

Wie aon de Mestreechteneers de gooien oetslaag bekind woort, verdreve ze de res vaan de Luiker belegeringstróppe en op 14 september 1408 trok de bissjop vrij oet Mestreech um de euverwinnende legers in et veld veur hun höllep te goon bedaanke.

Nog in de zestiende iew vierde me in Sintervaoskèrrek eder jaor op d'n 23e september plechtig de verjaordaag vaan de bevrijing vaan de

stad oet de han vaan de Luikeneers. En et heet tot 1441 gedoord, ie dat tösse de twie steij Luik en Mestreech weer de gooi verstandhajding herstèld waor.

B. Belèk en innumming door Parma in 1579.

1. *Inleijing.*

Veer komme noe aon 'ne fèlbewogen tied, 'nen tied vaan geweldige beteikenis veur eus stad en häör touwkoms, 'nen tied, boe-in vaan alle kante de passies losbraoke, boe-in gein maot mie betrach woort, vaan geine kant, boe-in dinger zien gebäörd, daode zien gestèld, die de bedrievers geinen twiede kier mie zouwe dörreven herhole, 'nen tied, boe-euver vaan weerskante mèt groete veuringenomenheid en sjerrepde is gesjreve en ouch noe nog dèks met väöl passie en einzijdigheid de pen weurd geveurd.

Al dalik wèlle veer heij veuropstèlle, dat et veur 'n behurelikke bespreking en beoordeiling vaan de veurnaomste gebäörtenisse oet deen tied 'n allerierste vereiste is, daobij de nudige bedaardheid te betrachte en de zakes veural te bekieke in et kader vaan de tijje, boe-in ze ziech höbbe veurgedoon. Wat door de kopstökke vaan toen is gedoon en naogelaote mage veer in gei geval losmake vaan de umstandighede, die op hun daode invlood hadde en vaan de begrippe en inziechte, die de lui toen tot hun daode dreve. Veer mage mèt naome bij de ein partij neet alles goodpraote en bij de aander alles veroordeile. Zoe get mage veer, kattelieke, al zier zeker neet, al blieve v'r gans en al vrij um et hiel erreg te betreure, dat eus gelouf in die tijje zoeväöl heet te doorstoon gehad. Meh einzijdig en daodoor oonrechfierdig in de beoordeiling vaan persoenen en touwstande weure, dat mage veer noets. Trouwens, daodoor zouwe veer eus eige zaak verzwake en eus doel veurbijsjete.

Et begin vaan de twiede hèllef vaan de zestiende iew waor d'n tied vaan de opkoms vaan de REFORMASIE in eus streke.

Wat e woonder, dat in et door-en-door katteliek Mestreech de vertegenwoordigers vaan de nuij lier allesbehalleve mèt ope errem oontfaange, jao, kompleet es vijande besjoud woorte?

Wat e woonder, dat de Mestreechteneers in de kattelieke Spanjaarde hun verdiedigers, de verdiedigers vaan hun gelouf, daorentege in de aonhengers vaan de beweging tege Spaanje hun vijande zaoge, die et op hunne godsdeens gemäönt hadde en neet de lui, die hun politieke vrijheid zouwe bringe?

Wat e woonder, dat de Mestreechteneers vaan deen tied, die, evemin es veer, de touwkoms veuroet kôste kinne, bang waore, dat, es et verzèt tege Spaanje gewonne zouw weure, et mèt de vrij oetoefening vaan

hunne godsdeens, 'n zaak, die hun boven alles góng, veur good en veur altied gedoon zouw zien?

Kôste de Mestreechteneers oet deen tied veuroet wete, dat, wie de reformasie-störrem in et noorde mèt alle hevigheid losbraok en wie de loch ouch heij lielik begôs te betrèkke, et in eus landouwe gelökkig mer zouw blieve bij get buie vaan betrèkkelik wienig beteikenis in vergelieking mèt et noedweer, dat in aander streke raosde en lange, langen tied zouw blieve raoze?

Aoch, achteraof besjoud kinne veer Slivvenier neet genóg daankbaar zien, dat veer nog zoe good zien devaan gekomme, en eus veurawwers, dat ze ziech zoe flink höbbe gehawwe en ziech zoedaonig sjrap höbbe gezat, dat de nuij lier ziech heet mote ploeie, feitelik heet moten oonderdoen veur de euver-en-euvergroete miederheid vaan aon hun aajt gelouf trouw gebleve Mestreechteneers en dat de gerifformeerde daonao door alle tijje heer tot op vaandaog d'n daag in Mestreech 'n oonbeteikenende minderheid gebleve zien.

En, wat mesjiens nog de groetste verdeenste vaan eus veurawwers, die gooi aw Mestreechteneers, gewees is, dat is, dat zie altied zake van persoene höbbe wete te oondersjeije, dat ze, wie ze vääl elend ouch van de Spanjaarde, hun geloufsgenote, môsten oondervinde, dao-in toch gein aonleijing gezeen höbbe um aon hun gelouf oontrouw te weure en ziech in de errem vaan de reformasie te goeie, terwijl vaan d'n aandere kant, wie ze later, in röstiger tijje, de gelegenheid hadde, ouch de gooi kwaliteite vaan et bestuur vaan de protestante Staote vaan Holland te liere kinne, zij ouch toen op et punt vaan hunne godsdeens voot bij stök höbbe wete te hawwe.

2. *De jaore veur et belèk*

Die jaore kinmèrrekde ziech door groete onrös, zoewel in de stad es dao boete in de umgeving.

D'n opstand tege Spaanje waor begôs, naom gestiedig groeter proporsies aon en woort wie laanger wie fèller door maotregele en tegemaotregele.

D'n umtrèk vaan Mestreech woort geregeld in bereuring gebroch door et heen en weer trèkke vaan de Spaonse legers en de tróppe vaan de *Prins vaan Oraanje*, die ziech aon de twie kante vaan de Maos euver-en-tweer in de gate hele, op en neer trokke en de gelegenheid aofwachde um d'n eine d'n aandere oonveurzeens te euvervalle, etgeen oetgeloupen is op de veldslaag op de *Mookerhei* in 1574, boe de legers vaan de Prins vaan Oraanje woorte verslage en z'n breurs, *Lodewijk* en *Hendrik vaan Nassau*, sneuvelde.

In Mestreech zellef waor de oonrös begôs in 1567, wie et ierste Spaons garnizoen heij gelag woort. Vaan godsdeenstig standpunt besjoud waor de koms vaan die tróppe 'ne weldaod. Zoe môste b.v. de protestante hun aonmaotiginge laote zakke en 'n tuunsje lieger zinge.

De kèrrek vaan Sint Mattijs, die ze ziech al hadde touwgeëigend, môste ze werum aofgeve.

Meh aanders höbbe de Mestreechteneers vaan die Spaonse tróppe neet väól plezeer beleef. Dao kaom nog bij, dat in datzellefde jaor *Alva* nao dees streke kaom en ouch in Mestreech z'n tirannie op 'n daonige maneer doog geveule.

In 1569 kraoge de Mestreechteneers *Franciscus de Montesdoca* es goevernör. Et Spaons garnizoen kraog versterreking door e kontingent Duitse tróppe. De finansies vaan de stad waore neet favorabel en alle ougenblikke doge ziech meuielikhede veur euver de betaoling vaan de bezètting, boevaan veurnaomelik de Duitsers, wie veer vreuger al gezeen höbbe, mer gestiedig um geld vroge. De bevelhöbbers vaan de Spanjaarde die ouch et kommando euver de Duitsers hadde, beweerde gewoen, dat ze gei geld veur et garnizoen bezaote en me hun ouch geint sjikde, zoedat alles op de stad neerkaom.

Veer zöllen us heij neet in bezunderhede begeve euver die geldkwesties. Et is 'n doorloupend gevraog aon d'n eine, gelamenteer aon d'n aandere kant, dreigeminte, oonderhandelinge, verzeuksjrifte en dipputasies nao Breuselt, de zetel vaan et Spaons bestuur, en et kaom per saldo altied weer neer op: dokke en nog ins dokke door de stad, nuij en altied zwoerder laste veur de inwoeners.

Vaan de meuielikhede, die dao-oet tösse Montesdoca en de Mestreechter Magistraot oontstoonte, perbeerde de Oraanje-partij häör veurdeil te trèkke en de inwoeners tege de Spanjaarde op te zètte. Ze begreep, dat de Mestreechteneers niks liever zouwe zien es vaan die lestige klante, die hun zoeväól geld kosde, verlos te weure.

En zoe gebäörden et, dat, alhoewel op de keper besjoud de Duitsers et lestigste waore, veural op et gebied vaan geld, de Mestreechteneers ziech toch leten euverhole um mèt de Duitsers same te spanne, veur de Spanjaarde, die in alle opziechte te väól note op hunne zaank hadde, oet de stad te verdrieve. Et kaom tot 'ne formelen opstand. Montesdoca, dee nao de Landskroen (de zetel vaan et stadsbestuur in de Groete Staat, op e gedeilte vaan et terrein vaan Vroom en Dreesmann) waor gelok um euver d'n touwstand te oonderhandele, woort gevaange genome en z'nen oonderkommandant, Martinus d'Ayala, euver de Maosbrök nao Wiek verdreve.

Zoe dachte de Mestreechteneers meister te zien vaan d'n touwstand, meh d'Ayala zaog kans, de aander Spaonse euverste, die ziech in d'n umtrèk vaan de stad bevoonte, op de huugde vaan d'n touwstand te bringe en hun höllep in te rope. Die höbbe toen de stad van twie kante tegeliek, bij de Breuselepoort en in Wiek, aongevalle. En, wie dapper de börregers en de Duitsers ziech ouch weerde, ze woorte trökgedreve tot op et Vrietof, boe hun niks aanders mie euverbleef es ziech te oonderwerrepe.

Dat gebäörde op 20 oktober 1576.

De Spanjaarde höbbe de Mestreechteneers deen opstand deur doen betaole. Dao sjijne, wie veer gesjreve vinde, 1500 börregers gevalle te zien, terwijl de stad op grondige meneer is geplunderd. En et gemeinste vaan alles waor, dat de Duitsers vaan de wanorde in de stad en de machteloesheid vaan de inwoeners gebruuk maakde um bij die plundering e stevig hensje mèt te hellepe. De sjaoi, dee toen door eus veurawwers geleijen is, moot geweldig gewees zien.

Op 8 november 1576 kaom tösse de vertegenwoordigers vaan de Keuning vaan Spaanje en de in opstand gekomme Hollanse Staote de PACIFICATIE VAAN GENT tot stand en es gevolleg daovaan trokke op 27 aprèl vaan et jaor daonao de Spaonse tróppen oet Mestreech eweg.

'ne Zöch vaan verliechting góng oet de inwoeners op en in verband mèt alles wat ze tot noe touw Franse protestante, Duitsers oondervoonde, woort vaan de gelegenheid gebruuk gemaak um te beslete, de stad veurluipig weer door de eige börregers te laote bewake en verdiedige. Mèt dat doel woort e vas korps opgeriech, 'Schutten' geneump, veur te beginne zèshoonderd maan sterrek.

Lang evel zouw Mestreech neet zoonder garnizoen blieve. Nao lang tegestribbele vaan de kant vaan de Magistraot en herhaoldelik oonderhandele, boebij de börregers ziech iers flink op hun stök hele en vaan gein vaste bezètting mie wouwe wete, is et eindelik toch aon JAN DE MERODE, gemachtigde vaan de Hollanse Staote, gelök, de Mestreechteneers zoe wie te kriege, dat ze in 1578 'n aofdeiling vaan zien tróppe in de stad touwlete, die weer bij de inwoeners zouwe weuren ingekerteerd. En wie de Mérode ins zoe wied waor, woort et ei 'vendel', boevaan spraoke waor gewees, al hiel gaw tot vijf oetgebreid.

Toen waor de Staotsgezinde partij de baas in Mestreech. Op allerhande manere perbeerde ze de börregers tege Spaanje op te zètte en veur et protestantisme te winne. Veurnaomelik aon de kluusters woort et leve hiel lestig gemaak. En wie de kalviniste tot et inziech kaome, dat hun planne door de Mestreechteneers woorte tegegewèrrek en dat de kattelieke trouw bleve aon hun gelouf, wis de kommendant vaan de Hollanse vendels, WILLEM VAAN HORNE, HIER VAAN HEEZE, et door te drieve, dat in et begin vaan 1578 de Zjezwiete en de Minnebreure oet hun kluusters woorte verjaog en Mestreech môste verlaote. Bij et behandele vaan de gesjiedenis vaan de kluusters vaan Mestreech zölle veer heij oetveuriger op ingoon.

Naodat Willem vaan Horne nog herhaoldelik z'n bès had gedoon Mestreech en de Mestreechteneers te treitere en op groete koste te jaoge, woort heer vaan umkouperij aongeklaog en in Breuselt, boe heer naotouw waor gegaange um ziech te rechfierdige, gevaange genome.

Z'nen opvolleger waor MELCHIOR VON SCHWARTZENBERG, dee et al neet väöl beter maakde. Heer zat de Raod vaan de stad gewoen

aon de deur en vervóng de aofgezadde lede door nuije, die gans op zien hand waore.

De koste en laste, die de stad te drage kraog, woorte wie langer wie zwoerder en de peziesie vaan Mestreech in verband mèt et touwnumme vaan de verwikkelinge vaan daag tot daag oongunstiger. En dat alles, terwijl de p e s hevig in de stad regeerde, väól slachoffers maakde en de zenewechtigheid nog doog touwnumme.

De spanning tösse Spaanje en de Hollanse Staote waor oondertösse benkelik vermierderd. De Pacificatie vaan Gent waor op niks oetgeloupe en wie de Prins vaan Oraanje de UNIE VAAN UTRECH tösse de noordelikke geweste had wete tot stand te bringe, waor et te veurzien, dat de stried op leven en doed oetgevochte zouw weure.

Parma had nog op allerlei manere geperbeerd de rös te herstèlle, had ouch Mestreech nog gewaarsjoud, dat et ziech oet eige beweging aon de Keuning vaan Spaanje zouw oonderwerrepe, meh zoewel de stadsregering es de börregerij hadde de han neet mie vrij door de aonwezigheid vaan de Staotse tróppe, zoedat Parma tot de euvertuiging kaom, dat niks mie bate zouw es geweld.

En et gebruuk vaan dat geweld waor bij Parma in gooi han. Laanksaam meh zeker won heer terrein en wis heer aon de Oraanjepartij eder kier weer groete naodeile touw te bringe.

In Mestreech voolt me daan ouch et gevaar vaan e gewaopend optrejje tege de stad naodere, e gevaar, dat in de gegeve umstandighede neet mie te kiere waor. Wat môste de Mestreechteneers oonder die umstandighede doen? Ziech oonderwerrepe woort hun belèt door degeen, die de stad in hun mach hadde. Vaan d'n aandere kant hadde ze in 1576 mer al te good oondervonde, tot wat veur maotregele de Spaanjaarde in staot waore es ze hun vraak wèlde keule.

Dus bleef veur de Mestreechteneers niks aanders euver es alles in et werrek te stèlle um 'n herholing vaan 1576 te veurkomme en de stad tot et uterste te verdiedige. Mesjiens leep alles nog wel beter aof es me dach en alliech kraog me nog höllep vaan boete.

In dees gestèltenis begôs me in de stad z'n veurzörregsmaotregele te numme. Al in december 1578 woort gewèrrek aon et zoe good meugelik in staot vaan verdiediging bringe vaan de walle en aander vestingwerreke. Veur et bijmake vaan nuij kanonne woort al et koperwerrek vaan de ambachte en de broedersjappe opgevorderd. De bewaopening vaan de vendels in de versjèllende ‘kerspelen’ woort verbeterd, de boere, die binne de stad gevlöch waore, woorte vaan waopes veurzeen.

Et erregste waor de gering sterrekde vaan et garnizoen: et tèlde mer 1200 maan, groetendeils Franse protestante, Duitsers en Ingelse, oonder kommando vaan von Schwartzenberg en de boetegewoen bekwaome SEBASTIAON TAPIJN. Verder kôs de stad nog wel besjikke euver 'n zèsdoezend maan gewaopende börregers mèt es kern de gilde, meh me vroog ziech toch mèt bezörregheid aof, wat die mansjappe zouwe

kinnen oetriechte tege de good geoefende en puik gewaopende tróppe vaan Parma.

Schwartzenberg vroog daan aon de Staote dringend um vermierdering vaan de bezètting, die wel woort belaof, meh neet gesjik.

'n Zier importante zaak waor ouch de proviandering. Wat daomèt gemeuid waor kinne veer wel naogoon es veer bedinke, dat Mestreech, wie v'r bij de sjrijvers vermeld vinde, destijds al minstens 30.000 inwoeners tèlde.

Neet allein woorte de veurraode levensmiddele zoe hoeg meugelik opgeveurd, meh ouch allerlei maotregele genome um misbruke te veurkomme: et vasstèlle vaan prijze veur diverze waore, et inveure vaan 'n kopere noedmunt veurnaomelik bestump tot et oetbetaole vaan soldije en es wèttig betaolmiddel aongeweze, et inventarizere vaan de viestapel, dee ziech in de stad bevoont, terwijl aon de beter bemiddelde börregers gelas woort um de minder bedeilde inwoeners, die seldaote ingekerteerd hadde, bij te stoon.

Wie et in zoe'n umstandighede altied geit, waor neet ederein eve gewèllig in et naokomme vaan de gegeve veursjrifte en perbeerden 'rs vääl, ziech dao-aon te oonttrèkke. Zoe zaog de Magistraot ziech genoedzaak, op te trejje tege de brouwers, die deurder beer maakde es bepaold waor; ze môste bedreig weure mèt in beslaagnumming vaan hun brouwketels. Dao waore börregers, die op hun zolders vääl groeter veurraode graone verborregen hadde es veur hun hoeshawwes redelikkerwijs nudig waor; aon hun woort gelas, etgeen ze te vääl hadde, dadelik te verkoupe. De bekkers weigerden op e gegeven ougenblik broed te bakke; de Magistraot môs hun dreige mèt et verbod, e jaor laank neet mie te mage bakke, mèt in beslaagnumming vaan hun bekkerij en mèt gevaangenisstraof.

En, terwijl me nog z'n han vol had mèt et regele vaan die en nog vääl aander meuielikhede, woort Mestreech op 8 m i e r t 1 5 7 9 door et leger vaan Parma ingeslote.

3. *Et belèk.*

Et waor gaar neet allein um de stad veur häör oonwèlligheid te straffe, dat Parma et belèk veur Mestreech sloog. Hoofzaak veur häöm waor et groet belang vaan et bezit vaan dees vesting es strategies punt in d'n oorlog tege de Staote en Oraanje. En Mestreech zouw noe, wie nog herhaoldelik later, de gevollege oondervinde vaan et twiefelechtig veurrech, 'n vesting vaan d'n ierste rang te zien, de ‘sleutel tot het Noorden’ geneump te weure.

Op korten tied hadde de Spanjaarde Mestreech vaan alle kanten ingeslote. Aon de kant vaan Wiek laog d'n oonderkommendant *Mondragon;* de tróppe, die rechstreeks oonder Parma stoonte, laogen in de umstreke vaan de Breuselepoort, terwijl heer zellef z'n hoofkerteer had

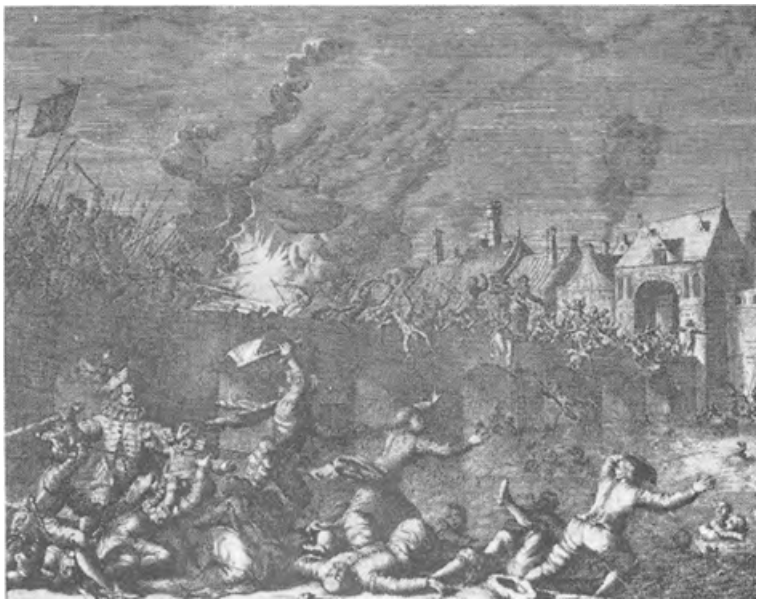

BELÈK DOOR PARMA (blz. 48)

POGING TOT ONTZÈT VAAN DE STAD DOOR VAAN PAPPENHEIM (blz. 55)

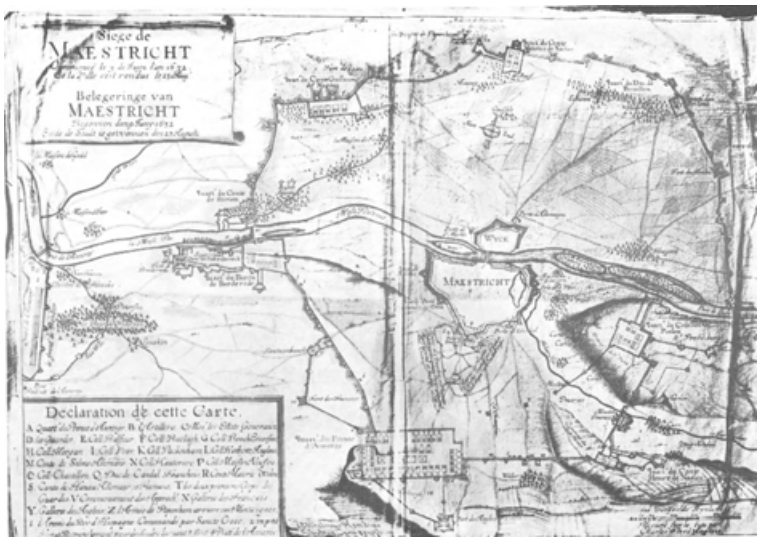

BELÈK DOOR FREDERIK HENDRIK (blz. 55)

opgeslage in et kastiel Pietersem vaan de familie De Mérode; aon de noordkant vaan de stad, bij de Bospoort, laoge de Duitsers en Boergondiërs oonder *vaan Mansfeldt, Lopez Figueroa* en *Valdez;* bij de Toongersepoort stoonte *Berlaymont* en *de Toledo* mèt sterreke aofdeilinge.

Veer forte woorte geboud um ziech zellef te beveilige tege eventuweel aonvalle vaan boete, bij St. Pietersberreg, de Toongersepoort en Breuselepoort en aon de noordkant tegeneuver de gebouwe vaan de Duitse Orde.

En zoe waogde daan Parma op 9 aprèl z'n ierste bestörreming. Dao woort 'n bres gesjote in de umwalling en et störremloupe bevole, meh de bezètting booi zoe'ne krachtigen tegestand, dat de Spanjaarde ziech mèt groete verleze môste tröktrèkke.

Oonderwijl waor et ouch binne de stad alles behalleve röstig. De bekkers oonder aandere bleve weigere broed te bakke, zoedat de daoveur aongestèlde kommissiemeisters euveral, boe ze wiste, dat kore en terref in veurraod waor, 'n deil daovaan in beslaag naome en door einige gewèllige bekkers tot broed doge verwèrreke. Um maankemint aon levensmiddele te veurkomme, woort tot naoder order verbooie, oet de aonwezige graone brandewien of stijssel te make.

Vaan boetenaof woort door de Prins vaan Oraanje, *Jan vaan Nassau,* 'n oondernumming op touw gezat um de Spanjaarde veur Mestreech te verdrieve, meh die mislökde al ie ze good en wel begôs waor.

Et belèk veel Parma oondertösse neet mèt. Alle vestingwerreke waore vaan te veure zoe good meugelik in staot vaan verdiediging gebroch; boete de walle waore nog allerhande werreke aongelag, mijne gegraove, alles oonder de leijing vaan de bekwaomen *Tapijn,* dee z'n spaore vreuger al verdeend had bij de verdiediging vaan de Franse vesting La Rochelle, wie die belegerd woort door kardinaol De Richelieu in 1574.

Meh op d'n doer zouw et Mestreech toch wel neet kinne hawwe tege de euvermach, die Parma tot z'n besjikking had: 15000 maan vootvollek, 4000 ruters en, behalleve e groet aontal kleinder kanonne, 48 vaan de groetste stökker artèllerei, die destijds bekind waore.

Naodat nog door 'n hevig bombardemint, dat twie daog doorde, geperbeerd waor de walle bij de Toongersepoort te doen valle, wat mislökde, konsentreerde Parma obbins al z'n krachte tege de Bospoort. Daotegeneuver woort 'n batterij opgeriech vaan mer eve 22 stökker oonder kommando vaan Mansfeldt; de nate grach veur de walle woort druug gelag en eindelik de bestörreming oondernome. De Spanjaarde perbeerde, mèt lèdders tege de wallen op te klumme. Meh ze zouwen op de koffie komme!

De boere, die de bezèttingstróppe hollepe, trakteerde de vijand vaan bovenaof op deersvlegels, ziekels en huireke, terwijl de vrouwe vaan de börregers brannende peekkranse en kokend loed nao oondere goeide.

Um de aondach vaan de bezètting vaan de Bospoort aof te lijje en de krach vaan de verdiedigers te splitse, doog Parma tegeliekertied 'nen twiede (sjien-)aonval tege de Toongersepoort, boe et 'm al neet beter góng. Um de gooie mood bij de mansjappe d'rin te hawwe leet heer bij de Toongersepoort roondstruije, dat de zaak bij de Bospoort good deveur stóng, terwijl bij dees poort beriechte kaome euver et veurspoedig verloup bij de Toongersepoort.

Et zouw evel de Spanjaarde aon gein vaan de twie kante gelökke de stad binne te dringe. Mèt geweldige verleze woorte ze zoewel heij es dao trökgeslage, ze hadde mie es 2000 doeie, boe-oonder ruim 250 offesere, en e groet aontal gewonde. Bij de Bospoort sneuvelden oonder aandere 'ne jongen adelikke Spanjaard, *Marcus Antonius Simoneta*, dee in de St. Mattijs-kèrrek is begraove en boevaan noe nog in et noordelik zijsjeep vaan die kèrrek e graafmonumint besteit.

Wie al die aonvalle niks hadden oetgeriech, besloot Parma de stad gans in te slete door 'n sirkumvallasie-linie. Zoe zouw heer ouch tegen ederen aonval vaan boete nog veiliger gedèk zien. Boetendien doog heer Berlaymont e paar doezend mijnwèrrekers oet et Luikerland rekwirere um loupgraove en aander groondwerreke te make. In de sirkumvallasie-linie woorte èllef redoetes es versterreking geboud.

Wie dat allemaol veerdig waor, besloot Parma 'ne krachtigen aonval op de Breuselepoort veur te bereije. Dees poort waor oonder leiding vaan Tapijn boetegewoen versterrek door 'n dreidobbel stèl vaan boetewerreke, ‘ravelijn’ geheite, en door 'n aontal tores, mijne en verborrege oetvalspoorte.

Tegeneuver die werreke leet Parma 'n batterij bouwe op 'n huugde vaan oongeveer ach meter, zoedat ze bove de wallen oetstaok. Terwijl op zoe'n meneer de vestingwerreke vaan bovenaof oonder vuur genome woorte, perbeerde de minörs vaan oondere de fondeminte te oondermijne.

Heijmèt bereikde Parma beter rizzeltaote. Nao lang en boetegewoen hevige gevechte môste de verdiedigers eindelik et ravelijn oontruime en ziech op d'n eigelikke stadswal tröktrèkke.

De stried woort noe wie laanger wie heviger. Door middel vaan de mijne maakde de aonvallers op drei plaotse 'n bres in de moer en noe dachte ze d'n touwgaank tot de stad vrij te höbbe. Meh ze hadde ziech lielik misrekend. Binne de walmoer stoedde ze op e nuij verdiedigingswerrek, boe ze gaar neet op getèld hadde, 'ne zoegenaomden halleve maon, dee weer door Tapijn nao daag en nach mèt maan en mach wèrreke waor tot stand gebroch. Dao-op waor noe et geweldig bombardemint vaan de Spanjaarde geriech. Aonvallers zoewel es verdiedigers lijde groete verleze. De 1200 maan vaste tróppe vaan de bezètting waore tot 400 gesloonke. Tapijn woort bij de gevechte um et behaait vaan d'n halleve maon zwoer gewond en e stök vaan dat werrek waor al in han vaan de vijand.

Toen leet Parma, dee respek had veur de dapperheid vaan de verdiedigers en dee de stad veur 'n plundering wouw bewaore, vraoge of ze ziech neet vrijwèllig euver zouw geve. Heer wis te good wat gebäöre zouw, es de stad mèt geweld in de mach vaan z'n seldaote kaom. Et waor naomelik in die tijjen et gebruuk, dat bij de innumming vaan 'n stad aon de euverwinnende tróppe twie daog laank vrijheid woort gelaote um alles in de wach te sleipe wat vaan hun gôsting waor. En Parma wouw dus aon Mestreech de gelegenheid geve zoe get te veurkomme. Meh vaan ziech euvergeve wouw de stad niks wete. Alles woort nog ins op et speul gezat, alle krachte waore daag en nach in de weer, de börregers verlete gein ougeblik mie de walle, terwijl de vrouwen hun op hun poste et ete brochte.

Meh, helaas, ze helen et neet oet. Tege zoe'n euvermach waor et op d'n doer neet vol te hawwe.

En zoe kaom et, dat in de nach vaan Sint Pieter en Paulus (29 juni) 'ne Spaonse seldaot oondèkde, dat 'n bres in de wal bij de Breuselepoort neet behurelik touwgemaak waor en dat de mansjappe vaan de wach op de wal in slaop gevalle waore.

Toen woort bevel gegeve onmiddelik störrem te loupe.

Dao waore de euververmeuide Mestreechteneers neet op veurbereid. Ze woorte totaal verras en euverroompeld en ie z't wiste waore de Spanjaarde binne de stad. Toen begôs de stried in de straote. Et handvol tróppe, wat nog euver waor, trok voot veur voot al sjetende trök. De boere verweerde ziech mèt hun vlegels en gaffels, oet de hoezer goeide de vrouwe mèt stein, pannen en kokend water. Dat maakde de Spanjaarde naturelik hèls en ze höbben et de börregerij daan ouch deur betaold gezat. De mieste hoezer môste kompleet es 'n vesting bestörremp en ingenome weure en wee ziech nog d'rin bevoont woort neergehouwe.

Et erregste evel gebäörde op de Maosbrök. De bezètting en de börregers vaan Wiek naomelik wouwe nog et uterste perbere um oet de han vaan de Spanjaarde te blieve, veural wie ze vernomen hadde wie die in Mestreech hoes hele. Um de vijand dus vaan ziech aof te hawwe braoke ze de houte errek vaan de brök aon de kant vaan Wiek aof. Meh et oongelök wouw, dat e groet deil Mestreechteneers in hunnen angs in de riechting vaan de brök hun heil zeukde, achtervolleg door de Spaonse seldaote. En zoe kôs et versjrikkelik oongelök gebäöre, dat al die vlöchtelinge, die vaan et aofbreke vaan de houte errek niks wiste, in de Maos gedreve woorte en verdroonke. Mèt doezende zien die errem lui in et water terech gekomme.

Meh Wiek zouw et ouch neet lang kinne hawwe. Eindelik wiste de Spanjaarde d'n euverkant vaan de Maos te bereike en zoe waor daan et leger vaan Parma meister vaan gans Mestreech.

Drei daog laank höbbe z'n seldaote op 'n biesechtige meneer in de stad hoes gehawwe, gerouf en gemaord. Alles wat ze vinde kôste woort

mètgenome; hoes veur hoes woort vaan bove tot oonder doorzeuk en de bewoeners mèt d'n doed bedreig es ze neet alles aofgaove wat ze bezaote. In hunnen doedsangs um neet in han vaan de vijand te vallen höbbe ziech toen väöl inwoeners nog in et water gegoeid.

Det et optrejje vaan de Spanjaarde alle pèrreke te boete göng, kaom veurnaomelik daodoor, dat Parma zellef in die daog zwoer kraank waor en in hevige koors laog, zoedat heer ziech mèt niks kös bemeuie en z'n tróppe, die nao de oonderkommandante neet luusterde, vrij speul hadde.

De buit, boevaan de Spanjaarde ziech meister maakde, bedroog vollegens sommige sjrijvers e millioen dukate (oongeveer vief miljoen gölde).

Wie Parma weer in staot waor et kommando in han te numme, verbooi heer sebiet et plundere op doedstraof. Et waor toen ouch wel gewees. Behalleve dat de mieste inwoeners al hun bezittinge kwiet waore, höbbe vollegens de mies betrouwbaar en mins euverdreve beriechte 'n 8000 minse, boe-oonder 1700 vrouwe in die versjrikkelikke daog et leve gelaote.

Schwartzenberg waor in de gevechte bij de Breuselepoort gesneuveld. Tapijn, dee, wie veer gezag höbbe, zwoer gewond waor, woort gevaange genome en mèt väöl zörreg en veurkommendheid oet respek veur z'n dapperheid in et hoofkerteer vaan Parma verpleeg, boe heer evel z'n blessuur neet euverleefde.

D'n 21 juli 1579 heel Parma z'ne zoegenaomde plechtigen intoch in et zwoer versjendeleerde Mestreech. Door de geistelikheid oontfaange trok heer nao Sintervaoskèrrek um mèt 'nen Te Deijum Slivvenier veur z'n euverwinning te bedaanke.

Dao is euver et optrejje vaan de tróppe vaan Panma nao die innumming vaan de stad geweldig väöl gesjreve en veural benkelik euverdreve. Door miejer sjrijvers is zellefs beweerd - en dat is langen tied ouch vrij algemein geluif - dat Mestreech door de Spanjaarde kompleet is oetgemaord. Um e veurbeeld te geve tot wat veur euverdrieving d'n haat tege de Spanjaarde sommige daobij heet geleid, laote veer heij-oonder vollegen etgeen door 'ne zekere Merkes in ze beukske euver dit belèk is gesjreve[1]: ‘Lang lag dit moderne Karthaag, als een schrik der andere landschappen, woest, ledig en tot een schuilplaats van de op aas gelokte uilen en krassende raven, bij welker schor gekrijsch men de doodsche puinen herkende; zelfs in 1600 bespeurde men nog uit de puinhoopen, welke verwoestingen hier vuur, staal en roof aangerigt hadden. Jaren lang was het alleen een nest van Spaansche soldaten, die, bij gebrek aan brand, de overblijfsels der huizen afbraken om vuur te stoken. En, hetgeen naderhand de stad eenigszins bevolkte,

1) Het Beleg van Maastricht in 1579, door J.G.W. Merkes. 1e Lt. Ir., Arnhem 1827.

was, zooals Hooft zegt, “een zwerm Luiker Walen”.’

Menier Merkes maag 'ne brave vaderlander gewees zien, wat heer dao sjrijf is eve partijdig es euverdreve.

Zeker, dao zit 'ne fong vaan woerheid in, dat is neet te oontkinne. Want veer vinde bijveurbeeld in de arsjieve vermeld, dat nog in 1582 de stadsregering ziech bij Parma môs beklaoge euver de behandeling vaan de börregers door de seldaote, die ziech neet oontzaoge, hoezer aof te breke um et houtwerrek en et loed daovan te verkoupe en zoe aon geld te komme en die de inwoeners dwónge hun allerlei zakes te versjaffe, boe ze gaar gei rech op hadde. Meh in 'n zier oetveurige en prachtig gedokumenteerde studie is door de sjrijvers HAAKMAN en ALLARD euvertuigend aongetuind, dat, al heet Mestreech bij die gelegenheid weliswoer geweldig geleije, de totaal verwoesting en oetmaording 'ne pure fabel is[2)].

Oet de zuver historiese en streng gekontreleerde gegeves, die tot hun besjikking stoonte, höbbe zij beweze:

1. dat de mieste bekinde hoezer langs et Vrietof en in de veurnaomste straote, die in d'n tied veur et belèk bestoonte, ouch nao deen tied nog es bestaonde weure geneump,
2. dat nao 1579 alle kèrreke, kloesters, kapelle, godshoezer en gestiechte nog persijs wie teveure aonwezig waore,
3. dat al in et begin vaan 1580 de börregemeisters, sjepes, gilde- en wiekmeisters weer in kompleet getal in funksie en alle korporasies nog in weze en in wèrreking waore,
4. dat in et ierste jaor nao et belèk weer dezellefde brouwerije, bekkerije, wienkouperije oonder dezellefde naome en op dezellefde plaots es teveure in bedrief waore,
5. dat dadelik nao de innumming de pastuurs vaan de veer parochies en de kapittels vaan Sintervaos en Slevrouwe oonveranderd hun bedening oetoefende, etgeen aanders klink es et verhaol, dat alle geistelikke vaan de stad door de Spanjaarde op et Vrietof zouwe zien vermaord,
6. dat in 1582 allein in de parochies vaan Sinterklaos (Slevrouweplein) en Sint Mattijs nog 5880 minse woende,
7. dat, in plaots vaan Luiker Waole, oonder de naome vaan de inwoeners dezellefde weure trökgevoonde nao wie veur et belèk, dezellefde lede vaan de Raod, dezellefde gildemeisters, deurwaarders, rintmeisters vaan de gestiechte, allemaol aw Mestreechter femilienaome, zoe-es in 'n hiel lang lies, die de sjrijvers aofdrökke, kin weure naogegaange.

Al in augustus 1579 leet Parma 'n algemein pardon aofkondige veur alle inwoeners, ouch veur degene, die oet de stad gevlöch waore,

2) Het Beleg en de zoogenaamde Verwoesting van Maastricht in 1579, door A.F. Haakman en H.J. Allard, in ‘Publications’ XIII.

oetgenome allein veur de predikante en hun volgelinge en e klei getal börregers, die heer besjoude es ‘hoofden en autheuren der rebellie’. Dat had tot gevolleg, dat zoe good es alle vlöchtelinge weer nao de stad trökkierde.

Meh dat nump toch neet eweg, dat Mestreech langen tied nudig heet gehad um ziech vaan et doorstande leid gans te herpakke en dat sommige bronne vaan welvaart door dat oongelökkig jaor veur good zien teneet gegaange, wie, zoe-es veer al besproken höbbe, de bleuiende wied en breid bekinde lake-industrie.

En nog woort et errem Mestreech neet mèt rös gelaote.

In september 1580 al perbeerde de prins vaan Oraanje weer 'nen aonval op de stad, dee mislökde, terwijl in 1592 en 1604 PRINS MAURITS ouch weer veur Mestreech versjeen um ziech meister devaan te make.

Mèt de finansies waor et naturelik ellendig gestèld. En dao waor 'ntans hiel vääl geld vaandoon, veuriers veur et ripperere vaan de vestingwerreke, die op versjeije plaotse gans et underste bove laoge, en daan veur et herstèlle vaan openbaar gebouwe, kloesters en partekleer hoezer en eindelik veur et oonderhaait vaan de sterreke bezèttingstróppe.

Um dao-in te kinne veurzien kraog de Magistraot vaan de Spaonse keuning verlof tot et heffe vaan allerlei akzijnze, meh in 1595 waor d'n touwstand toch zoe, dat aon de stad 'nen oetstand vaan twie jaor môs gegeve weure om häör sjölde te betaole, dee in 1598 nog ins veur eve langen tied verliend is.

Tengevollege vaan et slete vaan de waopestèlstand tösse Spaanje en de Rippebliek vaan 1609 tot 1621 (‘TWAALFJARIG BESTAND’) heet Mestreech in die jaore get rös gehad, wat mèt et oug op d'n inwendigen touwstand ouch hoeg nudig waor.

Meh koelik waor dee waopestèlstand aofgeloupe, of Mestreech kôs et weer mèrreke, dat de vijandelikhede hervat waore. Vaan de kant vaan de Spanjaarde trooi noe es legerkommendant op MARKIES DE SPINOLA. Nao d'n doed vaan Prins Maurits woort door de Hollanse Staote PRINS FREDERIK HENDRIK mèt et opperbevel euver hun legers belas. Oonder dee ze kommando kierde d'n oorlogskans ziech wie laanger wie miejer ten gunste vaan de in 1609 door de Spaonse keuning veurluipig aonerkinde Hollanse Rippebliek.

Frederik Hendrik tuinde ziech 'ne meister in et belegere en innumme vaan steij. Naodat heer ziech had meister gemaak vaan D'n Bosch, versjeen heer in et zuide, boe Vinlo en Remun zoonder vääl meuite in z'n han vele. En toen waor et weer de bäört vaan Mestreech.

C. Belèk door Frederik Hendrik in 1632.

In juni 1632 kaom heer mèt z'n legers veur de stad. Et garnizoen vaan Mestreech stoont oonder kommando vaan MARKIES DE LEDE.

Frederik Hendrik, wie er dat ouch al tegeneuver aander steij had gedoon, pasde bij et belèk vaan Mestreech e siesteem touw, dat häöm bekind heet gemaak es ‘stedenbedwinger’. Heer sloot naomelik z'n eige bezèttingsleger in door 'ne groete, aoneingeslote krink vaan vestingwerreke, walle, forte en aander versterrekinge, zoedat feitelik um de vesting, die heer belegerde, 'n twiede vesting vaan vääl groeteren umvaank laog. Zoe veurkaom heer, dat z'n tróppe oonverwachs euvervalle kôste weure door e vaan boete aonrökkend leger en dat degene, dee Mestreech zouw wèlle oontzètte, zellef e belèk zouw mote sloon veur de vesting vaan de belegereers. Parma had ouch al wel in dee geis en mèt die bedoeling z'n tróppe door forte en allerlei werreke beveilig, meh bij Frederik Hendrik woort et 'nen aoneingeslote vestinggordel, e siestematies aongelag en aofdoende versterrek fortifikasiekompleks. De oetkoms heet beweze, dat dat siesteem perfek waor; nörreges is et gelök Frederik Hendrik vaan veur 'n stad te verdrieve en ouch veur Mestreech zouw et blieke, dat eder oondernumming um de stad te oontzètte op niks môs oetloupe.

Veur te beginne leet Frederik Hendrik noordelik vaan de stad, tösse Borghare en de Smeermaos en ouch zuidelik, tösse Ternejje en Heugem 'n sjeepbrök sloon um de verbinding vaan de twie kante vaan de Maos tot stand te bringe.

Vaan de Smeermaos oet lepe daan de door häöm aongelagde fortifikasies in westelikke riechting de huugdes op nao d'n Dousberreg, buigde dao nao et zuide um euver Wolder, daolden aof nao de meule vaan Nekum, kledderde daan de Pietersberreg op, lepe nao et zuide tot aon et kastiel vaan Caestert en vaan dao weer nao oondere tot aon de Maos; aon d'n aandere kant zatte ziech de werreke veurt achter Heugem um, tot kort bij de meule vaan Groonsveld, die destijds ouch al bestóng, um vaan dao in noordelikke riechting te loupe euver Hier en Amie en daan euver Lummel langs et kastiel Bethlehem te eindige bij et kastiel vaan Borghare, boe ziech weer de sjeepbrök bevoont.

Noe doog ziech tijdens dit belèk de bezunderheid veur, dat dao nog 'n derde sjeepbrök euver de Maos geslage laog, naomelik vaan de Spanjaarde, zoe oongeveer tösse Rekum en Ittere. Aon de kant vaan Rekum had ziech e Spaons leger genèsteld oonder aonveuring vaan VON PAPPENHEIM, dat de opdrach had te perbere de Hollanse tróppe aon te valle en Mestreech te oontzètte. Wijl noe de huugdes aon dee kant vaan de Maos e vääls te oongunstig terrein boje veur 'nen aonval, voont Pappenheim et raodzaomer z'n kanse te waoge aon d'n aandere kant, boe et terrein naogenóg vlaak waor. En zoe leet heer op zienen toer ouch weer 'n sjeepbrök sloon, um ze leger euver de Maos te bringe. Dao-op heet 'r geperbeerd tösse Borghare en Lummel door de versterrekinge vaan Frederik Hendrik heer te breke, meh dat is 'm totaal mislök.

Dus bleef Mestreech vaan alle kante stevig ingeslote en gónge de Hollanse tróppe röstig door de stad te bombardere. Et garnizoen en de börregers verweerde ziech mèt alle besjikbare middele, meh wie nao 'n besjeting vaan twie maond laank de walle et neet mie hawwe kôste en op versjèllende plaotse inein vele, bleef veur de kommandant DE LEDE niks aanders mie euver es te kapitulere. D'n 22en augustus woort de kapitulasie door de twie partije oonderteikend en vaan deen daag aof waor et heij mèt et gezag vaan de keuning vaan Spaanje es hertog vaan Braobant veur altied gedoon. In zien plaots kaome noe de 'Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden' um mèt de bissjop vaan Luik et Twiehierig Bestuur euver Mestreech oet te oefene. Oetdrökkelik waor in artikel 6 vaan de kapitulasie vasgelag: 'dat de Staten-Generaal der Vereenigde Provinciën in deze stad niets en zullen aanveerden als hetgeen an den Koninck van Spagniën, als hertogh van Brabant daarin heeft toebehoort'. Aon de verhajding vaan de Twie Hiere woort dus niks veranderd evemin es aon de samestèlling vaan et stadsbestuur.

Meh op et stök vaan de GODSDEENS veranderde deste miejer. Veur de kattelieke Mestreechteneers góng de meuielikken tied noe iers good beginne. Neet allein woorte ze gedwónge kèrreke aon de protestante aof te stoon, wat naturelik veur hun e groet offer beteikende, meh, etgeen nog väöl pienelikker waor, ze mochte neet mie in aonmèrreking komme veur et vervölle vaan betrèkkinge vaan de kant vaan de Staote, en dat nog wel in lijnrechte stried mèt de bepaolinge vaan de kapitulasie. Alle funksies vaan de staotse kant woorte dus oetgegeve aon protestante. Dat waor tegeneuver de kattelieke 'n kleinering en e bewies vaan wantrouwe, die ze noets vergeten höbbe.

Zoe'n handelwijs is noets vaan zeleve good te praote en kin mesjiens op die maneer verklaord weure, dat et protestantisme in deen tied de kindersjeun nog neet oontgreuid waor en kompleet wie 'ne jongen heitkop mèt de kloompe dedoor góng.

Heet dus in 1632 de innumming vaan Mestreech in vergelieking mèt die vaan 1579 vaan de inwoeners wienig materieel offers geverreg, heet d'n euvergaank vaan et gezag aon de Staote in alle bedaardheid plaots gehad, et moreel leid, wat eus kattelieke veurawwers in 1632 is aongedoon waor deste groeter. Ze hele hun vrijheid vaan godsdeens, dat is woer, meh veuriers te mote touwzien, dat einige vaan hun kèrreke in han vaan de protestante kaome en daan es minderwierdig of oonbetrouwbaar oet de openbaar betrèkkinge te weure geweerd, dat waor neet gemekelik te verwèrreke.

En et moot tot hun ier gezag weure, dat geine oet ambisie veur e pöske ziech heet laote verleije um vaan ze gelouf aofstand te doen, zoedat de Staote hun amtenare oet et noorde mösten hole um heij mèt de versjèllende regeringsposte belas te weure.

Allein in et leger woorte de kattelieke touwgelaote, umtot dat in de mieste aander staote zoe gebäörde, zoedat veer ouch nao 1632 nog versjèllende kattelieke goevernörs in Mestreech vinde, wie b.v. de prins vaan Salm, baron de Fariaux, de graof vaan Tilly e.a.

Et allerpienelikste veur de Mestreechteneers waor, dat de Staote ziech et rech aonmaotigde de prooste vaan et kapittel vaan Sintervaos aon te stèlle, veural in verband mèt etgeen, boetot die aonmaotiging geveurd heet. Et kaom naomelik zoewied, dat die wierdigheid es et woere verkoch woort aon degene, dee dao et mieste geld veur euver had. En zoe heet et ziech miermaole veurgedoon, dat die wierdigheid aon de Staote *f* 30.000 opbroch. Um de kroen op et werrek te zètte woort dat geld gebruuk veur et oonderhawwe vaan de protestante kèrrekgebouwe en hospitaole.

Aon zoe get hoof neet väöl te weure touwgeveug. Es get môs koed blood zètte daan waor et zeker zoe'n maneer vaan handele, die wel door niemand zal weure goodgepraot.

En toch, ouch in dit verband wèlle veer herhole, dat me al die zake, zellefs de erregste, in et kader vaan hunnen tied moot bekieke en beoordeile.

De verhajding tösse kattelieke en protestante waor boetegewoen gespanne, zoedaonig, dat veer us noe daovaan gein idee mie kinne make. Boedoor? Neet door de sjöld vaan eus eige lui, die niks liever verlangde es stèllekes in peis en vreij te leve, meh veurnaomelik door de maneer vaan optrejje vaan de keuning vaan Spaanje en z'n vertegenwoordigers in dees streke, door de inquisitie, de sjerrepe plakkate vaan Alva en aandere, de vervolleginge en et ter doed bringe vaan zoe väöl protestante. Dat alles heet 'n enorm fataal oetwèrreking gehad en de verhajding vaan kattelieke tot protestante veur iewe laank totaal bedorreve. Daodoor wiste ouch de protestante vaan hunne kant op e gegeve momint gein maot mie te hawwe en zien ze ziech dèks op 'n sjendaolige maneer te boete gegaange.

Nog ins: veer wèllen in de veerste veerte neet geach weuren hun handelinge heij te verdiedige; veer wèllen allein perbere wat ze gedoon höbbe te verklaore.

Hej de Spaonse keuning, aon wee zoe dèks vaan versjèllende kante de gooie raod is gegeve, mie gemaotig te handele, daonao geluusterd en bijtijds et nudige water in z'ne wien gedoon, daan hej zeker väöl vaan etgeen noe bedreven is neet gebäörd en hejje eus kattelieke veurawwers neet zoe'n zwoer tijje te doorstoon gehad.

In de veurwaarde veur de kapitulasie waor bepaold, dat de Sint-Hilariuskapel op de Pieterstraot en de St. Jaokobskapel op d'n hook vaan de Breijstraot en de St. Jaokobstraot aon de protestante môste weuren aofgestande, meh dat, es die kapelle te klein zouwe blieke, daoveur in de plaots Sint Jaan en Sint Mattijskèrrek gegeve môste

weure. Wie dat inderdaod et geval bleek, woorte de twie geneumde kèrreke in bezit genome, terwijl de Sint Jaokobskapel en de Sint Katrijnekèrrek op de Bosstraot sjuins tegeneuver Sint Mattijs, es parochiekèrreke door de kattelieke in deens woorte gestèld.

In de Sint Jaokobstraot woort in de gebouwe, die later langen tied es mezieksjaol höbbe gedeend, 'n Latijnse sjaol veur de protestante opgeriech.

Oondertösse kôste de Spanjaarde et verluus vaan Mestreech nog mer slech verkroppe. In 1634 höbbe ze nog ins geperbeerd hunne slaag te sloon. In juli vaan dat jaor versjeen obbins 'n hiel sterrek Spaons leger veur de stad oonder kommando vaan de markies D'AITONA, dee al dadelik begôs mèt de veurnaomste touwgeng te bezètte. De goevernör vaan Mestreech, d'n hertog vaan Bouillon, maakden et de Spanjaarde zoe lestig meugelik, totdat ze door et optrejje vaan Frederik Hendrik hun plannen höbben opgegeve. Dee besloot naomelik Breda mèt e belèk te bedreige, um op die meneer de Spanjaarde vaan Mestreech te doen wegtrèkke en dat is 'm inderdaod gelök.

Laanksamerhand evel begôs et gewoen leve ziech in Mestreech weer te herpakke. Me kôs weer ins aon aander zake goon dinke es aon belèk en oorlog. E bewies, dat et de börregerij weer beter góng, is wel, dat me d'raon dorref te dinke, e nuij stadhoes te bouwe. In 1637 woort door de Twie Hiere aon de Magistraot vergunning gegeve, daotouw euver te goon en, es et nuij stadhoes veerdig zouw zien, de aw gebouwe vaan de ‘Landskroon’ in de Groete Staat te verkoupe.

Helaas, et zouw neet lang mie dore, of dao zouw weer 'n zwarte bladzij bijgesjreve weuren aon de historie vaan Mestreech, 'n bladzij, die us noe nog mèt groete veroontwierdiging vervölt.

Et is et veurval vaan et

Zoegenaomp verraod vaan paoter Vink.

In Navagne bij Viezee (de plaots, boe in 1914 de Duitsers euver de Maos zien getrokke) laog sedert de innumming vaan de stad door Frederik Hendrik nog altied e Spaons leger, dat Mestreech gestiedig in de gate heel en alles prakkezeerde um et weer in z'n mach te kriege. Ein vaan de middele waor, te perbere einige börregers vaan Mestreech veur groof geld um te koupe um op listige maneer de stad weer in hun han te speule.

'ne Brouwer oet de Hèlstraot, *Zjang Lantsmans*, leet ziech euverhole de zaak te preparere. Z'n hoes laog tege d'n awwe walmoer aon, dee veer noe nog kinne tösse Slevrouwepoort en de Hèlpoort. In dee moer achter et hoes vaan de brouwer bevoont ziech vaan oet vreuger tijje 'nen doorgaank mèt e peurtsje, wat neet mie gebruuk woort en mèt mellegerblök waor touwgemetseld.

De aofspraok waor, dat Lantsmans op et gunstig momint dat peurtsje zouw laote opemake, dat op e bepaold ougenblik aon d'n aandere kant vaan de stad alarm zouw gemaak weure um et garnizoen daonaotouw te lokke en dat de Spanjaarde vaan die gelegenheid zouwe profitere um door et peurtsje de stad binne te dringe en et garnizoen te euvervalle.

Deen touwlèk is mislök. De zaak is oontdèk, doordat 'nen Hollanse seldaot, zekere Lacourt, dee in Navagne door de Spanjaarde gevaange gehawwe woort, obbins in Mestreech trökkaom mèt z'n tesse vol geld, wat zier verdach veurkaom. Lacourt woort gearresteerd, veel door de körref en beechde alles op. Lantsmans góng dezellefde weeg op es Lacourt, bekinde de ganse zaak en vertèlde debij, dat heer aon de minnebreure-paoter *Servatius Vink* et geheim in de beech had touwvertroud. Toen waor de bäört aon paoter Vink, dee besjöldig woort de planne vaan de verraojers neet aongebroch te höbbe en daonao vollegde de ein arrestasie op de aander; de rektor vaan de Zjezwiete, paoter *Boddens*, paoter *Pasman* en broeder *Nottin* woorte allemaol betiech en kaome achter sloot te zitte, 'ne Maond later vollegde nog de pastoer vaan Sinterklaosparochie, *Arnold vaan Melbeek*, keplaon *Silvius* vaan *Slevrouwe*, d'n aajt-börregemeister *Cauwenberg*, de sjepes *Andries vaan Stockhem* en *Franciscus de Grati* en nog aandere.

Lantsmans, paoter Vink, paoter Pasmans, broeder Nottin en keplaon Silvius woorten iers op de 'Landskroon', toen nog et stalhoes, op 'n vreiselikke meneer op de pijnbaank gefolterd, boe-op d'n eine nao d'n aandere op et sjavot d'n hals kraog aofgeslage, iers Lantsmans, toen paoter Vink, nao hääom keplaon Silvius, e paar weke later broeder Nottin en eindelik paoter Pasmans mèt nog 'ne metseleer en 'ne seldaot.

De liechame vaan Lacourt, dee et allerierste d'raon had mote geluive, en vaan Lantsmans woorte geviedeld en de stökker boete de poorten opgehaange. Hun köp en die vaan paoter Vink, broeder Nottin en 'ne zekere Caters woorten op iezere pin ten toen gestèld op et bastion 'De drie Duiven', bij de tegeswoordige Zwaonegrach, dat in verband mèt die gebäörtenis vaan deen tied aof geneump is 'De vijf Koppen', de 'Vief Köp'.

Et is 'n hiel dreuvige zaak gewees boe-in mèt et rech en mèt et bewies op 'n oonverantwoordelikke maneer is umgesproonge en boe-in de gebetenheid tege de kattelieke priesters vrij speul heet gehad.

Behalleve vaan Lacourt, Lantsmans en nog einige börregers is vaan de aandere noets einige sjöld komme vas te stoon. De oonsjöld vaan de Zjezwiete weurd zellefs algemein es beweze aongenome. Wat Paoter Vink betröf, dee destijds es eine vaan de kopstökke woort besjoud, vaan hääom kin hoegstens gezag weure, dat heer hiel oonverziechtig is gewees door te hellepe bij et in han speule vaan breve oet Mestreech aon de Spanjaarde. Heer waor 'nen invoudige, brave mins, dee door niemand tot zoe verraod in staot woort geach.

De naom van hääom leef nog veurt in et zoegenaomp Paoter Vink-

teurensje bij de Hélpoort en me heet lang beweerd, tot heer in deen tore gevaange gezeten heet, meh later is oetgekomme, tot dat neet woer is.

Dees verraod-affaer verhuugde de spanning weer tösse kattelieke en protestante. Wie et altied geit, maakde ziech de protestante sjöldig aon de fout vaan te generalizere en alle kattelieke euver éine kamp te sjere, zoedat eus veurawwers langen tied in 'n nog vääl beroerder peziesie zien gewees es teveure.

Es veer later de historie vaan de kloesters vaan Mestreech behandele, zölle veer zien, wat veur gevollege dat ‘verraod vaan paoter Vink’ veural veur de Minnebreure en Zjezwiete gehad heet.

In 1648 woort tösse Spaanje en de Rippebliek in Munster de vreij geslote *(Vrede van Munster),* dee 'n ind maakde aon d'n Tachtigjaorigen oorlog. De Rippebliek woort definitief erkind en al de landstreke en de steij, die ze op dat momint in häör mach had, veur good tot häör grondgebied gerekend.

Vaan deen tied aof leet Spaanje dus alle pretensies op Mestreech veur good vare.

Toen braok weer veur de stad 'nen tied vaan rös aon, boe-in vääl gedoon is gewoorde veur de verbetering vaan d'n inwendigen touwstand, wat in versjeije opziechte ouch zier nudig waor.

Op de Vrietof b.v. bestoont nog altied veur et gebouw vaan et Sintervaos-Gashoes 'ne groete pool, boevaan et water môs dene tot et blösse vaan brand en ouch tot et laote drinke vaan et vie. Tot zoe'ne pool midden in de stad op d'n doer 'ne wantouwstand waor, is liech te begriepe. Daorum besloot de Magistraot, 'm te dempe, of liever heer leet touw, dat de naobers al hunnen aofval, asseraoj enz. dao-in goeide, tot dat 'r vol waor.

Et sjavot vaan de Prins-Bissjop vaan Luik op d'n hook vaan de Vrietof bij de Groete Staat woort aofgebroke en de veer broonze liewe, die daobij behuurd hadde, op de balkon vaan et aajt Stadhoes geplaots. Later, wie dee balkon woort aofgebroke, zien die liewe dao weer weggenome en door de bekinde klokkegeters Hemony in Amsterdam umgesmolte en tot klokke gegote veur de kerrelejong vaan et nuij Stadhoes, boe-in ze noe nog daag aon daag de wijskes speule. In 1655 woort de aw Hochterpoort, later Gevaangepoort geheite, vaan de ierste umwalling, die stoont op de Merret bij de Groete Grach tegeneuver de Spèlstraot, aofgebroke, umtot ze veur niks mie deende en in de weeg stoont.

Um et bebouwe vaan ope terreine te bevordere verordeneerde de Magistraot, dat alle plaotse, die neet veur 'ne bepaolden tied beboud zouwe zien, publiek verkoch zouwe weure.

Ouch aon d'n touwstand vaan de hoezer zellef woort gedach; alle hoezer en sjeure, die nog struje taker hadde (en dat waoren 'rs nog 'nen

hiele boel) môste dat stru door panne vervaange. In 1662 woort veurgesjreve, dat eder hoes veurzeen môs weure vaan 'n eige privaat.

In 1659 woort door de ‘Hoogh-Schouten’ vaan de Twie Hiere d'n ierste stein gelag veur et nuij Stadhoes, dat in juli 1664 op d'n tore nao veerdig waor en toen in gebruuk is genome.

De ierste errek vaan de Maosbrök aon de kant vaan Mestreech, die door verandering in de luip vaan de Maos druug waor komme te stoon, woort touwgemaak en de Vèssermaos op die maneer 'n hiel stök vergroet.

Et garnizoen, dat in deen tied wienig te doen had, permitteerde ziech um de verveling te verdrieve noe en daan e slipperke. Zoe gebäörden et in 1646, dat de bezètting oonder kommando vaan kaptein Grisson mèt 5000 maan vootvollek en 200 ruters nao Tirlemont zien getrokke en, es broun paoters verkleid, die stad door 'ne lis höbben euverroompeld en ingenome. De hiere brochte 'ne geweldige buit mèt trök nao Mestreech.

* * *

De vreij had evel veur Mestreech alweer de langsten tied geeloord. In 1671 begôste de geruchte de runde te doen euver 'nen oorlog tösse Fraankriek en de Rippebliek en wijl et te verwachte waor, dat eus stad es vesting dao-in wie altied wel weer 'n rol zouw speule, begös de Magistraot z'n veurzörregsmaotregele te numme. In et begin vaan 1672, wie et oorlogsgevaar mie en mie dreigde, woort gedekreteerd, dat alle inwoeners ziech veur zès maond vaan levensmiddele môste veurzien, etgeen veur mennigein weer 'n prachtige gelegenheid waor um dat veursjrif te oontduke. Wie et in zoe'n gevalle altied geit, waore t'rs, die et gewiech vaan de zaak neet wouwen inzien, et naturelik beter wiste, et veursjrif euverdreve voonte en daorum vaan alles perbeerden um delangs te komme. Wienie b.v. in ei gedeilte vaan de stad gekontroleerd waor, of ederein z'ne veurraod in z'n hoes had, woort achterbaks, miestal 's nachs, gaw alles nao vrun of kinnesse in 'n aander stadsgedeilte euvergebroch en es daan dao kontrol woort gehawwe, waor dao ouch alles in orde. Zoe maakde me de Magistraot get wies, meh pierde ziechzellef et mieste, want later, wie de noed aon de maan kaom, heet mennigein z'n naoliessigheid deur betaold. Veur de errem lui zörregde de Magistraot apaart. Veur hun woorte groete veurraode kore, reubolie en zaait op et nuij Stadhoes opgeslage.

Veural op militaer terrein woorte groete preparatieve gemaak. Et arsenaol op de Pieterstraot (et aajt Minnebreurekloester) stopde me tot bove touw vol oorlogsmaterjaol en de daoveur bestumde bewaorplaotse op versjeije punte vaan de stad woorte vaan doezende poonde pollefer veurzeen. Vaan alle kante kaome veerse tróppe de stad binne. Tot 8000 maan greuide et garnizoen aon en nog altied arriveerde nuij vollek.

De Staote voolte, tot ze et hel te verantwoorde zouwe kriege, want

op eine en dezellefden daag verklaorde Fraankriek en Ingeland hun d'n oorlog.

En noe is et wel hiel merrekwierdig en e bewies, wie vreemp de zakes kinne loupe, dat de Staote in hun benajdheid höllep gónge zeuke bij hunne groete vijand vaan nog neet zoe lang geleije, boe ze tachetig jaor tege gevochten hadde, bij Spaanje en dat die höllep hun ouch dadelik verliend woort. Spaanje begreep, dat, es Holland door de Franse zou weuren ingepallemp, et mèt z'n 'Zuidelijke Nederlanden' ouch gaw gedoon zou zien.

En zoe kraog Mestreech nao hiel korten tied 1000 Spaonse ruters in garnizoen, die op Sint Pieter môste weuren ingekerteerd, wijl in de stad zellef gaaroet gein plaots mie waor. Dao laoge in et gehiel al zoe get 11000 maan binne de vesting. Me kin ziech veurstèlle, wat 'nen touwstand tot dat mètbroch. De Spanjaarde veural hadden hun aw geweentes nog neet aofgelag. Es et merret waor kaome ze nao de stad en pakde ziech bij de boerelui mèt wat van hun gôsting waor zoonder te betaole. Op de Maos waor gei sjeep mèt koupwaor mie veilig veur die hierkes.

Wee daan ouch einigzins kôs, verleet de stad. De mieste die wegtrokke, gónge mèt et merretsjeep nao Luik, dat neet in d'n oorlog zouw betrokke weure, umtot de bissjop had verklaord neutraal te wèlle blieve.

Heij is de plaots um op e zier intressant feit de attensie te vestige.

Veer weite, dat Mestreech nog altied Twiehierig waor, dat krachtens de aw traktate en veural ingevolleg de 'Oude Caerte' de Bissjop vaan Luik en de Staote persijs eveväól te vertèllen hadde en dat de bissjop zellefs de ajste rechte had. Mestreech - zoe waor euvereingekomme - zouw bestuurd weuren es 'ne staot op ziech zellef, dee mèt de vijandsjappe vaan eder vaan de Twie Hiere niks te make zouw höbbe. En wat zien veer noe in de praktiek? Dat edere kier es 'nen oorlog oetbraok tösse de Hollanse Rippebliek en 'nen aandere staot. Mestreech dao-in betrokke woort. Vaan d'n oorlog tege Spaanje heet Mestreech volop z'n poorsie gehad es eder aander stad, die gaans en al in de mach vaan de Spanjaarde waor. En noe weer, in d'n oorlog tege Fraankriek en Ingeland trok niemand ziech get vaan de Twiehierigheid aon, meh handelde Fraankriek ezzof Mestreech oetslutend aon de Hollenders touwbehuurde. En de Bissjop vaan Luik môs alles mer röstig aonzien. Häöm woort niks gevraog; heer moch kontent zien, es häöm ze paart in et gezag euver Mestreech gelaote zouw weure. Edere kier kraog heer weer 'ne nuijen 'Hier' neve ziech, boe heer broederlik ze gezag mèt môs deile: nao de hertoge vaan Braobant kaom de keuning vaan Spaanje, toen de Hollanse Rippebliek en daonao de Franse keuning en allemaol neumde ze ziech plechtig de opvollegers in et gezag vaan de Braobanse hertoge. *Veur et lot vaan Mestreech heet noets d'n*

doorslaag gegeve et gezag vaan de Bissjop vaan Luik, meh altied dat vaan degene, dee neven hääm de Twiehierigheid oetoefende.

Dit zal veuriers wel daodoor mote verklaord weure, dat vaan et begin aof aon de bissjop op militaer gebied niks te vertèllen heet gehad, dat de bezètting altied door d'n aanderen 'Hier' gelieverd woort en dat die eigelik de 'kleur' aon de stad gaof. De bissjop regeerde mer allein op siviel gebied mèt. Meh zjus daorum is et deste frappanter, dat heer toch tot aon de Franse Revolusie ze gezag heet kinne behawwe en dat noets serjeus geperbeerd is hääm dat te oontnumme, neettegenstaonden et feit, dat de rol, die heer wel twie iewe laank mèt betrèkking tot Mestreech gespääld heet, eigelik zuver passief waor.

Meh de veurnaomste verklaoring veur et edere kier betrokke weure vaan Mestreech in d'n oorlog zal toch wel dao-in te vinde zien, dat ederein zoe heppig waor op de stad es vesting en steunpunt veur verder operasies. Wat kôs aon de groete hiere die Mestreechter Twiehierigheid feitelik sjele? Dao trokke ze ziech invoudig niks vaan aon. Es et in hunne kraom te pas kaom maakde ze ziech vaan de stad meister en hadde daan 'ne groete veursprunk op hun tegepartij. Dat euver zoe'n vesting de bissjop vaan Luik ouch nog e wäördsje mèt te spreke had, leet hun kaajt.

D. Belèk door Lodewijk XIV in 1673.

De spanning veur et belèk.

Oonderwijl dat m'n in de stad z'n veurbereidsele trof, kaom et beriech, dat de Franse keuning op 5 mei in Charleroi waor aongekomme um dao et leger te inspektere, dat heer tege de Rippebliek zouw oetsjikke. Dat leger tèlde 86000 maan vootvollek, 25000 maan ruterij en nog 'n garde vaan zoe get 8000 maan. Op 9 mei vernaom me, dat maarsjallik TURENNE mèt 15000 maan op Mestreech aonrökde.

Toen begreep me heij, tot et meines woort. De Spanjaarde, die op Sint Pieter laoge, woorte binne de walle gehaold. Op twie daog tied woorten alle hoezer en aander gebouwe in de naosten umtrèk vaan de stad, die et oetziech vaan aof de walle benaome, mèt de groond geliek gemaak. Veural et dörrep Sint Pieter môs et daobij, wie ouch al bij veurige dergelieke gelegenhede, weer et mieste oontgelle. Et haaf dörrep góng d'raon. Alles wat op de Bleikerij stoont, woort aofgebroke, zellefs de kèrrek en de pastorij, die laogen op de plaots oongeveer vaan et tegeswoordig Sint Lambeerskapelke, doog me mèt pollefer in de loch springe. Alles wat op et veld stoont, woort aofgemejd en, wijl nog niks daovan riep waor, tot voor veur de bieste gebruuk.

Op 12 mei waor Mestreech gans door de Fransen ingeslote, zoedat de fiesdaag vaan Sintervaos, dee aanders altied zoeväól vreemde nao de stad trok, dat jaor (1672) in alle stèlte gevierd môs weure.

Wat evel de Mestreechteneers verwach hadde gebäörde neet. Vaan e belèk kaom nog niks. De Franse tróppe bleven um de stad gekampeerd zoonder get oet te riechte. En, wat nog väöl oonbegriepelikker waor, op 24 mei trokke ze eweg en marsjeerde langs de twie kante vaan de Maos in noordelikke riechting aof. Later hoort me, dat Lodewijk XIV ze plan veranderd had. Op raod vaan Turenne zouw heer naomelik iers Holland binnetrèkke en, es heer dao veerdig waor, zien of heer et ouch nog nudig zouw höbbe ziech vaan Mestreech meister te make.

De Mestreechteneers kôste, teminste veurluipig, weer op aosem komme en dachte dat alle gevaar veurbij waor. Ze wisten in et begin nog neet, dat de keuning oet veurzörreg nog einige plaotse in d'n umtrèk, naomelik Viezee, Toongere en Mezeik bezèt had gehawwe en heer boetendien et kastiel vaan Vallekenberreg in z'n mach had gekrege, zoedat Mestreech vaan veer kante door 'n Franse bezètting woort bespionneerd en feitelik nog gans vaan de boetewereld waor aofgeslote.

De bissjop vaan Luik had ziech in dees umstandighede tegeneuver Mestreech, dat toch ouch vaan häöm waor, allesbehalleve korrek en konsekwent gedrage. Hoewel heer ziech in dezen oorlog neutraal had verklaord, gaof heer aon de Franse keuning neettemin touwstumming tot et bezètte vaan Viezee, Toongere en Mezeik, die alle drei in zie bisdom laoge. Et kapittel vaan Luik, dat in dees zaak neet gekind waor gewoorde, protesteerde tege die sjending vaan de neutraliteit, meh et waor toen te laat; de steij waoren al bezat en bleven in de han vaan de Franse.

Väör en nao kaom et nuijts euver de veldtoch vaan Lodewijk XIV in Mestreech binne. Me vernaom vaan de groete suuksesse vaan de Franse, die de ein stad nao de aander ingenomen hadde en dat op 12 juni de keuning mèt z'n legers euver de Rien getrokke waor en ziech in korten tied vaan Gelderland en Utrech had meister gemaak.

Oondertösse zaog et binne Mestreech alles behalleve good oet mèt de levensmiddele. Et garnizoen had, wie veer gezag höbbe, al in mei in d'n umtrèk alles aofgemejd; wied vaan de stad aof dorref me ziech neet waoge, want de Franse zörregde vaan de steij oet, die ze bezat hadde, wel deveur, dat vaan et insloon vaan veurraode neet väöl terech kaom. En noe bleek wie oonverantwoordelik slech ziech e groet aontal inwoeners gehawwen had aon et veursjrif um veur 'n haaf jaor proviang in te sloon. Väöl zolders, boe bij de kontrol destijds de nudige veurraode prezent waore, bleke noe leeg te zien.

Door zier streng maotregele vaan de Magistraot, oonder aandere door et boete de stad zètte vaan alle bedeleers, landluipers en seldaotewiever, perbeerde me de noed zoelang meugelik boete de deur te hawwe. Allein de Spaonse ruters, die veur niks stoonte, dorreve nog d'rop oet te trèkke en wisten edere kier get mèt trök te bringe: meel, beer, peerd, waopes, vaan alles.

Dat oettrèkke um get in de wach te sleipe zou evel nog väöl loenen-

VERRAOD VAAN PAOTER VINK (blz. 58)

BELÈK DOOR LODEWIJK XIV (blz. 69)

der weure, wie de Franse keuning, dee z'n hoofkerteer had in Zeist, heimwee kraog nao ze sjoen Fraankriek en obbins besloot d'n oorlog aon z'n ginneraols euver te laote en nao ze land trök te goon. Mèt groet gevolleg oondernaom heer de trökreis en oonder z'ne naosleip bevoonte ziech 'n groete massa opkuipers en kriemers, die alles wat door de seldaote geplunderd waor, opgekoch hadde en mètveurde um et links en rechs vaan de hand te doen. Dat woort e boetekenske veur eus Spaonse ruters, die daovaan 'n oongeluifelikke massa good binne Mestreech wiste te bringe.

Zoe waor et augustus 1672 gewoorde en veur d'n twiede kier meinde de Mestreechteneers vas en zeker, dat de stad belegerd zouw weure. Sterreke legeraofdeilinge vertuinde ziech aon weerskante vaan de vesting: op Sint-Pietersberreg, in Bun, Ittere en Weert, in Hier en Amie. Ze begôste batterijen op te riechte en grachte te graove en eus bezètting góng dadelik tot et doen vaan oetvalle euver, die aon de Franse väöl naodeil touwbrochte.

Meh nao einige daog gebäörde vaan de kant vaan de vijand weer niks mie en ie de maond augustus um waor zaog me alle tróppe weer aoftrèkke.

In Mestreech begreep me vaan al dat gedoons niks mie. Dat zouw iers later z'n verklaoring kriege, wie me hoort, dat et aon de Franse neet gelök waor D'n Bosch in te numme en dat ze in de riechting vaan Wezel getrokke waore tege d'n Duitse Keizer um dee te belètte de Rien te passere en aon de Rippebliek höllep te verliene.

Zoe kôs Mestreech mèt e gerös gemood de kommende winter aofwachte.

Die rös woort allein gesteurd door et oonverwachs versjijne vaan de prins vaan Oraanje, Wöllem III, dee mèt e leger vaan ruim 20000 maan en mèt zier geheimzinnige planne, boe niemand einige huugde vaan kraog, op weeg waor nao et zuide. Op 11 november woort heer in de stad door de goevernör, de graof vaan Salm, de Magistraot en de kapittels vaan Sintervaos en Slevrouwe oontfange. De 15e november trok ze gans leger door de stad euver de brök nao Eisde, boe heer ze kerteer naom in et kastiel. 'nen Daag of tien later, wie heer nog versterreking gekregen had vaan 10000 Spanjaarde, leet de Prins oet Mestreech kanonne, wagele en nog drei rizzjeminte vaan et garnizoen rekwirere en trok heer mèt z'n ganse mach bij Navagne euver de Maos op Toongeren aon, dat ingeslote, meh nao korten tied weer verlaote woort. De kanonne kaome nao Mestreech trök, evel neet de rizzjeminte en de Prins trok mèt ze leger euver Zittert nao et land vaan Gulik.

Vaan de gelegenheid, dat de Prins door ze heen en weer trèkke aon de Franse de han vol werrek gaof, profiteerde et garnizoen vaan Mestreech um ziech vaan et kastiel vaan Vallekenberreg meister te make en de bezètting dao-oet te verjaoge. Et kastiel en de vestingwalle höbbe bij die gelegenheid et hel te verantwoorde gehad en zien daonao noets

mie opgeboud. Wat nog stoon bleef is etgeen veer noe nog kinne: de rewien vaan et kastiel en de twie vestingpoorte.

Minder nao wins verlepen oondertösse de zakes veur de prins vaan Oraanje. Naodat z'nen toch door et land vaan Gulik op niks waor oetgedrejd, kaom er weer nao et zuide um eindelik oetveuring te geve aon ze groet plan, dat 'r vaan et begin aof had veurgehad: de belegering vaan Charleroi. Mèt alles wat er mer aon tróppe had kinne sametrèkke sloog heer et belèk veur die veur de Franse zoe importante vesting, meh de benkelik strenge winter, boedoor et in et ope veld neet waor oet te hawwe, zoedat massa's mansjappe gewoen doed vrore; forseerden 'm, ouch weer dat plan op te geve en ziech op Holland trök te trèkke. Et zouw al hiel vreemp zien gewees es Mestreech weer neet z'n aondeil in de gevollege vaan die mislökde eskapaad had te drage gekrege. De kraanke en gewonde seldaote vaan de prins ze leger woorte naomelik heijnaotouw gesjik en de Mestreechteneers môste mer weer zörrege, dat ze beter woorte. Me brach ze oonder daak in e gebouw bij de Hèlpoort, boe later et slachhoes gestanden heet. Dat gebouw hèdde nota bene ‘et Paradies’, meh de kraanke, die dao-in gestop woorte, höbben et dao allesbehalleve wie in et paradies gehad. In et begin waor hun verzörreging gewoen ellendig. Wie eindelik euze Magistraot ziech met hun góng bemeuie, woort hunnen touwstand get beter.

Door die avonturelikke tochte vaan de prins vaan Oraanje waor et Mestreechs garnizoen, dat häöm edere kier tróppe had moten aofstoon, boevaan de meiste neet mie trökkaome, daonig verzwaak. Dat maakde de Franse, die nog altied heij en dao in d'n umtrèk laoge, weer astranter, ze vele de kouplui aon, die nao Mestreech oonder weeg waore en maakde ziech meister vaan alle levensmiddele, bestump veur de stad. Iers wie et garnizoen weer versterreking kraog, heel dat rouve weer op.

Zoe sukkelde Mestreech door dee winter heer en begôs et jaor 1673, dat al dadelik beteikenis kraog door et sterreve vaan de goevernör, de Riengraof vaan Salm, op 25 jannewari. Dat waor veur de stad e groet verluus, umtot de Riengraof zoe boetegewoen mèt d'n touwstand van de verdiedigingswerreke op de huugde waor en ouch zoe good mèt et stadsbestuur en de börregerij kôs opsjete. Veural mèt et oug op et gevaar, dat Mestreech nog altied bleef bedreige, waor et hoegs gewins, dat z'nen opvolleger iemand waor, aon wee me de stad op dat momint gerös kôs touwvertrouwe. Dee persoon voont m'n in JAQUES DE FARIAUX, BARON DE MAULDE, eine, dee z'n spaore in 'n daartigjaorige karriejaer al dobbel en dik verdeend had. Heer had es kaptein deens gedoon in et Spaons leger, waor katteliek en woort door de Montery, landvoog vaan Spaanje, es wiedeweg de bekwaomste aongeweze. Door de Staote woort heer in deens euvergenome mèt de rang vaan ginneraol-majoor. Wie al vreuger gezag is, weigerde heer d'n eid vaan trouw aon de bissjop vaan Luik te doen, wat naturelik väöl

opspraok maakde. Neettegenstaonde de bissjop ziech tot allerlei konsessies bereid verklaorde, heel de Fariaux ziech op ze stök; heer voont deen eid neet nudig.

Zoe gaw wie de nuije goevernör in Mestreech waor aongekomme en ziech vaan de staot vaan de verdiedigingswerreke op de huugde had gestèld, begôs heer z'n maotregele te numme. Alle börregers vaan Mestreech woorten opgekommandeerd um mèt te hellepen aon et versterreke en verandere vaan bestaonde werreke of aon et bouwe vaan nuije. Weer woort aon de inwoeners gelas veur 'n haaf jaor proviang in te sloon. Op verzeuk vaan de Magistraot kraog et garnizoen, dat tot minder es 4000 maan gesloonke waor, weer oetbreijing.

En et bleek wel hiel nudig te zien, dat me ziech op e belèk prepareerde. De beriechte, die binne kaome, vertèlde, dat in Fraankriek weer alles veur 'ne veldtoch woort veurbereid, dat de keuning op 1 mei Paries weer had verlaote en op weeg waor um et kommando euver z'n legers op ziech te numme. In Mestreech woorte versjeije kiere Franse spionne aongehawwe en op 'ne gooien daag vertuinde ziech 'n aofdeiling Franse ruterij op Sint-Pietersberreg. De dörrepe in d'n umtrèk kraoge weer vääl vaan de Franse te lije; ederen touwgaank tot de stad woort oonmeugelik gemaak; et merretsjeep nao Luik môs z'nen deens opgeve. Toch góngen eus Spaonse ruters nog herhaoldelik, wie ze dat hèdde, op partij oet en dèkser nog mèt good rizzeltaot.

D'n 23e mei arriveerde in de stad e rizzjemint Italiaone en op 2 juni nog e rizzjemint Spaonse ruterij ter versterreking vaan eus bezètting. Door 'nen truuk vaan de Franse keuning, dee et had laote veurkomme, ezzof heer op Breuselt zouw aonmarsjere, dorref de Montery z'n stad neet vaan tróppe oontbloete en bleef de höllep, die heer us had touwgezag, oet.

En zoe laoge noe in Mestreech: ach rizzjeminte Staots vootvollek, daartien kompanije Staotse ruterij, de Italiaone en de Spanjaarde, alles bijein neet mie es 'n gooi 4000 maan vootvollek en 'n doezend ruters mèt nog 'n aofdeiling minörs. Dat waor neet bezunder vääl in vergelieking mèt et geweldig leger, dat de Franse in et veld brochte. En nog erreger waor, dat et gehalte vaan de Staotse tróppe vääl te winse euverleet. Daomèt môs de Fariaux ziech evel kontent stèlle, want op oetbreijing vaan de bezètting waor noe gaaroet neet mie te rekene. Heer stèlde neettemin e groet vertrouwe op d'n touwstand vaan de vestingwerreke, die doorgónge veur de bèste destijds bekinde. De vestingmör waoren aon de binnekant door breij eerde walle versterrek, de poorte besjerremp door oetgebreide boetewerreke. Tösse 1632 en 1673 waor door de Hollenders al hiel vääl vaan die boetewerreke aongelag, die ziech vaan de stadsgrachte tot wied in et veld oetstrèkde. Veural woorte gereump de zès zoegenaomde ‘hoornwerken’: links en rechs vaan de Bospoort, tegeneuver Hoeg-Fraankriek, bij de Toongerse-, Breusele- en Pieterspoorte. Tösse die werreke laogen e stök of vieftien

‘halve manen’. En oonder al die werreke waoren in de groond geng gegraove veur de mijne, die et meugelik maakde op alle punte de boel in de loch te laote vlege. Aon de zuidkant vaan de stad droog et inundasiesiesteem vaan d'n Eker neet wienig tot de verdiediging bij. Dao kôs mèt et Eker-water e kompleet meer gemaak weure vaan de walmoer aof tot aon de voot vaan de berreg. Ouch aon de Wiekerkant waore de werreke oetstekend in orde. Dao waore de walle zellefs nuijer en vaan e beter siesteem es in Mestreech zellef en hielemaol berekend op de krach vaan de artèllerij oet deen tied. Ouch had me dao nog de sterreke wachtore op de brök en de houte errek, die in hiele korten tied kôs weuren aofgebroke.

Wat evel veur Mestreech e zwaak punt waor, dat waor de kop vaan Sint Pietersberreg, boe toen nog gei fort op stoont en vaan boe de vijand mèt z'n verbeterde artèllerij e groet gedeilte vaan Mestreech bestrieke kôs. Dat dao nog niks gemaak waor kaom, doordat de bissjop ziech altied sterrek verzat had tegen et bouwe vaan vestingwerreke op zien eige terrein, Sint Pieter. Later, in et begin vaan 1700, heet me neettegenstaonde de proteste vaan de bissjop toch e fort op die plaots geboud.

En oondertösse voolte de Mestreechteneers kompleet et naodere vaan de Franse. Op alle hoeggelege punte vaan de stad góng m'n op d'n oetkiek stoon en, jewel, in de mörrege vaan de zèsde juni woorte de ierste eskadrons ziechbaar boete de Breuselepoort. Dadelik stèlde me de kanonne op eus walle in wèrreking en de Franse trokke weer aof. D'n tiende juni kaomen 'rs al miejer opgezat en noe vaan alle kante; et veld roontelum de stad waor vol vaan klein aofdeilinge, die de stand vaan zake ins kaomen opnumme. De Spaonse ruters vaan de Mestreechter bezètting kôste dat speul neet langer aonzien; tot twiemaol touw doge ze 'nen oetval, dee hun evel neet al te good bekaom: ein vaan hun aonveurders, baron de Vervix, woort in de veurpostegevechte gevaange genome. D'n daag d'rop zaoge de Wiekeneers ouch al aon hunne kant Franse tróppen in et veld; dat waor ruterij, die vaan oet Aoke aongerök waor.

Veur de zoeväölste kier waor Mestreech weer vaan alle kante vaan vijande umgeven en ingeslote, meh noe veur good. De Fariaux heel kriegsraod en gaof aon z'n oonder-kommandante de nudige instruksies. Daonao vergaderde heer mèt de lede vaan de Magistraot en wees hun op alles, wat vaan hunne kant nog te doen waor; dat ze môste zörrege veur groete veurraode loed veur et gete vaan kogels, dat de nudige medikaminte en aajt lievend bij de hand môs zien veur et verzörrege vaan de gewonde, dat de levensmiddele môste gerantsoeneerd weure en eindelik, dat 'n som vaan hoonderddoezend gölde môs weuren opgebroch.

Um die veur deen tied groete som geld bijein te kriege - in de kas vaan de gemeinte waor zoe good es niks mie - woorte de beter ge-

situweerde börregers door de Magistraot invoudig getakseerd op et bedraag, dat ze geach woorte te kinne betaole en dat ze dus ouch mer mosten offere. Veur die gestorte somme kraog edere betaoler obligasies gegarandeerd door d'n Hollanse Staot.

Um de veiligheid vaan et verkier in de stad te bevordere, leet de Fariaux op de veurnaomste punte in de straote lanteries ophaange en kraog Mestreech op zoe'n maneer z'n ierste straotverliechting.

De vaart op de Maos woort onmeugelik gemaak door op Sint Pieter einige aw sjeep te laote zinke, terwijl de watermeules geregeld door sterreke wachposte woorte bezat.

Veurts stèlde de Fariaux 'n aofdeiling grinnedeers vaan 300 maan sterrek in, die geoefend woorte in et werrepe mèt handgranate.

Terwijl de vijand de stad insloot doog eus bezètting gestiedig oetvalle, boedoor de Franse weliswoer geregeld in hun werrek gestuurd woorte, meh boevaan et veurdeil veur de eus toch mer twiefelechtig waor.

Et eigelik belèk.

D'n tiende juni vernaom m'n in de stad, dat de Franse keuning van oet Breusel veur Mestreech waor aongekomme. Z'n ierste werrek waor 'n inspeksie te hawwe en roond de stad te rijje um ziech vaan d'n touwstand en de sterrekde vaan de vesting 'n idee te kinne make. En wat heer zaog veel 'm neet mèt. Heer begreep, dat heer heij z'n han vol zouw höbbe, dat et innumme vaan zoe'n vesting gei kinderwerrek waor. Meh des te miejer ier veurspelde heer ziech, es heer die stad oonder de knee zouw kinne kriege. Heer waor daan ouch vas beslote niks oonbeproof te laoten um z'n doel te bereike.

Daotegeneuver stoont bij de Fariaux et besluut vas, de stad tot et alleruterste te verdiedige. Vaan weerskante zouw dus gein handbreid touwgegeve weuren en de errem Mestreechteneers hadde wel weer in de gate, boe et op aon zouw goon; ze wiste veuroet, dat zij vaan al de veurnummes wel weer de duup zouwe weure en e groet leid hun neet gespaord zouw blieve.

Achter de keuning aon waor de hoofmach vaan ze leger gevolleg, alles bijein 'n 42.000 maan sterrek, boe-oonder 18.000 maan kavallerij. Die tróppe legerde ziech roontelum de stad, meh et groetste deil bleef toch aon de weskant. Ze begôste direk mèt et belegeringswerrek: et make vaan versjansinge, et opstèlle vaan batterije, et oetgraove vaan grachte en opwerrepe vaan walle, boeveur de keuning 'n 7000 boere oet et Luikerland had opgekommandeerd, die sebiet aon et werrek gezat woorte.

Et teikende ziech wie laanger wie dutelikker aof, dat de Franse et mieste kans verwachde vaan 'nen aonval op et westelik froont vaan de vesting, tösse de Breuselepoort en d'n hook zuidelik vaan de Toongersepoort. Veuriers waoren aon dat westelik froont oet d'n aard vaan de

zaak mer druug grachte en veurts had de vijand dao et groet veurdeil vaan de huugdes, die de stad domineerde, d'n Dousberreg, de Louwberreg en veurnaomelik de Pietersberreg. Dat die veroonderstèlling zjus waor bleek al gaw oet de aktiviteit, die de Franse aon dee kant veural tuinde.

Al et werrek, wat gedoon woort, gebäörde 's nachs en edere mörrege kôste de poste op eus walle konstatere, wieväöl de vijand mèt z'n loupgraove opgesjote waor en wieväöl kanonne in de batterije weer bijgestèld waore.

Bij dit belèk pasde de keuning in beginsel et siesteem vaan Frederik Hendrik touw, meh op nog mie aofdoende maneer. Ouch heer leet um z'n legers 'n versterrekde linie bouwe um ze tege aonvalle vaan boete te beveilige. Meh daoneve maakde heer nog 'n binnenste linie tösse z'n tróppe en de stad, zoedat z'n seldaote vaan twie kante tege euvervalle verzekerd waore. Ouch heer sloog euver de Maos bij Caestert en bij Smeermaos 'n brök um de kommunikasie te oonderhawwe. Achter d'n Dousberreg laog et artèllerij-parek, bij Kan stoonte de veldhospitaole.

In de liegde achter Wolder, besjöt door de huugdes nao de kant vaan Mestreech, leet de keuning z'n hoofkerteer opsloon. Dao stoont in et midde de prachtige keuninklikke tent, in versjèllende aofdeilinge oonderverdeild en riekelik oetgestoffeerd. Roontelum stoonte de tente vaan et gevolleg, terwijl kortbij 'n aander groete tent waor ingeriech es kapel, boe-in door minnebreure-paoters dageliks mès geleze woort.

Bij et gevolleg vaan de keuning bevoonte ziech, behalleve naturelik et groet aontal ginneraols, ze broor, d'n hertog vaan Orléans, de minister vaan oorlog *Louvois*, de bereumde vestingspesialiteit *Vauban*, de beechvajer vaan de keuning de *kardinaol de Bouillon,* dee 'ne zoon waor vaan d'n ierste goevernör vaan Mestreech in Hollansen deens: Frederik Maurits de la Tour d'Auvergne, hertog vaan Bouillon. Nog huurde bij die groete lui de bekinde ‘mousquetaire’ en bereumde sjerremmeister *d'Artagnan.* De aonwezigheid vaan al die kopstökke tuint wel dutelik, wie belangriek Lodewijk XIV zellef dit belèk achde.

Veur de veiligheid vaan de keuning zörregde de Franse garde, de ‘Gendarmes du Roy’ en de ‘Mousquetairs’, allemaol samegestèld oet de blom vaan de Franse jonglui, in tegestèlling mèt et eigelik leger, dat, wie euveral, oet heurtróppe bestóng.

D'n achtiende juni hiel vreug in de mörrege begôste de batterije mèt 26 stökker tegeliek et bombardemint. Et waor 'ne zoondag en me kin ziech veurstèlle, wat 'n konsternasie et valle vaan die keugel en bomme oonder de inwoeners veroerzaakde. De oetwèrreking waor heij en dao in de stad al dadelik erreg, meh et waor versjrikkelik, wat 'n verwoesting deen iersten aonval aon de walle en boetewerreke had aongebroch. Mie es 2500 kogels en bomme waore deen daag op Mestreech aofgesjote.

's Nachs leet de Fariaux de sjaoi aon de werreke en de batterije op de walle zoe good meugelik herstèlle, meh vaan de kant vaan de vijand woort ouch weer mèt maan en mach gewèrrek aon de loupgraove, die Vauban neet rech op de stad aon, meh zig-zag leet graove, zoedat ze neet rechstreeks door de kanonne vaan op de walle kôste bestreke weure, terwijl heer boetendien d'n oetgegraove groond nao de kant vaan de stad doog opwerrepe um de mansjappe in de loupgraove aon et geziech vaan eus sjötters te oonttrèkke en ze door dee wal vaan groond ouch tege de kogels te beveilige.

De loupgraove kaome wie laanger wie korter bij de stad. En edere mörrege begôs et bombardemint obbenuijts. Oondertösse had de Fariaux 'n zwoer batterij doen opstèlle zuidelik vaan de Toongerse poort, boe heer e groet veld mèt bestrieke kôs; zellefs de Franse kanonne op de Sint Pietersberreg kraoge daovaan te lijje; noe en daan kaom ouch 'ne kanonskogel terechte in et keuninklik kamp, wat dao naturelik groete sjrik veroerzaakde.

Veer zölle de loup vaan dit belèk neet vaan daag tot daag besjrieve. Dao woort vaan weerskante wie laanger wie heviger gesjote, de loupgraove, boe de Franse sappörs en de gerekwireerde boere wie moutheuvele in wèrrekde, waore tot aon de buteste palissaote vaan de boetewerreke genaoderd.

Tege dat soort belegeringswerrek vaan de groete Vauban, dee bij dit belèk veur d'n ierste kier de gelegenheid kraog z'n kuns op groete sjaol in touwpassing te bringe, waor Mestreech en z'n bezètting neet opgewasse. 'nen Oetval doen wie dat vreuger gebäörde waor neet mie meugelik. Toen dach de Fariaux d'raon, mèt 'n sterreke mach 'nen aonval op de loupgraove te oondernumme um ze te doen ontruime en te vernetige, meh z'n oonderkommendante, die in de boetewerreke laoge, rapporteerde, dat die loupgraove zoe sterrek mèt infanterij bezat waore, dat vaan zoe'nen aonval môs weuren aofgezeen.

De Fariaux naom dao-op in euverlèk mèt de Magistraot z'n uterste veurzörregsmaotregele:

alle inwoeners die daotouw gesjik waore, zouwe mote mètwèrreke aon etgeen nog veur de versterreking vaan de verdiedigingswerreke kôs gedoon weure; alle veurraodige mès zou nao de Toongersepoort gevare weuren um d'n doorgaank in die poort te stoppe;

zoonder ophawwe zouw et gete vaan kogels weure veurtgezat;

edere börreger dee daotouw kapabel waor, touw deens mote doen bij de batterije um de artèlleriste aof te losse; de mansjappe zouwe zoe riekelik meugelik veurzeen weure vaan broed en beer en in de boetewerreke ouch vaan brandewien.

En altied donderde de Franse kanonne mer door. D'n hielen aonval trok ziech same tegen et froont, boevaan de Toongersepoort et middelpunt waor; et waor dus te veurzien, dat dao in de boetewerreke de strijd op z'n hevigs en et lot vaan Mestreech beslis zouw weure.

Zoe braok de fiesdaag vaan Sint Jaan, 24 juni, aon. Deen daag waor door de Franse bestump veur 'nen hevigen aonval op et ‘hoornwerk’ veur de Toongersepoort, wel et sterrekste vaan alle boetewerreke. En et heet deen daag benkelik gespanne. Dao is vaan weerskante 'n hardnekkigheid betuind, die alle besjrijving euvertröf. Drei maol lepe de Franse weer opnuij störrem, dreimaol woorte ze mèt geweldige verleze trökgeslage. Zellefs 's nachs woort et gevech veurtgezat. Massa's Franse zien deen daag in hun loupgraove gevalle, meh ouch vaan euze kant waor et aontal doeie groet, väöls te groet naovenant de krachte, die besjikbaar waore. Mèt z'nen degen in de hand stèlde de Fariaux ziech aon et huid vaan z'n tróppe um door ze veurbeeld degene, die de mood begôste te verlere, aon te vure.

Meh de euvermach vaan de Franse waor te geweldig; op de langen doer wonne ze terrein; de verdiedigers môste d'n halleve maon aon dee kant oontruime en, al waor Mestreech op dat momint nog neet in han vaan de Franse, d'n touwstand begôs toch uters kritiek te weure; de bezèttingstróppe waoren oetgepöt, de verdiedigingswerreke gedeiltelik dooreingesjote, de Fariaux zellef gewond en mierdere vaan z'n hoeger offesere gesneuveld. Ouch aon de kant vaan Wiek hadde de Franse deen daag 'nen aonval gedoon, boevaan et veurdeil aon hunne kant waor gewees.

De vollegenden daag, 'nen zoondag, kôs m'n iers dutelik zien, wie geweldig de Franse hadde hoesgehawwe en wie dapper de tróppe vaan de bezètting ziech geweerd hadde. Wie de Mestreechteneers mèt hun eige ouge d'n touwstand zaoge, waore ze mismeujetig. Et waor tristig, zoe'n verwoesting aon te zien. Wel gónge ze weer gehoerzaam de werreke die nog euver waore, en de walle bezètte, meh ze vroge ziech aof, boetouw et nog zouw dene en wielang et nog zouw dore.

De Fariaux, dee veur z'n eige wel inzaog, dat de stad et neet lang mie zouw kinnen oethawwe, leet evel tegeneuver z'n tróppe de mood nog neet zakke. Noe al de stad euvergeve, dat kaom z'n seldaote-ier te nao. Heer dach daan ouch aon niks minder es um de verloren halleve maon weer trök te kriege. Dao-oonder, dat wis heer, laoge nog einige mijne, die nog neet gesproonge waore. Es heer die kôs laoten in de loch vlege en zoe de vijand verrasse, daan waor heer veerdig. Geinen tied waor te verlere. Heer zeukde de bèste vaan z'n mansjappe oet en ze trokken aon et werrek. Dao vloog mèt 'ne benkelikke sjlaag de boel in de loch. De gansen halleve maon laog et understebove. Vaan de sjrik vaan de Franse maakde de Fariaux gebruuk um mèt 'n 1200 maan 'nen euverval te doen en de vijand oet de werreke te verdrieve, wat gelökde, daank veural aon de persoenlikke dapperheid vaan de Fariaux, dee weer gestiedig en euveral veurop waor.

Et is haos neet nao te vertèlle, wat ziech bij die gevechte heet aofgespäöld en et zouw us ouch te wied veure dat allemaol in bezunderhede te besjrieve. Vaan weerskante leet me z'n tegepartij gei momint

mèt rös. En zoe gebäörden et daan ouch, dat de Franse dadelik wie ze ziech vaan de zoe-eve vertèlden aonval herpak hadde, weer d'rop los trokke um et verlore terrein trök te winne. En ze höbben et ten koste vaan zwoer verleze veerdig gespäöld.

'nen Daag en 'n nach aon ei stök had de Fariaux in de boetewerreke doorgebroch, väöl mansjappe had 'r verlore, ouch weer versjeije offesere, en al z'ne mood had 'm gei veurdeil gebroch, integendeil, heer waor e groet deil vaan ze froont kwiet. Oonder dees umstandighede verwachden heer, dat 'nen aonval op d'n hoofwal neet lang mie zouw oetblieve.

Et bombardemint woort door de Franse regelmaotig en mèt wie laanger wie groeter hevigheid veurtgezat. Et waor, wie 'ne sjrijver oet deen tied et veurstèlde, kompleet ezzof 'nen hagel vaan kanonskeugel op de stad neerveel.

Me kin ziech begriepe wie et in die daog binne de stad oetzaog. Väöl gebouwe en partekleer hoezer waore dooreingesjote, de straote laoge bezejd mèt stökker vaan dake, brikken en hout. Niemand, dee et neet nudig had, waogde ziech boete z'n hoes, boe 'r ouch nog gaar neet veilig waor; maander mèt ossevelder lepe roond um die direk neer te goeie op de brandbomme, boe die neerkaome; de brandwachte waore de gansen daag in de weer um, boe e begin vaan brand oontstoont, in te griepe. Zellefs op de Maosbrök dorref ziech niemand mie te begeve; de hèllef vaan de brök naomelik aon de kant vaan Wiek woort bestreke door de batterije vaan Sint Pietersberreg, die alles wat ziech d'rop vertuinde, eweg sjote. Et erregste zaog et naturelik oet in de straote kort bij et aonvalsfroont, de Breusele- en Toongersestraote; dao woort et mieste sjaoi touwgebroch aon woenhoezer en aander gebouwe, wie de Beijert, et Kruushierekloester en de kèrrek vaan de Bonnefante op d'n Ezelemerret.

Door et gestiedig besjete vaan d'n hoofwal begôs dee ouch al bedinkelik oet te zien. Twie groete bresse waoren al d'rin gemaak: bij Abrahamslook boven aon de Kalvariestraot bij et begin vaan de Ekerstraot en de twiede links vaan de Toongersepoort. De plaots, boe dees lèste bres gesjote woort, is noe nog good te zien in et stök walmoer in et Aldenhofparek, wat veer allemaol kinne en wat noe d'n hoof vaan de Zjezwiete aofslut. Dao, persijs achter de groete baank, die dao steit, vinde veer e groet stök metselwerrek, dat neet wie de res oet aofwisselende laoge vaan mellegerblök en brikke besteit, meh boe allein mellegerblök te vinde zien; dat is de plaots vaan die bres, 'n intressante historiese bezunderheid dus, die aon et geweldig belèk vaan 1673 rappeleert en de aondach vaan ederein dobbel en dik weerd is.

De 27e juni oondernaome de Franse 'nen twieden aonval op et sterrek ‘hoornwerk’, dat ze de veurige kier neet in han hadde kinne kriege. Wie et dao gespannen heet is mèt gein pen te besjrieve. 'ne Gansen daag laank is dao maan tege maan gevochte, meh tege de

groete euvermach vaan de Franse en tege de maneer vaan oorlog veure vaan hun bekwaom aonveurders kôsten et eus tróppe et veur de zoeväölste kier neet oethawwe en et ‘hoornwerk’ góng d'raon. De keuning had et gans gevech vaan aof de huugdes, boe-op noe et Kèrrekhof lik, bijgewoend en woort nao aofloup mèt e geweldig ‘Vive le Roi’ oontfaange.

Mèt de val vaan dat lèste werrek waor de zaak veur Mestreech oetgemaak. Verderen tegestand beje zouw niks mie dene. De tróppe waore tot niks mie in staot en de börregerij verlangde nao et ind. De lèste nachte waor haos niemand mie nao bèd touw gegaange, ederein verkierde in doedsangs en in väöl hoezer zaot me te beije bij de gewijde keers. Alle ougenblikke verwachde me, dat de Franse störremenderhand de stad zouwe binnedringe en dat ziech weer zouw goon aofspeule wat me gehuurd had, dat gebäörd waor, wie in 1579 Mestreech door de Spanjaarde waor ingenome.

Wat e woonder, dat toen oet de börregerij zellef et verlange opkaom, dat de stad mer zouw kapitulere. En zoe gebäörden et, dat de Magistraot oonder d'n drök vaan et vollek en gesteund door de geistelikheid et eindelik vaan de Fariaux, dee iers nog neet d'raon euver wouw goon, wis gedoon te kriege, dat heer de kriegsraod samereep um de euvergaof vaan de stad te bespreke. De mieste oonderkommandante voonten et gekkewerrek de verdiediging nog veurt te zètte, meh de Fariaux wouw neet touwgeve en leet oondertösse z'n tróppe nog mer gestiedig doorvechte.

Meh in de nach vaan Sint Pieter en Paulus, de 29e juni, brochte de Franse mèt 'n allerversjrikkeliks bombardemint aon de stad de genadeslaag touw.

Dat maakde de Fariaux eindelik mörrig en d'n 30e stèlde heer eiges de artikele veur de kapitulasie op, die aon de Franse keuning zouwe weuren aongeboje.

Mèt neet te miskinne welwèllendheid heet Lodewijk XIV die veurwaarde oonderzeuk en ze groetendeils aongenome; heer had respek veur de maneer, boe-op de stad ziech verdiedig had en tuinde ziech daobij 'nen echte keuning.

De veurwaarde kaome in et kort op et vollegende neer:

1. de Toongerse en Duitse (Aw Wieker)-poorte zouwe direk bezat weure door de Franse, die niemand, ouch gein seldaote, mochte binne laote veurdat et garnizoen aofgetrokke waor;
2. de goevernör en et garnizoen zouwe d'n 2e juli uterlik um ach ore 's mörreges mèt waopes, bagaasj, slaonde trom en wejjende veendels de stad verlaote en op D'n Bosch of Breda aon trèkke nao de käös vaan de keuning;
3. alle kriegsgevaangene zouwe euver-en-tweer oetgelieverd weure;
4. de kattelieke zouwe alle kèrreke trökkriege behalleve drei, die

aon de protestante zouwe blieve, totdat die ziech boete de stad 'n eige kèrrek zouwe geboud höbbe (boe noets get vaan gekommen is):
5. de börregers vaan Mestreech en Wiek zouwen alle rechten en privileezjes behawwe.

Veurdat de Franse de stad zouwe binnekomme um ziech heij es hier en meister te gedrage, naome de lede vaan de Magistraot 'ne zier verstendige maotregel. Wijl ze in de lèsten tied hun trakteminte neet hadden oetbetaold gekrege, zörregde ze noe gaw deveur, hun tegood et allerierste binne te hole. Etgeen 'n prachtige touwpassing is vaan et aajt Mestreechter spreekwoord: ‘de pastoer zegent ziech et ierste’.

Wie m'n et vaan weerskante euver alle veurwaarde veur de euvergaof eins waor, woort 'n dippetasie vaan et stadsbestuur (eveväöl vaan Hollansen es vaan Luikse kant) nao de keuning gesjik um 'm te bedaanke veur de gunstige kondisies en häöm tevens e verzeuksjrif aon te beje, boe-in versjèllende punte, veurnaomelik vaan godsdeenstigen aard, ter regeling woorte veurgestèld. Boetendien woort dao-in gevraog, dat de keuning ziech in Mestreech neet miejer rechte zouw touweigene es häöm es opvolleger in et gezag vaan de hertoge vaan Braobant touwkaom en dat et indivies bestuur mèt de bissjop vaan Luik persijs wie vreuger zouw blieve veurtbestoon. Veer wèlle heij de betreffende bepaolinge in häör gehiel, en in et Frans van deen tied laote vollege, veural um te doen oetkomme, dat et prinsiep, neergelag in de ‘Oude Caerte’, gans intak bleef:

‘Que sa Majesté gouvernera avec ledit Prince Evesque de Liège, ensemble la Ville et appendices, comme un Estat et Province separée des autres provinces de chacun desdits seipneurs, comme cy devant les seigneurs Estats des provinces Unies l'ont gouverné tant en matière de justice ressort que finances, et toute autre police. Que nuls Imposts nouveaux soyent establis sur la Ville de Maestricht, ou inhabitans d'icelle, sans communication de commun advis de Sa Majesté et du Seigneur Prince de Liège.’

‘Que la bonne volonté de Sa Majesté soit de n'entreprendre dans Maestricht ou sa Juridiction, autre chose que ce qui a appartenu au Roy d'Espagne, en qualité de Duc de Brabant et par apres e esté par Messrs. les Estats Généraux suivant les chartres en extants lequels seront exibez, et qui à l'advenir seront gardez en la greffe de laditte Ville comme d'ancienneté. Qu'au Seigneur et Prince Evesque de Liège demeurera pour indivis la Jurisdiction commune et son domaine entier ainsy que d'ancienneté jusques a present a esté usé.’

Veer mote dus good d'rop lètte, dat tösse Mestreech en Lodewijk XIV twiejerlei zakes gebäörde: mèt de militaere governör vaan de stad es vertegenwoordiger vaan de Hollanse Staote-Ginneraol regelde de keuning de euvergaof en alles wat de militaer aongelegenhede regardeerde, mèt de reprezentante vaan de Staote én die vaan de bissjop

vaan Luik same ranzjeerde heer d'n touwstand op godsdeenstig en siviel gebied.

Dao maag nog wel ins op geweze weure, dat de keuning neet de minste meuielikhede heet gemaak mèt betrèkking tot et handhave vaan et gezag vaan de bissjop vaan Luik. Zoonder einige aonmèrreking woorte alle de door de dippetasie daorumtrint veurgestèlde bepaolinge door häöm goodgekäörd.

Nao de innumming.

Zoe waor daan Mestreech in han vaan de Franse.

Dat de keuning trots en gelökkig waor, is te begriepe. Wie kort et belèk ouch gedoord had - e paar weke mer - et had aon z'n tróppe zwoer offers gekos, meh de keuning had alles d'rop gezat um zjus dees vesting, die in gans Europa bereump waor, in z'n mach te kriege en et is veurnaomelik aon de taktiek vaan Vauban te daanke, dat de stad et al zoe gaw heet moten opgeve. Meh vaan d'n aandere kant heet ouch de Fariaux ziech boetegewoen oondersjeije en et zien zjus de Franse, die häöm daoveur zier hoeggesjat en gepreze höbbe.

Dat de innumming vaan Mestreech door de Franse nasie es 'n hiel gewiechtig feit besjoud woort, bliek wel dao-oet, dat die gebäörtenis veriewig is op 'nen trioomfbaog, dee in Paries is opgeriech, naomelik de ‘Porte St. Denis’. Me zouw ieder verwach höbbe, dat de innumming vaan zo'n stad dao örreges wiedeweg in et noorde de Franse mer maotig geïnterseerd zouw höbhe. Welnoe, op die ‘Porte St. Denis’ zien twie ‘basreliefs’ aongebroch ter herinnering aon de twie mies bereumde waopefeite oet de veldtoch vaan Lodewijk XIV tege de Hollanse Rippebliek. Aon d'n eine kant zuut me veurgestèld d'n euvertoch vaan de Franse euver de Rien bij et zoegenaomp ‘Tolhuis’ en aon d'n aandere kant steit Mestreech aofgebeeld mèt z'n tores en vestingwerreke. En tot op vandaog d'n daag getuig die veurstèlling (al is ze door d'n tied get zwart gewoorde) nog vaan de groete historiese daog vaan 1673.

* * *

Wat zöllen eus veurawwers gezöch höbbe vaan verliechting, wie die versjrikkelikke weke achter de rök waore! Gei kanongebölder mie, gein geblesseerde, gein doeie, gein eksplozies, geine brand mie, meh rös en vreij, boe ze zoe nao gesnak hadde. Noe kôste ze ziech teminste weer zoonder gevaar op straot vertuine en dat lete ze neet nao, want dao waor die ierste daog vaan juli in de stad väöl te zien.

Veuriers broch de veurbereijing vaan d'n aofmarsj vaan et garnizoen al groete drökde mèt. Alles woort hals euver kop gereid gemaak, de gevaangene woorten oetgewisseld, de bagaasj op kare gelaoie, de geblesseerde op sjeep euvergebroch um ze euver de Maos nao D'n Bosch te transportere.

D'n 2e juli zouw daan d'n aofmarsj plaots höbbe. Et garnizoen, dat

tot 'n gooi 3000 maan gesloonke waor, verzamelde ziech op de Merret en trok door de Bospoort aof.

Boete de poort stoonte de Franse tróppe aon de twie kante vaan de weeg opgestèld en de keuning waor zellef prezent. Wie de Fariaux tot bij häöm gekomme waor, stapde dee van ze peerd en góng te voot tot bij de keuning um 'm z'n opwachting te make, dee häöm nog ins komplimenteerde mèt z'n verdiediging vaan de stad.

Zoe gaw wie de Hollanse tróppe oet et geziech verdwene waore trokke de Franse mèt 6000 maan vootvollek en 1200 ruters door de Breuselepoort de stad binne.

D'n daag denao waor door de keuning bestump veur et hawwe vaan z'ne plechtigen intoch en et offisjeel in bezit numme vaan Mestreech. Door de Bospoort kaom heer binnegereije op z'ne sjummel, umrink door z'n legeraonveurders en al de hoeg personaazjes vaan ze gevolleg. Et waor 'ne brieljante stoet, boe de Mestreechteneers ziech aon vergape kôste en wat ze daan ouch neet naolete. Veural op de Merret waor et stampvol en ederein peersde ziech um toch mer alles good te zien. En, wie et heij altied geit es get sjoens te zien is, et vollek woort entoezias en alles reep hoera, boedoor de keuning zier geflatteerd waor.

Et ierste, boe de Franse behoefte aon sjene te höbbe, waor aon 'nen tejater. Wijl d'r evel in Mestreech zoe'n inriechting nog neet bestóng, leet de Magistraot hun op de Merret 'n houte brak bouwe, boe kemedie in gespäöld woort door 'nen tróp oet Paries. Die brak is blieve stoon tot in 1678, wie de Franse nao de ‘Vrede van Nijmegen’ weer vertrokke en de Hollanse Staote in et gezag euver Mestreech herstèld woorte. De Mestreechtenere hadden aon zoe e gebouw nog gaar gein behoefte. Die hadden ouch daozoonder al kemedie genóg!

E paar daog nao z'nen intoch braok de keuning ze kamp in Wolder op en vertrok mèt ze leger, behalleve daan de tróppe, die in Mestreech bleve, aof euver Ternejje en Navagne.

In Mestreech kaom de nuije goevernör, de graof d'Estrades et kommando euver de vesting op ziech numme.

De groete zörreg vaan et stadsbestuur waor noe zoe gaw en zoe good meugelik orde te bringe in de versjèllende zakes, veurnaomelik in de finansies.

Mèt de Franse bezètting, die, nao algemein geldend gebruuk bij et innumme vaan 'n stad, de klokke en al et koper- en teenwerrek rekwireerde, wis et stadsbestuur 'n akkoord aon te goon, boebij die verpliechting mèt geld kôs weuren aofgekoch. In die regeling waoren evel de kèrreke neet betrokke. Die môste zellef ziech mèt de Franse zien te ranzjere.

Wat aon de Magistraot väöl kopbrekerij bezörregde waor et ripperere vaan de vestingmör, poorten en brakke en et versjaffe vaan e behurelik oonderdaak aon de bezèttingstróppe. De Franse seldaote waore neet vaan zins, wie de Hollenders op struzek te slaope, meh verlangde ma-

trasse, lakes en dekes, wat de stad mer weer op 'ne sebot môs lievere, 'n deur grepke. En dao waor bij et stadsbestuur miejer sjöld es geld. Tevergeefs vroog de Magistraot aon de keuning, dee toch sjöld waor, dat heij d'n hiele boel verinneweerd woort, 'n subsidie, zoedat mer weer bij de börregerij geliend môs weure. Wie die liening evel neet genóg opbroch, heet d'Estrades oet kompassie de stad mèt z'n eige geld oei de noed gehollepe.

De geistelikheid doog häör uterste bès um vaan de keuning 'n veurdeilige regeling mèt betrèkking tot de klokke te verkriege en et rizzeltaot waor, dat de iers bepaolde aofkoupsomme tot de hèllef woorte trökgebroch.

Veur de kluusters braok noe 'ne beteren tied aon. De Zjezwiete en de Minnebreure, die nao et zoegenaomp verraod vaan paoter Vink oet de stad waore verdreve, mochte trökkomme. De Zjezwietekèrrek (et tegeswoordig kemediegebouw) woort door de kardinaol de Bouillon persoenlik obbenuijts gewijd; ouch hun Latijnse sjaol mochte de Zjezwiete weerum opene.

Sint Jaan en Sint Mattijs kaome weer trök aon de kattelieke, terwijl de protestante Sint Katrijnekèrrek in gebruuk kraoge.

De Minnebreure kôste hun vreuger kèrrek en kloester op de Pieterstraot neet mie betrèkke; et kloester waor gedeiltelik ingeriech tot hospitaol en vaan de kèrrek waor 'n arsenaol gemaak. Daorum woort hun de kapel vaan Sint Jaokob bij de Vrietof es kèrrek en 'n hoes kortbij es woening ter besjikking gestèld.

Ouch kaome ziech nog e paar nuij kluusters heij vestige, naomelik de Penitente op de Bosstraot (boe allewijl et groet kantoergebouw vaan de ‘Sphinx’ steit) en de Grauwzusters in de Groete Lurestraot (noe Natuurhistories Muzeum). Bij de behandeling vaan de kluusters vaan Mestreech zölle veer op ein en aander oetveuriger trökkomme.

Nao de innumming vaan Mestreech heet d'n oorlog tösse Lodewijk XIV en de Hollanse Rippebliek nog vief jaor gedoord. Daovaan höbbe de Mestreechteneers alweer et bèste kinne mètspreke, want in 1676 is de stad obbenuijts belegerd gewoorde door de Hollenders oonder prins Wöllem III. Vaan 5 juli tot 27 augustus höbbe die Mestreech ingeslote gehawwe en gebombardeerd, boebij veural et pas opgeriechde Penitentekloester et heet mote oontgelde. De Prins heet evel et belèk moten opbreke, wie de Franse oonder de maarsjallek *de Schomberg* aongerök kaome, meh de stad had toch weer einige hiel beroerde weke te doorstoon gehad en kôs op zoe'n maneer oonmeugelik op häör verhool komme.

Op 10 augustus 1678 woort tösse de Franse en de Rippebliek in Nijmege de vreij geslote, boebij euvereingekomme woort, dat Mestreech weer aon de Staote-Ginneraol zouw weure trökgegeve. Es gevolleg daovaan trok et Frans garnizoen de 6e november eweg en kraoge veer weer 'n Hollanse bezètting. In de plaots vaan de goevernör d'Estrades

woort es zoedaonig aongestèld *Georges Frederik graof vaan Waldeck.*

Deen euvergaank vaan gezag broch oet d'n aard vaan de zaak weer nuij touwstande mèt, veurnaomelik op et gebied vaan de godsdeens. Sint Jaan en Sint Mattijs gónge weer trök aon de protestante. De Sint Hilariuskapel op de Pieterstraot woort aofgestande aon de Waolse gemeinte en einige jaore later aofgebroke en vervaange door et kèrrekgebouw, wat dao nog steit. De aw kapel waor naomelik te klein gewoorde wegens de groeten touwluip vaan Franse protestante, zoegenaomde 'réfugiés', die tengevollege vaan et herrope door Lodewijk XIV vaan et 'Edict van Nantes' hun eige land môste verlaote en veur 'n deil ouch in Mestreech hun touwvlöch kaome zeuke.

In 1683 woort in de Honstraot d'n ierste stein gelag veur de Luterse kèrrek boevaan de bouw groetendeils bekostig is gewoorde door de goevernör vaan Waldeck. De gerifformeerde weiskinder kraogen in 1690 'n oonderdaak in de gebouwe op de Linkelestraot, die nog neet zoe hiel lang geleije door hun zien verlaote en noe deens doen es Aajtheidkundig Muzeum[1)].

De kattelieke weiskinder, die tot deen tied in de Kapoenstraot in et vreuger Sint Anna-kloester hadde gewoend, woorte in 1698 oondergebroch ouch op de Linkelestraot op de plaots, boe ze nog weure verzörreg[2)]. De Magistraot had veur dat doel einige hoezer in die straot aongekoch, die aofgebroke en door e doelmaotig ingeriech gebouw mèt 'n kapel debij vervaange woorte.

Ouch aander importante werreke woorte in deen tied oetgeveurd.

In 1683 naom de Magistraot et besluut de Maosbrök, die groetendeils in slechte staot verkierde, geleidelik te laote ripperere. Aon d'n Dominikaner-broeder FRANCISCUS ROMANUS oet et kloester vaan Mestreech woort toen opgedrage, de planne veur de restorasie te make. Dee heet toen de ierste errek aon de kant vaan Mestreech aofgebroke en vernuijd. Heer heet bij dat werrek vaan zoeväöl talent es bouwkundige bliek gegeve, dat heer de aondach wis te trèkke vaan Lodewijk XIV, dee häöm de verierende opdrach gaof, in Paries de 'Pont Royal' euver de Seine te bouwe.

In 1693 en 1699 woorte nog twie baoge vaan de Maosbrök gerestoreerd door d'n Augustijn van der Poort, meh euvereinkomstig de planne vaan Franciscus Romanus.

In 1684 kaom d'n tore op et nuij stadhoes veerdig en zat zoe de kroen op de staotige, prachtige bouw, boe Mestreech terech nog altied zoe trots op is.

Um e gedeilte vaan et garnizoen behurelik oonder daak te bringe leet de Magistraot aon et Lindekruus en op de Toongersestraot brakke bouwe veur et peerdevollek.

In 1692 waor de graof vaan Waldeck gestorreve. Heer woort es goevernör vaan de stad opgevolleg door d'n *hertog vaan Holstein-Pleun.*

Me zouw noe dinke, dat Mestreech nao alle deen elend ins get mèt rös gelaote zouw weure. Dat is evel neet gebäörd. In 'n nach vaan september 1696 perbeerde e stök of 40 Franse militaere de wach in de werreke bij de Slevrouwepoort te euvervalle. Die wach waor evel op häöre 'qui-vive', zoedat deen aonslaag neet gelökde.

Vief jaor later, weer in dezellefde maond, woort 'n samezwering oontdèk oonder e gedeilte vaan et garnizoen. Et veurnumme waor neet mie of minder es um de wach bij de Toongersepoort te vermaore, de woening vaan de militaere goevernör in brand te steke, de kanonne op de vestingwalle oonbruukbaar te make en de stad aon de Franse in han te speule. De kopstökke vaan die samezwering kôste gepak weure en zien daonao geradbraak en geviedeld.

Daobij bleef et veurluipig en kôs me ouch z'n aondach aon aander zake sjinke. In 1700 woort door de Magistraot d'n ierste stein gelag veur et deftig en wierdig staotehoes op d'n hook vaan de Staotestraot en de Vrietof, wat väöl Mestreechteneers ziech allewijl nog wel zölle rappelere. Op die plaots stoont, wie al vreuger gezag is, in d'n awwen tied et Muntgebouw vaan de Vroenhof, tegeliekertied de woenplaots vaan de graof vaan Mestreech, en steit noe dat poskantoer, wat zoe daonig oet d'n toen vèlt.

Al in de Recesse vaan 1665 waor de bepaoling opgenome, dat nuij hoezer gein struje taker mie mochte höbbe. Dao woort noe väöl strenger de hand aon gehawwe in dee zin, dat ouch de bestaonde struje taker môste opgeruimp weure. Wat de houte gevels betröf, die ouch zoeväöl brandgevaar oplieverde, daomèt kôs me neet zoe streng zien. Die woorte dus veuriers nog neet verbooie en dao höbben 'rs daan ouch nog lang blieve bestoon.

In 1701 begôste de Hollanse Staote mèt et bouwe vaan et fort op de kop vaan Sint Pietersberreg.

In deen tied zaog Mestreech miermaole veurnaom personnaazjes binne z'n mör versjijne, wie de hertogin vaan Sakse-Coburg, de prins vaan Wurttemberg, de bissjop vaan Luik Clemens vaan Beijere, de prins vaan Oraanje Wöllem III, de prins vaan Savoije, dee vaan Denemarke en aandere, wat naturelik aon de stad allemaol veurdeil broch.

Meh koelik waor de nuij iew op gaank, of dao braok weer 'nen oorlog oet, boe et errem Mestreech ouch weer in gemeuid zouw weure, de Spaonse Successie-Oorlog.

Eindnoten:

1) Boe noe de Jan v. Eykakademie nog in zit.
2) Tegeswoordige: R.K. Hoeshaaidsjaol.

t.o. 80

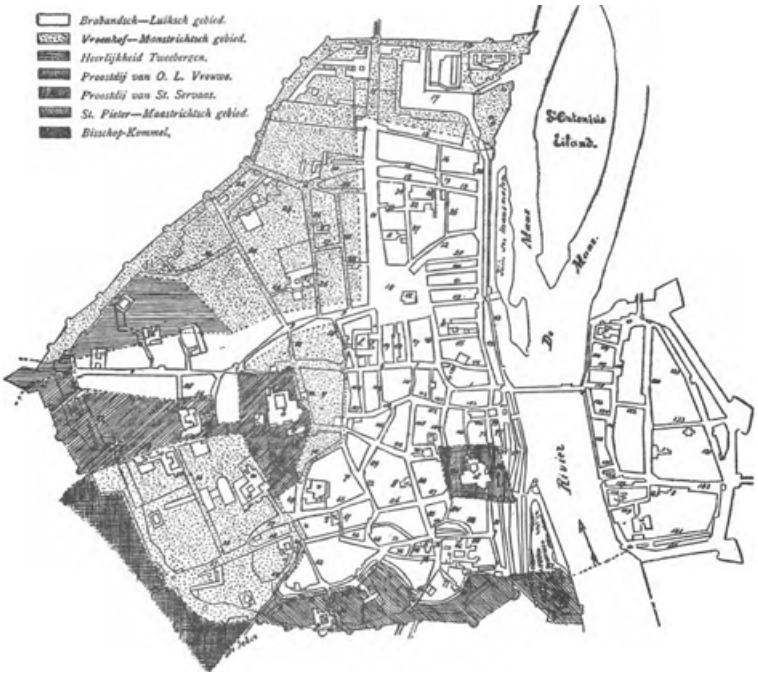

GEBIEDSINDEILING VAAN DE STAD (blz. 81)

IX. Gebiedsindeiling vaan de stad.

Alveurens evel mèt de behandeling vaan die nuij iew te beginne, wèlle veer vaan et bespreke vaan belegeringe en oorlogs-elend aofstappe en 'n hiel groet stök in d'n tied trökgoon um ins naoder te bekieke de indeiling vaan et werelds gebied vaan Mestreech, 'n tamelik ingewikkelde kwestie.

Mestreech, et is al dèks gezag, woort, es gehiel besjoud, same geregeerd door en behuurde touw aon de Twie Hiere, meh boeten et gebied vaan de bissjop en d'n hertog (dee later vervange woort door de Spaonse keuning, de Staote-Ginneraol, de keuning vaan Frankriek en daonao weer de Staote-Ginneraol) voont m'n in Mestreech nog stadsgedeiltes, die, wat siviel regering en rechspraok betrof, 'n apaart gebied vörremde. Die gebiede hadden evel allein beteikenis veur d'n inwendigen touwstand vaan de stad. Nao boete, tegeneuver aander regeringe, trooie ze noets op, woorte ze zellefs neet gekind en gold allein et militaer elemint vaan d'n Hier, dee neve de bissjop heij de regering in han had.

Veer kinnen us in zoe'nen touwstand meuielik trökdinke, umtot zoe get veur euzen tied abseluut oonmeugelik zouw zien. Vreuger daorentege waore zoe'n ingewikkelde verhajdinge neet allein meugelik, meh ze kôste zellefs langen tied blieve veurtbestoon, al höbbe ze naturelik nog al ins aonleijing tot vrieving gegeve.

De aonwezigheid vaan die kleiner gebiede neve en behalleve et Twiehierig gebied is weer ein van die historiese bezunderhede van aajt-Mestreech, die et naoder bekieke dobbel en dik weerd is.

Dao had me daan veuriers et gebied vaan de Vroenhof of vaan ‘Leemkuylen’.

In de twiede plaots voont me de Hierlikheid ‘Tweebergen’.

En eindelik besténg nog et gebied vaan et kapittel vaan Sintervaos en dat vaan et kapittel vaan Slevrouwe.

Et is meuielek, 'n hiel zjuste besjrijving te geve vaan de grenze vaan die versjèllende gebiede, veural vaan dat vaan de Vroenhof. Zoe'n besjrijving zouw altied min of mie oondutelik blieve. Daorum meine veer beter te doen heijbij veur de lezer 'n kaart aof te drökke vaan d'n touwstand vaan et Mestreechs groondgebied, wie dee in 1794 waor en wie er in de veuraofgaonde iewe ouch naogenóg gewees is. Die intressante kaart kump veur in et proofsjrif van Jhr. Mr. Ch. Ruys de Beerenbrouck, getiteld ‘Het Strafrecht in het oude Maastricht’.

Zoe-es oet die kaart bliek, waor neve et Braobans-Luiks gebied dat

vaan de Vroenhof et mies oetgebreide en dao-op vollegde, wat de gruudde betrof, dat vaan de hierlikheid ‘Tweebergen’ en vaan et kapittel of vaan de proosdij vaan Sintervaos.

De VROENHOF is zoonder twiefel et ajtste rechsgebied gewees en dateert oet d'n tied, dat heij nog e graofsjap Mestreech bestóng es lien vaan d'n Duitse keizer. Et moot dus al bestande höbbe veur dat in Mestreech spraoke waor vaan Twiehierigheid en zellefs veurdat de bissjoppe vaan Luik heij rechte krege. Wijl dus de Vroenhof e keizerlik lien waor môs et gerech vaan dat graofsjap ouch besjoud weure es e keizerlik gerech, es et gerech vaan d'n ‘Hier’, en dao-aon heet et graofsjap daan ouch z'ne naom te daanke.

Dat gerech had z'nen ierste zetel in e gebouw, ‘die Munte’ geheite, dat laog op et terrein, boe-op later et kloester en de kèrrek vaan de ‘Bonnefante’ op d'n Ezelemerret geboud zien, en umtot dao in d'n umtrèk de groond veurnaomelik leimgrond waor en dao väöl leim gestoke woort veur et bouwe vaan hoezer, góng m'n 't gebied ouch neume et graofsjap ‘Leemkuylen’.

Dat gerech is, wie al dèkser vermeld is, later verplaots nao et ‘Hof’ vaan de vreugere graof Albuïnus, op d'n hook vaan de Vrietof en de Staotestraot, die destijds ‘Eggertstraat’ hèdde.

Aon et bestoon vaan de Vroenhof doen nog dinke de plaotsnaome ‘Vroenhoven’ op et Belsj en ‘Oud-Vroenhoven’.

Et gebied vaan de Vroenhof besloog vaan et begin aof 'n oetgestrèk terrein vaan et platteland westelik en zuid-westelik vaan wat toen nog woort aongeduid es ‘et dörrep Mestreech’, en tevens e gedeilte vaan dat dörrep zellef. Later, door et bouwe vaan de twiede umwalling, boe in 1298 e begin mèt is gemaak, en aon Mestreech stadsrechte waore verliend gewoorde, kaom 'n deil vaan de Vroenhof binnen et stadsgebied te valle, 'n important stök vaan et Mestreechs groondgebied, wel oongeveer 'n derde. Et sloot in et westelik stadsdeil de hierlikheid ‘Tweebergen’ bekans gehiel in en strèkde ziech euver zoe get et gans noordelik gedeilte vaan de stad oet.

Doordat de grenze neet altied eve dutelik waoren aongegeve en umsjreve kôs et veurkomme, dat e gedeilte vaan 'n straot dèks es Vroenhofs, 'n aander deil es Twiehierig gebied woort besjoud, jao, dat etzellefde hoes dèks väör tot et ei gebied en achter tot et aandert gerekend woort. Et is begriepelik, dat zoe'n touwstande mie es ins tot meuielikhede aonleijing gaove. Um dao-in zoeväöl meugelik tegemoot te komme woorte op versjèllende tijje door de autoriteite zoegenaomde *‘Limietbeschrijvingen’* opgemaak, die us in staot stèlle de grenze tamelik zjus aon te geve en die ouch dèks veur de benaominge vaan straote en gebouwe oet deen tied vaan zier groet belang zien.

Zès vaan die ‘Limietbeschrijvingen’ zien us bekind. De ierste is vaan 1304, de twiede vaan 1510, de derde vaan 'n twintigtal jaore

later, de veerde dateert vaan ontrint 1560, de vijfde vaan 1720, terwijl de zèsde in 1724 is vasgestèld gewoorde.

De HIERLIKHEID 'TWEEBERGEN' laog ouch in et westelik deil vaan de stad en strèkde ziech oet vaan de aw 'Tweebergen'- of Breuselepoort (baovenaon de Groete Grach) euver de rij hoezer aon weerskante vaan de Breuselestraot tot e stök boete de twiede umwalling. Wijl de proos vaan et kapittel vaan Sintervaos hier waor vaan 'Tweebergen', woort dat gebied es ei gebied besjoud mèt dat vaan et kapittel zellef. In et begin vörremde et gebied vaan dat kapittel 'n deil vaan de Vroenhof, meh wie in 1087 keizer Hendrik IV vaan oet Aoke et kapittel 'vrij-rijksheerlijk' verklaorde, zoedat et gein aander wereldlik gezag te erkinne had es dat vaan d'n Duitse keizer, woort et groondgebied vaan Sintervaos e vrij gebied mèt zellefstandige organisasie en rechsmach.

Dat gebied bestoont oet de zoegenaomde CLAUSTRALE SINGEL, et terrein naomelik vaan aof de aw 'Tweebergen'-poort tot aon et Goevernemintsgebouw, dus wat me tegeswoordig nog 'et Kloester' hèt, en veurts de rij hoezer langs et Kloesterplein aof, achter Sint Janskèrrek, aon de zuidkant vaan et Vrietof en in de Sint Jaokobstraot tot op d'n hook vaan de Papestraot.

De naom 'Tweebergen' is eigelik pas later in de plaots gekomme veur de awwer benaoming vaan *'St. Servaas Commel'* of 'Commer', et terrein in et weste vaan de stad tösse de twie umwallinge gelege en feitelik et ajtste wereldlik gebied vaan et kapittel vaan Sintervaos.

Neet allein de rije hoezer, die veer geneump höbbe, meh ouch de straote, boeaon die hoezer laoge, huurde tot et gebied vaan et kapittel.

Neet wied vaan de aw 'Tweebergen'-poort, kort bij et gebouw, boe-in de *brouwerij vaan et kapittel* gevestig waor, stoont 'ne paol, dee de grens vaan et kapittelgebied aongaof. Dee paol droog 'ne vergölde sleutel en et waopesjèld vaan et kapittel, bestaonde oet de zèllevere sleutel vaan Sintervaos op e roed sjèld en 'nen twieköppigen adelaar (d'n Duitse rieksadelaar). Die brouwerij, die nog dateerde oet d'n tied dat de kanunnike vaan Sintervaos in gemeinsjap leefde, moot volleges de bestaonde gegeves gelegen höbbe oongeveer op de plaots, boe noe bij de Lange Gaank die hoezer stoon mèt 'n ope plaots veur, die aon de straotkant is aofgeslote door 'n iezere stankètsel mèt 'ne vergölde sleutel verseerd. Neve die brouwerij, dus op d'n hook vaan et tegeswoordige Keizer Karelplein en Julianaplein, bevoont ziech 'n bekinde herreberreg of lozjemint, 'Ten Sleutele' geheite.

Et gebied vaan et KAPITTEL VAAN SLEVROUWE bestoont oet et tegeswoordig Slevrouweplein mèt de hoezer d'rumheer, de Koojstraot, Slevrouwestraot, Stokstraot en Plaankstraot. De rol, die dit kapittel op werelds gebied in de historie vaan Mestreech heet gespäöld, is vaan wienig beteikenis gewees.

X. De gerechte.

Et veurnaomste, boedoor et gebied vaan de Vroenhof en dat vaan et kapittel vaan Sintervaos ziech nao boete manifesteerde, waor de *rechspraok.*

Mèt de *rechspraok vaan de Vroenhof* is et op de vollegende maneer gegaange. Iers waor, wie al gezag is, dat gerech e keizerlik gerech. Bij de inlijving vaan e gedeilte vaan et gebied bij de stad op et ind vaan de daartiende iew woort d'n hertog vaan Braobant daovaan allein groondhier, want heer had in 1204 ouch de ganse Vroenhof in lien gekrege. D'n hertog stèlde toen veur et gehiel gebied 'n apaarte sjepebank in, bestaonde oet 'ne sjout, zeve sjepes en 'ne griffeer, veur hun leve beneump. Euver et ingelijfde stadsgebied evel kraog die sjepebank gein strafrechspraok, zellefs gei politietouwziech, zoedat ze feitelik allein nog mer rech te spreke had euver etgeen vaan de Vroenhof boete de stad laog, naomelik euver de dörrepe Heukelom, Montenake en Wylre of Wolder en et deil vaan de 'Leemkuylen', wat neet bij Mestreech waor ingelijf. Binne de stad had de sjepebaank nog allein get mèt te spreke bij verkoup vaan geudere, die op Vroenhofs gebied gelege waore.

Op d'n doer is die sjepebaank euvergegaange in et Braobans, later Staots-hoeggerech. Tot oongeveer 1700 vergaderde de sjepebaank in et gebouw, dat op de plaots vaan et Staotehoes stoont. Veur dat gebouw, op d'n hook vaan et Vrietof, stoont et sjavot veur de eksekusie vaan de krimineel vonnisse. Later woorte de zittinge gehawwe in et nuij stadhoes, dat in 1664 in gebruuk waor genome.

Et gerech vaan et kapittel vaan Sintervaos woort veurgezete door de proos, dee de sjout, de sjepes en de sikkertaris of griffeer beneumde. Dat gerech vergaderde edere goonsdag in e lokaal vaan de Proosdij, noe et kloester vaan de Zusters vaan Liefde oonder de Baoge. De exekusies vaan strafvonnisse hadde plaots veur de paol, boe veer dao strak euver gesproken höbbe. Dit gerech had ouch niks te vertèlle euver de persoene vaan Luikse of Braobanse nasionaliteit, die binne ze gebied woende, wel weer euver de geudere, die dao-in laoge en gans en al euver persoene en geudere vaan et deil vaan 'Tweebergen', dat boete de walle laog.

Dit gerech is neet euvergebroch nao et stadhoes, meh bleef zellefstandig z'nen eige zetel behawwe. De plaots, boe de gevaangene van et kapittel opgeslote woorte, bevoont ziech in Hier, boe noe ziech et good *'de Börreg'* vaan menier Becker zaoliger bevind. Et kapittel had

oetdrökkelikke machtiging vaan d'n hertog vaan Braobant um z'n gevaangene vaan aof et eige gebied euver Braobans groondgebied nao Hier te mage transportere.

Et kapittel had ouch nog rechsmach euver 'n aontal zoegenaomde *'banke'* in d'n umtrèk vaan Mestreech, naomelik de dörrepe Vleytinge, Hees, Sluze, Koningsheim, Grootloon, Zeppere, Hier, Kier, Berg en Bernau. Veur et touwziech op die 'banke' waor 'ne *'rijproost'* aongestèld, dee naomes et kapittel de rechte oetoefende en dee zoe hèdde, umtot heer miestal te peerd z'n funksie doog.

Veur et Twiehierig gebied bestoonte binne de stad: et Indivies Lieg Gerech, et Luiks Hoeg Gerech en et Braobans Hoeg Gerech.

Neet minder es *drei* gerechte veur niks aanders es veur 'n *deil* vaan et groondgebied vaan ein inkel stad, dat is toch zeker wel get hiel bezunders en ten volle weerd vermeld en onthawwe te weure. Boe vind me zoe'ne zellefden touwstand örreges aanders in de historie trök?

Toch is, good besjoud, et bestoon vaan die drei gerechte weer niks aanders es zuver en konsekwent doorveure vaan et prinsiep, dat in 1283 is neergelag in de 'Oude Caerte', naomelik dat Mestreech zouw weure besjoud en door de Twie Hiere weure geregeerd es 'nen apaarte *staot,* gehiel op ziech zellef. Et gevolleg daovaan waor, dat Mestreech neet allein z'n eige bestuur, meh ouch z'n eige rech en rechspraok môs höbbe. Vreuger höbbe veer al gezeen, dat de stad häör eige wètbook, de *'Recesse*', d'rop naoheel, 'n reije temie um ouch häör eige gerechte te höbbe.

Oet etgeen heij is veuraofgegaange bliek alweer, wat 'n merrekwierdige gevollege deen unieken touwstand vaan Twiehierigheid veur Mestreech heet mètgebroch. Wie langer me die zaak bekiek, wie mie veer edere kier weer nuij en intressante kante dao-aon oondèkke. Me weurd d'r daan ouch wie langer wie miejer vaan euvertuig, dat deen touwstand vaan Twiehierigheid de historie vaan Mestreech altied door, van 1204 tot 1794, heet gedomineerd en dat m'n 'm alle ougenblikke weer dutelek kint aontuine.

Wat et *Indivies Lieg Gerech* betröf wete veer et vollegende: in d'n iersten tied vaan de Twiehierigheid höbbe d'r twie Lieg Gerechte bestande, eint veur ederen Hier. In de 'Oude Caerte' jummers waor bepaold, dat zoewel de bissjop es d'n hertog eder 'over syne luyden tot Tricht alle justitie, hooghe ende leege' zouwen höbbe. Meh in et jaor 1379 is dao verandering in gekomme. Toen zien die twie Lieg Gerechte tot eint samegesmolte en sedert deen tied bestoont et Indivies Lieg Gerech oet ach 'gesworenen' en de twie börregemeisters vaan de stad, veur de ein hèllef vaan Luikse, veur de aander vaan Braobanse geboorte. Ze woorte rechstreeks door de gilde of ambachte gekoze.

Dat gerech behandelde in ierste instansie alle krimineel zake en ouch de kleiner siviel zake. Meh, wijl z'ne wèrrekkrink neet voldoende

dutelek umsjreve waor, kaom et wel ins veur, dat et ziech góng bemeuie mèt zake, die bij eint vaan de twie Hoeg Gerechte toes huurde, zoedat die hun beklaag doge bij degene vaan de Twie Hiere, dee et aongóng. Doordat de lede vaan dat Lieg Gerech gekoze woorte door de ambachte en die mechtige korporasies dus altied achter ziech hadde, kraog dat gerech op d'n doer groeten invlood op de gaank van zake in de stad en zellefs op d'n Indiviese Raod.

In 1560 höbbe de bissjop en d'n hertog aon deen touwstand 'n ind gemaak door 'n bondige umsjrijving vas te stèlle vaan de kompetensie en de wèrrekkring vaan eder vaan de drei gerechte. Bij die gelegenheid is ouch geregeld gewoorde et hoeger beroop vaan de oetspraoke vaan dat Lieg Gerech. Dat beroop zouw naomelik gebroch weure veur de veer 'Commissarissen-Deciseurs', boevaan 'rs, wie veer vreuger al gezeen höbbe, twie woorten aongestèld door de bissjop en twie door d'n hertog. Deen touwstand heet blieve veurtbestoon tot d'n tied vaan de Franse revolusie, wie in 1794 Mestreech door de Franse woort ingenome.

Et Lieg Gerech heel z'n zittinge in de 'Landscroon', boe tevens de zetel vaan et stadsbestuur gevestig waor. Wie et nuij stadhoes in 1664 door de Magistraot woort in gebruuk genome, heet et Lieg Gerech 'n tiedsje later ouch dao z'n zittinge goon hawwe. Veer wèlle heij nog ins rippetere, dat de 'Landscroon' in de Groete Staat e gedeilte besloog vaan de terreine, boe-op de awwer Mestreechteneers nog de maggezijne 'A la Foire de Leipzig' van Gebr. Kirsch en 'Au Palais de Cristal' vaan De Beaumont gekind höbbe.

Et *Luiks Hoeg Gerech* waor samegestèld oet 'ne sjout, zeve sjepes en 'ne griffeer, die door de bissjop veur hun leve beneump woorte. Later, bij de reorganisasie vaan 1580, is bepaold gewoorde, dat de beneuming zouw gebääre door de 'Commissarissen-Deciseurs'. Vaan de oetspraoke vaan dit gerech môs me vreuger in hoeger beroop goon bij et Hof in Aoke; later kaom dat beroop bij de 'Commissarissen-Deciseurs'.

Wienie in éi proces zoewel persoene vaan Luikse es vaan Braobanse geboorte betrokke waore, woort de zaak veur de twie gekombineerde Hoeg Gerechte gebroch.

De zittinge van et Luiks Gerech hadde plaots in et zoegenaomp 'Aajt Stadhoes' dat door de Mestreechteneers altied verkierdelik zoe betiteld is en noets zeleve es stalhoes heet deens gedoon, meh zjus in verband mèt de zittinge vaan et gerech *'Dinghuis'* hèdde. Later heel dit gerech ouch z'n zittinge in et nuij stalhoes.

'ne Korten tied, vaan 1639 tot 1664, woorte de zittinge gehawwe in e gebouw, de *'Poort van Gaveren'* geneump, in die Kapoenstraot, en in de *'Poort van Reckheim'* in de Breijstraot. De 'Poort van Gaveren' bevoont ziech op de plaots, boe noe et kloester vaan de zusters Repa-

ratrieze lik en op et terrein vaan de ‘Poort van Reckheim’ steit noe et gebouw vaan de Leo-Stichting[1)].

Et Luiks Hoeg Gerech vergaderde edere goonsdag in de veurdemiddag. Veur et begin vaan eder zitting woort in Slevrouwekèrrek de klok gelojd.

Vaan et *Braobans Hoeg Gerech* kin oongeveer etzellefde gezag weure es vaan dat vaan Luik. Et waor op einse meneer door d'n hertog samegestèld en vergaderde ouch iers op et ‘Dinghuis’ en later op et nuij stadhoes. De vergaderinge hadde eder week op de vriedagmörrege plaots en woorte bekind gemaak door et lojje vaan ein vaan de klokke vaan Sintervaoskèrrek.

Veer höbbe daostrak gesproke vaan de ‘Landscroon’ es de zetel vaan de stadsregering in de Groete Staat. Dao-aon daank die straot, die in vreugeren tied ‘St. Jorisstraat’ hèdde, hääre naom. ‘Staat’ is naomelik etzellefde es et awwer woord ‘Stat’ dat beteikent de plaots, boe et bestuur, de regering, gezeteld is.

Noe veer euver al die gerechte gesproken höbbe wèlle veer heij ouch et ein en aander mètdeilen euver de veurnaomste *straove*, die veur zwoer misdrieve woorten opgelag en euver de *eksekusies* vaan die straove.

Eder vaan de Twie Hiere had z'n eige *sjavot*, boe-op de zwoer straove ten oetveur gelag woorte. Dat vaan d'n hertog stoont tegeneuver d'n awwen ‘Hof van Albuïnus’, et later Staotehoes, op d'n hook vaan de Staotestraot. Et sjavot vaan de bissjop stoont op d'n hook vaan et Vrietof bij de Groete Staat; nao de innumming vaan de stad in 1632 is et op las vaan Frederik Hendrik aofgebroke. Kort bij dat Luiks sjavot stoont op dezellefden hook ouch nog de *‘Perroen’*, et simbool vaan de wereldlikke mach vaan de Bissjop vaan Luik. Et bestoont oet e vootstök door veer trappe gevörremp, boe-op 'ne steine kolom, bekroend door 'ne gouwe ‘pijnappel’, boeboven e kruus. Dee perroen is blieve stoon tot 1795, wie de Fransen 'm höbben aofgebroke tot teike, dat et mèt et wereldlik gezag vaan de bissjop veur good gedoon waor.

Wat de straove betröf, die op de sjavotte woorte geëksekuteerd, neume veer veuriers et *brandmèrreke*. Gebrandmèrrek woorte degene, die veur et gerech 'ne valsen eid hadden aofgelag; nao touwpasse vaan de straof woorte ze in de regel nog op 'n lèdder te kiek gestèld.

Et *aofkappe vaan 'n hand, 'ne voot* of ouch wel 'n aander liechaamsdeil woort touwgepas veur zwoer mishandelinge en verwondinge.

De zwoerste misdiedigers woorten *opgehaange, geradbraak, gekook* of *verbrand* of kraoge *de kop aofgeslage*.

Vaan al die straove vinde veer in de aw arsjieve veurbeelde, die bewieze, wie oonbermertig vrie dèks woort umgesprónge mèt minse, die

1) Allewijl: Gewestelik Arbeidsburo.

ziech aon 'n ernstig misdrief hadde sjöldig gemaak. E paar veurbeelde wèlle veer heij aonhole.

In 1692 woort 'ne maan terech gestèld, dee z'n vrouw mèt e sjeermets häören hals had aofgesnooie. Heer woort op et sjavot aon 'ne paol geboonde en kraog mèt etzellefde sjeermets, boemèt heer z'n vrouw had vermaord, z'n stroot doorgesnooie; en daonao woort ze liek op e raad geboonde en z'ne kop op 'ne stek gestoke en dat alles boete de stadspoort gebroch um aon de veugel te weure pries gegeve.

'n Vrouw, die häör keend had gedoed, woort geköp en häör liechaam in 'ne zak mèt stein gestop en in de Maos gegoeid.

In 1707 had 'ne kerel 'nen awwe maan en vrouw mèt metssteke vermaord. Heer kraog iers z'n rechterhand aofgekap, daonao e stök vaan z'n tong aofgesnooie, toen z'n twie boorste mèt gleujetige tangen aofgeknepe en eindelik woort heer op de Wiekerwal bij de Boergoonje opgehaange.

'n Hiel bekinde eksekusie is nog gewees die vaan Willem van der Marck, bijgenaomp ‘het Zwijn der Ardennen’, dee in 1483 op et Luiks sjavot e köpke kleiner woort gemaak.

Sedert et nuij stadhoes in gebruuk waor genome hadde de eksekusies vaan de vonnisse vaan de twie Hoeg Gerechte geregeld op de Merret plaots. Vaan de vonnisse vaan et gerech vaan de Vroenhof evel hadde ouch later nog versjeije eksekusies plaots veur et Staotehoes, oonder aandere in 1734, wie dao 'nen dragonder weges deefstal woort opgehaange.

Op de Merret veur et nuij stalhoes zien later nog versjeije kiere zwoer misdiedigers geëksekuteerd: in 1791 oonder aandere woorte dao veer gawdeve opgehaange.

Naodat Mestreech in 1794 in han vaan de Franse waor gekomme woort heij door hun et gebruuk ingeveurd vaan de g i e l j o t i e n , die, zoelang es de Franse heij de baas waore, nog al ins heet mote deens doen. Nao et jaor 1815 evel heet et Hollans goevernemint dat vreiselik eksekusie-middel neet mie touwgepas, meh woorte de veroordeilde, op wee de doedstraof môs weure touwgepas, miestal aon de g a l l e g opgehaange. Dat is oonder aandere gebäörd in 1858 mèt 'ne zekere Gäörts, dee e jungske vermaord had en in 1860 mèt Nathan oet Brook-Zittert, dee ze sjoenmooier mèt e biel de kop had ingeslage. Dit waor et lèste doedvonnis, wat in Mestreech voltrokken is gewoorde.

Eindelik mote veer nog eve spreke euver e soort vaan straove, die in vreuger tijje, naomelik in de 14e en 15e iew, dèks woorten opgelag en later gans in oonbruuk zien gekomme. Ze bestoonte oet et make vaan 'ne beijweeg nao de ein of aander bekinde plaots, b.v. nao Aardenburg in Zieland, St. Bavo in Gent, St. Rombout in Mechele, Vendôme en Rocamadour in Fraankriek, St. Jaokob vaan Compostella in Spaanje of nao et eiland Cyprus. Dees straof woort miestal touwgepas

in geval vaan zwoer beleidiging, bedreiginge en veurnaomelik tege zedemisdrieve. Later woort et gebruuk ingeveurd, dat de veroordeilde et make vaan de beijweeg kôs aofkoupe veur 'n bepaolde som, die ten bate vaan de stad kaom.

XI. Touwstand vaan de stad Nao 1700.

Nao de oeteinzètting euver de gebiede vaan Mestreech, euver de gerechte en de straove zölle veer weer doorgoon mèt de historie vaan de stad vaan aof et begin vaan de achtiende iew.

Iers wèlle veer et ein en aander mètdeile euver etgeen in et begin vaan die iew in de stad alzoe is tot stand gekommen en gebäörd.

In 1705 woort bij de zuidelikke kop vaan de Klein Green tegeneuver de Honderstraot op de Maos de M a o s m e u l e geboud, dee sjèlderechtige groep vaan gebouwe, die väöl awwer Mestreechteneers ziech nog wel zölle rappelere en die in de jaore 1893 en 1894 mèt de Kleine Green weer zien aofgebroke, en opgeruimp. Aon et bestoon vaan die Maosmeule deit nog dinke de naom 'Maasmolendijk', dee aon d'n diek tösse kanaal en Maos in noordelikke riechting later is gegeve. In verband mèt de bouw vaan die Maosmeule woort de aw Meulepoort, die in de aw umwalling aon et oetind vaan de Honderstraot bestoont, aofgebroke en tegeneuver de 'Kovelingestraot', zoe-es de Mestreechteneers de 'Kwadevliegenstraat' hèdde, weerum opgeboud.

In 1706 is door et stadsbestuur 'n oonbeboud terrein boete de vestingwerreke bij de Slevrouwepoort aon de Maos mèt lindebuim beplant en tot wandelplaots gemaak. Dat terrein kraog toen bij de Mestreechteneers de naom vaan *'oonder de buimkes'*. Later heet me die wandelplaots mie es hoof goon inriechte mèt graasvelder, blommeperreke enz., boedoor ze de naom kraog vaan *'d'n Ingelsen Hoof'*, terwijl veer ze noe kinne es 'et Parek'.

In 1708 woort op de Ekerstraot 'n nuij manezje geboud. De aw manezje, die tot deen tied tösse de Kleine Grach en de Raomstraot had gelege, woort toen aofgebroke en aon et vrijkommend ope terrein de bestumming vaan verrekesmerret gegeve, boe die plaots later nog langen tied nao geneump is, totdat ze is umgeduip in 'Lakenweversplein', um in iere te hawwe de herinnering aon et vreuger zoe bleuiend en mechtig gilde vaan de lakewevers, boe veer al mie euver gezag höbbe.

In 1710 heet de stad veur d'n ierste kier 'n s t r a o t v e r l i e c h t i n g mèt olielempkes gekrege. Vaan stadswege woorte 431 lanteries op houte paole euver versjèllende straoten en pleine verdeild. De lievering daovaan waor opgedrage aon de Mestreechteneers Wöllem Gadet en Zjang Bekkers veur nege gölden et stök.

In 1714 woorte de veerde en vijfde baog vaan de Maosbrök obbenuijts opgeboud en op de brök zellef aon de kant vaan Wiek bij et be-

gin vaan d'n houte baog e nuij wachhoes geplaots. Twie jaore later kaome weer drei baoge vaan de brök veur vernuijing aon de bäört.

Ouch woort in dat jaor (1716) 'n oondergrons riool gemaak, dat leep vaan et Staotesträötsje, wie et vreuger hèdde, oonder et Vrietof, de Sint Jaokobstraot en de Kapoenstraot nao d'n Eker.

Et jaor 1717 is merrekwierdig door et bezeuk vaan Czaar Peter de Groete aon Mestreech. Heer naom z'nen intrèk bij 'n aw Mestreechter familie in de Bokstraot, dat waor de straot, die leep vaan aof de Maosbrök in noordelikke riechting en boevaan door et graove vaan et kanaal vaan Mestreech nao Luik ein vaan de twie rije hoezer is komme te vervalle, terwijl de aander, die is blieve stoon noe Kesselskade hèt.

In 1718 kraog Mestreech es militaere goevernör de graof vaan Tilly, dee baron de Dopff opvollegde. Heer woende in et groet gebouw mèt oetgestrèk ope terrein, boven aon de Groete Grach bij et begin vaan de Breuselestraot. Vreuger had dat hiel kompleks touwbehuurd aon de abdij vaan Munsterbèlze en deens gedoon es refuzjiehoes. (Euver de refuzjiehoezer vaan Mestreech zölle veer later miejer vertèlle). Noe stoon op die plaots de ‘Rijkskweekschool’ en de ‘Rijks-Lagere School’, meh nog hiel lang heet die lèste sjaol bij de Mestreechter börregerij de naom gehawwe vaan ‘et Hof vaan Tèllie’.

In 1723 storref de graof vaan Tilly en kaom in zien plaots es goevernör de prins vaan Hessen-Kassel.

De aw ‘Lenculenpoort’, vaan de ierste omwalling, die bovenaon de Linkelestraot bij et begin vaan de Toongersestraot stoont, woort in 1734 aofgebroke. Etzellefde gebäörde in 1736 mèt de aw ‘Tweebergenpoort’, boevaan evel d'n einsigen tore nog hiel lang is blieve stoon en iers is verdwene tegeliek mèt et aofbreke vaan et hoes ‘In de drie Liters’ bij et begin vaan de Breuselestraot. Bove dees poort bevoont ziech et vergaderlokaal of de ‘luibe’ vaan et gilde vaan de plekkers, de ‘leemplakkers’, wie vreuger al gezag is.

In 1737 höbbe de Staote op et Vrietof de Hoofwach laote bouwe. Ouch woort in dat jaor door de stad et Vrietof mèt regelmaotige rije lindebuim beplant. Vreuger stoonte dao ouch wel buim op, mer kris-kras doorein en tot in et midde vaan et plein.

Zoe laanksaam aon waor d'n elend vaan vreuger oorlogstijje vergete. Dao waor 'n nuij ginnerasie opgegreuid, die zellef nog gein belegering had mètgemaak en dao-euver allein mer had hure vertèlle.

Meh ouch die ginnerasie zouw oondervinde, wat oorlog en belèk veur Mestreech beteikende.

In 1747 had bij Lafeld 'ne groete veldslaag plaots gehad, tösse de Franse en de Ingelse en Oostenriekers, boebij weliswoer de Franse euverwonne hadde, mer hun verleze toch zoe groet waore gewees, dat ze d'r neet aon dinke kôste direk op Mestreech aon te marsjere, wat eigelik hun bedoeling waor gewees. Mestreech, wie ze zellef sjreve:

‘ce fameux boulevard des Pays-Bas, aussi formidable par sa situation que par les fortifications, que les Hollandais y ont ajoutées’, waor hun op dat momint te mechtig. Zoe bleef Mestreech in dat jaor dus nog vaan elend bevrijd.

Meh wie MAURITS VAAN SAKSEN, de Fransen opperbevelhöbber, z'n legers weer op hun behurelikke sterrekde had gebroch, vertrok heer de 5en aprèl 1748 vaan oet Breuselt in de riechting vaan de Maos, dwóng z'n vijande, Tirlemont, Sint Truije, Toongere en Bèlze te oontruime en kraog zoe de weeg nao Mestreech vrij.

D'n 11en aprèl begôste de Franse mèt et belèk vaan de stad. Hun ierste werrek waor, ziech meister te make vaan Sint Pietersberreg, boe de geallieerde mogendhede vaan aof Leechtenberreg tot aon et fort op de kop vaan de berreg 'n serie versterrekingen hadden opgeriech, die bezat waore door neet minder es 10.000 maan oonder bevel vaan de prins vaan Hessen-Kassel. Daonao vestigde Maurits vaan Sakse z'n hoofkerteer in de aw abdij vaan Hoch. Tegeliekertied kaom 'n aander Frans leger oonder de maarsjallik VAAN LOEWENTHAL vaan et zuide langs de rechterkant vaan de Maos op de stad aongemarsjeerd um ze vaan de kant vaan Wiek in te slete.

BARON VAAN AYLVA waor toen goevernör vaan de stad.

In de nach vaan 14 op 15 aprèl woorte door de Franse de loupgraove geopend en begôs et bombardemint. De goevernör doog de poorte slete, de buim op de walle umkappe en op de Bosstraot en de Wieker Hoegbrökstraot de straotstein opbreke um daomèt die twie poorte te barrikadere en mèt de res de vijand te bombardere.

De bezètting vaan Mestreech bestoont oet Hollanse, Beijerse en Oostenriekse bataljongs, alles same oongeveer 11.000 maan sterrek, behalleve nog 'n 500 maan peerdevollek. 'n Börregerwach vaan roond 350 maan had de opdrach, de veurnaomste openbaar gebouwe binne de stad te bezètte. Et aontal op de walle aonwezige kanonne bedroog 66, vaan versjèllend kaliber.

De bezèttingstróppe, ofsjoen neet bezunder sterrek, oondernaome neettemin herhaoldelik oetvalle zoewel euver daag es 's nachs mèt aofwisselend suukses. Daag-in daag-oet hadde vaan de kant vaan de vijand de hevigste bombardeminte plaots, die door de kanonne op de walle en ouch vaan oet de boetewerreke mèt krach beantwoord woorte en boedoor daan ouch dèks aon de Franse väöl naodeil woort touwgebroch.

Meh op d'n doer waor de artèllerij vaan de belegeringstróppe toch te mechtig um tot zwiege te kinne gebroch weure, zoedat eus batterije väör en nao boete gevech gestèld woorte.

In tegestèlling mèt vreuger belegeringe späölde de gevechte vaan dit belèk ziech veurnaomelik aof aon de noord- en noordweskant vaan de stad, bij de Bospoort, et Lindekruus, Hoeg-Fraankriek en de Breuse-

lepoort, terwijl in d'n umtrèk vaan de Toongersepoort, die vreuger miestal et sentrum vörremde, wienig of neet gesjote woort.

Nao e belèk en e bombardemint vaan twie en twintig daog kaom 'ne waopestèlstand vaan 48 ore tot stand um euver de kapitulasie vaan de vesting te oonderhandele. Dit heel verband mèt et feit, dat de oorlogveurende partije al in Aoke de oonderhandelinge begôs waore euver et slete vaan de vreij. De 7e mei kaome de gedelegeerde vaan de Franse en die vaan de Staote en de bissjop tot euvereinstumming umtrint de veurwaarde veur de euvergaof vaan de stad en drei daog later trok et garnizoen mèt alle militaere ier oet Mestreech eweg en naome prins Maurits vaan Sakse en de maarsjallik vaan Loewenthal in naom vaan de Franse keuning bezit vaan de stad, zoedat binne dreikwaart iew de Franse veur d'n twiede kier heij meister waore.

Bij dit bombardemint, boebij ongeluifelik vääl bomme op Mestreech waoren aofgesjote, hadde weer e groet aontal partekleer hoezer en openbaar gebouwe daonig te lije gehad; veurnaomelik hadde de twie majestueus tores vaan de St. Antoniuskèrrek et zwoer te verantwoorde gekrege; ze woorte kompleet doorein gesjote.

Et belèk en de innumming vaan Mestreech waor et lèste waopefeit in d'n Oostenriekse Successie-Oorlog, dee eindigde mèt de vreij vaan Aoke op 18 oktober 1748.

Ein vaan de eerste zakes, boe, persijs wie in 1673, de Franse weerum behoefte aon sjene te höbbe, waor 'nen tejater. Nog altied waor Mestreech zoe'n instèlling neet riek. Daorum kaome de Franse kopstökke mèt de Magistraot vaan de stad euverein, dat zij op hun eige koste de kommediante oet Fraankriek zouwe laote komme es ze mer de besjikking kraoge euver e gebouw, boe ze die kôste laote speule. De Magistraot stoont hun toen de manezje op de Ekerstraot veur hun doel aof, boe-op 'n nuij rijsjaol woort geboud op d'n Drees tegeneuver de Batterijstraot. Die kemedie op de Ekerstraot is ouch nao et vertrèk vaan de Franse tróppe es zoedaonig in gebruuk gebleve, totdat in et jaor 1787 de aw Zjezwietekèrrek in de Breijstraot door de stad aon 'n vereiniging vaan aondeilhawwers woort euvergedrage en tot tejater umgeboud.

Nao et slete vaan de vreij vaan Aoke zien de Franse tróppe nog tot d'n derde fibberwari 1749 in Mestreech gebleve. Op deen daag trok weer e Staots garnizoen de stad binne, dat door de autoriteite feestelik woort ingehaold. 's Aoves waor groete limmenasie in de stad en op de Merret woorte de destijds bij feestelikke gelegenhede altied op de proppe trommende peektonne gebrand, terwijl op et stadhoes aon de Hollanse offesere 'nen dinee woort aongebooie.

Nao 1749 genoot Mestreech bijnao 'n haaf iew laank 'nen tied vaan rös en vreij. Vääl bezunders is euver deen tied daan ouch neet te vertèlle op einige feite nao, die et memorere toch wel weerd zien.

E feit vaan belang veur et kontak vaan Mestreech mèt de boete-

wereld waor, dat in 1750 twie vaste poswageldeenste geopend woorte op Venlo en op Breda.

In december vaan 1761 heet de börregerij 'ne groete sjrik beleef door et in de loch vlege vaan et pollefermagazijn, bovenaon de tegeswoordige Kalvariestraot. Dat gebäörde door de oonveurziechtigheid, mesjiens ouch door de sjöld vaan 'ne kanonneer Abraham vaan Citters. Väöl hoezer in d'n umtrèk, tot zellefs de kèrrek vaan de Minnebreure (noe et Palies van Justitie) en ouch de tores vaan Sintervaos en Sint Jaan, hadde van die oontploffing te lijje. Op de plaots, boe et pollefermagazijn had gestande, waor 'n groete kojl in de groond geslage en in verband mèt de veurnaom vaan de kanonneer, dee et oongelök had doen gebäöre, hèdde de Mestreechteneers die plaots in et vervolleg *Abramslook*.

In 1764 woort e begin gemaak mèt et oetgraove vaan de terreine aon de zuidkant vaan de stad vaanaof de Pieterspoort tot aon d'n hook vaan de umwalling kort bij de Toongersepoort en oontstoonte op die maneer de *Koompe*, De grond, dee door die oetgraovinge vrij kaom, gebruukde me veur 't make vaan oetgebreide boetewerreke. Dao woorte drei Koompe gegraove, ein, de Klein Koompe, op et terrein tösse de tegeswoordige Sint Hubertus- en St. Lambertuslaon en de twie aandere op de plaots, boe noe de kazernegebouwe stoon, boe mennige Mestreechteneer nog z'n sjötterspliechte heet vervöld en boe de jäög zoe vrij en zoonder einig gevaor kôs speule, boe jaore laank edere winter 'n prachtige iesbaon waor en boe in 't vreugjaor de serzjante zoe hartelik tege die errem rekrute kôste donderjaoge.

In 1768 besloot et gemeintebestuur de Bosstraot en ouch de Merret op stadskoste mèt lindebuim te beplante. Op teikeninge oet deen tied is die sjèlderechtige beplanting nog dutelik te zien.

In 1770 boude de Staote et wachlokaal mèt de sjoene steine gevel, dat noe es ijkkantoer in gebruuk is, tegeneuver et Goevernemint.

In 1772 storref de goevernör vaan de stad, baron vaan Aylva, heer woort opgevolleg door de PRINS VAAN NASSAU-WEILBURG.

Vreuger stoonte op alle stadspoorte tores, die in de wandeling ‘öllegerhuiskes’ geneump woorte. Al die tores zien, umtot me ze neet mie nudig voont, in 1775 op las vaan de militaer autoriteite aofgebroke.

Tot et jaor 1778 had eder prochie vaan Mestreech häören eige kèrremes, häören eige ‘broonk’. Dat broch naturelik mèt, dat et hiel dèks kèrremes waor in de stad, want et sprik vaan zellef, dat de gooi Mestreechteneers neet kôste naolaote, in eder prochie behurelik mèt te goon viere, mesjiens es bewies vaan hartelikheid, meh toch zeker ouch um ziech ins good aon de vlaoi te traktere. Dat voont de Magistraot op d'n doer e bitteke te mechtig en daorum heet heer in dat jaor al die prochtekèrremesse aofgesjaf en dao ein inkel veur in de plaots

gestèld, die zouw beginne op d'n twiede zoondag in september en veertien daog zouw dore.

In 1781 kraoge veer es goevernör vaan de stad prins FREDERIK VAAN HESSEN-CASSEL, dee tot 1794 z'n funksie heet bekleid en de rij vaan militaer goevernörs aofsloot.

In 1786 woorte de kèrrek en et kollezje vaan de Zjezwiete, die in 1773 door de Paus waoren opgeheve, door de Staote-Ginneraol aon de stad euvergedrage. Wat mèt de kèrrek gebäörde, höbbe veer daostrak al gezag. In 1786 is dao-in et ierste kemediestök gespgäöld en sins deen tied is et gebouw altied tejater gebleve. Op de terreine vaan et kollezje woort vaan stadswege 'n straot aongelag vaan de Breijstraot nao achter et Vleishoes en umtot die straot op las vaan de 'hiere' vaan et gemeintebestuur waor tot stand gekomme, kraog ze de naom vaan *'Hierestraot'*. Noe heite veer ze Minckelersstraot.

In 1787 beleefde Mestreech weer 'n eigenaordig geval. Korts teveure waor et garnizoen vaan D'n Bosch ziech op 'n sjendaolige maneer in die stad te boete gegaange. De mansjappe, die et erregste hadde gerouf, waore die vaan et rezjemint vootvollek vaan Monster. En noe woort zjus dat rezjemint op 'ne gooien daag nao Mestreech euvergeplaots. Gei woonder, dat de Mestreechteneers de sjrik um et hart sloog. Dao waoren 'rs al, die in hunnen angs hun sjatte begôste te begraove of oet de stad weg te veure. Meh de kommendant vaan Mestreech naom z'n maotregele. Op z'n oonverwachs woorte alle mansjappe vaan dat rezjemint oontwaopend en op hun lief geviziteerd; me voont et gouwegeld in de knuip vaan hun jasse genejd en kosbaar seerraode in hun pruke verborrege. Hoonderd vief en sevetig maan woorte in arres gestèld, boevaan 'rs drei zien opgehaange, eine gegeiseld en eine oet de stad verbanne.

XII. De Fransen tied.

En noe neoderde d'n tied, dee veur de touwstande in Europa vaan zoe'n geweldige beteikenis is gewees en noe nog z'n naowèrreking deit geveule, d'n tied vaan de FRANSE REVOLUSIE.

Ouch veur eus stad heet die revolusie de gewiechtigste gevollege gehad, wijl door häör Mestreech is gekomme op e kierpunt vaan z'n historie, vaan ze polletiek en neet minder vaan ze godsdeenstig leve.

Mèt et optrejje vaan de Franse es hieren en meisters is veur eus veurawwers 'n periood aofgeslote, 'nen touwstand opgeheve, dee bijnao zèshoonderd jaor heij had bestande. *Mestreech heel op Twiehierig te zien,* wat et zeker vaan aof et jaor 1204 gewees waor.

De prins-bissjop vaan Luik woort es wereldlikke mach neet langer mie erkind en et gezag vaan de Staote-Ginneraol vaan de Hollanse Rippebliek euver Mestreech woort evezier opzij gezat. De Hoeg en Lieg Gerechte vaan Luik en vaan de Staote, die vaan de Vroenhof en vaan et kapittel vaan Sintervaos helen op te bestoon. De eigenaordige territoriaal indeiling, in ei woord al et histories merrekwierdige vaan Mestreech verdween.

De ierste gevollege vaan de Franse Revolusie woort m'n in Mestreech gewaar in et jaor 1792, wie e paar doezend Franse vlöchtelinge heij 'n oonderkomme kaome zeuke. Adel en geistelikheid waore de stande, die et in Fraankriek et helste te verantwoorde kraoge en die daan ouch veurnaomelik hun touwvlöch zeukde in de vreemde. Väöl vaan die vlöchtelinge hadden oet d'n aard vaan de zaak hals euver kop oet hun land mote vertrèkke en bevoonte ziech dus naogenóg zoonder middele vaan bestoon, zoedat ze op de kompassie en de hospitaliteit vaan de börregerij aongeweze waore.

De meiste Mestreechter hoeshawwes, die et met evekes kôste doen, naomen 'n femilie of einige alleinloupende persoene oonder hun daak op.

Oonder de vlöchtelinge bevoonte ziech vollegens 'n later gehawwe tèlling 520 geistelikke, miestal, wat veur de hand lik, oet et noordelik gedeilte vaan Fraankriek. De bekinde pastoer DELRUELLE (‘Delderwel’, wie 'm de Mestreechteneers hèdde), dee euver de prochie vaan Wiek stoont en es eine vaan de ajts bekinde diechters in Mestreechs dialek moot besjoud weure, heet 'n lies opgemaak vaan de priesters, die allein in zien prochie oondergebroch waore; die lies tèlt 109 naome, e zier groet aontal, es me bedink, wie klein Wiek in deen tied mer waor. Pastoer Delruelle heet ziech in die daog veur z'n Franse

konfraters zier verdeenstelik gemaak. Veur mennige geistelikken hier betaolde heer oet z'n eige tes kos en inwoening. Oonder de Franse priesters bevoonte ziech neet minder es vief bissjoppe, naomelik die vaan Bézier, Bourges, Auxerre, Chalons-sur-Marne en vaan Chartres.

Dat al die émigrees veur Mestreech 'ne zwoere laspos waore, ouch al naome de börregers hun mèt leefde op, liet ziech begriepe. Vaan d'n aandere kant evel höbbe zij ouch weer op sommige mominte, wie later zal blieke, aon de stad groete deenste beweze en aon groete dankbaarheid tegeneuver de Mestreechteneers höbbe zij et zeker neet laote mankere.

Koelik waor et jaor 1793 aongebroke, of e rippeblikeins leger oonder generaol *Miranda* versjeen bij Mestreech en sloog et belèk veur de stad. De 24e fibberwari leet Miranda de prins vaan Hessen-Cassel sommere, de stad aon häöm euver te geve en wie dao-op e weigerend antwoord kaam, begôs heer et bombardemint. Et garnizoen binnen eus vesting waor mer klein, hoegstens 4500 maan, en bestoont oet Hollenders. Zwitsers en Duitsers, meh al de Franse vlöchtelinge die mer einigsins detouw in staot waore, booie hun höllep aon, die door de goevernör daankbaar woort aongenome. Daodoor kraog heer 'n versterreking vaan 'n gooi 1200 maan, boe-oonder bekans 300 offesere vaan de Franse artèllerij en marine, die et kommando euver de batterije op de walle op ziech naome, veur zoeveer dat nudig waor. Franse vlöchtelinge en Mestreechtenere voolte ziech op dat momint éin en hadden allemaol etzellefde doel: de stad oet de han vaan de rippeblikeine te redde.

Et bombardemint waor uters hevig. Me sjat et aontal bomme, die op Mestreech gevalle zien, op 6000, meh de sjaoi, die ze höbben aongeriech, is toch betrèkkelik min gewees.

Terwijl de Franse offesere hun deenste beweze bij de verdiediging vaan de stad, maakde de vreemde geistelikke ziech verdeenstelik mèt daag en nach in de weer te zien veur et verzörrege vaan de gewonde en et hellepe blösse vaan brand, door de bomme veroorzaak.

Meh al dee gooie wèl en opoffering zouw op d'n doer veur Mestreech toch neet väöl oetgehaold höbben es neet de sameloup vaan umstandighede de zake op z'n oonverwachs 'ne gunstige kier had doen numme. De rippeblikeinse legers naomelik woorte in die daog twiemaol bij Neerwinde en bij Aldenhove door de Oostenriekers verslage en wie toen de *prins vaan Koburg* mèt z'n euverwinnende legers op Mestreech aonmarsjeerde, woort et Miranda heij te benajd en braok heer d'n twiede miert et belèk vaan de stad op. Oonder groeten triomf heel de prins vaan Koburg mèt ze gevolleg z'nen intoch in Mestreech en 'ne plechtigen ‘Te Deum’ op de 4e in Sintervaos gaof uting aon de geveules vaan dankbaarheid vaan börregers en émigrees veur de bevrijding oet et groet gevaar.

Et ierste gevolleg vaan die blij gebäörtenis waor, dat nog wie laanger

wie miejer Franse vlöchtelinge nao Mestreech kaome touwgestruimp, boe ze ziech noe iers rech in veiligheid dachte te bevinde. En deen touwluip woort op d'n doer, veural door de versjrikkelikke touwstande in Fraankriek, zoe dusdaonig groet, dat de prins vaan Hessen-Cassel 'n kontrol op al die vreemde nudig voont en et gemeintebestuur op zie verzeuk 'n ordonnansie maakde um hun verblief in de stad te regele. In die ordonnansie woort oonder aandere bepaold:

1. dat vaan d'n daag vaan et in wèrreking trejje vaan die regeling tot naoder order niemand mie admissie kraog um ziech in de stad te vestige;
2. dat eder vreemde, dee zoonder admissie in de stad woort aongetroffe, môs make, dat heer binne de veer en twintig ore vórt waor op straof vaan gearresteerd te weure;
3. dat alle vreemde, die touwgelaote waore, op et stadhoes hun papèrre môste laote verifiëre en dat ze die papèrre in et vervolleg altied bij ziech môsten höbbe, um ze op de ierste aonvraog te kinne vertuine;
4. dat aon 'n eder, dee eine zoonder admissie in de stad aonwezige vreemde aon de euverheid bekind maakde, 'n beloening zouw weure touwgekind;
5. dat alle vreemde ziech môste wachte, valse en alarmerende beriechte in de stad roond te struije, op straof vaan arres.

Lang zouw et evel aon al die émigrees neet gegeve zien veilig en röstig in Mestreech te blieve. Al in 1794 jummers kaome de rippeblikeinse legers in België trök en versloge op 26 juni bij Fleurus de Oostenriekers, die ziech nao dee veldslaag op de rechterover vaan de Maos tröktrokke, behalleve e leger vaan 12000 maan, dat ze tot dèkking vaan Mestreech op de linkerover achterlete. Wie ze evel op 18 september obbenuijts door de Franse bij Sprimont verslage woorte, trokke ze mèt al hun krachte, boe-oonder ouch die 12.000 maan, euver Vallekenberreg en Aoke op de Roer trök, gevolleg door de in Mestreech verblievende vlöchtelinge, die hiel good begrepe, dat, es Mestreech in han vaan de rippeblikeine zouw valse, et mèt hun dao neet good zouw aofloupe.

En inderdaod, d'n 22e september sloot de Franse ginneraol KLEBER mèt z'n tróppe Mestreech in. Et waor de Franse nao hun euverwinninge bij Fleurus, Tirlemont, Toongere en Hasselt d'rum te doen, e sterrek steunpunt aon de Maos in han te kriege um in de trommende winter vaan dao oet d'n umtrèk in bedwaank te hawwe. Neet te verwoondere is et dus, dat hun aondach weer veel op Mestreech. ‘la place importante de Maestricht, l'une des plus fortes places de l'Europe’, zoe-es de Franse brigadeginneraol *de Marescot* ziech oetdrökde. Veur de zoeväölste kier genoot eus stad vaan et twiefelechtig veurrech, veur een vaan de sterrekste vestinge gehawwe te weure, e veurrech, dat weer op väöl elend en materiële sjaoi zouw komme te stoon. Veer höbbe good praote es veer trots zien op Mestreech z'n groete rippetasie

es vesting, meh eus errem veurawwers höbbe mer al te zier en al te dèks aon et lief geveuld, wat die rippetasie in de praktiek beteikende

Et waor de rechtervleugel vaan et formidabel ‘Sambre-et-Meuse’-leger, boemèt Kléber de stad insloot; meh dee vleugel waor neet bezunder sterrek; neet mie es 15000 maan, terwijl 't garnizoen vaan Messtreech door de nog oontfaange versterrekinge 8000 mansjappe tèlde. Kléber voolt ziech mèt z'n tróppe daan ouch neet bij machte um de vesting aon de twie kante vaan de Maos tegeliek te attakere en naom dus 'n aofwachtende hajding aon, boevaan et garnizoen profiteerde door krachtige oetvalle te doen en zellefs op de Pietersberreg 'n stèlling vaan de vijand te euvermeistere.

Meh naodat de Franse ginneraol JOURDAN de Oostenriekers tot euver de Rien had wete trök te drieve, kraog Kléber de nudige versterreking en greuide ze leger tot bijnao 40000 maan aon.

'n Sommasie aon de prins vaan Hessen-Cassel um ziech euver te geve woort aofgeweze en toen woort op 1 november et vuur op Mestreech geopend. Volleges et teveure opgemaak kriegsplan zouw de stad op drei punte tegeliek aongevalle weure; aon de kant vaan Wiek, tegen et froont vaan aof de Bospoort tot aon de Breuselepoort en vaan de Louwberreg aof tegen et fort Sint Pieter.

Korten tied heet dit bombardemint mer gedoord meh et waor vaan 'n hevigheid es Mestreech nog mer zelde beleef had. De sjaoi dee aon de stad woort touwgebroch, waor gewoen versjrikkelik; aon alle kante woorte hoezer in brand gesjote; de kèrreke vaan de Dominikane, vaan Sint Antonius en vaan de Duitse Orde (op de plaots, boe noe et papierfebrik steit) woorte vreiselik touwgetakeld, meh et mieste had wel te lijje et kloester vaan de Beijert, dat naogenóg gans oetbrande.

Tege zoe e geweld waor niks bestand en al d'n derde november sjikde de goevernör z'n parlementaers nao et hoofkerteer vaan de Franse um ziech tot kapitulasie bereid te verklaore en de kondisies vaan de vijand te vernumme. D'n daag d'rop gaof de stad ziech euver. Leven en vrijheid vaan de börregers zouwe gerespekteerd weure en aon et garnizoen weure touwgestande mèt militaer ier de stad oet te trèkke.

Zoe hadde de Franse hun doel dus alweer bereik: Mestreech waor in han vaan de rippeblikeine,

Had Mestreech in de daog vaan et belèk et vaan de kant vaan de Franse zwoer gehad, e gedeilte vaan et eige garnizoen droog et zijnt detouw bij um d'n touwstand in de stad nog get beroerder te make.

Oet de breve, die de goevernör vaan Hessen-Cassel in die daog gesjreve heet aon z'n vrouw, die al vaan oet de zomer vertrokke waor, wete veer mie bezunderhede euver etgeen in Mestreech veurveel. Edere kier weer deit heer zie beklaag euver de hajding en et optrejje vaan de Oostenriekers, die tot et garnizoen behuurde. Die sjijne, van hoeg tot lieg, op 'n sjendaolige maneer aon hun pliechte tekort gekomme te zien. Hun aonveurders, in plaots vaan de goevernör in de verdiediging

bij te stoon, zeukde ziech mèt hun domestieke en al hun spölle 'n veilige plaots in de kazjematte, en es de goevernör e beroop op hun deeg of hun opreep um in de kriegsraod vaan gedachte te wissele en maotregele te numme, lete de hiere ziech ekskuzere. En in de daog vaan et hevigste bombardemint, wie de stad oet mie es tachtig zwoer kanonne en twie en daartig mortere besjote woort, wie de res vaan de bezèttingstróppe wèrrekde tot ze debij neervele, brochte de Oostenriekers hunnen tied door mèt ziech zaat te drinke, door de straote te loupe, de börregers te molestere en te rouve wat ze kriege kôste. De 4e november, d'n daag vaan de euvergaof, sjreef de goevernör, dat de Oostenriekers in de straote op patroeljes vaan et garnizoen gesjote en mierdere mansjappe verwond hadde en dat tegeliekertied aander Oostenriekers in de boetewerreke mèt Franse piejotte gemoedelik aon et kuijere en stevig aon et pumpele waore. Um in de nach, die op deen daag vollegde, 'n algehiel plundering te veurkomme, zaog de goevernör ziech gedwónge et euverig garnizoen de ganse nach oonder de waopes te hawwe en e groet aontal poste oet te zètte. En wie heer aon de Oostenriekse offesere vroog, häöm te hellepe bij et handhave vaan de orde, kraog heer tot besjeid, dat ze bang waore veur hun eige mensjes. En oonder die umstandighede had d'n Oostenriekse kommendant, lutenant-ginneraol Kleebeck, nog et froont, ziech bij de goevernör te beklaoge, dat me z'n tróppe valselik besjöldigde! Me moot mer dörreve!

Veer kinnen us dus 'n dinkbeeld devaan make, in wat veur 'nen touwstand de börregerij in de stad verkirede en in wat veur gemoodsstumming zij et optrejje vaan de Franse revolusionaere in de touwkoms aofwachde.

Wienie oets et spreekwoord: ‘nuij hiere, nuij wètte’ veur Mestreech gegolden heet, daan zeker in dat oongelökkig jaor 1794.

In vreugeren tied, es de stad nao e belèk in aander han euvergóng, had dat veur de inwoeners neet zoedaonige gevollege, dat 'ne gansen umkier in alles plaots had. Mestreech bleef altied Twiehierig; dao kaom allein 'ne nuijen hier veur d'n euverwonnene in de plaots, meh d'n inwendigen touwstand oondergóng wienig verandering. Stadsbestuur en rechspraok bleven op dezellefde maneer veurtbestoon.

Meh noe woort alles anders. Alle bestaonde instèllinge woorte door de Franse opgeheve, mèt alle vreuger touwstande woort gebroke. Et aajt Stadsbestuur woort opzij gezat, et indivies Lieg Gerech, de Luikse en Staotse Hoeg Gerechte en dat vaan de proos vaan Sintervaos es hier vaan ‘Tweebergen’ verdween.

Mestreech môs veur et vervolleg alle lotgevalle mèt de res vaan et Frans groondgebied deile. Iers woort et de hoofplaots vaan 'n arrondisemint Mestreech oonder 'n sentraal administrasie veur de streke tösse de Maos en de Rien, die in Aoke häöre zetel had. Daonao, vaan

1 oktober 1795 aof, woort eus stad hoofplaots vaan et ‘Département de la Meuse Inférieure’ (Departemint vaan de Neder-Maos), dat et zuidelik deil vaan eus tegeswoordige provinsie en zoe get gans Belzj Limburg besloog. Dat departemint waor oonderverdeild in 31 kantons; et opperbestuur devaan bestoont oet e sentraal liechaam vaan vief lede, dat in Mestreech gevestig waor. De groete gemeintes, wie Mestreech, Sint Truije en Hasselt, hadde eder hun eige gemeintebestuur; de aander gemeintes hadde veur eder kanton e bestuur, dat weer in eder gemeinte z'nen agent had. Aon et sentraal liechaam en aon de gemeinte- en kantonnaal besture waore regeringskommissarisse veur et touwziech en de kontrol touwgeveug.

Dees bestuursindeiling is in 1800 door 'n nuij vervaange.

Naturelik kraog eus departemint ouch z'n vertegenwoordeging in Paries in et Wètgevend Liechaam, dat oet twie Kamers bestoont, de ‘Conseil des Cinq-Cents’ (de Raad der Vijfhonderd) en de ‘Conseil des Anciens’ (de Raad der Ouden). D'n ierste tèlde 500, d'n twiede 250 lede, die allemaol door et vollek mèt 'n trapsgewijs verkezing gekoze woorte.

Eus departemint kraog drei zetels in de ‘Conseil des Cinq-Cents’ en twie in de ‘Conseil des Anciens’. Um kezer te zien môs me aon bepaolde veurwaarde voldoen en boetendien d'n eid vaan haat aon et keuningsjap zwere. Et sprik vaan zellef, dat de Franse ‘émigrés’ evezoe wie d'n adel vaan et rech tot keze oetgeslote waore.

De ierste verkezing in Mestreech had in 1797 plaots.

Wie et heij mèt et samestèlle vaan de kezerslieste heet touwgegaange, is alles behalleve dutelik. Iers naomelik tèlde die lies 1900 naome, e paar daog later stónge d'rs mer mie 284 d'rop en korten tied daonao weer 930.

Dao bestoonte twie kollezjes, ‘Grondvergaderingen’ geneump, veur et keze vaan d'n iersten trap de ‘électeurs’. Die groondvergaderinge drogen ouch naome: de ein hèdde ‘Liberté’ en vergaderde in de Redótzaol, de aander ‘Egalité’, die iers häör bijeinkomste heel in de aw Kappesijnekèrrek en later in et ‘Hof vaan Tèllie’. De ‘Liberté’ had in et begin tot veurzitter Zjang NEVE oet Caberg es ajtste in jaore en daonao woort gekoze A. MEMBREDE.

Dao woort in die vergaderinge, al waor de opkoms neet groet en d'n animo mer hiel gering, toch dèks 'n aordig stökske gevreigeld. En, wat et grappigste waor, vaan de Franse kandidate, die door de kommissarisse vaan et sentraal bestuur woorte veurgestèld en mèt väöl hoegdravende wäörd aonbevole, woort niemand gekoze. De Mestreechteneers naome liever hun eige lui um nao Paries te sjikke en zoe woorte in 1798 heij tot ‘députés’ gekoze: in de ‘Conseil des Anciens’ *Joseph Michiels* en in de ‘Conseil des Cinq-Cents’ *Membrede.*

Nao de staotsgreep vaan Napoleong kraog Fraankriek in Paries e Wètgevend Liechaam vaan 300 lede en 'ne Senaat, boeveur de ver-

kezinge nog väöl ingewikkelder woorte gemaak es vaanteveure en die veer heij veur eus lezers mer neet zöllen oetrein zètte. Aon zoe'nen druge kos höbbe ze niks. Allein wèlle veer nog aonhole, dat euze gooie Membrede, dee ouch nog prizzedent vaan de Krimineel Rechbaank in Mestreech waor, tot 1814 gestiedig 'député' is gebleve.

Wat de regeling vaan de rechterlikke mach en rechspraok betröf, kraog eus stad 'n hof vaan Appel, 'n rechbaank en *twie* kantongerechte, eint veur Mestreech-noord en eint veur Mestreech-zuid.

Et ierste kanton bestoont oet Wiek, en aon de linkerkant vaan de Maos de Brökstraot, Kleine en Groete Staat, noordkant-Vrietof, Breuselestraot en al wat noordelikker daovaan laog, en tevens de dörrepe Cadier en Kier, Eisde, Groonsveld, Riekholt en Mesj; Mestreechzuid bestoont oet de res vaan de stad en daan wijjer Sint Pieter, Bassenge, Kan, Eben-Eymaol, Fall-Meer, Ternejje, Roclenge, Rosmeer, Sichen-Sussen-Bolré. Vlijtinge, Vroenhove en Wonck.

De rechterlikke mach kraog veur häör zittinge de besjikking euver et aajt hoes vaan de militaer goevernörs, et zoegenaomp Kommandantshoes op de Toongersestraot, later bewoend door notaris Merckelbach en noe door de femilie de Nerée-Regout.

Wat evel op de Mestreechteneers väöl mie impressie maakde es al die administratief maotregele, waor neet allein et opheffe vaan de gilde, mer veural et verjaoge vaan al de *kluusters* en et oontbinde vaan de *kapittels* vaan Sintervaos en Slevrouwe en ouch et opheffe vaan de Duitse Orde vaan de 'Nieuwe Biesen'. Es me wèt, dat in deen tied in Mestreech nog *negetien kluusters* bestoonte, begrip me, wat dat veur de inwoeners beteikende.

Meh neet allein woorte al die kluusters geslote, al hun bezittinge woorte, zoe es de Franse dat hèdde, 'geïnventarizeerd'. Meh wat gebäörde waor mie es 'inventarizere'; al wat weerde had, goud en zèllever, antikiteite, kunswerreke, sjèlderije, beuk woorten in de wach gesleip en nao Paries euvergebroch, en zoe good es niks is mie daovaan trökgekomme.

Es veer de historie vaan de kluusters en de kapittels behandele, zölle veer dao mie in bezunderhede op ingoon.

Neet allein aon de bezittinge vaan kluusters en kèrreke vergrepe ziech de Franse. Ze kôsten in et algemein slech mèt hun han aofblieve vaan zakes, die weerde hadde. Dao bevoont ziech b.v. nog in Mestreech e bereump fossiel, de kop vaan 'n krókkedèl, die in 1770 door 'ne gelierde, Hoffman geheite, in de Pietersberreg gevoonde waor en boe-aon door de wetensjap de naom vaan *'Chelonia Hofmanni'* gegeve waor. De kanunnik Godding vaan Sintervaos, dee de Franse hiere neet vertroude, had dee kop laote verstoompele in eine vaan de kelders vaan de Lange Gaank. Meh jewel, de Franse, die te wete waore gekomme, dat dat fossiel ziech örreges in de stad bevinde môs, hadde loont geroke, en wie op et einde daovaan 'n beloening vaan zèshoonderd flesse wien

gestèld waor, haolde 'n trupke grinnedeers 'm eindelik oet, boenao heer nao Paries is getransporteerd en dao noe nog in et ‘Musée d'Histoire Naturelle’ kin bewoonderd weure. Zoe is et gemekelik mèt aandermans vere proonke.

Um de geis vaan vrijheid, geliekheid en broedersjap (liberté, égalité, fraternité) toch mer good aon et vollek bij te bringe woort in jannewari 1795 midden op et Vrietof mèt de nudige plechtigheid 'ne zoegenaomde *vrijheidsboum* geplant, 'ne kanadas, dee evel neet wouw pakke en kapot góng. Toen is et jaor d'rop mèt nog väöl mie ‘onctie en ponctie’ 'nen eik daoveur in de plaots gezat. Dao kaom et gans bestuur vaan de stad en dat vaan et departemint bij te pas. Jong meitskes in et wit, mèt 'ne greunen tak in de hand en 'nen tróp studente mèt linter in de Franse kleure um d'n hood môste um deen eik 'nen dans oetveure en 's aoves waor veur de kopstökke bal op et goevernemint.

Oondertösse gónge de Franse door mèt op alle gebied veranderinge in te veure. In et Dominikanerkloester woort 'n ‘école centrale’, e soort lyceum, gevestig. Einige jaore later, in 1802, is die inriechting veranderd in 'n sjaol veur e soort middelbaar onderwees, ‘école secondaire’.

De ‘Perroen’ op d'n hook vaan et Vrietof bij de Groete Staat, et teike vaan de wereldlikke mach vaan de bissjop vaan Luik, woort aofgebroke.

Vaan d'n tore vaan Sintervaoskèrrek woort de keizerlikken adelaar, et teike vaan de ‘vrije rijkskercke,’, weggenome en daoveur in de plaots 'n Jakobijne-möts gezat.

De kèrrek vaan Wiek woort gesloten en verzegeld, die vaan Sintervaos kraog de bestumming vaan magezijn veur hui en stru, terwijl die vaan Slevrouwe aongeweze woort veur smeijerij en ripperasiewèrrekplaots vaan kanonne. Vaan de klokke môste Sintervaos en Slevrouwe alles op twie nao aofgeve.

In 1798 woorte de proos vaan Sintervaoskapittel, Thomas baron vaan Wassenaar, de twie breurs André en Guillaume Soiron, pastoer Cyrus vaan Sint Katrijnekèrrek, pastoer Delruelle oet Wiek en de kappesijn paoter Bruno nao et eiland Rhé verbanne, umtot ze de veurgesjreve republikeinsen eid neet wouwe zwere. Alle aander geistelikke, die deen eid neet doge, môste de stad verlaote.

En um noe de kroen op et werrek te zètte en persijs alles te doen wat in Paries gebäörde, höbbe de Franse in de Waolse kèrrek op de Pieterstraot ouch iemand es ‘Godin der Rede’ (La Déesse Raison) goon veriere. Veur dat verheve bäönsje liende ziech e joonk meitske, de dochter vaan d'n oontfenger VEUGE.

Veur de geistelikheid waore die jaore, boe veer et noe euver höbbe, 'ne vreiselik beroerden tied, umtot ze kompleet neet wis, boe ze ziech aon te hawwen had. Et waor naomelik meuielik um te wete te komme, of deen eid, dee de Franse vorderde, al of neet door Roeme verbooie

waor. Daovaandan dèks groet versjèl vaan meining oonder de hiere. En zoe kôs et gebäöre, dat in de kèrrek vaan de Fransiskaone op de Minnebreureberreg paoter Mölder in 'n preek aon de geistelikheid de raod gaof d'n eid te doen, wat tot e groet tumölt heet aonleijing gegeve. In alle geval maag me zeker aonnumme, dat e groet deil vaan degeen, die d'n eid höbben aofgelag, te gooier trouw is gewees.

1798 is veur d'n ierste kier heij de gieljotien gebruuk en woort 'ne mäördeneer daomèt e köpke kleinder gemaak.

In 1800 is et poortgebouw bij et begin vaan d'n houte baog op de Maosbrök aofgebroke en d'n houte vloer door 'ne steine vervaange. De baog zellef heet iers in 1827 plaots gemaak veur de groete steine, dee noe weer vervaangen is door de breij iezere euverspanning.

Wie in Paries de revolusie häör sjerrepe kante begôs te verlere en naodat in 1801 tösse Napoleong en de Paus et konkordaat waor geslote, woorte ouch heij de touwstande op godsdeenstig gebied laanksamerhand weer beter. De geistelikheid kraog väör en nao häör vrijheid weer trök, hoewel de in gebruuk genome kèrreke toch nog neet woorte vrijgegeve.

In 1803 kraog Mestreech et bezeuk vaan NAPOLEONG, dee toen nog mer Ierste Consul waor. Et doel vaan z'n feziet waor et beziechtige vaan de fortifikasies, wat heer daan ouch grondig gedoon heet. Drei daog is heer in de stad gebleve, boe heer op et Goevernemint lozjeerde. Z'n vrouw en z'ne steefzoon Eugène de Beauharnais waore bij 'm en vertrokke mèt 'm vaan Mestreech nao Aoke.

Wijer vèlt nog te vermelde, dat in 1810 in et gerifformeerd weishoes op de Linkelestraot, (boe noe et Muzeum vaan et Histories Genootsjap is)[1] e vondelingehoes woort opgeriech, dat in 1812 door et stadsbestuur boete de Toongersepoort e terrein woort aongekoch veur e *kèrrekhof* en dat in etzellefde jaor de groete weeg vaan Mestreech op Vinlo woort aongelag. De steinweeg nao Toongere waor al in 1804 gemaak.

Et zal mesjiens sommige lezers intressere, te vernumme, wie de *rechterlikke mach* in deen tied waor samegestèld. Daorum wèlle veer die heij laote vollege mèt de naome vaan de persoene debij, boe-oonder veer nog versjèllende bekinde zölle trökvinde.

In 1805 waor de samestèlling aldus:

Tribunal Criminel.
Prizzedent: A.C. Membrede,
Rechters: J.C. de Limpens, Hiac. Fabry,
Plaotsvervengers: Ph. Fermin. Droixhe,
Keizerlikke Prokurör-Ginneraol: Michiels,
Griffeer: R. Thoelen,
Substituut-Griffeer: De Fooz.

1) Allewijl: Jan v. Eijck Akademie.

Tribunal Civil.
Prizzedent: H.W. Crahay,
Rechters: J.B. Claessens, Esbrard, J.J.F. Meyer.
Plaotsvervengers: A. Lipkens, vaan Heylerhoff, J.F. Pierssens,
Keizerlik Prokurör: La Gravière,
Substituut-Prokurör: Babut Dumarès,
Griffeer: Longré,
Substituut-Griffeer: W. Mockel.

Avoués: F.B. Visschers, J.H. Rooth. J.H.S. Mockel. C. Destouvelles, W.F. van Panhuys.
Vrede-Gerecht Maastricht.
Vrede-Rechter vaan de 'Sectie van het Noorden': P. Jessé.
Griffeer: J.G.J. Paulissen.
Vrede-Rechter vaan de 'Sectie van het Zuiden': H. Heckelers,
Griffeer: M. Bauduin.
Notarisse: A. Hagemans, E.J. Lefébure, H. Nierstrasz, J.Th. van Gulpen, J.M. Ross, P.D. Jessé.

Um 'n dinkbeeld te geve vaan de touwstande in deen tied en vaan de hajding vaan et Frans bestuur tegeneuver de bevolleking wèlle veer heij e stäölke laote vollege vaan de maneer, boe-op informasies woorte genome euver en kontrol woort oetgeoefend op de geis vaan de mie oontwikkelde klasse in Mestreech. Meh minstens even eigenaordig zien de antwoorde, die op de gestèlde vraoge gegeve zien door d'n offisjele persoon, aon wee ze gedoon waore en dee de mentaliteit vaan de Mestreechteneers neet begreep of neet wouw begriepe, in alle geval hun gaaroet gei good hart touwdroog.

In 1803 naomelik stèlde de 'Conseiller du deuxième Arrondissement de la Police Générale' aon de prefek vaan et 'Département de la Meuse Inférieure' 'n aontal vraoge, die veer mèt de antwoorde zoewel in et Frans es in et Mestreechs heij wèlle laote vollege:

1. Quelle est, en général, l'opinion publique de cette classe d'hommes (notaires, avocats, hommes de loi, médecins, gens de lettres)?	1. Wie is in et algemein De publieke opinie vaan die klas vaan lui (notarisse, avvekaote, lui vaan de wèt, dokters, lètterkundige)?
Elle n'a guère pu être remarquée. Elle ne s'est pas manifestée par des actions ou des écrits assez frapans. On peut dire qu'elle est passivement attachée à l'ordre des choses établi, mais son grand attachement a les intérêts pécuniaires pour object.	Daovaan heet me niks kinne mèrreke. Ze heet ziech neet geuut door frapante handelinge of gesjrifte. Me kin bewere, dat ze ziech lijdelik aonpas aon de bestaonde orde vaan zake; meh et mieste is die klas vaan lui gehech aon häör geldelikke belange.

2. Jouit-elle de beaucoup de considération?	2. Genut die klas 'n groete achting?
Les médecins jouissent de la considération publique. Elle n'est pas aussi étendue pour les notaires etc.; quant aux hommes de loi, elle se réduit à peu de chose.	De dokters zien algemein geach. De notarisse neet zoeväöl; meh tegeneuver de lui vaan de wèt blijf vaan die achting wienig euver.
3. Quel est le nom des personnes les plus marquantes qui s'y trouvent comprises?	3. Wie is de naom vaan de et meiste op de veurgroond trejjende persoene, die dao-oonder valle?
Parmi les notaires M. Lefébure et Nierstrasz à Maestricht, parmi les avocats, aucun; ceux qui ont le plus de réputation seroient allieurs regardés comme faibles.	Oonder de notarisse de hiere Lefébure en Nierstrasz in Mestreech, oonder de avvekaote geinen eine; degene, die de bèste rippetasie höbbe zouwen örreges aanders veur zwaak weure gehawwe.
Il n'y a pas de gens de lettres.	Létterkundige zien d'r gaar neet.
4. Dans les plaidoyers, dans les défences publiques et publiées par les avocats, quel esprit a-t-on observé?	4. Welke geis is gekonstateerd in de pleidooie, de openbaar verdiediginge en de publikasies vaan de avvekaote?
Chacun a cherché à persuader moins pour briller par les talens que pour obtenir le plus d'avantages pécuniaires.	Eder vaan hun heet z'n bès gedoon um te euvertuige, neet zoezier um door z'n talente oet te blinke es wel um zoeväöl meugelik te verdene.

Dat meisterwerrek vaan beantwoording waor oonderteikend: *P. Loysel.*

Twiede deil

Historie vaan de kluusters en kèrreke, kapelle en refuzjiehoezer.

Noe veer mèt de behandeling vaan de historie vaan Mestreech gekomme zien tot in d'n tied vaan de Franse revolusie, dee d'n awwen tied veur good aofsloot en es 'n euvergaanksperiood kin besjoud weure tot et oontstoon vaan eus keuninkriek oonder de keuninge oet et Hoes vaan Oraanje, zölle veer heij veurluipig 'n halt make um euver te goon tot de bespreking vaan de kluusters, kèrreke, enz.

Evezier veur die kluusters en kèrreke beteikent de zoegenaomde Fransen tied et ind vaan 'nen touwstand, dee iewe laank heet gedoord en neet mie is trökgekierd.

Aajt Mestreech is dèkser geneump gewoorde de stad vaan kluusters en kèrreke. En neet veur niks. Wienie veer de aw stadsgeziechte bekieke, die nog van eus gooi stad bestoon en boevaan veural dat vaan umstreeks 1570 d'n indrök gief, hiel akkuraat en mèt väöl zörreg geteikend te zien, dan kinne veer dao-op tèlle 42 tores en teurensjes vaan kèrreken en kapelle. En es veer daan bedinke, dat al die kluusters, kèrreken en kapelle hoonderde jaore laank in Mestreech bestanden höbbe, daan beseffe veer ouch, wat zie veur de stad en häör börregerij höbbe beteikend, daan weurd et us begriepelik, wie ouch zie vaan hunne kant et leve vaan die börregerij, häör gloriedaog en häören elend moten höhbe mètgeleef en vaan dat alles d'n tökslaag moten oondervoonden höbbe.

Wat moot et bestoon vaan zoe e groet aontal godshoezer in 'n betrèkkelik klein stad 'nen indrök höbbe gemaak op de boetewereld. Wat moot Mestreech vaan ajts heer 'ne naom höbbe gehad es sentrum vaan katteliek leve, dat et zoeväöl kloesterordes tot ziech lokde.

Want, laote veer veural dit neet oet et oug verlere: et waor heij gei missieveld, wat die kluusters zeukde, integendeil, de ordes voonte ziech tot Mestreech aongetrokke zjus door et al op hoeg peil staond godsdeenstig leve, wat ze heij voonte, wat door St. Maternus en daonao door SINTERVAOS heij waor gebroch en door dee z'n opvollegers waor in stand gehawwe en verstèrrek.

Meh behalleve de aontrèkkelikheid vaan Mestreech es godsdeenstig sentrum, waor d'r nog 'nen aandere faktor, dee op de oontwikkeling veural vaan et kloesterleve in eus stad vaan groeten invlood moot gewees zien, naomelik de geis in die aw tijje, dee e kloester es 'ne weldaod, es e kosbaar bezit besjoude en dee tot uting kaom door daode vaan vrijgevigheid oonder allerlei vörrem, door aonhaankelikheid, erkinning en waardering.

En zoe daan is Mestreech in et bezit gekomme vaan dat merrekwierdig groet aontal kluusters en kapelle, die veer noe stök veur stök zölle goon besjrieve.

Veer zöllen eus stof indeile in drei gedeiltes. Et ierste deil zal behandele de kluusters, et twiede de kapelle en gashoezer, boebij daan ouch aon de bäört komme de versjèllende refuzjiehoezer, en in et derde deil zölle veer bespreke de historie vaan de kèrreke en vaan de kapittels vaan Sintervaos en vaan Slevrouwe.

I. De kluusters.

Et sprik vaan zellef, dat de vestiging vaan de versjèllende kluusters in Mestreech zier geleidelik heet plaots gehad. Hoonderde jaore zien daomèt gemeuid gewees, en wienie veer et Wittevrouwekloester, et ajtste vaan allemaol, boete besjouwing laote, lik et oontstoon vaan de Mestreechter kluusters tösse de jaore 1200 en 1674. In dit lèste jaor waor et maksimum aontal kluusters bereik en bestoonte d'r binne de mör vaan Mestreech *ein en twintig,* boevaan t'rs *èllef* aon vrouweordes en *tien* aon maander-ordes touwbehuurde, die zoe good es allemaol, op einige oetzonderinge nao, höbbe bestande tot et lèste vaan de achtiende iew.

De Franse wèt vaan 15 Fructidor An IV (1 september 1796) heet aon et leve vaan alle Mestreechter kluusters 'n ind gemaak. Mer drei hadde, wie veer later zölle zien, al ieder opgehawwe te bestoon.

Veer wèlle de historie vaan de kluusters bespreke in de vollegorde, boe-in ze heij zien oontstande. En, es veer dao-op lètte, vèlt et us al dadelik op, dat dao drei periode zien te oondersjeije.

Es veer et Wittevrouwekloester weerum apaart hawwe, vinde veer veuriers d'n tied tösse de jaore 1200 en 1280, boe-in de vestiging plaots had vaan de kluusters vaan St. Andrees, vaan de Dominikane, Franciskaone en Minnebreure, Antoniete, Augustijne, Begaorde en vaan de Ridders vaan de Duitse Orde.

Daan volleg 'nen tied vaan 1280 tot 1434, boe-in, veur zoeveer altans bekind is, gein inkel kloester ziech heij gevestig heet.

D'n tied tösse de jaore 1434 en 1484 broch us weer de kluusters vaan de Kruushiere, Cellebroeders, Zusters vaan St. Annadal, Faliezusters, vaan de Beijert en de Nieuwenhof.

Ouch daonao kump 'nen tied vaan stèlstand, totdat in 1575 de derde periood begint, die löp tot 1674 en boe-in veer zien komme de kluusters vaan de Zjezwiete, Kappesijne, Annunsiate, Sepulchrijne of Bonnefante, vaan Kalvarieberreg, vaan de Penitente en eindelik de Grauwzusters.

Wie vaan zellef lik noe de vraog veur de hand, wat veur verklaoring te geve aon dat aofwissele vaan die zoezier versjèllende periode, vaan, es veer et zoe neume mage, vètte en mager jaore.

'n Aofdoend antwoord dao-op höbbe veer nog nörreges gevoonde.

Veur de ‘mageren’ tied tösse 1280 en 1434 zal mesjiens de verklaoring mote gezeuk weuren in de oonröstige tijje, die Mestreech toen doorleefde en die e verblief heij binne de vestingmör alles behalleve aonlokkelik maakde. Veer höbbe jummers vreuger gezeen, dat Mestreech in deen tied veer kiere door de Luikeneers belegerd is gewoorde; in 1296 weges de verhajding tösse de bissjop vaan Luik en d'n hertog vaan Braobant, in 1304 tengevollege vaan de aofguns vaan de breurs vaan de bissjop op et gezag vaan d'n hertog euver Mestreech, in 1334 door bissjop Adolf de la Marck, umtot de Mestreechtenere aon de tróppe vaan d'n hertog doortoch hadde verliend en eindelik in 1407, wie de rebelse Luikeneers hunnen eige bissjop Jan vaan Beijere binne Mestreech belegerde.

Mèt et aon de regering komme vaan PHILIPS DE GOEDE, dee in 1431 es hertog vaan Braobant z'n ‘blijde inkomste’ in Mestreech doog, braok 'ne röstigeren tied aon en woorte de touwstande op politiek gebied heij minder oonzeker. Gaw daonao, in 1434 jummers, zien veer daan ouch al e nuij kloester oontstoon, dat vaan de Kruushiere.

Wat de twiede periood vaan stèlstand betröf, dus tösse 1484 en 1575, dao-op heet hoegswoersjienlik invlood gehad et besluut vaan de Mestreechter magistraot vaan 12 juli 1497, dat gein geistelikke orde binne Mestreech mie vas good of rintes moch aonkoupe. Euverigens zien, behalleve nog e paar knebbelerije mèt de Luikeneers in 1487 en 1489, veur die periood in de historie vaan de stad gein bepaolde feite aon te wieze, die op et vestige vaan nuij kluusters naodeilig zouwen höbbe kinne wèrreke. Mesjiens heet et touwval daobij ouch wel 'n rol gespsäöld.

Neve dat alles is et zier opvallend, dat nao 1674 en tot 1794 gein inkel kloester mie in Mestreech is bijgekomme. Dat zal wel veur 'n deil et gevolleg zien gewees vaan et groet aontal, wat d'r al waor. Veer weite bijveurbeeld, dat in 1673 de Penitente al groete meuite hadde um vaan de magistraot touwstumming te verkriege, ziech heij te vestige. Meh veurnaomelik meine v'r, moot heijbij gelèt weuren op et feit, dat in 1678 bij et slete vaan de ‘Vrede van Nijmegen’ tösse Lodewijk XIV en de Hollanse Rippebliek, Mestreech aon de Staote-Ginneraol woort trökgegeve en daodoor de protestantse Staotse regering 'n groete en blievende influensie op et bestuur vaan de stad heet goon oetoefene. Door et aontal vaan gerifformeerde amtenare en veural ouch door et hoofzakelik oet protestante bestaond garnizoen woort et neet-katteliek illemint vaan de bevolleking aonzeenlik versterrek. En al wete veer noe wel, dat de kluusters, die d'r ins waore, kôste blieve veurtbestoon, zoe is toch te begriepe, dat et vestige vaan nuije op ze mins neet zal zien in de hand gewèrrek.

De Franse wèt vaan 1 september 1796 verklaorde alle geistelikke

ordes en konkregasies, kluusters, abdije, priorate, regeleer kanunnike en kanunnikesse veur oontboonden en opgeheve. Allein heel artikel 20 'n eksepsie in veur de vrouwelikke ordes, die tot doel hadden et geve vaan oonderwies en et verzörrege vaan kraanke. Door die bepaoling mochte de Sepulchrijne en de Penitente veurluipig in Mestreech blieve. Lang höbbe ze evel vaan die gunstige bepaoling gei plezeer gehad, want bij de wèt vaan 5 Frimaire An VI (26 november 1797) woorte zie ouch es opgeheve verklaord.

Wienie veer lètte op de plaotse, boe de kluusters ziech in Mestreech höbbe neergezat, daan konstatere veer, dat in et sentrum vaan de aw stad zien terech gekomme twie vaan de ajtste vaan allemaol, naomelik: de Witte Vrouwe en de Dominikane en veurts de Begaorde, et kloester vaan Sint Annadal en de Zjezwiete.

Wat de twie iersgeneumde aongeit, is et te begriepe, dat in d'n tied vaan de koms vaan de Witte Vrouwe in et sentrum vaan de stad nog genóg ope terreine mote te vinde zien gewees, zellefs langs et Vrietof. De vestiging vaan de Dominikane veel oongeveer same mèt et begin vaan d'n aonlèk vaan de ierste umwalling, die jummers dateert vaan 1228, zoedat die ouch nog midden in Mestreech plaots kôste vinde, alhoewel hun dat, wie v'r later zölle zien, bezunder gemekelik is gemaak.

Et kloester vaan Sint Annadal, gelegen in de Kapoenstraot, waor neet groet vaan umvaank en had dus neet väöl plaots nudig, terwijl de Begaorde zien begôs mèt in de Witmekerstraot neet 'n eigelik kloester, meh 'n weverij op te riechte, die ziech laanksamerhand oetbreide.

Et merrekwierdigste is, dat de Zjezwiete nog in 1575 en vollegende jaore kans höbbe gezeen in et hart vaan de stad, in de Breijstraot, zoe bezunder oetgestrèk terrein in han te kriege. Wie dat in ze werrek is gegaange, zal later oetveurig blieke.

Al de aander kluusters höbbe ziech gevestig op plaotse, die destijds tot de zellefkant vaan de beboude stad kôste gerekend weure en wel: in et westelik gedeilte de Kruushiere, Cellebroeders, de Beijert en Kalvarieberreg, in et zuidelik deil de Franciskaone, Faliezusters, Sepulchrijne, de Nieuwenhof en de Grauwzusters, in et noordelik stadsdeil et Sint-Andrees-kloester, de Kappesijne en de Penitente, en aon d'n ooskant, bij de Maos, de Antoniete, Augustijne en de Duitse Orde.

Eigenaordig is et wel, dat in Wiek mer ei kloester is terechte gekomme, dat vaan de Annunciate.

De ligking vaan de mieste vaan die kluusters is te verklaore door et veurraodig zien vaan väöl nog oonbebouwde ruimte tösse de twie umwallinge, boe de groond naturelik neet deur waor en boe me veilig binne de vestingwalle laog.

Veer zölle dus noe in tiedsorde vaan vestiging de historie vaan eus 21 kluusters behandele, die waore (et jaortal is dat, boe-in ze gekomme zien);

	1. De Witte Vrouwe ontrint	635
7. {	2. Sint-Andrees-kloester	1200
7. {	3. de Dominikane	1231
7. {	4. de Franciskaone	1234
7. {	5. de Antoniete	1241
7. {	6. de Augustijne	1254
7. {	7. de Begaorde	1258
7. {	8. de Duitse Orde	1280
6. {	9. de Kruushiere	1434
6. {	10. de Cellebroeders	1436
6. {	11. 't Kloester vaan St. Annadal	1441
6. {	12. de Faliezusters	1470
6. {	13. de Beijert	1476
6. {	14. de Nieuwenhof	1484
7. {	15. de Zjezwiete	1575
7. {	16. de Kappesijne	1609
7. {	17. de Annunsiate	1615
7. {	18. de Sepulchrijne	1627
7. {	19. Kalvarieberreg	1628
7. {	20. de Penitente	1673
7. {	21. de Grauwzusters	1674

1. De Witte Vrouwe.

Et kloester vaan de Witte Vrouwe is wied eweg et ajtste vaan Mestreech en hoegswoersjienelik ouch vaan eus gans land. Ofsjoen d'n historiesjrijver *Pélerin* in z'n ‘Essais historiques et critiques sur le Département de la Meuse inférieure’ d'n hoegen awwerdom vaan dat kloester tegesprik en 'nen aandere bekinde sjrijver, *De Lenarts,* de stiechting daovan touwsjrijf aon 'ne zekere priester. Bozo geheite, in d'n tied vaan bissjop Notgerus vaan Luik, op et lèste vaan de tiende en et begin vaan de èllefde iew, weurd toch door de mies gezaghöbbende historiekinners aongenome, dat et gestiech is door de Mestreechse bissjop Johannes, gewoenlik geneump

JOHANNES AGNUS (‘Het Lam’) tösse de jaore 624 en 646, in d'n tied, wie keuning DAGOBERT regeerde. Dee zou in 637, wie heer in de Palts langs et Vrietof verbleef, de käös vaan Johannes Agnus höbbe bekrachtig es bissjop vaan Mestreech en de opriechting vaan et Witte Vrouwekloester höbbe goodgekäörd.

Et stiechte vaan e kloester waor zellefs in deen hielen awwen tied ouch veur dees streke gaar gein bezunderheid. Et is naomelik oet de historie bekind, dat in et jaor 670 de hèllige Gertrudis, de dochter vaan

Pepijn vaan Lande, vrouwekluusters opriechde in de plaotse Nivelles en Munsterbèlze en dat in 677 in et pläötske Andenne ouch e vrouwekloester verrees door touwdoen vaan de hèllige Begga, de mojer vaan Pepijn vaan Herstal.

Boe noe veur dergelieke stiechtinge zoe'n klein plaotse es de dao-eve geneumde woorten oetgezeuk, hove veer us wel neet d'reuver te verwoondere, dat 'n bissjopsstad wie Mestreech daoveur in aonmèrreking kaom.

Et bewies, dat et Witte Vrouwekloester wel hiel aajt moot zien gewees, weurd gelieverd door et feit, dat - zoe es later dèkser is gekonstateerd - de vloer vaan de kapel vaan dat kloester aonzeenlik lieger laog es de begaone groond vaan de umgeving en wel oongeveer twie èlle. Et is neet aon te numme, dat die kapel, wie ze geboud is gewoorde, neet geliekvloers mèt de straot zouw zien gelag: zoe'n meneer vaan bouwe woort nörreges touwgepas en zouw ouch trouwens tot niks gedeend höbbe. Wel weite veer, dat de grond langs et Vrietof, zjus wie op zoeväöl aander plaotse, ziech in de loup vaan de iewe geleidelik heet opgehuug. Opgraovinge dao en ouch in de umgeving höbbe dat dutelik aongetuind. En es me ziech noe ins indink, wieväöl tied dao nudig is gewees um dee begaone groond twie èlle op te huge, daan moot me wel tot de gevollegtrèkking komme, dat de bouw vaan die kapel tot zier aw tijje is trök te bringe.

'n Aander argumint veur d'n hoegen awwerdom vaan et kloester is - wie oet de ajtste arsjleve vaan et kapittel vaan Sintervaos is gebleke - et vollegende: de kloesterlinge, die et in et begin bewoende, vollegde gaans en al dezelfde regel es de ierste vrouwekluusters in et weste, die de regel vaan St. Benediktus aongenomen hadde. Die kloesterlinge noe waore neet oonderworrepe aon et streng sloot, ze waore zellefs verpliech de deenste in de kattedraal of de prochiekèrrek gezamelik bij te woene. En wat vinde veer noe in de arsjieve vaan Sintervaos? Dat de Witte Vrouwe edere zoondag in die kèrrek de hoegmès môste bijwoene, boe in et middelsjeep hun plaotse aongeweze waore, terwijl nao aofloup vaan de mès door de kanunnik, dee de zörreg veur de reefter had, aon eder vaan hun es bewies vaan hun tegenwoordigheid e wittebroed woort oetgedeild. Ouch aon de groete persessies, die in deen tied door de stad gehawwe woorte, môste ze deil numme.

De Witte Vrouwe waore 'n zuver kontemplatief orde. In 1254 naome ze de regel vaan d'n hèlligen Augustinus aon.

Ze droge in de loup vaan d'n tied versjèllende naome, wie: ‘de Penitenten der H. Magdalena’: et vollek hèdde hun: ‘de vrome weduwen en dochters’ en ouch ‘de bekeerde zondaressen’.

De euverste vaan et kloester veurde d'n titel vaan ‘Mevrouw’, boeoet me gemeind heet te moten aofleije, dat in et begin allein adelikke persoene d'rin opgenome woorte.

MANEEZJE-EKERSTRAOT EN KALVARIESTRAOT (blz. 93)

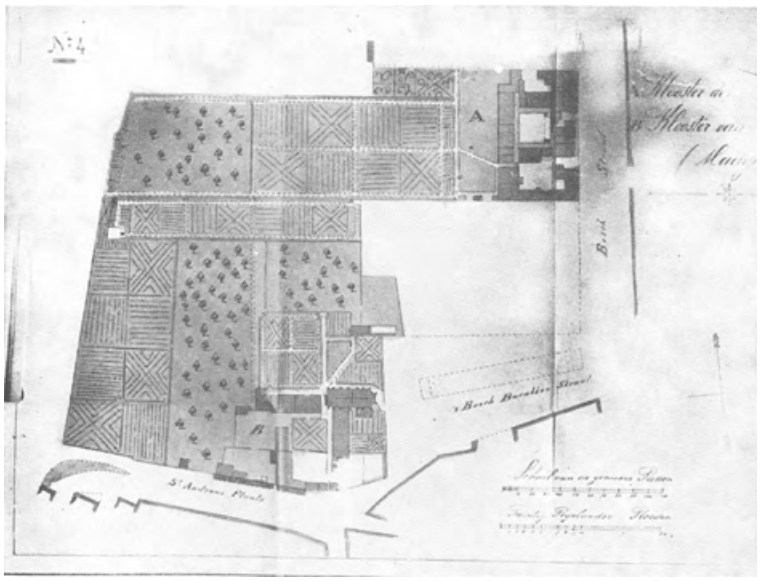

KLOESTER VAAN ST. ANDREES (blz. 114)

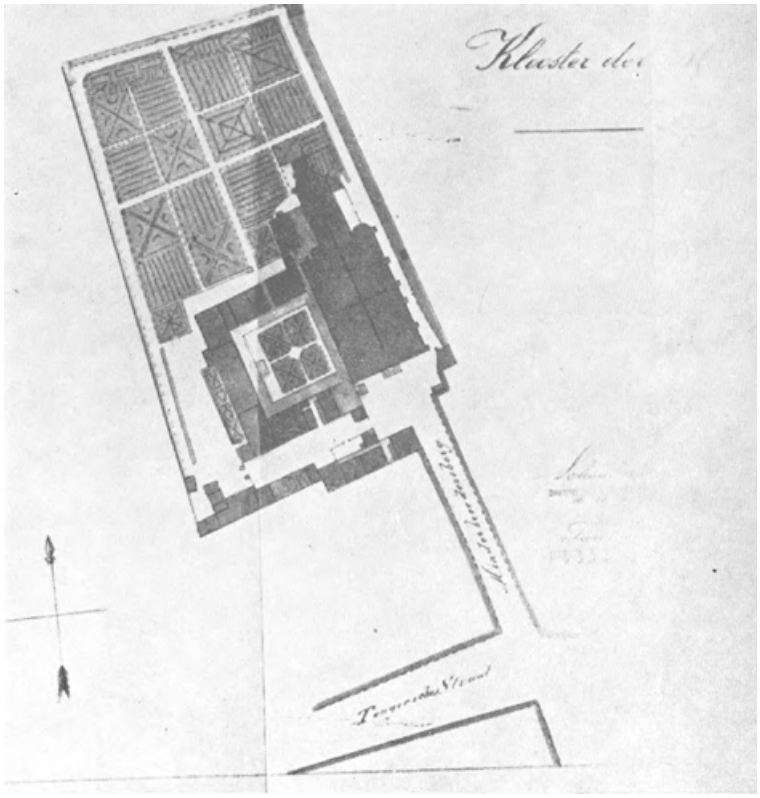

TWIEDE MINNEBREURE-KLOESTER (blz. 127)

In 1268 brande et aajt kloester groetendeils aof, meh de toenmaolige euverste heet d'n opbouw zoe krachtig aongepak, dat in 1280 e zoe good es gehiel nuij kloester kôs weure betrokke.

De eigendomme vaan de Witte Vrouwe beslogen 'n groete oetgestrèkheid. De kapel laog langs de straot aon de noordkant vaan et Vrietof op de plaots, die noe door et zoegenaomp 'Kommendantshoes' weurd ingenome, boe-in allewijl et hoofburo vaan polisie en aander gemeintedeenste zien oondergebroch. Dao achter laoge de kloestergebouwe mèt groete hääof, die aon d'n ooskant oetkaome in et destijds nog hiel smal Hellemesträötsje, in et weste grensde aon et toen ouch nog smal Staotesträötsje en in et noorde laoge tege d'n awwe walmoer achter de hoezer vaan de Groete Grach.

Behalleve die eigendomme bezaote de Witte Vrouwe nog vääl terrein aon d'n aandere kant vaan de Maos oonder Sjaan, kort bij de Sjaanderweeg, mèt 'ne pachhoof, e zomerverblief en fruitweije. Aon die bezittinge rappeleert us nog de benaoming 'Wittevrouwenveld' achter et Wiekerveld.

In de kapel vaan dit kloester woort et mirakuleus Kristusbeeld bewaord, wat noe in de kèrrek vaan Wiek es et 'Hèllig Kruus' verierd weurd en dat vollegens de legende zouw gegreuid zien oet 'n neut, die 'nen adelikken hier oet et dörrep Riemps umstreeks 1300 vaan z'n reis nao et Hèllig Land veur z'n dochter had mètgebroch, en die door die dochter in häören hoof waor geplant. Dat dat kruus in et Witte Vrouwekloester is gekomme, weurd op dees meneer verklaord, dat dat meitske bij de Witte Vrouwe is ingetrooie en toen et kruus aon et kloester kado heet gedoon. Wie de Franse in 1795 de kloesterlinge verjaogde, is et kruus nao de kèrrek vaan Wiek euvergebroch.

In die kapel mote ziech veurts nog drei sjoen sjèlderije höbbe bevoonde, veurstèllende de aofnumming vaan Kristus vaan et kruus, de Kruusvinding en de Kruusverheffing. De ierste verseerde d'n hoegen altaor en woort veur 'n zier gooi kopie vaan vaan Dyck gehawwe, de twie aandere waore vaan J. Maes.

Tot groete bleui kaom et kloester in d'n tied vaan de regering vaan Karel de Groete, dee, es heer vaan oet z'n rizzedensie Aoke nao Mestreech kaom en daan in de keuninklikke Palts z'nen intrèk naom, aon de Witte Vrouwe allerhande gunste verliende, terwijl ouch door zienen invlood vääl adelikke vrouwe ziech in de orde leten opnumme.

Bij de opheffing en de oontbinding vaan dees kommunauteit bevoonte ziech nog in et kloester de priorin Mevrouw Nootstock, vieftien rillezjeuse en vief wèrrekzusters. De gebouwe woorte veur vief en twintig doezend frang verkoch aon de geweze Cellebroeder Jacques vaan Riempst en ingeriech tot maggezijne.

Vollegens sommige aajtheidkundige zouw et teurensje, dat ziech nog op de binneplaots vaan de buro vaan polisie verhief, 'n euverblief-

sel vaan dit kloester zien, etgeen door aandere weer in twiefel weurd getrokke.

De bezittinge bij de Sjaanderweeg zien in 1797 door de Franse tot nasionaal domein verklaord en verkoch gewoorde aon partiklere.

2. Et kloester vaan Sint Andrees.

Nao et Witte Vrouwekloester is, veur zoeveer bekind, dat vaan Sint Andrees et ajtste vaan Mestreech. Wel weurd allewijl twiefel geopperd of et neet iers oontstande is tösse de jaore 1326 en 1352 en of neet mèt de Sint Andreeskapel, die al in awwer stökke geneump weurd, 'n aander bedoeld is, naomelik ein, die op d'n Aldenhoof oonder Sint Pieter laog. Meh de bekinde sjrijvers *vaan Heylerhoff* en *Colette* veuren et oontstoon trök tot ontrint et jaor 1200 en hawwe vol, dat in deen tied al einige godsdeenstige vrouwe ziech vereinigde tot e soort vaan konkregasie mèt et doel um, zoonder 'ne bepaolde kloesterregel of 'n vaste kloesterdrach aon te numme, ziech aon d'n deens vaan Slivvenier te wijje.

Die vrouwe vestigde ziech op 'n oonbeboud stök groond 'n hiel ind boeten et destijds bewoend gedeilte vaan de stad, die toen, wie de lezer wel wèt, nog gein umwalling had. Zoe'n terrein braok land woort en weurd nog wel ‘driesch’, in et Middel-nederlands persijs wie in et Mestreechs ‘drees(ch)’ geneump. In et ‘Middelnederlandsch Handwoordenboek’ vaan prof. Verdam leze veer: ‘Driesch, dreesch, dries, driesacker, braakland, onvruchtbare plek’. Veer vinde dat woord oonder aandere nog in Aoke trök in de benaominge ‘Pontdrisch’ en ‘Bergdrisch’.

Door de aonwezigheid vaan dat vrouwekonvent kraog de plaots, boet et stoont en boe de kèrrek noe nog steit, de naom vaan ‘MAAGDENDRIES’ of, wie veer ze neume, ‘D'N DREES’.

Al veurdat die vrouwe ziech dao vestigde sjijnt dao die plaots ‘Driesch’ of ‘Saxdriesch’ geheite te höbbe, mesjiens wel nao 'n familie Sac of Sax, die nog in 1304 dao gewoend of teminste eigendomme moot gehad höbbe.

Dees benaoming heet dus abseluut niks te make mèt et feit, dat later in 1470 de bij et hoes behurende kapel, tot kèrrek verheve, is touwgewijd aon Sint Andrees. De naom vaan deen hèllige en de benaoming ‘d'n Drees’, zien aanders wel gesjik um de minse in de war te bringe, temie, wijl veur dee persoonsnaom in et Mestreechs zoewel es in et Hollans miestal ‘Dries’ weurd gezag. Heij höbbe veer evel mer te doen mèt e loeter touwval.

Ouch mote veer dees Sint Andreeskèrrek neet verwissele mèt ein aon dezellefden hèllige touwgewijde kapel, boevaan in de sjepebreve oet de daartiende en veertiende iew melding weurd gemaak en die, wie v'r al gezag höbbe, behuurde tot et kloester vaan d'n Aldenhoof op et

groondgebied vaan Sint Pieter, boe-op veer later bij de behandeling vaan de Nieuwenhof zölle trökkomme.

In de veertiende iew woort de kommunauteit op d'n Drees tot kloester verheve door de bissjop vaan Luik, naodat de bewoensters de regel vaan Sint Fransiskus aongenomen hadde.

Wie de kèrrek in 1471 door bissjop *Lodewijk vaan Bourbon* plechtig gekonsakreerd waor, woort ze ouch veur d'n openbaren deens opgestèld, terwijl et kloester toen d'n offisjele naom kraog vaan: 'Convent van Sint Andries'. In die kèrrek woort in 1485 de bekinde Luikse bissjop *Jan vaan Horne* tot priester gewijd.

Neettegenstaonde et bestoon vaan et kloester en kèrrek bleef 'd'n Drees' nog langen tied 'nen aofgelegen hook, boe wienig gôsting veur te bouwe bestoont.

Et kloester kaam in de vieftiende iew en later tot groete bleui en tèlde langen tied mie es feertig kloesterlinge. In later tijje verveel et evel tot erremooi, veural door de herhaolde belegeringe vaan de stad en d'n daodoor oontstanden elend en de deurte vaan levensmiddele. Et aontal bewoensters leep gestiedig trök, zoedat bij de opheffing vaan et kloester in 1795 nog mer de euverste, zeve kloesterzusters en ein wèrrekzuster mie euver waore.

Naoderhand woorte de kèrrek en 'n deil vaan de kloestergebouwe ingeriech es maggezijn vaan de zjenie, die, ouch naodat in 1820 et kloester waor aofgebroke, nog langen tied de kèrrek bleef behawwe. Iers väöl later is de zjenie d'roet weggetrokke en woort de kèrrek weer aon d'n ieredeens trökgegeven es höllepkèrrek vaan de prochie vaan Sint Mattijs.

'nen Tied laank höbbe vreuger tege de moer vaan et kloester stallinge gestande veur de peerd vaan et garnizoen, boevaan de mansjappe kort debij in brakke oondergebroch waore. Daovan höbbe veer nog euver de plaotsnaom 'Achter de Barakken'.

3. De Dominikane of Preekhiere.

De orde vaan de Dominikane of Preekhiere woort in 1215 gestiech door d'n hèlligen DOMINIKUS, 'ne Spanjaard en had in et begin tot veurnaomste doel et bestrijje vaan de ketterij vaan de W a l d e n z e en A l b i g e n z e, die veural et priesteramb, de sakkerminte en de aoflaote aonvelen en verworrepe. Iers woort door de orde es groondslaag aongenome de regel vaan d'n hèlligen AUGUSTINUS, meh korten tied later al is dee regel door de stiechter zellef versjerrep door te bepaole, dat de lede vaan de orde gein vaste geudere mochte bezitte of es sjinking aonnumme boete diegene, die veur hun kloester abseluut nudig waore en dat ze allein mochte leve vaan giften en aalmoeze. Ze waoren 'n zoegenaomde 'beijende' orde en hadde bij de mieste vaan hun kluusters 'n 'praedicatie', dat is e gebied, boebinne ze ten

deenste vaan de prochie-geistelikke priesterlikke höllep en bedening verliende. Veur Mestreech is dat gebied gewees: alle dörrepe tössen eus stad en Toongere en aon d'n aandere kant vaan de Maos alle plaotse vaan Breus-Eisde tot Vaols touw.

Dees orde breide ziech al hiel gaw oet ouch boete Spaanje, boe ze gestiech waor, en Italië, veurnaomelik in Duitsland, boe de versjèllende kluusters nao korten tied al 'n provinsie kôste vörreme.

De oetbreijing vaan de Dominikaner-orde in versjèllende lande broch de Luikeneers detouw aon d'n Duitse provinsiaal te verzeuke, ouch e kloester in Luik te stiechte. Dat verzeuk veel bij dee provinsiaal in gooi eerd en heer sjikde daan ouch in 1231 einige paoters veur dat doel op Luik aon. Die maakden hun reis euver Mestreech en profiteerde vaan de gelegenheid um heij veur et vollek einige predikasies te hawwe, die zoe'ne bezunderen indrök maakde en de minse zoe wiste te stiechte, dat de Mestreechteneers hun vroge, te blieve en ouch heij e kloester op te riechte.

En et touwval wèlde, dat ziech al dalik 'n gunstige gelegenheid daoveur aonbooi. Ridder *Adam vaan Hare*, 'voogd' of mèt aander wäörd e soort vaan siviel goevernör euver Mestreech, dee dao-in krachtig gesteund woort door Aleidis, de vrouw vaan de Braobansen hertog Hendrik III, verliende aon de paoters oonderdaak en gasvrijheid in z'n woening gelege oonder aon de Spèlstraot, toen nog *Hochterpoortstraot* geheite, kort bij de Merret en de aw Hochter- of Gevaangepoort. Dat hoes, bekind oonder de naom vaan 'de Poort van Haren', stoont ontrint op de plaots, boe allewijl et zjimmenaslokaal en e gedeilte vaan de vreuger stadsjaol ziech bevinde.

Dee ridder vaan Hare bezaot bij die woening oetgebreide terreine en aonhurighede, die tot aon de Hellemestraot lepe en al nao korten tied door d'n eigeneer aon de paoters kado woorte gegeve.

In 1261 waore de in Mestreech verblievende Dominikane door de goodgeefsheid vaan de börregerij al in staot um op die terreine en de plaots, die de bijgebouwe besloge, 'n eigelik kloester mèt e kèrrekske te bouwe. D'n touwluip vaan lui greuide evel zoe aon, dat dat kèrrekske al hiel gaw te klein woort en planne môste gemaak weuren um 'n nuij groete kèrrek te bouwe en tegeliekertied et kloester te vergrute.

In verband daomèt doge de paoters aon et kapittel vaan Sintervaos et verzeuk, hun veur de bouw vaan de nuij kèrrek aof te stoon de kapel vaan Sint Joris op d'n hook vaan de Spèlstraot en de Groete Staat, dee toen nog nao die kapel St. Jorisstraot hèdde.

Meh dat kapittel waor daotouw tot geine pries te bewege, neettegenstaonde al de meuite, die de Magistraot vaan de stad ziech getruusde. Zellefs de paus woort deveur in d'n errem genome, meh ouch zoonder rizzeltaot.

Toen bleef veur de Dominikane niks aanders euver es vaan hun plan, de kèrrek aon de straot te bouwe, aof te zien en ze neer te zètte

op de plaots, boe veer ze noe nog kinne. Mierdere groete sjinkinge höbbe de paoters tot dee bouw in staot gestèld. Zoe kraog in et jaor 1263 Gerardus *Hilberg,* dee toen prior waor, vaan 'ne zekere Regnerus *Koek* e groet hoes mèt ope terrein in de Spèlstraot neven et kèrrekhof, wat bij de Sint-Joriskapel huurde en korten tied later gaof ridder Hendrik *vaan Hijseren* weer 'n aander hoes, wat neve dat vaan Koek laog. Op zoe'n meneer kôste de paoters al in 1267 mèt de bouw beginne en ze höbbe daomèt ouch regelmaotig kinne doorgoon, zoedat in 1280 de kèrrek al gedeiltelik veerdig waor en in 1294 door paoter Fransiskus, bissjop vaan Solumbrië, daotouw door de bissjop vaan Luik gedelegeerd, plechtig kôs weure gekonsakreerd en aon d'n apostel Paulus touwgewijd.

In dees prachtige kèrrek die veer noe nog um häöre zuvere stiel en häör slaanke lijne zoezier bewoondere, bevoont ziech rechs vaan de koer 'n kapel t'r iere vaan Slevrouw. In 1309 leet de Mestreechter familie *vaan Neuss* die kapel vergroete en aon de linkerkant vaan de koer 'n nuij kapel bijveuge, die touwgewijd woort aon Sint Katrijn. Later is die kapel aon d'n hèllige Marculphus, of, wie veer 'm neume, Sint MARKOEN, touwgewijd en de devosie tot dezen hèllige is nao de sleting vaan de Dominikanerkèrrek euvergegaange nao Sintervaos, boe me nog eder jaor op d'n ierste mei vääl boerelui bij de kapel vaan Sint Markoen kin zien bijeinkomme um ziech te laoten ‘euverleze’ en de rillekwie te veriere.

In die kapelle vaan de Dominikanerkèrrek voont me destijds vääl graaftombe, oonder aandere vaan de al geneumde familie vaan Neuss, vaan Jacobus *de Lannoy*, oppersjinker vaan Karel de Stoute, dee in 1468 bij et belèk vaan Luik sneuvelde en eindelik et groet monumint vaan de generaol *graof vaan den Berch 's Heerenbergh* en z'n vrouw, dat in 1804 nao Sintervaos is euvergebroch, boe et allewijl neve d'n ingaank vaan de sakkerstei is opgestèld.

In de kèrrek vaan de Dominikane is destijds ouch begraove d'n al te good bekinde *Willem de la Marck* (‘het Zwijn der Ardennen’). Heer woort in 1485 heij in Mestreech gevaange genome en opgeslote in et hoes geneump ‘den Winckel’ aon de noord-ooskant vaan et Vrietof op d'n hook vaan de Hellemestraot. D'n achtiende juni vaan datzellefde jaor woort hääm op et Luiker sjavot dat, wie al dèkser gezag is, op d'n hook vaan et Vrietof bij de Groete Staat stoont, de kop aofgehouwe. Door de zörreg vaan de prior vaan de Dominikane, Arnoldus *Proemen*, woort et liek oet respek veur et aajt-adelik geslach vaan de la Marck in hun kèrrek begraove. Wie me dao in et jaor 1674 in verband mèt et opstèlle vaan 'ne nuijen hoegen altaor opgraovinge doog, heet me dat graaf trökgevoonde; me ontdèkde toen e gereemsel, boevaan de kop neven et liechaam laog en in 'ne roeje zijjen dook gewindeld waor.

Wie al ieder gezag is, waore de Dominikane op et stök vaan et

bezit vaan vaste eigendomme en vaan et leve vaan aalmoeze aon hiel streng regels geboonde. Op d'n doer evel bleke die regels in de praktiek neet vol te hawwe, veuriers umtot dat gestiedig gebedels et respek veur de orde bij et publiek ondermijnde en daan ouch wijl de kluusters ziech zoe dusdaonig oetbreide, dat zellefs de aonzeenlikste gifte en bijdrage in geld neet volstoon kôste um de kloesterlinge en de gebouwe in et leven en in stand te hawwe. Daorum höbbe mierdere pause later de regels in dee geis veranderd, dat aon de orde touwgestande woort vas good te koupe en, es et nudig waor, ouch te verkoupe.

In 1330 woort heij in et kloester e ginneraol kapittel gehawwe. Wie et gekommen is, dat Mestreech daoveur in aonmèrreking kaom, is intressant genóg um et nao te vertèlle.

Nao d'n doed vaan keizer Hendrik vaan Luxemburg waor in Duitsland ene fèlle stried oetgebroke um de keizerskroen tösse Lodewijk vaan Beijere en Frederik vaan Oostenriek. In dee stried koze de Dominikane op et veurbeeld vaan paus Johannes XXII pertij veur Frederik, wat hun door de tegepartij naturelik geweldig koelik genome woort. Wie noe et ginneraol kapittel vaan de orde in Kölle vergaderd waor, sjikde Lodewijk tróppe dao-op aof um de Dominikane te euvervalle, meh veur dat et zoewied kaom, waarsjouwde hun 'ne werelse geistelik en vertèlden hun, dat heer e vizioen had gehad, boe-in Sintervaos häöm vaan Lodewijk z'n planne op de huugde had gebroch. De paoters, die dao-aon gelouf sloge, naome toen de vlöch nao Mestreech, boe et kapittel oongesteurd kôs gehawwe weure. Oet daankbaarheid beslote de Dominikane daonao, dat in et vervolleg op de fiesdaag vaan Sintervaos et offisie vaan deen hèllige in alle kèrreke vaan hun orde zouw weure gevierd.

Naodat de regel vaan de orde umtrint et bezit vaan vas good losser waor gewoorde, breide et kloester vaan Mestreech z'n eigendomme laanksamerhand oet. In 1525 kraoge de Dominikane vaan keizer Karel V d'n awwe stadsmoer mèt de dao-achter gelege grach, die aon et kloester grensde. Dat is de moer, boevaan noe nog e stök op de speulplaots vaan de H.B.S. in de Hellemestraot te zien is. Die grach is later door de paoters gedemp en mèt 'n rij hoezer beboud, die allewijl de zuidkant vaan de Groete Grach tösse de Hellemestraot en de Merret vörreme, en door de paoters aon parteklere woorte verheurd.

Zoe leefde de Dominikane heij röstig en oongesteurd veurt tot in de twiede hèllef vaan de zestiende iew, wie tengevollege vaan de godsdeenstige tróbbele hun vreij et môs oontgelde. Et respek veur de lede vaan de orde waor bij et vollek laanksamerhand verzwaak en op et lèste zellefs bij vääl tot haat euvergeslage, umtot in versjèllende len nao et oetbreke vaan de rifformasie door Dominikane de rol vaan ‘Inquisiteurs’ (onderzeukers nao et gelouf vaan degene, die vaan ketterij verdach woorte) waor vervöld. En hoewel et bekind waor, dat geine vaan de Mestreechter Dominikane ziech daotouw geliend had,

ginneralizeerde et publiek, zoe-es dat miestal geit, en môs et kloester vaan Mestreech mèt daoveur boete.

Op twie november 1566 woort et kloester door de gerifformeerde aongevalle, die evel door de börregerwachte vaan de stad verdreve woorte. Meh wie nao de ‘Pacificatie van Gent’ de Spanjaarde de stad aon de tróppe vaan de Hollanse Rippebliek hadden euvergegeve, woort et kloester en de kèrrek geplunderd en veur 'n deil verwoes. Alle zake vaan weerde woorte mètgenome en zellefs de graver neet mèt rös gelaote. Et kosbaar arsjief en de belangrieke bibeljeteek verbrande. Es preteks veur al dat vandalewerrek woort nota bene aongeveurd, dat me 'n oonderzeuk wouw instèlle nao de aonwezigheid vaan salpieter.

Naodat de Dominikane oet hun kloester verdreve waore, woort dao 'n kanonnegeterij in opgeriech, boedoor later brand ontstoont, die e groet deil vaan de gebouwe in de vlamme doog opgoon.

Mèt et jaor 1579 braok veur de Dominikane weer 'ne beteren tied aon. Naodat de Spanjaarde oonder d'n hertog vaan Parma Mestreech weerum in hun mach hadde gekrege woort et kloester mèt kèrrek en al de bijbehurende terreine aon de paoters trökgegeve. De verwoesting waor evel zoe groet, dat ze mer mèt hiel väöl meuite e klei gedeilte vaan hun kloester bewoenbaar kôste make. Zellef waore ze te errem um väöl, laot stoon alles te kinne ripperere en de börregerij, die, wie veer vreuger gezeen höbbe, door de belegering en wat daonao kaom geweldig geleijen had, waor mèt de bèste wèl neet bij machte um hun finansjeel behurelik te hellepe. Zoe lijde de Dominikane 'nen tied laank 'n erremeuietig en ellendig bestoon; ze môste vaan deur tot deur goon bedele veur hun dageliks oonderhaajt.

Gelökkig veur hun woort in 1605 op koste vaan de stad hun kèrrek gerèstoreerd en et kloester in ze gehiel weer bewoenbaar gemaak, terwijl de gifte ouch weer ruimer begôste touw te struime. Daodoor woort de prior Dominicus NULLENS, dee ouch nog zellef vaan zier gefortuneerde familie waor, in staot gestèld, in 1617 apaarte celle veur de kloesterlinge, 'ne zomerreefter en 'n porteerswoening te laote bouwe en in de kèrrek nuij altaore en 'ne prachtige gebeeldhoude preekstoel te laote plaotse. Behalleve dat kraog de kèrrek nog 'ne nuijen iksaol, dee later is vervaange door 'ne gansen eikenhoute. Deze lèste is in 1804 mèt d'n ölleger euvergebroch nao Sintervaos, boe ze later weer allebei veur aandere höbbe plaots gemaak.

Eindelik kraoge de Dominikane in datzellefde jaor 1617 de kapel vaan Sint Joris, boe ze zoe lang op geloerd hadde. Dat waor te daanken aon de proos vaan Sintervaos, ENGELBERTUS BOONEN, en de verklaoring vaan de rejaol bui vaan dee proos is dees, dat de kapel door de beeldestörrem benkelik verinneweerd waor en de proos et neet de kosten en de meuite weerd voont, ze in hääre vreugeren touwstand te laoten herstèlle. De Dominikane höbbe de kapel daan ouch mer direk aofgebroken en et vrijgekomme terrein bij hunne kloesterhoof geveug.

In 1635 woorte de primitief kloestergebouwe en et aajt woenhoes ‘de Poort vaan Haren’ weges bouwvalligheid aofgebroke en de terreine, die daodoor vrij kaome, gebruuk veur et bestaonde kloester oet te breije. Et aajt ierste kèrrekske evel leet me bestoon; et woort ingeriech tot reefter en et is deze reefter, dee tot euver einige tientalle jaore, naomelik totdat de nuij gemeintelikke H.B.S. is geboud, heet deens gedoon es natuurkundig kabinèt en klaslokaal veur de naturelikke historie. Väöl Mestreechteneers vaan riepere leeftied, die op de H.B.S. en et Gymnasium höbbe gezete en lès höbbe gehad vaan d'n awwen hier *Fassbender,* zölle ziech die lokaliteite nog wel rappelere, evezoegood es d'n awwe kloestergaank, die kellige en vochtige p o r t i e k e mèt hun dikke grijs mör en hun altied oetgeslage blauw vloerstein.

In 1660 kraog de kèrrek de prachtige oetgestoke eike beechsteul, die veer noe nog es groete meisterstökke in de zijkapelle vaan Sintervaos kinne bewoondere, boe ze helaas te zier in d'n haven duuster stoon um behurelik tot hun rech te kinne komme.

In 1695 bleke weerum groete herstèllinge aon de kèrrek en et kloester nudig te zien. Ze woorte oetgeveurd mèt et geld, dat door eine vaan de paoters, Winandus WINANDS, aon et kloester vermaak waor en kosde de veur deen tied importante som vaan 16.000 gölde.

Väöl höbbe de gebouwe later oet te stoon gehad vaan de belegeringe vaan de stad door de Franse in 1793 en 1794 en de aongeriechde sjaoi waor nog op gein stökke nao herstèld, wie in 1796 de kluusters woorten opgeheve en de kommunauteit nao e bestoon vaan 565 jaor woort oontbonde.

Bij de opheffing waor et kloester bewoend door de prior Vincentius HUNTJENS, 22 paoters en 9 broeders.

In 1797 woort de prochie vaan d'n hèllige Johannes d'n Duiper in de Dominikanerkèrrek euvergebroch, boe ze is gebleve tot in 1804, wie Sintervaos es parochiekèrrek is in deens gestèld. Kloester en kèrrekgebouw zien in dat lèste jaor door de Franse regering euvergedrage aon de stad, die et kloester iers gebruuk heet es ‘école centrale’, daonao es ‘école secondaire’ mèt dao-aon verboonde kossjaol, daonao weer es ‘Athenaeum’ en eindelik es Gymnasium en H.B.S. De kèrrek is direk gebruuk gewoorde es stadsrommelkamer of, deftiger oetgedrök, es stadsmaggezijn vaan Publieke Werreke, zoe-es hiel väöl awwer Mestreechteneers et gebouw nog gekind höbbe.

Et arsjief vaan et kloester góng aon et Frans Goevernemint euver en bevind ziech noe in eus Rieksarsjief. De rieke bibeljeteek vaan oongeveer d a a r t i g d o e z e n d d e i l e , boe-oonder väöl foliante en kwartijne, woort door de Franse mèt ganse stapele veur 'ne struisnuis verkoch en brach et sjendaolig lieg bedraag vaan 2334 frangs en 45 centiemen op.

Eine vaan de mies bekinde kloesterlinge vaan de Dominikane vaan

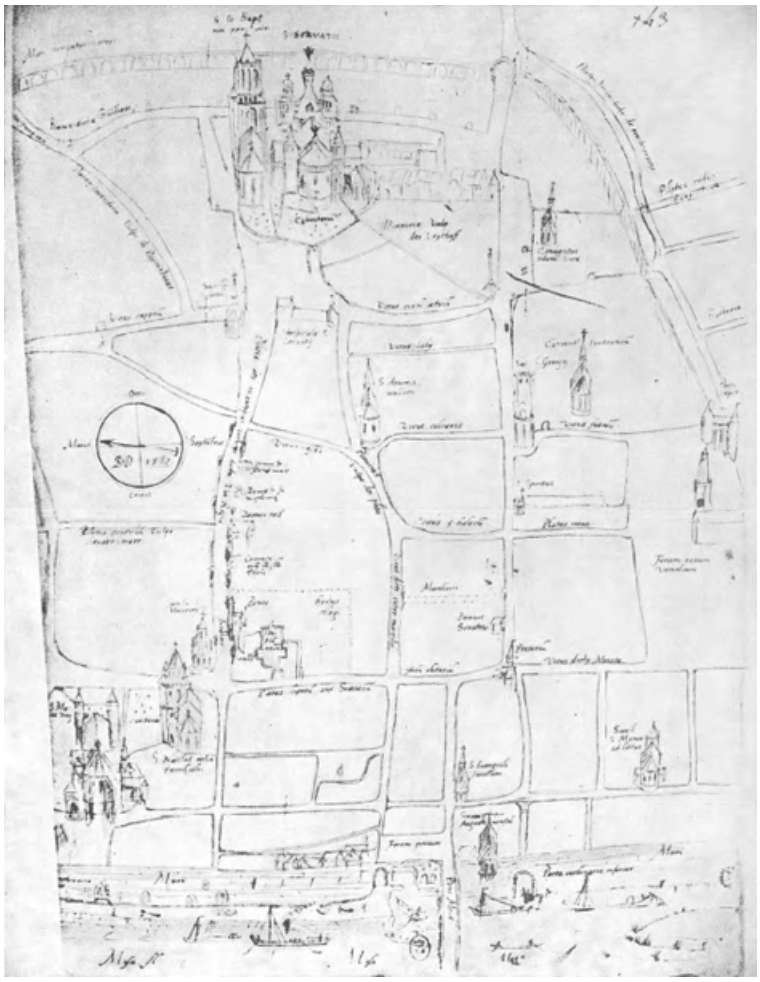

KAART VAAN MESTREECH VAAN 1587 (blz. 175)

Mestreech is gewees broeder FRANCISCUS ROMANUS. Heer had door et oontwerrepe en neerzètte vaan gebouwe veur z'n eige orde de attensie op ziech getrokke, wie de Magistraot 'm opdroog, d'n ierste baog vaan de Maosbrök aon de kant vaan Mestreech te vernuije, wat gebäörde in 1684. Door dit en aander werreke kraog de Franse keuning Lodewijk XIV 'm in de gate, dee 'm nao Paries leet komme in verband mèt et bouwe vaan de 'Pont Royal' euver de Seine. Dao voldoog heer zoezier, dat de keuning 'm tot z'ne vaste bouwmeister aonstèlde en häöm nog väöl aander bouwwerreke leet oetveure; mèt et geld, wat heer dao verdeende leet heer in et kloester vaan Mestreech allerlei verbeteringe en versjoeninge aonbringe en gaof heer oonder aandere et houtwerrek veur de massief bokekaste, die nog allewijl in de gemeintebibeljeteek langs et Vrietof deens doen.

'nen Aandere bekinden Dominikaan oet et kloester heij waor PETRUS WELLENS, d'n ierste vaan z'n orde dee d'n titel vaan doctor in de godgelierdheid behaolde. Heer doseerde iers in Leuve en woort tot provinciaol veur dees streke gekoze, 'n funksie, die heer twintig jaor laank heet bekleid. In 1455 wis heer groete geldsomme bijein te kriege veur de herstèllinge vaan et kloester en de kèrrek vaan Mestreech. Heer is in 1469 gestorreve.

HENRIKUS HECHTERMANS, gebore in Munsterbèlze in 1606, bekind veur z'n studies in de godgelierdheid, is dreimaol heij prior gewees. Ouch waor heer 'ne zier fijnen diplomaat. D'n aartsbissjop en 'keurvorst' vaan Kölle, Maximiliaan Hendrik, sjikde häöm nao Philips IV, keuning vaan Spaanje mèt 'n hiel delikate opdrach, die heer tot groete sattisfaksie vaan die twie vorstelikke persoene wis oet te veure. In et Mestreechter kloester riechde heer veur d'n ierste kier e verblief veur vreemdelinge en eint veur kraanken op. In 1679 storref heer heij in de stad.

Eindelik neume veer nog paoter THOMAS DE HEER, dee naom heet gemaak door z'n historiese aonteikeninge en studies euver Mestreech.

Aon et bestoon vaan et Dominikanerkloester vaan dees stad is nog 'n legende verboonde, die veer heij in et kort wèlle weergeve.

In 1254 woort in de Dominikanerkèrrek e groet fies gevierd t'r iere vaan d'n hèllige Petrus, 'ne marteleer, dee in 1252 gestorreve waor. D'n touwluip vaan minse waor geweldig. Dat gaof aon einige vroului, die op de stóp veur hun hoezer in de Hochterpoortstraot zaote te spinne, aonleiding tot sjókkere. Ze repe tot de lui, die nao de kèrrek gónge: 'Dat zien slummerikke, die paoters; um de minsen et geld oet hun tes te kloppe höbbe ze weer 'ne nuijen hèllige oetgevoonde en vaan die sent kinne zij ziech weer lekker te good doen'. Terwijl ze zoe doorgónge woorte obbins de dräöi, boemèt ze zaote spinne, roed vaan et blood en hun vingers ouch. Ze veegde en loerde, of dèks iemes ziech gesnooien had, meh ze kôste neet et kleinste wönsje vinde. Toen kraoge ze d'n angs in. 'Da's tot straof veur eus spotte', zachte ze en ze

lepe wat ze kôste nao et kloester, boe ze aon de prior vertèlde, wat gebäörd waor en hääm de dräöi vol blood lete zien. Wie de prior dat gehuurd en gezeen had, heel dee 'n plechtige aonspraok tot et vollek, boe-in heer mètdeilde, wat heer vernomen had; heer trok vaan et geval partij door aon et vollek zoe'nen draod te tuine es waarsjouwing, wie de spotternij dèks door Slivvenier gestraof weurd. De lui kaomen ech oonder d'n indrök, behalleve 'ne sjaolmeister, dee et beter meinde te wete. ‘Noe zeet toch ins’, zag er tege z'n naobers, ‘wie zoe'ne paoter die oonnuzel lui beetnump. Da's allemaol aofgesproke werrek en mèt die wiever bekoonkeld. Die höbbe gaw 'nen draod get roed gemaak en noe is et mirakel veerdig’. Heer waor nog neet oetgesproke of er woort euvervalle door 'n hevige koors, die 'm zoe beroerd maakde, dat z'n vrun 'm môste nao hoes touw drage.

Toen begôs et dat mensje te pitse. Heer leet de prior rope en vertèlde dee alles ierelik; heer verklaorde spiet te höbbe vaan wat 'r gezag had en belaofde, es er beter woort, de nuijen hèllige bezunder te zölle veriere en noets mie zoe'ne kazel te vertèlle. Op etzellefde momint heel de koors op en waor euze sjaolmeister weer d'n awwe.

Dat veurval had tot gevolleg, dat de Hochterpoortstraot woort umgeduip in Spèlstraot, nao de spèlle, boemèt die vroului hadde zitte te spinne.

4. De Franciskaone.

Gein ein vaan al de kloesterordes vaan Mestreech heet zoe'n intressante en wisselvallige historie gehad es die vaan de Franciskaone of Minnebreure of, wie et vollek heij zeet, ‘d e B r o u n P a o t e r s’ of nog korter. ‘d e B r o u n e’.

Gein ein orde häör leve in Mestreech is zoe ing samegeweef mèt dat vaan de stad zellef, gein ein heet zoezier d'n tökslaag oondervoonde vaan etgeen ziech heij in de loup vaan d'n tied heet aofgespääold, gein ein orde heet vaan d'n aandere kant zoe tej aon de stad vasgehawwe, gein ein heet ziech zoezier mèt häör ein geveuld, gein aander kin daan ouch d'rop wieze, dat ze op vaandaog d'n daag in Mestreech al aon häör d e r d e kloester touw is. In wienig plaotse zal dees orde daan ouch d r e i kèrreke en kluusters kinnen aonwieze, die et tegeswoordig geslach es et woere in staot stèlle, hääre levensluip voot veur voot te vollege.

Trouwens, de straotnaome: ‘A c h t e r d e A w M i n n e b r e u r e’ (Oude Minderbroedersstraat), de ‘M i n n e b r e u r e b e r r e g’ en de ‘P a o t e r s b a o n’ wieze kompleet de lijn aon, boelangs ziech dee levensluip heet beweeg. Ouch kinne veer oet die straotnaome de gevollegtrèkking make, dat de oetdrökking ‘de Minnebreureberreg opgoon’ veur et jaor 1796 alles behalleve zoe'n oongunstige beteikenis had es allewijl.

Veer mage dus veroonderstèlle, dat et eus lezers bezunder zal intressere, es veer de levensluip zoe oetveurig meugelik behandele.

De Franciskaonerorde woort in 1210 door d'n hèllige Franciskus vaan Assizië mèt goodkääring vaan paus Innocentius III gestiech en in 1223 door paus Honorius III bevestig. In 1211 kraog Sint Franciskus vaan de Benediktijne e kèrrekske in gebruuk, dat P o r t i u n c u l a hèdde. Dat latijns woord beteikent 'klein stökskes', in dit geval klein stökskes groond, boe-op dat kèrrekske geboud waor. De paus verliende later 'ne vollen aoflaot aon al degene, die op d'n twieden augustus, d'n daag vaan de konsekrasie vaan dat kèrrekske, et zouwe bezeuke. Dat is d'n oersprong vaan d'n aoflaot vaan 'P e r s j o o n k e l e'.

De stiechting vaan et ierste kloester in Mestreech had plaots in 1234, wie ziech al miejer kluusters vaan dees orde in versjèllende steij in d'n umtrèk, onder aandere Hoei, Namur, Dinant en Tirlemont, gevestig hadde.

De ierste kloesterlinge, die heij kaome, betrokke einige hoezer op de Pieterstraot, die hun door welwèllende ingezetene gesjoonke waore. Binne korten tied kraoge ze al zoeväöl aongrenzend terrein, dat ze mèt de bouw vaan 'n eigelik kloester kôste beginne. Iers oongeveer hoonderd jaor later boude ze hun ierste kèrrek, die veer noe nog es ein vaan de seerraode vaan Mestreech kinne. De meining is wel ins verkondig, dat dao veur dees kèrrek nog 'n aander moot bestanden höbbe, umtot m'n et oonaonnummelik vind, dat de Minnebreure et zoe get hoonderd jaor laank zoonder kèrrekgebouw zouwen höbbe kinne stèlle, meb euver die kwestie is niks bekind en zien ouch nog gein aonwiezinge veur of euverbliefsele vaan 'n awwer kèrrek gevoonde.

Zoe wie veer de kèrrek, boe-in noe et Rieksarsjief is oondergebroch, allewijl kinne, is ze in d'n iersten tied neet gewees. De zwoer koonterforte, die ziech noe aon weerskante tegen et middelsjeep bevinde, höbbe de Minnebreure iers aongebroch in et jaor 1485, wie de kèrrek al zoe bouwvallig waor gewoorde, dat ze, zoe-es d'n historiesjrijver Herbenus verklaort, gevaar leep, in te valle. Ouch bevoont ziech in d'n iersten tied aon de rechterkant vaan de koer nog neet de kapel vaan Slevrouw, die pas later is bijgeboud. De kèrrek moot vreuger prachtige moersjèlderinge höbbe gehad en ouch 'n rieke houte lambrizering mèt väöl steekwerrek aon en daan nog 'ne groete broonze kandelaber mèt zeve errem, gegote door de bekinde Mestreechter 'geelsmelter' of kopersleger AERT VAAN TRICHT, dezellefde, dee de bereumden doupvoont veur de kattedraal vaan Sint Jaan in D'n Bosch heet gemaak.

In 1624 gaof de Magistraot vaan de stad aon de Minnebreurekèrrek 'ne rieke Slevrouwen-altaor kado, dee later nao de kapel vaan de Nieuwenhof is euvergebroch en dao nao verloup vaan tied weer heet mote plaots make veur 'ne nuije. Vaan d'n awwe zien in de Nieuwenhof nog einige fragminte te zien.

In de Slevrouwe-kapel bevoont ziech et mirakuleus beeld van ‘O.L. VROUW, S t e r r e d e r Z e e ’. Dit beeld had vreuger 'n plaots gehad in de aw kapel vaan ‘Maria ten Oever’, 'n kapel, boevaan door sommige de bouw aon Sint Maternus weurd touwgesjreve en die stoont op de plaots boe later de kèrrek van ‘d'n Awwestiene’, noe Sint Zjozefkèrrek, is gekomme. De veriering vaan Slevrouw oonder deen titel, die al in de kapel langs et kanaal (vreuger de Bokstraot) zier levetig waor gewees, veural vaan de kant vaan de Maossjippers, naom nao de euverbringing vaan et beeld nao de kèrrek vaan de Minnebreure geweldig touw. Veurnaomelik op Paosmaondag struimde 'n groete massa vollek daonaotouw en had 'n persessie plaots, boe-in et beeld woort mètgedrage en boe-aon de Magistraot en de meisters vaan de ambachte ouch deilnaome. In die persessie zaog me dèks lui bloetskops in lang losse kleijer gestoke mèt loupe; dat waore de boetelinge, die daotouw veroordeild waore weges vergriepe of 'n ergerlik gedrag. Nao aofloup vaan de persessie had in et kloester 'ne groete ‘middag’ plaots, boe de Magistraot mèt aonzaot. In de aw stadsrekeninge is nog trökgevoonde gewoorde, wat veur dee ‘middag’ door de stad aon et kloester woort gegeve. Op ein vaan die rekeninge vinde veer genoteerd: twie aome wien, twie kaver, twie sjääp en twie lemkes. Et sjijnt, dat nao zoe'n plechtigheid de hiere nogal gooien hoonger en doors hadde.

Vrij algemein weurd aongenome, dat die Paosmaondag-persessie door de weeg, dee ze vollegde, de aonleijing is gewees tot d'n euveral bekinde beijweeg, de ‘S l e v r o u w e w e e g ’.

Zoe-es veer al gezag höbbe, hadde de Minnebreure heij e zier wisselvallig leve. Ouch zij ondervoonte, persijs wie de Dominikane, de gevollege vaan de ‘Pacificatie van Gent’ en de daodoor in de stad veranderde touwstande. In 1578 woorte ze gedwonge Mestreech te verlaote; hun kloester woort verwoes en de kèrrek door de bevelhöbber Willem vaan Horne tot kazerne ingeriech. Wie ze nao de innumming vaan de stad door de Spanjaarde oonder Parma et jaor d'rop, dus in 1579, weer trök mochte komme, voonte ze hun kloester in zoe'ne versjrikkelikke staot, dat ze daartig jaor nudig höbbe gehad um et weer op te bouwe. Behalleve einige klein restante vaan d'n awwe kruusgaank is vaan et orizjineel kloester niks mie euvergebleve.

In deen tied woort Mestreech herhaoldelik geplaog door zwoer besmettelikke krenkdes, die et vollek mèt d'n algemeine naom vaan ‘pes’ aonduide. Um de geweldige massa kraanke behurelik te kinnen oonder daak bringe en verzörrege, riechde et stadsbestuur op versjèllende plaotse in de stad kraankehoezer, zoegenaomde ‘pesthuizen’, op, zoe ouch bij d'n Eker achter et Minnebreurekloester en daovaan allein mer door d'n awwe walmoer vaan de ierste umwalling aofgesjeijje, zoe oongeveer op de plaots, boe in later tied et aajt slachhoes gestanden heet. In Mestreech waor me nog al neet erreg veis gevalle um op

de plaots vaan et peshoes e slachhoes te bouwe, meh dat sjijnt de lui toch gei koed te höbbe gedoon.

De plaotsing vaan dat peshoes zoe vlak bij woort veur et kloester gevierelik. De besmetting sloog al gaw euver en maakde oonder de kloesterlinge versjeije slachoffers. Toen doge de Minnebreure bij de Magistraot hun beklaag en verzeukde et peshoes te verplaotse en hun touw te stoon, de gebouwe daovaan bij hun kloester te veuge. Dat verzeuk woort touwgestande op kondisie, dat, ingeval et abseluut nudig zouw blieke, et peshoes weer veur de kraanke aon de stad zouw weuren aofgestande.

De paoters sjijne ziech evel aon die kondisie neet gesteurd te höbbe. Ze braoke d'n awwe walmoer aof en pallemde ziech et peshoes in, ezzof et veur good waor. Dao-op woort hun vaan wege de stad aongezag, dat dees de geslote euvereinkoms es vervalle besjoude, zoedat et peshoes per saldo toch nog aon de gemeinte bleef.

Al die oonaongenaomhede hadde evel niks te beteikene in vergelieking mèt etgeen et jaor 1638 aon de Franciskaone zouw bringe. Dat waor et oongelökkig jaor vaan et *zoegenaomp verraod vaan paoter Vink,* boe-euver veer vreuger al oetveurig gesjreven höbbe. Wie veer toen al höbbe gezag, is vaan de betiechting vaan dee paoter en de aander geistelikke, die me dao-in had betrokke, al bezunder wienig euvergebleve. Neettemin zouwe de oongelökkige kloesterlinge vaan die tristige historie nog mie hure.

Et waor neet genóg, dat in 1638 versjeije geistelikke es slachoffers vaan dat zoegenaomp verraod hun leve hadde mote laote. Dao woort nog wijjer gesteuk en achterbaks gewèrrek en de zaak woort zoe wied gedreve, dat op 24 juli 1639 de Minnebreure vaan regeringswege aongezag kraoge, dat ze es staotsgevierelikke börregers hun kloester en de stad direk môste verlaote.

De vollegenden daag al trokke de paoters in persessie oonder et lojje vaan de klokke mèt hunne reisstek in de hand de stad oet nao et kloester vaan LEECHTENBERG op Sint Pietersberreg, dat gelege waor op et groondgebied vaan de bissjop vaan Luik.

Dit kloester, 'TER OBSERVANTEN' geheite, 'n benaoming die later door et vollek is verbasterd tot 'SLAVANTE', waor in et begin, naomelik in de vieftiende iew, mer 'n simpel kluizeneerswoening gewees. Laanksamerhand waore ziech bij dee kluizeneer miejer persoene komme veuge, um same vollegens de regel vaan Sint Franciskus te leve. Die kommunauteit is in 1456 door de Paus erkind gewoorde. In 1489 leet de Luiker bissjop Jan vaan Horne dao e kloester en 'n kèrrek bouwe, boe-aon de naom gegeve woort vaan et kloester vaan de 'Franciskanen-Observanten'. Dee bissjop zellef is dao in 1505 gestorreve en in de kèrrek begraove.

De naom *'Observante'* kump vaan et woord 'observere': et beteikent et strenger in ach numme vaan de regels vaan de orde, in tege-

stèlling mèt de *'Konventuele'*, die nao de minder strenge regel leefde.

In 1578 trof ouch de paoters vaan Slavante, persijs wie hun ordebroeders in Mestreech, et leid, dat ze verjaog woorte, terwijl hun kloester toen in brand is gestoke. Woersjienelik zien ze et jaor d'rop, wie de Minnebreure weer nao Mestreech mochte trökkomme, mèt heijnaotouw gekomme en höbbe ze in et kloester op de Pieterstraot 'n oonderdaak gevoonde.

Wie noe de Mestreechter paoters in 1639 oetgeweke waore nao et kloester vaan Slavante, wat nog gedeiltelik in verwoeste staot verkierde, begôste ze dalik mèt et weer opbouwe vaan de kèrrek, die al in 1640 weer veur d'n deens kôs in gebruuk genome weure. Drei jaor later höbbe ze dao e nuij kloester beginne te bouwe, dat ze bewoend höbbe tot et jaor 1673.

Wie in dit lèste jaor Mestreech, nao ziech zoe dapper geweerd te höbbe, in han vaan Lodewijk XIV waor gevalle, leet de Franse keuning op verzeuk vaan de börregerij de Minnebreure in de stad trökkiere. Heer stoont hun zellefs touw, hun aajt kloester weer te betrèkke. Zoe hèdden et teminste. Meh aon die sjoen wäörd hadde de paoters neet väöl. Et liekende neet d'rop, dat ze vaan die guns hadde kinne profitere. Sins 1639 naomelik waor et kloester op de Pieterstraot veur 'n deil ingeriech es gerifformeerd weishoes en waor de res in gebruuk es militaer hospitaol. En in de sjoen kèrrek waoren ezzebleef twie verdepinge aongebroch; ze doog deens es arsenaol.

Zoe voonte de Minnebreure nao 'n ballingsjap vaan 34 jaor hun eigendomme trök en dao waor gein kwestie vaan, dat die veur hun leeg gemaak kôste weure. Dao bleef veur hun niks aanders euver es ziech veurluipig te behellepe mèt e paar woenhoezer in de naobersjap vaan de kapel vaan Sint Jaokob op d'n hook vaan de Breijstraot en de Vrietof, terwijl die kapel hun tijdelik veur hun deenste woort aofgestande.

Wie de Franciskaone in et jaor 1639 de stad hadde mote verlaote, waor et beeld vaan de *'Sterre der Zee'* euvergebroch nao Toongere, boe ze ouch e kloester hadde. Naodat de rös en de vreij hei trökgekierd waore, verlangde et Mestreechter vollek ouch et beeld weer in de stad trök te kriege. Dat verlange woort kinbaar gemaak op 'n hiel eigenaordige meneer. In 1675 naomelik leet de Magistraot vaan de stad aon de Provinciaal vaan de orde de 'sommatie' doen, et Slevrouwebeeld weer nao Mestreech trök te bringe. Et lik veur de hand, dat de Provinciaal neet lang wachde mèt aon die 'sommatie' te voldoen. Mèt groete plechtigheid is et beeld door de paoters iers vaan Toongere nao Slavante en vaan dao tot haverweegs Mestreech gebroch, boe et door de geistelikheid, et stadsbestuur en de ambachte woort aofgehaold en in persessie euvergebroch nao Sintervaoskèrrek; dao is et toen ach daog laank oetgestèld gebleve um eindelik nao de kapel vaan Sint Jaokob te weure getransporteerd.

Nao de ‘Vrede van Nijmegen’ woorte in Mestreech de geistelikke en de kloesterordes in dezellefden touwstand trökgebroch es bepaold waor bij et vredestraktaat vaan Munster in 1648. Daodoor kraoge daan ouch de Minnebreure e gedeilte vaan hun kloester op de Pieterstraot trök, dat door einige paoters betrokke woort, terwijl de zaol veur de kraanke bij gebrek aon beter es kapel woort ingeriech.

Wie evel et beeld vaan de ‘Sterre der Zee’ ouch dao-in woort geplaots, naom d'n touwluip vaan vollek, dat et beeld weer kaom veriere, zoedaonig touw, dat die höllepkapel al gaw väöls te klein bleek. En wijl boetendien ouch de vrijgegeve kloesterruimte abseluut oonvoldoende waor, vorderde de paoters vaan de Staote-Ginneraol et gans kloester mèt de kèrrek op, get, boe ze trouwens vollegens et in Nijmege bepaolde et rech touw hadde. De Hollanse Staote evel waore neet bij machte um aon die vordering te voldoen, wijl ze al die ruimte neet misse kôste. Um noe de orde kontent te stèlle stoonte ze häör touw, örreges aanders in de stad 'n terrein te zeuke, boe ze daan e nuij kloester en kèrrek zouw mage bouwe. Zellefs verklaorde de Staote, dat ze niks d'rop tege zouwen höbbe, es de Franciskaone veur dat doel door et gans land kollekte zouwe hawwe.

Noe trokke de paoters mèt gooie mood aon et werrek en mèt suukses, want nao korten tied waore ze al in staot hun planne tot oetveuring te bringe.

In mei 1699 kochte ze vaan de stad veur 9000 gölde Luiks ('ne Luiker gölde doog oongeveer 56 sent vaan tegeswoordig) 'n oetgestrèk terrein gelege boete de ierste umwalling achter de hoezer vaan de klaustrale singel vaan Sintervaos. Dat terrein waor bekind oonder de naom vaan *‘de Schuttenhof op Hoogh Lenculen’*. In awweren tied had naometik boete langs de walmoer 'n straot of liever 'ne weeg geloupe, dee de ‘Lenculenpoort’, boven aon de Linkelestraot, mèt de ‘Oude Tweebergenpoort’ verboont, zoe-es op 'n kaart vaan Mestreech vaan 1580 nog te zien is. Aon dee weeg noe waor dee ‘Schuttenhof’, 'n plaots, boe de sjötters vaan de gilde ziech oefende, gelege.

Mèt groeten iefer woort et werrek door de paoters aongepak. De brikke veur de bouw kôste ze op de plaots zellef bakke, umtot ze dao väöl leimgrond voonte en nog in et eigenste jaor kaom al 'n deil vaan de kèrrek mèt 'n kapel veur Slevrouw veerdig.

Op 30 december 1700 leet HUBERTUS DE MONTAIGNE, syndicus of administratör vaan de geudere vaan de Minnebreure (de Mestreechteneers neume zoe'ne maan allewijl ‘vader vaan de Broun Paoters’) et beeld vaan de ‘Sterre der Zee’ in z'n stasie-karos nao de nuij kèrrek euverbringe en op Nuijjaorsdaag vaan et jaor 1701 woort door de gardiaon GODEFRIDUS VAAN ESSEN de ierste hoegmès in dat kèrrekgebouw opgedrage.

Op 25 miert vaan dat jaor wijde d'n deke vaan et kapittel vaan Sintervaos, HENRICUS BONHOMME, de klokke veur de nuij kèrrek in.

In 1708 kaome de kèrrek en et kloester gehiel en al veerdig en konsakreerde de bissjop vaan Remun, ANGELUS, GRAOF VAAN OIGNIES, op de vijfden augustus de kèrrek en d'n hoegen altaor.

Um aon de paoters in de bouwkoste tegemoot te komme had de Magistraot vaan de stad in 1701 vrijdom vaan aksijns verliend op eetwaore en op alles, wat wijer nudig waor veur de broeders oet aander kluusters en de ambachslui vaan boete, die aon de bouw wèrrekde, iers tot e makzimum vaan fieftig maan, later tot dat vaan hoonderd vief en twintig.

In de väörgevel vaan de kèrrek waor 'n groete ruimte ope gelaote veur et plaotse vaan e Slevrouwebeeld. Later is dao-in ouch 'ne stein geplaots, boe dat beeld oet gemaak môs weurde. Meh zoe wied is et noets gekomme; dee stein is oonbewèrrek blieve stoon, tot dat einige jaore trök et beeld vaan de 'Justitie' d'roet gekap is door de beeldhouwer Sjarel Vos.

Vreuger bevoont ziech boven aon et frontong vaan de kèrrekgevel 'n viefpuntige staar mèt et oondersjrif 'Ave Maris Stella'.

Inwendig waor de kèrrek riek verseerd mèt sjèlderstökke, beeldhouwwerrek en prachtig oetgestoke koerbaanke. Veural woorte gereump e beeld vaan Sint Franciskus aon de voot vaan d'n iksaol, e beeld vaan d'n hèllige Bonaventura oonder de preekstool en daan nog 'n daartien stöks sjèlderije veurstèllende de veurnaomste gebäörtenisse oet Sint Franciskus ze leve.

De Minnebreure höbbe ruim sestig jaor röstig in hun nuij kloester kinne leve, terwijl ze in hun oonderhaajt veurzaoge door et ophole vaan hun middele vaan bestoon bij de börregers vaan de stad en vaan d'n umtrèk, boedoor hun ouch de Franse naom van 'R é c o l l e t s ' (vaan et latijns woord 'recolligere', wat inzamele beteikent) gegeve woort.

In et jaor 1761 woorte de Minnebreure in hun röstig bestoon oonverwachs gesteurd door de geweldige oontploffing vaan et pollefermaggezijn aon *Abrahamslook,* boe-euver veer al vreuger gesjreven höbbe en boedoor veural aon de paoters hun kèrrek, neettegenstaonde d'n tamelik groeten aofstand, groet naodeil woort touwgebroch. De boetemör hadde naomelik zoedaonig geleije, dat ze dadelik zwoer veraankerd môste weure, wat weer groete koste mètbroch.

In deen tied zouwe de paoters neet d'raon höbbe kinne dinke, dat ze nog mer vief en daartig jaor in hun nuij verblief hadde door te bringe. In 1796 jummers môste ze veur d'n derde kier de stad verlaote. Gardiaon waor toen paoter *Michiel Marres,* dee mèt 32 paoters en 8 broeders et kloester bewoende.

Kèrrek en kloester woorte neet verkoch. In de loup vaan et ierste jaor brochte de Franse de arsjieve vaan de opgeheve kluusters nao de kèrrek euver um die dao te bewaore.

In 1797 is de prochie vaan Sint Johannes d'n Duiper nao dees

IERSTE MINNEBREURE-KÈRREK (blz. 123)

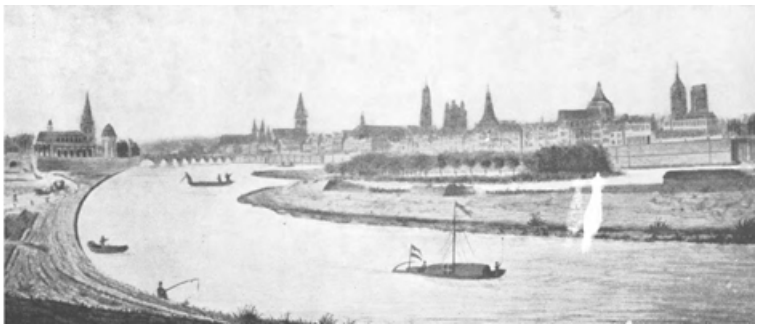

ST. ANTONIUS-EILAND (GROETE GREEN) (blz. 132)

kèrrek verplaots, meh umtot dat gebouw veur de lui zoe oongunstig gelege waor, heet me nog in etzellefde jaor die prochie werum euvergebroch nao 'n aander kèrrek, naomelik nao die vaan de Dominikane, wie v'r al gezeen höbbe.

In 1825 is et kèrrekgebouw op de Minnebreureberreg door de Hollanse regering in gebruuk genome es *Paleis vaan Justitie,* of, wie men in Mestreech zeet, veur *'Tribbenaol*', terwijl de koer devaan verhoud is gewoorde tot kazerne veur de marsjessee, de 'zjenderreme' wie ze heij bij et vollek heite. Die marsjessee is dao-in gebleve, totdat de groete nuij kazerne op de Sjaanderweeg is gereid gekomme.

In et kloester is nao de opheffing et iers gevestig 'n sjaol veur middelbaar oonderwies, daonao is et gebruuk es wèrrekhoes veur behoeftige inwoeners en eindelik heet m'n et tot gevaangenis umgeboud, wat et noe nog is.

Wat et kloester vaan *Slavante* aongeit, dit waor, wie de paoters nao de innumming vaan Mestreech door Lodewijk XIV weer nao de stad trök mochte kiere, blieve bestoon um in tied vaan noed weer es touwvlöch te kinne dene. In 1700 heet m'n et goon gebruken es professiehoes en es verblief veur aw kloesterlinge en aajt-missionarisse vaan de orde. Naodat et in 1796 persijs wie alle aander kluusters waor geslote, is et veur 12100 frangs verkoch aon 'ne zekere J.W. Dubois, 'ne geweze Franciskaon vaan Slavante, dee in Aubel waor goon woene. Einigen tied later is et in han gekomme vaan de beerbrouwer P.G. Claessens vaan Sint Pieter, dee de kèrrek en et groetste gedeilte vaan et kloester heet laoten aofbreke en op de vrijgekomme terreine 'ne kaffee boude. In 1843 woort et gans kompleks wie et reilden en zeilde veur 1200 gölde verkoch aon de Groete Sosjeteit, die et jaore laank es Boete-sosjeteit heet geäkspleteerd, terwijl et noe al sins jaore eigedom vaan de stad is. Et bekind kapelke boe et tegeswoordig haos doorloupend Keersmes is, de aon weerskante vaan op de huugde tot oonder aon de kanaal aofloupende aofsletingsmör en et terras mèt hèkwerrek haverweegs de groete weeg, dee vaan d'n diek nao bove veurt, doen us nog dinken aon de daog, wie de Franciskaone-Observante dao e gezoond, röstig en veilig oonderkomme hadde.

Waor et veur de lede vaan de orde hel gewees, alweer de stad te mote verlaote, boe ze ziech vief en 'n halleve iew teveure waore komme vestige en boe ze zoeväöl hadde mètgemaak, ouch de börregerij had groete spiet euver dat vertrèk en gaof de hoop neet op, dat de paoters wel weer gaw zouwe kinne trökkomme. Die hoop waor zellefs zoe groet, dat in 1797 de kèrrekmeubele en de sjèlderije groetendeils door Mestreechter families woorte opgekoch mèt de bedoeling, es de paoters later weer in de stad zouwe zien, hun alles kado te doen. Wie die trökkoms evel zoe lang op ziech leet wachte, dach me, dat et wel niks mie zouw geve en heet m'n al die meubele, sjèlderije en beelde mer aon aander kèrreke euvergedoon. Zoe kaom oonder aandere et

beeld vaan d'n hèllige Franciskus mer evekes terech in de kèrrek vaan Oirschot.

Et zou daan ouch 1853 weure, veuralier de Minnebreure et besluut naome ziech weer in Mestreech te komme vestige. In de loup vaan dat jaor kochte ze versjèllende persiele op de Zapstraot, boe eint vaan de hoezer tot verblief vaan de paoters woort ingeriech en 'n klein kapel woort geboud, die nog op 29 november vaan dat jaor is ingewijd.

Al hiel gaw doog ziech de behoefte aon 'n behurelikke kèrrek geveule, zoedat direk veurbereidende maotregele daoveur woorte genome en in 1855 d'n ierste stein daoveur kôs weure gelag.

'n Groete weldaod veur de paoters waor de sjinking vaan *notaris N. vaan Hees,* dee z'n hoes mèt hoof op de Toongersestraot bij testamint aon et kloester vermaakde. Nao d'n doed vaan dee notaris höbbe de paoters in mei 1860 dat hoes aofgebroke en de zoegenaomde 'Paotersbaon' aongelag, boedoor 'ne väöl beteren touwgaank tot de kèrrek en et kloester woort verkrege, die allebei in de maond september vaan et jaor teveure plechtig waoren ingezegend en in gebruuk genome door de Gardiaon *vaan Berckel.*

En zoe hadde daan de Minnebreure hun *derde* kloester en kèrrek in Mestreech, boe-in ze noe al weer haos 100 jaor höbbe doorgebroch en wat ze, zoe-es veer vaan harte hope, noets mie zöllen hove te verlaote.

In miert 1860 had et ierste sterrefgeval in et nuij kloester plaots; toen storref dao naomelik paoter de Haan, dee vreuger aptieker in Utrech waor gewees.

Et beeld vaan de *'Sterre der Zee'* is in d'n tied tösse de jaore 1794 en 1804 door versjèllende Mestreechter families toer op toer bewaord gewoorde um et zoe oet de han vaan de Franse te hawwe, die wel denao zeukde meh et neet gevoonden höbbe. Wie de tije weer röstiger waore gewoorden is et beeld in 1804 aofgestande aon de Sinterklaos-kèrrek op Slevrouweplein, oonder kondisie, dat, wienie de Minnebreure weer in de stad zouwe trökkomme, zij weer euver et beeld zouwe kinne besjikke.

Wie in et jaor 1837 de Sinterklaoskèrrek weges bouwvalligheid woort geslote en de dao-in gevestigde prochie nao Slevrouwekèrrek euvergóng, is et Slevrouwebeeld ouch nao die kèrrek euvergebroch, boe et tot op d'n daag vaan vaandaog is gebleve ingevollege 'n sjikking mèt de kèrrekelikke euverheid.

Wie et noe mèt et *rech* op dat beeld gestèld is, zölle veer heij mer neet aonreure, umtot veer neet in staot zien, dao-euver te oordeile. In alle geval heet de feitelikken touwstand, dee noe al bijnao hoonderd jaor laank dezellefden is gebleve, in zekere zin e verkrege rech in et leve gerope, 'n bepaolde tradisie doen oontstoon, boe-aon de börregerij vaan Mestreech zoedaonig gehech is, ouch in verband mèt d'n altied gevollegde *Slevrouweweeg,* dat 'n verandering in deen touwstand, nao veer vreize, neet good zouw weuren opgenome. Et Mestreechter vollek

hèlt noe einmaol tel vas aon 'n aw tradisie, veural es et ziech daobij altied good heet bevoonde. En dat heet et zeker ten aonzeen vaan z'n devosie tot et genadebeeld in Slevrouwekèrrek.

5. De Antoniete.

Geer kint allemaol de sluis, die et kanaal vaan Luik mèt de Bassing verbind. Dao, op de plaots, boe noe die ophaolbrök euver et kanaal bij die sluis lik, stoont in vreugeren tied de kèrrek vaan Sint Antonius of vaan Sint Teunis, wie me ze heij neumde. Achter die kèrrek, nao de stad touw, laog et Sint Antoniuskloester. Noch vaan et eint noch vaan et aandert is mie get euvergebleve; allein deit de straotnaom 'St. Antoniusstraat' *(Sint Teunisstraot)* nog aon et bestoon devaan dinke.

De orde vaan Sint Antonius of vaan de Antoniete is vaan hiel awwen datum. Es stiechters weure geneump twie adelikke persoene oet Dauphiné in Fraankriek, die oet daankbaarheid veur de genezing vaan eine vaan hun vaan et zoegenaomp *'Sint Antoniusvuur'* mèt einige aander lui 'n hospitaol boude um errem kraanke te verzörrege. Et 'Sint Antoniusvuur' is 'n koedaordige oontsteking vaan de hoed en kump zoeget euverein mèt wat ze noe 'gordelroes' heite.

In et begin waor dao dus gein kwestie vaan 'n geistelikke orde, meh, wie die kommunauteit 'nen tied laank had bestande en bleuide, is ze door de pause Honorius III en Bonifacius VIII tot de rang vaan geistelikke orde verheven en dao-in bevestig. De lede vaan die orde neumde ziech in deen tied 'Eremieten vaan St. Antonius' en drogen e broen habiet, boe-op e blauw Sint Antoniuskruus in de vörrem vaan de lètter T waor vasgemaak.

Al in het jaor 1209 vinde veer in Mestreech melding gemaak vaan 'n kapel, gewijd aon Sint Antonius en gestiech door 'ne ridder *Arnold Stierbolt* op 'n terrein vaan et kapittel vaan Sintervaos, kort bij de Maos gelege in et noordelik gedeilte vaan de stad. Dat terrein waor häöm bij otentieke ak door et kapittel aofgestande tegen 'n jaorelikse rekonjnisie vaan ei poond was, te lievere d'n daag veur et fies vaan Sintervaos. Dat waor dus zeker neet te deur.

In et jaor 1236 stoont Willem vaan Stierbolt, de zoon vaan degene, dee veer al ieder geneump höbbe, z'nen eigendom, dee aon de kapel grensde, aof aon LANTHELMUS, provisor vaan et St. Antoniuskloester vaan Vienne in Dauphiné, oonder kondisie, dat die geudere zouwe verboonde blieven aon de kapel vaan Mestreech.

Iers in 1241 kaome de ierste Antoniete nao Mestreech, woersjienlik wijl neet veur dat jaor hun rechten en verpliechtinge tegeneuver et kapittel vaan Sintervaos behurelik hadde kinne geregeld weure. Direk woort noe heij e begin gemaak mèt et bouwe vaan e kloester, dat evel in d'n iersten tied door de ginneraol vaan de orde aofhaankelik woort

gestèld vaan et kloester vaan Pont-à-Mousson in Fraankriek, meh in 1296 door de paus daovaan vrij woort verklaord en daonao altied zellefstandig gebleven is.

Tot et jaor 1380 bleve de Antoniete ziech vaan hun aw kapel bedene, die evel in dat jaor woort aofgebroke en vervaange door 'n ruim en monumentaal kèrrek, boe-euver hiel lang is geboud. Want et doorde wel 'n iew, ie die kèrrek gehiel en al veerdig waor. De stiel, boe-in ze woort opgetrokke, waor gotiek; ze had de vörrem vaan e kruus. Häör twie tores, massief en hoeg, domineerden et gans noordelik gedeilte vaan de stad, zellefs ouch nog later, naodat de spitse door de Franse in brand gesjote waore en de twie stoompe steinkolosse haos nog eve impozant waoren es vreuger.

De Antoniete leefde in hoofdzaak vaan aalmoeze. Daotegeneuver hadde zie de verpliechting op ziech genome, de vreem pelgrims oonderdaak te versjaffe en de kraanke, die lijde aon et Sint Antoniusvuur, te verzörrege. D'n euverste vaan et kloester môs boetendien nog oonderwies geven aon de errem kinder en droog d'n titel vaan ‘praeceptor’ (liermeister). D'n ajtste ‘praeceptor’, boe de naom vaan is bewaord gebleve, waor *Pieter Peure,* dee in 1380 de aw kapel doog aofbreken en e begin maakde mèt et bouwe vaan de nuij kèrrek.

Oet daankbaarheid veur al et good werrek, wat de Antoniete in de stad verriechde, woorte ze door de inwoeners riekelik mèt geld en geudere bedach, zoedat hun bezittinge ziech al gaw aonzeenlik oetbreide.

Meh ouch door vorstelikke persoene woorte ze neet vergete.

Zoe gaof JAKOBA VAAN BEIJERE nao d'n doed vaan häöre noonk ANTONIUS VAAN BOERGONDIE, hertog vaan Braobant, dee in 1415 door de Ingelenders in de veldslaag vaan *Azincourt* waor gevaange genome en gedoed, in 1419 aon hun et vreuger zoe bekind eiland in de Maos, dat later is aofgegrave, de *Groete Green,* daonao et *Sint Antonius-Eiland* geheite.

Aon de sjinking verboont Jakoba de las, dat eder jaor op de gedinkdaag vaan de veldslaag door de Antoniete in hun eige kèrrek 'ne plechtige zielendeens veur häöre maan zouw weure gehawwe, boebij de lede vaan et gerech vaan de Vroenhof prezent môste zien. Dat zjus dat gerech en gein aandert daobij te pas kaom, is dao-oet te verklaore, dat wie de lezer ziech wel vaan vreuger zal rappelere, et kloester vaan Sint Antonius in et rechsgebied vaan de Vroenhof gelege waor.

Nao aofloup vaan deen deens booi de ‘praeceptor’ aon al die lede 'ne middag aon. Daobij bestoont 'n hiel eigenaordig gebruuk, boe veer us allewijl onmeugelik mie kinnen indinke. Nao aofloup vaan dee middag naomelik moch eder vaan de gaste et taofelservies, boe heer ziech vaan bedeend had, mèt nao hoes numme es beloening vaan en erkintelikheid veur z'n aonwezigheid bij d'n deens. Later heet me dao verandering in gebroch; et woort op d'n doer veur et kloester wel e bitsje deur, wat te begriepen is. Toen woort euvereingekomme, dat

eder vaan de gaste in et vervolleg mer mie rech zouw höbbe op de *weerde* vaan 'ne lepel, e mets en 'n versjèt wat nog sjoen genóg waor.

Teikenend veur de touwstande en de begrippe in deen awwen tied is et zeker, dat neet mer d'n ierste de bèste, meh nog wel de lede vaan e gerech gei bezwoer d'rin zaoge, ziech iers ins bij die kloesterlinge flink te good te doen (en de lui köste sjranse in deen tied) um daonao nota bene es 'beloening' hun taofelgerei mèt nao hoes te mage numme. Gelökkig veur mennigein, dat zoe e gebruuk al lang is aofgesjaf!

Veer höbbe daostrak gezag, dat de Antoniete zoe riekelik bedach woorte. Dat heet, wie de historie us liert, ouch z'ne koeie kant gehad en op d'n doer z'n naodeilige oetwèrreking neet gemis. Nao verloup vaan tied jummers zien veer hunnen iefer veur et verzörrege vaan kraanke en et geve vaan oonderwies daonig verslappe en eindelik woort de dissiplien zoe deep oondermijnd, dat *paus Sixtus V* et nudig oordeilde, z'ne legaat in België nao Mestreech te sjikke um de gooi orde in hun kloester weer te herstèlle en hunne regel grondig te verandere.

Daomèt evel waor de paus nog neet boe tot heer zien wouw. Want de geis vaan invoud waor oet et kloester verdwene. Naodat de Antoniete et rech hadde verkrege, ziech 'reguliere kanunniken' te neume, verwisselde ze hun invoudige broun pij mèt de drach vaan de werelse geistelikke. Et wölle Sint Antoniuskruus môs plaots make veur e zèllevere kruus mèt drei punte, dat aon 'n kèttel op de boors gedrage woort.

Eindelik dreve de Antonieten et zoe wied, dat ze gein pelgrims mie opnaome en et oonderwies opdrogen aon 'ne gesalarieerde meister, totdat in 1735 de sjaol veur good geslote woort.

Et verdwijne vaan de geis vaan invoud broch mèt, dat in et kloester dèks de mies volslage ooneinigheid regeerde. Mie es ins höbbe de Twie Hiere (de bissjop vaan Luik en de Hollanse Staote-Ginneraol) geperbeerd, es bemiddeleers tössebij te komme, meh wie dat neet mie hollep, höbbe ze in 1783 mer et mies radikaal middel touwgepas; ze verklaorde de kommunauteit oontboonde.

Et kloester woort dus opgeheve en, wie me dat in deen tied oetdrökde, 'geïncorporeerd' bij et kapittel vaan Slevrouwekèrrek. Die 'incorporatie' is daonao door de bissjop vaan Luik nog ins apaart bekrachtig en op 30 aprèl 1784 definitief geregeld. Alle geudere, die aon et kloester touwbehuurde, woorte mèt die vaan et Slevrouwekapittel vereinig. De vief euvergebleve kanunnikke vaan St. Antonius kraoge d'n titel vaan kanunnikke vaan et kapittel vaan Slevrouwe en woorte oonderhawwe oet de inkomste vaan de bezittinge vaan hun vreuger kloester.

De kèrrek en et kloester vaan de Antoniete höbben in de loup vaan de jaore väöl te lijje gehad. Al in et jaor 1381 woort groete sjaoi d'raon touwgebroch door de stads-donderbösse, dee daan ouch door de Magistraot vaan de stad vergeuid woort. In 1748 bij et belèk vaan Mestreech door de Franse oonder Maurits vaan Sakse, woorte de spitse

vaan de tores zwoer getroffe; et doorde tot 1776, ie ze weer gans herstèld waore. Ouch de kèrrekklokke hadden et bij dat bombardemint zwoer te verantwoorde gehad. Dao hónge naomelik in die tores neet minder es vief klokke, boevaan de groetste kado waor gedoon door et Lakeweversgilde, oonder de kondisie, dat mèt die klok ederen daag op bepaolde ore einige sleeg gelojd zouw mote weure, um veur de wèrreklui vaan dat ambach geregeld de zjuste oor vaan et begin en et ind vaan et werrek aon te geve.

Naodat al de gebouwe in 1786 aon 'ne partekleer verkoch waore gewoorde en vaan et groetste deil vaan et kloester börregerwoeninge waore gemaak, is in 1794 bij et belèk vaan Mestreech door de Franse republikeine aon de kèrrek de genadeslaag touwgebroch. Ze woort in brand gesjote en brande groetendeils aof. De twie tores zien es 'n impozante twierelings-rewien blieve stoon en zouwen et es getuige vaan vreuger glorie mesjiens nog lang oetgehawwen höbbe. Meh in 1848 zien ze mote zwiechte veur d'n aonlèk vaan et kanaal vaan Mestreech nao Luik, boedoor aon et sielhoewèt vaan de stad 'n groete verandering woort gebroch, zeker neet ten veurdeile.

En zoe is op vaandaog d'n daag alles, wat aon de Antoniete had touwbehuurd, mèt de grond geliek gemaak en verdwene.

Es bezunderheid wèlle veer heij mètdeile, dat sins et ind vaan de zevetiende iew gein ei kloester vaan dees orde mie bestoont in gans de noordelikke en zuidelikke Nederlande boete dat vaan Mestreech.

Eindelik maag neet oongeneump blieve de naom vaan 'ne broeder vaan de Antoniete, J. GEERDINGE, dee veuriers es sjèlder bekind waor, meh ziech ouch verdeenstelik heet gemaak door z'n studies en z'n gesjrifte op aajtheidkundig gebied.

6. De Augustijne.

Et heet langen tied gedoord, veurdat d'n door d'n hèlligen *Augustinus*, dee al in et jaor 4 3 0 gestorreve waor, opgestèlde levensregel aonleijing gaof tot et stiechte vaan 'n kloesterorde. Iers in de twellefde iew vinde veer melding gemaak vaan et feit, dat e groet aontal vollegelinge vaan deen hèllige ziech vereinigde um euvereinkomstig ziene regel same te leve.

In de twellefde en daartiende iew zien veer oontstoon konkergasies vaan ‘Eremieten van St. Augustinus’, zoe-es ze ziech neumde, die in 1256 door *paus Alexander IV* tot 'n kloesterorde samegebroch en offisjeel oonder de regel vaan Sint Augustinus gestèld woorte.

In dee levensregel waor oonder aandere veurgesjreven et leve vaan ingezamelde aalmoeze en et oonderwieze vaan de jäög.

Et verblief vaan de ierste eremiete vaan Sint Augustinus in Mestreech dateert vaan 1 2 5 4 , dus vaan veur dat de eigelikke kloesterorde door paus Alexander waor ingestèld.

Hun ierste verbliefplaots bevoont ziech op de Vèssermaos bij de kapel vaan Sint Evergislus en d'n awwe Loommert, meh die eremiete kôste ziech al nao korten tied dao neet mie hellepe, zoedat einige sjaritabel börregers hun einige woeninge aofstoonte in de Bokstraot kort bij de Maosbrök zoe oongeveer tegeneuver de Jäögstraot en wel in de rij hoezer, die later is aofgebroke veur et graove vaan et kanaal nao Luik. Die rij hoezer laog mèt d'n achterkant oonmiddelik tege de walmoer aon, dee ziech vaan de Maosbrök aof in noordelikke riechting langs de Maos oetstrèkde. In die rij laoge versjèllende bekinde hoezer; veuriers et geboortehoes vaan de bekinde Mestreechter beeldhouwer *Mathieu Kessels,* nao wee later de Kesselskade is geneump gewoorde, daan et prachtig patriciërshoes vaan de femilie *Stevens,* boe-in *Peter de Groete,* de Czaar vaan Rusland, in 1717 einige daog gelozjeerd heet, wie heer op z'n reize door Europa ouch e bezeuk aon Mestreech broch, en eindelik nog et Refuzjiehoes vaan de abdij *Godsdal* of Val-dieu, boe-op veer later nog zölle trökkomme.

Vaan de aon hun gesjoonke hoezer maakde de Augustijne zoe good es et góng e kloester, terwijl ze ouch e kèrrekske daobij boude. Dao is altied vertèld gewoorde, dat de plaots, die veur dat kèrrekske disponibel bleef, zoe klein waor, dat de koer devaan door de walmoer môs oetgeboud en door paole môs gestiep weure. Me heet aon dat verhaol wienig gelouf gehech, totdat 'n feertig jaor geleije de gelierde Zjezwiet Paoter Albers zaoliger in Roeme 'n plattegroond-teikening vaan Mestreech oontdèkde, gemaak in et jaor 1587, boe-op inderdaod dutelik te zien is et kuurke vaan et Augustijnerkèrrekske boete de walmoer nao de kant vaan de Maos oetstekende en röstende op paole. Bij de besjrijving vaan de historie vaan de Zjezwiete-orde zölle veer dee plattegrond naoder bekieke.

Behalleve door de wienig ruimte, boe-euver de Augustijne mer kôste besjikke, woort hun et bouwe nog hiel meuielek gemaak, doordat hun terrein door e smal sträötsje in twieje gedeild woort. En op de derde plaots waor et veur de kloesterlinge sjijns e groet bezwoer, dat al hun celle rechstreeks op de Maos oetzaoge, boedoor ze, zoe-es ze zellef beweerde, gesteurd woorte in hun gebed en hun studies.

Nao verloup vaan tied kaom dao nog bij, dat de kloestergebouwe, die, wie al gezag is, niks aanders es tot kloester ingeriechde aw woenhoezer waore, in de twiede hèllef vaan de zestiende iew zoe bouwvallig waore gewoorde, dat zellefs 'n deil devaan neet mie kôs bewoend weure.

Toch bleve de Augustijne zoe lang es ze et kôste volhawwe d'rin woene, umtot ze zoe daonig gehech waore aon hun kèrrekske, boevaan de stiechting in verband stoont mèt en 'n herinnering waor aon e groet oongelök, naomelik et invalle vaan 'n deil vaan de Maosbrök in 1275. In de zomer vaan dat jaor trokke d'n deke, de kanunnikke en de zengers vaan Slevrouwekèrrek mèt 'n groete persessie euver de brök,

die toen nog vaan hout waor; wie de massa minse good en wel midden op de brök waor, veel e stök devaan plotseling in, boebij 'n veerhoonderd lui et leve sjijne verlore te höbbe. Op dit veurval hope veer later nog trök te komme, wienie veer zölle behandele de historie vaan et kapittel vaan Sintervaos, dat destijds de Maosbrök in eigendom had.

Um evel wijjer te goon mèt de Augustijne, in 1586 waor et mèt d'n touwstand vaan hun kloester zoe erreg gewoorde, dat ze herhaolde maole aon et stadsbestuur et verzeuk doge, op 'n aander plaots e nuij kloester te mage bouwe. De Magistraot had dao in et begin gein oere nao, meh wie de paoters dreigde de stad te zölle verlaote es ze hunne zin neet kraoge, woort de zaak aanders.

Ze kraoge naomelik vaan stadswege et Gashoes vaan Sint Gieles in Wiek aongebooie, meh vaan dat aonbod höbbe ze gei gebruuk kinne make, wijl et kapittel vaan Slevrouwe, dat rechte op dat gestiech bezaot, ziech daotege verzat.

Veurluipig waore de Augustijne dus wel geforseerd, in hun aaji kloester te blieve en hun dreigemint vaan eweg te zölle goon veurde ze neet oet.

Eindelik zaag de Magistraot zellef et oonmeugelikke vaan d'n touwstand in: heer doog zellefs et kèrrekske, dat op et punt vaan invalle waor, veur alle zekerheid slete. Meh, wijl de kloesterlinge oet d'n aard vaan de zaak toch e kèrrekgebouw tot hun dispozisie môsten höbbe, kraoge ze vaan de Magistraot in euverlèk mèt et kapittel vaan Slevrouwe de besjikking euver de kapel vaan *Maria ten Oever*, sjuins tegeneuver hun kloester, op d'n hook vaan et sträötsje, dat nao die kapel Mariastraat, in et Mestreechs *Merriejestraot* geneump is. Wie veer al vreuger gezag höbbe, weurd Sint *Maternus* gehawwe veur de stiechter vaan die kapel, meh zekerheid daoumtrint besteit neet.

In de ierste jaore nao 1600 is die kapel mèt et daobij behurend kèrrekhof en nog 'n hoes door et kapittel vaan Slevrouwe gratis aofgestande aon de Augustijne, die noe hun al zoe lang gekoesterde planne kôsten oetwèrreke. In 1609 gaove de bissjop vaan Luik en d'n hertog vaan Braobant hun touwstumming um op de gekrege terreine e nuij kloester te bouwe. De regering vaan de stad steunde de Augustijne bij dat werrek door hun hoonderddoezend brikke te geve en door et aajt kloester vaan hun aof te koupe veur achdoezend Braobanse göldes. Euver dee koup zien evel meuielikhede oontstande; in 1610 naomelik trok et stadsbestuur ze woord trök op groond, dat de Augustijne de gebouwe neet op d'n euvereingekommen tied opgelieverd hadde. Veur de paoters bleef toen niks aanders euver es et aajt kloester aon parteklere te verkoupe.

De bouw vaan et nuij kloester sjoot ondertösse door 'ne sameluip vaan allerlei umstandighede mer hiel laanksaam op, zoedat et iers in 1650 gans veerdig waor.

Toen kôste de Augustijne ouch goon dinke aon et bouwe vaan 'n

nuij kèrrek. De kapel vaan Maria ten Oever woort aofgebroken en mèt geldelikke höllep vaan de stad meh veural door de vrijgevigheid vaan de *Kommandör vaan de Duitse Orde* HENDRIK VAAN AMSTENRADE, kaom op dezellefde plaots et kèrrekgebouw tot stand mèt dee prachtige veurgevel, dee ouch noe nog zoe'n hierelik getuigenis aoflèk vaan de kunszin en de smaak vaan eus veurawwers. In dee veurgevel zien veer nog et stadswaope, de staar, vreuger verzèlleverd, en d'roonder in 'ne medaljong e borsbeeld vaan Slevrouw en e vlammend hart, door ingele umgeve, et simbool vaan de orde. Ouch bevind ziech in dee gevel et waope vaan de graofelikke familie vaan Amstenraoi, terwijl bove de kèrrekdeur te leze waor et opsjrif: 'D.O.M. Beatae Mariae, S.S. Pontificibus Augustino et Huberto sacrum 1659'. (Aon d'n allerbèste en allerhoegste God, aon Slevrouw en de hèllige bissjoppe Augustinus en Hubertus touwgewijd).

Et jaortal is dat, boe-in de kèrrek woort aofgeboud.

Binnenin de kèrrek bevoonte ziech drei prachtige altaore mèt gedrejde, zoegenaomde torse-kolomme vaan malleber en in eder vaan die altaore hóng 'n sjèlderij vaan de bereumde sjèlder L. QUELLIJN. Die kosbaar stökke zien in 1796 door de Franse zoegenaomp geïnventarizeerd, dat hèt in de wach gesleip en naturelik noets mie trökgegeve.

Wie veer al ieder gezag hëbbe, sjreef de regel vaan de Augustijne oonder aandere veur et geve vaan oonderwies. Daotouw zien ze evel in Mestreech noets gekomme. Mierdere maole höbbe ze geperbeerd heij 'n Latijnse sjaol op te riechte, meh dat is hun altied belèt gewoorde, iers door et kapittel vaan Sintervaos, dat eiges zoe'n sjaol d'rop nao heel, later door de Zjezwiete, die, wie veer te gelegener tied zölle zien, 'n groete oonderwies-inriechting bij hun kloester hadde. Et waor dus gewoen de vreis veur konkurrensie, die de Augustijne belèdde ein vaan de veursjrifte vaan hun orde nao te komme.

En zoe waore ze kompleet oetslutend aongewezen op aalmoeze, die ze in de stad en de umstreke ophaolde, wat hun evel neet belèt heet, dat zij ziech tot 1796 höbbe kinne handhave.

Die aalmoeze moten hun in alle geval nog al ordentelik höbben opgebroch, want ze bezaote, behalleve hun kloester en kèrrek in de stad ouch nog vaste geudere boete. Veer vinde naomelik in et handsjrif vaan paoter *de Tombeur,* e lid vaan hun orde, dat in 1631 hunne provinsiaal hun verlof gaof um e gedeilte vaan 'n wei in Merregraote en e stök bouwland oonder Bèlze te verkoupe en de opbrings te besteije veur et bouwe vaan 'n kraanke-aofdeiling bij hun kloester in Mestreech.

Oonder de lede vaan dees orde is heij veural bekind gewoorde de Mestreechteneer NICOLAAS CREUSEN, e broor vaan d'n aartsbissjop vaan Mechele. Heer studeerde in die stad en ouch aon de universiteit vaan Pavia, boe heer et tot doctor in de godgelierdheid broch. Later woort heer prior vaan de kluusters vaan de orde in Breuselt, Antwerrepe en Mestreech, vizitator vaan de kluusters vaan de orde vaan Premonstreit

in Vlaondere en Duitsland en eindelik sikkertaris en geistelikke raodsmaan vaan keizer Ferdinand II. Aon dee z'n hof is heer in 1629 gestorreve.

'nen Aandere bekinden Augustijn waor JAN VAN DER POORT, dee es boukundige heet naom gemaak. In 1699 woort oonder zien leijing d'n derde baog vaan de Maosbrök aon de kant vaan Mestreech vernuijd, wel te verstoon euvereinkomstig de vreuger planne vaan Franciscus Romanus.

Bij de opheffing in 1796 waor et kloester vaan de Augustijne bewoend door de prior *Leopold Clerx*, 12 paoters, 7 broeders en 2 novize.

De Augustijne zien de einige kloesterlinge, vaan wee me vermeld vind, dat ze geweigerd höbbe, geld aon te numme vaan de regering vaan de Franse republiek, op groond, dat hun dit door de gelofte, die ze gedoon hadde, verbooie waor.

Nao de sleting woorte de gebouwe vaan et kloester en de kèrrek gebruuk es foerazje-maggezijn.

In 1825 is in de kèrrek 'n verdeping aongebroch en vaan et gebouw 'n sjaol gemaak. De kloestergebouwe kraoge de bestumming vaan teikensjaol, zittingszaol veur de milisieraod en kleijermaggezijn veur et garnizoen. In 1830 höbbe de militaere de kèrrek werum in bezit genome tot 1834. Ze heet in die jaore gedeend es kemediegebouw veur de seldaote; zellefs heet e peerdespeul z'n veurstèlling d'rin gegeve.

Daonao heet de kèrrek, totdat de prachtige nuij Herbenussjaol is in gebruuk gestèld, deens gedoon es stads-erremesjaol, *'d'n Awwestiene',* wie ze door de Mestreechteneers altied is geneump gewoorde. Die sjaol waor bij de börregerij neet bezunder in tèl. 'Op sjaol goon op d'n Awwestiene' waor alles behalleve 'n teike vaan welstand en kinder, die op aander sjaole neet wouwen oppasse, woorte wel ins bedreig mèt nao d'n Awwestiene gesjik te zölle weurde, es ze neet braver zouwe zien.

Mestreechteneers vaan awwere leeftied, die nog gesjötterd höbbe, zölle ziech mesjiens nog wel rappelere, dat in de Merriejestraot, dat is in e lokaal vaan et aajt Augustijne-kloester, de sjötterspakke, et leregood en de zwoer gewere op et ind vaan de zomer, nao Mestreechter kèrremes, ingelieverd môste weure, boe alles bewaord bleef tot et vollegend vreugjaor, terwijl de gewere en et groof, dik leregood daonig in et vèt woorte gezat.

Wat de verbastering vaan 'Augustijnen' in 'Awwestiene' betröf, is et veuriers eigenaordig, dat 'de Augustijnen' is gewoorde *'d'n Awwestiene'*, ezzof mer éine persoen daomèt bedoeld woort; meh nog merrekwierdiger is, dat vaan de verbastering later weer 'n Hollans woord is gemaak; want in aw stadspapèrre vind me es aonduijing vaan dees orde de naom *'Oudestijnen'* gesjreve.

Wat later mèt de kèrrek is gebäörd, wie de erremesjaol d'roet verhuis is, zölle de mieste Mestreechteneers nog wel wete; stadsteiken-

instituut, toen sjaol veur de kinder vaan de Belzje vlöchtelinge en daonao in de gezèlligen tied vaan de broed- en aander bongs, vaan de einheidsweurs en de zeegmeel-kechelkes, distribusie-centrale, totdat eindelik de kèrrek in häör aw wierdigheid herstèld is door et stiechte vaan de nuij prochie vaan Sint Zjozef, boebij wel d'rop geweze maag weure, dat dees kèrrek tot op vaandaog d'n daag de einige aw kloester-kèrrek is, die tot prochie-kèrrek is bestump gewoorde.

Laote veer hope, dat zij et tot in lengde vaan jaore maag blieve.

7. De Begaorde.

Veur tot veer euver de historie vaan dit kloester goon sjrieve, wèlle veer us iers ins bezig hawwe mèt de naom: 'Begaorde'.

Laank en breid is al euver de aofkoms vaan dee naom gediskereerd, meh de gelierde zien et dao-euver nog altied neet eins gewoorde.

De Mestreechsen historiesjrijver VAAH NEIJLERHOFF gief dees verklaoring devaan: naodat Sint Franciskus in 1221 de Derde Orde had gestiech, oontstoonte d'r vereiniginge vaan vrouwe, die ziech tot doel stèlde, zoonder et doen vaan bepaolde gelofte volleges de regel vaan die Derde Orde aofgesjeije vaan de wereld same te leve. Die vrouwe woorte nao de naom vaan d'n opriechter vaan de ierste konkergasie, *Lambertus Bega, 'begijnen'* geneump.

Veer dinke daobij dadelik aon al die *'begijnhofjes'* in eus land en veural in Vlaondere en ouch aon de Mestreechter benaoming, *'begiene'*, boemèt veer alle kloesterzusters betitele. 'Begiene' heite veer allein die vrouwe, die lid zien vaan 'n bepaolde kloesterorde; die daoboete stoon en veural in Vlaondere 'begijntjes' geneump weure, die in zoe 'begijnhofje' woene, komme tegeswoordig in Mestreech neet mie veur. Vreuger bestoonten 'rs nog inkele vaan die vruikes heij in de stad en die hèdde me daan 'maseurke' en spraok ze ouch zoe aon. Veer rappeleren us nog zoe ein gekind te höbbe, 'Maseurke Linse'.

Later, zeet vaan Heylerhoff, oontstoonte ouch zoe soort vereineginge vaan maander, die ziech in naovolleging vaan de 'begijnen' de naom vaan *'Begaarden'* gaove.

Aander sjrijvers zien vaan meining, dat de naom moot aofgeleid weure vaan de hèllige *Begga,* de moeder vaan Pepijn vaan Herstal, die, zoe-es veer bij de historie vaan et kloester vaan de Witte Vrouwen al zaoge, versjeije kluusters heet gestiech.

Wee noe in dees zaak geliek heet, zölle veer mer neet perberen oet te make. In alle geval vinde veer in et begin vaan de daartiende iew al vermeld, dat ziech in Mestreech 'n vereiniging vaan maander gevörremp had, die et ambach vaan et preparere vaan et laken oet-oefende en in gemeinsjap wèrrekden en leefde, meh gein kloesterlinge waore en daan ouch gein ordekleid droge.

In 1268 evel naome ze de regel vaan Sint Franciskus aon en neumde

ziech *'Begaarden'*. Hun gezamelikke woening bevoont ziech in de *Witmekerstraot* op de plaots boe noe de hoezer vaan Mr. Dumoulin en Mr. vaan Geusau stoon.

Dao-oet bliek dutelik, dat de *Begaordestraot* gaaroet niks te maken heet en ouch zeleve noets gehad heet mèt de Begaorde, die dao neet gewoend höbbe. De naom 'Rue des Bégards', dee de Fransen in hunnen tied aon die straot gegeven höbbe, waor daan ouch abseluut oonzjus. Wat de naom 'Boogaardenstraat' wel beteikent, zölle veer heij mer neet oetrein pluize; dat zouw us te wied veure, veural umtot ouch euver dee naom gein einstummigheid besteit.

Naodat de Begaorde tot de Derde Orde waore touwgetrooie, stoont et kapittel vaan Slevrouwekèrrek hun de kapel vaan Sint Bartholomeius aof, die in dezellefde straot neven hun gemeinsjappelikke woening, meh miejer nao de kant vaan de Heijestraot touw laog. Door et verkriege vaan 'n aongrenzend terrein waore ze al gaw in staot 'n eigelik kloester te bouwe.

Wie einige jaore later e paar lede vaan hun kommunauteit ziech tot priester hadde laote wijje, verzeukde de Begaorde aon et kapittel vaan Slevrouwe um in plaots vaan de klein kapel, die allein veur hun eige gebruuk bestump waor, 'n groete kapel mèt 'n kèrrekhof te magen opriechte en um ouch openbaar kèrrekdeenste te magen hawwe. Dit woort hun in 1308 touwgestande, zoedat al korten tied denao 'n groeter nuij kapel verrees, touwgewijd aon de hèllige Michaël en Bartholomeius.

Oondertösse bleve de Begaorde doorgoon mèt in hun kloester hun ambach oet te oefene en lete ze ziech zellefs in 1453 in et gilde vaan de Lakewevers opnumme. Hun bedrief kaom tot groete bleui, zoedat ze dèkser es ins hun wèrrekplaotse môsten oetbreije. Veural nao de groete oetbreijing vaan 1484 woorte ze op d'n doer veur de euverige lakebewèrrekers vaan de stad zoe'n gevierelikke konkurrente, dat et gilde ziech bij de Magistraot góng beklaoge euver de sjaoi dee oondervoonde woort weges et groet getal weefgetouwe, dat de Begaorde in wèrreking hadde. Et gevolleg vaan die klach waor, dat in 1525 door et stadsbestuur woort bepaold, dat de Begaorde mèt neet mie es ach weefgetouwe mochte wèrreke.

Dit feit wörrep 'n eigenaordig leech op de sosiaal touwstande vaan ± 400 jaor geleije, boe e gemeintebestuur inkel op klach vaan vakgenote ziech et rech aonmaotigde, iemand oet vreis veur konkurrensie in de oetoefening vaan ze bedrief in die maote te bepèrreke, dat häöm woort veurgesjreve, wat veur umvaank dat bedrief mer moch höbbe. Naturelik köste de Begaorde, die same leefde, beterkoup wèrreke es de aander lede vaan dat gilde, die eder op ziech zellef stoonte, meh dat moch toch gei motief zien um hun zoedaonig hun vrijheid te benumme.

De Begaorde hi höbbe ziech um oonaongenaomhede te veurkomme, aon dat veursjrif gehawwe, alhoewel oonder protes.

Neven et oetoefene vaan hun ambach hele de Begaorde ziech ouch nog bezig mèt et geve vaan lieger oonderwies en vaan 'ne kursus in de beginsele vaan de Latijnse taol veur degene, die ziech wouwe veurbereije tot et vollege vaan lèsse aon de groete Latijnse sjaol vaan de Zjezwiete.

D'n iefer, dee ze in et begin bij et geve vaan dat oonderwies betuinde begôs evel op d'n doer te verslappe, zoedat hun sjaol al in 1765, dus daartig jaor veur de opheffing vaan hun kloester, weges mankemint aon lierlinge geslote woort.

De Begaorde voonten in de opbrings vaan hun ambach e ruim bestoon en kôsten et ziech mèt hun klein kommunauteit, die miestal neet mie es veertien lede tèlde, hiel good doen. Hun kapel waor daan ouch riek oetgestoffeerd, al bewieze de aw teikeninge, die nog vaan et inwendige vaan die kapel bestoon, dat ze noe neet euver väöl gooie smaak besjikde. Bekind waor allein 'ne prachtigen in ivoor gesnooie kruzefiks, 'n ech meisterwerrek, dee in 1796 is verdwene, me kin wel dinke boenaotouw.

Bij de opheffing vaan de kommunauteit en de sleting vaan et kloester waor dit bewoend door de provinsiaal *Compeers,* de prior *Dohmen,* 9 kloesterlinge en 4 broeders.

In 1798 woorte de gebouwe veur 2115 frangs aon parteklere verkoch.

8. De Duitse Orde.

De Duitse Orde waor ein vaan de drei geistelik-militaer gemingde orde, die oontstande zien tijdens d'n ierste Kruustoch nao de verovering vaan Zjeruzalem in et jaor 1099.

'nen Duitsen edelmaan, boevaan de naom neet bekind is, dee 'ne pelgrimstoch nao et Hèllig Land had oondernome, vestigde ziech mèt z'n vrouw en kinder in Zjeruzalem en stèlde zien hoes ope veur behoeftige Duitse pelgrims, die rös en oppassing nudig hadde nao de groete vermeuienisse vaan de geweldige reis. Laanksamerhand kaome miejer Duitse families nao die stad touw en vollegden et veurbeeld vaan hunne landgenoot. Dee z'n orizjineel woening woort vergroet en tot hospitaol ingeriech, terwijl d'r 'n kapel woort bijgeboud, touwgewijd aon Slevrouw. Door gifte vaan sjaritabel persoene oondergóng dat hospitaol gaw 'n groete oetbreijing; ouch slote ziech geregeld väöl persoene bij de stiechter aon um häöm bij et verzörrege vaan de kraanke behóllepzaam te zien.

Et doorde daan ouch neet lang of dao vörremde ziech tössen al die lui 'n kommunauteit vaan Duitsen adel, die ziech oonder de regel vaan St. Augustinus en oonder de besjerreming vaan Slevrouw stèlde mèt et doel, de pelgrims tege de oongeluivige te verdiedige en hun in geval vaan krenkde te verzörrege. Ze neumde ziech ‘Duitse Hospitaalridders van O.L. Vrouw van Jerusalem’ ofwel ‘Ridders van de

Duitse Orde'. In 1911 heet paus Celestinus III de orde goodgekäörd. Et oondersjeijingsteike, hun verliend door de patriarch vaan Zjeruzalem, bestoont oet 'ne groete witte mantel, boe-op e zwart kruus. Dat waor de drach veur plechtige gelegenhede. In hun hoezer droge ze 'ne zwarte mantel, bezat mèt e zwart kruus, dat aofgebäörd waor mèt e wit rensje.

Naodat in 1187 Zjeruzalem door de Saracene heroverd waor, höbbe de Duitse Ridders twie jaor laank niks kinnen oetriechte, meh al in 1189, bij et belèk vaan St. Jean d'Acre, leefde de Orde weerum op, doordat einige börregers oet Breme en Lübeck et good veurbeeld gaove bij et oppasse vaan de kraanken en iers daonao is door tössekoms vaan d'n Duitse keizer Hendrik IV de Orde daan ouch door de paus goodgekäörd.

Door dee sameluip vaan umstandighede is et gekomme, dat d'n hoofzetel vaan de Orde tot op et ind vaan de daartiende iew is gevestig gewees in St. Jean d'Acre totdat die vesting werum door de Saracene woort ingenome.

Al in 1226 begaof ziech 'n deil vaan die Duitse Ridders nao Europa um de keuning vaan Pole bij te stoon in z'ne stried tege de weuste heidense Pruse. Nao de val vaan St. Jean d'Acre woort de ganse Orde vaan oet et Hèllig Land euvergebroch, iers nao Venesië, daonao nao Marburg en eindelik in 1309 nao Mariënburg, boe de impozante gebouwe ouch noe nog aon de groete mach en de bleui vaan die Orde doen dinke. Die mach bereikde häör hoegtepunt in et begin vaan de vieftiende iew. Wie evel häöre groetmeister Albert vaan Brandenburg ziech bij de Reformasie had aongeslote, kaom de sjääring en vollegde ouch gaw et verval. De katteliek gebleve ridders vestigde ziech toen in Zuid-Duitsland.

De Duitse Orde bestoont in et begin oet drei klasse: Priesters, Ridders en, wie me ze hèdde, 'Wapenknechten'. Dees lèste klas is evel al in de veertiende iew verdwene.

De Orde waor ingedeild in twellef Landkommanderieë of Balies, die, weer oonderverdeild waoren in kommanderieë. Ein vaan de Landkommanderieë umvadde Braobant, de 'Landen van Overmaes', et Prinsbisdom Luik en et Rienland; de zetel daovaan waor gevestig in B è l z e en woort geneump: 'De Biesen', weges dat dao zoeväöl reet en wisse greuide. Later, wie in Mestreech 'n kommanderie waor oontstande, gaof me die de naom vaan: 'D e N i e u w e B i e s e n' en gông me de Landkommanderie vaan Bèlze 'D e O u d e B i e s e n' neume. De gebouwe vaan die 'Oude Biesen' bestoon nog tösse Veldwezelt en Bèlze en geve door hunnen umvaank en hun impozant uterlik nog e good idee vaan de mach en riekdom vaan dees Orde. In Mestreech is vaan alles, wat dao gestanden heet, gaaroet niks mie euver. Allein de naom leef nog veurt in de 'B i e s e n w a l'.

Sommige aw sjrijvers höbben aongenome, dat al in etzellefde jaor,

wie de Duitse Orde nao Europa is gekomme, dus in 1226, ziech ouch al ridders in Mestreech bevoonden höbbe. In alle geval sjijne die daan in et begin neet samegewoend te höbbe, want iers in 1280 is heij 'n kommunauteit vaan hun Orde gevörremp. In dat jaor jummers boude ze 'n hoes, woersjienelik op dezellefde plaots, boe later de gebouwe vaan de Kommanderie zien opgeriech.

De stiechting vaan de ierste gebouwe vaan de Mestreechse kommanderie dateert vaan et jaor 1362, wie Reinier Hoen vaan Hoensbroeck, destijds landkommandör vaan Bèlze, e groet terrein in eigendom verkreeg, boevaan al in 1358 'n deil door de pastoer vaan Sint Mattijs, Jan van Riempst, en door et kapittel vaan Sintervaos aon de Duitse Orde waor aofgestande oonder kondisie, dat dao 'n kapel zouw weure geboud. Op dat terrein noe boude Reinier Hoen de kommanderie, ‘De Nieuwe Biesen’.

In et begin waore dees ‘Nieuwe Biesen’ neet väöl mie es e refuzjiehoes vaan de Landkommanderie vaan Bèlze, boe de landkommandör en z'n ordelede in tied vaan noed e veilig oonderdaak voonte. Op d'n doer evel höbbe de landkommandörs de geweente aongenome, ziech miestal in Mestreech op te hawwe.

Of dao aon et huid vaan de ‘Nieuwe Biesen’ oets 'nen eigelikke kommandör gestanden heet, weurd in twiefel getrokke, umtot geinen eine persoen bekind is, dee die wierdigheid zouw höbbe bekleid. Welliech höbbe de landkommandörs, veural sedert ze heij zien komme woene, tegeliek de funksie vaan kommandör euver et ordehoes in Mestreech vervöld.

Bij et belèk vaan Mestreech in 1579 door de Spanjaarde oonder d'n hertog vaan Parma, boebij de stad zoe geweldig väöl te lijjen heet gehad, zien de gebouwe vaan de ‘Nieuwe Biesen’ zoe good es gans verwoes en et heet gedoord tot 1586, ie ze weer herstèld waore. Dat oponthaajt waor te wieten aon 'n kwestie tössen et bestuur vaan de stad en de landkommandör Hendrik vaan Ruysschenberg, dee beweerde, dat neet de Spanjaarde, meh de Mestreechteneers zellef de gebouwe verrinneweerd zouwen höbbe. De Magistraot wouw ziech evel niks vaan de zaak aontrèkke, meh eindelik besloot heer toch, es tegemootkomming, aon de kommanderie vrijdom vaan alle belastinge, stadslaste en boetegewoen oorlogskontribusies te verliene. Boetendien woort aon de Orde touwgestande um de poort, die vaan häör eigendomme oonder de stadswal door touwgaank gaof nao de Maos, weer te opene. Et is dees poort, die oonder aandere later aanleijing heet gegeve tot de geheimzinnige euverlievering en de benkelikke verhaole, boe-op veer strak zölle trökkomme.

En zoe verreze daan in 1586 de kommanderiegebouwe en de kèrrek, die tot et jaor 1825 höbbe blieve bestoon en boevaan de euverbliefsele in dat jaor zien opgeruimp in verband mèt d'n aonlèk vaan et kanaal nao D'n Bosch, de ‘Zuid-Willemsvaart’.

De kèrrek laog op de plaots, boe allewijl de verbindings-errem vaan de Bassing nao de Maos ziech oetstrèk, terwijl de hoof- en neve-gebouwe ziech bevoonten op de terreine vaan et tegenwoordig pepierfebrik, of, wie et vollek zeet, et loommelfebrik. Veurts behuurde bij de Kommanderie 'ne groete boongerd, de *'Biesenboomgaard'* geneump, dee bij d'n aonlèk vaan et kanaal is oetgegraove tot Bassing, terwijl de grond daovaan heet geleend veur et ophuge vaan de terreine tösse de Bassing en de Maos.

Op et heijbij aofgedrök pleetsje zuut me de Bassing in d'n iersten tied naodat ze waor oetgegraove. Links op d'n achtergroond stoon nog de tores zoonder kap vaan de Sint Antoniuskèrrek, e bewies, dat me toen nog neet begôs waor mèt et graove vaan et kanaal vaan Mestreech nao Luik. Rechs is te zien 'n deil vaan de Bosstraot mèt et ierste gebouw vaan et febrik vaan Régo. In et midde steke de tores oet vaan de Sinterklaoskèrrek, et stadhoes, Sint Mattijs, Sint Jaan en Sintervaos.

Bij de werreke veur deze kanaal-aonlèk zien versjeije kelders en oondergrondse geng oontdèk, die evel niks bezunders opgelieverd höbbe. Wel heet me op 'n plaots 'nen awwe stein opgegraove, dee et vollegend opsjrif droog: 'Anno 1585 is dieser bauw in Gottes namen durch de ser Edlen und Gestrenger Herr Henrich van Ruisschenberg, Landcommanteur, uit den gronde fundiret und gebauwet. Der Herr verlene genade das er tot seinen gottlichen lobe en vrede bewonet werde'.

De kèrrek waor e groet gotiek gebouw vaan ei sjeep mèt veer zijkapelle, boe-in de standbeelde vaan versjèllende kommandörs opgestèld waore. D'n hoegen altaor waor e kunsstök vaan houtsnijwerrek en verseerd mèt de waopes vaan de femilie van Wassenaar ter herinnering aon eine vaan häör lede, die deen altaor aon de kèrrek had kado gedoon. D'n ölleger, dee es eine vaan de sjoenste vaan de stad woort gereump, waor aofkomstig oet de aw Minnebreurekèrrek op de Pieterstraot.

D'n deens vaan de kèrrek waor touwvertroud aon vief priesters, lede vaan de Orde, die in de kommanderie woende en bij plechtighede, zjus wie de ridders, de witte mantel droge.

De gebouwe vaan de 'Nieuwe Biesen' waore zier oetgestrèk. Ze bevadde de woening veur de priesters en de ridders, vaan de landkommandör, z'ne raodsmaan en rintmeister en daan 'n aontal kamers ten deenste vaan de prins-bissjoppe vaan Luik, die bij hun verblief in de stad dao altied hunnen intrèk naome, naodat ze in vreugeren tied, beveurbeeld in de ierste jaore vaan de zestiende iew, miestal gelozjeerd hadden in et hookhoes vaan de Groete Staat en de Hellemestraot, et 'Hof van Luik' of 'de Winckel' geneump, boe oonder aandere bissjop Jan vaan Horne lang gewoend heet.

De ridders vaan de Duitse Orde woorte beneump door et kapittel vaan de twellef landskommandörs, boevaan dee vaan de 'Oude Biesen' prizzedent waor. Miestal heel, sedert dee prizzedent regelmaotig in

DE PLAOTS VAAN DE BIEZEBOONGERD (BASSING) (blz. 144)

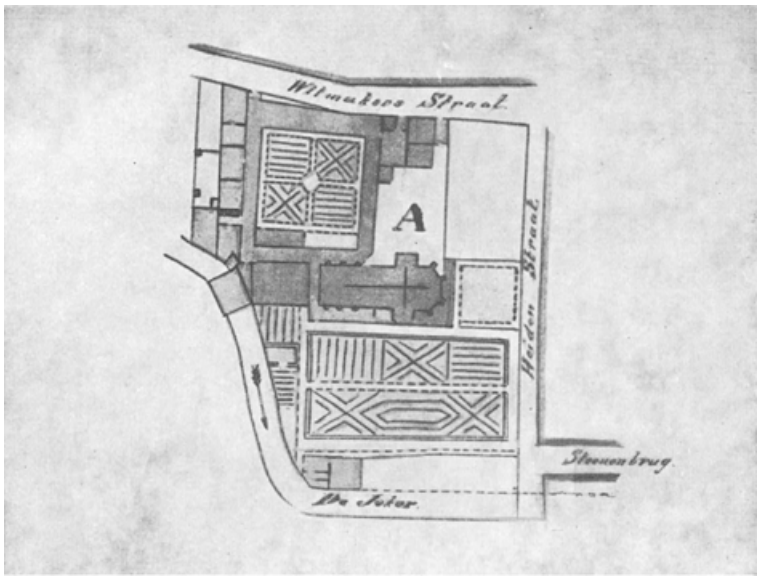

BEGAORDE-KLOESTER (blz. 139)

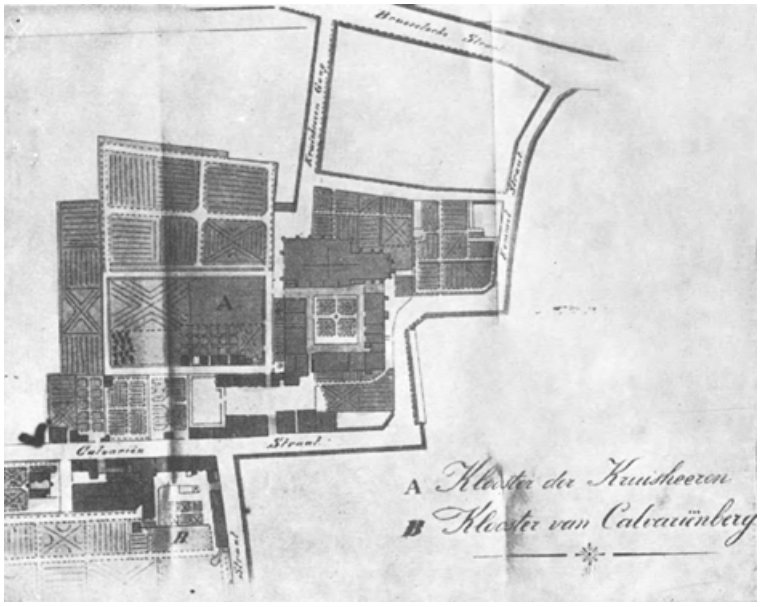

KRUUSHIERE-KLOESTER (blz. 149)

Mestreech ze verblief had, et kapittel z'n vergaderinge heij in de stad. De touwlaoting vaan dee nuij gekoze ridders had mèt groete plechtigheid plaots, die 'n massa vollek nao de kèrrek lokde. Wienie de landskommandör, umgeve vaan de kommandörs en de ridders, op de koer hadde plaots genome, woort de kandidaat binnegeleid. De landskommandör góng de trappe vaan d'n hoegen altaor op en d'n touwkomstige ridder in et zwart gekleid, lag d'n eid vaan zuverheid, erremooi en gehoerzaamheid aof. Daonao woort heer door de jongste ridders mèt de komplete waoperösting bekleid en trökgeleid nao d'n altaor, boe de mès begôs. Bij et evangelie trokken alle kommandörs en ridders hunnen dege um te getuige, dat ze bereid waore, hun blood te geve veur et gelouf. Nao de offerande zegende de priester, dee de mès doog, d'n dege vaan d'n touwkomstige ridder en gaof 'm aon et ajtste ordelid, dee 'm weer aon de kandidaat ter hand stèlde. Daan zóngen alle aonwezige de 'Veni Creator', de landskommandör trok z'nen dege en gaof daomèt drei sleeg op d'n hellem vaan de kandidaat, dee deze op z'ne kop droog, oonder et oetspreke vaan de wäörd: 'In Gottes, St. Marien und St. Georgen ehr. Vertrag dieses und Keines mehr'. Dao-op kraog et touwkomstig lid de spaoren aon, boe-op hääm in de sakkerstei z'n waoperösting woort oetgedoon. Werum in et zwart gekleid woort er trökgeleid nao d'n altaor, boe de priester hääm de gewijde witte mantel um z'n sjouwers hóng. Nao d'n 'Agnus Dei' gaof de landskommandör aon de nuije ridder de akkolaad. Es de mès oet waor zóngen alle aonwezige d'n 'Te Deum'. Op d'n daag vaan zoe'ne 'F e i e r l i c h e r R i t t e r s c h l a g' woort in de kommanderie e groet bankèt gehawwe, boe d'n adel vaan de umstreke en de hoegste wierdigheidsbekleiders vaan de stad mèt aonzaote.

De lèste groete plechtigheid vaan deen aard had in Mestreech plaots op 4 oktober 1750, wie de baron Gross von Trockau tot ridder woort geslage. Later woorte de seremonies invoudiger gemaak en veural ouch op et bankèt väöl bezuinig. Et kaom op d'n doer te deur oet veur de kandidaat, dee alles vaan zoe'nen daag zellef môs bekostige. Franquinet meint nog wel, dat ouch nog in 1766 zoe'n plechtigheid op awwerwètse sjaol heet plaots gehad, meh dao is niks mèt zekerheid vaan bekind. In lateren tied waor de 'Ritterschlag' ouch neet mie touwgaankelik veur et publiek.

De kondisies um es ridder touwgelaote te weure, waore hiel streng. Me môs vaan awwe militaeren Duitsen adel zien, boe-oonder ouch begrepe waor d'n adel vaan et prins-bisdom Luik en dee vaan Holland. Daan môs me e noviziaat vaan ei jaor in ein vaan de hoezer vaan de Orde doormake. Veur 1578 môste de postulante ouch gedeend höbben in et ein of aander leger. In dat jaor woort beslote, dat de nuije drei jaor zouwe deens doen in 'n vesting op de grenze vaan Turkije en dao aon alle gevechte deilnumme, boevaan ze later de sertifikate, aofgegeve door de vesting-kommendante, inlievere môste.

Allein degene, die kommandör waore, kôste mètgenete vaan de inkomste vaan de Orde. Um deen titel te kriege môs me teminste eine veldtoch in deens vaan 'ne vorstelikke persoon of vaan 'n mogendheid mètgemaak höbbe.

Op d'n doer is et verliene vaan de kommandörstitel oontaard in e middel um gunstelinge te beveurdeile, die d'n eine of aandere keuning of prins 'nen deens wouw bewieze, zoonder dat z'n eige finansies demèt gemeuid waore. Dit misbruuk is daan ouch de veurnaomste oerzaak gewees, dat die middeliewse instèlling, die al lang gein reije vaan bestoon mie had, tot aon de Franse Revolusie häör leven heet kinne rèkke.

Eindelik heet ouch dees orde, zjus wie alle kloesterordes, et moten opgeve, naodat bij et belèk vaan 1794 de gebouwen en e groet deil vaan de kèrrek in brand gesjoten en verwoes waore. De kunswerreke, die door et vuur gespaord waore, boe-oonder ziech hiel vääl prachtig zèlleverwerrek bevoont, gónge naturelik in de riechting vaan Paries.

Wie veer al eve gezag höbbe, is aon dees kommanderie 'n aw euverlievering verboonde, die inhèlt, dat in vreuger tijje in de kelders vaan die gebouwe 'n geheim eksekusie-plaots bestoont, boe-in ziech e vreiselik foltermesjien zouw höbbe bevoonde, de zoegenaomde '*Iezere Juffrouw*'. Dat mesjien had de vörrem vaan 'n vrouw en waor gans vaan staol. Woort iemand mèt dat vrouwebeeld in aonraking gebroch, daan openden et ziech iers en umerremde daonao et slachoffer, terwijl vaan alle kante sjerrepe metser te veursjien kaome, die et liechaam vaan deen erreme mins in korten tied zoedaonig doorkerrefde, dat vaan dat liechaam niks mie euverbleef es 'n massa zoonder vörrem, die door e look terechte kaom in e soort riool en zoe woort weggespeuld nao de Maos en dao-in verdwijnde, terwijl geinen haon mie nao et slachoffer krejde.

Dao woort vertèld en door et vollek ouch geluif, dat noe en daan vreemde persoene vaan hoegen adel, die et ein of aander misdrief op hun geweten hadde, en zellefs ouch oonsjöldige, die d'n ein of aandere in de weeg stoonte, dao op die geheimzinnige en benkelikke maneer nao d'n aandere wereld woorte gehollepe.

Wie of me ouch op de plaots later gezeuk en gegraoven heet, noets is e spoor vaan die 'Iezere Juffrouw' oontdèk gewoorde. Wel voont m'n in 1780 bij et doen vaan opgraovinge aon de vestingmoer, dee achter d'n hoof vaan de kommanderie umleep, 'n oondergronds vertrèk, meh dat had niks bezunders es 'n prachtige mallebere sjouw, verseerd mèt de waopes vaan versjeije adelikke families en moot, wie m'n aonnump, deil höbben oetgemaak vaan e gebouw, dat later is bedolleven oonder de groondophuginge, die dao zien aongebroch ter versterreking vaan de verdiedegingswerreke.

Meh de aofgelege plaots vaan die kommanderie-gebouwe op d'n utersten oethook vaan de stad, de aonwezigheid vaan vääl somber en luguber vertrèkke oonder de groond, vaan peekdonker geng en akelikke

gewelleve en daan nog et bestoon vaan die geheimzinnige poort, die oetgaank gaof nao de Maos, mote de sjoevertige verhaole, die eus veurawwers ziech euver de ‘Iezere Juffrouw’ doge, in de hand höbbe gewèrrek.

Welliech moot de bron vaan dees euverlievering gezeuk weuren in Wesfale, boe, zjus wie in wijjeraof gelege streke vaan Duitsland, oonder d'n adel geheim genootsjappe bestónge, die tot doel hadde, de maotsjappij te zuvere vaan gevierelikke of sjääjelikke eleminte, die de adelikke geslachte oontseerde, terwijl die zuvering daan op zoedaonige maneer plaots had, dat daodoor de betrokke families neet in opspraok kaome.

Et is naomelik bekind, dat in Duitsland dèks persoene plotseling verdwijnde, zoonder dat nog oets get vaan hun vernome woort en zoonder dat me te wete kôs komme, wat mèt hun gebäörd waor. Et kaom weliswoer noe en daan ins veur, dat zoe'ne verdachte persoen z'n vrijheid trökkreeg, meh daan had me zoe geheimzinnig mèt 'm umgesproonge, dat heer gaar neet wis, boe heer gewees waor en mèt wee heer in aonraking gebroch waor.

De oonvoldoende kinnes vaan die touwstande in et boeteland, geveug bij et feit, dat de ridders vaan de Mestreechter kommanderie vääl betrèkkingen oonderhele mèt d'n Duitsen adel, höbbe naturelik ouch mètgewèrrek um et gelouf aon et bestoon vaan die ‘Iezere Juffrouw’ in et leve te hawwe.

Dao is eindelik nog 'n aander feit, dat aon et veurtbestoon vaan die euverlievering voedsel heet gegeve. Door de lede vaan dees kommanderie naomelik, die, zoe-es veer al gezag höbbe, vrij waore vaan alle belastingen en laste, woort 'nen oetgebreide smókkelhandel gedreve, boebij veural 's nachs de waore per poont stiekem door de geheimzinnige poort vaan oet de Maos tot binnen et terrein vaan de orde woorte gebroch. Wienie daan laat in de nach op de Maos e sjerrep fluitsienjaal door d'n duuster kloonk, boemèt de smókkeleers hun trawante vaan de kommanderie waarsjoude, daan zagte ziech de gooi Mestreechteneers: ‘dao weurd weer iemes in de errem vaan de Iezere Juffrouw gebroch’, en daan maakde ze ziech e kruus en beijde veur d'n oongelökkige sjellem, dee ze leve op zoe'n versjrikkelikke maneer góng eindige, terwijl me binnen in et gebouw ziech mesjiens zaot te verkneukele euver de behawwe aonkoms vaan de smókkelwaor en et veuroetziech op e zeut winske.

Et is daan ouch gaar neet oonmeugelik, dat et gelouf aon de ‘Iezere Juffrouw’ inderdaod is in de hand gewèrrek door de lede vaan de Duitse Orde zellef, zoe-es ouch sommige sjrijvers veroonderstèlle, um op die maneer de minse veural es et duuster waor op respektabelen aofstand te hawwe en zoe hunne smókkelhandel deste oongesteurder te kinnen oetoefene.

Mèt de behandeling vaan de DUITSE ORDE höbbe veer de kluusters

besproke, die ziech in de periood vaan 1200 tot 1280 in Mestreech vestigde.

Nao 1280 volleg, wie veer al gezag höbbe, 'nen tied vaan 154 jaor, boe-in gein inkel nuij kloester heij opgeriech woort.

Die mager jaore weuren in 1434 weer aofgeslote door de orde vaan

9. De Kruushiere.

Es stiechter vaan de orde vaan de Kruushiere weurd geneump Theodorus de Celles, aofkomstig oet Celles, e liengood vaan et bisdom Luik, bij Dinant. Heer naom deil aon d'n ierste kruustoch nao et Hèllig Land oonder keizer Frederik Barbarossa, meh kierde nao dee keizer z'nen doed trök mèt de bissjop vaan Luik, Radulf, dee onderweeg kaom te sterreve. Nao in Zuid-Frankriek tege de ketterse sekte vaan de Albigenze gepreek te höbbe, deilden heer nao z'nen trökkier in Luik aon de nuije bissjop, Hugo de Pierrepont, ze veurnumme mèt um ziech gehiel vaan de wereld aof te sjeije en vaan z'n wierdigheid es kanunnik vaan Luik aofstand te doen. De bissjop sjoonk 'm de kapel vaan Sint Theobald bij Hoei, boe Theodorus ziech mèt veer aander priesters vestigde, ziech veural aon de veriering vaan et Hèllig Kruus wijde en de regel vaan Sint Augustinus aonnaom.

Daomèt waor de grondslaag gelag veur de orde vaan de Kruushiere, wat gebäörde in 1211.

Oondertösse waor evel ouch al in Italië 'n orde vaan et Hèllig Kruus gestiech, evezier oonder d'n invlood vaan de kruustochte. Dees woort in 1216 mèt die vaan Luik tot éin orde vereinig en Theodorus de Celles es algemeinen euverste aongestèld, meh al in 1248 sjeijde ziech de Italiaonse Kruushiere werum aof, leide 'n alles behalleve florissant leven en woorten in 1656 door paus Alexander VII opgeheve.

Daotegeneuver bleuide de Luiker orde in hoege maote. E groet aontal kluusters verrezen aon alle kante, o.a. in Namur (veur 1250), Paries (veur 1277), Luik (1273), Doornik (1298), later in Kölle (1307), Caen (1357), St. Agatha (1371), Aoke (1372) en Vinlo (1399).

In 1410 waor aon de priors vaan al die kluusters de verpliechting opgelag um eder jaor et algemein kapittel te komme bijwoenen in Hoei, de verbliefplaots vaan de Magister-Ginneraol vaan de orde. De priors oet de streke vaan de Maos en de Rien naome daan gewoenelik hunne weeg euver Mestreech, boe ze bij de geistelikheid vaan de stad lozjeerde. Meh in de jaore, dat in Mestreech hèlligdomsvaart waor, hadde de priesters miestal gein plaots veur hun, zoedat ze daan bij de börregerij oondergebroch môste weure. Zoe waor et beveurbeeld ouch gegaange in et jaor 1433 en, wie de priors et jaor d'rop trökkaome, knuipde de Mestreechter patrisiër Egidius vaan Elderen, ouch wel vaan Vleijtingen geneump, de relasies werum mèt

hun aon en stèlde tot hun besjikking vief huiskes op de Kommel, die heer hun mèt d'n hoof, dee daobij laog, korten tied denao in vollen eigendom aofstoont oonder kondisie, dat op die terreine e kloester en kèrrek vaan hun orde zouw weure geboud.

Dees sjinking woort in 1436 door et Ginneraol-kapittel vaan Hoei aongenome, terwijl daonao vaan de bissjop vaan Luik en vaan et kapittel vaan Sintervaos touwstumming tot bouwe woort verkrege. D'n deke vaan Sintervaos stèlde daobij dees kondisie: de Kruushiere mochten op de Kommel 'n kèrrek en e kloester bouwe, dao hun kèrrekelikke deenste verriechte en 'n vrij begraofplaots höbbe. Op zoon- en fiesdaog evel mochte ze in hun kèrrek neet preke op dezellefde ore es boe-op in Sintervaos en Sint Jaan gepreek woort. Es erkinning vaan et patternaatsrech vaan die twie kèrreke môste de Kruushiere eder jaor twee vaat rogge opbringe aon Sintervaoskapittel en zès vaat aon de pastoer vaan Sint Jaan.

Naodat de touwstumminge verkrege waore woorte de hoezer op de Kommel tot veurluipig kloester ingeriech; e houte höllepkèrrekske mèt e struje taak woort gezat op de plaots vaan de later geboude en nog bestaonde kèrrek.

Neet lang daonao kochte de Kruushiere vaan zekere Willem de Gruyter nog vief hoezer mèt terreine neven et noedkèrrekske gelege en tijdens de hèlligdomsvaart vaan 1440 woort d'n ierste stein gelag veur de koer vaan de groete kloesterkèrrek. Wijl me tegeliekertied e begin maakde mèt de bouw vaan e nuij kloester, sjote de wèrrekzaamhede aon de kèrrek neet vlök op, zoedat de koer iers in 1459 veerdig waor. Bij die koer woort dadelik 'nen tore geboud, veurzeen vaan klokke, oor- en slaagwerrek. De spits vaan d'n tore leep oet in 'ne vergölde bol, boe-op e kruus en 'nen haon.

De koer, in laat-gotieke stijl opgetrokke, woort door ach groete vinsters verleech. Ze is hiel groet in verhajding tot et euverige, later bijgeboude deil vaan de kèrrek, e versjijnsel, dat bij zoegenaomde koerkèrreke in kluusters dèks veurkump. De elegante eikenhoute koerbenk, verseerd mèt de beelde vaan Slivvenier mèt Z'n twellef apostele, woorten in 1462 op de koer geplaots en in de zevetiende iew door nuije vervaange. De beelde vaan de aw benk woorte toen in de reefter gezat.

In 1480 sloog de bliksem in d'n tamelik hoegen tore en riechde dao groete sjaoi aon, zoedat et bouwwerrek groetendeils vernuijd môs weure. Me heet 'm toen evel neet mie zoe hoeg opgetrokke es iers. Ouch de klokke waore daonig gesjendeleerd; de ripperasie woort opgedragen aon de klokkegeter Joannes Stampart vaan Heugem. (Dao hoof me allewijl gein klokkegeters mie te zeuke!)

Naodat de koer veerdig waor heet de verdere bouw vaan de kèrrek langen tied gedoord, veurnaomelik wijl et nudige kapitaol oontbraok en de Kruushiere jaore laank gein ander geld veur et werrek disponibel hadden es etgeen ze kôsten euverspaore. Teikenend veur de geis vaan

deen tied en veur de godsdeenszin vaan de börregers waor, dat versjeije ambachslui oet de naobersjap ziech aonbooie um in hun vrij ore t'r iere Gaods aon de kèrrek en et kloester te wèrreke. Vaan twie vaan hun zien de naome nog bekind. Et waore de metseleers Goswijn Rademakers en Laurentius Passers. Zoe kôs de kèrrek, e gebouw mèt drei sjepe, in 1509 es veerdig besjoud weure.

Ouch et geldelik beter gesitueerd deil vaan de börregerij leet ziech neet oonbetuig: altaore, karpètte, koperwerrek en neet minder es vief kelleke woorten aon de Kruushiere gesjoonke. Daoneve droge nog de lede vaan de in die kèrrek opgeriechde broedersjappe vaan et Hèllig Kruus en vaan Sint Michaël et hunt veur de inwendige versering bij.

Nog moot vaan dees kèrrek vermeld weure, dat ziech aon de zuidkant bove de kapel vaan Slevrouw e nachkoer bevoont, dat mèt de ierste verdeping vaan et kloester in verbinding stoont en boe-op ziech ten deenste vaan de nachtelikke offisies ouch 'ne kleinen ölleger bevoont. Wijjer bezaot die kèrrek op de groete koer e s a k k e r m i n t s h u i s k e , dat door d'n deke vaan Sintervaos, Nicolaas van der Straeten, gegeve waor. Wee ziech neet good kin veurstèlle, wat e sakkermintshuiske is, moot mer ins goon kieken in de kèrrek vaan Meerse. Dao steit op de koer nog eint, en 'n hiel sjoent.

Wat et kloester betröf, dat bestoont wie veer al gezeen höbbe, in et begin oet de vijf aon de orde gesjoonke huiskes. Wie oetbreijing nudig bleek, heet me die huiskes door middel vaan twie vleugelgebouwe mèt de kèrrek verboonde. Dit werrek is zier geleidelik oetgeveurd nao aonkoup vaan diverze persiele en terreine. De westelikke verbindingsvleugel, boe-in noe de laboratoria vaan et ‘Rijkslandbouwproefstation’ zien oondergebroch, woort bestump veur reefter, keuken en studiezaol, terwijl daobove de celle vaan de kloesterlinge laoge. D'n oostelikke vleugel, dee noe in gebruuk is veur de administrasie vaan dat proofstation, bevadde de kapittelzaol, de woening vaan de prior, kraankekamers, bibeljeteek en lozjeervertrèkke.

Roontelum hun kloester kraoge de Kruushiere nog d'n eigendom vaan versjèllende terreine, die gedeiltelik veur kèrrekhof woorte bestump, terwijl de res woort gebruuk tot et make vaan touwgangsweeg nao de Kommel, de Kalvariestraot en de Kruushieregaank, boevaan de kloesterterreine door poortgebouwe aofgeslote waore. Vaan ein vaan die poortgebouwe besteit nog e t s t e i n e p e u r t s j e o p d e K o m m e l , boe v'r nog in de sluutstein vaan de baog e kruiske oetgebeiteld kinne zien.

Zoe-es veer nog op vaandaog d'n daag aon et mèt groete zörreg gerestoreerd en zoeväöl meugelik in z'nen awwen touwstand trökgebroch kloester kinne zien, trok dat de aondach door elegansie vaan stijl en lijne, et bèste te vergelieke mèt 'n klein abdij en naodat noe ouch aon de kèrrek häöre vreugere luuster is trökgegeve, is dat kloester-kompleks nog ein vaan de sjoenste seraode vaan Mestreech en ein vaan de

bèste getuige veur de smaak en de kunszin vaan vreuger geslachte.

In et begin hele de Kruushiere ziech veurnaomelik bezig mèt hun geistelikke oefeninge en et bedene vaan hun kèrrek, terwijl ze hunnen euverigen tied besteiden aon de studie en et aofsjrieve, verluuchten en inbinde vaan beuk. Hun handsjrifte waoren euveral zier gezeuk.

Wie evel de bookdrökkuns mie en mie bekind woort en ouch Mestreech in 1552 z'n *ierste drökkerij* had gekrege (vaan *Jakobus Bathen,* d'n iersten drökker in et gans bisdom Luik), lagte de Kruushiere ziech op aander werrekzaamhede es kopieerwerrek touw, veurnaomelik op et bedene vaan aander kèrreken en kapelle. Zoe doge ze beveurbeeld de kèrrekelikke deenste in et kloester vaan de Cellebroeders, die zellef gein priesters in hun orde hadde, en vinde veer hun ouch es 'custodes' (bewaorders) vaan de kèrrek vaan Sint Meerte in Wiek. In de vrouwekluusters vaan de Grauwzusters, Sepulchrijne en vaan Sint Andrees belasde zij ziech evezier mèt d'n deens vaan de kèrrek.

Door hun optrejje nao boete stoonte ze bij de euverheid vaan de stad en ouch bij de börregerij in hoeg achting; väöl jonglui oet de stad trooie tot die orde touw, zoedat in de zestiende iew de groetste hèllef vaan de Kruushiere heij oet Mestreechteneers bestoont.

In et naojaor vaan 1529 braok in Mestreech en umstreke 'n vreiselikke peskrenkde oet. De Mestreechteneers neumde ze *'d'n Ingelse zweit'.* Die krenkde vertuinde ziech bij de minse miestal sebiet, had in de regel binne de 24 ore d'n doed tot gevolleg en maakde doezende slachoffers. Bij die gelegenheid oondersjeijde ziech ouch de Kruushiere door hun höllepveerdigheid, boeveur ze vaan de Magistraot vaan de stad e zier loffelik sjrieves en 'ne kado in geld kraoge.

Vaan d'n aandere kant woorte vaan de Kruushiere, wie ouch vaan de mieste aander kluusters, herhaoldelik zwoer offers gevraog. Zoe dèks es naomelik de stad, de bissjop vaan Luik of zellefs de paus in finansjeel meuielikhede verkierde, waoren et ouch de kluusters, die gesjat woorte en hun aondeil in de belasting te betaolen hadde. Zoe góng et in 1532, wie keizer Karel V höllep vroog in z'ne stried tege de Törreke, boeveur de bissjop vaan Luik 150 ruters en 465 maan vootvollek môs lievere en oonderhawwe. Zoe góng et in 1535, wie Mestreech door de tiedsumstandighede op zwoer laste waor komme te zitte, die door et heffe vaan e maol- en waoggeld môste weggewèrrek weure. Toen woorte de euverste vaan de Kruushiere, de Beijert, de Witte Vrouwe, vaan Sint Andrees en de Nieuwenhof op et stadhoes gerope um et opbringe vaan hun aondeil in die belastinge te bespreke. De euverste vrogen oetstèl um iers mèt hun kapittels te deliberere, ie ze hun antwoord zouwe geve, meh de belastinge höbbe ze toch betaold. In 1542 môste ze weer hun aondeil opbringe um Karel V te hellepe in z'nen oorlog tege de keuning vaan Fraankriek en in etzellefde jaor nog kaom et stadsbestuur weer geld vraoge veur et versterreke vaan de vestingwalle en et make vaan loupgraove; boetendien môste de kluus-

ters hun aajt koper aofstoon veur et gete vaan kanonne.

Wie veer al vreuger gezeen höbbe, is väöl gesjreven en gevreven euver et zoegenaomp oetmaorde vaan de stad in 1579, naodat ze door de Spanjaarde oonder d'n hertog vaan Parma waor ingenome. De lezer zal ziech nog wel rappelere, wat vaan al die euverdreve verhaole nao e grondig histories oonderzeuk is euvergebleve. Väöl mie minseleves zien daan ouch gevallen es slachoffers vaan de pes, die es gevolleg vaan d'n hoongersnoed en d'n elend et jaor d'rop in Mestreech oetbraok, en die ouch et kloester vaan de Kruushiere neet gespaord heet. Veer vinde naomelik aongeteikend, dat, wie op 16 juni 1580 de Magister-ginneraol vaan dees orde. *Willem vaan Heynsberg*, et kloester vaan Mestreech bezeukde, de ganse kommunauteit op éine persoen nao tengevollege vaan de pes waor oetgestorreve. Deen eine, *Jan vaan Randenrade*, woort toen tot ‘custos domus’ (hoesbewaorder) aongestèld en is trouw op z'ne pos gebleve.

Veur dat belèk begôs, hadde de Kruushiere et veurnaomste deil vaan hun bibeljeteek nao Aoke euvergebroch. En ze hadde daobei good gedoon. Want kèrrek zoewel es kloester hadde vaan et bombardemint väöl te lijje, terwijl de hoezer in d'n umtrèk, die aon et kloester touwbehuurde, op 'n rewien leke. Wijl et geld um alles te ripperere oontbraok, môste versjèllende kosbaarhede verkoch weure. Et doorde daan ouch tot ontrint 1600, ie de Kruushiere deen tegeslaag einigsins te bove waore gekomme en nog langer, ie et kloester werum behurelik bevollek waor. In 1615 bestoont de kommunauteit nog pas oet nege lede.

En d'n einen tegeslaag vollegde op d'n aandere. In november 1628 góng de prior *Martinus Pauli* veur zake nao Luik. Wie heer kort bij die stad bij femilie op bezeuk waor, drónge oonverwachs zeve Hollanse seldaote et hoes binne, maakde ziech vaan de prior meister, oontnaomen 'm ze geld en brochten 'm nao Emmerik in de gevaangenis, boenao ze e losgeld vaan 500 patakons vroge ('ne patakon doog oongeveer *f* 2,50).

De Kruushiere kôste die som onmeugelik opbringe en zoe höbbe ze mèt de höllep vaan 'ne Luiker kanunnik e kapitaol op hun geudere moten opnumme um de prior vrij te kriege.

Koelik waor dat euverstap of dao kaom et jaor 1632 mèt e belèk door de Staotse legers oonder Frederik Hendrik, boebij veural et taak vaan de kèrrek door de kanonskogels zwoer getroffe woort.

Nog zwoerder kraoge kèrrek en kloester et te verantwoorde bij et belèk vaan de Franse in 1673. Wijl et veur de Kruushiere oonmeugelik waor, oet eige middele de sjaoi te herstèlle, vroge ze höllep aon de Franse keuning, dee hun de veur deen tied ordentelikke som vaan 2100 gölde sjoonk, es gedeiltelikke vergeujing vaan de sjaoi.

Dat veural dit kloester de volle laog gekregen heet bij de oontploffing vaan et pollefermaggezijn aon Abramslook in 1761 sprik wel vaan tellef, noe veer weite, wat wijjeraof gelege gebouwe, wie de

twiede kèrrek vaan de Minnebreure, daovaan höbbe te lijje gehad.

En wie later dergelikke oongelökke achterweeg bleve, kraoge de Kruushiere doreweeg las vaan zwoer inkerteringe, zoedat ze dèks 'n deil vaan hun kloester aof môste stoon veur et oonder daak bringe vaan ruters, peerd en kriegsveurraod.

Dat alles same heet tot gevolleg gehad, dat de Kruushiere ziech noets mie gehiel höbbe kinnen herpakke en tot aon de Franse Revolusie e kwijnend bestoon höbbe blieve veure. Hun kommunauteit heet et noets mie wijjer gebroch es tot 'n tiental priesters, en drei of veer broeders.

Väöl bezunders is daan ouch euver de later jaore vaan hun verblief in Mestreech neet opgeteikend.

Wie de orde in 1794 woort opgeheve waor et kloester bewoend door de prior *Joseph Leurs,* zeve paoters en twie broeders.

De gebouwe woorte neet verkoch. Et kloester woort ingeriech iers tot munisie-maggezijn en later tot kazerne. Vaan de kèrrek maakde me garnizoens-kleijer-maggezijn, maggezijn veur nachleger en garnizoensbakkerij. Aon de oonvermeuide zörreg vaan Jhr. Victor de Stuers is et te daanke, dat later alle gebouwe zoe prachtig gerestoreerd zien tot dat monumentaal gehiel, boe ederein bewoondering veur heet.

10. De Cellebroeders.

Et eigenaordige vaan de kloesterorde, die us noe geit bezighawwe, waor, dat ze oonder häör lede geinen inkele priester oets getèld heet, boedoor ze daan ouch neet dezellefde oonaofhankelikheid es de aander kluusters genoot, meh aongeweze waor op de reguleer en sekuleer geistelikheid vaan de stad. Dees kloesterlinge komme veur oonder de benaominge vaan *Cellebroeders, Lollarde* of *Alexiane.* D'n ierste naom sjijnt ontliend te zien aon de hutte (cellae), boe-in, wie me aonnump, ze in et begin gewoend höbbe. Lollarde hèdde me ze miestal in et Waoleland, welliech nao de naom vaan hunne stiechter in die streke; dat dee naom zouw moten aofgeleid weure vaan et aajt-duits woord ‘lollen’, wat ‘zinge’ beteikende, is wienig aonnummelik. Eindelik höbbe veer nog de naom Alexiane, dee aofgeleid is vaan de patroen vaan hun orde. St. Alexius (dinkt heijbij aon de naom ‘Alexianergraben’ in Aoke).

Dees orde had häör oontstoon te daanke aon 'n vereiniging vaan leke, die in et begin vaan de veertiende iew ziech sameveugde um in gemeinsjap te leve en ziech te wijjen aon et verzörrege vaan kraanken en gekken en aon et begraove vaan lui, die aon besmettelikke krenkdes gestorreve waore.

Ofsjoen, wie gezag, de Cellebroeders mer leke waore, woort hun gemeinsjap toch, op verzeuk vaan de graof vaan Charolais, de latere *Karel de Stoute*, weges häör groete verdeenste op et gebied vaan kris-

telikke naosteleefde in et jaor 1462 door paus *Pius II* tot geistelikke orde verheve en gestèld oonder de regel vaan Sint Augustinus.

De ierste Cellebroeders treffe veer in eus stad aon in 1438. Op e terrein bij de Breuselestraot, dat hun door de stad gesjoonke waor, vestigde zij hun hoes, vaan boe oet ze ziech ieferig aon de verzörreging vaan de kraanke wijde, wat zij trouwens ouch tegeneuver de stad es verpliechting op ziech genomen hadde. Zoe góng alles good tot in et jaor 1469. Naodat de paus hun tot 'n geistelikke orde had verheve, vollegde in datzellefde jaor de bissjop vaan Luik, *Lodewijk vaan Bourbon,* mèt de verheffing vaan hun broederhoes in Mestreech tot e konventueel hoes vaan de regel vaan Sint Augustinus.

Door de oondersjeijing, die hun kloester vaan de kant vaan de paus en de bissjop vaan Luik had gekrege, waor et de Cellebroeders e bitsje in de bol geslage. Ze weigerde gewoen hun deenste nog langer aon de verzörreging vaan de kraanke te geve, wat aonleijing gaof tot e konflik mèt de magistraot vaan de stad. Ze woorten evel door de bissjop vaan Luik, dee de rol vaan sjeidsrechter had op ziech genome, in et oongeliek gestèld. De bissjop maakde oet, dat zij in Mestreech stiptelik hadde te gehoerzame aon etgeen et stadsbestuur hun verordeneerde, dat ze tot gein geistelikke kloesterorde vaan priesters mochte touwtrejje en dat hun hoes allein gestiech waor mèt et doel um de börregers vaan de stad bij krenkdes op te passe en te verzörrege zoelang es de magistraot dat nudig voont.

Nog eine kier, in 1506, höbbe ze werum geperbeerd ziech aon die verpliechting te oonttrèkke, meh ouch toen is hun dat geweigerd, even es et verlof um tot de geistelikke stand te mage touwtrejje.

Et oppasse vaan kraanke door de Cellebroeders gebäörde zoewel bij de minse in hun hoes es in de hospitaole. Daoneve hele ze in hun kloester gekken en ouch persoene, die weges hun losbandig of verkwistend leve oonder touwziech gestèld waore. Veur et begraove vaan de slachoffers vaan besmettelikke krenkdes kraoge ze eder jaor vaan de stad 'n beloening vaan sestig Luiker göldes. Boetendien waor hun et privilezje touwgekind um ziech te mage numme: 'ne lepel graon vaan edere zak, dee op de merret gebroch woort en 'n sjöp meel vaan eder brouwsel bij de brouwers. Wie groet dee lepel en die sjöp mochte zien, steit nörreges besjreve.

Meh tegeneuver die beloeninge veur beweze deenste waore de Cellebroeders vaan hunne kant weer tot tegeprestasies verpliech, teminste veur de beerbrouwers. Ze môste naomelik edere kraanke brouwer oppasse, ederen doeie brouwer begraove en eine kier in et jaor aon alle brouwers same 'ne stevige middag aonbeje.

Of noe de Cellebroeders op d'n doer de sjöp veur et meel te groet hadde genome, of dat ze de brouwers op de jaorelikse fiesdinee neet genóg te ete gaove, veer weten et neet, meh in alle geval wèlde de brouwers hun in 1611 et meel-privilezje oontnumme. Dao-op deende

de Cellebroeders bij et stadsbestuur 'n klach in, boebij ze ziech veural berepen op dee gratis middag vaan eder jaor, gein kleinigheid veurzeker, es me dink aon et groet aontal brouwers in deen tied in Mestreech en aon de gooi maoge, die de lui toen in de regel hadde, wat herhaoldelik bliek oet de aw stads- en kapittelrekeninge, die vermelde, wat op zoe soort maoltied kôs verwèrrek weure. Et stadsbestuur oonderzeukde de zaak en stèlde de Cellebroeders in et geliek, terwijl aon de brouwers gelas woort hun rechte te respektere.

Boetegewoen verdeenstelik höbbe de Cellebroeders ziech tegeneuver de börregerij gemaak in de *pes-jaore* 1509, 1543, 1580, 1611, 1623, 1633, 1635, 1652 en 1669. Eine door de stad aongestèlden dokter onderzeukde de verdachte kraanke, die, wienie ze bleke aon de pes te lijje, euvergebroch woorte nao et zoegenaomp Peshoes achter et aajt Minnebreurekloester bij de Hèlpoort (op de plaots, boe later langen tied et slachhoes gestanden heet). Dao woorte twie Cellebroeders aongewezen oetslutend veur et oppasse vaan die pes-kraanke. Oet vreis veur et euverbringe vaan de besmetting waor et hun verbooie bij de aander broeders te komme en woort hun e verblief aongewezen in et wachlokaal op de stadswal achter hun kloester gelege, e lokaal, dat bij de Mestreechteneers d'n alles behalleve nobele naom vaan *'de Vloeie-wach'* droog. Later kraoge ze 'n beter verbliefplaots in de *'Schroey-straete'*, tegeswoordig de Kappesijnestraot.

Oonder de mies verdeenstelikke Cellebroeders moot geneump weure P i e t e r L a e k e n , dee 'n zoe groete kinnes en oondervinding op et gebied vaan de geneeskunde bezaot, dat häöm woort touwgestande es dokter op te trejje.

Et liek us heij de plaots en veur de lezers ouch intressant, de maotregele nao te goon, die door et stadsbestuur genome woorte bij et regere vaan besmettelikke krenkdes, destijds geneump: *'de haestige, smettende en pestilentieele ziekte'*. Veural euver die vaan et jaor 1669 zien veer in de gelegenheid, oetveurige mètdeilinge te doen.

Wie in dat jaor de zoezier gevreisde krenkde al in de ierste maonde optrooi en me bang waor, dat ze daodoor 'ne boetegewoenen umvaank zouw kriege, woorte hiel streng maotregele genome. Nuij lazerètte woorte geboud achter de 'Nieuwe Biesen', in de Batterijstraot, op et 'Kronenhof' hij de Pieterspoort en op de Groete Green dee door 'n sjeepbrök tegeneuver de Kleine Grach mèt de stad verboonde woort. Op de Green woorte de kraanke oondergebroch in hutte en oonder aofdake.

Ederen inwoener, wee z'n hoes besmet waor, môs daovaan direk aongifte doen bij de magistraot. Genoos de kraanke of woort heer örreges aanders naotouw gebroch, daan bleef et hoes veertien daog laank geslote en mochte de bewoeners et neet verlaoten es veur ziech boete de stad te begeve. Alle hoesdiere woorten aofgemaak en snachs in de Maos gegoeid. Kamers, boe-in de pasjente hadde gewoend,

mochte neet oetgekeerd weure; hun bèd, bèddegood en kleijer woorte snachs op straot verbrand. Vinsters vaan besmedde hoezer mochte allein snacks opestoon en veur dat et publiek in zoe'n hoes moch komme, woort dat vaan bove tot oonder grondig gezuverd. Um de besmedde hoezer vaan aandere te oondersjije, woort vaan wege de stad 'n lat vaan wit hout op de deur genegeld. Zoe môsten ouch de Cellebroeders, de dokters en alle lui, die mèt peskraanke in aonraking kaome, op straot es oondersjeijingsteike 'ne witte stek drage, veur et publiek te waarsjouwe en op 'nen aofstand te hawwe. De slachters mochte geinen aofval vaan geslachde bieste op straot goeien of blood door de geute laoten aofloupe. Niemand moch in de stad verrekes, sjääöp, geiten of gejs mie hawwe.

De lui, die de pes oonder de leijen hadde, waore miestal in et ierste stadium vaan de besmetting nog in staot hun gewoen bezighede te doen en ziech oonder et publiek te bewege; me kôs et hun evel dèks al dadelik op hun geziech aofzien. Daorum woort ouch aon de dames verbooie ziech gesluierd op straot te vertuine.

De persoene, die mèt de kraanke geregeld in aonraking kaome, gebruukden es middel um de besmetting te veurkommen oongeluifelikke kwantiteite knóflook; wijl evel volleges de opinie vaan de stadsdokters de reuk en de oetaoseming daovaan veur de pasjente doedelik waore, woort et gebruuk vaan knóflook verbooie.

De Cellebroeders kraoge tijdens d'n doer vaan die epidemie: veur eder oonderzeuk vaan 'ne verdachte persoen 24 ‘stuivers’, veur et oppasse vaan 'ne kraanke 24 ‘stuivers’ in de veer-en-twintig ore, veur et euverbringe vaan 'ne pasjent vaan de ein plaots nao de aander 40 ‘stuivers’ ('ne ‘stuiver’ doog oongeveer 2.8 cent vaan eus tegeswoordig geld).

Et sjijnt evel, dat d'n iefer vaan de Cellebroeders op d'n doer verminderde; sommige gónge ziech op allerlei manere te boete, aandere vroge 'n hoeger salaris es vasgestèld waor. Et stadsbestuur waor daan ouch genoedzaak hun te dreige mèt vórtsjikken oei de stad en mèt oontnumming vaan alle privilezjes. Dees bedreiging had tot gevolleg, dat de Cellebroeders hun verpliechtinge werum puntelik naokaome en de orde in et kloester weer herstèld woort. Zoedat et is kinne blieve veurtbestoon tot aon de Franse Revolusie.

Wijl de Cellebroeders, wie gezag, gein priesters in hun orde hadde, waore ze in d'n iersten tied verpliech bij de kèrrekelikke deenste in Sintervaos tegeswoordig te zien, boe aon hun vaste plaotse in de kapel oonder de westelikke tores, et zoegenaomp ‘Nieuwe Werck’, aongeweze waore. Et is de plaots, noe ingenome door d'n ölleger en d'n iksaol.

Later, wie hun erge kèrrek veur et publiek woort opegestèld, heel die verpliechting op en woorte, zoe-es al vermeld is bij de Kruushiere,

de deenste in de Cellebroederskèrrek verriech door de priesters vaan die orde.

Bij et optrejje vaan de Franse in Mestreech hadde de Cellebroeders in et begin de hoop, dat ze weges hun verdeenste es kraankeoppessers hun kloester zouwe kinne blieve bewoene. En veurluipig woorte ze ouch mèt rös gelaote. Meh die vräög waor vaan korten doer. Ouch zij woorte, al waor et daan ouch einigen tied later es de lede vaan de mieste aander kluusters, gedwónge te vertrèkke. Et waor d'n euverste A r n o l d N e v e n , dee in ze kloester de naom vaan 'Vader' droog, en twellef broeders.

Ouch de gebouwe vaan dit kloester woorte neet verkoch, meh achtereinvolleges ingeriech veur gevaangenis, tehoes veur bedeleers en gashoes veur gebrekkige. In et jaor 1822 is de L o o m m e r d in die gebouwe euvergebroch. Dee Loommerd is alleriers gevestig gewees in 'n hoes op de Vèssermaos; daonao is er verhuis nao de Platielstraot in 'n hoes achter et Sintervaosgashoes en eindelik kraog 'Ome Jan' z'n derde woening in et geweze kloester mèt kèrrek vaan de Cellebroeders, boe-in heer tot aon z'nen doed geleef heet.

Mèt ingaank vaan 1 jannewari 1924 is naomelik de Loommerd opgeheve. Daonao höbbe de lokale vaan dit kloester leeg gelege.

11. Et kloester vaan St. Annadal.

Dit kloester, gestiech door einige godvröchtige oongetroude vrouwe, die ziech vereinigde um trökgetrokke vaan de wereld same te leve veur Slivvenier, waor gelegen in de Kapoenstraot en de Sint Jaokobstraot op de plaots, boe in lateren tied de Stedelikke Mezieksjaol is gevestig gewees.

In et jaor *1441* stoont de bissjop vaan Luik, *Jan vaan Heinsberg,* aon die vrouwe touw, et kleid en de regel vaan de Derde Orde vaan Sint Franciskus aon te numme.

In d'n iersten tied kraoge die kloesterlinge vääl veurrechte en sjinkinge, oonder aandere vaan d'n aartsbissjop vaan Kölle en d'n hertog vaan Gelder, wie die ziech in 1448 allebei in Mestreech bevoonte um euver de vreij te oonderhandele. Meh langen tied heet dee veurspood neet gedoord.

Wie in 1531 in verband mèt de aofsjeijing vaan Mestreech vaan et riek vaan d'n Duitse Keizer en de touwveuging vaan de stad bij et hertogdom Braobant heij oonlöste oetbraoke, woort dit kloester zoe good es gans verwoes. Daonao is et noets mie in z'nen awwen touwstand trökgebroch. Wel is et werum op kleiner sjaol opgeboud, meh door et geleidelik verluus vaan versjèllende eigendomme en aanderen tegeslaag kaom de kommunauteit op d'n doer zoedaonig in verval, dat ze in 1670 mer mie oet zeve kloesterlinge bestoont, terwijl de inkomste neet mie touwreikend waore um zellefs zoe e klei getal per-

soene te oonderhawwe. Oonder dees umstandighede droge de zusters oonder hun euverste *Anna Mets* in 1670 d'n eigendom vaan hun kloester, kapel en hoof bij notarieel ak euver aon de regente vaan et katteliek weishoes. Bij die euverdrach maakde de zusters de kondisie, dat et hun zouw weure touwgestande, ziech te vestige in et kloester vaan Kalvarieberreg, dat door de kloesterlinge, die dao woende, waor verlaoten um 'n hoes in Hoesselt te betrèkke. Die kondisie woort door de kuipers aongenome, meh daotegeneuver woort door hun weer de veurwaarde gestèld, dat de zusters vaan St. Annadal in Kalvarieberreg de errem kraanke zouwen oppasse en ouch, dat ze de zusters vaan Hoesselt, es die in Mestreech kaome, oonderdaak zouwe geve.

Wie nao verloup vaan einige jaore de vreuger bewoensters vaan Kalvarieberreg weer oet Hoesselt trökkierde, woorte de zusters vaan St. Annadal mèt hun tot ein kommunauteit vereinig.

Et kloester vaan St. Annadal is door de kinder vaan et weishoes bewoend tot 1698. Daonao is et verkoch aon parteklere, die vaan de gebouwe woenhoezer lete make. Et weishoes is toen euvergebroch nao de Linkelestraot, boe de regente op et terrein vaan einige hoezer, die ze dao gekoch hadde, e nuij gestiech mèt kapel lete bouwe.

12. De Faliezusters.

Zoe-es de gelierden historiekinner *paoter de Heer* veroonderstèlt dateert de ierste vestiging vaan et kloester vaan *St. Catharinadal* of vaan - wie et iers in lateren tied geneump woort - de *Faliezusters* oet et midde vaan de veertiende iew. Heer kump daotouw door d'n inhaajt vaan 'n aajt testamint, boebij 'n zeker *Elisabeth de Molendino* of Du Moulin bepaolde, dat nao häören doed häör hoes, gelegen in de *Sulsruwe* neve de Sulsmeule zouw weuren ingeriech tot verblief vaan e vieftiental godvröchtige dames oet de betere stand, die gein voldoende middele bezaote um zellefstandig te leve en die ziech wèlde verbinde um oonder leijing en et touwziech vaan de prior vaan de Dominikane hun leve dao same door te bringe.

De naom ‘Sulsruwe’ waor aofgeleid vaan dee vaan de familie *Sul*, die dao gewoend had en eigeneerster vaan de meule waor gewees. Noe hèt die straot de Begienestraot.

De stiechteres vermaakde tegeliekertied nog aonzeenlikke geudere um et in stand hawwe vaan die nuij inriechting meugelik te make, meh bepaolde teves, dat de bewoensters hun kleijaasj zellef zouwe mote bekostigen oet etgeen zij mèt wèrreke zouwe verdene.

Wie lang die ierste stiechting heet bestande is neet mèt zekerheid kinne vasgestèld weure. Dao zien 'rs, die bewere, dat ze al in 1357, dus mer zeve jaor nao de opriechting, zouw zien verdwene. Paoter de Heer evel nump aon, dat dees begijnsjes ziech iers in 1470 opgelos höbben in de kommunauteit vaan de Faliezusters, die in dat jaor ziech

mèt goodvinde vaan de bissjop vaan Luik ouch in de ‘Sulsruwe’ vestigde en dao oonder de regel vaan de Derde Orde e kloester opriechde in 'n hoes, genaomp *‘de poort van Petersheim’*, 'n aajt refuzjiehoes vaan de familie *de Mérode,* gelege achter de aw stadsumwalling vaan 1229.

De Faliezusters, die hunnen naom oontlienden aon de zwarte sluier of falie (faalje in et Mestreechs), boemèt ze op straot altied hun geziech môste bedèk höbbe, woorte door de magistraot in de stad touwgelaote oonder de oetdrökkelikke kondisie, dat ze noets 'ne bepaolde kloesterregel zouwen aonnumme en dat ze in tijje vaan besmettelikke krenkdes bij et verplege vaan pasjiente behöllepzaam môste zien. Tot et jaor 1674 kaome ze die kondisies puntelik nao, meh in dat jaor naome ze de strengere vörrem vaan de regel vaan de Derde Orde aon en oonttrokke ziech aon et oppasse vaan kraanke. Dat sjijnt evel veur de magistraot gein aonleijing te zien gewees um tössebij te komme en de Faliezusters op hun verpliechtinge te wieze. In alle geval vinde veer daorumtrint niks vermeld en de kloesterlinge zien röstig blieve woene.

Vreuger waor dit kloester riek, zoedat et e groet aontal begiene behurelik kôs oonderhawwe. Door naoliessigheid evel in de administrasie en veurnaomelik door 'ne groete brand, boebij et kloester mèt al z'n sjatten en arsjieve gans aofbrande, verveel dees kommunauteit in groeten erremooi. Mèt leid en meuite höbbe de Faliezusters ziech nog 'n hiel klei kluusterke mèt e petieterig kapelke kinnen opbouwe, terwijl de begijnsjes 'n erremeuietig bestoon leide en door hel wèrreke de oonvoldoende inkomste oet de nog euvergebleve bezittinge môsten aonvölle. Toch höbbe ze ziech wete staonde te hawwe tot 1796.

Et kapelke vaan dit kloester bestelt neet mie, meh et kloester zellef is bezunder sjoen in z'ne vreugeren touwstand herstèld en vörremp noe mèt de Paoter Vink-tore e prachtig stök Mestreechter historie.

Wie dit kloester nog bestoont woort de Paoter Vink-tore, ouch in offisjeel stökke, aongeduid es *‘den Thorne achter die Swestern’.*

13. Et ‘Dal van Josaphat’ of ‘De Beyart’.

Neven et kloester vaan de Witte Vrouwe is de Beijert wel et aonzeenlikste vrouwekloester gewees wat eus stad gekind heet, zoewel door z'n oetgestrèkheid en z'n impozante gebouwen es door et groet aontal persoene vaan veurnaom geslachte, die dao-in geleef höbbe.

De stiechting vaan dit kloester vèlt in et jaor 1479. Al einige jaore teveure, in 1476 koch 'ne zekere *Gerard de Bruyn*, rektor vaan et zusterskloester vaan Peer in Belzj Limburg, 'n hoes mèt 'ne groeten hoof gelegen in de prochie vaan Sint Jaan aon de ‘Tweebergenstraat’ (Breuselestraot). Dit hoes, dat eigendom waor gewees vaan de familie

vaan Bunde, had gedeend tot herreberreg en lozjemint en hèdde *‘de Beyart’*.

Wijl et de bedoeling vaan de kuiper waor um op dit en de aongrenzende terreine e kloester te bouwe, vroog en kraog heer ouch daoveur de touwstumming vaan de bissjop vaan *Luik, Lodewijk vaan Bourbon.* Et nuij kloester zouw geneump weure *‘Dal van Josaphat’*, zouw 'n dochterhoes weure vaan et kloester vaan Peer en oonder dezellefde privilezjes gestèld weuren es et moederhoes. Veurts woort häöm touwgestande 'n kèrrek mèt tore te bouwe, touw te wijje aon Sint Johannes Evangelis en teves e kèrrekhof in te riechte binne de mör vaan et kloester.

Naodat de kloestergebouwe waore gereid gekomme, woorte ze door zeve zusters oet Peer betrokke, terwijl Gerard de Bruyn tot rektor woort aongestèld. Heer kraog de bevoegheid um in de kèrrek in et openbaar mès te leze en de sakkerminte touw te dene, zoonder evel aon de rechte vaan de pastoer, onder wee z'n jurisdiksie et kloester laog, te kort te mage doen.

Neet lang evel zouw de gooi verstandhajding tösse moeder- en dochterkloester bewaord blieve. Al in 1485 jummers kaom d'r tösse die twie hoezer ooneinigheid euver et touwziech op en de administrasie vaan et kloester in Mestreech, dat ziech neet goodsjiks wouw veuge nao de veursjrifte vaan et hoes in Peer, meh 'n groeter maote vaan zellefstandigheid verlangde. Wie me neet tot 'n behurelikke oplossing kôs komme, woort de zaak in han gegeve vaan zès sjeidsrechters, drei veur eder partij.

Die arbiters gaove de zèsde mei 1476 de vollegende oetspraok: ‘Gerard de Bruyn heet in eigendom et hoes mèt “curie” en aonhurighede gelegen in Mestreech en heer kin dao-euver nao goodvinde veur e godvröchtig doel besjikke. Ouch heet heer de administrasie daovan. De rektor en de moeder vaan Peer höbbe dao-euver allein e zeker opperbestuur en et rech vaan vizitasie. Et euver en weer sjikke vaan rillezjeuze vaan Mestreech nao Peer en umgekierd zal neet mie plaots höbbe. De Bruyn zal binnen et jaor nao dees oetspraok aon et kloester vaan Peer betaole de som vaan 200 Rienlanse göldes’.

Zoe kraog door die arbitraal oetspraok et Mestreechter kloester vaan de Beijert e mie zellefstandig en vrij bestoon en waor et allein in geistelikke zakes oonderworrepe aon de vizitasie vaan Peer.

In november 1490 woort de nuij stiechting door et kapittel vaan Sintervaos offisjeel aonerkind oonder kondisie - wie veer dat ouch bij de Kruushiere gezeen höbbe -, dat, wienie op zoon- en fiesdaog in de prochiekèrrek gepreek zouw weure, dat neet moch gebäören in de kèrrek vaan de Beijert en dat de pastoer vaan Sint Jaan z'n rechmaotige inkomste vaan de begraffenisse zouw blieve genete volleges et kanoniek rech. Es aonerkinning vaan die pastoreel rechte en vaan de besjerreming door et kapittel vaan Sint Servaos môs et kloester jaoreliks

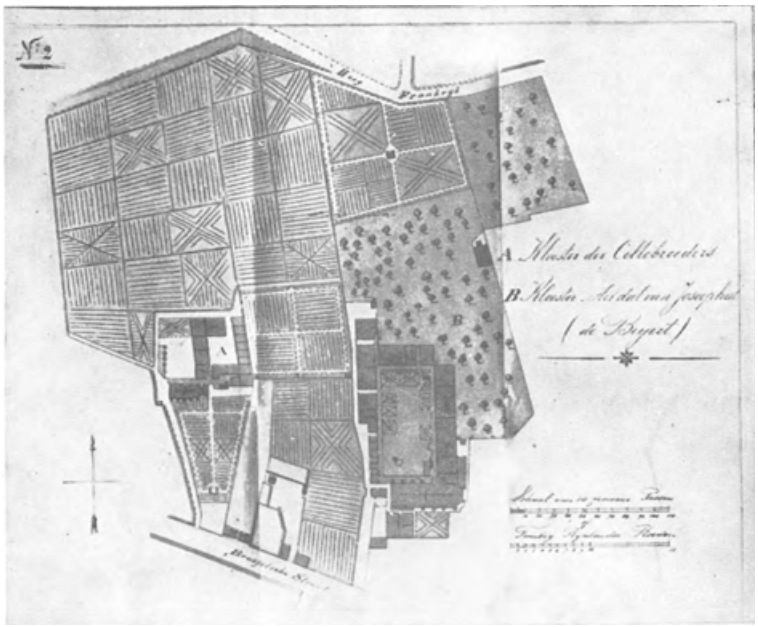

CELLEBROEDERS-KLOESTER EN BEIJERT (blz. 154 en 160)

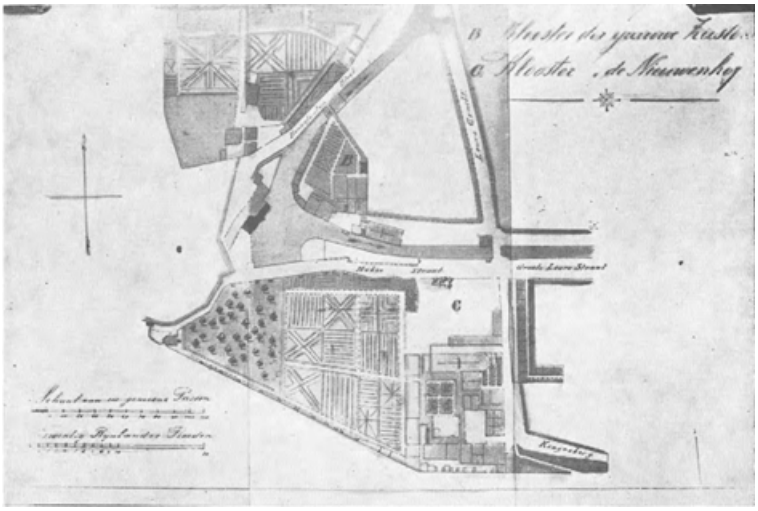

NIEUWENHOF EN GRAUWZUSTERS-KLOESTER (blz. 163 en 194)

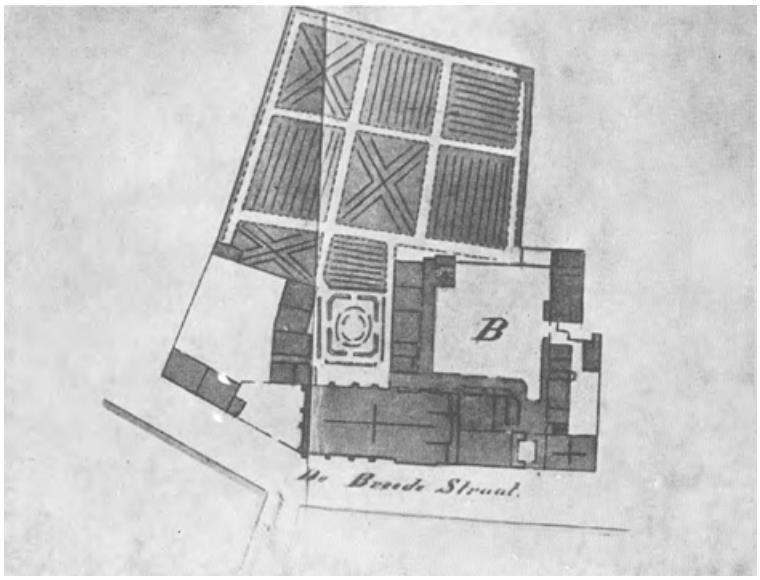

ZJEZWIETE-KLOESTER (blz. 167)

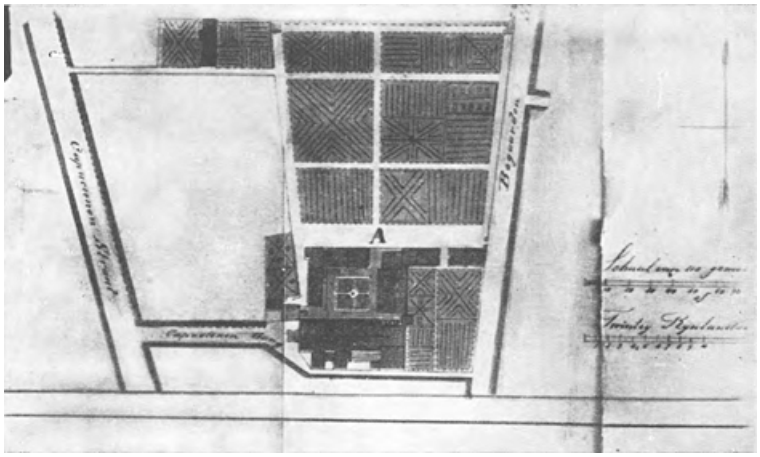

KAPPESIJNE-KLOESTER (blz. 179)

aon de pastoer vaan Sint Jaan geve: ei vaat kore op de fiesdaag vaan Sint Andrees en veer kapoene in de vere mèt Keersmes, terwijl wijjer de rektor elek jaor op de hoeg fiesdaog mèt de geistelikheid vaan et kapittel de persessies in Sintervaoskèrrek môs mètmake.

Aon de sjoen gotieke kèrrek, boevaan de euverbliefsele nog bestoon in d'n hoof vaan de Broeders, is m'n in 1479 begôs te bouwe, meh iers daartig jaor later, in 1509, waor ze veerdig, terwijl et jaor d'rop de bissjop vaan Luik, *Erard de la Marck*, ze konsakreerde.

In d'n iersten tied laog die kèrrek vrij veur et publiek en sjijne de naobers daoveur wienig respek getuind te höbbe, want Gerard de Bruyn môs ziech bij de stadsregering beklaoge, ‘dat der inneganck met grooten onvledigheid dagelix van meest (mès) ende dreck ontemelick belacht, bedraghen ende beworpen waerdt’, zoedat häöm woort touwgestande, d'n touwgaank tot et terrein, boe-op de kèrrek stoont, aon de kant vaan de Breuselestraot mèt 'n poort aof te slete.

Et kloester waor e groet en ruim gebouw, oet twie vleugels bestaonde en, even es de kèrrek, gans oet melleger opgetrokke. Wat 'r veur de aofbraok vaan de euverbliefsele nog te zien waor vaan de inwendige indeiling en versering gaof d'n indrök, dat et vreuger op groeten en kosbare voot ingeriech moot gewees zien. Et gans gebouw waor oonderkelderd mèt sjoen gewöllefde kelders en gestiep door gotieke kolomme. Allein die kelders wezen al d'rop, dat me destijds oet 'n rejaol bäörs had kinne bouwe. En dao waor daan ouch 'n dikke bäörs bij de hand. Door de aonzeenlikke geslachte, die in dees kommunauteit vertegewoordig waore, kraog et kloester väöl sjinkinge en woort et mèt privilezjes riekelik bedach. Veuriers sjoonk de stiechter. Gerard de Bruyn, bij testamint al z'n geudere en wienie veer daan weite, dat in et kloester lede waore vaan et riddergeslach *vaan Bunde,* vaan de zier veurnaom families *vaan Stockheim, de Rosen, Loyens, de Louvrex, Minckelers, vaan Göllepe,* en eindelik twie lede vaan et geslach *de Châtillon*, dat geparenteerd waor aon keizer Karel V, daan is et te begriepe, dat dit kloester, wat et geldelikke aonbetröf, 'n beveurrechte pozisie innaom.

Meh behalleve dat oefende dees kloesterlinge nog e bedrief oet um hun inkomste te versterreke. Et is naomelik bekind, dat zij in 1488 opgenome woorten in et gilde vaan de *‘kortespoelders’* of lienewevers, naodat ze door et zwere vaan de poorters-eid et Mestreechter börregerrech verkregen hadde, wat abseluut nudig waor um in 'n korporasie ingelijf te weure. Iemand, dee et börregerrech neet had, kôs dao neet bij touwgelaote weure, terwijl ouch umgekierd edere börreger, dee 'n handwerrek of bedrief oetoefende, ziech bij e bepaold gilde of amhach môs aonslete.

Toch heet ouch dit kloester de gevollege oondervoonde vaan de tegesleeg, die Mestreech zoe dèks troffe. Ouch dit kloester waor, wie dat vaan de Kruushiere, doordat et gelege waor in et hoegste gedeilte

vaan de stad, bezunder bloetgestèld aon et bombardemint bij 'n belegering. En neet allein daodoor tijde et kloester herhaoldelik groet naodeil, meh ouch door allerlei aander oerzake. Zoe woorte bij et belèk vaan 1579 door Parma de kloesterlinge groetendeils vaan hun kèrrekseerraode en meubele berouf, zoedat ze geld môsten opnumme um 'n deil vaan die geudere trök te koupe en ziech nuije aon te sjaffe. In 1615 brande et kloester bijnao gans oet. In 1673, nao de innumming vaan de stad door de Franse, woorte de kèrrekklokke in beslaag genome.

Boetendien had dit kloester, dat zoeväöl ruimte booi; bezunder las vaan inkertering vaan tróppe, zoedèks es de bezètting vaan de vesting te groet waor um alle mansjappe in de kazerne oonder daak te bringe. En dat gebäörde nog al ins!

Meh veural had de euverheid häör oug geriech op de oetgestrèkde en zier gesjikde kloesterkelders, die aongeweze woorten es berregplaots vaan levensmiddele zoewel veur et garnizoen es veur de börregerij. Zoe woorte, um 'n inkel veurbeeld te neume, in de zomer vaan et jaor 1785 dao 87820 kilo spek in bewaord, oongerekend de groete kwantiteite kies, die d'rin opgestapeld waore.

Et is daan ouch gaaroet neet te verwoondere, dat de bewoensters vaan de Beijert ziech herhaoldelik aon de magistraot adresseerden um vaan de drökkende laste, veurnaomelik vaan de zwoer inkertering vaan peerdevollek, oontheve te weure en um veur de geleije sjaoi vergeujing te oontfange. Noe en daan weliswoer woort op zoe verzeuk ins gunstig besjik, meh de touwgekinde indemnizasies waoren op gein stökke nao in verhajding tot et geleije naodeil.

Alles samegenome kinne veer begriepe, dat dit kloester op d'n doer neet d'rop veuroet kôs goon en de veurraod levensmiddele veur eige gebruuk, dee de Franse hij de inventarizasie in 1796 aonwezig voonte en dee Bene môs veur et oonderhaajd vaan twintig persoene, teikent daan ouch voldoende d'n touwstand vaan dit konvent tegen et ind vaan ze bestoon. De lies, opgemaak door de kommissaris *Pitton* veur de ‘Administration Centrale’, vermelde es veurraodig bevoonde (op 11 oktober):

Op de zolder: 'nen have zak zaajt, oongeveer hoonderd eier, 'nen have zak roggemeel; in de remies: oongeveer veer vrachte (‘voitures’) vètkole, drei vrachte mager kole; in de keuke: ach poond spek, twie poond ries; in de kelder: drei vate beer, oongeveer twintig poond boter. Dat waor alles.

De genadeslaag woort aon de gebouwe touwgebroch bij et belèk vaan de Franse in 1794. Die hadden et veural veurzeen op de levensmiddele veur et garnizoen, die dao bewaord woorte, um op die maneer de poziesie vaan de bezètting te verzwake. Kloester en kèrrek woorten in brand gesjote en brande groetendeils oet.

In 1797 zien de terreine mèt wat nog d'rop stoont veur 28000 frangs

verkoch. In de koup-ak woorte ze umsjreven es: ‘un bien national, appelé le Beyart, consistant en ruines, caves, jardin et prairies, contenant environ trois bonniers (boonder), aboutissants au midi la rue de Bruxelles, au couchant une maison des ci-devant Alexiens (de Cellebroeders), au nord la rue Hoogvrankrijk, au levant l'hôtel de Tilli’.

Ze woorte gekoch door 'ne partekleer, oet wee z'n han ze later zien euvergegaangen aon et Börregerlik Errembestuur, dat in 1893 et gans kompleks veur *f* 99.127.50 heet euvergedrage aon de Konkergasie vaan de Broeders vaan de Oonbevlekte Oontfaangenis.

Bij et aofbreke vaan de gebouwe veur de stiechting vaan et nuij Broederskloester voont m'n 'ne graafkelder, ingeriech veur drei en daartig graver, die bekans allemaol nog veurzeen waore vaan de stein, die de inskripsies droge en boe de graver mèt touwgemetseld waore.

En noe is t'r op de aw plaots sedert 'n sestig jaor 'ne nuije Beijert verreze, boe et Moederhoes vaan de in 1840 heij in Mestreech opgeriechde Broeders-Konkergasie in gevestig is, 'ne nuije Beijert, dee 'ne nuije zegen is gewoorde veur eus stad, spesiaal veur de jäög, 'ne nuije Beijert, boe Mestreech trots op is en vol daankbaarheid nao opzuut. God gief, dat veur dit kloester 'n hiel laank bestoon eweggelag is.

14. De Nieuwenhof.

Al in de ierste hèllef vaan de daartiende iew heet 'r boete de ajtste umwalling vaan de stad, links, wienie me de Pieterspoort oetgeit, dus zoe get op de terreine, boe ziech noe et ‘Mgr. Nolenspark’ bevint, e klei kloester vaan begiene bestande, et *‘Begijnhof van St. Catharina’* geneump. In 1265 weurd vaan dat kloester melding gemaak in et testamint vaan 'ne zekere ridder *Lewallus,* ‘voogd’ vaan Mestreech, dee daobij aon dat konvent 'n som geld vermaakde. Wijl evel dit kloester nog al kort bij de Maos gelege waor (veer moten us naturelik et kanaal wegdinke) en et daodoor dèks aon euverstruiminge bloetgestèld waor, kraoge de begiene vaan de bissjop vaan Luik verlof um e nuij kloester te bouwe aon d'n aandere kant, dus rechs vaan de Pieterspoort tösse de twie errem vaan d'n Eker, oongeveer op de plaots vaan 't hertekamp.

Dees nuij stiechting kraog toen de naom vaan *‘Nieuw Begijnhof’* of *‘Nieuwenhof’*, terwijl de plaots, boe dat ierste konvent vaan St. Catharina gestanden had, *‘Oud Begijnhof’* of *‘Aldenhof’* geneump woort.

Alhoewel dus dee Nieuwenhof laog oonder de gemeinte Sint Pieter en heer in 1299 inderdaod ouch vaan de stad woort aofgeslote door et bouwe vaan de twiede umwalling, woorte de bewoensters toch es börregeresse vaan Mestreech besjoud, umtot de mieste vaan hun vaan Mestreechter familie waore.

Dat kloester laog dao oonder Sint Pieter alles behalleve plezerig.

In 1308 woort et door de Luikeneers, wie die Mestreech belegerde, mèt kapel en al in brand gesjoten en wie in 1465 de Luikeneers de stad werum kaome belegere, woort et kloester mèt et gans dörrep Sint Pieter nog ins totaal verwoes. Volleges 'n aander lezing leet de magistraot et aofbreke op verzeuk vaan de bissjop vaan Luik, Lodewijk vaan Bourbon, en Maximiliaan, hertog vaan Boergondië en Braobant, die beweerde, dat de stad vaan oet dat kloester besjote kôs weure.

In 1866 woorte bij et doen vaan oetgraovinge westelik vaan d'n diek, dee vreuger de Koompe in twieë deilde (noe de Sint Hubertuslaon), 'ne pöt en fragminte vaan 'nen oonderbouw mèt stökker vaan 'n klein kolom gevoonde, die door Jhr. de Stuers nao oonderzeuk zien touwgesjreve gewoorde aon dee Nieuwenhof.

Gei woonder, dat nao al deen tegeslaag de begijnsjes et op Sint Pieter neet mie oethele en nao de stad gevlöch kaome, boe ze de höllep vaan de magistraot inrepe. Um hun veur de gelijje verleze sjaodeloes te stèlle en hun de gelegenheid te geve ziech e nuij oonderdaak te versjaffe, stoont de stadsregering hun in 1483 terrein aof, *'St. Catharina-Bongart'* geneump, binne de nuij stadswalle en kort bij, zoe get tegeneuver hunne vreugere Nieuwenhof gelege. In deen tössentied höbbe de begijnsjes in de stad verspreid geleef en me kin begriepe, dat ze alles d'rop zatte um zoe gaw meugelik weer e kloester te kinne betrèkke.

In 1484 begôste ze mèt et bouwe vaan hunne nuije 'Nieuwenhof' mèt kèrrek; ze woorte daobij door de börregerij mèt geld gehollepe. Nao tien jaor waor de kèrrek veerdig, die aon St. Catharina en St. Gertrudis touwgewijd woort. Einigen tied later naom dees kommunauteit de regel vaan de Derde Orde aon en in et jaor 1502 oonderworrep ze ziech aon et bestuur vaan de Franciskaone.

In tegestèlling mèt vreuger daog en ouch in tegestèlling mèt väöl aander kluusters heet deze Nieuwenhof, sedert heer binne de stad laog, vaan belegeringe wienig te lijje gehad. Dat is hiel gemekelik te verklaore: veuriers jummers laog er in et liegste gedeilte vaan de stad, kompleet weggestop achter de stadswal; meh boetendien hadden aon de zuidkant vaan de stad wienig gevechte plaots umtot boete de walle oetgestrèkde lieggelege terreine waore, die in tied vaan oorlog mèt et water vaan d'n Eker geïnundeerd kôste weure en daodoor de vijand op groeten aofstand hele, zoe-es me dat nog zien kin op aw gravuurs beveurbeeld vaan et belèk door Lodewijk XIV in 1673, wie et brandpunt vaan de aonvalle waor aon de weskant vaan de stad.

Naturelik had de Nieuwenhof, wie de aander kluusters, ouch väöl te lijje vaan de herhaolde inkerteringe, die, geveug bij de laanksamerhand ingeslope misbruke in de administrasie, et kloester, dat in et begin d'r nog al good bij zaot, zoezier vererremp höbbe, dat in de twiede hèllef vaan de achtiende iew, umstreeks 1780, de begiene verpliech waore, gebruuk te make vaan de Loommert um de mies nudige dagelikse oetgaove te kinne bestrijje.

De lèste ‘Priorin’, zoe-es de euverste geneump woort, heet et evel door verstendig en zuinig beheer zoewied wete te bringe, dat m'n in et kloester toch nog tot 'ne zekeren trap vaan welstand gekommen is.

Tot in et midde vaan de achtiende iew waor in dit kloester 'n sjaol veur jong meitskes; nao deen tied hele de kloesterlinge kosdames vaan awwere leeftied.

Naodat de Franse ziech op de gebrukelikke maneer vaan de kloestergebouwe en de kapel hadde meister gemaak, heet et ‘Centraal Bestuur’ vaan et ‘Departement der Nedermaas’ alles ingeruild tegen et groet gebouw in de Lurestraot, wat veer nog allemaol gekind höbben es Militaer Hospitaol en dat destijds touwbehuurde aon de ‘Burgerlijke Gasthuizen’. (Et opsjrif bove d'n ingaank vaan dat gebouw wijs nog op dee vreugeren touwstand: ‘Qui dat pauperi non indigebit’ (wee aon d'n erreme gief, zal gei gebrek lijje).

Zoe woort vaan de Nieuwenhof gemaak e ‘R.K. Armenhuis’ en dee naom heet die inriechting bij de börregerij altied gehawwe (et Erremenhoes), ouch naodat et bestump is gewoorde veur de verpleging vaan haaf-weize oonder leijing, veur wat de meitskes betröf vaan 'n ‘*mistes*’, later vaan de Zusters vaan Liefde. Bekind is et peurtsje in de vestingmoer kort bij de Nieuwenhof. In awwen tied laog veur dat peurtsje aon de boetekant 'n houte brök um de verbinding vaan de stad mèt de boete gelege terreine meugelik te make. Bij et restorere vaan de wallen in de vieftiende iew is die brök aofgebroken en neet mie herstèld[1].

15. De Zjezwiete.

De stiechting vaan de ‘Societeit van Jesus’ maag wel es voldoende bekind weure veroonderstèld, zoedat veer dao-op wel neet naoder zöllen hoven in te goon.

Et ierste optrejje vaan 'ne Zjezwiet in Mestreech moot weure gestèld in et jaor 1570, wie de Sosjeteit iers oongeveer daartig jaor bestoont, meh toch al 'n groete oetbreijing had gekrege.

Dat optrejje in eus stad hóng gans en al same mèt et veld winne vaan et kalvinisme sedert et midde vaan de zestiende iew en kaom daan ouch gehiel euverein mèt et doel, dat aon de stiechter, *Sint Ignatius*, veur ougen had gestande: et bestrijje vaan de Rifformasie.

In 1565 hadde de kalviniste in Mestreech al zoeväól aonhaank gekrege, dat de bissjop vaan Luik, *Gerard vaan Groesbeek*, nao middele zeukde um hun de pas aof te snijje. En heer wis gei beter middel te vinden es de Zjezwiete heijnaotouw te rope, die in Duitsland bij hunne stried tege de gerifformeerde al zoeväól bereik hadde. Heer riechde ziech dus tot d'n destijds zoe bekinde rektor vaan et Zjezwietekloester in Kölle, *Leonardus Kessel*, dee dadelik z'n oug gevestig had op

1) Allewijl is et peurtsje wel neet mie in de moer, meh wel de poort-opening en geit weer e brökske nao et hertekamp!

paoter *Henricus Dionysius*, 'ne Nijmegeneer vaan geboorte, 'ne boetegewoen bekwaome maan en 'nen oetstekende predikant.

Deze woort dus in 1570 nao Mestreech gesjik, boe heer ziech later d'n ierenaom vaan ‘Apostel van Maastricht’ heet verworreve.

Z'n ierste predikasie heel heer in Slevrouwekèrrek en zoe groet waor d'n touwluip vaan et vollek, dat heer al gaw gedwónge waor boete de kèrrek in de ope loch op ‘Slevrouwe Kèrrekhof’ te preke.

Dat wèrrekde naturelik prikkelend op de gerifformeerde predikante, die alles perbeerden um de maan, dee hun de voot zoe dweers zat, et leven in de stad oonmeugelik te make, meh deen touwlèk mislökde door de waaksaamheid vaan de Mestreechter kattelieke, die paoter Dionysius zellefs mèt gevaor veur hun eige leven in besjerreming naome.

Zoe kôs d'n ieferige paoter ze werrek veurtzètte en de bevolleking vaan de stad woort door z'n preke zoezier wakker gesjöddeld, dat binne d'n tied vaan e paar jaor mie es doezend inwoeners weer vaan et kalvinisme trökkaome, terwijl de neet-gevolmachtigde dominees zellefs genoedzaak waore, de stad te verlaote.

Et waor daan ouch neet te verwoondere dat me dee groete maan ouch op aander plaotse geren aon et werrek zouw höbbe gezeen, meh heer bleef veur Mestreech behawwe, veural door touwdoen vaan d'n *Hertog vaan Alva,* dee verzekerde, dat paoter Dionysius häö m veur et handhave vaan de orde väöl miejer weerd waor es e gans rizzjemint seldaote.

Ouch de börregerij prakkezeerde op middele um häören apostel veur good aon de stad te binde en perbeerde daorum et stiechte vaan e Zjezwiete-kollezje in Mestreech te verkriege, wat evel iers nao d'n doed vaan paoter Dionysius gelökde.

Zoelang es dee paoter nog mer allein heij in de stad waor, woenden heer in bij d'n deke vaan Sintervaos. *Nicolaas van der Straeten;* naodat häöm evel einige aander lede vaan de Sosjeteit waore touwgeveug, naom heer mèt hun z'nen intrèk in 'n hoes op de Linkelestraot, dat häöm door 'n zeker wedevrouw *Hensberch* gesjoonke waor.

Korten tied nao paoter Dionysius z'nen doed, in 1571, kaom paoter Joannes Jaokobs es z'nen opvolleger heijnaotouw en dee preekde ouch weer mèt zoe e groet suukses, dat de magistraot häöm verzeukde, ziech blievend in de stad te vestige. Weer hollep ouch de börregerij daobij, die in 1573 tot paus Gregorius et verzeuk riechde, heij e kollezje vaan de Sosjeteit te vestige, terwijl in etzellefde jaor et kapittel vaan Sintervaos aon de heij aonwezige paoters touwstoont, ouch in de kèrrek vaan Sint Jaan en Sint Mattijs te preke. Nao de veurbereijing door paoter Jaokobs, dee nao z'n geboorteplaots ouch paoter vaan Asten geneump woort, kaom in miert 1575 'n euvereinkoms tot stand tösse de Zjezwiete en de stedelikke regering um oonder bepaolde kondisies heij e kollezje op te riechte.

Wijl et hoes op de Linkelestraot veur et inriechte vaan e kollezje gaar neet gesjik waor, bezörregde de Zjezwiete ziech d'n eigendom vaan 'n hoes geheite *'den Gulden Boom'* en gelegen in de Breijstraot mèt 'nen achteroetgaank in de Wollefstraot. Bij dat hoes veugde ze kort denao e pand, wat daoneve laog, *'de Stalen Poort'* geneump. Dees gebouwe, boebij einige jaore later 'n kapel woort geveug, zien toen tot sjaollokale ingeriech en nog in etzellefde jaor 1575 woorte dao-in de drei ierste Latijnse klasse geopend, die nog veur dat et jaor um waor al dreihoonderd lierlinge tèlde. De bleui vaan die sjaol naom gestiedig touw, totdat in 1578 de kommendant vaan et garnizoen, *Willem vaan Horne*, hier vaan Hees, de Zjezwiete dwóng de stad te verlaote.

Dees ballingsjap waor evel mer vaan korten doer, want naodat d'n hertog vaan Parma in 1579 Mestreech had ingenome, kraoge de paoters weer verlof um trök te komme en in hun aajt hoes hunnen intrèk te numme.

Korten tied al nao hun trökkoms bleek de ruimte, bestump veur de sjaollokale, te klein te zien en kôs ouch de kapel neet mie voldoen, zoedat de predikasies môste gehawwe weuren en de kristelier môs gegeve weure in de prochiekèrreke vaan de stad.

Aongrenzende hoezer in de Breijstraot en de Wollefstraot woorte bijgekoch, meh wie in 1582 alle klasse vaan de sjaol in wèrreking waore, kôs me mèt de ruimte oonmeugelik mie touwkomme en môste de Zjezwiete nao oetgebreider terreine umzien.

Al vrij gaw woort de wins vaan de paoters vervöld, doordat *Agnes vaan Bylant,* de wedevrouw vaan d'n *Hier vaan Bronckhorst, hier vaan Gronsveld en Rymborg* (Rimburg) hun et aon häör in eigendom touwbehurend groet pand gelegen op d'n hook vaan de Breijstraot en de Hégkestraot, *'de Poort van Rymborgh'* geneump, kado gaof. De Hègkestraot hèdden in deen tied de *'Kesenruwe'* (de Kiesstraot).

Dees sjinking waor woersjienlik 'n naovolleging vaan gifte, die de Zjezwiete al ieder vaan nog groeter personnazjes en kollezjes gekregen hadde. Want keuning Philips II had al op et aondringe vaan d'n hertog vaan Parma et veurbeeld gegeve door hun vaste geudere te sjinke, hun de tiende vaan de gemeintes 's Gravenvoeren en Mesj aof te stoon en hun mèt goodkäöring vaan de paus de opbrings vaan twie kanunnikate vaan et kapittel vaan Sintervaos touw te wieze. De stad vaan häöre kant verliende aon de paoters vrijdom vaan akzijnze, vrij verwerreming vaan hun lokale en gaof boetendien 'n som geld es erkinning vaan hun verdeenste op oonderwiesgebied.

In 1595 woorte de Latijnse sjaole nao de verboude 'Poort van Rymborgh' euvergebroch, boe et aontal lierlinge nog mer altied touwnaom en op et lèste bijnao zevehoonderd bedroog, zoedat de Zjezwiete hun kollezje-gebouwe mierdere maole môsten oetbreije.

Meh eveväöl behoefte es aon sjaolruimte hadde de paoters aon 'n

gesjikde kèrrek of kapel. Hun ierste kapel in de Breijstraot bij de Wollefstraot geboud tegeneuver de aw Sint Vincentiuskapel, die gelege waor op d'n hook vaan de Breijstraot en Slevrouweplein, waor, wie veer al gezag höbbe, vääls te klein. Mèt groet verlange zaog me dus oet nao 'n ruimer kèrrek. Et ierste waor et de bedoeling, ze in de Wollefstraot te bouwe en woorte daoveur daan ouch einige hoezer in die straot aongekoch. Väöl weldoeners steunde dat doel: de landskommandör vaan de 'Oude Biesen', *Hendrik vaan Ruyschenberg*, dee veer vreuger al ins zien tegegekomme, gaof dreihoonderd rieksdaalders de goevernör vaan de stad dreihoonderd gölde, de stadsregering twiehoonderd blök melleger oet Sichen, 'ne kanunnik vaan Sintervaos legateerde 590 gölde, enz.

Me góng dus aon et make vaan planne veur die kèrrek, die oet drei sjeper zouw bestoon, meh, ofsjoen die planne tot in bezunderhede zien oetgewèrrek, heet me ze toch neet oetgeveurd. Me leet de gedachte um in de Wollefstraot te bouwe gans en al vare, umtot - et klink us noe hiel vreemp - in die straot te min verkier waor.

Toen heet me goon dinken aon de plaots, boe later inderdaod de kèrrek geboud is, naomelik in de Breijstraot, en m'n is dao ouch begôs mèt et make vaan fondeminte, meh de bouw is toch neet doorgegaange, mesjiens umtot me toen et besjikbaar terrein te klein oordeilde en welliech ouch umtot de nudige middele mankeerde.

Daonao is nog 'n derde idee op de proppe gekomme, um naomelik de kèrrek te plaotse op de al aon de Zjezwiete touwbehurende terreine in de Hègkestraot, dus achter hun kollezje in de 'Poort van Rymborgh'. Me had dees straot gekoze umtot destijds dao-in e zier drök verkier waor, meh veural ouch umtot me door de kèrrek dao te bouwe et oetziech vaan de hoezer Achter et Vleishoes gelegen op d'n hoof en de euverige terreine vaan de paoters wouw ewegnumme.

Et deit us, wie gezag is, tegeswoordig vreemp aon, es veer hure, dat in deen tied et verkier in de Wollefstraot zoe min en in de Hègkestraot zoe drök waor. Veer lieve dao-oet, dat de beteikenis vaan de straoten in et verloup vaan d'n tied dèks 'n groete verandering kin oondergoon. Wee zouw b.v. allewijl wèlle geluive, dat de Taofelstraot en de Koojstraot nog neet zoe hiel lang geleije, hoegstens 'n sestig, sevetig jaor, tot de deftigste vaan de stad gerekend woorte? En höbbe veer neet mèt eigen ouge aander straote, wie de Kappesijnestraot en de Breuselestraot wie langer wie mie in aonzeen zien vermindere? Et geit mèt de straote persijs wie mèt de minse: opkommen en achteroet goon.

Um noe tot de Zjezwiete trök te komme, ouch dat derde plan veur et bouwe vaan de kèrrek aon de Hègkestraot is noets tot oetveuring gekomme. In de plaots vaan die kèrrek heet me toen in 1599 op die plaots e retraitehoes geboud. Heij-oet zien veer alweer, dat d'r niks nuijts oonder de zon is. Veer dachten al, dat e retraitehoes get waor vaan de nuijeren tied en noe vernumme veer, dat de Zjezwiete al bijnao drei-

hoonderd fieftig jaor geleije zoe'n inriechting hadde, boe-in oonder aandere de kanunnikke vaan Sintervaos hun retraite hele oonder leijing vaan de paoters.

Eindelik kierde de Zjezwiete trök tot hun twiede idee, nl. um de kèrrek in de Breijstraot te bouwe. Dat plan kôste ze oetveure, doordat ze de besjikking kraoge euver mierdere aon die straot gelege persiele. In 1605 woorte ze door finansjeel höllep vaan de stad in staot gestèld 'n hoes mèt 'ne groeten hoof vaan de *sjout Maes* aon te koupe, terwijl ze in 1610 eigeneers woorte vaan e groet stök ope terrein en vaan nog 'n hoes, et '*IJseren Huijs*' geneump. De gelegenheid um terrein aon te koupe waor in deen tied hiel gunstig; de prijze vaan de vaste geudere waore zier gedaold door de slechte tijje tengevollege vaan et belèk vaan 1579 en et daonao oetbreke vaan de pes.

En zoe waore daan de Zjezwiete väör en nao in et bezit gekomme vaan de terreine gelege tösse de Breijstraot en de achterhoezer vaan Wollefstraot, Achter et Vleishoes en Hègkestraot, zoedat ze noe ouch hun veurnumme um 'n groete kèrrek te bouwe kôste realizere.

En weer kaome de gifte zier rejaol binne: de stad gaof 'n touwlaog vaan 600 gölde en nog 6000 Sichemer blök, 'ne priester legateerde aon de paoters twintig boonder land vaan 'n weerde vaan 1500 goudgöldes, terwijl de kanunnikke vaan Sintervaos ouch oet de berreg vaan Sichen en Hees mellegerblök lete kappe.

Me kôs noe dus mèt krach aon et werrek goon. De lekebroeder *Petrus Huyssens*, vaan Brögge geboortig, maakde de planne en op 30 juni 1606 woort door de bereumde Spaonse veldeuverste *Markies Ambrosius de Spinola*, bijgestande door de magistraot en de geistelikheid vaan de stad, plechtig d'n ierste stein veur de kèrrek gelag.

Nog in etzellefde jaor al kaome de fondeminte tot bove de groond. In 1607 steunde de stad werum de bouw mèt 7000 mellegerblök en 'n touwlaog in geld, zoedat al in 1608 de mör ontrint tot aon de taak opgetrokke waore. In de drei vollegende jaore hollep de stad obbenuijts mèt geldelikke bijdrage vaan respektievelik 1000, 1000 en 1500 gölde, terwijl d'n *Aartshertog Albert vaan Oostenriek* 'n gif doog vaan 3000 gölde, boevaan 1200 gölde bestump woorte veur et aonkoupe vaan et persiel vaan de *börregemeister Grooteclaes*, dat aofgebroke woort um 'n terrein vrij te kriege es veurplein veur de kèrrek.

Neettegenstaonde al die höllep vinde veer vermeld, dat dee bouw, dee in et begin zoe good opsjoot, later zier opgehawwe woort en zellefs twie vol jaore heet stèl gelege. Dit kaom in de ierste plaots daodoor, dat de spandeenste veur et aonveure vaan de bouwmateriaole in de ierste jaore verriech woorte door et Spaons leger, meh later neet mie, terwijl in de twiede plaots et geld neet mie zoe vlot binne kaom. Zoe kôs iers weer in 1611 et werrek veurtgezat weure oonder de rektor *Nicolaas Romeyns.* Nuij höllep vaan de kant vaan de stad, nl. 'n gif vaan 300 gölde veur de groete vinster in de väörgevel en et plavejje

vaan et veurplein op stadskoste, bevorderde de veurtgaank, zoedat in 1614 de kèrrek veerdig waor en op 27 juli vaan dat jaor kôs weure gekonsakreerd door de suffragaan-bissjop vaan Luik, *Andreas Stregnaert,* in tegenwoordigheid vaan de geistelikke en wereldlikke wierdigheidsbekleiders vaan de stad.

Bij gelegenheid vaan de konsekrasie vaan de Zjezwietekèrrek had e groet fiesbankèt plaots, boeveur de stad 'n aom wien, twie vètte sjäöp, twie lemkes en e kaaf kado gaof. De vollegende daog veurde de studente vaan de twie hoegste klasse vaan de Latijnse Zjezwietesjaol twie drama's op: d'n iersten daag ‘De Verovering der Arke door de Philistijnen’ en d'n twie daag ‘Het Terugvoeren der Arke’.

Euver et kemediespeule in deen tied in Mestreech vèlt nog et ein en aander te vertèlle. Veer hope dao-op trök te komme es veer de historie vaan de Zjezwiete gans behandeld höbbe.

De Zjezwietekèrrek bestoont oet ein inkel sjeep mèt 'n tongewöllef, zoe-es 'rs destijds veural in België vääl geboud woorte. Aon de noordweskant, dus op d'n hook vaan de tegeswoordige Minkeleersstraot en Achter de Kemedie - die veer allebei moten ewegdinke, want die straote bestoonte toen nog gaar neet - bevoont ziech 'ne veerkentigen tore, boe-in de klokke hónge en teves 'nen trap waor, dee nao de tribuun achter in de kèrrek veurde.

De verhajding tösse de Zjezwiete en de Mestreechter börregerij waor oetstekend. Dat bliek, wie veer al gezeen höbbe, oet de sjinkinge vaan parteklere, stadsregering en vorstelikke persoene. Meh teikenend daoveur is ouch de rizzelusie vaan de magistraot vaan 22 juli 1622, die veer heij laote vollege:

‘Bij gelegenheid der plechtigheid van de viering der heiligverklaring der paters *Ignatius* en *Franciscus Xaverius*, die aanstaande Zondag zal gevierd worden, zal de geheele Magistraat de processie der Jezuieten met flambouwen begeleiden en des 's avonds als betuiging der algemeene vreugde zullen vóór de huizen der leden van den Magistraat teertonnen gebrand worden; de torens van St. Janskerk en van het Dinghuis zullen met lantaarns verlicht worden, terwijl uit het stadsmagazijn een voldoende hoeveelheid kruit zal beschikbaar worden gesteld om vuurwerk af te steken en met kamers te schieten’.

Tegeliek mèt de kèrrek waor e nuij kollezje geboud gewoorde en wie dat veerdig waor woorte de vreuger woeninge vaan de paoters en de nog vrij zeende terreine op koste vaan de stad gehiel veur de Latijnse sjaol ingeriech. Ouch in de aw kapel, die tot et jaor 1786 häören uterlikke vörrem behawwen heet, woorte sjaollokale aongebroch, terwijl de boveverdeping vaan ein vaan de aander gebouwe op bepaolde tijje deens doog veur de opveuring vaan kemediestökker door de lierlinge vaan de sjaol.

Ondertösse wiste de Zjezwiete de börregerij te stiechte door hun predikasies in hun eige kèrrek en in Slevrouwe en mèt et geve vaan

oonderwies in de aw taole, totdat et oongelökkig jaor 1638 aonbraok, et jaor vaan et zoegenaomp verraod vaan paoter Vink, boe-euver veer al vreuger oetveurig gesproken höbbe en boebij oonder aandere ouch de Zjezwietepaoter *Gerardus Pasmans* et leve leet.

De Zjezwiete môste, persijs wie de Minnebreure, de stad verlaote en begaove ziech iers nao 's Gravenvoere en daonao nao Toongere. Hun kèrrek woort zjus door degene, boetege hun predikasies altied waore geriech gewees, de kalviniste vaan de Waolse Gemeinte, in bezit genome, terwijl op de sjaollokale door de regering beslaag woort gelag, oonder preteks, dat ze door en op koste vaan de stad geboud waore. De hèlligebeelde woorten oet de väörgevel vaan de kèrrek eweggenome en in 1642 hele de kalviniste dao-in hun ierste preek.

In dees beroerde umstandighede is d'n touwstand vaan Twiehierigheid, boe-oonder Mestreech leefde, veur de Zjezwiete e gelök gewees. Et feit, dat de bissjop vaan Luik euver de stad mètregeerde, waor e belètsel um 'n geistelikke orde op te heffe; zoonder de touwstumming vaan de bissjop kôs dat neet gebäöre en is et daan ouch neet gebäörd. Me heet de Zjezwiete neet definitief vaan hun geudere berouf, meh allein alles in gebruuk genome en de paoters verbooien in de stad te woene.

Et steit evel te bezien, wat veur e verloup op d'n doer alles zouw gehad höbbe, es neet et jaor 1673 veur de Zjezwiete oetkoms gebroch had. Wie Lodewijk XIV meister waor gewoorde vaan de stad, kaom aon de vief-en-daartigjaorige ballingsjap vaan de Zjezwiete 'n ind. Door tössekoms vaan de kardinaal de Bouillon, de groet-aalmoezenier vaan de keuning, dee et belèk vaan Mestreech had mètgemaak, kraoge ze et gebruuk vaan hun eigendomme en et genot vaan hun privilezjes werum trök. Et kapittel vaan Sintervaos, dat tijdens hun aofwezigheid et oonderwies in de aw taole had laote veurtzètte, sloot z'n sjaole um de paoters in de gelegenheid te stèlle zellef weer daomèt te beginne.

Dat tijdelik veurtzètte vaan et oonderwies had me iers wèlle doen in Slevrouwe, meh wie dao neet voldoende plaots disponibel bleek, is in oktober 1640 'n euvereinkoms geslote mèt et kapittel vaan Sintervaos en woorte de lokale in de Lange Gaank daoveur besjikbaar gestèld.

Wie de Zjezwiete trökkaome voonte ze naturelik hun kèrrek kaal en geplunderd. De Franse keuning belaofden hun 'ne malleberen altaor, meh dao is noets get vaan gekomme, umtot de keuning kaom te sterreve veurdat heer z'n belofte had kinne vervölle.

De veerde mei 1674 waor de kèrrek werum zoeveer in orde, dat ze obbenuijts kôs gewijd weure, wat gedoon woort door de kardinaal de Bouillon. E dutelik teike vaan de aonwezigheid vaan de kalviniste bleef evel binnen et gebouw bestoon, naomelik et graafteike vaan de Riengraof vaan Salm, militaer goevernör vaan de stad, dee in 1669 in die kèrrek waor begraove.

Noe dat ze weer trök waore, dachte de Zjezwiete röstig en oonge-

steurd te kinne veurtwèrreke, meh nog ins - alhoewel gelökkig mer veur 'ne korten tied - môste ze vaan hun bezittinge aofstand doen, wie ze in 1678 nao de 'Vrede van Nijmegen' vaanwege de prins vaan Oraanje en de Staote-Ginneraol et bevel kraoge hun kèrrek en sjaollokale werum aon de kalviniste aof te stoon. De paoters voldogen aon dat bevel en brochten hun sjaol euver nao e gebouw, dat in d'n hoof vaan hun kloester laog. Et jaor d'rop evel kraoge ze alles weer trök en toen vollegde veur hun 'n lang periood vaan vrij en röstig bestoon. Bijnao hoonderd jaor höbbe zij ziech toen oonaofgebroke kinne wijjen aon et verwezelikke vaan hun doel en beleefde hun sjaole gestiedig 'ne groete bleui. Et aontal lierlinge kaom, wie al ieder gezag is, tot aon de zevehoonderd.

Dat góng zoe door, totdat et jaor 1773 aonbraok, et jaor, boe-in de Sosjeteit vaan de Zjezwiete door de paus woort opgeheve. D'n 21e juli vaan dat jaor teikende paus *Clemens XIV* de bul vaan de opheffing oonder d'n drök vaan de Bourbonse regeringe, naodat de Sosjeteit al ieder in Spaanje, Portugal en Fraankriek, boe *Lodewijk XV* handelde oonder d'n invlood vaan z'nen ierste minister *Choiseuil,* waor verbooie. Zellefs Oostenriek, dat zoe streng katteliek waor, had et veurbeeld vaan de aander kattelieke staote gevolleg, terwijl daotegeneuver de protestanse keuning *Frederik II* vaan Pruse en ouch keizerin *Catharina II* vaan Rusland de Zjezwiete neet allein gasvrijheid verliende, meh zellefs, teminste veur wat Rusland betröf, de Sosjeteit mèt goodvinde vaan de paus handhaafde.

De oerzake oetrein te zètte vaan dit op et ierste geziech zoe bevreemdend versjijnsel lik heij neet op euze weeg en zouw us ouch väöls te wied veure. Dat is 'n ganse studie op ziech. Allein wèlle veer heij even aongeve, dat es veurnaomste oerzake vaan de stried tege de Zjezwiete mote besjoud weure: veuriers d'n anti-klerikale stroum, dee veural tengevollege vaan de gesjrifte vaan *Voltaire* door de kattelieke staote in et bezunder trok, twiedens et vermindere vaan et prestiezje vaan de kloesterorde in et algemein en in de derde plaots de fèlle stried, dee de Zjezwiete aongeboonden hadde tegen et *Jansenisme*, dat de paus neet es opperhoof vaan de Kèrrek erkint. En wijl noe de Zjezwiete es de groetste steun vaan et pausdom woorte besjoud, môste zij et in de allerierste plaots oontgelde, umtot me dach, op zoe'n maneer ouch de mach vaan de paus te treffen en te breke.

Dat opheffingsdekreet trof dus ouch et kloester vaan Mestreech. Op 23 oktober 1773 gaove de paoters hun lèste lèsse en d'n daag d'rop had de lèsten deens in de kèrrek plaots. Dezellefden daag kraoge ze de order, hun inriechtinge te verlaote en ziech vaan aander kleijer te veurzien. Hun kloester tèlde toen nog negetien lede. Neettegenstaonde de oontbinding vaan hun orde en et verbäörd verklaore vaan hun bezittinge bleve de paoters nog in hun kollezje gemeinsjappelik woene es gewoen geistelikke, terwijl ze geldelikke steun kraoge vaan d'n oont-

fenger vaan de in beslaag genome geudere in d'n ‘Lande van Overmaze’. Dat samewoene woort evel alweer op 15 september 1774 opgeheve.

Nao de opheffing vaan de Sosjeteit waor d'r vaan et geve vaan oonderwies in de aw taole naturelik gein spraok mie. Et kapittel vaan Sintervaos waor neet genege dat oonderwies veurt te zètte, veurdat et de twie kanunnikate zouw höbbe trökgekrege, boe-op de regering beslaag had gelag. De Augustijne, die ziech, wie veer destijds al gezeen höbbe, vreuger miermaols veur et geve vaan dat soort oonderwies hadden aongebooie, doge dat noe weer, meh verlangde daoveur 'n vergeujing vaan 2300 gölde per jaor, wat me väöls te väöl voont. Eindelik heet toen de regering oonder d'n aondrang vaan de börregerij touwgegeve en veer werelse geistelikke belas mèt et geve vaan oonderwies in Latien, Frans, de beginsele vaan de wiskunde en de aardrijkskunde.

Ondertösse waor aon de gebouwe vaan de Zjezwiete nog gein bestumming gegeve. De Staote-Ginneraol waoren iers vaan zins, ze te gebruke es inriechting vaan algemein belang, meh dao is niks vaan gekomme. In et jaor 1786 droge ze de kèrrek mèt e gedeilte vaan de kollezje-gebouwe euver aon de stad, die al dees gebouwe korten tied denao veur 10.000 gölde Luiks verkoch aon ein in etzellefde jaor opgeriechde vereiniging tot et stiechte vaan 'nen tejater. Dadelik woort de kèrrek door middel vaan 'ne stevige vloer in twie deile verdeild en ingeriech bove tot kemediezaol en oonder tot zoegenaomde redótzaol.

In oktober 1787 had de openings-veurstèlling plaots, boe-op gespäöld woort et drama *‘Philoctète’*.

Einigen tied later woorte de euverige gebouwe vaan de Zjezwiete veur de som vaan 26.000 gölde verkoch aon de stad, die et mierendeil leet aofbreke veur d'n aonlèk vaan nuij straote. Zoe oontstoonte de straote ‘Achter de Comedie’ en de ‘*Hierestraot*’, zoe geheite umtot ze offisjeel woort geopend door de ‘Hiere’ vaan de magistraot. Later is ze umgeduip in ‘Minckelerstraat’. In verband mèt et make vaan die straote heet me d'n tore vaan de kèrrek aofgebroke um et verkier gemekelikker te make.

Vaan de Zjezwiete-gebouwe bestoon nog Achter de Kemedie: de veerkentigen traptore mèt zonnewijzer, tegeswoordig in gebruuk bij de ‘Slevrouwe-kamer’, en op et binnepleinsje vaan et persiel no. 2 et gebouw, dat 'nen tied laank gedeend heet es nachlegermaggezijn veur et garnizoen.

Wie Mestreech in 1814 door de tege Napoleong verboonde Mogendhede woort belegerd, gebruukde de Franse bezèttingstróppe de geweze kèrrek es ‘hôpital des convalescens’. Naodat de stad ziech had euvergegeve, is et gebouw trökgegaange aon de Tejater-Vereineging en sins deen tied neet mie vaan bestumming veranderd. In de tachetiger jaore vaan de veurige iew is d'n oostelikke veurbouw, dee tot restorasie

waor ingeriech en boe d'n awwe Zeguers zoe'ne lekkeren ‘tête-deveau’ wis veerdig te make, aofgebroke en vervaange door de bouw, dee veer noe nog dao kinne, terwijl de kemedie- en redótzaole vaan binne gehiel en al woorte vernuijd.

Meh mèt dat al bezaot Mestreech gei Zjezwietekloester mie en zouw et oongeveer tachetig jaor dore, ie dat de wins vaan de börregerij, die hunnen trökkier zoezier verlangde, in vervölling zouw goon. In september 1852 woort mèt goodkääring vaan de geistelikke euverheid werum 'n kommunauteit gekonstitueerd in 'n hoes op de Toongersestraot, door Monseigneur Rutte zaoliger vaan de familie vaan de ‘Vicomte Vilain XIIII’ aongekoch en aon de Zjezwiete euvergedrage. In 1870 kaom de tegeswoordige kèrrek gereid, die op 3 november vaan dat jaor plechtig woort ingezegend.

Heijbove höbbe veer belaof, et ein en aander te zölle mètdeile euver de oontwikkeling vaan et *kemediespeule* in Mestreech. Die belofte wèlle veer noe inlosse.

Et opveure vaan profaan kemediestökker is, wie me wèt, in gans besjaof Europa oontstande oet de *misteriespeule*, die in d'n allerersten tied in de kèrreke woorte vertuind. Op d'n doer is me detouw gekomme die misteriespeule ouch boete de kèrreke te geve en laanksamerhand kraoge ze e wie laanger wie minder godsdeenstig karakter, totdat op et lèste et ‘toneel’ zuver werels waor gewoorde.

Vaan Mestreech is bekind e misteriespeul, door de deskundige geheite et ‘*Limburgs-Maastrichtse Paasspel*’, gesjreven in dialek en dat zoe laank waor, dat 'r miejer daog veur vaandoon waore um et gans aof te speule. Et is neet aon te numme, dat e stök vaan zoe'nen umvaank nog in de kèrrek zellef opgeveurd is. Et zal wel, wie de mieste stökker vaan die lengde, op et plein veur de kèrrek, dus op et Vrietof vertuind zien.

Al in de vieftiende iew vinde veer in eus stad vereineginge vaan leke, die ziech op et vertuine vaan kemediestökker touwlagte en die bekind waore oonder de naom vaan ‘*gesellen van den spele*’. Dao-oet ontwikkelde ziech de zoegenaomde ‘*Rederijkers-kamers*’, in et begin nog et karakter dragend vaan broedersjappe en veurnaomelik bestump um de persessies op Sakkermintsdaag op te luustere. Herhaoldelik vinde veer in de Mestreechter raodsnotule vermeld, dat aon die kamers vergeujinge woorte touwgekind veur de koste, door hun besteid bij gelegenheid vaan die persessies.

De ajtste kamer, boe et bestoon vaan bekind is, waor ‘*De Broederschap der H.H. Drie Koningen*’, die in et jaor 1547 veur et iers weurd geneump. In aprèl 1548 kraoge ze vaan de stad et nudige hout um 'n stèllazje te bouwe veur et speule vaan kemedie en 'n huiske neve de ‘Gevangenpoort’ (de groete vestingpoort vaan de ierste umwalling aon et oetind vaan de Groete Grach bij de Merret) veur et opberrege vaan hun spölle en gereidsjappe. In 1551 kraoge ze vergunning veur

et hawwe vaan 'n loterij um hun finansies te versterreke, wat hun in 1565 nog ins touwgestande woort.

Ontrint dezellefden tied ontstoont '*De Broederschap van Sinte Emilie*', die miestal op 'ne groete wagel häör stökker opveurde en geregeld bij fiestelikke gelegenhede optrooi. Later heet ziech dees kamer in de Broedersjap vaan de Drei Keuninge opgelos.

Neve de twie geneumde vinde veer nog '*Die Rethorisins van den Wijngaertsranck*', die evel mer 'nen inkele kier aongehaold weure.

Miejer bekind zien gewees '*Die Jonge Goudbloemkens*', ouch geneump: '*Die Rethorikers van der Jongen Goutbloemen*', die dèks subsidies vaan de stad kraoge en in 1559 aon 'ne kongkoer deilnaome.

Mèt de opveuringe vaan die 'Rederijkerskamers' stoonten in verband de kemedies, die door de lierlinge vaan de sjaole gegeve woorte. Die späölden in de regel mèt Vastelaovend en in augustus mèt de prijsoetdeiling.

Vaan etgeen allemaol gespäöld woort, is wienig bekind. In 1561 vinde veer e speul getiteld: 'Die Verrissenisse onses Heeren' en in 1563 'n latijnse kemedie 'Homuli' geneump. Väöl werrek woort ouch gemaak vaan 'tableaux-vivants', veural in de persessies.

Op d'n doer höbbe die vereineginge vaan dilettante hun beteikenis verlore door et optrejje vaan beroops-kemediante, die ziech in Mestreech veur d'n ierste kier höbbe vertuind wie Lodewijk XIV in 1673 Mestreech had ingenome. Dee keuning leet naomelik kemediante oet Paries komme um te speule veur de offesere vaan et Frans garnizoen. Ze späölden hun stökker in 'n houte keet op de Merret aon de noordkant vaan et stadhoes. Wie de Franse weer de stad oettrokke, verdwene die kemediante ouch, totdat in 1748 de Franse korten tied werum meister woorte vaan de stad en 'nen tróp oet Paries leten euverkomme, dee gelegenheid tot speule kraog in de manezje op de Ekerstraot. Dat lokaal heet ouch nao et vertrèk vaan de Franse es tejater blieve deens doen en de stad gaof herhaoldelik belangrieke sommen oet veur de verbetering vaan et inwendige vaan dat gebouw, dat door 'ne vasten tróp bleef bespäöld weure. Veurnaomelik woorte klassieke Franse drama's opgeveurd en die vele zoezier in de smaak, dat de zaol al gaw te klein bleek en me nao 'n groeter gelegenheid môs umzien.

Zoe stoont de zaak, wie de Zjezwietekèrrek vrij kaom, en de Tejater-Vereineging woort opgeriech.

Mèt de historie vaan et kloester vaan de Zjezwiete hèlt nog 'n aander bezunderheid verband, die veer veur eus lezers boetegewoen intressant achte en die veer daan ouch heij oetvoerig wèlle bespreke.

Jaore geleije oontdèkde paoter *P. Albers* zaoliger in de 'Bibliothèque Nationale' vaan Paries 'ne plattegrond vaan Mestreech, dee tot deen tied gans oonbekind waor en es 'n dokumint vaan groete

weerde moot besjoud weure. Heer is gemaak door de bekinde Mestreechter teikeneer *Simon de Bellomonte,* keplaon vaan et kapittel vaan Sintervaos en dateert vaan et jaor 1587.

Paoter Albers meint, dat dee plattegroond mèt hiel väöl aander dokuminte in 1773, wie de orde vaan de Zjezwiete woort opgeheven, in Roeme bij de ginneraol vaan hun orde is in beslaag genome, in die stad publiek is verkoch en zoe in han kaom vaan de Franse gezant bij et Vatikaan en door dee is aofgestande aon de 'Bibliotèque Nationale'.

Wijjer veroonderstèlt paoter Albers, dat de Zjezwiete vaan Mestreech in verband mèt hun bouwplanne, die zoe dèks veranderd woorte, dee plattegroond opgesjik höbbe nao hunne ginneraol in Roeme, *Claudius Aquaviva*, um dee 'n idee te geve vaan de oetgestrèkheid vaan hun bezittinge en vaan hun situasie in de stad.

Es me dee plattegroond bekiek, krijg me d'n indrök, dat 'r apaart veur de Zjezwiete gemaak is, umtot hun terreine dao-op tot in alle details zien geteikend, meh noe heet keplaon de Bellomonte in eine weeg ouch hiel väöl aander bezunderhede vaan Mestreech dao-op wasgelag, wat et intressante daovaan in groete maote verhuug.

Bij de bespreking vaan dee plattegroond dee heijbij is aofgedrök, zölle veer oonderaon de teikening beginne. Wie de lezer zal zien, is etgeen euveral is bijgesjreve in et Latien gestèld. Dat is te verklaore, doordat de plattegroond, wie veer al gezag höbbe, bestump waor um door de ginneraol vaan de Zjezwiete in Roeme te weure bekeke.

Oonderaon daan zien veer veuriers de Maos *(Mosa fl)* mèt oongeveer in et midde de brök *(Pons Mosae)* en gans rechs de punt vaan et Sint Antonius-eiland ofwel de Groete Green. Evenwijdig mèt de Maos zien veer de stad aofgeslote door d'n awwe walmoer vaan 1229 *(Muri).* In dee wal waore, wie m'n op de teikening dutelik kin zien, versjeije poorte, die naturelik touwgaank môste geve nao de Maos. De veurnaomste vaan die poorte waore de Underste Kolepoort *(Porta carbonaria inferior)* rechs vaan de brök tegeneuver de Jäögstraot, de Batpoort, boe niks bij gesjreve steit links vaan de brök en daan gans links tegeneuver Slevrouwekèrrek de Beuveste Kolepoort *(Porta carbonaria superior)*, boevaan et opsjrif mer gedeiltelik te zien is.

Links vaan de brök zuut me hiel dutelik aongegeve de losplaotse tösse de wal en et water. Es veer de brök euvergoon nao de stad, kriege veer aon eus linkerhand de Vèsmerret *(Forum piscium)* en rechs et ierste kèrrekske vaan de Augustijne *(Conventus Augustinensium)* tege de wal aon geboud mèt et kuurke euver de moer oetstekende en door paole gestiep, zoe-es veer dat al bij de historie vaan de Augustijne besproken höbbe.

Hoegerop, op d'n hook vaan de Brökstraot en de Bokstraot lik de kapel vaan Sint Evergislus *(S. Evergisli sacellum)* en miejer rechs in die lèste straot de kapel vaan Slevrouw *(Sacellum Mariae ad littus)* op

de plaots, boe later de groete Augustijnekèrrek, d'n 'Awwestiene', geboud is.

Naodat veer de Nuijstraot *(Platea nova)* gepasseerd zien komme veer rechs aon de kapel vaan d'n Hèlligen Geis *(S. Spiritus)* en wijjerop aon die vaan Sint Joris *(Sac. S. Georgij);* daoneve steit geteikend de kèrrek vaan de Preekhiere of Dominikane *(Conventus Predicatorum).*

Gans aon eus rechterhand lik de Merret *(Forum rerum venalium)*, boe-op de Lakehal mèt häören tore en de 'Gevangenpoort' *(Porta captivorum).* Achter die poort zien de baoge aongegeve vaan d'n awwe walmoer achter de hoezer vaan de Groete Grach en dee gans is geteikend tot bovenaon links, dus bekans tot aon d'n hook vaan Linkelestraot en Toongersestraot.

Op de Vrietof bij de Groete Staat steit de 'Perroen' en sjuins rechs de kapel vaan et Wittevrouwe-kloester *(Conventus albarum virg.).*

Bovenaon op de teikening vinde veer in de umwalling dutelik aongegeve de aw 'Tweebergenpoort' mèt häören einen tore, dee nog neet zoe lang geleijen is aofgebroke.

Noe komme veer op de Vrietof, dee gesnooie weurd door twie weeg euverkruus: vaan de Groete Staat nao Sintervaoskèrrek en vaan de zuidkant in de riechting vaan et Staotesträötsje. Buim zien nog neet d'rop te zien, meh dao moten 'rs in deen tied toch al gewees zien, alhoewel de regelmaotige laone toch nog neet bestónge. Bezunder sekuur geteikend is de kèrrek vaan Sintervaos mèt d'n umgaank rechs deneve. Aon de kant vaan de sakkerstei herkint me de kapel vaan d'n Hèllige Lodewijk, boe einige restante nog vaan bestoon: te lètten is op de vörrem vaan de middelsten tore aon de weskant en op de twie 'peperbösse', die höbbe blieve stoon tot in de negetiger jaore vaan de veurige iew. Veur de twie kèrreke lik e kèrrekhof, et 'ellendigen-kerkhof', boe de oonbemiddelde vreemdelinge begraove woorte.

Op d'n hook vaan Vrietof en Breijstraot steit de kapel vaan Sint Jaokob *(Sacellum S. Jacobi)* en rechs daoneve et Sintervaosgashoes *(Hospitale S. Servatij)* mèt z'n kapel op d'n hook vaan de Platielstraot.

Boe de Platielstraot, Spaorestraot *(Vicus calcaris)* en Hègkestraot *(Vicus casei)* samekomme, zien veer de kapel vaan Sint Amor *(S. Amoris sacellum)*. Noé komme veer in de Breijstraot, et belangriekste stadsgedeilte veur de Zjezwiete vaan deen tied. Dao-in vinde v'r daan ouch aongegeve de veurnaomste hoezer, die väör en nao aongekoch of gesjoonke zien gewoorde: et hoes vaan Maes, de 'Poort van Rymborgh', et hoes-Fall, dat vaan de familie Coninx en eindelik et ierste Zjezwietekloester *(Patres)* mèt d'n ingaank in de Breijstraot *(Introïtus)* en achter de gebouwe de ope terreine en d'n hoof *(hortus collegij).* Oonder de gebouwe steit gesjreve '*Sacellum*', dus dao moot de ierste kapel gelegen höbbe en daoneve steit 'n kèrrek geteikend *(Templum novum)*, die evel neet de tegeswoordige aw Zjezwietekèrrek kin verbeelde, want

op de teikening lik ze daoveur te wied vaan de Breijstraot en te kort bij de Wollefstraot. Et moot de kèrrek zien, die me heet wèlle bouwe, meh die neet is opgeriech.

Tegeneuver de Zjezwiete-terreine op d'n hook vaan de Breijstraot en Slevrouweplein zien veer de kapel vaan St. Vincentius *(Sacellum S. Vincentij);* naturelik mote veer heij neet dinken aon d'n Hèllige Vincentius à Paulo, meh aon d'n diake vaan Saragossa, dee in 304 oonder de Romeinse keizer Diocletianus doed gemarteld woort.

Tegeneuver die kapel steit de prochiekèrrek vaan Sinterklaos *(S. Nicolai ecclia. Parochialis)* mèt deneve häör kèrrekhof. Ze laog eigelik zjus langs de Plaankstraot tot op d'n hook vaan de Wollefstraot. Eindelik zien veer ouch hiel zuver geteikend Slevrouwekèrrek *(S. Mariae virg.)* mèt aon weerskante vaan de koer de aw ingeng; good zien ouch te oonderkinne de steunbere tege de absis aon, die tot aon de lèste groete rèstorasie vaan de kèrrek höbbe blieve stoon en toen zien aofgebroke.

Op mierdere pleinsjes vaan de stad, wie op dat vaan de Haorstraot, vaan de Kepoenstraot bij de Lanteriestraot en op et punt vaan samekoms vaan Boeljongstraot en Papestraot zien veer klein gebuikes geteikend, die poompe of waterpötte mote veurstèlle.

Nog allerlei aander bezunderhede zien op deze plattegroond te vinde. Tösse de Groete Staat en Achter et Vleishoes *(Vicus dictus retro marellum)* zien twie stippellijnen aongegeve, boeboven et woort '*Marellum*' steit; dao waor d'n euverdèkde merret of et 'vleishoes'. Wijjer vinde veer door dees teikening de verklaoring, boedoor de Spèlstraot bovenaon bij de Groete Staat zoeväöl breijer is es lieger-aof; dat kump, doordat de Sint Joriskapel e stök veuroet sprong.

Eindelik moot nog d'rop weure geweze, dat alle kèrreken en kapelle, die op de teikening veurkomme, behurelik georiënteerd, dat is mèt hun koer nao et ooste geriech zien.

16. De Kappesijne.

Wie nao d'n doed vaan Sint Franciskus oonder de Minnebreure versjèl vaan meining waor oontstande euver de vraog, wie d'n door de stiechter gegeve kloesterregel môs weuren oetgelag en et neet moch gelökke, de versjèllende inziechte tot 'n akkoord te laote komme, sjeijde eine vaan hun ziech in 1525 aof vaan z'n kollega's en trok ziech in de eenzaamheid trök um dao in volslagen erremooi te leve en de regel vaan Sint Franciskus in de strengste zin op te vollege. Dat waor paoter *Mathias Bassi.* Nao korten tied veugde ziech twie aander kloesterlinge bij häöm, boe heer oonder aandere aon veursjreef et drage vaan de baard en vaan 'n groete, spits touwloupende kap of *capuce*, boe-aon de naom van de nuij kommunauteit oontliend is.

De orde vaan de Kappesijne woort door de pause *Clemens VII* en

Paulus III goodgekäörd en breide ziech in korten tied vaan Italië euver de versjèllende staote vaan Europa oet.

Et kloester vaan Mestreech woort in *1609* gestiech door de Kappesijne vaan Antwerrepe.

Langen tied teveure had de regering vaan de stad al bezwoer gemaak tegen et ziech vestige vaan nuij kluusters in Mestreech en had, zoe-es veer dat in eus inleijing tot de behandeling vaan de kloesterordes gezag höbbe, bij rizzelusie vaan 12 juli 1497 aon de bestaonde kluusters verbooie, nog vas good, dat binnen et gebied vaan de stad laog, aon te koupe en daobij teves bepaold, dat edere börreger, dee de kluusters in die zake behöllepzaam waor, zouw vervalle in 'n boete vaan twintig gölde en verpliech zien, 'ne beijweeg nao 'San Jago di Compostella' in Spaanje te make.

Bliekbaar heet de stedelikke regering daobij in hoofzaak de zuver kontemplatief orde op et oug gehad en neet zoezier de aandere, want veer höbbe nao deen tied al de Zjezwiete heijnaotouw zien komme, die toch zoe krachtig door de stad zien oondersteund gewoorde, en noe ouch weer kinne v'r konstatere, dat de magistraot de koms vaan de Kappesijne bevorderde. Die hajding is aldus te verklaore, dat dees kloesterlinge ziech mèt boetegewoenen iefer op et verzörrege vaan kraanke touwlagte en Mestreech in deen tied zoe e soort vaan lui hiel good kôs gebruke.

Et waor dus in zekere zin et eigebelang, dat de stadsregering zoe gunstig stumde en dat häör ouch detouw broch, in 1610 en 1611 einige door häör in de Begaordestraot aongekochde hoezer gratis veur et bouwe vaan e kloester mèt kèrrek aof te stoon en zellefs e groet deil vaan de bouwkoste eiges te drage. Die gooi gezindheid gaof aon de Kappesijne de mood um ziech ouch nog tot de magistraot te wende mèt et verzeuk hun mèt geld te hellepe veur et bouwe vaan 'ne moer um hun bezittinge. De stad stoont veur dat doel al mer werum zèshoonderd gölde touw, meh noe hadde de Kappesijne de groete oonverziechtigheid et gegeve peerd in z'ne bek te wèlle zien; ze weigerde die som aon te numme umtot ze et bedraag te klein voonte. Et gemeintebestuur waor daodoor alles behalleve gestiech en um z'n superioriteit te doen geveule sjreef et aon de kloesterlinge veur, hunnen hoof op bepaolde daog in de week veur et publiek touwgaankelik te stèlle.

Toch woort de vreij tösse de twie partije nao einigen tied weer herstèld, want op 7 augustus 1626 bij gelegenheid vaan de verjaordaag vaan de hèlligverklaoring vaan *Sint Felix* zien veer de magistraot mèt de notabele vaan de stad en de meisters vaan de ambachte de plechtige persessie vaan de Kappesijne opluustere. Um hun boetendien in staot te stèlle, de lede vaan hun orde, die neet tot de Mestreechter kommunauteit behuurde, good te onthole, gaof de Magistraot hun zès en daartig potte wien, e vèt sjaop, e kaaf en veur zès gölde wittebroed.

Tot et herstèlle vaan die gooi relasies zal wel neet wienig höbbe bij-

gedrage de boetegewoen verdeenste vaan dees kloesterlinge in 1623 bij et regere vaan de pes in de stad en hun opofferinge bij et verzörrege vaan de kraanke, terwijl op et lèste de besmetting ouch op hun kloester euversloog en zij op einen inkele nao allemaol aon die vreiselikke krenkde bezweke, zoedat aander lede vaan de orde vaan oet de vreemde et kloester weer môste komme bevolleke.

Toen woorte vaan stadswege bezunder veurzörregsmaotregele genome um 'n herholing vaan zoe'n massa-besmetting te veurkomme: in d'n hoof woort zoe wied meugelik vaan et kloester aof e soort vaan lazaret geboud, boe-in de besmedde paoters ziech zouwe kinne aofzundere. In deen hoof waoren op 'n aofgelege plaots de kloesterlinge begraove, die es slachoffers vaan de pes gevalle waore. Me hèdde daonao dat gedeilte vaan deen hoof: 'Le jardin des pestiférés'.

Later is deen hoof mèt et kèrrekhof in gebruuk genomen es gemeintelikke *begraofplaots* en heet daoveur gedeend tot in et begin vaan de negetiende iew. Daonao is op die terreine et gaasfabrik geboud. De bekinde *Begaordebleik* is nog 'ne restant vaan die terreine.

In 1681 brande et kloester vaan de Kappesijne tot de groond aof, meh woort korten tied denao op hiel invoudige meneer werum opgeboud.

Nao 1796 zien de kloestergebouwe in gebruuk genome es kazerne en de kèrrek es militaer magazijn. In 1839 gaof keuning Wöllem I 'n deil vaan d'n hoof aon de kant vaan de Begaordestraot aon de Israëliete, die In 1840 dao-op hun *Synagoog* boude. Veur deen tied hadde die ziech bedeend vaan e persiel op de Kleine Grach.

De Kappesijnekèrrek heet nog veur vaan alles deens gedoon, es sjaol, es, zjimmenas-lokaal, es höllepkèrrek en es Ierewachzaol. In de väörgevel steit et waope vaan *baron de Lens* mèt et jaor 1615; dee baron betaolde 't groetste deil vaan de door et gemeintebestuur veur de bouw vaan et kloester en de kèrrek besteide gelde aon de stad trök.

Vaan de Mestreechse Kappesijne is veur eus stad veural te neume *paoter Gérard,* dee in 1703 de klokke vaan et stadhoes gans herstèlde en et speul verbeterde, boeveur et kloester vaan de stad de som vaan hoonderd patakons gegeve kraog (eine patakon loog oongeveer *f* 2,50).

In verband mèt et Kappesijnekloester dene veer nog te vermelden et bestoon vaan 'n straot, die al lang is verdwene. Tot in et jaor 1679 naomelik leep dweers door d'n hoof vaan de Kappesijne 'n tamelikke breij straot, die oonbeboud waor, de *Apostelestraot,* die de Begaordestraot mèt de Kappesijnestraot verboont. In 1664 wie de pes obbenuijts Mestreech bezeukde, heet me die straot veur tied en wijl aon de Kappesijne aofgestande um dao-op aon de kant vaan de Kappesijnestraot 'n algemein of sentraal peshoes te bouwe. De bedoeling waor, dat nao et ophawwe vaan die epidemie de straot werum in häöre vreugeren touwstand zouw weure trökgebroch. Dat is evel noets gebäörd. Et

sjijnt, dat et stadsbestuur verzoump heet et tijdelik karakter vaan deen aofstand behurelik in 'n ak te stipulere, want wie later de terreine opgeëis woorte, höbbe de Kappesijne doedgewoen geweigerd, ze trök te geve en de stad heet ziech op et lèste mer stèllekes daobij neergelag.

Eindelik mote veer nog d'rop wieze, dat de Kappesijnestraot, die naturelik häöre naom oontliende aon et heij besproke kloester, veur 1610 versjèllende naome heet gedrage, nl. *Roeffstraete, Roede-*, *Royof Royenstraete* en ouch nog *Scroef-* en *Schroeystraete.*

17. De Annunciate.

In 1500 heet *Joanna vaan Valois*, de dochter vaan keuning Lodewijk XI vaan Fraankriek, in de stad Bourges 'n vrouwelikke kloesterorde gestiech oonder d'n titel vaan ‘Maria-Annunciatie’ of ‘Maria-Boodschap’.

Naodat dees orde ziech euver mierdere lande had verspreid en veurnaomelik in België tot groete bleui waor gekomme, heet de provinsiaal vaan de Minnebreure, dee et touwziech euver die orde had, naomes de euverste vaan et kloester vaan Leuve aon de magistraot vaan Mestreech et verzeuk geriech, ouch in eus stad zoe e kloester te mage vestige. Dee provinsiaal doog daobij oetkomme, dat versjèllende rieke families, boevaan de döchter besloten hadde in dees orde in te trejje, op ziech hadde genome alle koste te drage. Et verzeuk woort door et stadsbestuur touwgestande, evel oonder de oetdrökkelikke kondisie, dat et nuij kloester noets op de laste vaan de stad of vaan de börregerij zouw komme en dat de plaots, boe et gestiech zou weure, in euverlèk mèt de raod zouw weure bepaold.

Me koch toen in Wiek tösse de Grachstraot en de vestingwal e terrein vaan drei boonder mèt 'n hoes, wat daobij behuurde, vaan de Zjezwiete en in 1615 kaome zeve zusters oet Leuve heijnaotouw, die dalik e begin maakde mèt et bouwe vaan e kloester. Ze waore daomèt al 'n hiel ind op streek, wie 'ne zier gelökkige sameloup vaan umstandighede de Annunciate kaom begunstige.

De proos vaan et kapittel vaan Sintervaos. *Engelbertus Boonen,* dee veer vreuger bij et bespreke vaan de Dominikaner-orde al zien tegegekomme, had naomelik et mie es zoonderling plan opgevat de prachtige absis vaan Sintervaoskèrrek aof te breke um daonao op zien eige koste e ganse nuij koer in moderne stijl te bouwe, dat fieftig voot wijjer nao et Vrietof zouw oetspringe. Et kapittel weigerde evel aon dat veurnumme z'n goodkäöring te geve, veuriers umtot et bezwoer had tegen et aofbreke vaan de aw kroch en ouch wijl de proos op versjèllende plaotse vaan de nuij te bouwe koer z'n eige familiewaope wouw aongebroch höbbe. Wie Boonen noe zie levelings-idee neet tot oetveuring kôs bringe, besteide heer al et geld, dat heer daoveur be-

stump had, aon de bouw vaan et kloester en de kèrrek vaan de Annunciate, zoedat die noe in staot waore e zier groet en ruim gebouw vaan veer vleugels en 'n sjoen kèrrek, de sjoenste vaan alle kèrreke vaan de heij gevestigde vrouwekluusters, te stiechte.

Euveriges bezaote de Annunciate hiel wienig bronne vaan inkomste, zoedat ze genoedzaak waore door et make vaan handwerreke in hun onderhaajt te veurzien.

De kèrrek waor ein vaan de wienige godshoezer, die veurzeen waore vaan e bovekoer en bezaot 'n prachtige sjèlderij, veurstèllende de stiechteres vaan de orde, Joanna vaan Valois. De proos Engelbertus Boonen woort in et koer vaan dees kèrrek begraove.

Nao de opheffing vaan et kloester in et al zoe dèks geneump jaor 1796 woorte de gebouwe mèt bijbehurende hääof en weije veur 26000 frangs aon 'ne partekleer verkoch.

Op de plaots, boe et kloestergebouw stoont, bevind ziech allewijl de verlengde Wieker Brökstraot, iers geheite ‘de Percée’. Veur et bouwe vaan et hoes op d'n hook vaan de Grachstraot, boe-in noe nog de café ‘Aux Quatre Saisons’ is gevestig, kôs me dao nog de euverblijfsels vaan e stök vaan d'n awwe kloestermoer mèt touwgemetselde vinsters zien. Et einige, wat nog langen tied in z'nen awwen touwstand is gebleve, is 'n deil vaan d'n hoof, dee later bekind waor onder de naom vaan ‘d'n hoof vaan Jaunez’, meh noe ouch al gans volgeboud is. Vaan de kloester- en kèrrekgebouwe steit noe geine stein mie op d'n aandere.

18. De Sepulchrijne of Bonnefante.

Naodat in et jaor 1099 *Godfried vaan Bouillon* Zjeruzalem had ingenome, stèlde heer veur de kèrrek vaan et Hèllig Graaf kanunnikken aon um dao d'n deens woer te numme. Die vörremde toen evel nog gein kloesterorde. Dat is iers gebäörd in 1114, wie de patriarch vaan Zjeruzalem, Arnold, aon die kanunnikken et leven in gemeinsjap oonder de regel vaan Sint Augustinus veursjreef. Zoe is oontstande de mannelikke orde vaan et Hèllig Graaf, die gaw al tot groete bleui kaom, meh helaas in 1187 genoedzaak waor, Zjeruzalem te verlaote, wie de Saracene ziech werum vaan de stad hadde meister gemaak. Daomèt waor in eine weeg et hoofdoel vaan die orde, et verriechte vaan d'n ieredeens in de H. Graafkèrrek en de bewaking vaan dat Graaf zellef oonmeugelik gewoorde, zoedat de levensregel veur de Sepulchrijne in Europa 'ne gansen aandere môs weure. In 't vervolleg leide zij in hun kluusters e leve vaan kontemplasie en vaan gewoen werrek. Ze lagte ziech veural touw op et verliene vaan gasvrijheid aon de lui, die beijweeg doge, et geve vaan oonderwies en et opveuie vaan de jäög.

Neve die kanunnikke-orde zien veer noe tegen et ind vaan de vieftiende iew ouch vrouwekluusters vaan de orde vaan et Hèllig Graaf

insgelieks oonder de regel vaan Sint Augustinus oontstoon. Boe veer die et ierste höbbe te zeuke is 'n vraog, die de historiesjrijvers verdeild heet gehawwe. Sommige meine, dat ze oontstande zien in Italië, aandere geve de ier vaan die stiechting vaan de kanunnikesse vaan et Hèllig Graaf aon *Jan vaan Abroek*, prior vaan de kanunnikke vaan die orde in St. Odiliënberreg bij Remun in 1480.

Wee noe in dees zaak ouch maag geliek höbbe, in St. Odiliënberreg zien veer in deen tied et ierste vrouwekloester vaan de Sepulchrijne oontstoon, nao korten tied gevolleg door de kluusters vaan Kinroy bij Mezijk, vaan Nuistad, St. Truije, Luik en later door die vaan Viezee, Hoei, Charleville, Aoke, Malmedy enz.

Wie in 1496 de Sepulchrijne vaan Nuistad, dat tot et hertogdom Gelder behuurde, d'n drök vaan d'n oorlogselend neet langer kôste verdrage, vlöchde ze nao Luik en naome dao hunnen intrèk in et kloester vaan Sint Elisabeth, dat door de Alexiane of Cellebroeders korten tied teveure waor verlaote um e miejer geëigend gebouw te betrèkke. Die Cellebroeders waoren in dat vreuger kloester de opvollegers gewees vaan de '*Broeders des Gemeenen Levens*', die ziech weges hun verdeenste, veural bij et geve vaan oonderwies aon de kinder, bij de Luikeneers de naom vaan '*Les Bons Enfants*' hadde verworreve. Dees benaoming bleef aon et kloester vaan Sint Elisabeth verboonde, zellefs naodat de Cellebroeders et hadde verlaote. Me góng et heite: 'Le Couvent des Bons Enfants' en zoe woort dee naom ouch touwgepas op de Sepulchrijne. Vaan Luik oet vollegde dee naom de kanunnikesse door gans België, boe zij ziech ouch vestigde, en later zellefs tot in Mestreech, boe de naom euvereinkomstig de loffelikke geweente vaan de Mestreechteneers verbasterd woort tot *'Bonnefante'* en boe heer tot op vaandaog d'n daag nog veurtleef.

Et eigenaordige heij-in is wel, dat die benaoming iers gegeve waor gewoorde aon kloesterlinge zellef in verband mèt wat ze veur de kinder doge, vaan hun euvergóng op e kloestergebouw en eindelik weer gebruuk woort um aon te duije de later bewoensters vaan dat kloester neet allein, meh zellefs vaan 'n ganse kloesterorde, nao alle windstreke verspreid.

Et doorde langen tied ie ziech e kloester vaan dees orde in Mestreech kaom vestige. Iers in oktober 1626 woorte de ierste stappe daotouw gedoon door de militaere goevernör vaan de stad, *Claude de Lannoy, Comte de la Motterie,* dee handelde in naom vaan de Goevernante vaan de Zuidelikke Nederlande, *Prinses Isabella, Infante vaan Spaanje.* Nao verkrege touwstumming vaan de bissjop vaan Luik, *Ferdinand vaan Beijere*, en vaan de regering vaan de stad, gaof Isabella aon de orde e terrein vaan twie en twintig groete rooie, gelege tösse de aw 'Lenculenpoort' en d'n Eker op *'Laag Lenculen'* in et gebied vaan de Vroenhof. Later woort dat terrein aonzeenlik vergroet.

Direk begós me mèt de wèrrekzaamhede veur de bouw vaan et kloes-

ter en die sjote zoe good op, dat al in juli 1627 Isabella mèt e stök of zès Sepulchrijnen oet Viezee nao Mestreech kaom en hun plechtig in et nuij kloester installeerde.

De vestiging vaan dees kloesterorde in eus stad en de gifte door Isabella gedoon, woorte door *Philips III*, keuning vaan Spaanje, in 1629 goodgekäörd en bekrachtig.

Door de bissjop vaan Luik en de regering vaan de stad waor aon de Sepulchrijne naodrökkelik verbooie, bij de börregers aalmoeze te vraoge. Dat hadde die kloesterlinge evel ouch gaar neet vaandoon, want behalleve hun inkomste oet et hawwe vaan kosdames en oet 'n meitskessjaol, boe-in ze perfek oonderwies gaove in Nederlans, Frans en handwerrek, genote ze de opbringste vaan hun landerije, die in 1750 de oppervlakte vaan 650 groete rooie besloge en daan hadde ze ouch nog de rinte vaan hun kapitaole, die in 1770 tot 40.000 gölde waore gestege en väöl geld opbrochte. Dat veur deen tied zier aonzeenlik vermoge had ziech väör en nao gevörremp oet etgeen nuij kloesterlinge mèt inbrochte, oet testamentaer makinge en oet et groet aontal stiechtinge, die aon hun kèrrek verboonde waore.

Et eigelik kloester laog langs de straot, de tegeswoordige Bonnefantestraot en had plaots veur 35 kloesterlinge. Et had z'n eige bekkerij, brouwerij en heel ouch z'n eige keui. Aon d'n euverkant vaan de groeten hoof laog et gebouw veur de kosdames, boe-in 'rs zeve kôste woene.

In et begin behuurde bij dit kloester mer 'n betrèkkelik klein kapel. De kèrrek, zoe-es veer die noe nog op d'n Ezelemerret kinne, is iers geboud in de jaore 1686 tot 1710 door de Mestreechter bouwmeister *Gilles Doyen;* de bouw woort aonbesteid veur 20.000 frangs. De väörgevel mèt z'n veer pilasters vaan blauwe stein weurd aofgedèk door 'nen dreihook, boe-in me de Verrijzenis vaan Kristus oet Ze graaf zuut oetgebeiteld. Bove de plaots, boe vreuger d'n ingaank waor, leus me nog et opsjrif: er*I*t Sep*ULC*hro *Do*M*I*n*I GL*or*I*a' (aon et graaf vaan Slivvenier zal glorie touwkomme) boevaan de daoveur in aonmèrreking kommende lètters et jaortal 1709 vörreme.

Neettegestaonde de Sepulchrijne et ziech materieel, wie veer gezeen höbbe, good kôste doen, zien hun in et verloup vaan d'n tied toch väöl meuielikhede ten deil gevalle. Al einige jaore nao hun vestiging kraoge ze kwestie mèt de sjepebaank vaan de Vroenhof, onder wee ze gebied ze laoge, euver de oetbreijing vaan hun bezit in de doei hand, zoedat ze de tössekoms vaan de Spaonse keuning môsten inrope, dee, nao de zaak oonderzeuk te höbbe, aon die sjepebaank las gaof et kloester in et ongesteurd bezit vaan z'n eigendomme te laote.

Veer zien heij-oet alweer, dat drei iewe trök die 'doei hand' bij sommige lui ouch al koed blood zat, zoedat ouch weer op dit gebied niks nuijts is oonder de zon.

Nao de verovering vaan Mestreech door Frederik Hendrik in 1632

hadde de Sepulchrijne gestiedig te lije vaan de plaogerije vaan de Staotse tróppe en dat getranseneer woort op et lèste zoe erreg, dat in 1634 de euverste vaan et kloester mèt zeve zusters de vlöch naom nao Luik en dao 'n oonderkomme voont in et kloester vaan Sint Agatha. Tijdens häör verblief in Luik heet die euverste dao e nuij hoes gestiech, terwijl ze bepaolde, dat in et vervolleg tösse de kommunauteit vaan Luik en Mestreech gemeinsjap vaan geudere zouw bestoon, um op die maneer te veurkomme, dat de Hollanse Staote et Mestreechs kloester in et röstig bezit vaan z'n geudere zouw kinne steure. In et jaor 1638 kierde die euverste werum nao eus stad trök.

Groeten tegeslaag trof de Sepulchrijne in et jaor 1672. Toen braok binne d'n tied vaan eine maond in et kloester drei kiere brand oet, naomelik op 4, 20 en 29 jannewari. D'n ierste brand, dee, wie me meinde, aon moodwèlligheid te wiete waor, doog 'n deil vaan de gebouwe en vaan d'n inboedel teneet goon. Väöl lui, die daobij höllep hadde verliend, bezweke aon de brandwonde, die ze opgeloupen hadde, of aon de gevollege vaan de geweldige streng kaw. D'n twiede brand ontstoont in d'n tore vaan de kèrrek, dee mèt de bekkerij gans opbrande, terwijl d'n derde kier werum 'n deil vaan de kloestergebouwe d'raon môs geluive.

Et erregste vaan alles waor nog, dat de kloesterlinge zellef vaan brandstiechting woorte verdach, en et heet hun hiel väöl meuite gekos die verdinking vaan ziech aof te sjuive, wat hun iers veur good gelökde, wie me prezoonsie begôs te kriege tegen e paar kerels, die et op miejer gebouwe vaan de stad sjijnde gemäönt te höbbe.

Dat herhaoldelik en heftig branne had tot gevolleg, dat de raod vaan Mestreech op 1 fibberwari 1672 e besluut naom, boebij maotregele veur et veurkomme vaan brandgevaar woorte genome en boe-in oonder aandere bepaold woort: dat op straf vaan 'n boete vaan vief goudgöldes gein *Vastelaovensvure* in de stad mochte gestook weure;

dat aon alle militaere verbooie zouw zien mèt leech te slaope of op hun kamers te rouke;

dat alle hoezer, sjeure en aander gebouwe, die nog mèt stru gedèk waore (en dat waore destijds nog de mieste), veur 1 aprèl vaan 'n aander bedèkking môste veurzeen weure, terwijl in geval vaan naoliessigheid et stru vaan wege de stad zouw weure weggenome;

dat de kapittels en de kluusters ziech vaan brandspruite môste veurzien.

Bij de brand vaan 29 jannewari sjijnt wijjer nog et misbruuk te zien gekonstateerd, dat degene, die bij et blösse behöllepzaom waore, dèks teväöl werrek maakde vaan 'n aander meneer vaan blösse, die hun oonbekwaom doog weure veur etgeen ze te doen hadde (in d'n tied vaan eus gooi aw sjötterij, es die zoegenaomp ‘brandpikèt’ had, kaom zoe get ouch wel ins veur). In verband daomèt leze veer in et raodsbesluut vaan 1 fibberwari: ‘Alsoo in den lesten brandt wederom een

groot abuijs bevonden is, mits het tappen en leveren van wijn, bier of brandewijn aen de soldaeten in waepens sijnde, waerover door den wel Ed. heer Commandeur mits desen wordt verboden, aen alle wijntappers, herbergiers ende brandewijn vercoopers, eenighen wijn, bier oft brandewijn aen de soldaeten in sulcke ongelegentheijdt te debiteeren op pene van 3 goudtguldens'.

Et is te begriepe, dat dreimaol brand in éine maond veur et kloester 'ne zier zwoere slaag beteikende en dat et werum opbouwe vaan etgeen aofgebrand waor groete offers verregde. Et doorde daan ouch tot 1697, veurdat alles weer opgetummerd waor en de nuij gebouwe door de kanunnik vaan Sintervaos *Gadèt*, dee tegeliek pastoer vaan Sint Mattijs waor, kôsten ingezegend weure.

'ne Nuijen tegeslaag trof de Sepulchrijne bij et belèk vaan Mestreech door de Franse in 1748, wie eus stad betrokke woort in d'n Oostenriekse Suksessie-oorlog. Drei weke laank höbbe de kloesterlinge toen hun kèrrek en sakkerstei aof mote stoon veur de legering vaan keizerlikke tróppe, terwijl ze nao de innumming vaan de stad nog 'n flinke finansjeel aojerlaoting hadde te oondergoon in de, vörrem vaan et trökkoupe vaan hun kèrrekklokke, die door de Franse gekonfiskeerd waore. Et waor naomelik in deen tied e vas gebruuk, dat de verovereer vaan 'n stad beslaag lag op alle dao aonwezige klokke um die in kannonne um te gete; de kèrreken en kluusters kôste ze daan evel tegen 'n vas te stèlle som trökkoupe.

Bij de algemein opheffing vaan de kluusters in 1796 waor door de Franse wèt 'n oetzoondering gemaak veur die instèllinge, die et verplege vaan kraanke en et geve vaan oonderwies tot doel hadde. Et kloester vaan de Sepulchrijne kôs dao dus vaan profitere en woort daan ouch offisjeel neet opgeheve. Toch versjenen in oktober vaan datzellefde jaor e paar kommissarisse, die de eigendomme vaan et kloester begôste te inventarizere. Wie de Sepulchrijne ziech euver dees oonwèttige handeling bij de sentraal administrasie vaan et 'Département de la Meuse inférieure' beklaogde, woorte ze weliswoer in et geliek gestèld, meh woort tegeliekertied bepaold, dat d'n einmaol opgemaakden inventaris gehandhaaf bleef en de zusters responzabel zouwe mote blieve veur alle sjaoi, dee de eigendomme zouwe lijje en woort hun teves verbooie, hun geistelikke kleijer te drage vaan aof et momint, dat de lede vaan de opgeheve kloesterorde hun ordekleijer môsten oettrèkke.

Neet lang evel zouwe de Sepulchrijne vaan hun veurdeilige pezisie profitere. Op 25 november 1797 jummers maakde 'n nuij wèt ouch aon hun orde 'n ind en in et begin vaan 1798 verlete de 26 nog aonwezige kloesterlinge veur good hun hoes.

De gebouwe woorte tot kazerne ingeriech en zien dat, wie bekind is, nog hiel lang gebleve. De landerije vaan et kloester woorte publiek verkoch.

Wie veer al vreuger höbbe mètgedeild laog et Sepulchrijnekloester op de plaots, boe in d'n awwen tied et kastiel gestanden had vaan de graof, dee toen euver Mestreech te regeren had en boe-in et bestuur vaan de Vroenhof gevestig waor. Dat gebouw hèdde '*de Munt*'. Wie in 1204 d'n Duitse keizer Philippus II et graofsjap Mestreech mèt alle z'n dörrepe, liene enz. aon d'n hertog vaan Braobant sjoonk, kaom aon et zellefstandig bestoon vaan de Vroenhof 'n ind en raakde 'de Munt', die boete gebruuk woort gestèld, in verval.

Et liek us wel intressant de naome te neume vaan einige Sepulchrijne, die bij de opheffing vaan et kloester aonwezig waore, umtot 'rs dao versjeije bij waore mèt bekinde Mestreechter naome.

Euverste waor Maria Gertrudis Clara *Coken*, Mestreechse vaan geboorte; wijjer neume veer:

Gisela Joanna *Thijssen*, gebore in Mestreech;
Maria Joanna Dorothea *Vrancken*, ouch vaan Mestreech;
Catharina *Germain*, Mestreechse;
Joanna Catharina *Bauduin*, geboortig oet Remun;
Anna Elisabeth *Hennus*, aofkomstig oet Meerse;
Margaretha *Hollman*, vaan Mestreech;
Anna Gertrudis *Jessen*, vaan Mestreech;
Maria Catharina *Louvrier*, vaan 'n vreuger in Mestreech zier bekinde familie.

Onder de kloesterlinge oet 'n vreuger periood vinde veer nog de bekinde naome: vaan Brienen, Kerckhoffs, Schoenmaeckers, Wouters, Schellinx, Henssen, Gadèt, Hermans, Rutten, Haenen en Dubien.

19. Kalverieberreg.

De stiechting vaan et kloester vaan Kalvarieberreg dateert vaan et jaor 1628 en is te daanken aon 'n börregeres vaan Mestreech, ELISABETH STROUVEN, gebore 24 jannewari 1600. Op de leeftied vaan zeve jaor verloor zij al häör mojer en woort toen es lierling in e kloester gedoon. Nao häören trökkier in et awwershoes, boe häöre vader oondertösse hertroud waor, môs ze toes in de winkelzaak behöllepsaam zien. Ooneinigheid evel mèt häör steefmojer doog häör gaw et hoes verlaote en 'n betrèkking aonnumme es goevernante in 'n hoeshawwe mèt kinder.

Einige jaore naodat Elisabeth Strouven häör awwershoes had verlaote riechde ze 'n nejsjaol op, boe-in ze häör meitskes-lierlinge gestiedig oonderheel euver de beteikenis en de verdeenste vaan e geistelik leve. Al gaw kôs ze mèrreke, dat häör gesprekke neet zoonder oetwèrreking waore gebleve en wie häör bleek, dat einige vaan de meitskes genege waore, etgeen ze gezag had in praktiek te bringe, vadde ze et dinkbeeld op, mèt e zuster vaan häör en veer aander meitskes 'n gemeinsjap te stiechte, meh vollegens 'ne gans aandere regel es tot noe

touw bekind waor, naomelik mèt et doel: vrijwèllige beoefening vaan de kristelikke naosteleefde oonder abselute oonaofhaankelikheid vaan eder kloester-euverheid.

Vaan *Gerard Dries*, destijds börregemeister vaan de stad, dee väöl veur häör idee veulde en boevaan de dochter de wins had te kinne gegeve ziech ouch bij häör aon te slete, kraog Elisabeth Strouven veur niks 'n hoes op de Kommel, boe ze mèt häör vrundinne op Gooie Vriedag vaan et jaor 1628 introk.

De naom ‘Kommel’ woort in deen tied ouch gegeven aon dat deil vaan de straot, dat allewijl ‘Kalvariestraot’ hèt.

In verband mèt d'n daag, boe-op et hoes waor betrokke, gaof Elisabeth Strouven dao-aon de naom: ‘Calvariënberg’.

Börregemeister Dries leet op zien eige koste de woening euvereinkomstig häör nuij bestumming inriechte en vaan meubels veurzien. Nao z'nen doed stoont z'n dochter, die toen al waor ingetrooie, häör gans vaderlik erfdeil aon de kommunauteit aof, boe-oet einige häöf in die naobijheid woorten aongekoch en 'ne moer um de gehiel stiechting kôs geboud weure. 'ne Groete peerdstal op ein vaan de terreine die aongekoch waore, woort umgeboud tot kapel, boe-in door d'n deke vaan Sintervaos, *Wynand vaan Gelder*, in 1629 de ierste mès geleze woort. Naodat et hoes zellef in orde waor gebroch riechde Elisabeth Strouven dao-in e zäölke in veur de verzörreging vaan veer à vief kraanke en behoeftige vrouwe, die door de bewoensters mèt väöl leefden opgepas woorte. Ouch wijde ze ziech aon et verplege vaan aander erreme en zellefs vaan militaere, die door besmettelikke krenkdes euvervalle waore, in de lazarètte boete de walle vaan de stad. In de pesjaore 1629 en 1630 verworreve ze ziech door hun touwwijding 'n sjitterende rippetasie, die zellefs tot boete de grenze vaan Mestreech doordroong. De griffeer vaan de ‘Conseil des XXII’ oet et land vaan Luik, *de la Montagne*, waor daodoor zoedaonig getroffe, dat heer, dee wedemaan, meh toch nog hoesvajer waor, op 'ne leeftied vaan sestig jaor oontslaag naom oet z'n amb en et besluut naom priester te weure, um ziech in Mestreech oonder de leijing vaan Elisabeth Strouven te stèlle, boe heer 'n oonderdaak voont in e zier primitief verblief op de terreine vaan Kalvarieberreg.

De deenste door dees gooi ziele aon de kraanke börregers beweze, voonten ouch bij de Magistraot vaan de stad groete waardering. Wie in 1633 de pes obbenuijts oetbraok, kraog Elisabeth Strouven, die toen tijdelik in Hoesselt verbleef, vaan de stadsregering e zier flattant sjrieves boe-in häör verzeuk woort, trök te komme en de leijing vaan de kraanke-verzörreging werum op ziech te numme. Ze góng dao-op dadelik in, zoonder evel de betaoling aon te numme, die häör daoveur waor aongebooie. Ze leet häör hoes verandere en oetbreije tot 'n hospitaol, boe-in e groet aontal persoene, zoewel maander es vrouwe, kôsten opgenome weure. Wie nao korten tied die ruimte nog te klein

bleek, leet ze nog 'n groete sjeur, tegeneuver häör hospitaol gelege, tot kraankezaol inriechte. Um 'n idee te geve vaan de massa persoene, die door Elisabeth Strouven en häör hellepsters in 1633 verpleeg woorte, maag dene, dat in dat jaor allein op Kalvarieberreg veerhoonderd persoene, boe-oonder nege Minnebreure, aon de pes gestorreve zien.

Wie m'n in 1821 de fondeminte maakde veur de bouw vaan e nuij gestiech in de Kalvariestraot, voont m'n in d'n hoof versjèllende häöltes gevöld mèt minselikke kneuk, die, mèt kallek gemink waore. Dat waore de euverbliefsele vaan die veerhoonderd in 1633 gestorreve peslijers.

Et is wel de meuite weerd heij te vermelde, dat bij die gelegenheid gein inkel vaan de verplegende zusters de pes gevat heet.

In 1635 woort in de umstreke vaan Mestreech 'n hevig gevech gelieverd tösse de Hollanse en de Spaonse tróppe, wat door de Hollenders is gewonne. Die brochte toen zoeget zevehoonderd kriegsgevaangene, boe-oonder 'n twiehoonderd gewonde, binne de stad. Al die lui woorten es pakgood bijeingeduijd in 'n sjeur tegeneuver Kalvarieberreg en dao aon hun ellendig lot euvergelaote. Ofsjoen Elisabeth Strouven ziech hiel good rekensjap gaof vaan et gevaar, wat verboonde waor aon et verzörrege vaan vijandelikke seldaote, kôs zij toch d'n touwstand vaan die errem sjelleme neet aonzien. Zij en de aander zusters oontferremde ziech daan ouch euver die oongelökkige, boevaan degene, die gevierelik gewond waore, oondergebroch woorten in 'n hoes in de naobersjap um dao mèt behöllep vaan 'nen dokter oet de stad mèt leefde behandeld en opgepas te weure. De aandere, die vreiselik vaan hoonger en elend te lijjen hadde, kraoge door häör touwdoen te eten en te drinke en ouch nog zoeväöl meugelik kleijer. Nörreges is te vinde, dat aon Elisabeth Strouven dit nobel werrek vaan naosteleefde door iemand koelik is genome.

Naodat de zusters vaan Kalvarieberreg de ierste drei en daartig jaor vaan samezien zoonder 'ne bepaolde kloesterregel hadde geleef, woort hun in et jaor 1661 zoe'ne regel veurgesjreve door de bissjop vaan Luik.

Korten tied daonao in etzellefde jaor storref Elisabeth Strouven en woort es euverste opgevolleg door ELISABETH CAPOENS.

Wie al oet et veurgaonde gebleken is, vinde veer de zusters vaan Kalvarieberreg ouch wel verblief hawwe in Hoesselt bij Toongere. Ze hadde dao 'n hoes, dat hun door de griffeer de la Montagne gegeve waor. Nao d'n doed vaan Elisabeth Strouven broch de gehiel kommunauteit häör vaste woenplaots nao Hoesselt euver en aof en touw mer verbleve zusters op Kalvarieberreg. Oonaongenaomhede mèt et stadsbestuur sjijne daovaan de reije te zien gewees.

Toch touw Kalvarieberreg neet lang oonbevollek blieve. Bij de bespreking vaan et kloester vaan St. Annadal höbbe veer gezeen, dat die rillezjeuze in 1670 hun kloester en kapel aon de regente vaan et weis-

hoes euverdroge en daobij verzeukde et oonbewoend gestiech vaan Kalvarieberreg te mage betrèkke. Ze, kraogen hunne zin, meh oonder dees kondisie, dat ze dao de errem kraanke môsten oppasse en de zusters vaan Hoesselt, es die nao de stad kaome, gasvrij oonderdaak zouwe geve. Wie dees evel weer veur good nao Mestreech trökkierde, bleef alles oonder éin daak samewoene en woorte de twie kommunauteite op et lèste tot ein samegesmolte.

Nao die sameveuging trokke de zusters ziech in et kontemplatief leve trök en woort daodoor et verzörrege vaan kraanke d'raon gegeve.

Dat dit kloester bij de oontploffing vaan et pollefer-maggezijn boven aon de Kalvariestraot (Abramslook) in 1761 benkelik väöl te lijjen heet gehad, zal ederein wel begriepe. Et laog jummers vlak debij en kraog alles oet de ierste hand. De bezittinge waoren evel riekelik dao um de naodeile weer gaw te herstèlle en zoe heet dit kloester ziech in e floriessant bestoon kinne verheuge tot bij de opheffing in 1796, wie nog 24 zusters d'rin woende.

In 1797 woort et gans kompleks vaan vaste geudere, dat 'n oppervlakte had vaan ontrint twie boonder en aon alle kante door mör umgeve waor, veur de som vaan 17100 frangs verkoch aon 'ne zekere *Louis Rigano*, lid vaan de ‘municipalité’ (gemeintebestuur in de Fransen tied) vaan Mestreech. Dee maakde vaan 'n deil vaan et kloester e woenhoes veur ziech zellef en begôs in de res vaan de gebouwe e febrik vaan geweve good en katoune stoffe. Rigano, dee protestant waor, had neettemin aon de zusters verlof gegeve um alle kèrrekseerraode, meubele en alles, wat ze geren hadde gehawwe, mèt te numme. Op die maneer woorten ouch de euverbliefsels vaan Elisabeth Strouven, zuster Dries en vaan twie geistelikke, die allemaol in de kloesterkèrrek begraove waore, opgegraoven en euvergebroch nao de prochie-kèrrek vaan Sinterklaos. Wie die in 1837 wegens bouwvalligheid woort geslote, heet me die euverbliefsels werum oetgehaold en bijgezat in de oostelikke kroch vaan Slevrouwekèrrek.

In 1820 kochte de regente vaan ‘d'n Algemeinen Erreme’ (Algemeen Armbestuur) de gebouwe vaan Kalvarieberreg vaan de familie Rigano aon um ze es gestiech veur gebrekkige in te riechte, terwijl in et jaor d'rop in d'n hoof 'n hospitaol veur erremlestige kraanke woort opgeriech.

In 1823 woort et gestiech door 'n groete sjinking vaan *keuning Wöllem I* en door gifte vaan versjèllende ingezetene in staot gestèld ziech behurelik vaan meubels en vaan alles wat wijer nudig waor, te veurzien.

De oppassing vaan de kraanke bleef tot in 1843 touwvertroud aon betaolde kraanke-oppessers en is in dat jaor euvergenome door de Zusters van Liefde. In 1846 woort 'n deil vaan de gebouwe ingeriech tot gekkenhoes en in et vollegend jaor zien toen de gekke, die ver-

zörreg woorte door de Grauwzusters oet de Lurestraot, nao Kalvarieberreg euvergebroch.

Et hospitaol, zoe-es veer dat tegeswoordig nog op de Zapstraot kinne, dateert vaan et jaor 1891. Wie dat in gebruuk is genome, zien de aw gebouwe blieve dene veur aw-maander- en vrouwehoes en veur gekkenhoes.

Vreuger gónge de ajtsjes neet gere nao 'KLAVARIE'; ze voonte dat ze daan hun vrijheid kwiet waore, en de vrijheid stèlde ze boven alles. Al hadde ze et nog zoe krie en waore ze nog zoe slech verzörreg, dat geboonde zien aon oor en tied zaot hun dweers. Dao is evel verandering in gekomme; al zien 'rs mesjiens nog wel, die liever vrij blieve roondloupe, de mieste zien allewijl toch euvertuig, dat ze hun lèste jaore nörreges beter kinne doorbringe es dao en mèt rech, want zoe good es ze et dao höbbe, zouwe ze et op gein aander plaots kinne kriege.

Et gemeintebestuur vaan Mestreech heet good gedoon de naom vaan de stiechteres vaan Kalvarieberreg aon 'n straot te geve: de 'Elisabeth Strouvenlaan'. Meh et vollek, dat dee naom vääls te lestig voont um te oonthawwe en ouch vaan de stiechteres niks aof wis, heet veur et gemaak dee naom umgefatsoeneerd in *Stroevelelaon.* 'ne Stroevel, dat weite ze teminste wat dat is en dat is ouch gemekelikker oet te spreke.

20. De Penitente.

De kloesterorde vaan de *Penitente* of *Recolectine* (= vrouwelikke Recolètte), zoe-es ze op et Belzj ouch wel geneump woorte, is in et jaor 1623 opgeriech door de 'custos' vaan de Minnebreure in Vlaondere en had häör ierste hoes in et stedsje Limborg (Limbourg), destijds de hoofplaots vaan et aajt hertogdom Limborg en allewijl behurende tot de provinsie Luik.

Nao de innumming vaan Mestreech door de Franse in 1673 verzeukde de *graof d'Estrades*, militaer goevernör vaan de stad, aon de magistraot touwstumming te verliene um heij e kloester vaan die orde te mage vestige. De magistraot evel leet aon de goevernör in zier hoffelikke wäörd wete, dat nao zien meining in Mestreech al genóg godsdeenstige inriechtinge vaan allerlei aard waore en dat heer bang waor, dat de vestiging vaan zoe'n nuij konkergasie werum geldelikke opofferinge zouw mètbringe veur de börregerij, die toch al op zoe'n daonige zwoer laste zaot. Daorum gaof heer de goevernör beleef in euverweging, ze veurstèl trök te numme.

D'Estrades evel, dee sjijns z'n 'Pappenheimers' kinde, gaof de mood neet op en deende nog in etzellefde jaor ze veurstèl obbenuijts in en... al op 20 september 1673 gaof de magistraot z'n touwstumming op kondisie, dat et nuij kloester noets op laste vaan de stad zouw komme.

In deen tied bevoont ziech oonderaon op de Bosstraot kort bij de

Bospoort 'n oetgestrèk terrein, dat lange jaore gedeend had es oefen- en oontspanningsplaots vaan et aajt gilde vaan de baogsjötters en daovaandan geneump woort et '*Busschuttenhof*'. Dat terrein waor vreuger eigendom gewees vaan de Kommanderie vaan de Ridders vaan de Duitse Orde en waor nao de oontbinding vaan et baogsjöttersgilde euvergegaangen aon de gemeinte. Wie noe de stad geld vaandoon had veur de bouw vaan et nuij stadhoes, dat, op d'n tore nao, in 1664 veerdig waor, had de stedelikke regering in 1658 dat terrein veur de som vaan 6000 gölde behalleve de d'rop röstende hieppeteek verkoch aon de börregemeister *de Grati*, dee toen al eigeneer waor vaan 'n daoneve gelege hoes.

Op dat terrein veel toen de aondach veur et vestige vaan et Penitentekloester; 'n kombinasie vaan gezete börregers trof 'n regeling mèt börregemeister de Grati mèt et gevolleg, dat et terrein aon de konkergasie in eigendom euvergóng.

Sebiet woort e begin gemaak mèt et bouwe vaan e kloester en 'n kèrrek, meh de gebouwe waore nog neet veerdig, wie bij et vergeefs belèk vaan Mestreech door de Staotse tróppe in 1676 et groetste gedeilte vaan wat al getummerd waor door et bombardemint woort teneet gedoon.

Nao de 'Vrede van Nijmegen' in 1678 höbbe de Staote-Ginneraol de touwlaoting vaan de Penitente in Mestreech goodgekäörd en woort de kommunauteit in staot gestèld de verinneweerde gebouwe gans in orde te make en aof te wèrreke.

De Penitente, die et gaaroet neet breid hadde, môsten in hun onderhaajt veurzien door et hawwe vaan 'n kossjaol veur jong-juffrouwe en 'n meitskessjaol, boe Nederlans, Frans en rekene onderweze woort. Wijl evel gein vaan de kloesterlinge zellef de Nederlanse taol mechtig waor, woort 'n Vlaomse zuster oet Stockhem, boe ouch e Penitentekloester waor, heijnaotouw gesjik um dat oonderwies te geve. Veer kinnen us veurstèlle, wat vaan dat Nederlans is terechte gekomme.

De *Graof vaan Tilly*, dee in 1720 militaer goevernör vaan Mestreech waor, en z'n vrouw, gebore graovin vaan Reckhem, höbben aon dit kloester boetegewoen väöl good gedoon. Neet allein hollepe ze et kloester gestiedig mèt geld, meh ze naomen ouch 'n deil vaan de koste veur et bouwe vaan de kèrrek en veur 'ne kraankezaol veur hun rekening.

Wie de Franse in 1748 Mestreech belegerde woorte de kloester gebouwe gedeiltelik in brand gesjoten en in de jaore 1793 en 1794 hadde ze zoe benkelik vaan et bombardemint te lijje, dat 'n deil vaan de zusters, hoewel ze aon de streng 'cloture' geboonde waore, de vlöch naomen en 'n oonderdaak zeukde bij de börregers vaan de stad. Die et mieste mood hadde, bleven in et kloester en sjuilde ziech in de kelders, boe ze gebleve zien totdat de stad ziech had euvergegeve.

Wijl dit kloester door de Franse es oonderwiesinrichting woort besjoud woort et in 1796 neet opgeheve. Et jaor d'rop evel môs et,

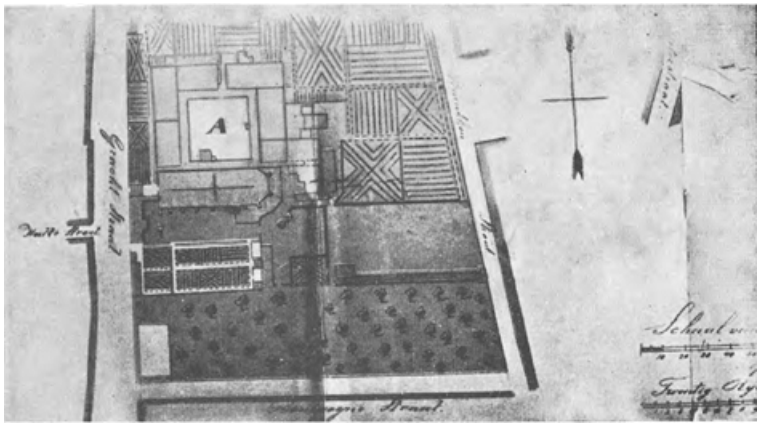

ANNUNCIATE-KLOESTER (blz. 181)

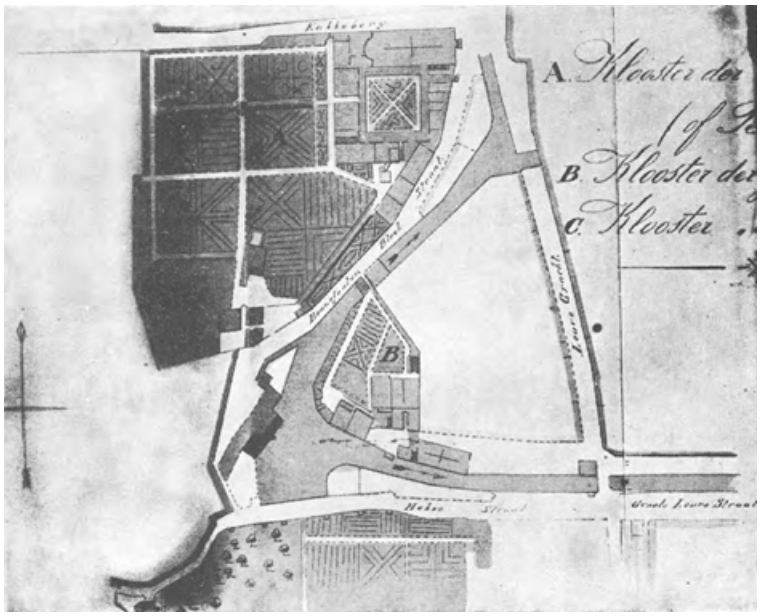

BONNEFANTE-KLOESTER (blz. 182)

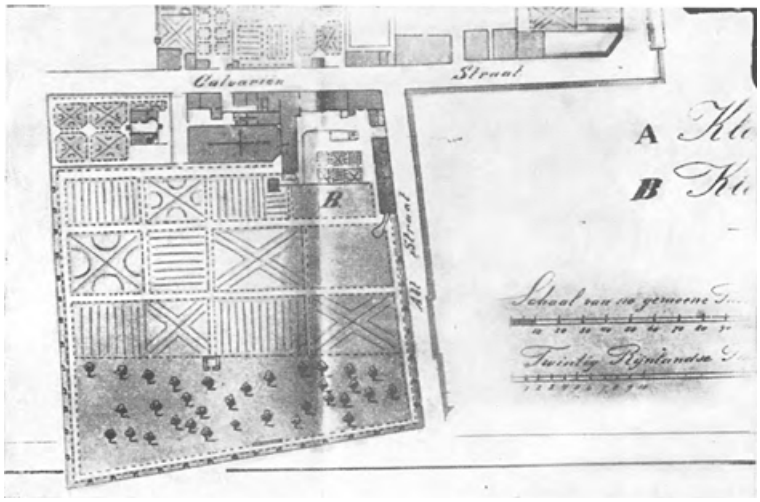

KALVARIEBERREG (blz. 188)

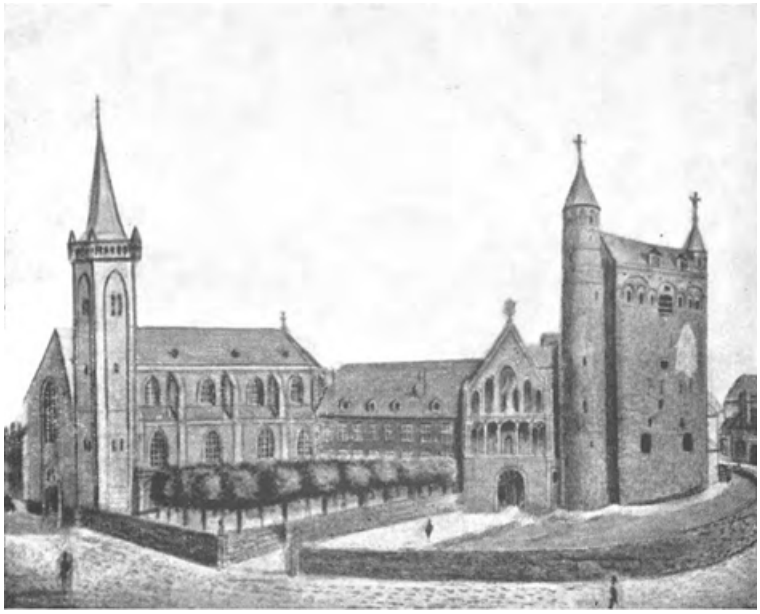

SINTERKLAOS-KÈRREK EN SLEVROUWE (blz. 210 en 217)

zjus wie de Sepulchrijne, door de aonnumming vaan de nuij Franse wèt z'n deure slete. Kloester en kèrrek woorte door de Franse tot garnizoens-kleijer-maggezijn en later tot kazerne ingeriech.

In 1864 zien al de gebouwe aongekoch door de stiechter vaan de 'Sphinx', d'n awwen hier Petrus Rego, um daomèt ze febrik vaan eerdewerrek oet te breije. Et groet gebouw vaan dat febrik op de Bosstraot, et zoegenaomp 'Hoeghoes', steit op de plaots, boe ziech 'n deil vaan et Penitentekloester bevoont, terwijl d'n hooftouwgaank vaan et febrik kort neven et *Hoeghoes* in de naom vaan *'Penitentenpoort'* nog 'ne soevenier aon et kloester bewaort.

21. De Grauwzusters.

Bij de behandeling vaan et kloester vaan Kalvarieberreg höbbe veer gezeen, dat die zusters vaan et ougenblik, dat zij nao vereiniging mèt de kloesterlinge vaan Sint Annadal ziech in et kontemplatief leven hadde trökgetrokke, opgehawwe waore mèt et verzörrege vaan kraanke, zoedat hun leefdewerrek veur de börregerij gans verlore waor. Meh ouch al ieder hadde de Mestreechteneers aon de zusters neet väöl mie gehad sedert zij et hoes in Hoesselt hadde betrokke.

Wie noe in 1664 de pes obbenuijts en in zier hevige maote in Mestreech oetbraok, zoedat haos gein familie in de stad daovaan bevrijd bleef, doog et gemis vaan de zusters vaan Kalvarieberreg ziech dobbel en dik geveule en waor et gebrek aon gooi oppassing de oerzaak, dat hiel väöl kraanke et neet dedoor haolde. Daobij kaom, dat die zusters op gein maneer tot et verliene vaan höllep kôste gedwónge weure. Hun kraankeverpleging waor vreuger gehiel vrijwèllig gewees en noch door hunne regel, noch door einige verbintenis mèt de euverheid vaan de stad waore zij daotouw verpliech. De Magistraot zaog ziech dus genoedzaak, nao middele um te zien um ziech de nudige verzörreging vaan de kraanke te versjaffe.

En zoe zeukde heer kontak mèt de euverste vaan de Grauwzusters vaan Hasselt. Dees orde, die ouch geneump woort: 'Zusters van de H. Elisabeth van Thüringen', waor spesiaal aon de verzörreging vaan kraanke gewijd.

Direk woort door dees kloesterlinge de gevraogde höllep verliend, meh zoe gaw wie de krenkde geweke waor, trokke ze werum nao Hasselt trök.

De börregerij evel, die bang waor, dat et gebäörde ziech in de touwkoms zouw rippetere, verlangde zoe'n konkergasie blievend in Mestreech gevestig te zien, zoedat de magistraot aon de Staote-Ginneraol et verzeuk doog, tot et opriechte vaan e kloester vaan de Grauwzusters in Mestreech verlof te verliene. Dat verzeuk woort toen vaan de hand geweze, meh wie in 1672 de pes alweer oetbraok en väöl slachoffers maakde, wat dutelik aon et gemis vaan 'n gooi oppassing te wiete

waor, herhaolden et stadsbestuur ze verzeuk, meh noe aon Lodewijk XIV, naodat dee in 1673 Mestreech had ingenome en dee keuning gaof dadelik z'n touwstumming.

'n Braaf Mestreechter aw-jongdochter, juffrouw *Elisabeth Bosch,* kraog permissie um heij e kloester vaan de Grauwzusters te stiechte en et stadsbestuur hollep häör daobij hiel rejaol. Et koch veur 7400 gölde vaan 'ne zekeren Hieronymus *Stas* 'n hoes tegeneuver de *'Wyermolens'* aon d'n Eker en veugde dao nog twie hoezer bij, die deneve laoge.

De zoegenaomde 'Wyermolens' laogen in d'n Heksenhook op de plaots, boe allewijl nog dat groet gebouw steit en boe noe ouch nog 'n meule in te vinden is, vreuger bekind es 'de Meule vaan Hanckar'. In d'n awwen tied behuurde die 'Wyermolens' iers aon de prochie vaan Sint Jaan, die ze later heet aofgestanden aon et kapittel vaan Sintervaos. Oet de opbrings vaan die meules gaof et kapittel toen aon Sint Jaan e jaoreliks subsidie veur et bekostige vaan d'n ieredeens.

Wie de Grauwzusters ziech in Mestreech gevestig hadde, woort in et begin vaan et jaor 1674 tössen hun en et gemeintebestuur 'n euvereinkoms aongegaange, die veer heij in häören orizjinelen teks wèllen euverdrökke um aon eus lezers e veurbeeld te geve vaan d'n offisjele stijl oet deen tied en vaan de eigenaordige touwstanden en begrippe, die destijds regeerde:

'Die Hoogschouteten, borgemeesters, schepenen ende gesworen Raeden deser stadt Maestricht aen degene, die deese opene brieven sullen sien ofte hooren leesen, saluyt. Doen te weten, dat de droevige experientie der voorgaende jaeren ons geleert hebbende, hoe noodzakelijck dat het is, ten tijde van overkomende sieckten, daer dese stadt mede besocht word ende principalyck van pestillentiele en besmettelijcke, den dienst ende bijstand van eerlijcke ende des verstands hebbende personen, wij onse gedachten hebben laeten gaen tot de Grouwzusters residerende in de stadt van Hasselt, die wij oversulx herwaerts hebben beroepen ende met dewelcke wij tot troost, dienst ende commoditeyt der goede gemeynte deser stadt, veraccordeert sijn onder de conditiën navolgende:

Eerst, dat de voorsc. susters in 't getal van sesthien oft sooveel meer, als van tijdt tot tijdt tot dienst van dese gemeynte naer haer vermogentheyd sal kunnen bijgebracht worden, sullen worden in dese stadt geadmitteert, om aldaer te planten eene vaste wooninge, ende te doen hunne functie omtrent de siecken zonder distinctie van contagieuse oft ander sieckte, soo ende gelyck sij in de stadt van Hasselt ende andere plaetsen sijn doende;

2. Tot welcken eynde hun vergunt word een bequaem huys op den 9 November 1673 ingekocht van den Licentiaet Hieronimus Stas gelegen tegenover die Wyermolens metten hoft ende dependentiën van dijen om hetzelve te bezitten ende te gebruycken;

3. Dat het voors. huys sal vrij wesen van logeringe van soldaeten, al was het oock soo, dat andere geestelyckheid wierde gelogeert, ende dat het daerenboven sal genieten den getaxeerden vrijdom van des stadts accijnsen gelyck andere vrouwenkloosters deser stadt;

4. Opdat het voors. huys mettertijdt niet besmet worde van de contagie soo sal haer den nood sulx vereyschende besorgt worden een Pesthuys met meubels, kost, dranck ende brandt, om die arme vrouwspersonen met de pest besmet sijnde aldaer bij te staen, als wanneer haer oock gedesigneert sal worden eenen Apotheker bij denwelcken sij de noodige medicamenten sullen haelen op des stads kosten, om de voorscr. arme krancke vrouwspersonen te assisteeren;

5. Dat sij voorders buyten huys hun tot dienst van allerhande siecken sullen laeten gebruycken, behalve deghene die bevangen sijn van melaetsheyd oft Spaense pocken;

6. Dat sij van de personen, die sij alsoo buytens huys bewaeren ende helpen cureeren, sullen overdagh ende naght genieten vijf stuv. Maestr. cours boven den kost ende dranck, sonder meer, tot tijt en wijlen dat sij bij aenwasch van incompsten sullen wesen gefondeert als wanneer sij met dry stuv. s'daeghs sullen voldaen worden, bij naeder bespraeck alsdan te besluyten met den achtbaren Raedt, hetwelck verstaen word van degeene die de macht hebben te betaelen, maer van maetige liedens sullen ontfangen gelyck sy in conscientie sullen oordeelen te konnen geschieden en den armen dienen bewaeren en meesteren om Godtswille;

7. Dat sij van de doode lichaemen der vrouwspersonen te bereden oft te lycken sullen hebben eenen gulden met hetgeen sij aenhebben oft hetgeene daer sij mede gekleedt sijn, uytgenomen silver oft goudt;

8. Dat sij in de contagieuse sieckte sullen dobbel genieten van de siecken te dienen ende de dooden te lijcken, ende voor 't visiteeren twee guldens ende dat daerenboven een ieder sal gehouden sijn de medicamenten ende het meesteren te betaelen;

9. Dat voor hun incompst oft beginsel van etablissement sal van stadtswegen gegeven word de somme van vierhondert guldens, om daermede sig te versien van meubelen, utensiliën ende andere onvermijdelycke behoeften;

10. Dat daerenboven hun sullen toegestaen worden voor hunnen brandt vier karren koolen oft viertig guldens 'sjaers ende twee hondert mutsaerden oft sesthien guldens en een cruyck smouts voor hun licht oft de valeur daervan in gelde;

11. Den achtbaren Raedt sal in toekomende tijden de voorsc. susters beneficieeren met eenen weeckelycken pattacon, die den Peymeester sal betaelen bij provisie ende totdat naerders bij den achtbaren Raedt hier in anders sal wesen versien;

12. Eyndelyck indien hun bij de siecken wesende, eenige oneer, onbetaemelyckheyd oft scandael wierde aengedaen oft voorgeleyd in woorden oft wercken, soo sullen sij met advys van den Eerw. Heer hunnen Pastoor ende de Heeren van den Magistraet uyt den huyse mogen gaen ende de siecken verlaeten sonder te misdoen;

13. Alle dese conditiën sullen in cracht soo lange de voors, susters hier in dese stadt formeel convent sullen houden.

Aldus gedaen ter vergaederinge van den Achtbaren Raedt op 25 Januarii des jaers Duysent ses hondert seventigh vier'.

Dees euvereinkoms woort in juli vaan etzellefde jaor door Lodewijk XIV en in oktober door Maximiliaan Hendrik, prins-bissjop vaan Luik, goodgekäörd. Nao de 'Vrede van Nijmegen' in 1678 gaove ouch de Staote-Ginneraol hun 'fiat' d'raon.

En zoe waore daan de Grauwzusters in staot gestèld, oongesteurd veurts te goon mèt hun zoe boetegewoen minslevend werrek, dat boetendien ziech neet bepaolde tot kraanke-verzörreging in ingere zin, meh ouch oetgebreid woort tot et oppasse vaan gekke en wijjer nog tot et opnumme vaan persoene vaan gooi familie, zoegenaomde zwarte sjääöp, die 'n oongeregeld leve achter de rök hadde.

Et oppasse vaan de gekke geäörde in 'n hoes in de Sint Teunisstraot, dat al in de zestiende iew, nl. in 1535 es '*Goitzhuys van Sinte Anthoenis*' bekind waor en geneump woort en dat in 1794 nog bestoont. In dit jaor heet et vaan et bombardemint vaan de Franse tróppe väöl te lijje gehad, zoedat veer pasjente daodoor hunnen doed gevoonden höbbe.

In et jaor 1705 höbbe de Grauwzusters bij hun hoes 'n klein kapel geboud, dezellefde, die noe nog steit aon et ind vaan de Groete Lurestraot bij d'n Heksenhook.

Al had me algemein verwach, dat de Franse in 1796 de Grauwzusters weges hun boetegewoen verdeenste in hun kloester zouwen höbbe laote blieve, persijs wie et op et Belzj mèt hun gebäörde, heij mochte ze neet veur de stad behawwe weure en môste ze evegood wie de aander kluusters hun hoes slete en vertrèkke. Es reije woort door de Franse opgegeve, dat ze gein kraanke boeten et gestiech verpleegde, get wat neet woer waor, zoe-es dutelik bliek oet de euvereinkoms, die ze mèt et stadsbestuur hadde geslote.

Nao et vertrèk vaan de zusters góng et kloester euver aon et Börregerlik Errembestuur en woort ingeriech tot gekkenhoes, wat et gebleven is tot in et jaor 1847, wie de gekke euvergebroch woorte nao Kalvarieberreg.

Vaan 1847 tot 1859 is et kloester gebruuk gewoorden es gestiech veur gebrekkige aw vruikes en vaan 1859 tot 1881 heet et gedeend es verblief vaan verlaote errem jonges die de Sint Vincentius-vereiniging ziech had aongetrokke.

Daonao zien de gebouwe vaan et kloester ingeriech tot woeninge

veur employés vaan de gemeinte, terwijl de kapel woort aofgestanden aon euze verdeenstelikke en väöls te joonk gestorreve portrètsjèlder *Henri Goovaerts*, dee dao jaore laank z'nen atelier in gehad heet en mennig kunswerrek heet gemaak.

Allewijl zien de kapel en al de gebouwe prachtig gerèstoreerd en bevinde ziech achter die artistieke gevelkes de intressante verzamelinge vaan et '*Natuurhistorisch Genootschap*', die ziech oonder de bekwaom leijing vaan de groete natuurvrund *Rektor Cremers* gestiedig höbben oetgebreid en 'n groete aonwins veur de stad mage geneump weure.

De aw kapelle vaan Mestreech.

Nao de besjrijving gegeve te höbbe vaan al de ein en twintig kluusters, die veur de Franse Revolusie in Mestreech zien opgeriech, zölle veer noe euvergoon tot de behandeling vaan de aw kapelle, die in vreuger jaore in eus stad bestanden höbbe.

Vaan alle die kapelle is helaas gein ein mie euvergebleve en alle spore vaan hun bestoon zien verdwene. Allein in sommige straotnaome leve inkele vaan hun nog veurt. Neettemin achte veer et vaan belang hun vreuger aonwezigheid in herinnering te bringe, umtot ze neet allein us hellepe kinne um 'n dutelik beeld te kriege vaan et godsdeenstig leve vaan eus veurawwers, meh ouch wijl zij vaan invlood zien gewees op en 'n veurnaom rol höbbe gespäöld in et openbaar leve vaan vreugeren tied.

Tot 1796 naomelik waor Mestreech, wie veer ouch al vreuger gesjreven höbbe, verdeild in veertien wieke of 'kerspelen', terwijl eder 'kerspel' de naom droog vaan de kapel, die dao-in laog.

Dees kapelle te bespreke in de vollegorde, die euvereinkump mèt d'n tied vaan hun oontstoon, is neet te doen um de invoudige reije, dat deen tied bij väöl hiel meuielik vas te stèllen is. Veer weite vaan eus aw kapelle betrèkkelik wienig, vaan sommige zoe good es niks. Inkele weure door de historiesjrijvers terloups geneump zoonder dat ze naoder bezunderhede devaan mètdeile.

Wienie me de *Sint Maternuskapel* neet mètrekent (boe-euver veer et bij de behandeling vaan Sintervaoskèrrek nog wel naoder zöllen höbbe), is zeker ein vaan de ajtste kapelle, zoeneet de ajtste, die vaan SINT VICENTIUS gewees.

De bekinden historiesjrijver *pastoer Willemsen* zaoliger neump es stiechter vaan dees kapel d'n Hèllige *Perpetuus*, bissjop vaan Mestreech in de zevende iew. In et jaor 1206 vinde veer ze vermeld bij gelegenheid dat 'ne benefisiant vaan die kapel, Henricus, in Sintervaos e solemneel fies t'r iere vaan d'n Hèllige Vincentius stiechde. De kapel ressorteerde daan ouch onder et kapittel vaan Sintervaos. Euver de

plaots, boe ze gelegen heet, is väöl stried geveurd. Volleges de kaart vaan de Bellomonte, die veer bij de behandeling vaan et Zjezwietekloester besjreven höbbe, laog ze op d'n hook vaan de Breijstraot en Slevrouweplein.

Vaan hoegen awwerdom sjijnt ouch de kapel vaan SINT AMOR gewees te zien. Dezen hèllige storref in de achste iew in Mestreech op z'n pellegrimsreis nao et graaf vaan Sintervaos en woort in de nao häöm geneumde kapel begraove. In 850 zien z'n euverbliefsele euvergebroch nao de abdij vaan Munsterbèlze, boe heer nog es patroen verierd weurd.

Sommige stèllen et oontstoon vaan dees kapel in de achste iew. Ze laog op et plein, dat vreuger Moosmerret hèdde en noe nao Sint Amor geneump weurd. Wijl dat plein zellef al gaar neet groet is, moot die kapel wel vaan zier besjeije aofmetinge gewees zien. In 1274 vinde veer häör in 'n ak vermeld. Wijer wete v'r, dat ze in 1406 verboud en daonao obbenuijts gewijd woort. Al in 1603 is ze aofgebroke. De vrijgekomme plaots woort toen veur greuntemerret bestump: daovaandan de vreugere naom.

In de Groete Staat laog veuriers de kapel vaan d'n HELLIGEN GEIS op de plaots, boe later et hoes van de familie Thys gestanden heet en boe noe ziech de maggezijne vaan Wolf & Hertzdahl bevinde. Volleges de bekinden Dominikaner-paoter *de Heer*, aon wee veer väöl bezunderhede euver de aw historie vaan Mestreech te daanken höbbe, woort dees kapel geboud in 1230. Aandere zien vaan meining, dat häör oontstoon al in de twellefde iew moot weure gestèld. Ze behuurde bij de *Erremetaofel vaan d'n Hèlligen Geis*, 'n stiechting, die veer in de jaore 1316 en 1324 aongehaold vinde bij gelegenheid dat ze door legate mèt landerije en rinte woort begiftig. Dees Erremetaofel woort naomes de magistraot vaan de stad geadministreerd door e kollezje, de '*heyligen-geystmeisteren*' geneump, boevaan de lede door de ambachte woorte gekoze. In 1378 bepaolde de raod zier oetveurig, wie dat kollezje te wèrreken had en boetouw et bevoeg waor. Vaan de administrasie môste registers in duplo gehawwe weure; vas good moch neet verkoch of bezwuurd weure zoonder touwstumming vaan de raod. Et veurnaomste doel vaan dees stiechting waor de bedeiling 'in natura' aon errem börregers vaan de stad. Behalleve door gifte woorten häör inkomste nog verstèrrek door de boetes, die in sommige gevalle ten veurdeile vaan de Erremetaofel opgelag woorte. Ouch vervelen aon häör de oonbeheerde naolaotensjappe vaan in Mestreech gestorreve persoene, boevaan de errefgenaome neet ontdèk kôste weure.

De kapel, die in d'n iersten tied oetslutend ten deenste stoont vaan de Erremetaofel, woort in 1471 veur et publiek opegestèld.

In 1731 deende dees kapel aofwisselend veur kattelieke en protestante godsdeensoefeninge in verband mèt de Sjotse tróppe, die destijds

heij in garnizoen laoge. In 1803 is ze aofgebroke en woort op häör plaots e partekleer woenhoes opgeriech.

Tot et jaor 1870 bestoont neve dat hoes e gengske, dat de verbinding vaan de Groete Staat mèt de Hèlligengeisstraot oonderheel. Aon et bestoon vaan de Erremetaofel rappeleerde nog in et begin vaan de negetiende iew e zevetal huiskes in d'n Hèlligen Geis, die deende veur gratis oonderdaak aon e stök of twintig aw luikes, door et Börregerlik Errembestuur daoveur aongeweze.

Op d'n honk vaan de Groete Staat en de Spèlstraot laog de kapel vaan SINT JORIS, boe de straot tot in de zestiende iew nao geheiten heet. Wie veer al ieder gezeen höbbe, grensde die kapel direk aon de terreine vaan et Dominikanerkloester. De verder bezunderhede vaan dees kapel bespraoke veer al bij de behandeling vaan dat kloester.

De kapel vaan MARIA TEN OEVER, boenao de Merriejestraot (Mariastraat) geneump is, weurd in aw akte al in 1281 vermeld. Et sjijnt, dat ze in verband mèt de plaots, boe ze laog, veural door de Maossjippers bezeuk woort. Veer höbbe vreuger al gezeen, dat heij in et begin et mirakuleus Slevrouwebeeld, dat iers later de naom vaan 'Sterre der Zee' gekregen heet, bewaord en verierd woort, veurdat et euvergebroch is nao de Minnebreurekèrrek op de Pieterstraot.

Op 3 november 1563 had dees kapel 'ne zwoeren aonval vaan de beeldestörremers te doorstoon en hiel lang heet ze die gebäörtenis neet euverleef. In 1611 jummers is ze mèt de groond geliek gemaak veur et bouwe vaan de nuij Augustijnekèrrek.

Op de Breuselestraot bij d'n ingaank vaan de Kommel stoont in d'n awwen tied 'n kapel touwgewijd aon SINTERKLAOS. Wienie die is geboud höbbe veer neet kinnen achterhole. Veer vinden häör vermeld in akte vaan de jaore 1324 en 1328, wie 'ne zekere *Johannes de Woelbeke* es keplaon devaan geneump woort. Wie in 1612 de ganse zuidkant vaan de Breuselestraot, naomelik fieftig hoezer vaan de Ekerstraot tot de Kommel door 'ne geweldige brand d'raon góng (de hoezer waoren in deen tied nog miestendeils vaan hout), môs ouch de Sinterklaoskapel d'raon geluive. Ze is neet mie opgeboud.

Bij dees kapel behuurden e gashoes, et '*Sint-Nicolaes-Gasthuys*', dat al in et jaor 1263 in 'n testamint veurkump en dao geneump weurd: 'het nieuwe gasthuys te Tweebergen'. Ouch in stökker vaan de jaore 1302 en 1325 weurd melding devaan gemaak. Et gaof z'ne naom aon 'n stadspoort, gelege tösse de nuij 'Tweebergen'- of Breuselepoort en de nuij 'Lenculen'- of Toongersepoort en die gestande moot höbbe bij d'n '*Haeckenkamertoren*', boe-in op 21 december 1761 die geweldige pollefer-oontploffing heet plaots gehad en boevaan de plaots later 'Abramslook' geneump is.

Dat Sinterklaosgashoes waor in 1584 zoedaonig in bouwvallige staot, dat et is opgeheve, boenao z'n bezittinge, zjus wie later die vaan de kapel, zien touwgeweze gewoorde aon et *Sint Katrijne-hospitaol*.

Ouch bij dit hospitaol behuurde 'n kapel, de SINT KATRIJNEKAPEL, dèks ouch *Sint Katrijnekèrrek* geneump, zoewel weges häöre groeteren umvaank es weges de deenste, die zij miejer es ins bewezen heet. Aon häör bestoon rappeleerde nog tot einige jaore trök et *Sint-Katrijnegengske*, dat in alle opziechte, veural ouch in lètterlikke zin, in 'ne slechte reuk stoont en dat laog neven et prachtig hierehoes, geboud door d'n awwen hier Louis Rego op de Merret bij et begin vaan de Bosstraot.

Dees kapel woort geboud in 1453, terwijl häör doupregister begint mèt et jaor 1500.

Wie in 1632 Frederik Hendrik Mestreech had ingenome en Sint Mattijskèrrek in han vaan de protstante veel, woort de prochie euvergebroch nao de Sint Katrijnekèrrek. En es zoedaonig heet ze ein en veertig jaor laank deens gedoon, want naodat Lodewijk XIV in 1673 meister waor gewoorde vaan de stad, heet z'ne groet-aalmoezenier, de kardinaal de Bouillon, dees kapel in de plaots vaan Sint Mattijs aofgestande aon de 'Nederduytsch Hervormde Gemeente', um dao-in mèt de Waolse gemeinte um bäörte godsdeensoefeninge te hawwe. Dat doorde evel mer tot 1678, want nao de 'Vrede van Nijmegen' kraoge de protestante werum Sint Mattijs en góng de prochie weer nao de kapel euver, boe-in ze tot de Fransen tied gebleven is.

Et Sint Katrijnegashoes vinde veer veur d'n ierste kier geneump in 1556. Et woort opgeheven in 1610, terwijl de gebouwe geveug woorte bij et '*Hotel de Turenne*', dat deneve laog. Op de plaots vaan dat hotel stoon noe twie woenhoezer, boevaan eint hiel lang is bewoend gewees door juffrouw Castel en et aandert nog bewoend weurd door de familie Rutten-Wolters.

Veer moten aonnumme, dat op de plaots vaan de in 1458 geboude Sint Katrijnekèrrek in vreugeren tied ouch 'n kapel gestanden heet. Want in de daartiende iew is al spraoke vaan 'n kapel die dao stoont en die geheite woort '*Sinte Catharina in 't veld*'. Dees benaoming wijs d'rop, dat in deen tied op de plaots vaan de tegeswoordige Bosstraot nog niks es veld waor. De stad heel op bij de aw umwalling, die vaan de Groete Grach dweers euver wat noe de Merret is in de riechting vaan de Kleine Grach leep.

Op d'n hook vaan de Taofelstraot en de Pieterstraot laog de kapel vaan SINT HILARUIS, boevaan de naom nog veurtleef in et Sint-Hilariussträötsje achter de kèrrek vaan de Waolse Gemeinte, die op de plaots vaan de kapel geboud is. Veer vinden häör al aongehaold in et jaor 1218. Ouch wete veer, dat ze in 1490 woort herboud. In et begin vaan de zevetiende iew is ze evel al boete deens gestèld en toen gebruuk gewoorden es pollefermaggezijn. In 1680 is ze veur good aon de kattelieke oontnome en aon de Franse protestante aofgestande, die dao in 1686 hun eige gemeinte vestigde, terwijl ze in et jaor 1732 zien begós mèt de bouw vaan de kèrrek, die veer noe nog dao kinne. De Taofel-

straot heet tot in de zevetiende iew Sint Agathastraot *(Sint Aechtenstraet)* geheite. Dat kaom, wijl in die straot kort bij de Sint Hilariuskapel et *hospitaol vaan Sint Agatha* gelege waor. Dit hospitaol sjijnt al te zien opgeheve tösse de jaore 1628 en 1650, boenao de gebouwe in 1717 veur de som vaan 6000 gölde in han vaan parteklere zien euvergegaange. D'n ierste kier, dat me dit hospitaol geneump vind, is in 'n ak oet et jaor 1387.

Eindelik moot in diezellefde Taofelstraot nog 'n SINT-GREGORUISKAPEL bestande höbbe. Väöl is us dao-euver neet bekind, allein, dat ze al veur 1610 in 'nen touwstand vaan verval moot gewees zien. Want in dat jaor woort in 'n ak et hospitaol vaan Sint Agatha umsjreve es gelege te zien kort bij de euverbliefsele vaan de aw Sint-Gregoriuskapel.

Vlak bij de Maosbrök laoge nog twie klein kapelle: die vaan SINT EVERARDUS op de Vèssermaos, in 1281 geboud en in 1619 aofgebroke en die vaan SINT EVERGISLUS of Sint Evert ('ne lierling vaan Sintervaos, wie gezag weurd) in de Mestreechter Brökstraot kort bij de vreuger Bokstraot. Ze bestoont al in 1316 en weurd ouch nog aongehaold in 1322, wie 'ne zekere *Mathias Parvus* rektor vaan dees kapel waor. In ein vaan de hoezer vaan de Brökstraot, links es me nao de Brök geit, bevind ziech nog 'ne gievelstein, veurstèllende 'n kèrrek mèt es ondersjrif: 'In het Kerxken'. Dee stein bewaort nog de herinnering aon et bestoon vaan die kapel en wijs teves oongeveer de plaots aon, boe ze moot gestanden höbbe.

Wijjer heet Mestreech nog gekind 'n kapel touwgewijd aon de Hèllige MARIA MAGDALENA EN AGNES, boevaan veer allein weite, dat ze laog binnen et gebied vaan de hierlikheid 'Tweebergen', dus in de umgeving vaan de Breuselestraot. Veer vinde vaan häör bestoon mer twiemaol melding gemaak, naomelik in de jaore 1358 en 1404.

In d'n hoof vaan de '*Poort van Reymborg*', vreuger '*'t huys van Groesselt*' (Groonsveld) geheite, dat al ter spraoke is gekomme bij de behandeling vaan de Zjezwiete, laog de kapel vaan SINT AMANDUS. Dao weurd beweerd, dat die 'Poort van Reymborg' ins gedeend had es woening veur de bissjoppe Monulphus. Gondulphus, Amandus en Remaclus. Wie de Zjezwiete dat gebouwe-kompleks in eigendom hadde gekrege, höbbe ze die kapel gans gerèstoreerd en opgeknap en in 1596 door de wijbissjop vaan Luik, *Andreas Stregnaert*, obbenuijts laote wijje.

Tot de kapelle mote veer ouch nog rekene die vaan SINT JAOKOB, ouch wel Sint Jaokobs*kèrrek* geheite, gelegen op d'n hook vaan de Breijstraot en de nao häör geneumde Sint Jaokobstraot. Ze waor vaan awwen datum en bestoont al in 1316. Nao de innumming vaan Mestreech door Frederik Hendrik in 1632 woort veur te beginne dees kapel mèt die vaan Sint Hilarius en de kèrrek vaan Sint Mattijs aon de gerifformeerde aofgestande, meh, wijl bij de kapitulasie vaan de stad

bepaold waor, dat, wienie die gebouwe te klein zouwe blieke, aander kèrreke zouwe mote gegeve weure, is de Sint Jaokobskapel nao korten tied al umgetoesj tege de kèrrek vaan Sint Jaan. En, wijl Sint Jaan de prochiekèrrek waor, die bij de kollegiaal Sintervaoskèrrek huurde, woort die prochie toen euvergebroch nao de kapel vaan Sint Jaokob, boe ze gebleve is tot 1797, wie, zoe-es veer vreuger al gezeen höbbe, de Dominikanerkèrrek veur prochie woort aongeweze en in gebruuk gestèld.

De kapel vaan Sint Jaokob heet, veer zaogen et al bij de behandeling vaan de orde vaan de Minnebreure, ouch einigen tied onderdaak verliend aon et beeld vaan de 'Sterre der Zee', wie dat op las vaan de magistraot vaan de stad in 1675 vaan Toongere nao Mestreech woort trökgebroch. Et beeld is in dees kapel gebleve tot in et jaor 1678.

In 1803 vollegde de kapel et lot vaan zoeväöl aandere en is ze weges häöre bouwvallige staot aofgebroke.

Bij dees kapel behuurde ouch weer e gashoes, dat bestump waor um onderdaak te versjaffen aon de lui, die Mestreech passeerde op hunne beijweeg nao San Jago di Compostella in Spaanje.

Veer mage de bespreking vaan de kapelle en vaan de bij sommige behurende gashoezer neet eindige zoonder stèl te stoon bij de historie vaan et bereump SINTERVAOSGASHOES, dat oongeveer 650 jaor laank bestanden heet aon d'n ooskant vaan et Vrietof op de plaots vaan de blok hoezer tösse de Breijstraot en de Platielstraot.

Meh neet allein weges de belangrieke rol, die dat gashoes in de loup vaan d'n tied gespäöld heet, wèlle veer dit bespreke, ouch weges de zoe bezunder historiese plaots, boe-op et is opgeriech, is dat vaan belang.

Vreuger höbbe veer al bezunderhede mètgedeild euver de *palts*, dee op die plaots gestanden heet. Ouch höbbe veer dao gezag, dat die terreine vaan dee Palts in et jaor 967 zien gesjoonke aon de abdij vaan Sintervaos.

In 1171 heet et kapittel vaan Sintervaos op die terreine et gashoes mèt kapel laote bouwe, boe-euver veer et noe höbbe.

Et veurfroont vaan dat gebouw laog neet in dezellefde lijn es de aander hoezer aon d'n ooskant vaan et Vrietof, meh spróng 'n hiel stök veuroet, zoedat et plein toen neet dat regelmaotig veerkant vörremde wie noe.

Veur et gashoes bevoont ziech in de ierste iewe vaan ze bestoon 'ne groete waterpool, dee môs dene veur et laote drinke vaan et vie, meh ouch um water bij de hand te höbben es brand oetbraok. Heer bestoont nog in de twiede hèllef vaan de veertiende iew, meh is daonao laanksamerhand gevöld mèt d'n aofval, dee de naoberlui geregeld d'rin goeide, die 'm es e soort ginneraolen drekbak gebruukde. In 1673 waor heer in alle geval verdwene, want de teikeninge vaan dat jaor geven op die plaots al hoeg opgewasse buim te zien. De bekinde pastoer Mulleners zaoliger hèlt dee pool veur 'n euverbliefsel vaan de grachte,

die de allerierste versterrekinge vaan de stad, in alle geval vaan de palts, moten umgeven höbbe. Aandere bewere, zoe-es veer al ieder aongehaold höbbe, dat langs d'n ooskant vaan et Vrietof, dus vaan de Sint Jaokobstraot nao de Groete Staat, 'nen errem vaan d'n Eker zouw geloupen höbbe. Wat daovaan ouch aon maag zien, et is zeker, dat me in de Kapoenstraot en ouch in et begin vaan de Groete Staat bij et doen vaan depe opgraovinge aonwijzingen heet gevoonde veur de aonwezigheid vaan water in hielen awwen tied.

De allerierste bestumming vaan et Sintervaosgashoes waor, oonderdaak te verliene aon 'n deil vaan de massa's lui, die beijweeg kaome doen nao et graaf vaan euze stadspatroen. Veural bij gelegenheid vaan de hèlligdomsvaarte waor d'n touwloup geweldig groet. Bij die gelegenhede is et langen tied et gebruuk gewees, edere pelgrim drei daog laank gratis oonderdaak en de kos te geve. Op d'n doer waor dat evel neet vol te hawwe. Et gaof dèks aonleijing tot groete ruizing en kloppartije tösse de leefhöbbers. Eindelik heet umstreeks 1750 de militaere goevernör baron vaan Aylva et kapittel verzeuk aon die aw hospitaliteit 'n ind te make, wat ouch gebäörd is. Et kapittel zaog in, dat et ze geld beter kôs bestije aon de errem lui oonder de eige börregers es aon vreemde.

Sins deen tied heet et gashoes deens gedoon veur et oppasse vaan kraanke oonder de leijing vaan de hospitaolzusters vaan St. Elisabeth oet Tirlemont, die al in 1615, dus lang veurdat et Sintervaosgashoes vaan bestumming veranderde, nao Mestreech waore gekomme.

Wie de stad in han vtan de Franse revolusionnaere veel, woort ouch dit gashoes geslote.

Vaan 1801 tot 1814 is et gebruuk gewoorde es siviel en militaer hospitaol, terwijl et in 1821, dus 650 jaor naodat et opgeriech waor, is aofgebroke. Daodoor kôs me toen detouw euvergoon aon et Vrietof z'ne regelmaotige vörrem te geve, zoe-es heer noe nog is.

Wie me nao dat aofbreke góng graove um de fondeminte te bouwe veur de blok hoezer, die veer allewijl nog dao kinne, stoedde me op mör vaan hiel aw konstruksie en voont m'n ouch 'n breij en depe laog sliek, boe allerlei veurwerrepe oet opgehaold woorte, wie: fragminte vaan beelde, kapitele vaan kolomme, kroeke en aander eerdewerrek, hoofiezers, spaore en 'n massa eikehoute pallesaote. Wijjer oontdèkde me de underste fondeminte vaan 'ne ronnen tore en euverwöllefde ruimtes, boevaan de vloere oet tamelik regelmaotige plavuize bestoonte.

Dat alles wijs mèt zekerheid d'rop, dat me te doen had mèt de euverbliefsele vaan het Frankies verstèrrek kastiel of *palts* mèt z'n grach en versjansing en zoe woort daan ouch door dees ontdèkking de zjusheid vaan väöl oonderstèlling oet vreugeren tied beweze.

De kapel, die bij dit gashoes behuurde en op d'n hook vaan de Platielstraot laog, woort in 1773 weges bouwvalligheid aofgebroke en door 'n nuij vervaange.

Refuzjiehoezer.

Veur tot de kèrreke vaan Mestreech aon de bäört vaan behandeling komme mote veer iers nog bespreken 'n kattegorie vaan gebouwe, die wel neet rechstreeks tot de kluusters en kapelle gerekend mage weure, meh die toch in verband mèt hun bestumming e kèrrekelik karakter droge en daan ouch in et godsdeenstig leve vaan eus stad dèks 'n belangrieke rol höbbe gespääld. Veer bedoele de *refuzjiehoezer.*

In de middeliewe naomelik, wie de landstreke boete de steij herhaolrouftochte vaan roondtrèkkende bende heurseldaote, wie de bregangs op et land vrij speul hadde en veur niks tröksjrikde, waore de kloestermoere, die dèks gans aofgelege aon hun eige lot waoren euvergelaote, miestal neet in staot um de minse, die daobinne woende, behurelik te besjerreme. En zoe zeukde de mieste kluusters oet d'n umtrèk vaan Mestreech binne de sterreke walle vaan de stad 'n woening, boe ze in tied vaan oorlog en aander noedtouwstande 'n touwvlöch kôste vinde. Daorum woorte die hoezer *refuzjies* geneump. Wijl ze miestal oet rejaol bäörs geboud waore, staoke ze gunstig aof tege de invoudige, oonsoliede en dèks erremeujetige woeninge vaan de börregers.

De ajtste refuzjie, die veer geneump vinde, is die vaan de *abdij vaan Godsdal* of *Val-Dieu*, de nog altied euveral bekinde, zoe sjèlderechtig gelegen abdij in de umstreke vaan Aubel. In 1393 al woort die refuzjie gestiech. Ze laog in de Bokstraot en wel in de rij hoezer, die in 1849 veur d'n aonlèk vaan et kanaal vaan Mestreech nao Luik is aofgebroke gewoorde, vlak neve de ierste kèrrek vaan de Augustijne, dus kort bij de Maosbrök. Aon d'n aandere kant grensde ze aon de aw Joedepoort. In 1662 is ze verkoch um de sjölde te betaole, die de abdij door d'n oorlog gemaak had.
delik bloetgestèld waoren aon et geweld vaan d'n oorlog en aon de

De adelikke *abdij vaan Sint Gerlach* oet Houthem heet in Mestreech twie refuzjiehoezer gehad. Et ajtste daovaan laog in de Stokstraot kort bij Slevrouweplein neven et hoes '*In den Olifant*' (wat nog besteit). In 1564 woort door de magistraot vaan de stad aon de proos vaan dat kloester verlof gegeven um in et achterhoes vaan die refuzjie op de stadswal 'n inriechting te make veur de geudere, die veur et hoes bestump waore, vaan op et zoegenaomp *Bat* nao bove te kinne trèkke.

Dit hoes môs in et begin vaan de achtiende iew weges bouwvalligheid verlaote weure, boe-op de kloesterlinge ziech aon de Staote-Ginneraol riechde mèt et verzeuk, 'n nuij refuzjie te mage stiechte. Die vergunning woort hun in 1731 verliend, zoedat ze dalik 'n hoes op de Breuselestraot aonkochte, meh al in 1771 woort dees refuzjie opgeheve en et hoes veur 8500 Braobanse göldes verkoch aon Henri Martin *Nypels*, griffeer vaan de 'Hooge Leenzaal' vaan Sintervaos en getroud mèt Anna Ida *vaan Heylerhoff.* Later is dat pand euver-

gedrage aon de familie *de Stuers*, die et nog in eigendom heet.

Zier bekind waor de *Refuzjie vaan Hoch.* In d'n umtrèk vaan Mestreech bevoont ziech al in hiel aw tijje e paoterskloester 'Hocht'. Dit woort in 1131 nao de abdij Godsdal euvergebroch, boenao de bissjop vaan Luik. *Hugo de Pierrepont*, op 'Hocht' e vrouwekloester stiechde. Ouch dees rillezjeuze wiste ziech, persijs wie hun veurgengers, in Mestreech 'n touwvlöchsplaots te versjaffe. Wienie dat dat zjus gebäörd is, wèt me neet.

D'n eerste kier, dat veer melding devaan gemaak vinde, is in 1531, wie de magistraot vaan de stad aon de 'Vrouwe van Hocht' touwstumming gaof um de gievel vaan häör hoes op d'*n* '*Holtmerckt*', zoe-es destijds de Bosstraot hèdde, e stökske veuroet te zètte.

In 1554 woort aon de 'Abtdis van Hocht' door et gemeintebestuur aofgestande e 'rouwken' of sträötsje, dat oetkaom in de Raomstraot en achter et ope terein vaan de refuzjie umleep.

Naodat veer ruim oonderhaaf iew laank vaan dees refuzjie niks mie vermeld vinde, leze veer in akte vaan et jaor 1704, dat toen et hoes op koste vaan de abdis in dreië is gedeild, wat häör 8700 Luiker göldes gekos heet. Ei deil bleef refuzjiehoes, terwijl de twie aandere aon parteklere verheurd woorte. Me had bliekbaar ruimte teväöl veur eige gebruuk.

In de Fransen tied woort et gans gebouw op 24 september 1797 es domeingood veur 175500 frangs verkoch aon de familie *Hupkens.* In 1851 góng et in eigendom euver aon *Petrus Rego*, de stiechter vaan et groet febrik, dee iers drei, later twellef woeninge devaan maakde, totdat in 1877 et hiel kompleks is aongekoch door de 'Zusters van het Arme Kind Jezus', die door de '*Kulturkampf*' oet Duitsland verdreve waore.

Et is dees refuzjie, die bij de Mestreechteneers nog etlangste häöre naom heet gehawwe, want veer rappeleren et us nog good, dat vaan kinder, die bij de zoegenaomde 'Duitse Zusters' op sjaol gónge, gezag woort: 'ze zitten op de refuzjie vaan Hoch'.

Ouch de kanunnikesse vaan de *abdij vaan Munsterbèlze* hadde hun refuzjiehoes binne Mestreech. Dat laog aon e klei sträötsje, dat vaan de Groete Grach nao de stadswal leep, in e stök vaan 1536 '*Her Aert Craichs stroetgien*' geneump weurd en in 1598 de '*Hardemans rouwe*' hèdde. In dit lèste jaor woort op verzeuk vaan de euverste vaan et kloester vaan Munsterbèlze dat sträötsje door et gemeintebestuur aon d'n openbaren deens oonttrokke en aon de eigeneersters vaan et refuzjiehoes aofgestande.

Wienie dees refuzjie is gestiech en tot wielang ze es zoedaonig gedeend heet, is tot vaandaog d'n daag nog neet gebleke. Wel wete veer, dat de *graof vaan Tilly* umstreeks 1720 op et terrein daovaan e prachtig 'hôtel' heet laote bouwe, wat heer priffereerde bove de woening in et goevernemintsgebouw. Bij z'n tèstamint stèlde heer dat gebouw ter besjikking vaan de 'Commissarissen Deciseurs' vaan de bissjop vaan

Luik um dao-in te verblieve tijdens hun twiejaoreliks bezeuk aon de stad. Later hele de Staot evaan de ‘Landen van Overmaeze’ dao-in eder jaor hun vergaderinge, terwijl ouch dèks bals en konzaers d'rin gegeve woorte. Eindelik is et gebouw mèt al de groete terrein, die debij huurde, verkoch aon et riek, dat dao de bekinde ‘Rijks Lagere School’ in gevestig heet. De benaoming ‘Refuzjie van Munsterbèlze’ is al lang verdwene, meh die vaan ‘*Hof van Tèllie*’ heet e zier tej leve gehad en weurd door awwer lui nog wel gebruuk.

Op de Kommel laog vreuger nog de *Refuzjie vaan Herkenrode*, 'n abdij, in 1182 gestiech door Gerard, graof vaan Loon. Et gebouw lik noe in d'n hoof vaan et kloester vaan de Zusters vaan Liefde en is bewoend door kosdames. In de vreugeren traptore bevind ziech nog 'ne stein, dee et jaortal 1574 dreug, woersjienlik dat vaan de stiechting, terwijl in de zuidelikken hoofmoer 'ne stein aonwezig is, boe-in et waopesjèld vaan de abdis *Barbara vaan Hinnesdael* en et jaortal 1645 is oetgebeiteld.

In 1774 is dees refuzjie door de kloesterlinge vaan Herkenrode aon parteklere verkoch, terwijl ze in 1873 in han is gekomme vaan de Zusters vaan Liefde.

De *abdij vaan Sint Sjaak* in Luik had e refuzjiehoes in de Papestraot in et gebouw, boe langen tied et bankeershoes Hering. Vrijthof & Co is gevestig gewees en boe noe de familie Dassen woent. Bezunderhede euver die refuzjie zien wijjer neet bekind.

'n Hiel important kloester in de umstreke vaan Mestreech waor nog de *Proosdij vaan Meerse.* Die waor gestiech in 939 door de Abdij vaan d'n Hèllige Remigius in Reims, naodat keuningin *Gerberga* in datzellefde jaor d'n awwe keuninklikke palts vaan Meerse aon die abdij gesjoonken had.

Ouch die proosdij had e refuzjiehoes in Mestreech en wel in de Hoegbrökstraot (of ‘de Aw straot’, wie de Mestreechteneers ze neumde) rech tegeneuver de Grachstraot. De zwoere gievel vaan blauwe stein steit nog altied dao en maak nog 'n impressie vaan veurnaomheid. Heer dreug ouch nog in 'ne stein de waopes vaan de proosdij en vaan et Duits keizerriek.

Wienie dat refuzjiehoes is geboud wete veer neet. In 1797 woort et door de Franse ouch es domeingood verkoch aon 'n zeker juffrouw Geelen. 'n geweze kloesterlinge oet Mestreech. In 1834 is et gebouw ingeriech tot febrik vaan gekleurd glaas door de gebreurs *Cartissier*, die kèrrekvinsters maakde en oonder aandere de sjoen vinsters achter in de koer vaan Sintervaoskèrrek höbbe gelieverd.

Kèrreke.

Veer zien noe gekomme aon de historie vaan de prochiekèrreke vaan aajt Mestreech.

Wienie veer heij spreke vaan 'aajt Mestreech', meine v'r daomèt eus stad nao de daartiende of veertiende iew. Veur deen tied jummers bestoonte, zoe-es veer later zölle zien, in Mestreech mer twie prochies, die vaan Slevrouwe en die vaan Sintervaos. Iers later zien opgeriech de prochies vaan Sint Meerte (in Wiek), Sinterklaos, Sint Mattijs en Sint Jaan. Zeker heet de touwnaome vaan de bevolleking daotouw bijgedrage, meh es reije veur de opriechting vaan de prochies vaan Sinterklaos en Sint Jaan weurd in de aw kronieke ouch aongegeven et wegwèrreke vaan de prochiaal geistelikke oet de kollegiaal kèrreke vaan Slevrouwe en Sintervaos, veuriers wijl dat gewins geach woort um in die kollegiaal kèrreke de veurgesjreve deenste gans oongesteurd te kinne verriechte en twiedens um vrij te blieve vaan de bezeuke vaan de aartsdiakene, die wel in de prochiekèrreke oonderzeuk en vizitasie mochte doen, meh neet in die vaan de kapittels.

Veer zölle beginne mèt de bespreking vaan de kèrreke, die v'r dao eve geneump höbbe, um de twie veurnaomste kèrreke veur et lèste te bewaore. Dat is histories weliswoer neet zjus, meh et liek us toch beter, mèt et intressanste en boe et mieste euver te vertélle vèlt te slete.

Bij de bespreking vaan eus kèrreke zölle veer euver de bezunderhede vaan hun arsjitektuur neet miejer mètdeile es in verband mèt hun oontstoon en oetbreijing abseluut nudig is. Dao-op deep in te goon lik neet op eus terrein en is et werrek vaan aajtheidkundige en bouwkundige. Wel zölle veer, boe et te pas kump, us begeven op mie algemein terrein, um de plaotselikke touwstande, de zede en gebruke vaan aajt Mestreech beter te liere kinne en daodoor de historie vaan eus kèrreke en vaan de priesters, die ze bedeende, in helderder leech te stèlle.

A. Sint Meerte.

De aw historiebronne geven us zoe good es gei leech euver de allerierste kèrrek, die aon de rechterkant vaan de Maos moot gestanden höbbe. Toch is d'r alle reije um aon te numme, tot dao al in hiel aw tijje e kèrrekske gewees is. Vaan et ougenblik jummers, dat de twie kante vaan de Maos door 'n brök verboonde waore, höbbe ziech ouch aon de euverzij vaan Mestreech nederzèttinge gevörremp, al breide die ziech ouch neet zoe oet es die aon de linkerkant. In alle geval is de

aonwezigheid vaan zoe'n nederzètting op de plaots vaan et tegeswoordig Wiek al in d'n tied vaan de Romeine histories nao te goon en bliek oet de opgraovinge, die o.a. in de Rechstraot en de Grachstraot gedoon zien en boebij väöl Romeinse veurwerrepe gevoonde zien.

En noe is et hiel good te begriepe, dat, wie et kristendom in dees streke doordróng, ouch die bewoeners vaan d'n aandere kant vaan de Maos d'rop gestèld waore hun eige kèrrekske te höbbe.

Oet de eigenaordige plaots vaan de Wieker kèrrek aon et oetind vaan et behoud gedeilte (noe naturelik neet mie), vreuger zellefs vlak tege de umwalling aon, en oet et feit, dat 'n straot, die noe nog 'Heidenstraat' hèt, hiel kort debij laog, trèk d'n historiesjrijver vaan Heylerhoff de konkluzie, dat op die plaots 'nen heidennen tempel moot gestanden höbbe, boe me later 'n kristelikke kèrrek vaan gemaak heet en dat m'n op die maneer aon de einmaol door de kèrrek ingenome plaots heet vas gehawwe. Et zouw aanders ouch meuielik te verklaore zien, boerum die aw Wiekeneers, wienie ze de plaots veur hun kèrrek vrij hadde kinne keze, ze dweers tegen alle gebruken in neet 'in et midde vaan et dörrep' gezat hadde.

In alle geval heet et kèrrekske vaan Wiek langen tied 'n hiel besjeije plaots ingenome oonder de kèrreke vaan eus stad. Want veur et jaor 1587 waor et feitelik nog mer 'n kapel vaan de prochie *Bemele,* terwijl de pastoer vaan dees prochie, die op häören toer weer aofhóng vaan et kapittel vaan Slevrouwekèrrek, d'n desservant veur de Wieker kapel beneumde. Dees eigenaordige kèrrekelikke organizasie weurd in verband gebroch mèt de ligking vaan de kapel ten opziechte vaan Mestreech, wijl ingeval vaan euverstruiminge vaan de Maos, boe me vreuger nog väöl miejer vaan te lijjen had es in lateren tied, en ouch in geval vaan et nog al dèks defek weure vaan de in deen tied nog houte Maosbrök et touwziech op de kapel door de pastoer vaan Bemele gemekelikker kôs weure gehawwe es door d'n deke vaan Slevrouwekèrrek.

Et kapittel vaan Slevrouwe genoot vaan ajtsheer de tiende vaan et 'dörrep' Wiek en vaan et Wiekerveld en et vasstèlle vaan die tiende gaof dèks aonleijing tot ooneinigheid tösse dat kapittel en de priester, dee euver Sint Meerte waor aongestèld. In 1717 heet de rechsgelierde fakulteit vaan de universiteit vaan Leuve aon die kwesties veur good 'n ind gemaak en de pastoer vaan Wiek in et geliek gestèld.

Later is de kèrrek vaan Sint Meerte vaan de prochie Bemele aofgesjeije en woorte de pastuurs beneump door de proos vaan et kapittel vaan Slevrouwe.

De aw Sint Meerte-kapel is oontrint 1450 aofgebroken en door 'n kèrrek vaan groeter aofmetinge vervaange. Bij die aofbraok voont m'n in de groond 'ne stein, boe-op oetgebeiteld stoont: 'Duysent 7 jaer en dat is waer'. Raoie raoie wat beteikent dat. Die nuij kèrrek waor e bouwwerk vaan wienig importansie en vaan gering huugde. Häör koer laog in tegestèlling mèt die vaan de tegeswoordige nao et ooste. Allein

t.o. 208

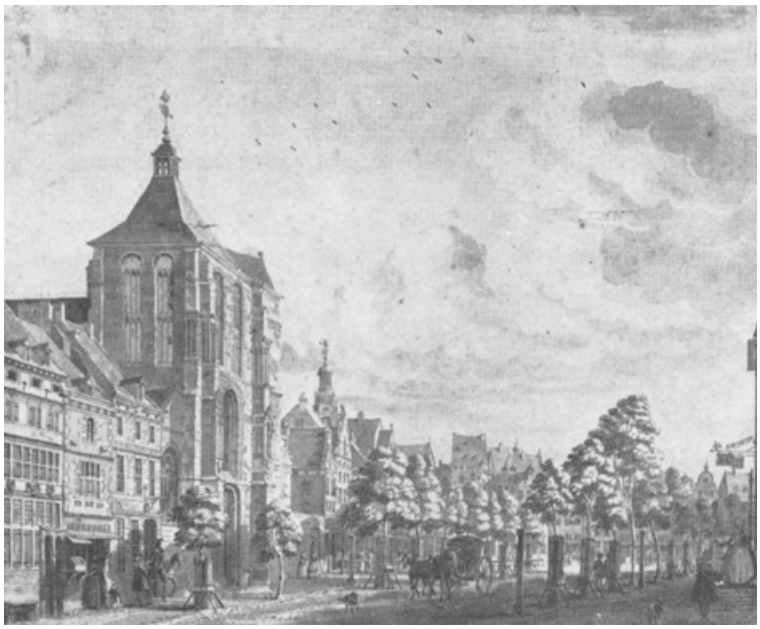

ST. MATTIJS-KÈRREK EN BOSCHSTRAOT (blz. 213)

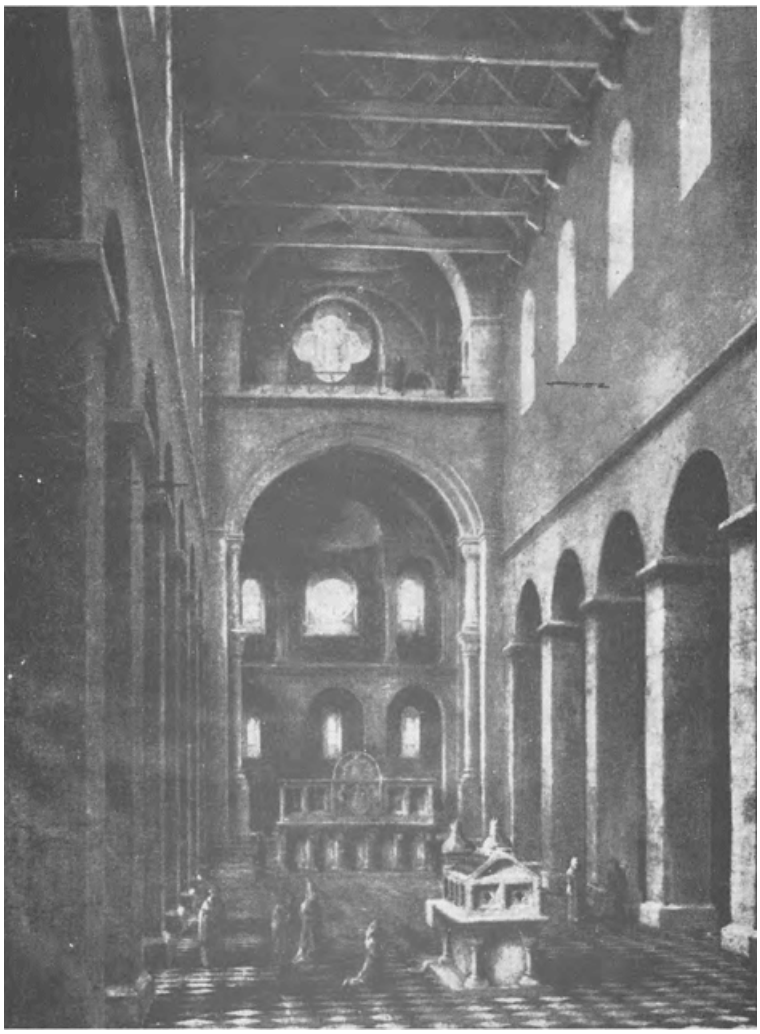

SINTERVAOS-KÈRREK MÈT ALTAOR VAAN DE H.H. MONULPHUS EN GONDULPHUS
(blz. 239)

d'n tore, dee oongeveer hoonderd jaor later es de kèrrek geboud woort, waor sjoen vaan lijn en getuigde vaan gooie smaak.

Veur de Fransen tied bevoont ziech in die kèrrek 'n sjèlderij vaan *Rubens,* veurstèllende de geboorte vaan Kristus. Et sjijnt, dat me dit köstelik stök sjroemelik verneglizjeerd heet, zoedat et op et lèste zwart vaan de vojligheid waor gewoorde. Dao weurd gezag, dat et bij et belèk vaan 1794 door 'n bom gans dooreingesjoten is. Aandere bewere, dat de Fransen et zoegenaomp 'geïnventarizeerd', dat is: mèt nao Paries genome höbbe.

Nao et konkordaat vaan 1801 woort de kèrrek vaan Sint Meerte verheve tot hoofkèrrek vaan et Noorder-Kanton vaan Mestreech. Dat beveel gaar neet aon de geistelikheid en de prochiaone vaan Sint Mattijs, die hun beklaag dogen aon de bissjop vaan Luik en oonder aandere es arguminte aonveurde: 'dat de kerke van St. Marten binnen Wyck tusschen twee vervaerlyke Polverthoorens aen den voet van den Stadswal bij de nieuwe St. Martenspoort geleegen en over de helfte kleender in haeren omtrek als die van St. Mathias, meer als hondert en vyftig jaeren naer die van St. Mathias is worden gebouwt om te dienen als een vicariaet van O.L. Vrouwe Capittelskerke; dat de geheele Parochie van St. Maerten sich niet verder uytstrekt als den kleenen omtrek van Wyck, doorgaens van alle vreemden en reisigers voor onbeduidend gehouden en gekent voor de voorstad of faubourg van Maestricht, als alleen bestaende in twee groote en eenige kleene straeten, waerin sich nauwelyks twee duysend Roomse parochianen bevinden, daer integendeel vast seeker en bewesen is, dat de parochie van St. Mathias meer als ses duysent bevat; dat eyndelyk aen een ieder alhier bekent en ten allen tyde van een ieder gesien is, dat in alle hoegenaemde pastorale en andere vergaderingen, byeenkomsten en processieën, den pastoor van St. Mathias, met die van St. Jan, als pastores primarii, altoos, overal en in alles den voorrang gehad en sonder teegenspreeken behouden hebben'.

Dat protes heet evel neet gehollepe.

Oonder de priesters, die in de kèrrek vaan Sint Meerte pastoer zien gewees, is veural bekind *Louis Pascal Delruelle,* door de Wiekeneers en de Mestreechteneers '*pastoer Delderwel*' geneump. Heer woort in 1735 in Mestreech gebore en in 1783 tot pastoer in Wiek aongestèld. Heer heet d'n dreuvigen tied vaan de Franse Revolusie gans mètgemaak en môs, wie 'r in 1798 weigerde d'n eid op de Franse konstitusie te zwere, vlöchte. In 1803 is heer werum in z'n amb herstèld. De prochiaone vaan Sint Mattijs, zjaloes es ze waore, wie veer al gezeen höbbe, sjreven aon de bissjop, dat Delruelle z'n nuij aonstèlling te daanken had aon 'vleyen, streelen, intrigues, buitengewoone politessen etc.'.

Neettegenstaonde d'n oondervonden elend had pastoer Delruelle ze good humeur toch neet verlore. Heer waor Mestreechteneer mèt hart

en ziel en heel vaan ze vollek. Ze groetste plezeer waor, van oet z'n pastorij in et Wieker Pastoersträötsje de komverzasies en ruizings vaan de lui oet de vollekssklas aof te luustere en wat er gehuurd had, in veerskes weer te geve. Et vinsterke, boe-achter heer ziech daan versjuilde, heet nog tot korten tied geleije blieve bestoon, meh is noe, helaas, verdwene. Zoe geit in Mestreech d'n eine soevenier nao d'n aandere verlore.

In 1815 waor de koer vaan de kèrrek in zoe'ne slechten touwstand, dat me genoedzaak waor ze groetendeils te vernuije. Daomèt waor me evel neet gehollepe, want ouch de res vaan de kèrrek bevoont ziech in alles behalleve betrouwbare staot. Me heet t'r wèlle vaan de koste zoelang meugelik gewach mèt op aofdoende maneer in te griepe, meh op et lèste waor d'n touwstand zoedaonig gewoorde, dat in mei 1854 de kèrrek weges bouwvalligheid môs geslote weure.

In 1857 woort de aw kèrrek aofgebroke en bij die gelegenheid voont me d'n 'torse' vaan e steine beeld vaan d'n oorlogsgod Mars. Naodat nog in etzellefde jaor e begin waor gemaak mèt de nuije bouw, kaom dee al in et vollegend jaor gereid, zoedat op 8 december 1858 de nuij Sint-Meertenskèrrek door *Mgr. Paredis,* bissjop vaan Remun, plechtig kôs weure gewijd. Dees kèrrek is wie bekind ein vaan de allerierste bouwwerreke vaan euze groete meister *Joseph Cuypers.*

Doed jaomer is et, dat et bouwe vaan dees kèrrek et leven heet gekos aon de bereumde *Pollefertore,* dee in december 1868 mèt de groond geliek is gemaak. Et is 'n iewige sjan veur eus veurgeslach, dat et in z'n kortziechtigheid dat staotig, massief en toch zoe elegant stök vestingwerrek, dat al sins de daartiende iew d'n tied had getrotseerd en nog vääl iewe laank e seerraod vaan de stad had kinne zien, dat geine mins in de weeg stóng en dao zoe sjèlderechtig oetkaom vlak bij de Maos, heet laote verdwijne, neettegenstaonde de heftige proteste vaan 'ne maan es *Jhr. Victor de Stuers.* Et is heij neet de plaots, wijjer in te goon op de umstandighede, boe-oonder deen erreme Pollefertore gevallen is. Allein wèlle veer mètdeile, dat er et slachoffer gewees is vaan politiek gekoonkel en dat heer versjacheld is tegen 'ne zetel in de Twiede Kamer! Zoe wied kin et in de polletiek goon!

B. Sinterklaos.

In 'n ak, gedateerd 10 miert 1342 en oonderteikend door *Godescalcus,* deke vaan Slevrouwe, op 12 fibberwari 1343 goodgekäörd door de bissjop vaan Luik, vinde veer vermeld, dat weges al de ooneinighede, die gestiedig tössen et kapittel vaan die kèrrek en de prochiaone veurvele, 'ne zekere *Gerard vaan Jobeke,* priester en kanunnik vaan Aldeneyck, e terrein gesjoonken had kort bij Slevrouwekèrrek gelege, um dao-op 'n nuij kèrrek veur de prochie te bouwe, oonder kondisie, dat ze oonder et patternaat vaan et kapittel zouw gestèld weure en dat de

pastuurs devaan es de ierste vikarisse vaan d'n deke vaan Slevrouwe zouwe besjoud weure.

In 1343 woort mèt de bouw vaan de kèrrek e begin gemaak. Häören ingaank en tore laogen op d'n hook vaan et tegeswoordig Slevrouweplein bij de Wollefstraot, terwijl de plaots vaan de koer noe ingenome weurd door et hotèl Derlon. D'n historiesjrijver Herbenus beweert, dat d'n tore iers in 1450 is aofgeboud en dat de massief konstruksie vaan et underste deil de veroonderstèlling wèkde, dat m'n 'm iers hoeger had wèllen optrèkken es gebäörd is.

De kanunnik vaan Jobeke, dee volleges sommige d'n ierste pastoer vaan dees kèrrek zouw gewees zien woort nao z'nen doed in et middelsjeep begraoven en op ze graaf 'ne groete stein geplaots.

Korten tied nao et bouwe vaan de Sinterklaoskèrrek woort dao e broedersjap vaan Sint Anna in opgeriech, dat in et begin väöl heet bijgedrage aon de inwendige versering vaan et gebouw. D'n hèlligen iefer vaan de lede verslapde evel laanksamerhand zoedaonig, dat et broedersjap in 1590 is opgeheve. De toenmaolige broedermeisters stoonte al hun bezittinge aof aon de stad en stèlde daobij de kondisie, dat veur altied jaoreliks aon eder vaan hun en aon hun naokommelinge op 'ne bepaolden daag e wittebroed vaan e bepaold gewiech môs oetgedeild weure. Die wittebroejer, bekind oonder de naom vaan '*Sint Anna-koecken*', zien tot in 1794 oetgedeild gewoorde aon einige persoene vaan aw Mestreechter families. Ouch góng elek jaor vaan oet dees kèrrek 'n persessie nao Sjerrepenheuvel. Veer vinden aongeteikend, dat ze op 6 mei 1816 werum gehawwe woort, nao twintig jaor neet mie te höbbe plaots gehad.

De Sinterklaoskèrrek is altied in han vaan de kattelieke gebleve. Ze heet in de historie vaan Mestreech gein bezunder rol gespäöld. In 1837 waor ze in zoe'ne bouwvallige staot, dat ze toen is geslote en et jaor d'rop aofgebroke. De prochie góng in 1837 weer trök nao Slevrouwekèrrek.

Bij dees kèrrek laog aon häöre zuidkant e kèrrekhof, dat dus 'n deil vaan wat nog Slevrouweplein is, besloog. Daovaandan, dat aw lui in Mestreech nog hiel lang, es ze et 'Plein' bedoelde, spraoke vaan 'Slevrouwe-kèrrekhof'. Zoelang die kèrrek bestanden heet leep de Plaankstraot nog door tot aan de Wollefstraot; noe hèlt die straot op bij et hotèl Derlon. Me zag dus vreuger ouch noets b.v. 'bij Marres op de Plein', meh 'bij Marres in de Plaankstraot'.

C. Sint Jaan.

Et is neet mèt zekerheid vas te stèlle, wienie me mèt et bouwe vaan dees kèrrek begôs is. Terwijl me oet 'n diploom, door *keizer Lotharius III,* in 1132 aon et Kapittel vaan Sintervaos gegeve, kin opmake, dat de Sint Janskèrrek toen nog neet bestóng, bliek oet e stök vaan et

jaor 1218, dat ze in dit jaor al einigen tied es prochiekèrrek moot höbbe deens gedoon. Dao weurd veroonderstèld, dat et gebouw gestiech is op koste vaan eine vaan de prooste vaan Sintervaos, umtot dees dienjitarisse langen tied et patternaatsrech d'reuver höbben oetgeoefend. Woersjienlik had in d'n iersten tied de kèrrek neet de gruudde, zoe-es veer die noe kinne en woorte de zijsjepe, de koer en, nao me zeker wèt, d'n tore, later d'raon touwgeveug.

Et gebouw waor primitief bestump um deens te doen es 'baptisterium' of doupkèrrek vaan Sintervaos, vollegens et veurbeeld, destieds al door väöl aander plaotse gegeve. Daoveur pleit ouch de käös vaan de patroen: d'n Hèllige Johannes d'n Duiper. Ouch is us bekind, dat eder jaor op de zaoterdagge veur Paose en Pinkste d'n deke vaan Sintervaos, gevolleg door de ganse geistelikheid, d'n doupvoont in Sint Jaan góng wijje.

De later vergrutering vaan dees kèrrek is bliekbaar gebäörd um ze deensbaar te make veur de oetoefening vaan de prochialen deens in ze gehiel en sjijnt bekostig te zien zoewel door et kapittel vaan Sintervaos es door de regering vaan de stad.

D'n iersten tore, dee ouch vaan 'n respaktabel huugde moot gewees zien, is op 8 juni 1373 in 'nen hevige störrem bezweke. Iers in 1450 heet me d'n tegeswoordigen tore goon bouwe. Dao weurd beweerd, dat 'r neet is aofgewèrrek euvereinkomstig et eigelik plan; et sjijnt naomelik, dat et taak, zoe-es veer dat kinne, op dat plan neet veurkaom en dat d'n tore hej mote bekroend weure door 'n 'à jour' bewèrrekde piramied vaan metselwerrek, in de geis vaan d'n tore vaan de Groete kèrrek in Den Haag.

Sint Jaan heet es prochiekèrrek deens gedoon tot 1632, wie ze ingevollege de door Frederik Hendrik bij de kapitulasie gestèlde kondisies aon de geriffermeerde môs weuren aofgestande. Lodewijk XIV evel dwóng in 1673 de geriffermeerde de kèrrek weer trôk te geve, meh dat bezit heet veur de kattelieke neet lang geedoord, want bij de 'Vrede van Nijmegen' góng et gebouw weer aon de geriffermeerde trök, um tot vandaog d'n daag gestiedig in hun han te blieve.

In 1713 oondergóng et gebouw 'n grondige restorasie en woort d'r 'ne nuijen oetgaank gemaak, kort bij de koer aon de kant vaan et Vrietof, dee allewijl weer touwgemaak is en vervaange door de primitieven touwgaank tegeneuver Sintervaos.

Op de koer vaan de Sint Janskèrrek vind me de graafmonuminte vaan versjeije notabel protestante sjepes vaan de stad en vaan aandere, ouch vaan militaere. Ouch is in dees kèrrek begraove de bekinde lètterkundige *Claudius Salmasius*, dee in 1652 in Spa, boe heer tot herstèl vaan gezoondheid verbleef, gestorreven is.

Wie veer bij de behandeling vaan et kloester vaan de Grauwzusters al mèt e paar wäörd gezag höbbe, wieze de arsjieve vaan et kapittel vaan Sintervaos oet, dat de banaalmeule vaan dat kapittel, de zoege-

naomde ‘Weyermolens’, primitief tot de dotasie vaan Sint Jaan heet gehuurd. Later evel is die meule aon et kapittel aofgestande oonder kondisie, dat et aon Sint Jaan gratis zouw lievere et broed en de wien veur d'n ieredeens en de verleechting.

D. Sint Mattijs.

Betrèkkelik korten tied nao de opriechting vaan Sint Jaan doog ziech al de behoefte geveule um de aw prochie vaan Sintervaos in twieë te splitse en woort op d'n ‘Holtmerckt’, de tegenwoordige Bosstraot, 'n nuij kèrrek geboud, die veer al in e register vaan et jaor 1297 geneump vinde. Dees kèrrek, die woersjienlik neet dadelik aon Sint Mattijs woort touwgewijd, laog dus in d'n iersten tied boete de umwalling vaan de stad, dat hèt, boete de ajtste umwalling.

De koste vaan de bouw woorte veur e groet deil gedrage door et gilde vaan de *Lakewevers*, dat toen in groete bleui verkierde. Vreuger höbbe veer euver dat gilde oetveurig gesproke, zoedat veer daonao kinne verwieze. Allein mote v'r dao nog aon touwveuge, dat lang geleije örreges achter Sint Mattijskèrrek e sträötsje bestóng, dat et ‘*Ach-en-Tachtig-Taaljesträötsje*’ hèdde ('n ‘taalje’ waor 'n zeker maot) en boevaan de naom in verband woort gebroch mèt de Lakewevers.

Et sjijnt, dat et bouwe vaan Sint Mattijskèrrek get al te väöl aon de zuinige kant gehawwen is, dat me teminste gei solied matriaol d'raon gebruuk heet, want al in 1479 verkierde et gebouw in zoedaonige staot vaan verval, dat me tot 'n grondige verbouwing môs euvergoon. Me heet toen vaan die gelegenheid gebruuk gemaak um de kèrrek te vergrute in verband mèt de sterrek aongreuiende bevolleking in et noordelik deil vaan de stad. Dees verbouwing is oetgeveurd oonder et episkopaat vaan de Luiker bissjop *Jan vaan Horne,* dee, wie et sjijnt, ouch in de koste daovaan heet bijgedrage; dit weurd oonder aandere dao-oet opgemaak, dat et waope vaan dee bissjop op ein vaan de pilere aon de noordkant vaan de kèrrek steit oetgebeiteld. Meh ouch de stad sjijnt 'n deil vaan die koste veur häör rekening genome te höbbe, boeveur et stadswaope, de viefpuntige staar, op versjeije pilere veurkump. De Mestreechter historiesjrijver *Herbenus,* dee in et lèste vaan de vieftiende en et begin vaan de zestiende iew leefde, vertèlt us in ze ‘*Trajectum Instauratum*’ (Hersteld Maastricht), dat de koer vaan dees kèrrek in zienen tied geboud is gewoorde.

Wijjer zeet us de historie, dat de herboude kèrrek door de bissjop vaan Luik obbenuijts gewijd is. Wienie veer noe wete, dat Jan vaan Horne in 1484 tot bissjop woort verheve, daan kinne veer oet al die gegeves aofleije, dat aon die verbouwing 'nen hielen tied is gewèrrek. Ouch wijs de nuij kèrrekwijjing d'rop, dat dao kompleet aon e zoe good es nuij gebouw moot weure gedach, want 'n eigelikke restorasie,

zellefs ein op groete sjaol, brink toch neet mèt, dat zoe gebouw nog ins gewijd moot weure.

Ouch aon d'n tore sjijnt gei bezunder solied matriaol gebruuk te zien; de kroniek vaan *pastoer Cyrus* vermeld, dat deen tore oontrint daartig voot hoeger is gewees, meh dat in 1679 op las en op koste vaan et Hollans Goevernemint et bouwvallig gedeilte devaan mèt de ziech d'rop bevindende zandsteine beelde en gallerije, zoewie ouch et groet zandsteine portaol aon de straot is aofgebroke. Veur die aofbraok hóngen in deen tore veer klokke, boevaan de groetste ontrint 10.500 poond waogde en bekind waor veur häöre sonore klaank. Ze woort door de börregers de 'Zèllevere klok' of 'la grand' mère;' geneump. Later heet me de groete klok vaan Sintervaos 'grameer' goon heite.

D'n ierste kier, dat veer Sint Mattijs offisjeel vermeld vinde, is in 'n ak vaan 1362, boebij *Joannes vaan Riempst,* pastoer vaan die kèrrek, aon de Groet-kommandör vaan die Duitse Orde vaan de 'Oude Biesen' machtiging verlient um binne de grenze vaan de prochie 'n kapel te stiechte.

In 1321 had de kèrrek zwoer te lijje vaan 'n euverstruiming vaan de Maos, die zoe hoeg kaom te stoon, dat de ganse Bosstraot tot aon de Sint Katrijnekèrrek miejer daog laank drei voot oonder water gestanden heet. Wie et water, dat naturelik ouch in Sint Mattijs gestanden had, weggetrokke waor, konstateerde me, dat alle graver ingevalle waore en de mieste graafstein gebroke, zoedat de vloer môs opgebroke en obbenuijts gelag weure.

Allewijl kinne veer us zoe get neet mie veurstèlle: et Maoswater op de Bosstraot. Meh vreuger, wie et kanaal nog neet bestoont, kôs de Maos hiel gemekelik vaan de kant vaan de Bospoort de stad in komme en had dat stadsgedeilte miestal vaan hoeg water väöl te lijje.

D'n èllefde juli 1528 woort tijdens 'n hevig oonweer mèt geweldigen hagel väöl sjaoi aongebroch aon de kèrrekvinsters en sloog de bliksem in d'n tore, boedoor brand oontstoont, dee gelökkig gaw geblös kôs weure. De koste um alles te ripperere woorten op veer doezend gölde gesjat. 'ne Rieke Bosseneer, *Johan vaan Zeegelaer*, dee zjus in et lozjemint 'de Roode Leeuw' neve de kèrrek lozjeerde, booi aon, de ganse sjaoi te vergeuie en heet ze woord ouch gehawwe.

Op de veerde miert 1563 kraog de pastoer vaan Sint Mattijs et oonverwach bezeuk vaan niemand minder es de bekinde *kardinaal Granvelle*, aartsbissjop vaan Mechele, dee bij häöm 'n touwvlöch kaom zeuke in verband mèt de touwstande in de Zuidelikke Nederlande. Heer is gebleve tot nao Pinkste vaan datzellefde jaor, terwijl 'r op Paos- en Pinksdaag de hoegmès heet gedoon en in et lof gepreek heet.

In 1566 verzeukde de aonhengers vaan de nuij lier, die tot daan touw hun preke op de waHe en de openbaar plaotse gehawwen hadde, aon de regering vaan de stad, dat hun in Mestreech e kèrrekgebouw zouw aofgestande weure. Wie hun dit geweigerd woort, maakde ze ziech mèt

geweld vaan Sint Mattijs meister. Naodat eine vaan hun, Jan Scheitzhabener, op de Merret hun touwgesproken had, braoke ze de kèrrekdeuren ope, goeide de beelde kapot, verinneweerden et hèkwerrek veur de Sint Severinuskapel, worrepe de altaoren euveroup en nèstelde ziech in de kèrrek.

Wie evel et jaor denao de Spaonse tróppe weer in Mestreech gekomme waore, môste de geriffermeerden et gebouw werum oontruime. Meh ouch dees verandering zouw neet vaan langen doer zien, want, naodat einige jaore later de Spanjaarde vertrokke waore, kaom de kèrrek weer in et bezit vaan de geriffermeerden en bleef in hun han tot 1579; toen heet d'n hertog vaan Parma nao de innumming vaan Mestreech Sint Mattijs aon de kattelieke trökgegeve.

Aon et belèk vaan de stad en de daobij gelieverde gevechte rappeleert us nog 'ne mallebere stein, in dees kèrrek opgestèld ter neogedachtenis vaan *Marcus Antonius Simoneta,* 'ne jonge Spaonsen offeseer, dee bij de störremloup tege de Bospoort gevalle waor.

Vaan 1579 aof bleef Sint Mattijs veur de kattelieke behawwe tot 1632. Wie veer al ieder gezeen höbbe, is dees kèrrek en die vaan Sint Jaan door de geriffermeerde genome in plaots vaan de kapelle vaan Sint Jaokob en Sint Hilarius, die ze iers veur hunnen ieredeens hadden aongeweze, meh die te klein bleke te zien.

De 14e september 1632 doog d'n onderpastoer *Lambertus Natalis* de lèste mès in Sint Mattijs. De pastoer, *Martinus Bevers*, dee verklaord had allein veur geweld te zölle wieke, woort, ofsjoen heer kraank waor, in z'ne zedeleer oet de pastorij weggedrage.

Zoe hadde daan de kattelieke veur d'n derde kier hun kèrrek vaan Sint Mattijs moten aofstoon en zouwe ze häör langen tied mote misse. Behalleve de jaore tösse 1673 en 1678 is ze in han vaan de protestante gebleve tot 1794.

De prochie woort euvergebroch nao de tegeneuver gelege Sint Katrijnekèrrek en kraog de naom vaan ‘Parochie van St. Mathias tot Ste Catharina’.

Vaan alle kèrreke vaan Mestreech heet Sint Mattijs wel et mieste vaan de wisseling vaan de tijje en vaan de gevollege vaan de reformasie te lijje gehad.

In wat veur 'nen eigenaordigen touwstand de kapel of kèrrek vaan Sint Katrina verkierde, boe de prochie vaan Sint Mattijs ziech zoe get 170 jaor laank mèt behellepe môs, bliek oet 'n ooneinigheid tösse pastoer F i n e a u geistelikke köster B u n g e n e r s umstreeks et jaor 1740. De pastoer wouw Bungeners z'n oontslaag geve, umtot dee de sleutel vaan de kèrrektore aon aandere had oetgeliend. Bungeners verdiedigde ziech daotege sjriftelik op de vollegende maneer:

‘Het dient te weten, dat den toren der Ste. Catharinakerck ofte den opgang van dien staet achter de kercke en geen gemeenschap noghte connexiteit is hebbende met de kerck. Dat men uyt de kerck niet kan

komen op den toren en van den toren niet kan komen in de kerck. Alsoo kan er geen vreese zijn door het openlaten der deur van den toren of het verlies van den sleutel dat eenigen schade kome aan de ornamenten der kerck. De toren staet trouwens in een particuliere woning, alwaar thans notaris Caris als rentmeester van Ste Catharina-gasthuys is wonende. Tot de deur van den toren kan niemand geraken, of het voorhuys deser woning moet eerst worden open gemaakt. De notaris moet verder die torendeur passeren eer hij op sijne bovenkamers kan komen, reden waerom hij ook een sleutel daervan besit en moet besitten. Wanneer het nu kermis is in de parochie van St. Mathias is het gebruikelijk, dat de jongens op de klocken van den toren den geheelen dag door den tinctanc gaen spelen en selfs vele dagen achter malkanderen. En opdat de koster niet gedurig van de jongens zou geplaegd worden, om op den toren te komen, geeft hij aen een der jongens den sleutel, die denselven behoudt, tot dat de kermis om en voorbij is.'

In et jaor 1786 woort nog ins geperbeerd Sint Mattijskèrrek trök te kriege. 't Waor nao de opheffing vaan de orde vaan de Zjezwiete, boedoor 't kèrrekgebouw vaan die orde in de Breijstraot waor komme leeg te stoon. Toen stèlde de pastoer vaan 'St-Mathias tot Ste Catharina' veur, de Zjezwietekèrrek aon de protestante aof te stoon en zoe aon St. Mattijs häör vreuger bestumming trök te geve. Dao is me evel neet op ingegaange.

Behalleve einige ripperasies aon de kèrrek en d'n tore höbbe de protestante ziech um d'n touwstand vaan et gebouw neet väöl bekömmerd. De kèrrek zouw evel in väöl slechtere staot komme door et belèk vaan de stad door de Franse in 1794, wie et gebouw es militaer bekkerij en daonao es maggezijn môs dene, meh veural heet et bombardemint vaan dat jaor enorreme sjaoi gedoon.

Toen wouwe de protestante de kèrrek neet mie höbbe, ze waore trouwens tot zoe e klei getal geslonke, dat ze ze hiel good kôste misse.

In 'nen erremzieligen touwstand voonte de kattelieke dus hun kèrrek trök, wie zij ze in 1803 door tössekomst vaan et Frans Goevernemint weer in hun bezit kraoge. Bij besluut naomelik vaan de prefek vaan et 'Département de la Meuse Inférieure' vaan 13 Brumaire An XII (13 november 1803) woort et gebouw ter dispezisie gestèld vaan de bissjop vaan Luik, dee dadelik de prochie vaan oet de Sint Katrijnekèrrek d'rin leet trök bringe. Et jaor d'rop woort, door dezellefde prefek P. L o y s e l, aon de 'maire' vaan Mestreech gelas, aon et kèrrekbestuur 7500 frangs oet te betaole tot restorasie vaan de kèrrek, 'n som, die touwgestande waor door et Goevernemint.

Et gebouw waor evel in zoe'nen ellendigen touwstand, dat die som gaar en gans neet genóg waor veur de koste te dèkke. De taker vaan kèrrek en tore waore gans doorsjote. Twintig groete en twellef klein vinsters waore neet allein hun glaas, meh ouch hun iezere steef kwiet;

alle houtwerrek waor oet de kèrrek verdwene; klokke, orneminte, meubele, alles waor door de Franse in de wach gesleip.

Door e subsidie vaan de gemeinte, door legaten en sjinkinge is et kèrrekbestuur evel laanksamerhand in staot gestèld de kèrrek werum behurelik in te riechte.

Op zoondag d'n 23e september 1804 woort mèt touwstumming vaan prefek Loysel in Sint Mattijs weer de ierste godsdeensoefening gehawwe door pastoer J. Cyrus, dee in 1798 oet de stad had mote vlöchte, meh in 1802 amnestie verkregen had.

In 1815 kraog krachtens e besluut vaan de 'Souvereine Vorst der Vereenigde Nederlanden' de kèrrek alle gronde, errefpachte en kapitaole trök, die et door de Franse ingestèlde 'Bureau de Bienfaisance' jaorelaank in stried mèt eder rech aon ziech gehawwen had.

Neettegenstaonde dat dus alle eigendomme waore trökgegeve, had et kèrrekbestuur toch gestiedig mèt groete finansjeel meuielikhede te strijje en et pleit zoewel veur de enerzjie vaan de pastuurs en kèrrekmeisters es veur de vrijgevigheid vaan de prochiaone, dat al in 1827 d'n tore grondig kôs weure gerestoreerd en in 1849 'n nuij pastorij kôs weure geboud en dat alles naodat 'n som vaan ontrint 20.000 gölde had mote besteid weure um de kèrrek vaan de mies nudige meubele en seerraode te veurzien en me wijjer nog e bedraag vaan 4300 gölde Luiks of 2400 Hollanse göldes betaold had veur 'ne nuijen ölleger.

Um 'n idee te geve vaan d'n touwstand, boe-in et kèrrekgebouw verkierde, wie de kattelieken et hadde trökgekrege, hole veer heij aon, dat nao et aofbreke vaan de bakoves veerhoonderd kare puin oet de kèrrek zien weggevare. Eindelik wèlle veer es veurbeeld vaan vrijgevigheid nog vermelde, dat in et jaor 1861 door de köster *Christiaan Daemen* 'n nuij vinster vaan boont glaas aon de kèrrek gegeve woort.

E. Slevrouwe.

De historie vaan et oontstoon vaan de ierste aon Slevrouw touwgewijde kèrrek in Mestreech is zier duuster. Zeker gegeves euver d'n tied, dat ze gestiech is en euver de oetbreijing, die ze zouw höbben oondergaange, mankere. Oongelökkigerwijs zien de arsjieve vaan et kapittel vaan Slevrouwe twiemaol door brand verinneweerd, boedoor naturelik kosbaar historiese bronne verdwene zien. Me maag aonnumme, dat et oostelik gedeilte vaan de kore, dus dat, wat et kortste bij de Stokstraot lik, de kern vaan de primitief kèrrek gewees is.

Ouch zien de historiekinners et d'reuver eins, dat die ierste kèrrek es de ajtste vaan Mestreech en bijgevolleg ouch vaan gans Nederland moot weure besjoud.

Et tegeswoordig kèrrekgebouw dateert oet de tiende of et begin vaan de èllefde iew. Es bouwmeister weurd geneump bissjop NOTGER vaan Luik. Dao weurd gezag, dat de kèrrek ontrint et jaor 1000 door

'ne brand vreiselik te lijjen heet gehad, en dat ze direk denao gerestoreerd woort.

In 'n aw kroniek leze veer, dat de oonderkèrrek mèt de koer door d'n opvolleger vaan Notger, b i s s j o p BALDERIK (1008-1018), geboud is en dat, bij gelegenheid, dat heer ziech mèt ze leger bij Mestreech wouw insjepe, um d'n Hollanse graof D i r k III te goon bevechte, de oonderkèrrek door et zakke vaan d'n hoegen altaor is ingevalle. D'n tegeswoordigen touwstand vaan de oonderkèrrek tuint evel aon, dat et gewöllef neet gans kôs ingevalle zien. Wie me toen de herbouwing heet ondernome woort tegeliek de prachtige absis opgetrokke, die vääl ruimer is es de ierste moot gewees zien. 'n Konstante euverlievering beweert, dat op de plaots vaan dees kèrrek in d'n tied vaan de Romeine 'nen tempel gestanden heet, dee touwgewijd waor aon de godin *Diana*. D'n historiesjrijver *vaan Heylerhoff* vind 'n argumint heijveur in de aonwezigheid vaan 'ne pöt vaan hiel aw konstruksie en vaan boetegewoen hel matriaol, dee oontdèk is bij de fundering vaan de rotonde en de zuidelikken tore vaan de koer. Vaan Heylerhoff beweert, dat zoe'n pötte gevoonde woorte in alle heidense tempels, boe ze deens doge bij et slachte vaan de offerdiere en bij de aofwassinge. *Pastoer Habets* stèlt daotegeneuver, dat m'n ouch in de ierste kèrreke vaan de kristene zoen pötten heet aongetroffe. Toch nump ouch heer et bestoon vaan 'nen heidensen tempel op de plaots aon, wijl in de naobijheid vaan de kèrrek (in de umgeving vaan de Stokstraot en de Plaankstraot) vääl euverbliefsels vaan Romeinse gebouwe en badplaotse gevoonde zien.

Wienie veer daobij noe nog bedinke, dat de ligking vaan de kèrrek et middelpunt waor vaan de aw Romeinse legerplaots, daan is et hiel good aon te numme, dat de bewoeners vaan dat tot e vas woensentrum oetgegreuid kamp daobinne 'nen tempel zölle gehad höbbe en dat ze daoveur wel de veiligste en weges häör hoeger geleeg ouch tege de euverstruiminge mies gunstige plaots zöllen oetgezeuk höbbe.

Vaan Heylerhoff grond z'n meining euver et bestoon vaan deen Diana-tempel nog op versjèllende euverbliefsels vaan heidense monuminte, die op mierdere plaotse in de mör vaan de kèrrek zien ingemetseld.

In 'n aajt handsjrif vaan 'nen oonbekinde sjrijver vinde veer euver de stiechting vaan de ierste kristelikke kèrrek op die plaots et vollegende gezag: ‘Sint Monulphus herstèlde ouch de kèrrek vaan Slevrouw en verriekde häör mèt sjinkinge. Et sjijnt, dat dees kèrrek oonder de heersjappij vaan de Romeine 'nen heidensen tempel waor, door hun geboud tot aon de ‘crypta’ en de koer, wijl dat gedeilte, es et oonder de Fraankiese keuning Clotarius I geboud waor, op 'n aander maneer zouw gekonstrueerd zien’.

Vaan Heylerhoff twiefelt aon de betrouwbaarheid vaan dis manuskrip en meint dao-aon de beteikenis te mote geve, dat Sint Monulphus

op de fondeminte vaan d'n awwen Diana-tempel de koer weer heet opgeboud.

Langen tied heet me geluif, dat de nis vaan de koer mèt häör bovenein geplaotsde rije kolomme 'n euverbliefsel vaan d'n awwe Romeinsen tempel waor. Ofsjoen de moerkonstruksie vaan dit gedeilte vaan hielen awwen datum moot zien en m'n et herhaoldelik door stutbere en veraankeringe heet mote versterreke, tuine toch de kapitele vaan de zuile binne de kèrrek en die vaan de pilasters aon de boetekant door hun op de romaonse stijl wiezende arsjitektuur dutelik, dat die meining neet zjus is.

'n Bezunder merrekwierdigheid vaan dees kèrrek is, dat ze twie kripte bezit, ein oonder de koer en nog ein oonder de groete väörtore. Dees lèste is 'n vrij ruimte zoonder kolomme; aon d'n ooskant bevind ziech in 'n nis 'ne steinen altaor, boevaan de vörrem d'rop wijs, dat 'r oet de kristelikken tied is. Tegeneuver deen altaor, aon de weskant zien vreuger drei vinsters touwgemetseld gewees, die noe weer ope gemaak zien, terwijl me vaan weerskante vaan d'n altaor de reste vind vaan de geng, die vaan oet et sjeep vaan de kèrrek nao dees krip aofdaolde.

Dat m'n in e kèrrekgebouw 'n krip of verborrege oonderkèrrek aontröf is gaar niks bezunders, wel dat 'n kèrrek 'rs twie heet en dat die twiede gelegen is wie in Slevrouwe. Veur et bestoon vaan dees twiede krip in etzellefde kèrrekgebouw is tot noe touw gein voldoende verklaoring gevoonde.

'n Aander bezunderheid vaan Slevrouwekèrrek, boete haäören eigelikke bouw is, dat dao-in de standaardmaoten en gewiechte vaan de stad bewaord woorte; de maot veur de rooi vaan vaste geudere (de ‘roede van Sint Lambertus’ geneump) en de graon- of ‘*ronde maet*’ waor vaan koper en in de vloer vaan de kèrrek oonderaon in et middelsjeep ingelag. De èl is langen tied opgehaange gewees aon 'n kèttel oonder et groet pertaol, veurdat ederein in de gelegenheid zouw zien, z'n eige maote dao-aon te kontrolere. De standaardgewiechte woorten in e groet koffer bewaord in de arsjiefkamer in d'n tore aon de zuidkant vaan de koer, de *Sint Barbaratore* geneump. Dat koffer behuurde aon de stad vaan Mestreech en bewaorde ouch de bulle en diploma's, die betrèkking hadden op de vrijhede en privilezjes, die de stad op et gebied vaan et kanonniek rech genoot, oonder aandere et diploma ‘de non evocando’, boedoor de inwoeners vaan de stad neet veur e gerech boete de grenze vaan de stad kôste gedagvaard weure. D'n deke vaan et kapittel vaan Slevrouwe waor oet krach vaan 'ne bul vaan paus Leo X d'n offisjele bewaorder vaan de privilezjes vaan de stad.

Et kèrrekgebouw vaan Slevrouwe heet in de loup vaan de tijje väöl veranderingen oondergaange, veurdat et z'n tegeswoordig aonzeen kraog. Et middelsjeep moot op e zeker tiedstip aonzeenlik verhuug

zien, zoe-es me aon de boetekant kin zien aon et versjèl vaan de hoeger gelege steinlaoge mèt de liegere.

Et sjoen gewöllef vaan et middelsjeep besteit iers sins et begin vaan de achtiende iew en is geboud door de bekinde Mestreechter arsjitek G i l l e s D o y e n . Veur deen tied waor dao mer 'nen houte plafong in.

De massieve en zwoere väörtore gief d'n indrök vaan hiel aw konstruksie te zien. Z'ne bastion-vörrem deit ieder aon e verdiedigingswerrek es aon e gedeilte vaan 'n kèrrek dinke. Et is meugelik, dat heer primitief neet geboud is mèt et doel, 'm es klokkentore te laote dene en dat heer later hoeger is opgetrokke, wie heer die bestumming kraog. Veur de Fransen tied bezaot heer 'ne karreljong en èllef aander klokke, boevaan de groetste veer doezend Ned, poond woog. Al die klokke zien door de Franse in beslaag genome, behalleve de twie, die de ganse en de hallef oor sloge. Nao et slete vaan et konkordaat heet me bij gelegenheid vaan et herstèl vaan de prochiekèrreke de klok, die de hallef oor sloog, aon Sint Mattijs gesjoonke, terwijl me die vaan de ganse oor veur Sinterklaoskèrrek bestumde. Die waor evel te groet um in d'n tore vaan die kèrrek opgehaange te weure, zoedat ze in miejer klein klokke is umgegote

Vaan de belegeringe door de Franse tröppe in 1793 en 1794 heet Slevrouwekèrrek oetwendig zoe good es niks te lijje gehad. Door häör ligking wied vaan de vestingwerreke en kort bij de Maos bleef ze miestal boeten et bereik vaan et vijandelik gesjöt.

Deste miejer evel had et gebouw in de Fransen tied inwendig te doorstoon. Bij et belèk vaan 1793 deende de twie kripte tot sjuilplaots veur de geistelikheid en veur väöl inwoeners vaan de stad. Veural de krip oonder de groeten tore waor weges häör zwoer gewölleve en dikke mör e bezunder veilig verblief.

Veurdat et belèk vaan 1794 begôs, woort de kèrrek door de Oostenriekse tróppe, die deil oetmaakde vaan et garnizoen, bezat en woorte zellefs de geistelikke genoedzaak, hun oondergronse wiekplaots te verlaote, um plaots te make veur de offesere.

Naodat de stad ziech aon de Franse had euvergegeve woort de kèrrek bestump veur wérrekplaots vaan de hoofsmeij en vaan de raommekers vaan de artèllerij. De zolders woorte volgestop mèt graone veur et garnizoen. In verband mèt de inriechting vaan de kèrrek tot smeijerij môste mör en gewölleve weure doorgebroke en sjouwe aongelag. Me braok de vloer vaan de kèrrek op, umtot de peerd vaan de artèlleriste dao-op oetsjievelde, goeide de gebeeldhoude graafmonuminte, die dao laoge, eweg en lag in de plaots gewoen straotkejje. De koer woort gebruuk es maggezijn vaan kolen en iezer en de krip d'roonder es berregplaots veur allerhande matriaole en veur pollefer.

Op 6 miert 1798 woort door de Franse 'nen inventaris opgemaak vaan de bezittinge vaan et opgeheve kapittel.

Alles wat mer einige kunsweerde had en nog neet door de kanunnikke in veiligheid gebroch waor, woort mètgenome, zoe-es oonder aandere: de prachtige eikehoute koerbenk in renessaos-stijl mèt de daobij behurende betummeringe, ach sjèlderijje vaan de bekinde Mestreechter sjèlder C o c l e r s , die later in de kèrrek vaan Meerse zien terech gekomme, drei en daartig zitbenk, de preekstool, drei beechsteul, die door de kanunnikke zien trökgekoch, later in de Sinterklaoskèrrek woorte geplaots en daonao weer in Slevrouwe zien trökgekomme. Wijjer woort nog beslaag gelag op zès altaore mèt hun beeldhouwwerrek, de groeten ölleger vaan d'n iksaol en de kleine vaan op de koer, de betummeringe vaan de rèllekwiekamer, nog zès en twintig aander sjèlderije, twie en negetig kiste mèt oetgezeukde bookwerreke enz.

In 1816 braok 'nen hevige brand oet in de kapel vaan Sinte Berreb, dee op de ganse kèrrek dreigden euver te sloon; door et krachtig optrejje vaan de börregers en vaan et garnizoen heet me dat evel wete te veurkomme. Et heet tot 1837 gedoord, ie dat Slevrouwekèrrek weer aon d'n ieredeens trökkaom. Iers wie de Sinterklaoskèrrek weges bouwvalligheid geslote môs weure woort Slevrouwe aon de kattelieke trökgegeve en kôs ze op 10 oktober vaan dat jaor weer es kèrrek in gebruuk weure genome.

Zoe-es algemein bekind is, woorte de prins-bissjoppe vaan Luik binne de stad Mestreech altied ingehöldig in Slevrouwekèrrek. Um de lezers 'n dinkbeeld te geve vaan zoe'n plechtigheid wèlle veer heij woordelik laote vollege etgeen veurkump in de notule vaan de magistraot vaan de stad vaan et jaor 1538 mèt betrèkking tot de inhöldiging vaan de prins-bissjop C o r n e l i s v a a n B e r g h . Veer vestige daobij ouch de aondach op et verhollans Mestreechs, dat heij en dao in deen teks veurkump:

‘Den derden July soo sint Sin Genade van Ludicht gereeden mit sinen staet om te Tricht sine inkomst te doen, en Sine Genade sint afgestanden te Castert, alwaer Sine Genade geteert (gegete) hebben, en Scholtet, Burgemeisteren, Schepenen des Luyks Gerechts, Geswoorenen, vele goede erliche burgeren, sint uytgereden, wail tot den getalle van vijftich personen te peerde, met de vier bruderschappen van de schutten te voet, luttel meer dan 500 mannen, wail uytgerust om Sin Genade op het erlichste in te halen, dat geschied is met deze ordinge:

Dat de schutten voer uyt gingen en de Borgemeisteren en andere te peerde sint hun gevolcht, zeer sintelijck in goede orden, en Borgemeisteren, Scholtet des Luyks gerichs, mette lange roey, Scheepenen, Geswoorenen en andere burgeren te peerde, hebbe Sine Genade gewacht omtret dese sijde van Willerende Kastelder Boumken, op 't veld, en de schutten op het veld naer stadwaerts.’

‘En Sine Genade mit Siner Genade Comiteit kwaemen gereden van Castert, langs en beneffens Wilder, en nu komende ter plaetse aldaer

die Scholtet, Borgemeisteren, Schepenen, Geswooren en andere borgeren, te peerde, hielen, soo sint die Borgemeisteren van hunne peerden gestanden, op hunne knien liggende, en hebben Sine Genade, na behorlicke presentatie van getrouwigheid en onderdanigheid willekom geheiten, als men van altz gewoenlijk is, en Palland, Secretaris, heeft dat woord gedragen.

Dat gedaen, sint sij zamen naer de stad Tricht getougen, met goeden orden, die schutten voer, de wethouderen en andere borgeren te peerde nae, en daernae de schutten van Sine Genade, voortz Sine Genade volk en daer nae Sine Genade in medio.

Voer hem *reyden* twee herauten, der ein van Sin Genade en die ander den heraut van die Greven van Buren, Yselsteyn, Horne, Armberg, en meer andere Heeren en Edelluiden en voer Sin Genade wierd oich gedragen een gulde *sweerd* en Passaert Scholtet droeg die roeye voer Sin Genade.

Item komende aen Tweeberger-poorte, aldaer voir en buyten die poorte stonden die Heeren der Kercken van St. Servaes en Onser Lieven Vrouwen, en die Deken van St. Servaes en die Deken van O.L. Vr. hadden elk een silver kruys in hoen hand, hetwelk sij Sin Genade te kussen gaven; doch Sin Genade van den peerde afzittende; oich die Relegioesen van de vier ordenen)[1] waeren oich aen die selve poorte, buyten en binnen die poorte Sin Genade afwagtende, en sint alzoe te zamen in goede ordenen gereden en gegangen nae Onsen Lieven Vrouwen Kercke, van Tweebergen door die Staet voer het Dinckhuys, en alzoe door die Wolfstraet, en in alle die straeten daer Sin Genade doer reden tot de Kercke en soe voert tot den Biessen, stonden brandende piktonnen aen beyde sijden van der straeten.

En komende aen de *traenjel* staende tegen die poorte over daer die Deken, Heer Servaes van Koelmont, plecht te woenen, soo sint Sin Genade van den peerde afgestanden oich die andere Heeren, insgelijks die wethouderen van de stad, en sint alzoe te zamen met onsen Genedigen Heer gegangen, doch Sin Genade gaende tusschen den Deken en nog een ander Canonik tot op ten *coer* aldaer voer *den huegen altaer* ein banc stonde, met syde kussen en syde kleiden *belacht* daer Sin Genade op beyde sine knien kneylde en hielde sine devotie; en de altaer was oich gecierd met schuene reliquien van den Heyligen Kruys, Sinte Bartholomeus Heuft en andere reliquien, en de Borgemeisters en Geswoorenen en Palland, Secretaris, met andere Officieren stonden op die slinker zijde van den altaer, en nae die devotie van Sin Genade hebben Sin Genade opgestanden en sint aldaer tot den altaer *gegangen,* en Sine Genade hebben deser stad den behoerliken eid gedaen, nae inholt des eidts op het hulde buyck geregistreerdt, den welken eidt Palland, Secretaris, laes en sulks ge-

1) Dominikane, Franciskane, Augustijne en Kruushiere.

daen, sint Sine Genade in die gestuelten gegangen, die oich met syde kussen en syde kleiden zeer cieraetelijk behangen en belacht waeren, en die zangeren van beyde die Collegien hebben het "Te Deum laudamus cum organis" gezongen.

En hetzelve gezongen sinde, soe sint Sine Genade van den coer op het klein coerken, daer Sint Agneten altaer *steit* gegangen, aldaer die Scholtet Passaert, voer die gemeinten die in de kerck stonden, het woord van Siner Genade weege gedaen heeft, zeggende wie Sine Genade der goede stad hulde en eidt gedaen heeft, en oich die privilegien geconfirmiert, en dat zij gemeinte oich den eidit van getrouwigheid souden doen, welken eidt die gemeinte oich gedaen heeft met opgestoke vingeren.

En Sine Genade sint dan nae het klockhuys gegangen, en nae die alde maniere heeft die banck klocke geluyd en soe uyt ten kercken gegangen en wederom met de andere Heeren Borgemeisteren en andere wethouderen gereeden ten Biessen, daer Sin Genade gelogiert waeren, en die schutten gingen voer hem ten Biessen.

Op den Hoeft komende, hebben Borgemeisteren, in naeme der stad, ter eere van Siner Genade bleyde inkomst binnen Siner Genade stad gedaen *geschinkt* twee silvere kannen, daer inne weesende in den eine kanne ypocras[1] en in die andere claereit[2], twee stukken wijns, twee osschen, dry-en-twintig hamelen en dry-en-twintig klein malderen haver, en sint die Borgemeisteren en wethouderen alzoe van Sine Genade gescheiden, en nu dese feste alzoe volbragt was, soe sint wail negen en een half uure in den avond geweest. En des donderdags daer nae hebben die Borgemeisteren en Geswooren van stads weege geschinkt der Grevin van Buren einen silveren kop met ein deksel binnen en buyten verguld weerd wail sevetich goudgulden, en daer inne waeren *mechaeten, mechaeten-bloemen, kaniel* en gebakken kruyt, herlich opgerigt en het welk Haere Genade oich dankbaerlich ontfangen heeft.

Item op den selven dag hebben Sine Genade koningsfeste in den schuttenhoef snoenens[3] gehalden, mit sine Heeren en Edelluyden, oich vrouwen en joufferen, aldaer ter selver feste oich waeren Borgemeisteren, Scholtetten, Scheepenen van beyde gerichten, Geswooren. Gouverneuren, Clerken, alde Borgemeisteren en andere goede mannen der stad; en Borgemeisteren *schinkten* van stads-weege, tot eeren van Sin Genade koningsfeste, ein funder wijns, hetwelk oich op den selve dag in den hoef gedronken wierd.

Op *friedag* daer nae hebben Borgemeisteren van der stadsweege,

1) e soort gekruide wien.
2) ouch 'ne gekruide wien
3) 's naomiddags.

geschonken uyter stads grave genaemd het Gerken, vier schoene snoeken en twee schoene karpen.

Item op zondag soe hebben Sine Genade te gast gehad die Scholteten, Borgemeisteren van beyde gerichten, Geswooren en Secretarissen.

Item op dynsdag den negenden july soe hebben Sine Genade dat heyldomme tot St. Servaes sien toenen, en het waes d'ierste toendag, en Sin Genade zagen het toenen ten huyse van doctor Bryssel, en ten selven dage, post prandium[1], ontrent dry uuren, sint Sine Genade gereden en vertoegen met sine Heeren en volk, die Sine Genade bij hoen hadden, naer Stockem, en de Borgemeisteren en Geswooren, in naeme der stad, hebben Sine Genade te goeye bevolen, onder alle reverentie en onderdanigheid, zeggende tot Sine Genade oich dat God die Heere Sine Genade in aller zaliger wailvaert langlievig wilde bespaeren, en boeyen demuedelijk dat Sine Genade wilde dikwijls alhier koemen.

Voertz hebben sij Borgemeisteren Sine Genade bedank met alle oetmoet, van den satijne tabbarden en satijne wammessen, die Sine Genade hoen Borgemeisteren, te weeten elk Borgemeister eine satijne tabbard en eine wammes en elk Geswooren oich ein satijne wammes, hebben doen *schinken*'.

Et kapittel vaan Slevrouwe bestoont langen tied oet zevetien prebende[2], dao oonder begrepe die vaan d'n deke. De kanunnikke hadden et rech, de proos en de aander wierdigheidsbekleiders te keze. De proos môs gekoze weuren oet de lede vaan et kapittel vaan de kattedraal vaan Luik. Et kapittel had et genot vaan de tiende vaan et Wiekerveld en vaan de dörrepe Kesselt, Veldwezelt, Rosmeer, Sint Pieter, Heugem, Bemele, Cadier, Ittere, Meeuwe, Herck, Schuele en Wyshage. Et waor in et bezit vaan de hierelikke rechte euver de dörrepe Bemele en Veldwezelt.

Behalleve de hoezer, die tege d'n umgaank vaan de kèrrek geboud waore, behuurden aon et kapittel nog zestien klaustraal hoezer, die laoge aon de straote roontelum de kèrrek en deende tot woeninge veur de kanunnikke, die ze tege betaoling vaan 'n som geld 'nins in gebruuk kraoge. Daotegeneuver hadde die kanunnike de verpliechting, de hoezer op hun eige koste te oonderhawwe, zoe ze ziech evel wie langer wie minder vaan aon trokke, zoedat die gebouwe op et lèste in zoedaonige staot waore gekomme, dat et kapittel op herhaold aondringe vaan de magistraot eindelik besloot, al die woeninge aon parteklere te verkoupe.

De inkomste vaan et kapittel waore hiel important. De opbrings vaan de tiende bedroog op et ind vaan de achtiende iew 36.156 gölde

1) nao et middagete.
2) 'n bepaolde som aon inkomste oet kèrrekelike geudere.

Luiks ('ne Luiker gölde doog oongeveer 65 cts.), die vaan de landerije en febrikke 23.722 gölde, zoonder al de aander inkomste mèt te rekene. Tegeneuver dees groete bedrage stoonte evel ouch groete oetgaove, want aon dat kapittel waore verboonde: twintig kanunnikke, zès en daartig vikarisse, benefisiante, e groet aontal ‘roededragers’, mèssendeenders, zengers, oontfengers, rintmeisters en nog aander suppooste, zoedat te begriepen is, dat dao väöl geld nudig waor.

Et kapittel vaan Slevrouwe had in tegestèlling mèt dat vaan Sintervaos, gein hierelikke rechte op et klaustraal terrein. Weliswoer woort 'ne zoegenaomde ‘claustrale baljuw’ aongestèld, meh dee had allein et touwziech op et lieger personeel vaan et kapittel. Dat dao neettemin e zeker rech vaan et kapittel op z'n klaustraal umgeving bestoont, bliek wel dao-oet, dat, zoe-es veer in 'n aajt kèrrekregister vermeld vinde, et kapittel mierdere maole aon de magistraot vaan de stad touwstumming gaof um de bestraoting vaan de klaustraal verkiersweeg op koste vaan de gemeinte te vernuije.

De kapittels vaan Slevrouwe en vaan Sintervaos hadde dèks kwestie oonderein, zoe-es veer later nog wel zölle zien. Meh in de regel wèrrekde ze toch wel einsgezind same; ze woende euver-en-t-weer hun plechtighede, groete kèrrekelikke fieste en ouch de begraffenisse vaan hun kanunnikke bij.

Meh veural zien veer good op de huugde euver et same optrejje vaan de kapittels bij gelegenheid vaan persessies.

'n Ak vaan 1354, geteikend door de dekes vaan de twie kapittels, regelt veurnaomelik de persessies vaan de *Kruusdaog.* Veer kinnen us oet die regeling 'n idee make vaan de gooi aw gebruke en et godsdeenstig leve in die zoe wied vervloge tijje en et allein mer jaomer vinde, dat daovaan in euzen tied bitter wienig mie is euvergebleve, zellefs al moot me touwgeve, dat et leve vaan tegeswoordig aanders is gewoorde en dus ouch aander eise stèlt.

Volleges die ak daan begaof op d'n ierste Kruusdaag de geistelikheid vaan Sintervaos ziech persessiesgewijs nao Slevrouwekèrrek; nao et zinge vaan de antifoon vaan Slevrouw begaove de twie vereinigde kapittels ziech in stasie en oonder et zinge vaan litteneije nao de kèrrek vaan Sint Pieter; vaan dao trok me nao de kapel vaan d'n Aldenhoof kort bij de Pieterspoort. 'ne Keplaon vaan Slevrouwe doog in die drei kèrreke de gebeije en 'ne Minnebreure-paoter heel in de kapel vaan d'n Aldenhoof de predikasie. Daonao góng eder kapittel weer nao z'n eige kèrrek trök.

D'n twieden daag begaof et kapittel vaan Slevrouwe ziech nao de kèrrek vaan Sintervaos. Dao woort ouch weer d'n antifoon t'r iere vaan deen hèllige gezoonge en trok de persessie vaan de twie kapittels nao et Lindekruus kort bij de kapel vaan Sint Andries. Dao bevoont ziech oonder 'n hoeg aw lin e kruusbeeld, dat de uterste grens vaan de

gewoen persessies aongaof. Vervolleges trok me nao de kèrrek vaan Sint Antonius en daonao nao die vaan Sint Mattijs, boe gepreek woort door 'nen Dominikaner-paoter. Bij het verlaote vaan dees kèrrek gónge de twie kapittels oetrein. Dat vaan Sintervaos trok nao de Dominikanerkèrrek, dat vaan Slevrouwe nao de kapel vaan 'Maria ten Oever' op d'n hook vaan de Merriejestraot en de Bokstraot.

D'n derden daag kaome de persessies vaan de twie kapittels same in de aw kèrrek vaan de Augustijne in de Bokstraot kort bij de Maosbrök. Van oet dees kèrrek woort gegaange nao die vaan Sint Meerte in Wiek, boe 'nen Augustijn preekde en 'ne keplaon vaan Sintervaos de gebeije doog. Nao aofloup kierde de twie kapittels same euver de brök nao de stad trök tot aon de '*Goesmantore*', 'nen awwen tore, dee mèt nog 'nen aandere, de '*Goeswyntore*' op d'n hook vaan de Keesmerret en de Brökstraot stoont en die in nog vreugeren tied 'n aw stadspoort sjijnt geflankeerd te höbbe. Of die poort gelegen heet in 'ne stadsmoer, weite veer neet. De twie tores zien in de vieftiende iew aofgebroke. D'n historiesjrijver vaan Heylerhoff vertèlt us, dat in zienen tied, ontrint et jaor 1825, ziech op de steiweeg vaan 'n hoes kort bij de brök nog 'nen awwe zwoere moer bevoont mèt sjeetgaten en kantiele. Heer heel dee moer veur 'n euverbliefsel vaan dee Goesmantore, meh dat is neet aon te nummer; daoveur waor de plaots, boe dee moer is gevoonde, te wied vaan de Keesmerret aof.

Wienie daan de persessie vaan oet Wiek aon deen tore op de Keesmerret gekomme waor, góng eder kapittel z'ne gaank nao z'n eige kèrrek.

Es 'n bezunderheid veur Slevrouwekèrrek deent nog te weuren aongehaold, dat, wie in aw handsjrifte is te vinde, d'n *Hèllige Bernardus vaan Clairvaux* in dees kèrrek twiemaol de kruustoch gepreek heet, nl. in de jaore 1145 en 1146, wie heer op instigasie vaan de Franse keuning Lodewijk VII en op las vaan paus Eugenius III gans Fraankriek en Duitsland doortrok um de prinse en de nasies op te wèkke tot deilnaome aon d'n twiede kruustoch.

Zoe-es veer et prachtig kèrrekgebouw vaan Slevrouwe noe kinne is et iers gewoorde nao de grondige algehiel restorasie, die, mèt bezunder piëteit en studie oetgeveurd, in 1887 is begôs en iers in 1916 aofgeloupe waor. Aon de hand vaan de door d'n hier *Sprenger* dao-euver in de 'Maasgouw' mètgedeilde bezunderhede wèlle veer et verloup vaan de restorasie heij in korte trèkke naogoon.

In 1887 woort begôs mèt de herstèlling vaan et westelik portaol, boe d'n ingaank vaan de kèrrek is. Et jaor d'rop woort dao-aon nog wijjer gewèrrek en teves e begin gemaak mèt et werum opbouwe vaan de zuid-oostelikken tore neve de koer.

De gievel vaan et zuidelik transep (aon de kant vaan de Slevrouwestraot) en de kapel vaan Sint Rochus woorten aofgebroke, terwijl in

1889 nuij fondeminte veur dat transep en de Sint Rochuskapel gelag woorte. In 1891 is de Sint Annakapel aofgebroke en werum opgeboud, woort et noordelik transep en de kapel vaan de Hèllige Dreivöldigheid vaan hun laog plakwerrek oontdoon en de gewölleve vaan dat transep gerestoreerd.

In 1893 vollegde de bouw vaan 'ne nuije gievel veur et noordelik transep en woort e begin gemaak mèt de nuij sakkerstei, die et jaor d'rop gereid kaom.

In 1894 begôs me mèt d'n aonlèk vaan de nuij fondeminte veur de koer.

Nao et in gebruuk numme vaan de nuij sakkerstei woort in 1895 de aw, die achter de koer tösse de groete steunbere laog, aofgebroke. Ouch góng m'n in dat jaor euver tot d'n opbouw vaan de nuije mantel um de koer en de ripperasie vaan de binnemör daovaan, e werrek boe miejer jaor mèt gemeuid gewees zien en dat iers in 1898 aofgeloupe waor. Toen kôs me euvergoon tot et wegnumme vaan de lielikke steunbere, die vreuger tot versterreking vaan de absis aongebroch waore, meh gaar neet tot de kèrrekbouw behuurde.

Et jaor 1899 broch de rèstorasie vaan de groete baog bove de trappe bij et begin vaan de koer, terwijl e jaor later de oet brikke geboude kapel vaan Sint Hubeer, die wie 'n vrattel de zuidkant vaan de kèrrek oontseerde, woort aofgebroke en de gievel dao in z'n vreuger gedaonte is herstèld. Bij gelegenheid vaan deen aofbraok voont m'n oonder de groond de euverbliefsele vaan 'n Romeins '*hypocaustum*' of stookplaots vaan 'n verwerremings-inriechting, wat mèt de nudige zörreg is oonderzeuk en besjreve en dat alweer e nuij bewies lieverde, dat me ziech dao bevoont op histories Romeinse groond.

De restorasie vaan de groete krip, boe m'n in 1897 mèt begôs waor, leep in 1901 aof. Wijjer woort in dat jaor dat lielik huiske opgeruimp, dat tege de zuid-westelikke väörtore in 'nen hook aongeplak stoont en iers gedeend had es woening vaan de köster, later vaan de 'maan vaan de sentesteulkes'. De herstèlling vaan de vreuger doupkapel, noe de kapel vaan de 'Sterre der Zee', dateert ouch vaan datzellefde jaor.

In 1902 restoreerde me de krip oonder de väörtores, en de mör, pilere en bäög vaan et middelsjeep, terwijl e jaor later de kèrrek e stök oetgedeep is. Wie in dat jaor oetgraovinge woorte gedoon oonder de sjaol in de Stokstraot neve de koer, heet me dao 'ne Romeinse kelder bloetgelag.

In 1904 heet me de trappe vaan de koer verlag en nog aon et herstelle vaan de kèrrekpilere gewèrrek.

De vollegende jaore woorte besteid aon et groet reparasiewerrek vaan de massieve westelikken torebouw en vaan d'n umgaank mèt z'n fondeminte, boebij me nog terechte gekommen is op e gedeilte vaan aw Romeinse funderingswerreke. En zoe woort daan in et jaor 1916 de lèste hand gelag aon die oetgebreide en zier kosbaar restorasie, die,

oonder hoegs kundige leijing oetgeveurd, ein vaan de sjoenste monuminte vaan Romaonse bouwstijl ze vreuger aonzien heet trökgegeve en et veurtbestoon devaan veur langen tied heet verzekerd, e werrek, boe Mestreech trots op kin zien.

F. Sintervaos.

D'n historiesjrijver *Gregorius vaan Tours,* dee in de twiede hèllef vaan de zèsde iew leefde en dus 'nen tiedgenoot waor vaan *Sint Monulphus*, verhaolt, dat dezen hèllige, naodat er bissjop gewoorde waor, t'r iere vaan Sintervaos 'ne groeten tempel leet bouwe, boe heer zellef de planne vaan maakde en boe heer ouch persoenlik de verseringe vaan aonbroch, terwijl 'r in deen tempel de rillekwieje vaan Sintervaos leet euverbringe. De sjrijvers nao Gregorius vaan Tours bevestige dat verhaol en veuge dao-aon touw, dat *Sint Gondulphus,* d'n opvolleger vaan Sint Monulphus, et gebouw leet aofmake en nog daartig jaor dao-aon wèrrekde. De historiesjrijvers zien et evel gaar neet eins euver de maneer, boe-op de rillekwieje vaan euze stadspatroen in dat nuij kèrrekgebouw zien terechte gekomme. En dees vraog hink same mèt 'n aander, nl.: *boe is et liechaam vaan Sintervaos begraove gewoorde?*

Dao-euver zeet us werum deezellefde Gregorius vaan Tours, dat euzen hèllige begraove woort ‘juxta ipsum aggerum publicum’ en op 'n aander plaots zeet heer: ‘juxta ipsum pontem aggeris publici’. Et ierste beteikent: vlak bij d'n openbare weeg en et twiede: vlak bij de brök in d'n openbare weeg. De wäörd ‘agger publicus’ kinne noe wieze ofwel op de militaer Romeinse legerbaon of op de verdiedigingswal, dee destijds um de primitief nederzètting leep. Dao zien 'rs, die meine, dat mèt ‘pons’ bedoeld is de brök euver de Maos en dao-oet de konkluzie trèkke, dat Sintervaos begraoven is op et kèrrekhof, dat behuurde bij de kapel, die later geneump is de kapel vaan ‘Maria ten Oever’, dus kort bij de Maos.

Die opvatting is um mierdere reije neet vol te hawwe.

Veuriers, wienie Sintervaos begraove zouw zien gewoorde op 'n plaots, die wied vaan de tegeswoordige kèrrek aof laog, zouwen eus veurawwers in hun hoeggestumde veriering veur hunne patroen zeker niks verzuimp höbben um dat op de ein of aander maneer veur later geslachter aon te duije en zoe de herinnering dao-aon levetig te hawwe, en vaan zoe get is in de historie vaan Mestreech gaar niks te vinde. En daan, wienie et graaf vaan Sintervaos ziech bevoonden had binnen et terrein vaan et kapittel vaan Slevrouwe, wie zou et daan te verklaore zien, dat dat kapittel, dat ziech altied 'ne veurrang touwkinde bove dat vaan Sintervaos, noets op et bestoon vaan zoe e graaf binne ze gebied e beroop heet gedoon? Dao-euver is jummers nörreges get te leze.

Meh dao zien aander, mie pozetief arguminte aon te hole. In de

ierste plaots kin et Latijns woord ‘agger’ weliswoer ouch vestingwal beteikene, meh de oetdrökking ‘agger publicus’ had ouch al in et klassiek Latien gein aander beteikenis es die vaan ‘via publica’, naomelik 'ne verhuugde en hel gemaakde legerweeg. Noe weite veer, dat de groete legerbaon, die Toongere mèt Kölle verhoont, vaan aof de Maos bij de later Slevrouwepoort in westelikke riechting leep en dat die riechting noe nog vrij wel aongegeve weurd door de Breijstraot en de straot ‘tösse de kèrreke’. Noe blijf nog euver te verklaore, wat daan mèt die ‘pons’ of brök in die legerbaon kaan bedoeld zien, aanders es de brök euver de Maos. Bij de behandeling vaan de historie vaan et Sint Servaosgashoes höbbe veer al gezeen, dat bij et aofbreke vaan et vaan de euverblijfsels zien gevoonde vaan aw grachte en dat de bekinden historiesjrijver pastoer Mulleneers de pool, dee vreuger veur dat gashoes laog, veur 'ne restant vaan die grachte heel. Deezellefde sjrijver vertèlt us wijjer, dat in d'n hielen awwen tied vaan aof de plaots, boe de straot ‘Achter de Meules’ begint, door de later Kapoenen Sint Jaokobstraote 'nen errem vaan d'n Eker moot geloupen höbbe in noordelikke riechting, dus in dezelfde riechting es de tegeswoordige rij hoezer vaan de Breijstraot nao de Groete Staat en dat deen errem door de Romeine tot e soort vaan vestinggrach is umgewèrrek. Pastoer Mulleneers bewijs dat door gegeves oet vreuger tijje en door de rizzultate vaan opgraovinge oet vääl lateren tied; oonder aandere zeet heer, dat er vreuger hoes Larose-Stielen in de Groete Staat, op de plaots, boe noe et hoes Schnabel steit, weges de moerassigen oondergrond op paole geboud waor. En ouch in de Kapoenstraot heet me bij et bouwe vaan et groet pand, boe-in noe de belastingkantoere gevestig zien, de aonwiezinge veur et vreuger bestanden höbbe vaan 'ne waterluip gevoonde.

Wienie deen Eker-errem dus inderdaod zoe geloupen heet, daan moot naturelik bij et westelik oetind vaan de tegeswoordige Breijstraot 'n brök in die Romeinse legerbaon gelegen höbben en dat moot daan de brök gewees zien, die door Gregorius vaan Tours bedoeld is.

Op dees gronde maag dus aongenome weure, dat Sintervaos is begraove gewoorde op de plaots, boe Sint Monulphus later z'n kèrrek boude en dat dat nuij kèrrekgebouw woort ingeriech euver et graaf vaan Sintervaos heer en um te vervaange et ierste klei kapelke, boevaan de stiechting aon d'n Hèllige Maternus weurd touwgesjreve.

Veer höbbe dees kwestie vreuger al aongereurd, meh voonten et toch winselik, ze heij nog ins obbenuijts te behandele.

Dat Sint Maternus z'n kapel neet geboud heet binne meh boete de nederzètting vaan de Romeine is alleszins aonnummelik, wienie me bedink, dat in die tijje vaan vervolleging vaan de kristen de plaots veur zoe'n kapel beter laog boeten e centrum, dat abseluut oonveilig veur hun waor. Dit is ouch de meining vaan de bekinden *Henschenius* en de *Bollandiste,* terwijl d'n historiesjrijver *Sigebertus vaan Gembloux*

us verhaolt, dat Sint Monulphus, d'n èllefde bissjop vaan Mestreech, dee errefelikken hier waor vaan Dinant, 'nen tempel boude op et graaf vaan Sintervaos, boenao heer z'n rillekwieje nao 'n hoeger plaots in diezellefde umgeving euverbroch. Boe noe oonnumstoetelik vassteit, dat de ierste groete kèrrek op de tegeswoordige plaots geboud is, kinne veer gerös es zeker aonnumme, dat eus Sintervaoskèrrek inderdaod op de plaots vaan et graaf vaan euze stadspatroen steit.

'n Aander vraog is, *of vaan die kèrrek vaan Sint Monulphus nog get is euvergebleve.* De Bollandiste zien vaan meining, dat dat neet et geval is en dat de primitief kèrrek miejer maole gans herboud woort.

Dees opvatting is door *pastoer Pascal Schmeitz* zaoliger en *Dr. Doppler* in 'n oetveurige en uters gedokumenteerde studie weerlag.

Veuriers tuine zij aon de hand vaan versjeije historiesjrijvers aon, dat de kèrrek vaan Sint Monulphus al vaan groete aofmetinge waor; die sjrijvers spreken herhaoldelik vaan ‘magnum templum’ ('ne groeten tempel), terwijl *Herbenus*, dee umstreeks 1538 zellef rektor vaan de sjaole vaan et kapittel vaan Sintervaos waor, zeet, dat Sint Monulphus ‘amplissimum templum erexit, quod in hodiernum usque diem videmus’ (de groetsten tempel opgeriech heet, dee veer tot vaandaog d'n daag kinne). Zoe vertèlt us *Eginhard*, d'n historiesjrijver en sikkertaris vaan Karel de Groete en teves, wie aongenome weurd, ab vaan Sintervaos, vaan de groete massa lui, die bij gelegenheid vaan de plechtige euverbringing vaan de rillekwieje vaan de Hèllige Marcellinus en Petrus in 828 de kèrrek völde.

Wijjer gief Dr. Doppler op et gezag vaan mierdere sjrijvers es z'n meining te kinne, dat de kèrrek, in tegestèlling mèt zoeväöl aandere in d'n umtrèk, oontsnap is aon de sjennende han vaan de Noormanne en kompleet op woonderdaodige maneer gespaord bleef. 'n Hoegs belangriek feit ter ondersteuning vaan die meining is et bestoon vaan 'n offisjeel dokumint, naomelik e charter vaan keizer *Arnulf* vaan 1 juli 889, dus 8 à 9 jaor nao d'n inval vaan de Noormanne in dees streke, boebij heer de abdij vaan Sintervaos in vollen eigendom gaof aon de Sint Petruskèrrek in Trier. Me kin ziech jummers meuielik dinke, dat, wienie de kèrrek en de abdij door de Noormanne verinneweerd waore, die gebouwe in zoe'ne korten tied weer hadde kinnen opgeboud zien.

In de derde plaots haolt Dr. Doppler ze bewies oet de konstruksie vaan et kèrrekgebouw zellef, oet de identiteit vaan de Sint Monulphuskroch (de underste) mèt d'n ajtste kern vaan de kèrrek, de kapitele en de baoge. Veer weite, dat, hetgeen in de kèrrek in gotieke stijl is opgetrokke, e bijveugsel aon et gebouw is vaan väöl lateren datum es de res. Wienie veer us noe die bijveugsels ewegdinke, is et neet lestig, d'n awwe kern te oonderkinne en laan komme veer tot de konkluzie, dat de primitief kèrrek e rechhokig gehiel waor, naomelik et tegeswoordig middelsjeep mèt de twie zijsjepe vaan aof et begin vaan de westelikken torebouw, dus vaan aof de plaots, boe et standbeeld vaan

Karel de Groete steit, tot aon de twie oostelikke tores, die de koer vaan boete flankere, dus vaan binne tot aon d'n tegeswoordigen hoegen altaor. Et hiel kort bijein stoon vaan de pilere, die primitief invoudig veerkentig waore, wijs al op 'n hiel aw bouworde en kump in zier vääl opziechte euverein mèt de konstruksie vaan Sint Apollinariskèrrek in Ravennna, die oet de zèsde iew dateert.

Wienie veer de konstruksie vaan et middelsjeep vaan boete bekieke, zien veer bove de vinsters in et moerwerrek gemetselde bäög, die rösten op pilasters gevörremp oet de verlenging vaan et lieger deil vaan de pilere vaan et sjeep. Ouch tröf us daan hoegerop 'n verhuging vaan de mör oet 'ne zachtere steen, aofkomstig oet de umstreke vaan de stad, terwijl tot de dao-oonder gelege awwer laoge gans oet zoegenaomde grèsstein zien samegestèld. In de oostelikke en westelikke mör vaan et transep of dweerssjeep daorentege zien veer niks vaan de zoe-eve besjreve bäög en evemin vaan 'n verhuging in 'n aander steinsoort es de res. Ouch is de maneer vaan konstruere vaan dit transep, ofsjoen dezellefde steinsoort gebruuk is, 'n ganse aander. Meh es veer veurbij dat transep, dus in de riechting nao et Vrietof, weer de opgaonde mör besjouwe, die in rechte lijn doorgoon tot aon de absis, et roond gedeilte vaan de koer, daan zien v'r weer diezellefde bäög, diezellefde verhuging, etzellefde metselwerrek trök. Ouch es me boven op et gewöllef klump, kump me door de konstruksie daovaan en vaan et kapwerrek tot de konkluzie, dat et middelsjeep vreuger neet woort gesnooie door 'n dweerssjeep en dat dit dus vaan lateren datum moot zien.

Wie m'n in 1811 de groete (beuveste) kroch aofbraok en de vloer vaan de kèrrek oetdeepde, voont m'n et underste gedeilte vaan 'ne moer, dee vaan d'n eine koer-tore rechdoor nao d'n aandere leep, boeoet me de gevollegtrèkking heet gemaak, dat in awwen tied de koer vaan de kèrrek door 'ne rechte moer woort aofgeslote.

Al de euverige gedeiltes vaan de kèrrek zien dus aofkomstig oet later periode en wel: et dweerssjeep oet de XIe iew, et roond gedeilte vaan de koer of de absis mèt häör twie zijtores en d'n torebouw aon de weskant oet de XIIe iew en de zijkapelle en verder bijgebouwe oet de XIIIe, XIVe en XVe iew.

Dao is vääl gesjreven en gevreve euver de westelikken torebouw of et zoegenaomp '*Nieuwe Werck*', ouch wel mèt 'ne Greekse naom '*narthex*' geheite, boe-in ziech op de twiede verdeping de bereumde '*Keizerzaol*', e proonkstök vaan Romaonse bouwstiel, bevind. En et is zjus dee Keizerzaol, dee door z'ne naom hiel get misverstand heet gebroch. Langen tied heet me op groond vaan et bestoon vaan dee zaol de meining oetgesproke, dat deen hielen torebouw et werrek is gewees vaan Karel de Groete en dat dee zaol nao dee keizer geneump is, umdat heer, es 'r binne Mestreech verbleef heel, vaan oet dee zaol de deenste in de kèrrek bijwoende.

Aandere zien et dao neet mèt eins en nummen aon, dat et ‘Nieuwe Werck’ iers in de twellefde iew oontstande is.

'n Derde lezing is dees, dat et binnewerrek moot gerekend weure vaan de twellefde iew te zien, meh dat et boetewerrek vaan väöl vreugeren tied, vaan et begin vaan de Romaonse periood moot datere.

Eindelik besteit 'r 'n veerde opvatting, die zeet: et is hiel good meugelik, dat Karel de Groete 'ne ‘narthex’ aon de kèrrek geboud heet, meh dee is daan toch in alle geval umstreeks 1170 gans of teminste veur et euvergroet gedeilte door 'ne nuije vervaange.

Dees lèste opvatting, die oonder aandere is veurgestande gewoorde door de vreugere Rieks-arsjivaris F l a m e n t , is mesjiens wel de mies aonnummelikke en verklaort ouch et bèste de benaoming ‘Keizerzaol’, boemèt me bij de nuijen opbouw op et ind vaan de twellefde iew et aondeil, dat Karel de Groete in de oetbreijing vaan de kèrrek gehad heet, veur later geslachter heet wèllen oetdrökke.

Wie et ouch mèt die zaak maag stoon, de westelikke bouw, zoe-es veer dee noe kinne, is gemaak in de jaore 1170 tot 1176, teminste et underste gedeilte, want de tores zellef höbben in de loup vaan de jaore versjeije veranderinge oondergaange.

Wie die tores veur 1516 oetgezeen höbben is meuielek oet te make; woersjienlik zien ze aofgebeeld op 'n munt vaan hertog Hendrik I vaan Braobant (1190-1235), die in Mestreech is geslage. Dao-op kin me zien twie zijtores mèt piramiedvörremige aofdèkking en in et midden 'ne koepel, dee bove die zijtores oetstik. Daobij maag me ziech nog aofvraoge, of die veurstèlling reëel en gein fantezie is.

In 1516 woort, veur zoeveer me wèt, de ierste verandering aon de tores aongebroch. D'n historiesjrijver H e r b e n u s vertèlt us daoeuver et vollegende (oet et Latien vertaold):

‘De groetste klok vaan dees kèrrek woort d'n 21e juni vaan et jaor 1515 op et binneplein vaan et hoes vaan de proosdij (noe et kloester vaan de Zusters oonder de Baoge) gegote, daonao op de zoondag, boe-op gezónge weurd: “Laetare Jerusalem” (dus op haaf vaste vaan et jaor 1516), dee toen op d'n twiede miert veel, oonder de besjerreming vaan d'n Hèllige Servatius gewijd, meh euver de plaots, boe ze opgehaange môs weure, is einigen tied versjèl gewees. Dao waoren 'rs, die zagte, dat me ze in eine vaan de zijtores môs ophaange, meh aandere waore vaan meining, dat et passender zouw zien, es häör 'n ruimer plaots woort aongeweze. Wijl noe tösse de tores plaots euver waor op et plat daak, woort dees ruimte hoeger opgetrokke oet witte stein, en, naodat dao 'n passende kap op gemaak waor, oontfóng die ruimte de klok.’

Op 'n aander plaots zeet Herbenus nog: ‘Naodat de klok midde tösse de twie tores hóng, woort de leeg ruimte door et optrèkke vaan de mör mèt witte stein en door mèt loed bedèkde plaanke geslote en verrees die aldus gemaakde ruimte, toen of later, nog hoeger door 'nen

houten tore, mèt loed bedèk, op de spits boevaan 'ne koperen adelaar woort gezat. In d'n tore waor e klokkewerrek mèt klokkespeul, woersjienlik et ierste slinger-klokkewerrek, dat in d'n tempel vaan Sint Servaos versjeen.'

Tot zoeveer Herbenus.

In 1556 woort door *Hendrik vaan Trier,* klokkegeter in Aoke, e nuij klokkespeul gegote, bestaonde oet negetien klokke. Bij die gelegenheid ondergóng d'n torebouw werum 'n verandering en kraoge de tores oongeveer et veurkomme, dat ze noe nog höbbe. Deze vörrem höbbe ze behawwe tot et jaor 1767, wie ze 'n algehiel verandering höbben oondergaange in stried mèt edere stijl en mèt de tradisie vaan iewe laank. Weer zölle veer 'ne sjrijver, deze kier *vaan Heylerhoff,* heijeuver aon et woord laote:

'In het jaar 1767 begon men den grooten toren te vernieuwen en dat niet wegens bouwvalligheid, maar wegens oneenigheid en twist tusschen de kanoniken. De kapelmeester van het kerkkoor was overleden en er was spraak om een ander in zijn plaats aan te stellen, maar van twee candidaten kon men het niet eens worden, wien te kiezen, tenzij met groote moeite, en toen de overwinnende partij, over zulk een zegepraal verheugd, nu geloofde, dat zij in de toekomst haar zegevierende wapenen zou kunnen voeren werwaarts zij maar wilde, zoo besloot zij, ten einde haar macht aan de onderliggende partij te tonnen en door een groot en ongewoon feit ontzag in te boezemen, op zekeren morgen om den toren om te werpen en te vernieuwen, en zaten reeds den avond van dienzelfden dag, zonder dat men eerst de geldbeurs had nagezien, of maat en plan van het werk had vastgesteld, de werklui op het dak en waren zich in het zweet aan 't werken bij het afbreken. Toen werden verschillende bouwmeesters geraadpleegd om het nieuwe werk deste schooner te doen verrijzen. Er was een Maastrichtsch bouwmeester, lang niet onbedreven, die aanraadde, dat de geheele breedte (van den grondslag der drie afgebroken torens) door een enkele pyramide zou worden ingenomen en tot een hooge spits zou worden opgetrokken. Maar een Luiksch architect, die aanraadde, dat men de ruimte van het grondvlak in drie deelen zou verdeelen en met drie afzonderlijke torens bezetten en dat de middelste de beide zijtorens in omvang en hoogte zou overtreffen, kreeg de voorkeur. Toen ook werden honderd duizend gulden door het kapittel tegen drie ten honderd opgenomen om het werk te bevorderen, waaraan gedurende twee achtereenvolgende jaren is gewerkt.'

Dit verhaol vaan vaan Heylerhoff is gein fantezie, meh weurd door de kapittel-akte gans bevestig. Op die maneer oontstoont et lielik torekompleks, mèt de drei peperbösse, dat heet blieve stoon tot 1889 en väöl awwer Mestreechteneers ziech nog wel zölle rappelere.

Veur de bedèkking vaan de daker gebruukde me ruim *feertig doezend kilo loed.* E nuij klokkewerrek mèt karreljong woort gelieverd en

geplaots door de Mestreechter klokkemeker *De Beef* veur 10.000 gölde Luiks (5600 gölde vaan eus tegeswoordige weerde). Op de klein tores woort et bissjopskruus gezat, boemèt et kapittel de soevenier aon et verblief vaan de vreuger bissjoppe binne Mestreech levetig wouw hawwe. De middeltore woort, wie ouch vreuger, bekroend mèt d'n dobbelen adelaar, um aon te duije, dat et kapittel vrijriekshierelik waor. In 1794 evel höbbe de Franse dat imperialisties simbool vaan deen toren aofgenome.

In de jaore 1889 tot 1891 zien de middeltore en de zijtores werum oongeveer herstèld in de gedaonte, die ze veur 1767 gehad hadde.

De westelikke bouw of et 'Nieuwe Werck' woort touwgewijd aon Slevrouw. Twie rije portieke umgeve vaan binnen aon drei kante de middelruimte, die primitief gein kommunikasie had mèt de kèrreksjepe.

In de moer, dee de prachtig bekoepelde Keizerzaol vaan et middelsjeep vaan de kèrrek aofsjeijt, zuut me nog de aonwijzinge vaan de bäög vaan ein al sins lang touwgemetselde gallerij. Oet et feit, dat dee zaol mèt zoeväöl zörreg gebouwd is, prizzemeert me, dat heer primitief wel mèt 'n aander bestumming zal opgeriech zien es die 'r noe heet. Tegeswoordig jummers deent heer tot niks aanders es um bewoonderd te weure door degene, die ziech de meuite getruuste, zoe hoeg nao bove te kleddere. Z'ne bouwstiel vertuint väöl euvereinkoms mèt de door Karel de Groete geboude keuningskapel in Aoke.

Et roond gedeilte vaan de koer of de absis mèt de twie häör flankerende tores is werum 'n konstruksie op ziech zellef. De euverdèkde gallerij aon de boetekant sjijnt geboud te zien mèt et doel, bij de zevejaorlikse hèlligdomsvaarte vaan dao-oet de groete rillekwieje aon et op et Vrietof verzamelde vollek te tuine, zoe-es ouch inderdaod langen tied door gebäörd is. Nao de innumming vaan de stad door de Spanjaarde oonder Parma in 1579 heel et gebruuk vaan et vertuine vaan de hèlligdomme boete de kèrrek op. Later zölle veer op de hèlligdomsvaarte naoder trökkomme.

Zoe-es veer al bij de behandeling vaan et kloester vaan de Annunciate gezag höbbe, heet eine vaan de prooste vaan et kapittel vaan Sintervaos, *Engelbertus Boonen,* umstreeks 1615 et eigenaordig idee gehad, de absis gans aof te breke en op zien eige koste door e nuij koer in moderne stijl te vervaange, dat fieftig voot wijjer nao et Vrietof op zouw oetspringe. Et kapittel heet ziech evel sterrek daotege verzat, zoedat dat plan gelökkig neet tot oetveuring is gekomme.

Aon weerskante vaan et dweerssjeep of et transep bevoonte ziech in vreugeren tied kapelle. Aon de zuidkant, dus tegeneuver Sint Jaan, stoont 'n kapel touwgewijd aon Sint Maternus, terwijl westelik daovaan 'n sakkerstei laog, die bestump waor veur de lieger geistelikheid. Aon de noordkant besteit noe nog e gebouw, dat eins vaan vörrem is es de vreuger Sint Maternuskapel en boevaan de boveverdeping nog

es paramintekamer deens deit. De Sint Maternuskapel mèt sakkerstei is in 1810 aofgebroke, boedoor m'n 'ne ruimeren doorgaank kraog tösse de twie kèrreke en d'n touwstand oontstoont zoe-es veer dee noe nog kinne. Wie me mèt dat aofbreke bezig waor, heet me naogelaote, de zuidelikke moer vaan et transep, dee bij de geweldige oontploffing vaan et pollefer-maggezijn boven aon de Kommel (Abramslook) in 1761 vääl geleijen had en sjääre vertuinde, behurelik te versterreke, zoedat dee moer later is ingevalle en 'n deil vaan et gewöllef vaan et transep heet mètgesleip.

Boetendien bevoont ziech aon de noord-ooskant vaan et transep bij de tegeswoordige sakkerstei de zoegenaomde *Keuningskapel of kapel vaan d'n Hèllige Lodewijk*, in gotieke stijl, boevaan noe nog 'n deil vaan de fonderinge en einige verseringe vaan de noordelikke zijmoer ziechbaar zien. Die kapel woort in et jaor 1463 gestiech door *Lodewijk XI*, keuning vaan Fraankriek, oet daankbaarheid veur de woondervol genezing vaan ze familielid *Hendrik vaan Beijere.* Dees kapel is aofgebroke in et jaor 1804.

Vreuger had Sintervaoskèrrek aon weerskante vaan de koer 'nen ingaank. Dee aon de zuidkant, dee awwer Mestreechteneers ziech nog wel zölle rappelere, waor op de plaots, boe ziech noe de kapelle vaan de Noedkis en vaan et 'Heilig Aanschijn' bevinde. Deen ingaank is bij gelegenheid vaan de groete restorasiewerreke vaan 1881 geslote en vervaange door 'ne nuije, d'n tegeswoordige tegeneuver Sint Jaan. D'n aanderen touwgaank aon de noordkant vaan de koer waor boe noe de Hèllig Sakkermintskapel steit. Es eigenaordigheid vinde veer vermeld, dat deze lèsten touwgaank bij gelegenheid vaan de hèlligdomsvaarte en aander groete kèrrekelikke fieste verheurd woort aon kriemers, die dao hun kräömkes opsloge, boe ze beukskes, medaaljes, prinsjes, nosters en aander gelegenheidsartikele verkochte. Ouch de tegeswoordige kapel vaan Sint Markoen behuurde bij deen ingaank, want in die kapel bevind ziech nog in 'nen hook de gebrukelikke steine wiewatersbak, dee dao vreuger heet deens gedoon.

De zuid-westelikken ingaank mèt et zoe riek mèt gepolychromeerd beeldhouwwerrek verseerd pertaol, woort vreuger gebruuk bij et oettrèkke en binnekomme vaan de groete persessies en bij et bezeuk vaan vorstelikke persoene.

Et aontal zijkapelle vaan de kèrrek waor in vreuger jaore twellef, naomelik zès aon edere kant. In 1804 zien ze door et wegbreke vaan tössemör tot zès trökgebroch. Allein dus de kapel vaan Sint Joezep heet häör vreuger gruudde behawwe.

Et taak vaan de kèrrek waor vreuger gans mèt loed bedèk. Wienie die bedèkking is aongebroch, is neet mèt zekerheid bekind. Dat loed woord door et kapittel betrokken oet 'n loedmijn in Berneau. Berneau waor 'n hierelikheid, die tot aon d'n tied vaan de Franse Revolusie aon et kapittel vaan Sintervaos heet touwbehuurd. Vaan Heylerhoff

vertèlt, dat de gereidsjappe veur et snije vaan dat loed tot plate ziech bevoonte boven op et ierste gewöllef in et 'Nieuwe Werck'.

Et kapwerk vaan et taak is langen tied vaan oet de kèrrek ziechbaar gewees. Herbenus heet in z'n gesjrifte vasgelag, dat zie vader et tegenwoordig gewöllef vaan stein in et middelsjeep heet zien aonbringe en dat in deezellefden tied de groeten ölleger achter d'n altaor vaan Slevrouw in et 'Nieuwe Werck' is euvergeplaots en dus de ruimte innaom, die ouch noe nog d'n ölleger besleit. Véúr deen tied stoont de groeten ölleger links vaan et koer.

Et hoeg koer waor in deezellefden tied vaan et middelsjeep aofgesjeije door 'ne riekelik mèt goud verseerden iksaol. Dao stoont ouch de kleinen ölleger en waor de gewoen plaots veer de zengers. D'n altaor t'r iere vaan Sintervaos stoont veur deen iksaol en, zjus wie noe, tösse de trappe vaan et koer. In de handsjrifte vaan *Collette* leze veer, dat vaan deen iksaol aof de keizers vaan Duitsland en in lateren tied de hertoge vaan Braobant bij hun plechtige inhöldiging gewoen waore in tegenwoordigheid vaan de börregerij de belofte te vernuije vaan de privilezjes en vrijhede vaan de stad te zölle respektere, boe-tegeneuver zij vaan de kant vaan de börregers d'n eid vaan gehoerzaamheid en trouw oontfónge. Veurdat ze d'n iksaol betrooie bezwore die soevereine iers de handhaving vaan de vrijhede veur d'n altaor vaan et koer in prezensie vaan de magistraot, d'n adel en de geistelikheid, die ouch op hun bäört hun trouw betuigde en touwzachte.

Herbenus deilt us wijer nog mèt, dat neet lang veur zienen tied de kloestergeng geboud zien en dat daoveur gebruuk woort melleger oet de umstreke vaan de stad. De bouwmeister waor *Leonardus Roelands*, kloesterling vaan et kapittel. Primitief waore die geng, dus ouch euze bekinde '*Lange Gaank*', met houte portieke, bestump um 'n verbinding te vörreme tösse de versjèllende gebouwe, die aon et kapittel touwbehuurde. In die kloestergeng bevoonte ziech de kapittelzaol, noe Hèlligdomskamer, d'n awwe reefter vaan de kanunnikken oet d'n tied, wie die nog in kommunauteit leefden en veurts ouch de Latijnse sjaole, die veur de vestiging vaan de Zjezwiete in Mestreech dao door et kapittel vaan Sintervaos gehawwe woorte. Bove die kloestergeng waore de zolders, boe opgestapeld woorte de graone aofkomstig vaan de eige geudere vaan et kapittel en vaan de tiende, die opgebroch môste weure. De groete kelders deende veur et bewaore vaan de wien, dee betrokke woort vaan de aon et kapittel touwbehurende wienberreg aon de Moezel en de Ahr.

Um nog ins op de koer trök te komme; naodat in 1732 d'n iksaol waor eweggebroke, boude m'n 'ne prachtigen dobbele malleberen trap nao et koer en 'n zier sjoen ballustraad, ouch vaan malleber. Bij dees versering behuurde de twie reusechtige zijstökke, die noe nog aon weerskante in et transep tegeneuver de kapel vaan de Noedkis en die vaan et Hèllig Sakkermint stoon opgestèld en et aajt en et nuij Ver-

boond veurstèlle, terwijl de medaljongs de beeltenisse vaan de Hèllige Monulphus en Gondulphus bevatte. Me hèlt et deveur, tot dat prachtig beeldhouwwerk in Roeme gemaak is en dat de naom: 'G.J. Bayard Namurcensis', dee op de plate steit oetgebeiteld, neet dee is vaan de beeldhouwer, meh vaan de malleberwèrreker, 'ne maan oet Namur.

Veur de opheffing vaan et kapittel door de Franse bezaot et koer prachtig koperwerrek, oonder aandere veer kandelabers vaan zeve voot hoeg, gemaak door de Mestreechter kopersleger *Wery.* De koerbenk waore verseerd mèt broonswerrek, de beelde vaan de apostele en evangeliste, aofgewisseld door kandelabers, alles in d'n tied vaan Herbenus gemaak.

Door de belegeringe vaan 1793 en 1794 had de kèrrek väöl te lijje; op miejer plaotse woorte de taker besjaodig en loker in de gewölleve geslage. In 1794 woort e gedeilte vaan de Oostenriekse tróppe, die mèt de Hollenders et garnizoen oetmaakde, d'rin gelegerd. Nao de euvergaof vaan de stad aon de Franse, woort de kèrrek ingeriech tot foerazje-maggezijn en kôste de seldaote nao hartelös aon et verinnewere goon. Wie et kapittel in 1797 waor opgeheve, heet m'n alles, wat tot versering vaan de kèrrek deende, publiek verkoch.

Vaan de tien klokke, die ziech in de tores bevoonte, heet m'n allein de groete klok, et brand- of alarremklökske en de karreljong laote haange. De twiede klok vaan et kapittel, die veer doezend poond zwoer waor en weges häör gewiech neet oet d'n tore kôs eweggeveurd weure, woort aofgehaange en zoe in d'n tore achtergelaote. Me had ouch geine kans gezeen ze kapot te make. In 1804 heet me dat wel gedoon gekrege en toen de opbrings vaan et metaol gebruuk um de koste vaan de herstèllinge te bestrijje.

Gelökkig bleef dus de groete Sintervaosklok gespaord, eus *Groete Klok,* d'n trots vaan Mestreech, die destijds al mie es twie en 'n haaf iew häör broonze stum euver eus stad had doen klinke, die zoe mennige groete fiesdaag had ingelojd, meh ouch zoe dèks mèt de zwoer bepreufde börregerij häöre klaogzaank had oetgegallemp, trouw aon de spreuke, die zij op häöre mantel dreug:

> 'Ad tua sacra voco populum clangore sonoro,
> Servati, Cujus nomine dicor ego',

en:

> 'Servatius servavit fidem,
> Servatius servavit plebem,
> Servando et orando meruit quod credidit'.

(Nao dien hèllige deenste roop iech mèt m'n klaankrieke stum et vollek, o Servatius, nao wee z'ne naom iech geneump weur' en: 'Servatius heet et gelouf bewaord. Servatius heet et vollek bewaord, door te bewaore en te beijen heet heer verdeend wat heer geluif heet'),

terwijl veurts nog op de mantel vermeld steit: '*Wilhelmus et Caspar Moer*, confraters fecerunt me anno verbi incarnati 1515' (De gebreurs

W. en C. Moer höbbe miech gemaak in et jaor vaan et vleis gewoorde Woord 1515).

Et klei klökske, dat ouch behawwe bleef, woort gelojd in geval vaan alarrem, bij brand en boetendien edere vriedagge-mörregen um negen ore veur et begin vaan de zittinge vaan de Braobanse sjepekamer en eindelik ouch veur de eksekusies vaan de krimineel vonnisse door die sjepekamer oetgesproke. Later heet me dat klökske gebruuk es spijs veur et gete vaan nuij klokke.

In Slevrouwekèrrek bevoont ziech ouch zoe'n klok, die geregeld gelojd woort veur d'n aonvaank vaan de zittinge vaan de Luikse sjepekamer.

Wat et loeje vaan klokke betröf, mote veer heij nog op 'n eigenaordig gebruuk wieze. Sins onheugelikke tijje tot et jaor 1794 woort vaan stadswege ederen aovend um kerteer veur nege in Sintervaostore 'n klok gelojd, zoonder dat me de oerzaak vaan dat gebruuk heet kinnen achterhole. Sommige höbbe gemeind, tot dat gebäörde um de vrouwe te waarsjouwe ziech vaan de straot eweg te make veur neet bloetgestèld te weuren aon de astrantighede vaan de wèrreklui oet et lakeweversambach, die op die oor in groete tróppe vaan hun werrek nao hoes trokke (d'n ach-orige wèrrekdaag waor toen nog gaaroet neet bekind) en die mèt hun baldaodige streke de polisie dèks väöl las bezörregde. Et is meugelik, tot dat lojje primitief mèt die bedoeling is gebäörd, meh, wie veer al ieder gezeen höbbe, begôs de lake-industrie nao de innumming vaan Mestreech door Parma in 1579 ziech al gaw nao aander steij te verplaotse, zoedat ze umstreeks 1600 heij zoe good es niks mie te beteikenen had. Et is dus meuielik aon te numme, dat me, es dat lojje allein daoveur gedeend had, daomèt tot 1794 zouw höbbe blieve doorgoon, es dao gein aander reije veur bestanden had. Mie aonnummelik klink daan ouch de opvatting, dat et lojje plaots had ingevollegen e gebruuk, door d'n Hèllige *Carolus Boromaeus* in zie bisdom ingeveurd en daonao in groeten umtrèk verspreid, um naomelik in eder gemeinte elken aovend de klok te lojje en daodoor de hoesvajers te vermaone, neet te goon slaope, veurdat ze 'n daankgebed tot Slivvenier geriech hadde veur de euverdaag oontfaange weldaode. Ouch dat gebruuk is, wie zoeväöl aandere vaan ech kristelik karakter, mèt et optrejje vaan de Franse revolusionnaere verdwene.

In 1800 woort tijdens 'ne benkelikke novemberstörrem e groet deil vaan de loete daakbedèkking eweggeslage. De euverheid vaan de stad leet toen de spitse vaan de twie tores aon weerskante vaan et koer, die vaan kerstaanjelehout geboud en ouch mèt loed bedèk waore, aonzeenlik verliege um mèt et vrij gekomme loed de kèrrekdaker te herstèlle.

Naodat de Franse de kèrrek in bezit genomen hadde, höbbe zij ze blieve gebruke tot op et lèste vaan et jaor 1804. Op d'n tore woort in plaots vaan de rieksadelaar 'n Jakobijnemöts geplaots en de Franse

veendel oetgestoke. De kèrrek zellef woort tot maggezijn vaan huij en stru ingeriech.

Naodat de kèrrek aon de kattelieke waor trökgegeve, begôste die dalik de hoegs nudige ripperasies aon te bringe, zoedat op *Dreikeuningendaag* vaan 1805 d'n ieredeens weer plechtig kôs weuren hervat. Et waor op dezellefden daag, boe-op in gans Fraankriek de kroening vaan *Napoleong I*, die al op 2 december 1804 in Paries had plaots gehad, gevierd woort.

Et *koer* waor toen evel nog neet in behurelikke staot trökgebroch. Iers in 1811 is me daomèt begôs, meh, wijl me de hoeg ligking vaan dat koer neet gesjik achde veur de prochie-deens, besloot me, ze te verliege en ze geliek te make mèt de begaone groond vaan et middel- en et dweerssjeep. De väörste, groetste *kroch* woort dus eweggebroke. De echterste, ajtste kroch oonder de absis, die väöl deper laog en ouch de twie klein krochte oonder et middelsjeep vaan de kèrrek bleve gespaord. Zoe-es bekind, heet me de groete kroch in 1881 werum herstèld en kraog Sintervaoskèrrek häör boeg koer weer trök.

De väörste vaan de twie klein krochte, dus diegene, die 't wijdste vaan de koer aof oonder de vloer vaan de kèrrek lik, heel en hèlt me nog veur de plaots, boe *Sintervaos* is begraove gewoorde. Bove dat graaf stoont in d'n awwen tied nao aajt-kristelik gebruuk 'nen altaor t'r iere vaan deen Hèllige. Aw kronieke verhole, dat *Karel Martel,* naodat heer op de fiesdaag vaan Sintervaos in et jaor 732 de Saracene bij Tours had verslage, oet daankbaarheid veur deen Hèllige z'n tössekoms bissjop *Willegisus* nao Mestreech sjikde um Sintervaos ze graaf op te luustere. De ierste zörreg vaan dee bissjop waor, 'ne kosbare baldakijn of ciborium boven et graaf en d'n altaor te doen aonbringe. Wijjer lag heer et liechaam vaan d'n Hèllige in 'n nuij kis, vaan binne mèt zèllever beslage en vaan boete euvergöld. Dat waor evel 'n aander kis es de tegeswoordige *Noedkis,* die oet 'n later periood dateert.

In Herbenus z'nen tied bevoont ziech nog 'nen aanderen altaor midden in et middelsjeep vaan de kèrrek; deen altaor waor geplaots bove de graver vaan de Hèllige *Monulphus en Gondulphus.* Wie in et jaor 1628 de vloer vaan de kèrrek is genivelleerd gewoorde, heet me dat monumint, dat verseerd waor mèt de buuste vaan die twie bissjoppe, in de groond laote zakke. In 1890 zien op de plaots oetveurige opgraovinge gedoon en is me op groond vaan versjeije historiese aonwijzinge tot de konkluzie gekomme, dat me de plaots vaan de graver vaan de twie hèllige trökgevoonden had. In alle geval voont m'n et graafmonumint, dat vreuger op de altaortaofel moot gestanden höhbe en boe-op twie Latijnse versregels oetgebeiteld stoonte, naomelik:

> ‘Exitus hac archa Monulphus, aquisque dicato
> Gondulphus templo se reddit uterque jerarcha’,

wat zoeväöl beteikent es: ‘de twie kèrrekvoogde Monulphus en Gondulphus zien oet dees kis opgewèk en kierde, naodat in Aoke d'n tempel gewijd waor, weer nao hun graaf trök.’

Dat insjrif hèlt verband mèt 'n aw en wied verbreide legende, dat de twie bissjoppen oet hun graaf zouwe zien opgestande, nao Aoke getrokke um de wijjing vaan et Munster door *paus Leio III* en *Karel de Groete* bij te woene en daonao weer nao hun graaf zouwe zien trökgekierd. Karel de Groete naomelik had de wins oetgesproke, dat bij de kèrrekwijjing zoeväöl bissjoppe tegeswoordig zouwe zien es d'r daog in et jaor bestoon. Wie heer de bissjoppe tèlde, die opgekomme waore, oontdèkde heer, dat 'rs nog twie te wienig waore. Dao versjijne obbins op d'n dölleper vaan de kèrrek twie bissjoppe mèt hiel bleike geziechter en gehöld in aw versjote paraminte. 'ne Graafreuk geit vaan hun oet en vaan oonder hun koerkappe huurt m'n e geluid es et kleppere vaan gereemsels. De paus sjoevert ziech es zij häöm de veui komme pune en op de vraog vaan keizer Karel: ‘wat zien dat toch veur prelaote?’ antwoord paus Leio: ‘et zien twie bissjoppe vaan Mestreech, de Hèllige Monulphus en Gondulphus; ze zien op bevel vaan Slivvenier oet d'n aandere wereld heij versjene um eure wins en mien belofte te vervölle’. Nao aofloup vaan de plechtigheid in Aoke trokke de twie bissjoppe werum nao Mestreech, maakden in Sintervaoskèrrek veur et beeld vaan Slevrouw 'n depe buiging en lagte ziech toen weer in hunne graafkelder neer um dao hunnen iewige slaop veurt te zètte.

Veurdat veer de bespreking vaan et kèrrekgebouw zellef beslete, mote veer nog de aondach vraoge veur e beeldsje, dat tegeswoordig geplaots is in de boetemoer neve de koer bove d'n awwe, noe touwgemetselden ingaank aon de zuidkant vaan de kèrrek. Et stèlt 'nen oongekleide jeugdige persoen veur in loupende hajding en is gemaak vaan witte malleber. De umgeving vaan die figuur is te väöl gesjendeleerd um de veurstèlling te kinne begriepe. Deskundige veroonderstèlle, dat et aofkomstig is vaan et ein of aander Romeins graafmonumint, wat in die umgeving moot gestanden höbbe. De Romeine hadde jummers, wie bekind is, de geweente, hun doeie kort bij de groete weeg te begraove, zoe-es ze dat ouch boete Roeme aon weerskante vaan de bereumde ‘Via Appia’ doge, en et is dus alleszins aon te numme, dat in de umgeving, boe et liechaam vaan Sint Servaos begraove woort, véúr deen tied Romeinse graver gewees zien.

* * *

De historie vaan de kèrrek vaan Sint Servaos zouw zier oonvolledig weure behandeld, wienie veer neet teves eus aondach zouwe wijjen aon de

hèlligdomsvaarte.

De groete veriering veur Sint Servaos en de roop, dee z'n kèrrek

daodoor in groeten umtrèk kraog, waore veur väöl vorstelikke persoene aonleijing um herhaoldelik rillekwieje aon de kèrrek te sjinke, die in de loup vaan d'n tied aongreuide tot 'ne sjat zoe-es gein ein kèrrek in et gans Duits riek, behalleve daan die vaan Trier en Aoke, bezaot. En laanksamerhand oontstoont et gebruuk, zoewel in die twie geneumde steij es in Mestreech, die rillekwieje um de zeve jaor aon et vollek plechtig te tuine en 'nen tied laank ter veriering oet te stèlle.

Et is gemekelik te begriepe, dat zoe'n plechtigheid edere kier 'n boetegewoen groete massa lui nao Mestreech lokde en oonder zoe'n umstandighede zaog et bestuur vaan de stad ziech genoedzaak, veural ouch um de inwoeners en de vreemde behurelik vaan veuidsel te veurzien.

In de raodsverdrage vaan de vieftiende en zestiende iew vinde veer euver de hèlligdomsvaarte en alles, wat daomèt samenhóng, 'n aontal bezunderhede. De ierste vermelding vaan de 'Heildomsvaert' of 'Heyldomskermesse', zoe-es ze in d'n awwen tied geneump woort, kump veur in 'n ak vaan *1391;* daonao vinde veer ein aongehaold in *1405* en vervollegens in 'n ordonnansie vaan de magistraot vaan 22 juni *1440.*

'n Boetegewoen tuining vaan de rillekwieje had plaots in *1485* bij gelegenheid dat *hertog Maximiliaan* dees stad bezeukde. In dat jaor, zoe zeet us de 'Chronijk van Maestricht en Omstreken', 'quam Hertich Maximilianus met groter macht tot Mastricht des saterdaechs voir onzer lieve Vrouwe cruytweydinghedaech, ende des anderen daechs na onser liever Vrouwen daech toende men dat heyligdom buiten de kercke dat men pliecht te tuynen ten VII jaren'.

De zevejaorelikse tuininge hadde geregeld plaots tot et jaor *1552;* wie toen allerlei koei geruchte verspreid woorte en de vreis oontstoont, dat onder de sjien vaan pelgrimazje dèks verraod kôs sjuile, leet de magistraot aon et kapittel vaan Sintervaos verzeuke, de hèlligdomsvaart, persijs wie dat ouch in Trier gebäörd waor, e jaor oet te stèlle. Dat oetstèl doorde evel tot *1559.* Daonao hadde nog tuininge plaots in *1566* en *1573,* meh de politieke touwstande woorte toen vaan deen aard, dat ze mer evekes *drei en 'n haaf iew* neet mie gehawwe zouwe weure. Iers in et jaor *1829* zien ze weer mèt groete luuster hervat.

Intressant veur de kiek op et leve in die aw tijje zien de ordonnansies, die de magistraot in verband mèt de hèlligdomsvaarte leet aofkondige. Die vaan 1440 bepaolde oonder aandere, dat et verbooie waor 'ontijdich' vleis in te sloon of vleis te verkoupe, dat neet door de käörmeisters waor goodgekäörd. Zoelang es de 'Heyldomskermesse' doorde waor et aon ederein touwgestande, etenswaoren en draank te verkoupe, zoonder dat me ziech daoveur in ein vaan de betreffende ambachte hoofde te laoten opnumme. De bekkers mochte veertien daog veur, tijdens en veertien daog nao et fies alle soorte vaan broed, groet en klein, bakke. De brouwers mochten in deezellefden tied allerhande soorte vaan beer brouwe, wie: '*keute, dickbier, swartbier, oesterbier*

ende hoppe', terwijl ze in gewoenen tied mer dik en dun beer mochte make. Um brand te veurkomme, boeveur et gevaar hiel groet waor - de mieste hoezer waore destieds, zoe-es veer al dèkser gezag höbbe, nog vaan hout - woort op straof vaan zwoer amende veurgesjreve, dat ederein minstens ein koep mèt water veur z'n deur môs höbbe stoon. En um et besef aon et dreigend brandgevaar bij de börregers gestiedig levetig te hawwe, woort in lateren tied 'ne maan aongestèld, dee 's nachs mèt 'n bel door de straote leep al ropentere: 'waeck wael, waeck wael!'

De bewaking vaan de stadspoorte waor zoelang es de hèlligdomsvaart doorde opgedrage aon de börregers, die in d'n umtrèk woende en aon de sjöttersgilde.

Um de passaasj in de straote vrij te hawwe waor ederein verpliech et stök stroat veur z'n hoes behurelik zuver te make, de mès en et hout, die destijds geregeld de straote bedèkde, op te ruime en waor et neet touwgestande, kraomen of tenten op te riechte wijjer es tot aon de göt, die langs de deure leep.

Zoelang de hèlligdomsvaart doorde tot drei daog denao waor ederein in de stad '*kommervrij*', wat beteikende, dat geine vreemdeling veur sjölde gepak moch weure.

Um de pelgrims vaan hoege stand good te kinne oonthole, kraog de raod bij eder hèlligdomsvaart de besjikking euver drei aome wien, terwijl de gashoezer vaan Sintervaos en vaan d'n Hèlligen Geis veur de errem bezeukers zörregde.

De hèlligdomsvaart begôs altied op de 9e juli en doorde, wie noe ouch nog, veertien daog. Naodat in de vreuge mörrege de mette gezoonge waore, laos eine vaan de kanunnikke vaan Sintervaos de mès in de ope loch op de Vrietof en daonao woorte de groete rillekwieje vaan aof de gallerij boete de absis vaan de kèrrek aon et vollek getuind. Bij boetegewoen gelegenhede woort vaan aof die gallerij 's aoves ouch wel ins et Lof gezoonge, wie op 24 fibberwari 1546, wie *keizer Karel V* binne Mestreech z'ne verjaordaag vierde en ouch op 15 aprèl 1559 bij gelegenheid vaan et vreugdefies weges et slete vaan de vreij tösse Fraankriek en Spaanje.

Et *Vrietof,* boe de groete massa vollek ziech verzamelde um de tuining vaan de rillekwieje bij te woene, waor in vreuger tijje mèt 'ne moer umgeve, dee veur vääl lui et oetziech benaom en dus erreg zjeneerde. Daorum woort dee moer later eder zeve jaor op koste vaan de stad aofgebroke en nao aofloup vaan de veertien daog werum opgeboud.

Wijjer zörregde de magistraot deveur, dat veural nao de ierste tuining de volleksmassa behurelik en ordelik vaan aof et Vrietof tot aon de Maosbrök door de straote kôs aofvleuie; tot dat doel woorte die straote door lede vaan de ambachte mèt hun meisters oonder kommando vaan einige sjepes aofgezat; die maotregele waore sjus veur die straote nudig umtot de magistraot in de regel op d'n iersten tuinings-

daag de *'börreg'* leet bestörreme en de groete stroum vaan minse ziech dus nao aofloup vaan de tuining in de riechting vaan de Maos begaof.

De 'börreg' waor 'ne veerkentigen houten tore, dee in et midde vaan de Maos woort opgezat ('n klein reproduksie daovaan waor nog te zien in et Muzeum op de Linkelestraot). Op deen tore bevoonte ziech einige maander um d'n tore te verdiedige, terwijl aandere môste perberen 'm te bestörreme. Et veurnaomste middel noe, dat de verdiedigers tot hun besjikking hadde, bestoont dao-in, dat ze, door d'n tore te doen rondrejje, de lèdders, die de bestörremers tegen et gevaarte perbeerde te plaotse um zoe nao bove te kleddere, môste doen umvalle, zoedat die lèdders, die op sjeepkes stoonte, mèt aonvallers en al in de Maos terechte kaome. De grappige en kemikke stituasies, die daobij veurvele, maakde die bestörreming tot e vermaak, boe et vollek gek op waor. Et woort zellefs bij bezeuk vaan vorstelikke persoene te bèste gegeve, zoe bij de inkoms vaan *keuning Philips II* es hertog vaan Braobant in 1550, bij et bezeuk vaan de *prinses vaan Oraanje* in 1679 en bij dat vaan *czaar Peter de Groete* op 28 juli 1717.

Degene, dee et veerdig späölde et ierste de 'börreg' te bestörreme, woort es euverwinner oetgeropen en riekelik bedach. Boetendien kraogen alle deilnummers aon de bestörreming 'n rejaol beloening. Zoe weite veer, dat in 1717 'de gesaementlijcke liefhebbers, den Borgh bestormt hebbende', 'n som geld vaan 500 gölde en zeve tonne beer oontfónge.

* * *

Behalleve euver de hèlligdomsvaarte dene veer et ein en ander mèt te deile euver de groete persessies ofwel de *supplikasies*, die herhaoldelik vaan oet de Sint Servaoskèrrek gehawwe woorte um de bevrijjing vaan d'n ein of aandere ramp vaan God aof te smeke. D'n ierste kier, dat zoe'n '*supplicatio*' plaots had, waor nog tijdens et leve vaan *Sint Hubeer*, de lèste bissjop vaan Mestreech, dus in et begin vaan de achste iew. Wijjer vinde veer 'rs vermeld in de jaore 1468, 1475, 1488 en 1519. Veer wèlle heij es veurbeeld mètdeile de bezunderhede euver de supplikasie vaan 1488, die veer ontliend höbben aon 'n opstèl vaan *Dr. Doppler* in de 'Maasgouw' vaan 1886. Ze had plaots op 11 aprèl um de vreij aof te smeke tösse de stad Mestreech en die vaan Luik. Door de ooneinighede tösse de Arenberregers en de Luiker bissjop *Jan vaan Horne* waor Mestreech in groete noed vervalle. De stad had (wie veer vreuger al gezeen höbbe), de partij vaan de bissjop gekoze, terwijl de Luikeneers, die et mèt de Arenberregers hele, dreigde de stad te belegere. Daobij kaom ouch nog 'n geweldige deurte vaan levesmiddele.

Naodat et vollek ziech door drei daog vaste op d'n daag vaan de supplikasie had veurbereid, kaome de versjèllende kloesterordes, de werelse en geistelikke otoriteite en de börregers in Sintervaoskèrrek

same, boe al e paar daog vaan te veure de *Noedkis* in et midde vaan de koer ter veriering waor oetgestèld. Nao aofloup vaan de hoegmès begôs de persessie.

Veurop woort et kruus gedrage, gevolleg door de seremoniemeister en dao-achter de Witte Vrouwe; daan kaome de Cellebroeders, de Begaorde, Franciskaone, Kruushiere, Augustijne en eindelik de Dominikane. Eder vaan die orde woort veuraofgegaange door e kruus mèt de teikes vaan die orde. Achter die kloesterlinge versjene de priesters vaan de kollegiaal kèrreke vaan Slevrouwe en Sintervaos, veuraof gegaange door de lierlinge vaan de kapittelsjaol en gevolleg door de kanunnikke vaan de twie kapittels, allemaol in rokkelien. De kanunnikke en de aander priesters droge de rillekwieje. Achter hun kaom de wijbissjop vaan Luik, *Jan vaan Bersel,* dee weer gevolleg woort door et borsbeeld vaan Sintervaos, gedrage door *Petrus vaan Cortenbach,* zegeldreger vaan de bissjop vaan Luik, en *Egidius vaan der Steen,* deke vaan de kèrrek vaan et Hèllig Kruus in Luik.

Achter et borsbeeld vaan Sintervaos vollegde de 'praeceptor' of euverste vaan et Sint Antoniuskloester mèt z'n ordebroeders. Daan kaom de Noedkis, veuraofgegaange en gevolleg door de veer ajtste kanunnikke. Dao-achter leep d'n hoegproos vaan et kapittel vaan Sintervaos en eindelik de bissjop vaan Luik, Jan vaan Horne, allebei in vol ornaat, de bissjop vergezèld vaan z'n adellik gevolleg. De persessie woort geslote door de regering vaan de stad en 'n groete massa börregers, de maander veurop en achter hun de vrouwe.

Naodat de persessie begôs waor te trèkke, zat de kanunnik-zenger d'n antifoon vaan de Hèllige Drievöldigheid, 'Gloria tibi, Trinitas', in. Zoe gaw es de Noedkis midden in de kèrrek veur d'n altaor vaan de Hèllige Monulphus en Gondulphus gekomme waor, woort d'n antifoon vaan Sintervaos aongeheve. Dao-op begôste twie priesters de littenei vaan alle Hèllige te zinge en trok de persessie nao boete. Wienie de Noedkis op straot waor gekomme, woort stèl gehawwe, de Noedkis nao de kant vaan Sint Janskèrrek gekierd en et Responsorium vaan deen Hèllige gezoonge, boe-op d'n deke de Collecte of et gebed oetspraok. Daonao trok me wijjer oonder et zinge vaan versjèllende kantieke en passeerde de persessie langs de woening vaan d'n hoegproos oonder de Baoge tot aon et hookhoes vaan de klaustrale singel (op et tegeswoordig Keizer Karelplein), boe weer stèl woort gehawwe, de Noedkis gekierd woort in de riechting vaan et kloester van de Kruushiere en et Responsorium vaan et Hèllig Kruus gezoonge woort. Vaan dao góng de stoet langs et Vrietof tot aon et kloester vaan de Witte Vrouwe, boe veur d'n derde kier halt woort gehawwe en werum gebeije woorte gedoon. Daan trok me nao de Groete Staat tot bij de kèrrek vaan de Dominikane, boe me d'n antifoon vaan d'n Hèlligen Dominikus zóng. Veur de kapel vaan Sint Joris op d'n hook vaan de Spèlstraot zóng me d'n antifoon 'iste cognovit', boenao de Noedkis

gedrejd woort nao de get wijjer in de Staat gelege kapel vaan d'n Hèllige Geis en de ‘Veni Creator, Spiritus’ weerkloonk. Wie me daomèt veerdig waor vervollegde de persessie häöre weeg door de Spèlstraot tot aon de Gevaangepoort op d'n hook vaan de Groete Grach en de Merret. Et waor bij et hawwe vaan zoe'n supplikasie de geweente, dat veur de gevaangene, die in die poort opgeslote zaote, grasie gevraog woort. Daoveur waor eine vaan de kanunnikke vaan et kapittel vaan Sintervaos belas um de runde te doen in die gevaangenis en, es heer daan 'ne gevaangene voont, aon de magistraot grasie veur dee maan te vraoge. Dee kanunnik woort daobij vergezèld vaan 'ne notaris en twie getuige.

Wienie die formaliteit aofgeloupe waor, trok me weer wijjer euver de Bosstraot langs Sint Mattijskèrrek, boe et Responsorium ‘civis apostolicus’ gezoonge woort en daonao tot bij et kloester vaan Sint Andries op d'n Drees, boe ouch weer stèl gehawwen en gebeijd woort. Daan góng de persessie langs de kèrrek en et kloester vaan Sint Antonius; ouch dao weer antifoon-zaank en gebed. Bij de Veenlinxpoort aon et oonderind vaan de Kleine Grach, 'n poort, die deende tot et opslete vaan lui, die veur sjöld in gijzeling woorte gezat, hadde dezellefde formaliteite plaots es bij de Gevaangepoort.

Naodat de stoet werum op de Merret waor trökgekomme en de Noedkis oonder et zinge vaan et Responsorium ‘virgo flagellata’ gekierd waor gewoorde nao de Sint-Katrijnekèrrek, góng me de Mäönt op tot aon de Jäögstraot, boe de Noedkis geriech woort nao de ierste kèrrek vaan de Augustijne oonder et zinge vaan de touwpasselikken antifoon. Daan trok de persessie tot aon de Maogbrök, zóng t'r iere vaan Sint Meerte in Wiek, drejde um en vervollegde häöre weeg euver de Keesmerret, door de Wollefstraot tot op Slevrouweplein. Veur Sinterklaoskèrrek heel me weer stèl, zóng t'r iere vaan deen Hèllige en tevens t'r iere vaan Sint Vincentius, dee 'n kapel had op d'n hook vaan de Breijstraot en et Plein, en kaom daonao tot veur Slevrouwekèrrek, boe et Responsorium ‘virgo Christi’, dat vaan alle Hèllige en dat vaan Sinte Berreb aon de bäört kaom. Langs de Steinebrök kaom m'n op de Pieterstraot, boe bij de aw Minnebreurekèrrek Sint Franciskus en bij de tegeneuver gelege kapel Sint Hilarius (op de plaots vaan de Waolse kèrrek) verierd woorte. Door de Witmekerstraot bereikde me de Kapoenstraot; dao woort veur de lèste kier halt gehawwe, de Noedkis gekierd in de riechting vaan de kapel vaan Sint Jaokob (op d'n hook vaan de Breijstraot) en daan oonder et veur d'n twiede kier zinge vaan de littenei vaan alle Hèllige gewandeld euver de Linkelestraot, de Boeljonstraot en et Kloester nao Sintervaoskèrrek trök, boe d'n ‘Te Deum’ gezoonge woort en d'n deke door et geve vaan de zege mèt de sleutel vaan Sintervaos de plechtigheid besloot.

Zoe'n supplikasie doorde mer evekes vaan *haaf tien* 's mörreges tot *twie ore* 's middags. Es allewijl de Groete Persessie um haaf twellef

oettrèk en um ein oor binnen is, moppere veer al, dat dat väöl te vermeuiend is. Die aw Mestreechteneren hadde bliekbaar miejer oethajdingsvermogen es veer en vergeleke mèt wat zij bij zoe'n gelegenheid presteerde is etgeen veer doen mer kinderspeul. De tijje verandere en veer mèt hun!

* * *

Veer zien noe gekommen aon de behandeling vaan de historie vaan et

Kapittel vaan Sintervaos

dat bereump en mechtig liechaam, dat iewe laank in Mestreech zoe'n geweldige rol heet gespäöld en boevaan de lotgevalle mèt die vaan de stad zoe ing verboonde zien gewees.

Euver et oontstoon en de orizjineel samestèlling vaan dit kapittel zien us gein apaarte bezunderhede bekind, meh dao is niks, wat d'rop wijs, dat et ein en aander zouw höbben aofgeweke vaan etgeen us umtrint aander kapittels oet d'n awwen tied bekind is.

E kapittel droog vaan et begin aof aon naogenóg et karakter zoe-es e kattedraal kapittel vaan allewijl dat nog heet, naomelik dat vaan e kollezje vaan priesters en diakens, door de bissjop oet de wierdigste geistelikke vaan et diosees gekoze. Zij vörremde et *'presbyterium'* ofwel de gewoene raod vaan de bissjop. Einige vaan die priesters, die veurnaomelik belas waore mèt de opleijing en et oonderwies vaan de jong 'clercken', woorte meisters of 'doctors' geneump.

In d'n tied, wie de besjaoving nog hiel primitief waor en de minse gestiedig door de invalle vaan barbaarse stamme woorte bedreig, voont m'n et veilig en raodzaam, zoewel de lede vaan e kapittel es ouch de 'clercken' in gemeensjap te laote samewoene. Zoe zien veer daan ouch de bissjoppe, zoe gaw wie de kèrrek e bitsje tot rös waor gekomme, ieferig wèrreke um dat gebruuk euveral in te veure.

In et begin vaan de vijfde iew sjreef *Sint Augustinus* aon de 'clercken' vaan zien diosees regels veur wie aon de kloesterorde. Väöl bissjoppe in Afrika vollegde ze veurbeeld, meh aon deze kant vaan de Middellanse Zie waor de werelse geistelikheid nog neet aon zoedaonig rezjiem oonderworrepe. *Gregorius vaan Tours* evel verhaolt us in z'n 'Historia Francorum', dat *Bodinus,* eine vaan z'n veurgengers, in et bisdom Trier de gemeinsjappelikke taofel veur de kanunnikke inveurde. Noe sjijnt m'n es zeker te kinnen aonnumme, dat in deen tied de naom 'kanunnikke' gegeve woort aon alle geistelikke zoonder oondersjeid, die neet tot 'n kloesterorde behuurde.

Sins de zèsde iew vinde veer in Fraankriek väöl veurbeelde vaan gemeinsjappelikke eet- en slaopzaole veur de werelse geistelikheid. Of noe Sint Monulphus dat ouch heij al veur z'n priesters heet ingeveurd,

is us oonbekind, meh zeker is et, dat sins de achste iew alle geistelikke, die aon kattedraal kèrreke in eus land verboonde waore, aon et leve in gemeinsjap waoren oonderworrepe.

De bissjop vaan Metz, CHRODOGANGUS, stèlde veur die maneer vaan sameleve statuten op, in et begin evel allein veur de geistelikke vaan z'nen eige kattedraal. Die statute, gedeiltelik oontliend aon de regels vaan *Sint Benediktus,* gedeiltelik aon de 'canons' vaan versjèllende kèrrekvergaderinge, versjeelde veural dao-in vaan de kloesterregels, dat ze gein plechtige gelofte vereisde; degene, dee ziech aon die statute oonderworrep, doog geinen aofstand vaan z'n eige persoenlikheid en ouch neet vaan z'n geudere. Toch waore die veursjrifte vrij streng: me aot aon dezellefde taofel en sleep in dezellefde zaol; d'n tied waor verdeild euver godvröchtige oefeninge, studie en dèks ouch werrek mèt de han; de kleijer woorte gegeve door de kommunauteit en de jong 'clercken' drogen etgeen door de awwere woort aofgelag; wee oetgóng môs 's aoves veur et begin vaan de 'complete' trök zien op straof vaan zwoer penitensie.

Wie langer wie miejer bissjoppe gónge detouw euver, die dissiplien oonder hun priesters in te veure, totdat PEPIJN DE KORTE ze verpliechtend stèlde veur et gans Fraankies riek. KAREL DE GROETE zörregde, dat ze streng woorte naogeleef, terwijl et konsilie vaan Mainz in 818 en et derde konsilie vaan Tours de regel vaan de bissjop vaan Metz bevestigde.

Ofsjoen dee regel iers mer woort touwgepas op de geistelikheid vaan de kattedrale, veurde m'n 'm ouch al gaw in bij aander kèrreke, boevaan de inkomste touwlete, 'n groete priestergemeinsjap te oonderhawwe. Op die maneer oontstoonte de *kollegiaal kèrreke.*

Later heet me die kollezjes of gemeinsjappe *kapittels* goon neume, umtot bij et samezien in de reefter en bij aander bijeinkomste vaan de geistelikke et veurleze en verklaore vaan et ein of aander hoofstök of *'capitulum'* oet de Hèllige Sjrif, oet de regels of oet 'n aander godvröchtig book gebrukelik gewoorde waor. De persoene, die deil oetmaakde vaan zoe kapittel, kraoge de naom vaan *'canonici', kanunnikke,* wijl et statuut, boenao ze môste leve, door de 'Canons' vaan de konsilies waor vasgestèld of bekrachtig.

Wie in lateren tied de bissjop door oetbreijing vaan z'n wèrrekzaamhede ziech neet mie allein kôs belaste mèt et touwziech op die gemeinsjappe, stèlde heer aandere tot euverste aon, die d'n eine kier *abte,* d'n aandere kier *prooste* geneump woorte. Daovaandan de benaominge vaan *ab* en *abdij,* die aw handsjrifte dèks aon de euverste vaan et kapittel vaan Sintervaos en aon dat kapittel zellef geve. Daodoor ouch zien sommige tot de meining gekomme, tot dat kapittel 'n kloesterorde waor nao de regel vaan Sint Benediktus, meh dat is neet zjus; noets heet de geistelikheid vaan Sint Servaoskèrrek opgehawwe, sekuleer te zien.

D'n euverste vaan et kapittel vaan Sintervaos droog dus in d'n awwen tied de naom vaan *ab* ('abbas', wat beteikent 'vader'). Daovaandan ouch de straotnaom *'Abstraat'*, in et Mestreechs al sins hiel lang verbasterd tot *Zapstraot,* mesjiens wel es gevolleg vaan de offisjeel oetdrökking: 'des Abts straat, de straat van den Abt'.

Et gezag vaan deze wierdigheidsbekleider waor in hoofdzaak vaan werelsen aard. Veur et geistelikke en de inwendige dissiplien waore d'r zoeväöl surveiljante es 'rs tientalle vaan 'clercken' bestoonte. Daorum neumde me die surveiljante *decani* ('tienmannen'). Later woort dat touwziech oetgeoefend door 'nen inkele persoen, d'n *decanus* of *deke,* dee altied nao de bissjop et geistelik huid vaan de ganse kommunauteit bleef.

'nen Derden dignitaris waor de *'scholasticus'* of *scholaster,* orizjineel de veurnaomste meister of lieraar vaan de sjaol vaan de inriechting. Later had heer allein et touwziech op de sjaol, somtijds euver al de sjaole vaan e gans distrik. Heer môs boetendien op de huugde zien vaan de börregerlikke wètte vaan et land en trooi es zoedaonig daan ouch op es raodsmaan vaan et kapittel bij veurkommende rechskwesties.

Wijjer had me bij zoe kapittel nog 'ne *'cantor',* dee de leiding had vaan de zaank en de koerdeenste regelde.

De gewoen lede vaan et kapittel neumde ziech oonderein *'confraters'*, zoe-es ze ouch door et publiek woorte betiteld. In de akte vaan de daartiende iew vinde veer de kanunnikke vaan Sintervaos daan ouch nog aongeduid mèt: *'die gebruederen aen den wal'*.

Behalleve de zoe-eve besproke euverhede kôste de kapittels in awweren tied ouch nog leke-dienjitarisse oonder de naom vaan *voogde ('avoués).* Dat waore miestal de mechtigste hieren oet de streek, door keuning of keizer aongestèld um in tied vaan oorlog de kapittels te besjerreme tege de vijande en in tied vaan vreij te veurkomme, dat aander groete hiere ziech vaan hun geudere meister zouwe make. Daoveur genote zij e bepaold gedeilte vaan de inkomste vaan de kèrrek, meh dèks stèlde die hiere voogde ziech daomèt neet koetent en zoe woorte zie zjus de groetste kwelgeister en aofzètters vaan degene, die ze oonder hun besjerreming hejje mote numme.

Karel de Groete heet, zoe-es bekind is, väöl detouw bijgedrage um et oonderwies, ouch aon de kapittelsjaole, te bevordere, veur zoeveer z'nen tied dat touwleet. Boete latien en greeks lierde m'n aon väöl kapittelsjaole ouch de lanstaol, et rekene en naturelik de kèrrekzaank.

Vaan d'n aandere kant zörregde de keizers en keuninge ouch veur et tijdelik welzien vaan de kapittels. Zoe legateerde *Gerberga* aon et kapittel vaan Sintervaos de kèrrek vaan Ech, naodat zij in *967* al et Sintervaosgashoes gesjoonken had. Zoe gaof keizer *Conrad II* in 1139 aon et kapittel de *Maosbrök* en bepaolde daobij, dat de hèllef vaan de opbrings vaan de passazjegelde nao aoftrèk vaan de koste vaan onderhaajt aon de proos zou weure ter hand gestèld en de aan-

der hèllef zouw mote dene um de kos vaan de ‘confraters’ in hunne gezamelikke reefter te verbetere. Oet dees sjinkingsak zien veer medein, dat, terwijl al in de tiende iew mierder kapittels in Duitsland en aander len ziech vaan d'n orizjinele regel vaan de bissjop vaan Metz hadde losgemaak, et kapittel vaan Sintervaos nog in de twellefde iew aon et leve in gemeinsjap vasheel.

Noe maag me oet dergelikke sjinkinge es die vaan Conrad II neet de gevollegtrèkking make, dat de inkomste vaan et Sintervaoskapittel in deen tied nog mer hiel besjeije waore. Veer wete jummers, dat nao d'n ondergaank vaan de stad Toongere de bissjoppe mèt touwstumming vaan de Fraankiese keuninge e groet gedeilte vaan de bezittinge vaan de kèrrek dao aon die vaan Sintervaos getrokken hadde, boedoor et kapittel vääl eigendommen in de umstreke vaan de stad kraog. Daobij kaom, dat Sint Monulphus en Sint Gondulphus, die vaan rieke adellikke geslachte aofstamde, al wat ze bezaote aon et kapittel hadde naogelaote. Wijjer had et kapittel al in aw tijje et genot vaan zier belangrieke tiende en de hierelikhede vaan èllef gebiede, naomelik: Berg, Hier, Hees, Groet-Loon, Koninxheim, Mechele, Seppere, Sluse, Vlijtinge, Bernau en ‘Tweebergen’.

D'n hoeg-proos droog d'n titel vaan *‘heer van Tweebergen en Mechelen’* en beneumde in die twie gebiede de börregerlikke otoriteite, die veur de aander dörrepe aongestèld woorte door d'n deke en et kapittel. Al die hierelikhede hadden hun eige gerechte, samegestèld oet 'ne baljuw, zeve sjepes en 'ne sikkertaris. Et hoeger beroop vaan de oetspraoke vaan eder vaan die èllef lieger gerechte woort ingestèld bij 'ne raod, samegestèld oet de aofgevaardigde vaan de tien aandere, dee zitting had in de groete zaol vaan de proosdij in Mestreech (oonder de Baoge). In hoegste instansie had me daan in d'n iersten tied beroop op de keuninklikke Raod in Aoke, later oet 'n ougpunt vaan bezuiniging op et kollezje vaan ‘Commissarissen-Deciseurs’ vaan de ‘beyde Heeren en Princen van Maestricht’.

De ‘abdij’ vaan Sintervaos heet in de loup vaan de tijje hiel get mètgemaak en vääl wisselvallighede oondergaange. In 889 sjoonk keizer *Arnoud,* teves keuning vaan Lotharinge, de abdij mèt al häör aonhurighede aon d'n aartsbissjop *Radboud* vaan Trier. Korten tied daonao evel gaof de keuning z'nen oonechte zoon, *Zwentibold,* door ze vader tot keuning vaan Lotharinge verheve, op zienen toer de abdij aon *Raginarius,* hertog vaan Henegouwe en Neder-Lotharinge, meh oonder preteks vaan door z'n raodgevers bedroge te zien naom deen oonevenwiechtige keuning ze weer vaan d'n hertog aof en gaof ze aon Radboud trök. Nao Zwentibold z'nen doed maakde Raginarius ziech mèt geweld weer vaan die bezittinge meister en beheel ze tot et jaor 919, wie heer door Karel d'n Invoudige oet Lotharinge verdreve woort, boedoor de abdij kaom aon *Rutgerus,* aartsbissjop vaan Trier. Meh de zoon vaan Raginarius. *Giselbert*, späölden et in 928 veerdig, ze

gewaopenderhand weer in z'n mach te kriege; heer woort in et bezit devaan bevestig veur ze leve laank door *keizer Hendrik I* mèt goodvinde vaan d'n aartsbissjop.

Nao Giselbert z'nen doed höbbe zien errefgenaome langen tied stried geveurd, totdat *keizer Otto III* d'n aartsbissjop in z'n aw rechte herstèlde. Dat eder kier verandere vaan hier waor veur et kapittel 'nen alles behalleve plezerigen touwstand, dee neet aanders es hiel naodeilig kôs wèrreke. Gelökkig zouw eindelik et oonderworrepe zien vaan et kapittel aon allerlei vreemp gezag ophawwe. In 1087 gaof keizer *Hendrik IV* in ze palies in Aoke et bekinde diploom, boebij et kapittel *vrij-riekshierelik* woort verklaord, dus gein aander wereldlik gezag te erkinnen had es dat vaan d'n Duitse keizer. Teves woort daobij bepaold, dat de bezittinge vaan de kèrrek vaan Sintervaos veur altied gesjeije zouwe blieve vaan die vaan aander kèrreke.

Vaan toen aof dateert de groete oontwikkeling vaan de machspositie vaan et kapittel, dat ziech noe vrij voolt en mèt et touwnumme vaan die mach góng same et kriege vaan zier groete veurrechte veur de geistelikheid.

In 1103 verliende keizer *Hendrik V* algehiele vrijdom vaan alle wereldlikke jurisdiksie veur alle pachters, fonksionarisse en bedeende vaan de kanunnike en verbooi heer aon de gewoen rechters, kinnes te numme vaan alle misdrieve en kleinder strafbaar feite, gepleeg binnen et klaustraal gebied.

In 1132 verklaorde keizer *Lotharius III,* dat de kèrrek vaan Sintervaos allein et rech had, in de stad Mestreech tiende te heffe, e rech, dat ze al mie es drei iewe laank feitelik had oetgeoefend, en veurts, dat alle inwoeners vaan de stad, oetgenome diegene, die behuurde tot de kèrrek vaan Sint Lambertus in Luik of tot Slevrouwekèrrek in Mestreech (in et diploom steit: ‘de *familie* van’ enz.) aofhaankelik zouwe zien veur et tijdelikke vaan et Duits riek en veur et geistelikke vaan de kèrrek vaan Sintervaos.

In et jaor 1204 gaof keizer *Philippus II* de kèrrek en de stad Mestreech in lien aon hertog *Hendrik I* vaan Braobant, 'n sjinking die in 1214 bevestig woort door keizer *Frederik II* en daonao ouch nog door keizer *Hendrik VIII.* Frederik bepaolde boetendien, dat al degene, die aon de kèrrek vaan Sintervaos verboonde waore, wat veur beroop ze ouch oetoefende, vrijgestèld zouwe zien vaan eder belasting.

Zoe-es veer al vreuger oetveurig oeterein gezat höbbe, waor dees in-lien-geving et begin vaan de *Twiehierigheid* vaan Mestreech, die heet blieve bestoon tot et jaor 1794.

Neettegenstaonde die in-lien-geving heet et kapittel ziech altied en tot op et lèste ougenblik op et standpunt gestèld, dat de kèrrek vrijriekshierelik waor en dus mèt et gezag vaan d'n hertog vaan Braobant niks te maken had. Et is daan ouch e feit, dat in de loup vaan d'n tied

door versjèllende keizers ten veurdeile vaan de kèrrek väöl konsessies touwgestande zien.

Zellefs de bissjop vaan Luik, dee de wereldlikke jurisdiksie vaan de kèrrek vaan Sint Servaos tot ziech wouw trèkke, kôs de kanunnikke neet tot ander gedachte bringe; et gevolleg daovaan waor, dat de bissjop de kanunnikke in et jaor 1233 in de ban doog. Die deende dao-op 'n klach in bij keizer Frederik II, dee oetmaakde, dat de bissjop gein inkel wereldlik rech op de kèrrek had en häöm daan ouch gelasde de banvlook in te trèkke. Wie de bissjop dao gei gevolleg aon gaof, leet de keizer z'n inkomste achterhawwe, totdat heer aon et bevel, wat tegen häöm oetgevaardig waor, gevolleg gegeven had. En zoe kraoge de kanunnikke daan in alle opziechte geliek.

In 1362 erkinne keizer *Karel IV* et rech vaan jurisdiksie, dat et kapittel euver de vreuger geneumde hierelikhede oetoefende en heer veugde dao de verklaoring aon touw, dat et kapittel allein mer de supremasie vaan de keizer te erkinne had. Dit privilezje is vasgelag en bevestig in de *'Gouden Bul'* door dee keizer in 1377 aon Sintervaoskèrrek gegeve. In deze bul weure d'n hertog vaan Braobant, d'n aartsbissjop vaan Kölle en d'n hertog vaan Jülich (Gulick) es 'voogde' of besjerremers vaan de kèrrek geneump.

In 1430 verliende *'Philips de Goede'* es hertog vaan Braobant aon et kapittel verlof um de misdiedigers, die op et gebied vaan al miejer geneumde èllef hierlikhede gepak mochte weure, vrijelik euver et Braobans gebied te veure en euver te bringe nao de 'Börreg' in Hier.

In 1530 maakde keizer *Karel V* de stad Mestreech en et kapittel vaan Sint Servaos vrij vaan alle oonderworrepenheid aon et Duits riek en lijfde ze bij et hertogdom Braobant in es 'allodiaal' good, dat is eigegeërref, neet lienpliechtig good. Dat besluut waor evel veur et kapittel vaan wienig beteikenis, want al in 1534 gaof dezellefde keizer es hertog vaan Braobant vaan oet Spaanje 'n diploom oet, boebij alle privilezjes, rechte, vrijhede, statute enz. door veurige keizers en aander vorstelikke persoene aon et kapittel verliend ten volle bevestig woorte. Dao-oonder noe moot m'n in de ierste plaots rekene de hoeg keizerlikke besjerreming, zoe-es die vreuger waor touwgezag, zoedat neettegenstaonde et besluut vaan 1530 et kapittel feitelik gans in dezellefden touwstand bleef verkieren es teveure.

Sins de hertoge vaan Braobant euver Mestreech gezag hadde gekrege, woort door hun bij hun plechtige inhöldiging neet allein d'n eid aofgelag, dat ze de privilezjes zouwen handhave, meh belaofde zij ouch spesiaal, de kèrrek oonder hun besjerreming te zölle numme.

Wie hoeg tot et kapittel in aonzeen stoont bliek wel oet et feit, dat keizer Karel V in 1530 bij gelegenheid vaan z'n inhöldiging in et habiet vaan kanunnik versjijnde. Z'ne zoon Philips waor de lèste, dee es hertog vaan Braobant z'nen eid in Sintervaoskèrrek aoflag.

De kèrrek vaan Sintervaos heet langen tied d'n titel geveurd

vaan keizerlikke en keuninklikke kapel en d'n hoegproos waor mierdere iewe laank mèt de wierdigheid vaan kanseleer vaan et Duits riek bekleid. Dèks woort bij et bezeuk vaan vorstelikke persoenen et kèrrekgebouw zellef es vergaderzaol veur de groete vazalle en d'n adel gebruuk. Ouch woorten in de kèrrek door de vorstelikke persoenen en de hiere vaan hun gevolleg mierdere bullen en diploma's gesjreven en oonderteikend.

Bij gelegenheid vaan vorstelik bezeuk aon de kèrrek woorte door et kapittel en de magistraot aon die soevereine sjitterende maoltiede aongebooie, die in et kèrrekgebouw zellef aongeriech woorte. Datzellefde had plaots bij gelegenheid, dat 'ne nuijen hoegproos bezit vaan z'n wierdigheid naom. In de handsjrifte vaan *Collette* vinde veer zoe'n *intronisasie,* zoe-es heer et neump, vaan 'nen *hoegproos* in geuren en kleure besjreven en die besjrijving is inderdaod merrekwierdig genóg um ze heij in häör gehiel te laote vollege.

D'n intoch vaan de nuijen hoegproos, zeet Collette, had miestal plaots op 'ne wèrrekdaag in et begin vaan september.

Alveures op et groondgebied vaan de stad te komme begaof ziech d'n hoegproos mèt al z'n familielede en z'n vrun nao et kloester vaan de Dames vaan de orde vaan Sint Bernardus op *Pietersem-Hoch.* Dao soepeerde en sleep heer en voont 'r ouch d'n oonderproos prezent.

De vollegende mörrege um negen ore nao de mès stapde d'n hoegproos in groet ornaat mèt ze gevolleg te peerd en rijde in de riechting vaan Mestreech. Oonderweeg kaome de bissjop vaan Luik, d'n adel vaan et land, de hiere vaan Sintervaos, de magistraat en de goevernör vaan de stad in gezèlsjap vaan de notabel börregers mèt hun dames hääm tegemoot.

D'n hoegproos rijde daan neve de bissjop en gevolleg door al degene, die hääm tegemoot waore gekomme, door de Hochterpoort (de Baspoort) de stad binne. Daan naom heer de weeg door de Groete Staat, boe bij et veurbijrijje vaan de *'Landskroon',* de zetel vaan et stedelik bestuur, de magistraot hääm verwelkomde en 'm d'n ierewien aonbooi. Daonao woort doorgerijje tot bij Sintervaoskèrrek, boe de kanunnikke hääm tegemoot kaome en heer vaan hun in et pertaol vaan de kèrrek de priesterkleijer in oontfangs naom, die hääm door d'n deke euverhandig woorte. Naodat heer ziech in eine vaan de zaole vaan de Lange Gaank z'n priesterkleijer had aongedoon, woort heer door d'n deke en d'n ajtste kanunnik nao d'n hoegen altaor geleid, boe heer oonder et zinge vaan d'n 'Te Deum' einigen tied bleef beije. Nao aofloup vaan d'n 'Te Deum' hernuijde d'n hoegproos d'n eid, dee teveuren al door z'ne gevolmachtigde waor aofgelag, en zwore de vertegenwoordigers vaan de stad hääm op hun bäört trouw. Wie dat gedoon waor woort heer mèt ze gevolleg gebroch tot bij de plaots, boe de Groete klok gelojd weurd en trok heer zoelang (zeet Collette), tot

dat die klok geluid gaof. (Veer dinke wel, dat me häöm daobij 'n hensje gehollepe zal höbbe).

Nao al die sermonies trok d'n hoegproos ziech in z'n woening in de proosdij trök um e bitsje oet te röste en vaan kleijer te verwissele, boenao heer mèt de bissjop werum nao de kèrrek góng veur et bijwoene vaan et middagmaol.

Dao naome ze plaots aon 'n taofel, die op 'n verhuging veur de koer bij d'n altaor vaan Sintervaos waor opgestèld en boe hun de mies oetgezeukde vleissoorte woorte veurgezat die me ziech dinke kin (zeet Collette).

In et sjeep vaan de kèrrek bevoont ziech e buffèt, door twie 'roededragers' good bewaak, veurzeen vaan kosbaar zèlleverwerrek wie sjotele, bekers, kroezen en tasse, wat allemaol door de rieke börregerij vaan de stad geliend waor. Aon weerskanten in et middelsjeep stoonte lang taofele gedèk tot aon d'n torebouw, boevaan de linkertaofel bestump waor veur de Mestreechse en de vreem kanunnikke en aander priesters en de rechter veur d'n adel en de vrun vaan d'n hoegproos. Ouch in de zijsjepe waore taofelen opgeslage, zoedat in et gehiel plaots waor veur *doezend persoene* oongeveer. Me aot veer en veer oet éin sjotel. Bij good weer woort gekook in de ope loch op de binneplaots vaan de proosdij en aanders in e groet lokaal, wat ziech dao bevoont.

Aon eder taofel waore veer persoene belas mèt et opdene vaan de sjotele en twie mèt et sjinke vaan d'n draank. Beer woort gesjoonke tot nao et twiede gerech, daonao kraoge de gaste roeie en witte wien. D'n oonderproos môs touwziech hawwe, um ziech te euvertuige tot et de gaste aon niks zouw mankere. De taofel vaan de bissjop en d'n hoegproos woort bedeend door 'ne veursnijjer, 'ne sjinker en veer aander persoene, die et ete en de wijne môsten aon en aofdene.

Nao aofloup vaan deze maoltied imviteerde d'n hoegproos de allerveurnaomste gaste nog ins bij ziech in z'n woening aon de taofel, boe (zeet Collette) heer hun nog op väöl lekkerder peursiekes kôs trakteren es in de kèrrek, want et fiesbankèt dao waor mer bestump veur de groete massa!

Collette gief us ouch op, wat veur zoe geweldig fiesbankèt aon eteswaore nudig waore; twie jong osse, 24 sjääöp, tien jong verrekes, veerhoonderd kukes en 70 kapoene; veur et wèld zörregde de vrun vaan d'n hoegproos. Aon speserije en diverse aander artikele woort verbruuk: tien poond gember, tien poond peper, tien poond groffelsnegel, tien poond sókker, veer poond meel, tien poond amandele en tien poond ries. Veur de taofel vaan d'n hoeg-proos waore bestump: fezante, pauwe, zwaone en aander fien gevöchel. In 't gehiel woorte leeggedroonke vieftien vater beer; wie väöl wien de keel aofgóng waor meuielik te berekene, zeet teminste Collette.

D'n hoegproos deilde bij zoe'n gelegenheid ouch kedoos oet aon z'n

‘roededragers’, aon de sjout en de sjepes vaan ‘Tweebergen’ en Mechele, aon de twie börregemeisters vaan de stad, de baoie, de koks enz. Allemaol kraoge ze e stök lake, etzij veur 'nen tabbaard, etzij veur 'ne ‘kaproen’, naovenant hunne rang en stand, en wel 7, 6, 5 of 4 èlle. Alles tesame waor daoveur vaandoon hoonderd èlle aon veertien gölde Luiks et èlle ('ne gölde Luiks doog 56 sent vaan eus weerde).

Et is neet oonmeugelik en zellefs hiel woersjienlik, dat vaan zoe gebruuk aofkomstig is et spreekwoord: *‘de lakes oetdeile’* in de beteikenis vaan: get te kommanderen höbbe, gezag oetoefene.

Wat de verhajding tössen et kapittel vaan Sintervaos aon d'n eine en de regering vaan de stad aon d'n aandere kant betröf, die is dèkser es ins zier gespanne gewees en mennigen heftige stried is tösse die twie partije geveurd.

In de ierste plaots is bekind de stried euver de *‘Lammertienden’*. Dezen tiend waor zier important en lieverde aon et kapittel aonzeenlikke inkomsten op. Naodat de tiendpliechtige al 'nen tied laank gevreigeld hadde, weigerde ze op e gegeve ougenblik veerkentig d'n tiend te betaole, neettegenstaonde et kapittel 'm oetdrökkelik opvorderde. De stried leep op et lèste zoe hoeg, dat me vaan de kant vaan de tiendpliechtige tot feitelikhede euvergóng, wat tot gevolleg had, dat in et jaor 1440 op de veuraovend vaan de fiesdaag vaan Sint Tomas de kanunnikke de stad verlete en ziech nao Luik tröktrokke. De bissjop vaan Luik verliende hun evel e vrijgeleide um weer nao Mestreech trök te kinne goon en ordonneerde aon de magistraot, dat heer de kanunnikke in et röstig bezit vaan hun privilezjes had te laote. De zaak zellef woort oondertösse aon de oetspraok vaan Roeme oonderworrepe en *paus Eugenius IV* delegeerde d'n ab vaan St. Michaël oet Antwerrepe en de dekes vaan Lier en D'n Bosch um 'n oonderzeuk in te stèlle en oetspraok te doen. Heer machtigde hun teves um euver de bestrijjers vaan de rechte vaan et kapittel de banvlook oet te spreke.

Ouch d'n hertog vaan Braobant tuinde ziech zier versteurd euver et oonrech aon de kanunnikken aongedoon. In 1441 verordeneerde heer, op de geudere en de persoene vaan de opstendige Mestreechteneers de hand te lègke. Dat alles hollep evel niks. De magistraot en de börregerij bleven op hun stök stoon en gaove neet touw. Toen trokke de bissjop vaan Luik, *Jan vaan Heinsberg,* en hertog *Philips* vaan Braobant de beslissing vaan de kwestie aon ziech. Zij kondigde in 1442 e besluut aof, boebij de magistraot veroordeild woort um aon eder vaan de ‘Beyde Genadige Heeren ende Princen’ 'n geldboete te betaole vaan zèsdoezend gölde en beslote wijjer, dat et kapittel z'n vordering tot betaoling vaan de tiende zouw aonbringe bij de gedelegeerde vaan d'n offisiaal vaan Luik.

Heijmèt waor de zaak zellef oet, meh de vreij nog alles behalleve herstèld. Gestiedig zeukde de magistraot et kapittel dweers te zitte en

et in z'n rechte te verkorte door allerlei plaogerije. Zoe woort in 1447 door de Magistraot bepaold, dat geine suppoos vaan Sintervaos in et vervolleg mie 'n betrèkking bij de stad moch bekleije en ouch neet mie meister kôs weure vaan et ein of aander ambach. Zoe'ne maotregel waor op et minste genome klein en seerde de stadregering daan ouch gaaroet neet.

Vaan hiele langen doer is ouch veural de stried gewees, boe de *Maosbrök* aonleijing touw gegeven heet.

Oet 'n aajt dokumint is us bekind, dat keizer *Conrad II* in 1139 die brök aon et kapittel vaan Sintervaos aofstoont mèt et genot vaan alle veurdeilen en rechte, die oet et bezit daovaan kôste veurtkomme. Die sjinking woort nog in etzellefde jaor door *paus Innocentius II* goodgekäörd. Daoneve steit et feit, dat de historie us aonleijing gief te veroonderstèlle, dat de hertoge vaan Braobant nao et jaor 1204 ziech in zekere zin ouch es bezitters vaan rechte op de brök höbbe besjoud. Dat bliek oonder aandere dao-oet, dat, wie in 1229 de bissjop vaan Luik, *Hugo vaan Pierrepont,* in z'ne stried mèt d'n hertog vaan Braobant, eus brök, die destijds nog gans vaan hout waor, totaal verinneweerd had, hertog *Hendrik III* ze op zien koste leet vernuije. In eder geval is tot noe touw nörreges oet gebleke, dat et kapittel in de koste vaan die vernuijing heet bijgedrage of ze later aon d'n hertog heet trökbetaold.

De sjinking vaan keizer Conrad II is in 1274 door keizer *Rudolf* bevestig, en daobij woort oetdrökkelik bepaold, dat et kapittel noets e groeter bedraag in de koste vaan ripperasie en oonderhaajt zouw hove te betaole es et totaal vaan de inkomste oet de brök in e jaor zouw beloupe.

Alles bijein genome höbbe veer reije um te prezumere, dat neet de keizer oet eige beweging die goodgunstige bepaoling in z'n ak vaan bevestiging heet opgenome, meh dat et geistelik vajersjap daovaan aon de hiere vaan et kapittel moot weure touwgesjreve. In de ierste plaots jummers heet al in 1248 bij et werum opbouwe vaan de brök door hertog Hendrik III et kapittel ziech tegeneuver d'n hertog vaan Braobant hoegswoersjienlik op etzellefde standpunt gestèld; in de twiede plaots zien veer in de wijjere loup vaan de historie, dat et kapittel ziech aon die zoe veurdeilige bepaoling vaan d'n Duitse keizer altied mèt alle mach heet vasgehawwe, en in de derde plaots is et alliech wel gans get aanders gewees es e zuver touwval, dat keizer Rudolf de bepaoling in z'n ak vaan bevestiging doog opnumme zjus op et momint, dat de brök werum zier bouwvallig waor.

Wienie de konkluzies, die veer heij oet de vasstaonde historiese gegeves getrokken höbbe, zjus zien, daan heet et kapittel in 1274 'ne zeldzamen diplomatieke zèt gedoon. Trouwens, oet alles, wat ziech um de Maosbrök-kwestie in deen tied en in later jaore heet aofgespäöld, bliek,

dat oonder die hiere vaan et kapittel iersterangs diplomate mote gewees zien, mèt 'n bewoonderenswierdige hendigheid en doorzèttingsvermoge, die altied hunne zin wiste door te drieve, de kuns verstoonten um nao ziech touw te rekenen en et stadsbestuur um hun vinger te drejje.

Wie et ouch is, de hieren hadden in 1274 d'n touwstand vaan de brök good doorsjoud. In juli 1275 naomelik veel, wie veer al vreuger gezeen höbbe, e gedeilte devaan in, zjus wie d'n deke, de kanunnikke, en de zengers vaan Slevrouwekèrrek ziech mèt 'n groete massa lui in plechtige persessie d'reuver begaove, wat e groet aontal minseleves heet gekos.

Nao dat vreiselik oongelök zaog me in, dat m'n op d'n doer mèt 'n brök vaan hout et neet kôs stèlle, zoedat planne woorte gemaak um 'n steine brök te bouwe. En zoe woort daan in de zomer vaan et jaor 1280 d'n ierste stein gelag veur et monumentaal werrek, eus prachtige romaonse Maosbrök, d'n trots vaan Mestreech.

Oet de registers vaan de op dee bouw betrèkking höbbende inkomste en oetgaove, samegestèld door de bekinden Dominikaner-paoter *Thomas de Heer,* bliek weliswoer, dat de staote vaan koste dèks aon et kapittel vaan Sintervaos zien mètgedeild en veurgelag, meh gaaroet neet, dat dat liechaam ouch mer éine sent tot dee bouw heet bijgedrage. Per kontrarie zien veer oet die rekeninge, dat de stad veur et groetste gedeilte die koste heet gedrage, terwijl vaan de kant vaan de börregers door finansjeel offers en door hand- en spandeenste krachtige höllep woort verliend.

Zoelang de bouw dus doorde heel et kapittel ziech achterbaks, meh koelik waor de brök veerdig, of et kaom weer mèt z'n rechte op de opbrings veur d'n daag en d'n aondrang vaan ziene kant waor zoe groet, dat et stadsbestuur, dat vaan de gelegenheid gere gebruuk gemaak had um 'n veurdeiliger regeling te treffe, in 1305 toch mer weer de aw rechte vaan et kapittel op de brök erkinde en et zellefs oetdrökkelik in et bezit devaan herstèlde. Es dat gei knap stökske werrek waor vaan de kant vaan et kapittel, daan weite veer et neet.

Neettegenstaonde alles, wat veurgevalle waor, wis et stadsbestuur in et jaor 1349 'n transaksie door te drieve, boebij woort euvereingekomme, dat eder jaor in de maond augustus, es de stand vaan et Maoswater et liegste waor, twie kanunnikke vaan et kapittel en twie sjepes vaan de stad mèt 'n endeskundige 'n oonderzeuk nao d'n touwstand vaan de brök zouwen instèlle en oetmake, wat veur ripperasies môste gedoon weure. Op die maneer meinde et stadsbestuur alle ooneinigheid veur et vervolleg te veurkomme. Daobij waor daan bepaold, dat, es die ripperasies vaan wienig beteikenis waore, ze zouwen oetgeveurd weuren op koste vaan et kapittel, terwijl, es ze door d'n ein of aandere ramp, door watersnoed of oonvoldoende soliditeit vaan de fondeminte vaan groeteren umvaank zouwe zien, et ka-

pittel mer e kwaart vaan de ripperasiekoste zouw drage en de stad de res.

Meh ouch mèt dees transaksie kôs et stadsbestuur neet väöl bereike en de verhajding vaan et kapittel tot de magistraot woort d'r neet beter op. De persesse-verbal vaan de zittinge vaan de stadsregering make nog dèks melding vaan hevige debatte mèt et kapittel altied mer weer euver de kwestie vaan et oonderhaajt vaan de brök. De hiere vaan Sintervaos waore die vaan de stad te slum aof. Ze verzuimde hiel dèks, de jaorelikse klein ripperasies te doen oetveure en wachde daomèt zoelang, tot weer 'n groete ripperasie nudig waor, boevaan zij mer ei kwaart hoofde te betaole.

En zoe braok daan ouch in 1643 de stried weer mèt nuij hevigheid los. Et kapittel had jaoren en jaore niks mie aon de brök gedoon, zoedat op e gegeve momint twie bäög in benkelik slechten touwstand verkierde en dus weer 'n groete ripperasie veur de deur stoont.

De ierste aonsjrijving vaan de magistraot aon et kapittel bleef zoonder gevolleg. Dao-op leet de stad aon de hiere et hout aonbeje veur et oet te veure heiwerrek. Et kapittel bleef zwiege. Et stadsbestuur wees op de begaange naolaotigheid in et doen vaan et gewoen oonderhaajt, op de verpliechtinge, die et kapittel bij de transaksie vaan 1349 op ziech genomen had en boetendien op et dreigend gevaar, dat d'n touwstand vaan de brök oplieverde.

Eindelik gaof et kapittel 'n teike vaan leve. In juli 1644 deende de hiere aon et stadsbestuur 'n memorie in, boebij ze ziech berepen op de sjinking vaan keizer Conrad II en de verklaoring vaan keizer Rudolf; daoneve rappeleerde ze ziech hiel good de transaksie vaan 1349 en ze verklaorde ziech daan ouch bij wijs vaan guns genege, get te doen; ze booien aon de stad e veursjoot in de koste aon vaan negehoonderd gölde, evel neet direk te betaole in baar geld, ho-merl allein bij wijs vaan antisipasie op de nog te inne passazjegelde en aander opbringste vaan de brök.

Dit veurstèl woort door de hiere nog wel oonder oetdrökkelik veurbehaajt vaan alle rechte gedoon. En, moch de magistraot et neet zoe wie et dao laog aonnumme, daan stèlde et kapittel veur, de beslissing in han te geve vaan veer arbiters en in hoegste instansie vaan de bissjop vaan Luik.

De gemeintelikke otoriteite waore, wie te begriepen is, veur oet hun vel te springe. De hajding vaan et kapittel liekende op niks; et góng gaar neet op, noe nog vaan 'n guns te spreke, naodat me door eige sjöld de brök zoe had laoten oonderkomme.

Meh, wat wouw me doen? De zomer leep op z'n ind; et slech sezoen stoont veur de deur en daomèt de vreis veur hoeg water, boe-aon me de brök in dee gevierelikken touwstand neet mie dörrefde bloet te stèlle. En et ind vaan de historie waor daan ouch, dat de stad mer weer

water in häöre wien doog, de negehoonderd gölde veursjoot aonnaom en vaan alle wijjer aonspraoke tegeneuver et kapittel aofzaog.

Twie jaor later, in 1646, naom et kapittel eindelik z'nen drej en besloot nao lang deliberasies, de brök in vollen en vrijen eigendom aon de stad euver te drage. De euverweginge vaan dat besluut vinde veer in de door Dr. Doppler oetgegeve 'Verzameling van charters en bescheiden betreffende het Vrije Rijkskapittel van St. Servaas te Maastricht'. Dao-oet bliek, dat et besluut genome woort 'na ingewonnen inlichtingen bij mannen bedreven in bruggenbouw en het advies van bekwame rechtsgeleerden'. En de motieve kaome in et kort heij-op neer, dat de brök aajt en verslete waor, vääl aon onderhaajt zouw blieve koste en neet mie genóg opbroch, terwijl et kapittel (zoe beweerden et teminste) gein mach had um de passazjegelde te verhuge en ouch gein mach um de slechte of oongewèllige betaolers tot et voldoen aon hun verpliechtinge te dwinge.

Die euverdrach vaan de brök is in 1647 goodgekäörd door de Staote-Ginneraol en door de bissjop vaan Luik.

En heijmèt waor dee stried, dee iewe laank gedoord had, oet. De gemeinte had noe de han vrij gekrege en daovaan maakde zij daan ouch gebruuk door e grondig oonderzeuk nao d'n touwstand vaan de brök te doen instèlle, wat geleid heet tot 'n zoe good es algehiel vernuijing vaan et bouwwerrek, oetgeveurd nao de planne vaan de bereumden Dominikaner-broeder FRANCISCUS ROMANUS in 1683 en vollegende jaore.

* * *

'n Aander zaak, die bijnao gestiedig tot ooneinigheid mèt de magistraot heet aonleijing geheve, waor de *verkoup vaan wien* door et kapittel.

Vreuger höbbe veer al gezeen, dat et kapittel z'n *eige wienberreg* d'rop naoheel, naomelik aon de Moezel kort bij Trier, bij Ahrweiler aon de Ahr en ouch nog aon de Rien bij Binge. Die wienberreg waore door keizer Hendrik III in 1051 aon et kapittel gesjoonke. In 1215 had keizer Frederik II aon dat liechaam vrijdom vaan alle akzijnze op de wien verliend. En noe beweerde de hiere kanunnikke, dat et kapittel op zien eige gebied vrijelik wien kôs verkoupe aon ederein wee ouch zoonder dat dao akzijns vaan geheve moch weure. Aoh nein, zag et stadsbestuur, deen akzijnsvrijdom geld allein veur de wien, dee bestump is veur et eige gebruuk vaan de kanunnikke en vaan al de aander lui, die aon et kapittel verboonde zien, meh veur de verkoup aon et publiek steit et kapittel geliek mèt alle aander wienverkuipers vaan de stad.

Ouch dee stried is eindelik nao lang jaore bijgelag en môs et kapittel z'n oongeliek bekinne en ziech veuge nao de veursjrifte vaan de magistraot.

* * *

Wat oonder al die bedrieve neet geleijen had, dat waore de *inkomste vaan et kapittel.* Die waore gestiedig aongegreuid door de vrijgevigheid vaan vorstelikke persoene en de gifte vaan partiklere.

Meh, wie et gemeinelik geit, ouch heij waore de bein neet altied sterrek genóg um de weelde te kinne drage. Want dee finansjele veurspood woort kompleet op de voot gevolleg door 'n verslapping vaan de dissiplien in et kapittel. D'n einvoud in de kleijing verdween en in de reefter woort bij de maoltiede neet mie de awwerwètse soberheid in ach genome. Daobij kaom nog et veurbeeld vaan aander kapittels, die ziech al lang aon d'n drök vaan de aw streng regels hadde wete te oonttrèkke, wat aonstekelik wèrrekde. En zoe woort daan ouch dat veurbeeld door et kapittel vaan Sintervaos gevolleg en et leve in gemeinsjap opgeheve.

Wienie dat persijs heet plaots gehad is neet mèt zekerheid oet te make, meh oet 'n diploom vaan keizer Frederik II vaan et jaor 1232 wete veer, dat toen al de kanunnikke gesjeije leefde.

De inkomste vaan et kapittel woorte verdeild in 42 *prebende*, boevaan 'rs twie waore touwgeweze aon d'n deke, ein aon et kèrrekfebrik en de aandere aon de kanunnikke. In 1580 heet paus *Gregorius XII* op verzeuk vaan keuning *Philips II* de twie iers-vakant-kommende prebende opgeheve um de opbrings daovaan te geven aon de Zjezwiete veur hun eige oonderhaajt en dat vaan hun kollezje. Wie veer vreuger gezeen höbbe, zien de Zjezwiete in 1575 ziech heij komme vestige.

Sedert hiel aw tijje hadde de Duitse keizers ziech et rech veurbehawwe, d'n hoegproos te beneume, e rech, wat later op de hertoge vaan Braobant is euvergegaange. Et vergeve vaan de kanunnikkeplaotse had plaots um bäörte, eine maond door de paus en de maond d'rop door d'n hoegproos en zoe vervolleges. In 1617 verliende de keizer en de paus aon et kapittel vergunning um twie prebende te verbinden aon de pastorije vaan Sint Jaan en Sint Mattijs, boevaan de pastuurs sins deen tied geach woorte deil oet te make vaan et kapittel es jongste kanunnikke.

Naodat Mestreech in 1632 door Frederik Hendrik waor ingenome kaom 'n groete verandering in d'n touwstand, die heij bij de kattolieke terech väöl koed blood heet gezat en die vaan de kant vaan de Staote-Ginneraol daan ouch zier oonpolitiek waor.

In plaots vaan rekening te hawwe mèt de mentaliteit vaan de Mestreechter kattolieke en mèt touwstande, die al iewe laank bestanden hadde, goonge de Staote-Ginneraol mèt de kloompe dedoor en doge dinger, die de Mestreechteneers hun noets höbbe vergeve. Ze besjoude ziech, wat zjus waor, es getrooien in de rechte vaan de hertoge vaan Braobant en reklameerde noe ouch et rech, d'n hoegproos te beneume. Dat 'ne kattolieken hoegwierdigheidsbekleijer door 'n protestante regering touw aongestèld weure stoedde de börregerij al tege de boors. Meh de Staote goonge nog väöl wijjer. Ze trokke naomelik ouch aon

ziech et bezètte vaan de hèllef vaan de kanunnikkeplaotse, die vreuger door de paus aongevöld woorte. En, wienie noe zoe'n plaots ope kaom, *verkochte* ze die aon degene oonder de kattelieke, dee et mieste daoveur booi, terwijl daan de opbrings - en dat waor et erregste - besteid woort veur et oonderhaajt vaan de protestante kèrreke en veur de opveujing vaan de protestante weiskinder. Et waor wel geraffineerd bedach, meh de Staoten hadde meuilik 'ne betere maotregel kinnen oetdinke um de Mestreechteneers wèld vaan koleer te make.

* * *

Wat de prebende vaan de kanunnikke betrof, die kôste ze ouch aon aandere aofstoon, meh zoe'n euverdrach waor iers geldig wienie degene, dee zoe'n prebende gegeven had, deen aofstand mie es 21 daog euverleefde.

'n Aander eigenaordigheid waor nog dees, dat de kanunnikke in de twie ierste jaore vaan hun funksie de inkomste oet hun prebende neet in han kraoge. Et waor naomelik vreuger wel veurgekomme, dat zoe'ne kanunnik nao z'nen doed gei geld genóg achterleet um z'n begraffenis te betaole meh daorentege wel nog versjeije sjölde. En daorum noe woorte de inkomste vaan et ierste jaor gerizzerveerd veur et dèkke vaan de begraffeniskoste en et betaole vaan eventueel sjölde, terwijl die vaan et twiede jaor veur ein deil kaomen aon et kèrrekfabrik en veur 'n aander deil aon de sakkerstei.

Um 'n plaots vaan kanunnik te kinne kriege môs m'n et bewies lievere vaan z'n vrij en wèttige geboorte en veurts aontuine, dat m'n aofstamde vaan kattelieke awwers en groetawwers.

D'n deke en de aander wierdigheidsbekleijers wie de scholaster, de kantor, de twie kèrrekmeisters en de opziechters euver de èllef hierelikhede, die, umtot ze miestal te peerd hun funksie oetoefende. ‘Rijproosten’ geneump woorte, kraogen hun aonstèlling vaan et kapittel, dat hun mèt mierderheid vaan stumme beneumde. Die 'ne graod aon 'n univerziteit gehaold hadde góngen altied veur. Um in et kapittel 'n stum te kinnen oetbringe môs me minstens subdiake zien.

Allein de eigelikke kapittel-kanunnikke hadde rech op de ganse opbrings vaan hun prebende; die vaan liegere rang kraoge dao mer de hèllef vaan direk in han, meh ze deilde mèt in de prezensiegelde veur hun aonwezigheid bij de koerdeenste en boetendien in de dagelikse oetkieringe. Um op et ein en aander aonspraok te kinne make môste ze minstens zès maond en einen daag op e jaor prezent zien en de offisies geregeld bijwoene.

De lieger geistelikheid vaan et kapittel waor groet in aontal. Ze bestoont oet veer kepläöns, die belas waore mèt et prochieel werrek, terwijl daoneve nog mie es sestig persoene waore, die versjèllende kèrrekelikke funksies bekleide. Boetendien bestoont d'r nog 'n konkergasie vaan daartig priesters, bekind oonder de naom vaan *‘Kanunniken*

van St. Johannes-Evangelist', boevaan 'rs twellef beneump woorte door et eigelik kapittel en de euverige door al de 'confraters' gezamelik.

Et kapittel had wijjer nog op z'ne las e groet lekepersoneel wie: de sikkertaris, d'n oontfenger, 'ne zaankmeister, twie öllegerniste, de nudige mèssendeenders, zengers en muzikante, nege 'roededragers' of 'koerezels' en nog 'n aontal aander oondergesjikde, alles bijein e personeel vaan um en um de *twie hoonderd fieftig maan.*

Veer höbbe gezeen, op wat veur maneer de Staote-Ginneraol oet et vergeve vaan de kanunnikke-plaotse geld wiste te sloon. Later höbbe ze etzellefde siesteem ouch touwgepas ten opziechte vaan de wierdigheid vaan hoegproos en zoe woort in 1733 die funksie veur *daartig doezend gölde* verkoch aon Petrus Renier *baron vaan Wassenaar.* Naodat deze waor opgevolleg door e lid vaan de graofelikke femilie *de Geloes*, kaom weer 'ne Wassenaar, Willem Jacob Thomas. 'ne neef vaan de veurige, ouch weer veur de som vaan *f* 30.000 in et bezit vaan die wierdigheid.

Dat de funksie vaan hoegproos ouch bij de groete wereld in hoeg aonzeen stoont, bliek wel oet et feit, dat, behalleve de al geneumde, väöl vaan die funksionnarisse tot d'n hoegsten adel behuurde, ouch al in hiel aw tijje. Es veurbeelde neume veer heij:

Godfried von Hompesch (1359).
Arnold vaan Blankenheym (1360).
Henricus vaan Bylandt (1405).
Guillaume de Liedekerke (1421).
Giselbertus vaan Brederode (1469).
Johannes vaan Mansfeldt (1557).
Ludovicus vaan Berlaymont (1576).
Oswald vaan Brederode (1659).
Johannes de Méan (1702).
Laurentius de Méan (1709).

Nog oet get aanders bliek, wiezier de wierdigheid vaan hoegproos in tèl waor. Oetveurig höbbe veer besproke mèt wat veur seremoonjeel en praol zoe iemand bij z'nen intoch door de otoriteite woort oontfaange. Um noe 'n dinkbeeld te geve vaan de maneer, boe-op vaan de kant vaan de börregerij mèt zoe'n plechtigheid woort mètgeleef, wèlle veer heij et ein en aander aonhole oet e klei beukske door 'nen oonbekinde gesjreve, wat getiteld is: 'Beschrijving der Vreugdevuuren ontstoken ter eere van den Hoogwaerdigen en Doorluchtigen Heer Thomas Jakob Baron van Wassenaer-Warmond als Hoogproost der Vrij Rijks Kerke van St. Servaas, te Maastricht ingehuldigd den 7 van Sprokkelmaand 1792'. Et liek us bezunder intressant, einige veurbeelde oet dit beukske aon te hole, veuriers um aon te tuine, wat veur e werrek door de börregerij vaan zoe e fies gemaak woort, meh ouch

um 'ne kiek te geven op d'n dèks vreiselik opgesjroufde stijl vaan de sjrijver, get wat in deen tied gaar niks bezunders waor.

De sjrijver gief daan 'n euverziech vaan de verseringe, limmenasies, transparanten en ierebäög, veerskes en jaordiechte, die euveral aongebroch waore. ‘Ik beginne dan met de *Eerw. Paters Capucynen*, die niemand kan ontneemen den lof van uitsteekenheid onder alle. Den geheelen doorgang (d'n tegeswoordige Kappesijnegaank) van de straat tot aan de Kerk was beplant met denneboomen, aan elken boom was een transparante papiere lantaarne, alle op de zelve hoogte; op elke lantaarne was ééne lettergreep of syllabe, welke te samen één Jaarschrift maakten. Aan het uiteinde waaren drie triomfboogen perspectifsgewijze agter elkander, hebbende in de diepte het Wapen van Wassenaer, deftig bezet met lampen, boven die arkaaden zag men het borstbeeld van den Hoogproost’.

Veer zölle de tekste vaan al de gediechte, die euveral te leze waore, meh eweg laote, aanders weure veer väöls te oetveurig, meh de sjrijver zellef wijjer laote vertèlle.

‘De *Societeit van Emulatie* was met bougiën aan alle vensteren van het geheel huis verlicht, als mede den overheerlijken zaal. Behalve deeze kostbaarheid stond voor het huis een Obeliscus, 40 voeten hoog, op zijn toppunt draagende den dubbelen Adelaar met den sleutel, waaronder in een rondeel het Hoogproostlijk Kruis op een azuuren grond. Boven den voet van den Obeliscus was een ovaale transparant, draagende 't Wapen van Wassenaer Warmond; den Hollandschen Leeuw deed op 't zelve zijne pylen rusten terwyl hy zyn zwaerd opgeheeven hief om dit aloud geslagt te beschermen’.

‘De Societeit by den Heer *Rutten* Junior, onder den tytel van waare Burgersocieteit, heeft by uitstek een drie portikige zwaare Arkade doen oprichten zoo deftig bezet met lampen, als men zou kunnen vergen. Boven deeze Arkade was eene transparante schilderye, waarop eenen braaven Herkules, groot en zwaarspierig, met een dreigende vuist en zwaare knods, aan Herkules voet lag een marmeren piedestal, waarop het Wapen van Wassenaer. In 't verschiet was de Kerk van St. Servaas geheel en gansch konstryk gemaalen’.

‘Ook was fraai geïllumineerd aan *het hof van Tilly;* deeze illuminatie was niet dan latten, geleyd na de Architecture des huis; op deeze waaren geen lampen gespaard’.

‘By den Heer *Thomassen* in de Capucynestraat was een groote arkade van drie portiken, dwars over de straat geplaatst, van eene schoone bouwing, en digt gelampt’.

‘Eensgelijks pronkte eene schoone Arkade aan het huis van den Heer *Dumoulin* in den kleenen staat, waar men dit Jaarschrift las, te weeten het Jaar 91 in welk den keus geschied is:

VIVat thoMas Wassenaer sanCtI serVatII praeposItUs DIgne eLeCtUs.’

‘By den *H. Nypels* was eene fraaie kaersen-illuminatie agter de vensteren van het geheel huis.’

‘Den *H. Ryckelen,* agter de Vleeschhal (achter et Vleishoes), zyn geheel huis prachtig geïllumineerd hebbende met kaersen, had bovendien nog eene transparant stuk, verbeeldende eene Genie met een trompet’.

‘By Sr. *de Bruyn,* blekslagersbaas in de Wolfstraat zag men in transparant een vliegenden Arend, houdende den Sleutel van St. Servaas met den bek, en het Wapen van den Hoogproost met de klaauwen’.

‘In de selve straat by Sr. *Schols* was dit volgende transparante Zinnebeeld: de Zon, haare straalen, schietende in een spiegel, den welken door een hand uit de wolken afkomende vastgehouden wordt; in deezen spiegel vertoont zich een tweeden Zon, ook haare straalen schietende op een genie, welke het hoofd omhoog wendende na de bovenstaande Zon met den vinger wyst op den spiegel. Het bovenschrift was:

soLe reperCUsso LUX DUpLeX reDDItUR orl’.

‘In de Brugstraat aan het huis van de Heer *Lebens* zag men in transparant een Adelruiter te paerd in de loopbaan van het streekspel stootende zyne speer door den gouden ring, en behaalt alzoo den prijs. Onder dit las men:

> ‘Ey zie, het is de tweede rys,
> Dat Wassenaers stam behaalt den prys’.

‘De Heer Med. Doct. *Franquinet* heeft geïllumineerd met twee schoone transparanten. Op het eerste was den Hollandschen Leeuw, houdende met den eenen klaauw het Wapen van Wassenaer en met den anderen eene Lauwerkroon. Het ander verbeelde de Gerechtigheid, hebbende in de eene hand de weegschaal en in de andere een tuil van allerhande bloemen, opgebonden op een Lauwrier, welke zij toereikte aen het borstbeeld van een Kanonik in Domino, op een marmeren piedestal en aan den hals een goude kruis draagende’.

‘By Sr. *J.G. van Gulpen* te Wijk was transparant te zien den Raadzaal der Hoogmogende Vaderen des Lands, waar die Heeren aan hunne Rechttafel zaten; aan den anderen kant der kamer was een spiegel, welken een lichtstrael ontfong, en die wederzond tot den Heer Wassenaer, die in Kanonik koorgewand tusschen de Rechttafel en den spiegel zat’.

‘Onder het schrijven, van de illuminatie te Wyk mag ik niet vergeeten dat een Fransch Gedicht opgedraagen en gemaakt is door den zeer Eerw. Heer *Pastoor Delruelle,* en ter Feesttafel voorgeleezen; de kunde van dien man laat elk genoeg vermoeden, dat dit Gedicht geen ander beweis van goedheid noodig heeft als den naam van den maaker’.

‘By den Heer *Advokaat Janssen* waaren twee transparante Zinnebeelden. Het eerste was een magneetsteen, gehouden door eene hand van eene Genie, na welke steen een yzer opgetrokken wierd. Het andere was een Lauwrierboom waarop Jupiter den bliksem smeet, doch, welken door de digte bladeren niet doordrong en niet trof eene Genie, welke onder den boom gansch veilig en gerust zat’.

‘By den Heer *Smits* op de Brusselschestraat was een transparant, hebbende het Wapen van Wassenaer verheven staan op achttien trappen, te kennen gevende de eeuwen, dat de Wassenaren in Holland geweest zijn, den ondersten trap had tot opschrift: Claudius Civilis. Naast deze stond Minerva, in de eene hand hebbende eenen Lelietak, verbeeldende de onbezwalkte deugd; met den anderen arm omvatte zij eenen struik eikentakken en Lauwrieren, ter aanduiding van geleerdheid en wetenschappen, aan den anderen kant van de trappen stond den gryzen Mentor, verbeeldende de Vaderen des Vaderlands, en reike den stok van Opperhoofdigheid toe aan Van Wassenaer’

‘By Juffrouw de Weduwe *Haanen* in de brugstraat was eene zuil, op welks gronddrempel stond Claudius Civilis. De Tuinmaagd stond vrelyk en teffens eerbiedig, en omarmde de zelve; naast de zuil zat den Tijd met eene verbrooke zeis, schryvende op den steen de daden der Wassenaeren. Aan den anderen kant waaren de Maas- en Jekernimfen met hunne waterkruiken’.

‘By den Eerw. Heer *Pisart* op de Markt, werden vertoond vijf transparante stukken, welke te samegevoegd, een zwaar gebouw maakten. Het voorstuk, welke twee zeihoeken een afhangende lint hadden van de drie koleuren van Wassenaer, en aan welke hongen fruitkorven, en eertropeën, was een soort van altaar, het tafelstuk was den Tempel van geheugenis, om Wassenaer nooit te vergeten enz.’

In ein vaan de gediechte op dezen ierebaog kaom et woord ‘fors’ veur. En daobij maak de sjrijver de vollegende naïef aonteikening: ‘N.B. Het woord “fors” is goed neèrlands volgens de beste woordenboeken en goede Hollandsche schryveren’.

Tot zoeveer euzen oonbekinde sjrijver.

* * *

Deze vaan Wassenaar waor de lèsten hoegproos vaan Sintervaos, want in 1794 is et kapittel door de Franse opgeheve. Heer en twie vaan z'n kanunnikke, boe-oonder e lid vaan de bekinde Mestreechter familie *Soiron,* weigerde d'n eid te zwere, dee de Franse destijds vaan de priesters verregde, zoedat ze alle drei woorte gevaange genome. In 1798 woort hun deportasie nao de strafkolonie Cayenne gelas. Op veurspraok evel vaan einige invloodrieke vrun woort hun es guns touwgestande, nog einigen tied in de gevaangenis vaan Compiègne in Fraankriek te mage blieve. Wie door Napoleong op 10 november 1799

et Konsulaat waor oetgerope en daodoor veur de geistelikke werum beter touwstande trökkierde, woorte Wassenaar en z'n twie kanunnikke in vrijheid gestèld en kaome ze weer in Mestreech trök. Naodat in 1806 et keuninkriek Holland waor ingestèld heet Wassenaar nog al et meugelikke geperbeerd um et kapittel vaan Sintervaos weer op d'n awwe voot herstèld te kriege, meh dat is 'm neet gelök. Heer heet heij blieve woene en is gestorreve in et jaor 1817.

* * *

Nao al dees bezunderhede euver et kapittel vaan Sintervaos dene veer nog te spreken euver et groondgebied binne de stad, boe-euver et z'n rechten es hier en meister oetoefende. Dat gebied waor in hoofzaak de zoegenaomde *Claustrale Singel.* Deze begôs op d'n hook vaan de Sint Jaokobstraot en z'n grens leep daan achter de hoezer die de zuidkant vaan et Vrietof vörreme, zoedat die hoezer d'rin vele; wijjer behuurde detouw et gans tegeswoordig 'St. Servaoskloester' vaan aof et Goevernemintsgebouw tot aon de aw 'Tweebergenpoort', alles mèt inbegrip vaan de straote. Of dat terrein in d'n tied, wie de lede vaan et kapittel nog in gemeinsjap leefde, ouch al dezellefde oetgestrèkheid had, weurt door de historiesjrijvers in twiefel getrokke, meh zeker gegeves heet me daorumtrint neet.

Et gebouw vaan de *Proosdij,* noe et kloester vaan de Zusters van Liefde, bevadde behalleve de woeninge vaan d'n hoegproos en vaan versjèllende oondergesjikde wierdigheidsbekleijers de groete zittingszaol veur de sjepebaank vaan et gerech vaan 'Tweebergen' en veur et hof vaan beroop, wat de oetspraoke vaan de gerechte of baanke vaan de dörrepe vaan Sintervaos in hoeger instansie behandelde. In die Proosdij bewaorde me de duplikate vaan de arsjieve vaan et kapittel, boevaan de orizjinele opgeborrege waoren in 'n brandvrij ruimte boven et noord-oostelik pertaol vaan de kèrrek aon de kant vaan et Vrietof.

Tegeneuver et oetind vaan de rij hoezer bij de aw 'Tweebergenpoort' bevoont ziech de brouwerij vaan et kapittel, die nog dateerde oet d'n tied, dat m'n in gemeinsjap leefde. Neve dat gebouw stoont 'ne paol, boe-op 'ne vergölde sleutel, dee de grens vaan et gebied vaan et kapittel aongaof. Et waopesjèld vaan et kapittel bestoont oet de zèllevere sleutel vaan Sintervaos en e roed veld, umgeve door 'nen twieköppigen adelaar.

Wijjer oefende et kapittel nog rechten oet op et *Vrietof.*

In 1223 woort dat plein door keizer Frederik II aon et kapittel gesjoonke. Dat et Vrietof in deen tied nog neet aon de stad, meh aon de keizer touwbehuurde, weurd door de historiesjrijvers op dees maneer verklaord, dat et in aw tijje 'n deil heet oetgemaak vaan et aajt Merovingies palies, de zoegenaomde palts en dat et daobij es oontspanningsen oefenplaots deende veur et kriegsvollek en et euverig personeel vaan de Merovingiese en Fraankiese keuninge. Wijjer nump me daan aon,

dat, wie keuningin *Gerberga* in 967 de palts aon et kapittel vaan Sintervaos sjoonk, zij et groet ope terrein vaan et Vrietof dao neet in begrepen heet, zoedat dit eigendom bleef vaan de vreuger bezitters vaan de palts en zoe is euvergegaangen op de Duitse keizers. Boerum et Vrietof ouch neet aon et kapittel is gegeve, is welliech zoe te verklaore, dat vaan dit plein al in deen tied door et publiek gebruuk woort gemaak.

Ouch et Vrietof heet mie es ins aonleijing gegeve tot knebbelerije tössen et kapittel en et bestuur vaan de stad. Oet et feit, dat et plein geregeld door de börregers es wandelplaots gebruuk woort, góng de Magistraot op d'n doer de gevollegtrèkking make, dat de stad zeker rechte d'rop had.

Noe veer et toch euver et *Vrietof* höbbe, wèlle veer dao nog et ein en aander euver vertèlle.

Sedert hiel aw tijje al is et gewees et hart vaan de stad, de plaots, boe et leve vaan de börregerij ziech op konsentreerde, de plaots ouch, boe ziech in de loup vaan de historie vääl op aofgespäöld heet.

Es bezunderheid mage veer wel veuropstèlle, dat et Vrietof, zoe wied es me kin naogoon, altied de gruudde heet gehad, die et noe nog heet en neet wie aander groete pleine in versjèllende steij ziech laanksamerhand gevörremp heet door et opruime vaan blokke hoezer. Allein aon d'n ooskant spróng et Sintervaosgashoes e stök nao et plein in, zoedat et aon dee kant oonregelmaotig vaan vörrem waor. Iers door et aofbreke vaan dat gashoes in 1821 heet d'n ooskant de rechte lijn gekrege, zoe-es veer die noe kinne.

Vreuger laog et Vrietof aonzeenlik hoeger es de straote d'rum heer of liever, de straote laogen e gans stök lieger, zoedat me trappe môs opgoon um op et plein te komme.

In de middeliewe stoont um et Vrietof 'ne moer, boe-in veer iezere hèkke waore, bij de Breijstraot, bij Sint Janskèrrek, bij de Staotestraot (die toen nog ‘Eggertstraat’ hèdde) en bij de Groete Staat. Dao lepe dus dweers euver et plein twie weeg, die ziech in et midde kruusde. De buim, die d'rop geplant waore, stoonte nog neet in regelmaotige rije wie allewijl. Iers in 1739 is dao 'n regelmaotige beplanting veur in de plaots gekomme. De moer roontelum woort, wie veer al ieder gezag höbbe, bij eder Hèlligdomsvaart gans aofgebroke en daonao werum obbenuijts opgetrokke. Dao-oet bliek wel dutelik, dat de wèrrekloene destijds nog neet vääl te beteikenen hadde.

Veur Sint Janskèrrek laog e kèrrekhof, et *‘ellendigen-kerkhof’* geneump; dao woorte errem oonbekinde vreemdelinge, die heij gestorreve waore, begraove. Herhaoldelik heet me bij et doen vaan opgraovinge later dao nog massa's kneuk in de grond gevonde.

Et sjijnt, dat et Vrietof al vreug es plaots veur de pantóffelparade woort gebruuk, alhoewel ouch wezes op veer pu daovaan gebruuk maakde, want al in et jaor 1375 môs de magistraot maotregele nummen

um et Vrietof zuver te hawwe en verbooi heer, dat verrekes d'rop geheuid zouwe weure en daan ouch nog: ‘so en sal nymant op den Vrijthof syn behuef doen’.

Wat de hoezer roontelum et Vrietof betröf wete veer, dat aon de weskant, dus vaan aon Sintervaoskèrrek tot aon de Staotestraot, gein aander gebouwe stoonten es op d'n hook et lozjemint ‘Den gulden Ring’, noe de Groete Sosjeteit, en ‘De Sleutel’. De res waor oonbeboud. Ouch de Hoofwach waor d'r nog neet. Die is iers in 1642 geboud en later, in de jaore 1737/38 door et gebouw, wat veer noe nog kinne, vervaange.

De drei aander kante vaan et Vrietof waore wel gans beboud. Me zeet allewijl wel ins, dat de hoezer dao kompleet éin doorloupende draankgelegenheid vörreme. Dat waor in vreuger iewe al neet väöl minder et geval. Al in de vieftiende en zestiende iew jummers vinde veer aon de noordkant, vaan de Staotestraot tot et Hellemesträötsje, zoe-es et vreuger hèdde, want et waor toen mer hiel smal, de vollegende ‘herbergen’ of lozjeminte mèt kaffee debij: ‘In de Winckel’, ‘Ten gulden Coppe’, ‘Ten Vos’, ‘Ter Clocken’, later geheite ‘Den Helm’. ‘In de Liebart’ (luipaard), ‘Ten gulden Leeuwe’, ‘In de Croone’. Aon d'n ooskant bestoont in deen tied ‘In den Struys’ op d'n hook vaan de Platielstraot. Dat bieske is dus tej vaan leve, want et besteit nog altied op dezellefde plaots.

Midden op et Vrietof heet in vreuger tijje ouch 'n *fontein* gestande, boe-euver väöl te doen is gewees. Al in 1496 waor dao door et kapittel 'ne pöt gemaak, dee aonleijing heet gegeve tot vrieving mèt de stad. In 1505 is toen 'n akkoord getroffe, boebij de pöt zouw blieve bestoon, terwijl de stad et rech vaan gebruuk vaan et Vrietof zouw kriege, evel op kondisie, dat dao noets hoezer op zouwe mage geboud weure. In 1595 kraog de magistraot weer et idee, toch 'n fontein te doen plaotse en belasde de kanunnik vaan Sintervaos *Johan Rycke* mèt de oetvoering vaan et werrek. Dao woort 'n houte buizeleijing nao d'n Eker gemaak, die later te klein bleek en door 'n nuij môs weure vervaange, meh de fontein wouw nog neet springe. Toen heet m'n in 1662 'n meule op d'n Eker genat, um ‘het waeter uyt de Jeker in de buyzen te brengen’. Dat hollep ouch al neet. De fontein, die zès vont hoeg hej mote springe, heet aocherrem noets gesproonge. En wie in 1673 Lodewijk XIV Mestreech binne trok, verkierde de ganse zaak al in groet verval, die, zoe-es veer gesjreve vinde, ‘nyevers anders toe dient als tot een receptakel van vuylicheyt’. Et heet nog gedoord tot 1733, ie me ze heet aofgebroken en opgeruimp. Op de plaots, boe ze gestanden had, heet me toen vaan witte Maoskejje 'n groete viefpuntige stadsstaar in de groond gemaak, die dao gelegen heet tot 1895.

Euver de veurnaomste gebouwe, die langs et Vrietof laoge, naomelik et Wittevrouwekloester, et Sintervaosgashoes en et Spaons Goevernemint, höbbe veer al ieder oetvoerig gesproke. Ouch euver et

gebouw vaan de graof Albuïnus, later ‘de Munt’ geneump en dat heet mote plaots make veur et *‘Staotehoes’,* höbbe veer et gehad. Dat Staotehoes is geboud vaan 1700 tot 1720 en deende oonder aandere tot verblief vaan de ‘Commissarissen-Deciseurs’, es die eder twie jaor nao Mestreech kaome um kontrol op de staot vaan zake oet te oefene en in appel rech te spreke. Nao de Fransen tied heet de Rechbaank 'nen tied laank häör zittinge dao-in gehawwe, totdat ze in 1829 de besjikking kraog euver de twiede Franciskanerkèrrek op de Minnebreureberreg. In 1830 is et Staotehoes door 'ne partekleer aongebroch en sins ouch door parteklere bewoend, totdat et heet mote plaots make veur et poskantoer.

Neven et Staotehoes laog in de zestiende iew in d'n hook nog e soort refuzjiehoes ‘De Poort van Leuth’.

In d'n tied, wie et Vrietof nog door 'ne moer en veer hèkke waor aofgeslote, is tössen et kapittel en de stad nog ins kwestie gewees euver et bewaore vaan de sleutel vaan et hèk bij de Staotestraot, dee de magistraot ziech had touwgeëigend. Nao 'n tiedsje geharrewar is toen euvereingekomme, dat dee sleutel in et vervolleg bewaord zouw weure door de kastelein vaan de ‘Gulden Ring’.

Op d'n doer evel woort et kapittel al die klein vrievinge meui. Et zaog in, dat et prakties aon deen eigendom vaan et Vrietof toch niks mie had, dat dat plein 'm eigelik niks mie es las bezörregde. En toen heet et daan ouch mer wieselik al z'n rechten aon de stad aofgestande.

De stad heet later in plaots vaan de vreugere moer, dee al lang aofgebroke waor, 'n iezere hèk mèt steine pilere um et gans plein laoten aonbringe en oonder de buim benk gezat, die d'n deftige naom vaan ‘kanapees’ kraoge.

Ouch woort 'ne spesialen opziechter aongestèld, dee de opdrach had: ‘goed toezicht te houden aan de boomen staende op den Vrijthof, tegen het clommen, breecken ende andere mishandelingen van jongeren’.

Et tegeswoordig plantsoen mèt de twie fonteine+ dateert oet 1895 en is gemaak bij gelegenheid vaan et ierste bezeuk vaan eus keuningin mèt häör moeder aon Mestreech.

* * *

En heijmèt is de behandeling vaan de historie vaan de kèrreke, kluusters en aander godshoezer vaan aajt-Mestreech mèt etgeen daoaon anneks waor, aofgeloupe.

Ein kwestie blijf us evel nog te behandele euver, die in ing verband steit mèt de kèrreke vaan Sintervaos en Slevrouwe en daorum heij op häör plaots is.

Veer wete, dat Mestreech sedert Sintervaos tot Sint Hubeer de zetel is gewees vaan 'n lang rij vaan bissjoppe, die allemaol door de

\+ oonder d'n oorlog mèt et vas kioske aofgebroke.

Kèrrek es hèllige verierd weure. De bissjoppe mote naturelik hun kèrrek, hunne kattedraal gehad höbbe en noe is et de vraog ‘wat veur kèrrek is dat gewees, of mèt aander wäörd: *‘boe höbbe de bissjoppe vaan Mestreech hunne zetel gehad?’*

Et is 'n kwestie, die hiel vääl penne in beweging heet gezat en mèt groeten animo in twie riechtinge is verdiedig en weerlag.

De plaots vaan de bissjopszetel in Mestreech.

Dees kwestie is op drei versjèllende manere beantwoord en verdiedig, naomelik:

A. de zetel vaan de bissjoppe is altied gewees op de plaots, boe noe Sintervaoskèrrek steit;
B. dee zetel is altied gewees op de plaots, boe ziech noe Slevrouwekèrrek bevind;
C. vaan wie Sintervaos nao Mestreech is gekomme tot d'n tied vaan Sint Monulphus hadde de bissjoppe hunne zetel op de plaots ingenome door Slevrouwekèrrek; nao de stiechting evel vaan de Sintervaoskèrrek brach d'n Hèllige Monulphus de zetel nao die kèrrek euver, boe heer is gebleve tot et jaor 722, wie Sint Hubeer nao Luik vertrok.

Oet d'n aard vaan de zaak woort de ierste oplossing veurgestande door de kanunnikke vaan Sintervaos, de twiede door et kapittel vaan Slevrouwe. Bij de stried, dee dao-oet tösse die twie kapittels oontstoont, is et dèks fèl touwgegaange en de verhajding woort mie es ins zoe gespanne, dat de hoeger geistelikke en wereldlikke otoriteite môste tössebei komme um de gemeudere werum tot bedare te bringe. E stäölke daovaan lievert et vollegend geval op:

In et jaor 1620 waore de kanunnikke vaan Slevrouwe, euvertuig vaan hun good rech, op de idee gekomme, et beeld vaan Sint Lambeer, wat in hun kèrrek stóng, te veurzien vaan 'n koperen plaat, boe-op ze lete gravere:

> ‘Hac stetit insigni Lambertus episcopus aede,
> Hinc sibi translatam Legia fert cathedram’,

wat zoeväöl beteikenden es tot Sint Lambeer vaan Slevrouwe z'n kattedraalkèrrek gemaak had en dat vaan dao de zetel waor euvergebroch nao Luik.

Wie dat opsjrif geplaots waor, kaome de proteste vaan et kapittel vaan Sintervaos los, meh de plaat woort neet weggenome. Eindelik doog dat kapittel aon de kanunnikke vaan Slevrouwe e perses aon, boevaan et ind waor, dat de plaat vaan et beeld môs weuren aofgepak.

Veer zölle noe eder vaan de drei antwoorde ins mie vaan kortbij bekieke.

A. De oplossing, die de ier liet touwkomme aon Sintervaoskèrrek,

is veural mèt werremde verdiedig door *Wilhelmus Fexhius* (de Fexhe), deke vaan et kapittel vaan Sintervaos vaan 1634 tot 1637 en door de kanunnik *Hadelinus Junius* (Lejeune). Veural d'n ierste heet euver de kwestie oetveurig gesjreve. Heer beweert daan, dat, wie Sintervaos oet Toongere nao Mestreech kaom, heer z'ne zetel zouw gevestig höbben in 'n kapel touwgewijd aon Sint Pieter, die door Sint Maternus, d'n ierste geloufsverkondiger in dees streke en d'n ierste bissjop vaan Toongere, ontrint et begin vaan de twiede iew zouw geboud zien op de plaots, noe ingenome door Sintervaoskèrrek. In die kapel daan zouw ouch Sintervaos de rillekwieje en aander sjatte, die heer vaan oet de kèrrek vaan Toongere had mètgeveurd, in veiligheid gebroch höbbe. De opvollegers vaan Sintervaos zouwe daonao in die kapel höbbe blieve rizzidere, totdat door d'n Hèllige Monulphus Sintervaoskèrrek woort geboud en wijjer in dees kèrrek höbbe blieve zetele tot et vertrèk vaan Sint Hubeer nao Luik en et euverbringe vaan de zetel nao die stad.

Veurts berepe de kanunnikke vaan Sintervaos ziech op 'n diploma vaan keizer Hendrik IV, in 1087 aon et kapittel verliend, boebij heer dit vrij verklaorde vaan eder oonderworrepe zien aon d'n aartsbissjop vaan Trier en oonaofhaankelik vaan alle aander geistelikke en wereldlikke machte mèt oetzoondering vaan de paus en de keizer. Wienie daan wijjer Hendrik IV belaof, de kèrrek oonder z'n bezunder besjerreming te zölle numme, motiveert heer dat mèt de groete veriering, die heer veur Sintervaos geveult, et boetendien mèt et feit, ‘quoniam ipsa quondam, viginti episcoporum sedes extitit’ (wijl die kèrrek ins gewees is de zetel vaan twintig bissjoppe).

Eindelik bereup Fexhius ziech nog d'rop, dat me neet in Slevrouwekèrrek meh wel in die vaan Sintervaos de rillekwieje vind, die orizjineel door Sintervaos vaan oet Toongere mètgevoerd zien.

B. In 'n hiel aajt handsjrif, boevaan 'n kopie oet de zevetiende iew in et Rieksarsjief vaan Mestreech berös, steit et vollegende te leze: ‘De stiechter vaan eus ierste kèrrek waor Sint Maternus, 'ne lierling vaan Sint Pieter en ierste bissjop vaan Toongere, boe de bissjopszetel gevestig bleef tot d'n tied vaan Sintervaos; deze brach de zetel nao Mestreech in eus kèrrek euver’.

De sjrijver vaan dees regele, dee bliekens 'n opsjrif bove z'n verhandeling bedoelt e pleidooi te lievere ‘voor de oudheid der beroemde en voorheen bisschoppelijke kerk van O.L. Vrouw te Maastricht’, geit vaan de veroonderstèlling oet, dat de door Sint Maternus geboude kapel binne de stad of versterreking vaan deen tied laog en wel op de plaots, boe noe Slevrouwekèrrek steit.

De sjrijver vaan de ‘Groote Chroniek van België’, boe *Sigebert vaan Gembloux* op et ind vaan de èllefde iew mèt begôs is, vermelde veurts, dat Sint Monulphus tegeliekertied, dat heer boven et graaf vaan Sint Servaos 'ne nuijen tempel boude, in Mestreech ouch de kèrrek

vaan Slevrouwe heet gestiech, dat heer in dees kèrrek z'ne bissjopszetel vestigde en dat alle z'n opvollegers, boevaan Sint Hubeer de lèste waor, dao-in gerizzideerd höbbe. De kanunnikke vaan Slevrouwe, um et bewies te lievere vaan et feit, dat alle bissjoppe in hun kèrrek zouwe gerizzideerd höbbe, berepe ziech wijjer nog op versjèllende aander stökken oet hun arsjieve, oonder aandere op 'n regeling in 1296 getroffe tösse *Hendrik II* bissjop vaan Luik en *Jan II* hertog vaan Braobant, boebij woort euvereingekomme, 'dat de geheele stad van Maastricht en Wijk met hunne voorsteden tot het gebied van den hertog behoorde, met uitzondering van de parochie van St. Marie, waar oudtijds onze bisschopszetel gevestigd was en die van St. Pieter, welke tot het erfdeel van St. Lambertus behoorde'.

C. De derde oplossing vèlt, wie al is gebleke, et midde tösse de twie aandere. Ze is et iers verdiedig door *Hariger,* ab vaan Lobbes, en de meining vaan deen ab weurd door d'n historiesjrijver *de Chapeauville* in ze 'Recueil' aldus weergegeve: 'Nao d'n doed vaan Sint Domitianus heet z'nen opvolleger Sint Monulphus t'r iere vaan Sintervaos 'n kèrrek gestiech, boe-in heer et liechaam vaan dee bissjop euverbroch, terwijl heer bepaolde, dat in et vervolleg in die kèrrek de bissjopszetel zouw gevestig zien'.

De Bollandis *Henschenius* (Bollandiste waore geistelikke, veural Zjezwiete, die de leves vaan bereumde hèllige besjreve) ach et boeten einigen twiefel, dat Sintervaos, zoelang es heer in Mestreech heet doorgebrach, z'ne zetel moot gehad höbben in de kèrrek, die ziech destijds op de plaots vaan de tegeswoordige Slevrouwe bevoont, in et midde laotende, of die ierste kèrrek ouch al aon Slevrouw waor touwgewijd of neet; ouch steit et veur häöm vas, dat de opvollegers vaan Sintervaos tot Sint Monulphus touw die kèrrek es bissjopskèrrek höbbe gebruuk. Henschenius fundeert z'n meining op et feit, dat et terrein, boe-op de kèrrek vaan Sintervaos geboud is, in die aw tijje boeten et gebied vaan et bewoend sentrum laog. Veer kinne jummers veilig aonnumme, dat de westelikke grens vaan et aajt Treech ziech toen neet wijjer oetstrèkde es tot boe ziech noe de oostelikke hoezer langs et Vrietof en in de Sint Jaokobs- en Kapoenstraote bevind. Noe is et neet aon te numme, zeet Henschenius, dat Sintervaos ziech zouw höbbe gevestig in 'n kapel boete de veilige verstèrrekinge vaan et aajt Treech, veural wijl de veurnaomste reije veur ze vertrèk oet Toongere waor de vreis veur de gestiedig miejer en miejer naoderende Germaonse volksstamme. Zouw heer, dee et dreigend gevaar kinde, ziech vaan de ein oonveilige plaots begeven höbbe nao de aander, die evezier aon de euvervalle vaan die weuste bende waor bloetgestèld? Zouw heer et mèt ziech zellef höbbe kinne verantwoorde, de rillekwieje en aander sjatte vaan de kèrrek vaan Toongere daonaotouw te verveure, boe ze eve groet gevaar zouwe geloupen höbbe, in han vaan

de barbare te vallen es op hun orizjineel plaots? Dees vraoge stèlle, zeet Henschenius, is ze teves oontkinnend beantwoorde.

En gestèld, zoe redeneert heer door, Sintervaos zouw um de ein of aander bezunder reije die oonveilige plaots oetgekozen höbbe, zouwe daan z'n opvollegers tot aon Sint Monulphus et dao höbbe kinnen oethawwe, zouwe veer noe nog in et bezit zien vaan zoeväöl köstelikke rillekwieje vaan eus ierste Mestreechter bissjoppe, boe niemand minder es de groeten historiesjrijver *Gregorius vaan Tours* us in z'n 'Historia Francorum' vertèlt, dat de kapelle, die et graaf vaan Sintervaos bedèkde, dèks door de barbare verwoes woorte en dat, wie St. Monulphus mèt et bouwe vaan z'n nuij kèrrek begôs, dat graaf al langen tied zoonder besjötting waor?

Ouch de Bollandiste nao Henschenius zien allemaol vaan dezellefde meining es heer en hawwe de stèlling vol, dat iers nao et bouwe vaan de aon Sintervaos touwgewijde kèrrek, die toen binne de oondertösse oetgebreide umgrenzing vaan et woensentrum waor komme te valle, de zetel vaan de bissjop nao die kèrrek is euvergebrach. Zij zien vaan oordeil, dat Sint Monulphus veurnaomelik daotouw besloot weges z'n piëteit veur z'ne groete veurgenger en weges de groete veriering, die et vollek veur deen Hèllige had, 'n veriering, die toen ouch al tot uting kaom door 'ne groeten touwloup vaan pelgrims vaan oet wied aofgelege plaotse nao ze graaf.

Ouch d'n historiesjrijver *Fisen* ach dees opvatting veur hiel aonnummelik.

* * *

Dat zien in korte trèkke de drei meininge, die nevenein stoon en de arguminte, die tot oondersteuning vaan eder vaan die drei zien aongeveurd.

Veer zöllen et bij dees bloete vermelding neet laote, meh wèlle zellef ouch in die zaak partij keze.

De opvatting vaan et kapittel vaan Sintervaos (de ierste dus) achte veer neet vol te hawwe en aon etgeen de Bollandiste daotegen höbben ingebrach meine veer nog et vollegende te mote touwveuge:

In de ierste plaots kump us de verklaoring vaan keizer *Hendrik IV* in z'n diploom vaan 1087, boe-op et kapittel vaan Sintervaos ziech altied mèt zoeväöl ophef heet berope, vaan twiefelechtige weerde veur. Wienie veer dees zaak mèt de nudige neuchterheid en oonbeveuroordeild bekieke, mote veer us aofvraoge: vaan wee heet de keizer dat gehuurd, dat Sintervaoskèrrek altied de zetel is gewees vaan de bissjoppe vaan Mestreech? En et antwoord heij-op kin wel haos gein aander zien es: vaan niemand aanders es vaan dat kapittel zellef, dat ziech jummers al vreuger altied op dat standpunt had gestèld. Es me mèt de politiek vaan dat kapittel naoder in kinnes kump, steit me dèkser verbaas euver de hendigheid vaan de fijn diplomate, die dao de zake beredderde en die daobij geregeld tot zellefs de hoegste euverheids-

persoene nao hun hand wiste te zètte, zoe-es veer et vreuger al gezeen höbbe bij die intressante en lierzaam historie vaan de Maosbrök. Daomèt evel wèlle veer et kapittel neet devaan betiechte, dat et de keizer tege beter weten in op 'ne verkierde weeg zouw höbbe geleid. Veer kinne heij gerös aonnumme, dat et te gooier trouw heet gehandeld: et kapittel jummers waor zellef vas devaan euvertuig, dat et et rech aon ziene kant had, meh had et allein verkierd veur. Meh tot de keizer z'n wetensjap vaan oet 'n aander bron zouw höbbe gehaold es vaan et kapittel, achte veer zoe good es oetgeslote.

Meh dao is nog mie. *Fexhius* beweert naomelik, dat Sintervaos, wie heer Toongere verleet, ouch de ganse geistelikheid vaan die stad nao Mestreech heet mètgenome en haolt daoveur veural de vollegende veer arguminten aon:

Veuriers de groete genegenheid, die bestoont tösse de bissjop en z'n geistelikheid en die neet touwleet, dat d'n eine vaan de aandere gesjeije woort; twiedens de oonmeugelikheid veur de bissjop um zoonder z'n geistelikheid te leve en z'n funksie op behurelikke maneer oet te oefene; in de derde plaots et oonwoersjienlikke, dat Sintervaos, wie heer al de rillekwieje, de gewijde vater en al de kèrrekelikken hoesraod oet Toongere ewegveurde um dat allemaol oet de han vaan de barbare te redde, de geistelikheid aon häör lot zouw höbben euvergelaoten en eindelik et feit, dat de geistelikheid vaan Toongere ziech wel neet zoe goodsmoods vaan de rillekwieje en de aander kèrrekelikke sjatte zouw höbbe laoten aofsjeije.

Die arguminte zien mesjiens hiel hendig bedach, meh toch dunks us, dat ze et gans siesteem vaan Fexhius euver de orizjineel plaots vaan de bissjopszetel ieder verzwaken es versterreke. Veer moten us jummers al geweld aondoen um us Sintervaos veur te stèllen es te rizzidere in 'n erremzielig kapelke. En noe wèlt Fexhius us nog doen geluive, dat ouch de ganse geistelikheid vaan Toongere zouw oondergebrach zien in die ‘ecclesiola’ (kèrrekske), zoe-es heer et zellef hèt. Wienie die geistelikheid inderdaod Sintervaos nao Mestreech gevolleg is, zölle die priesters alliech toch wel e veilig en behurelik oonderdaak höbbe gekrege.

Wienie me noe wijjer ouch al es vasstaond zouw aonnumme, dat Sint Maternus z'n kapel gestiech heet op de plaots vaan de later Sintervaoskèrrek, wat daan ontrint et jaor 100 moot gebäörd zien, zoe is et toch neet aon te numme, dat tösse dit jaor en 380, wie Sintervaos nao Mestreech kaom, al neet 'n aander kèrrek binne de versterreking zouw verreze zien, veural noe et us bekind is, dat et kristendom in dees streken al hiel vreug tot bleui kaom. In et jaor 313 had *keizer Constantijn de Groete* aon de kattelieke godsdeens de vol vrijheid gegeve en touwgestande, kèrreke te bouwe euveral boe et nudig waor en noe is et meuielik aon te numme, dat de kristene, die heij woende, ziech zoelang kontent zouwen höbbe gestèld mèt dat oonaonzeenlik kapelke,

dat nog wel boete de versterreking laog. Me boude jummers toen ouch al de kèrrek in et midde vaan et dörrep!

Wieväöl meuite ziech dus Fexhius ouch al deit um z'n lezers te euvertuige, tot et door St. Maternus vlak bij de groete legerbaon ('in via strata aggeris publici') geboude kapelke et einige in de ganse umgeving waor, vèlt et us toch meuielik die meining mèt häöm te deile.

Meh boetendien, veroonderstèld al, dat de Sint Maternuskapel tot aon et bouwe vaan de nuij kèrrek vaan Sint Monulphus es bissjopskèrrek deens heet kinne doen, daan zien toch, zoe-es veer weite, mèt de bouw vaan die nuij kèrrek oongeveer daartig jaor gemeuid gewees. Al deen tied mote de bissjoppe dus - et kin wel neet aanders - 'n aander kèrrek tot hun besjikking gehad höbbe, want de aw kapel môs toch iers aofgebroke weure veurdat Sint Monulphus z'n bouwplanne t 'n oetveur kôs bringe.

Veer meine dus, dat et kapittel vaan Sintervaos in dees aongelegenheid in et oongeliek moot gestèld weuren en dat de opvatting vaan de Bollandiste, dat de zetel vaan de bissjoppe vaan et begin aof is gevestig gewees op de plaots, boe noe Slevrouwekèrrek steit, de zjuste is.

Meh volleg dao-oet noe direk, dat Henschenius en z'n aonhengers et bij et rechte ind höbbe, wienie ze bewere, dat door Sint Monulphus dee zetel nao Sintervaoskèrrek is euvergebrach?

Oongetwiefeld is dees opvatting degene, die et mies algemein is aongenomen en de otoriteit vaan de sjrijvers, die ze verdiedig höbbe, is gaar neet weg te siefere.

Toch is de meugelikheid neet oetgeslote, dat die sjrijvers, wie groet hun gezag ouch is, op dit punt höbbe gedwaold. *Dr. Doppler* zeet daan ouch, es heer dees kwestie behandelt: 'het getuigenis van meerdere bisschoppen van Luik, namelijk dat in de kerk van O.L. Vrouw de zetel zou geweest zijn van de bisschoppen van Maastricht, welke zij meermalen inriepen om de handhaving te erlangen van hunne betwiste rechten binnen de stad, is nooit geheel en al ontkend en weerlegd geworden'.

In verband mèt dees verklaoring wèlle veer daan ouch, mèt alle respek veur de opinie vaan aandere, es eus meining oetspreke, dat alles in de historie vaan de twie kèrreke in kwestie d'rop wijs, *dat de bissjopszetel neet allein vaan et begin aof aon in Slevrouwekèrrek is gevestig gewees, meh dat heer dao ouch gestiedig gebleven is totdat Sint Hubeer 'm nao Luik heet verplaots.*

Allein dees opvatting vaan de kwestie stèlt us in staot. 'n aontal feite te verklaore, die aanders raodselechtig blieve. Allein bij dees opvatting kin m'n ouch de later politieke indeiling vaan et Twiehierig Mestreech ten volle begriepen en es volkomme logies en naturelik aonnumme, terwijl ze aanders groetendeils touwvallig en zoonder behurelikke groond blijf touwsjijne.

De feite, boe-op veer tot oondersteuning vaan eus meining e beroop wèlle doen, zien de vollegende:

1. Väöl iewe laank tèlde Mestreech mer twie prochies, die vaan Slevrouwe en die vaan Sintervaos. Noe woort bij de verdeiling vaan et groondgebied vaan de stad, in et jaor 1296 tösse de bissjop vaan Luik en d'n hertog vaan Braobant opgemaak, et gedeilte vaan Mestreech, wat tot de prochie vaan Slevrouwe behuurde, tot Luiks gebied verklaord en neet dat deil, wat de prochie vaan Sintervaos oetmaakde. Boerum heet me dat toen zoe geregeld en neet umgekierd?
2. Tösse de kapittels vaan Slevrouwe en vaan Luik heet altied 'ne zier inge band en 'n oetstekende verstandhajding blieve bestoon, wat lang neet altied et geval waor tössen et kapittel vaan Luik en dat vaan Sintervaos, die miejer es ins op gespanne voot tegeneuverein kaome te stoon. Zoe beveurbeeld in et jaor 1233, wie de bissjop vaan Luik de wereldlikke jurisdiksie euver de kèrrek vaan Sintervaos aon ziech wouw trèkke. De kanunnikke vaan die kèrrek verzatte ziech heftig tege dat veurnumme, boe-op de bissjop hun in de ban doog. Ze deende dao-op 'n klach in bij keizer *Frederik II,* dee oetmaakde, dat de bissjop gein inkel wereldlik rech op die kèrrek had en häöm daan ouch gelasde, dee banvlook in te trèkke. Wie de bissjop dat weigerde, leet de keizer 'm z'n inkomste inhawwe, totdat heer eindelik z'ne kop had gebuig.
3. In Slevrouwekèrrek en neet in die vaan Sintervaos had altied de solemneel inhöldiging plaots vaan edere nuije bissjop vaan Luik in z'n kwaliteit vaan prins-bissjop en soeverein vaan et Twiehierig Mestreech. Teikenend is daobij veural ouch, dat de bissjop bij zoe'n plechtigheid de stad binnekaom door de ‘Tweebergen’ - of Breuselepoort, daan de Sintervaoskèrrek passeerde zoonder dao-in te goon en ziech regelrech nao Slevrouwe begaof.
4. Nao et euverbringe vaan de bissjopszetel vaan Mestreech nao Luik hele de aartsdiakene vaan et Luiker kapittel, wienie ze nao Mestreech kaome veur et regele vaan de kèrrekelikke zakes, altied hun vergaderinge in Slevrouwekèrrek, noets vaanzeleve in die vaan Sintervaos.
5. Edere goonsdaggemörrege veurdat de sjepebaank vaan et Luiks gerech häör zitting begôs, woort in de kèrrek vaan Slevrouwe de banklok gelojd um et begin vaan de zitting bekind te make.
6. Op de fiesdaog vaan Slevrouwe-Leechmès en Slevrouwe-Hiemelvaart woort de hoegmès in Slevrouwekèrrek bijgewoend door de lede vaan de stadsregering, meh toch allein door die vaan de Luikse kant, mèt al hun oonderhurige.
7. In 'n ak vaan 1354, boebij de persessies vaan de Kruusdaog woorte geregeld, waor bepaold, dat op d'n ierste Kruusdaag de geistelikheid vaan Sintervaos ziech zouw begeve nao de kèrrek vaan Slevrouwe um daan vaan dao oet de gezamelikke persessie te beginne en dat iers op d'n twieden daag de geistelikheid vaan Slevrouwe mèt

etzellefde doel nao Sintervaoskèrrek zouw goon. Heij woort dus aon Slevrouwe 'ne zekere veurrang gegeve bove Sintervaos.

8. De liekdeenste veur de zielerös vaan de gestorreve Luiker bissjoppe woorten altied gehawwen in Slevrouwekèrrek en bijgewoend door de voltallige magistraot vaan de stad, ouch door et deil vaan Braobanse kant.

Bij alles wat veer höbben opgeneump vèlt us dalik op, dat Sintervaoskèrrek kompleet stèlselmaotig oetgesjakeld woort in alle spesifiek Luiker aongelegenhede, ofsjoen toch die kèrrek eve-zoegood es die vaan Slevrouwe tot et diosees vaan Luik behuurde.

Wienie inderdaod vaan Sint Monulphus aof tot Sint Hubeer touw, dus zoe get 123 jaor laank, alle Mestreechter bissjoppe in Sintervaoskèrrek gerizzideerd hadde, wienie dee lèste bissjop vaan oet Sintervaos z'ne zetel nao Luik had euvergeplaots, boerum zouwe daan obbins alle relasies mèt die kèrrek verbroke zien, boerum zouw daan Luik later Sintervaoskèrrek gans höbbe losgelaoten en de preferensie höbbe gegeven aon die vaan Slevrouwe? Gein inkel feit höbbe veer in de historie kinnen oontdèkke, dat 'n dergelikke oonnaturelike zwinking ouch mer einigsins aonnummelik zouw kinne make. Want oonnaturelik moot et inderdaod geneump weure, wienie die relasies tösse de bissjoppe vaan Luik en de kèrrek, boe zoeväöl vaan hun veurgengers daan zoe lang hun bedening zouwen höbben oetgeoefend, zoonder einige aonwijsbaar reije totaal woorte verbroke. Daorentege is et hiel naturelik en aon edere mins eige en daorum daan ouch vaan alle tijje, dat oonder normaal umstandighede de relasies, die et lèste bestanden höbbe, de betrèkkinge, die et lèste gegreuid zien, et langste en et bèste hun naowèrreking blieve oetoefene, et langste weure geveuld en oonthawwe.

Dat de bissjoppe vaan Luik zjus de prochie vaan Slevrouwe es hun wereldlik groondgebied höbbe goon besjouwe en offisjeel höbbe wèllen erkind zien - en dat is veur us et veurnaomste feit, boe al de aander opgesomde feite mèt verband hawwe - dat zij vaan et begin aof aon veur die kèrrek 'n bepaolde veurleefde höbbe getuind, dat e veurnaom deil vaan et op vaandaog d'n daag nog bestaonde kèrrekgebouw door de Luiker bissjop Notger ontrint et jaor 1000 is geboud, veur dat alles is mer éin verklaoring meugelik en wel dees, dat hun maneer vaan handele en ziech gedrage de veurtzètting is gewees vaan 'n t r a d i s i e , dat zij 'ne vaan ajts bestanden höbbende b a n d mèt Slevrouwekèrrek höbbe g e v e u l d , 'ne band, dee gelag is door Sint Hubeer, mèt aander wäörd, dat Sint Hubeer, wie heer nao Luik vertrok, in zier ing betrèkking tot die kèrrek moot gestanden höbbe, dat 'm die in alle geval väöl mie aon et hart laog es die vaan Sintervaos.

Es me zoe doorredeneert en de ein verklaoring oet de aander aofleid, daan moot me wel tot de konkluzie komme, dat et neet aanders kin of Sint Hubeer moot, wie heer et besluut naom, de bissjopszetel nao Luik euver te bringe, in Slevrouwekèrrek gerizzideerd höbbe. Meh daan

volleg dao ouch vaanzellef oet, dat ouch alle zien veurgengers in die kèrrek hun bedening mote oetgeoefend höbbe en achte veer op dees maneer de striedvraog in et veurdeil vaan Slevrouwekèrrek oetgemaak.

Iers wienie me ziech op dit standpunt stèlt weurd de ganse loup vaan zake dutelik. Alles bliek noe te zien gewees et in stand hawwe - naturelik oonder d'n invlood vaan dèks veranderde umstandighede - en et veurtzètte vaan etgeen vreuger bestanden had, et respektere vaan aw relasies, e veurtleve vaan e zeker geveul vaan verwantsjap, dat noets aofstörref, meh integendeil door de intimiteit vaan de vreuger verhajdinge de wèrreking vaan d'n tied wis te trotsere. Zoe waore de Luiker bissjoppe d'rop gestèld, es hun speciaal groondgebied te besjouwen et terrein vaan de prochie, boe ins hun veurgengers gezeteld hadde, zoe stèlde zij pries d'rop, ingehöldig te weuren in diezellefde kèrrek, boe dat ouch mèt hun veurgengers waor gebäörd, zoe zouwe de aartsdiakene bij preferensie vergaderen op dezellefde plaots, boe in vreugeren tied hun kollega's zoe dèks oonder hun Mestreechter bissjoppe vergaderd en vaan gedachte gewisseld hadde.

* * *

Dao blieve nog e paar vraogen euver, die veer in verband mèt wat veer besproken höbbe oonder de oug mote zien.

Veuriers dees vraog: Wienie daan Slevrouwekèrrek altied de zetel vaan de bissjoppe vaan Mestreech is gewees, wie kump et daan, dat de rillekwieje vaan al die bissjoppe bewaord weuren in Sintervaoskèrrek en neet in de aander?

Dao-op meine veer dit te moten antwoorde: et steit vas, dat Sintervaos begraove woort op de plaots, boe noe de kèrrek steit, die aon häöm is touwgewijd; ouch weite veer, dat al gaw nao z'nen doed de veriering vaan häöm es hèllige hiel groet waor en dat in de tijje, boe veer noe euver spreke, de kristene et leefste verlangde begraove te weure kort bij et liechaam vaan iemand, dee es hèllige woort aongerope; et sprik dus wel vaanzellef, dat mierdere opvollegers vaan Sintervaos ouch et verlange zölle gehad höbbe, nao hunnen doed te kinne rösten in de naobijheid vaan et liechaam vaan hunne groete veurgenger. Wijjer is et us bekind, dat Sintervaos zellef al 'n aontal rillekwieje en sjatte bij z'n vlöch oet Toongere nao Mestreech had euvergebroch; et laog dus veur de hand, dat die ouch later gestèld woorte oonder de besjerreming vaan häöm, aon wee ze al in d'n tied vaan ze leve waore touwvertroud.

Et ziech bevinde vaan de euverbliefsele vaan zoeväöl Mestreechter bissjoppen in de kèrrek vaan Sintervaos kin dus neet es argumint dene tege de stèlling die veer mèt betrèkking tot de plaots vaan de bissjopszetel dao strak verdiedig höbbe.

En eindelik nog dees vraog: boerum weurd aon de verklaoring in de regeling vaan 1296, die door de kanunnikke vaan Slevrouwe altied

aongeveurd is gewoorde, miejer weerde gehech es aon die oet et diploom vaan Hendrik IV, boe-op et kapittel vaan Sintervaos ziech bereep? Is dat gei mete mèt twie maote?

Veer meine vaan neet. De verklaoring vaan keizer Hendrik IV is gans eenzijdig, e soort motivering, es me wèlt. Bij de regeling vaan 1296 daorentege vinde veer twie partije, die versjèllende belange hadde en die hun oonderling verhajding veur de touwkoms dutelik wouwe bepaole, boebij ze oetgónge vaan 'nen touwstand, dee gedeiltelik al ieder bestanden had en door hun dus gevoonde waor. Zellefs al wèlt me de zin, dee in die regeling veurkump: ‘waar oudtijds onze bisschopszetel gevestigd was’ vaan eve wienig weerde achte es etgeen Hendrik IV had verklaord euver de twintig bissjoppe, die in Sintervaos zouwe gerizzideerd höbbe, daan nog blijf die regeling vaan 1296 zellef euver, die häörre groond voont in e verleije vaan iewe heer.

En um et bestoon vaan zoe verleije nog aonnummelikker te make wèlle veer heij nog éin histories vasstaond feit aonhole, dat nao eus meining toch wel vaan hiel väöl beteikenis is: Wie et liechaam vaan *Sint Lambeer,* dee in 698 in Luik waor vermaord, in e beutsje de Maos waor kommen aofdrieve en op Sint Pieter waor aongeland ontrint op de plaots, boe nog et *‘Sint Lambeers-Kapelleke’* steit, toen woort, zoe-es veer verhaold vinde, dat liechaam, veur tot et begraove woort oonder Sint Pieter, door de g a n s e geistelikheid vaan Mestreech in plechtige persessie iers euvergebrach... nao de kèrrek vaan Sintervaos? Nein, nao die vaan *Slevrouwe!*

Derde deil

Mestreech tot 1830/'39.

Mèt et veurgaonde is de behandeling vaan de historie vaan de kluusters en kèrreke vaan aajt-Mestreech en vaan alles wat daomèt verband heel aofgeloupe.

Veer zölle noe doorgoon mèt et bespreke vaan et bestoon vaan eus gooi stad vaan umstreeks 1800 aof tot en mèt de jaore 1830-1839, um daan 'n ind d'raon te make.

De nuij iew stoont al gaw in et teike vaan NAPOLEONG, dee toen in de volle opkoms vaan z'n mach waor en vaan wee et wie laanger wie dutelikker bleek, tot et z'n einddoel waor, allein hier en meister euver Fraankriek te weure. Mestreech, dat, wie veer vreuger al gezeen höbbe, naturelik ouch bij de Franse Rippebliek destijds waor ingelijf, heet vaan de door Napoleong genome maotregele zoewel de gooi es de naodeilige gevollege oondervoonde.

Gunstig veur eus stad waor et slete vaan et *Konkordaat* tösse Napoleong en *paus Pius VII*. Daodoor kraoge de geistelikke, die zoeväöl jaoren oonder zwoeren drök hadde geleef en die, es ze neet d'n eid aoflagte, dee de revolusionnaer regering in Fraankriek vaan hun verlangden es e soort vaan staotsgevierelikke misdiedigers woorte besjouwd en behandeld, werum miejer vrijheid en woort de oetoefening vaan de kattelieke godsdeens weer opelik touwgestande, al waor dat in et begin ouch nog lang neet wat et in de röstige tijje vaan veur de Franse Revolusie gewees waor.

Vaan oet deen tied dateert de verheffing vaan de kèrrek vaan Wiek tot hoofprochie vaan et noorder-kanton vaan Mestreech.

Mestreech waor naomelik, wie veer al gezeen höbbe, in deen tied ingedeild in twie kantons, et noorder-kanton bestaonde oet Wiek en de gemeintes Breus, Cadier, Eisde, Groonsveld, Hier, Kier, Mesj, Oos en Riekholt en et zuider-kanton bestaonde oet de eigelikke stad en Sint Pieter enz.

Wat evel veur Mestreech minder plezerig en dèks hiel zwoer te drage waor, dat waor, dat et oet d'n aard vaan de zaak mèt betrokke woort in al de dwaankmaotregele vaan Napoleong en dat et d'n drök geveulde vaan die noets ophawwende oorloge, die heer veurde um de mach vaan Fraankriek oet te breije.

Meh de Mestreechteneers vaan deen tied höbbe daan ouch et veurrech gehad, dee groete maan, boe de ganse wereld noe nog tegenop zuut, in eige persoen te zien en te bewoondere. In juli vaan et jaor 1804 naomelik heet heer mèt z'n vrouw *Joséphine* en die hääre zoon

oet häör ierste houwelik, *Eugène de Beauharnais,* e bezeuk aon eus stad gebrach, wat veurnaomelik tot doel had, ziech op de huugde te stèlle vaan d'n touwstand vaan de fortifikasies vaan Mestreech. Door de Breuselepoort kaom heer mèt ze gevolleg de stad binne, boe heer oontfaange woort door de magistraot, dee häöm nao et gebruuk vaan deen tied plechtig de sleutele vaan de stad op e kösse aonbooi. Drei daog is heer heij gebleve en heet heer al de vestingwerreke grondig geinspekteerd, ouch et fort op de Pietersberreg. Heer lozjeerde op et Goevernemint en is de veerden daag mèt ze gezèlsjap doorgereis nao Aoke.

Napoleong had in verband mèt et veure vaan z'n oorloge en et trèkke vaan z'n legers veural ouch gooi weeg nudig en daovaan heet Mestreech mèt geprofiteerd. De groete *steinweeg nao Aoke en nao Toongere* mèt die geweldige zwoer kejje die noe al sins jaoren in de groond zien gestamp es onderlaog veur de stöbvrij bovebedèkking, höbbe veer aon de orders vaan Napoleong te daanke en daodoor kraog eus stad 'n väöl beter verbinding mèt de plaotse oet de umgeving, wat veur häören handel en verkier hiel gunstig waor.

Meh wie de gloriezon vaan de Franse keizer begôs te zakke en de mogendhede vaan Europa ziech verboonte um aon z'n despotieke mach 'n ind te make, oondervoont ouch Mestreech dao d'n trökslaag vaan. Naodat Napoleong in 1813 in de geweldige zoegenaomde 'Volkerenslag' bij Leipzig waor verslage, trokke de geallieerde mogendhede nao et weste en woort Mestreech in desember vaan dat jaor door 'n deil vaan hun tróppe belegerd, terwijl in de stad door de Franse kommendant *Charbonnier* de staot vaan belèk aofgekondig woort. De insleting had plaots door Zweedse, Pruussese en Saksiese legeraofdeilinge, boevaan de kommendant z'n hoofkerteer in Kan had. Aon de kant vaan Wiek woort Mestreech ingeslote door 'nen tróp vrijwèlligers oonder kommando vaan 'nen Hollansen euverste. Um d'n elend veur de inwoeners nog groeter te make braok in de stad nog d'n tiphus oet, dee veural oonder et Frans garnizoen väöl slachoffers heet gemaak.

Naodat Napoleong in aprèl 1814 in Fontainebleau aofstand vaan z'nen troen had gedoon woort heij 'ne waopestèlstand geslote tösse de geallieerde legers en de Franse bezètting, die kort daonao oet de stad ewegtrok, zoedat veer op d'n derde mei werum Hollanse tróppe kraoge en de stad op de vijfde mei offisjeel woort euvergegeven aon d'n Hollanse ginneraol *Dupont.*

Mèt dees gebäörtenis begôs veur Mestreech 'nen tied vaan politieke oonzekerheid, dee gelökkig neet hiel lang heet geedoord Degene, dee dao miejer vaan wèlt weite, verwieze veer nao de prachtige studie vaan *Mr. de Wit en Flament,* aofgedrök in de 'Publications' vaan 1911 onder d'n titel 'De Vorming der Heerschappijen op het Grondgebied in Limburg of die zich daarover hebben uitgestrekt van de Romeinsche Overheersching tot 1814-1817'.

In et kort kaom de situasie heij-op neer: Al waor Mestreech door de Franse aon 'nen Hollanse ginneraol euvergegeve, daomèt waor et nog gaar neet Hollans grondgebied gewoorde. Dee ginneraol jummers had die euvergaof aongenome in naom vaan de 'Verbonden Mogendheden', die feitelik et gezag oetoefende euver alles, wat door de Franse woort pries gegeve.

Wel had de *prins vaan Oraanje,* dee nao de val vaan Napoleong nao Holland waor trökgerope en d'n titel had aongenome vaan *'Soevereine Vorst'*, aongestèld um in ziene naom same mèt de vertegenwoordigers vaan de 'Verbonden Mogendheden' Mestreech en de aander vreuger zoegenaomde 'Generaliteits-plaatsen' te besture, meh die plaotse waoren häöm nog gaar neet touwgeweze en inderdaod waore die mogendhede dao-euver nog allein meister. De Pruussese ginneraol *Sack,* dee in Aoke z'n rizzidensie had, deilde daan ouch heij naomens hun de lakes oet.

Iers op 1 augustus 1814 woort Mestreech mèt de aander aon de linkerkant vaan de Maos gelege 'Generaliteits-plaatsen' aon de 'Soevereine Vorst' euvergedrage. Bij de opriechting vaan et 'Koningrijk der Vereenigde Nederlanden' door et *Kongres vaan Wene* in 1815 is 'n nuij provinsie Limbörg gevörremp gewoorde oet wat noe Hollans en Belzj Limbörg is.

In artikel 2 vaan de 'Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden' vaan 1815 leze veer: 'De Provincie van Limburg is zamengesteld uit het geheele Departement van de Beneden-Maas en die gedeelten van het Departement van de Roer, die volgens het tractaat van Weenen tot het Rijk behooren'.

Mestreech woort vaan die nuij gevörremde provinsie de hoofplaots en naodat de 'Soevereine Vorst' op *16 miert 1815* de wierdigheid vaan keuning had aongenome en es WÖLLEM I op d'n troen waor gekomme, brach heer al in juni vaan dat jaor e bezeuk aon eus stad.

Wie Mestreech ziech tegeneuver z'ne nuije keuning gedragen heet, kinne veer et bèste oet de plaotselikke gazètte vaan deen tied te wete komme.

Al bij de aofkondiging vaan z'n proklamasie es keuning is de hajding vaan de stad dutelik gebleke. Veer leze dao-euver in et 'Journal de Maestricht' vaan goonsdag 22 miert et vollegend in et hollans gesjreve verslaag:

'De afkondiging der proclamatie van den Souvereinen Vorst als Koning der Nederlanden, Prins van Oranje en Hertog van Luxembourg, is gisteren binnen de stad op plechtige wijze geschied. Des avonds te voren wierd het feest door het luiden der klokken en het bespeelen der karillons den volke aangekondigt. Gisteren ogtend, ten 7 uuren, wierd deze aankondiging op dezelfde wijze herhaald en daarbij wierden 33 schoten uit het zwaar geschut gedaan. De oranje vlag wierd op de torens geplaatst en elk bereidde zich voor om het

zijne toetebrengen ter vermeerdering van de plechtigheid van den dag.

Tegen elf uuren wierd het garnizoen “en haye” geplaatst in de straten, waardoor den optogt zoude geschieden en ten half twaalf verzamelden zich de civiele autoriteiten en ambtenaren op het Raadhuis, om aldaar te ontfangen den lieutenant-generaal van het groot commando met zijn staf en dien van het garnizoen. Deze receptie geschiedde tegen twaalf uuren en dadelijk vertrok de stoet in de volgende orde: een escadron kavallerie, een bende muzikanten, twee hellebardiers, een oranje vaandel, gedragen door den eersten klerk der stads-secretary, de lieutenant-generaal van het groot-commando met alle leden van zijn staf te paard, de generaal-majoor Cornabé commandeerende de eerste mobile brigade, de generaal-majoor van der Maessen, commandant der vesting, met den plaatselijken adjudant in dienst, twaalf onderofficieren-ordonnances, de leeden der provintiaale staaten binnen deze stad aanwezig, de burgemeester en vice-burgemeesteren, vooraf gegaan door de stads bodens en kamerbewaarders, de raad der gemeente, de leeden der regtbank van eersten aanleg en dèn prokureur van staat bij de crimineele justitie enz.

De afkondiging der proclamatie geschiedde door een der burgemeesteren voor het hotel van den gouverneur, op de Paradeplaats (et Vrietof), te Wijk en op de Groote Markt voor het stadhuis. Telkens bij het eindigen der afkondiging, wierd tot drie herhaalde reizen door den lezer met luider stemme geroepen: “Lang leve de Koning”. Dien wensch wierd door alle aanhoorders herhaald en alomme weergalmde het geroep van: Oranje boven, vivat de Koning der Nederlanden.

Na het doen der laatste afkondiging wierden op de Groote Markt negen salvoschoten gedaan uit het geschut der rijdende artillerie, en daarna wierd den geheelen stoet door de burgemeester na het raadhuis begeleid, alwaar eenige ververschingen wierden aangeboden.

Ten vijf uuren wierd er door de stad op het raadhuis een groot diné gegeven, 't geene vereerd wierd door de tegenwoordigheid van den heer lieutenant-generaal van het groot kommando en van de heeren generaal-majoor, en waar op geïnviteert waren al de hoofd- en stafofficieren van het garnisoen, benevens de aanwezige leden der provintiaale staaten en hoofden der onderscheidenen administratiën.

Gedurende het middagmaal deed een pragtig musiek, op het plein van het raadhuis vergaderd, het gebouw weergalmden van vaderlandsche airtjes.

Een ieder gaf bij deze gelegenheid de levendigste blijken van zijne hartelijke deelneming aan de groote gebeurtenis, die het lot der Nederlanden beslist.

Het schoone weder heeft niet weinig toegebragt tot de vreugde van den dag. Toen een algemeen klokgeluy bij het vallen van den avond de plegtigheid besloot, zag men weldra alle huizen en gebouwen geïllumineert, waaronder zich bijzonder distinggeerden het hotel

van den gouverneur en het stadhuis. Op verscheidene plaatsen wierden vreugdevuuren ontstoken. Het geroep van “Oranje boven! lang leve de Koning!” deed zich alomme hooren. En hoewel bijna de geheele bevolking zich in de straaten bevond, is echter alles in de volmaakste orde afgelopen en de rust niet een oogenblik verstoord geworden.

Aldus eindigde een dag van algemeen blijdschap, waarvan nimmer het geheugen verloren zal gaan. Een ieder doe nu hulde aan den Koning. Een ieder zij nu trotsch op de onafhankelijkheid van zijn vaderland. Een ieder zij den vaderlande verkleefd, eendragtig en vrij van allen naijver en wij zullen sterk genoeg zijn voor de afweering van alle gevaren die ons bedreigen mogten’.

Euver et bezeuk vaan keuning *Wöllem I* in juni vaan dat jaor steit in dezellefde gazèt es die veer dao-eve aonhaolden e laank verslaag in et Frans, dat veer heij-oonder in et Mestreechs vertaold wèlle laote vollege. Et is et nómmer vaan 7 juni:

‘D'n daag vaan gistere zal gerekend weuren oonder de sjoenste, die de inwoeners vaan dees stad ziech zölle rappelere; de tegenwoordigheid vaan euze geleefde Soeverein heet hun geveules nuije geisdrif gegeve.

De keuning is gisteren um negen ore aon de glasies vaan de stad gearriveerd, boe heer is oontfaange door de otoriteite en de ierewach. Iers heet heer de importante werreke bezeuk, die op zien orders aon de fortifikasies weuren oetgeveurd, die vaan et fort Sint Pieter en vaan et nuij fort Wöllem. Heer heet alles mèt attensie naogegaange en z'n satisfaksie betuig aon de goevernör, *baron de Constant Villars*, en aon de zjenie-offesere.

Tege veer ore is de keuning in de stad gekomme. Euveral op z'ne weeg is heer umrink door 'n foel vaan lui, die mer repe: Leve de keuning, leve et Hoes vaan Oraanje!’

‘Um ach ore 's aoves is de keuning nao d'n tejater gegaange, 'n Geweldige minsemassa völde de groete zaol, boe me ziech al twie daog vaan teveure meuite gedoon had um plaotse te rizzervere, in de hoop, de keuning te kinne zien. Et is neet meugelik um wäörd te vinde, die et antoeziejasme zouwe kinne besjrieve, dat losgebroken is op et momint, dat de keuning in z'n loozj versjijnde. Vaan alle kante vaan de zaol repe de lui hun blijdsjap oet en alle geziechter straolde vaan gelök. De keuning waor door die hartelikke demonstrasies zier aongedoon in de euvertuiging, dat heer de harter vaan z'n oonderdaone gewonnen had. De keuning is in d'n tejater gebleve tot op et ind vaan de ierste ak. Alle lui doge mer niks es nao häöm kieke, ederein wouw mer zoeväöl meugelik vaan dees gelökkige gelegenheid profitere um z'n nobel trèkke te zien. Bij ze vertrèk rippeteerde ziech de akklamasies en höbben 'm blieve vollege tot aon z'n hotèl. De ganse stad waor gisterenaovend sjitterend geïllumineerd.

Vaandaog heet de keuning revu gehawwen euver de tróppen en is daonao geëskorteerd door de ierewach, euver Zittert en Remun nao Vinlo vèrtrokke'.

Tot zoeveer de gazètte, die in deen tied gein aonleijing hadde um de zaak sjoender veur te stèllen es ze waor.

Is die gooi verhajding vaan Mestreech tot Wöllem I altied zoe good gebleve? Veer zöllen heij de polletiek vaan dee keuning neet aon kritiek oonderwerrepe, meh de historie zeet us, dat heer veural tegeneuver de Belzje en mèt naome tegeneuver de kattelieke lang neet altied verstendig is opgetrooie en dat zien maneer vaan regere väöl koed blood gezat heet.

En noe mote veer us in d'n touwstand vaan de jaore 1815 tot 1830/39 ins good indinke. In deen tied, wie de verkiersmiddele nog hiel primitief waore, wie de groete aofstande nog per sjeep, per wagel of te peerd môsten aofgelag weure, waor Holland vaan Mestreech oet en Mestreech vaan Holland oet hiel lestig te bereike. Mèt 'n reis nao d'n Haag of Amsterdam waore daog gemeuid. Daodoor hadde veer heij zoe good es gaar gei kontak mèt et hart vaan eus eige land. De mieste vaan de Mestreechteneers hadden Holland noets gezeen en kôste z'n bevolleking ouch zoe good es neet. Hollanse gazètte woorte heij neet geleze, Hollans spreke kosde de Mestreechteneers väöl meuite; ze hadden et wel op sjaol gelierd, meh gebruukden et dao boete hiel zelde.

Daotegeneuver had Mestreech hiel väöl relasies mèt Luik en et gans Waoleland, mèt Aoke en de Rienstreek. Ederein kôs ziech mèt Frans en Duits good behellepe, ederein kôs de touwstande in Luik en Aoke ooneindig beter es die vaan in Holland. Deen touwstand waor in verband mèt de situasie en de historie vaan eus stad door de iewe zoe gegreuid en daan ouch gans naturelik. Daobij kump, dat väöl Mestreechter börregers door houwelikke mèt families vaan op et Belzj en et Pruusses geparenteerd waore, terwijl de Hollanse amtenaren en militaere, die heij woende, veural ouch umtot ze miestendeils protestant waore, ziech apaart hele en wienig mèt de Mestreechter families umgónge.

Oonder dees umstandighede begôs noe oonder de Belzje laanksamerhand de geis vaan meekontentemint euver et beleid vaan Wöllem I te greuie. Wat dao euver de keuning z'n maotregele gezag en gesjreve woort wis me heij al gaw. Vaan de klachte vaan de Belzje waor me geregeld op de huugde. Of die klachte zjus ofwel euverdreve waore kôs me heij neet kontrolere, want veurliechting oet Holland kraog me neet umtot me gein Hollans loos. Al wat dus vaan Belzje kant kaom woort veur gooi munt aongenome en zoe kôs et meugelik weure, dat heij in Mestreech 'n partij de kop opstaok, die de Belzje euver de ganse linie geliek gaof. En, wijl et mer altied d'n ierste stap

is, dee meuite kos, kaome de Mestreechteneers al gaw detouw, opelik veur de Belzje en tegen Holland partij te trèkke.

Dat heet naturelik bij de regering vaan de keuning geweldig koed blood gezat en daovaan is Mestreech langen tied de duup gewees. Meh, alles bijeingenome zouw m'n et kompleet e woonder mote neume es et heij aanders geloupe waor. Lui, die, wie de Mestreechteneers en de Belzje, ziech iewe laank al kôste, die wiste, wat ze aonein hadde, voolte ziech oet d'n aard vaan de zaak miejer opein aongewezen es op de bewoeners vaan de noordelikke provinsies, die zoe good es vreemde veur hun waore, die 'n gans aander maneer vaan leven hadde en veural vaan 'n aander gelouf waore.

Me vroog ziech heij neet aof, of Wöllem I ouch neet gooi maotregele naom, me hoort allein de Belzje foetere, me beklaogde hun en, wie bij hun opelik d'n opstand oetbraok, sloot de Belzjgezinde partij vaan heij ziech mèt hart en ziel daobij aon.

Wat môs toen de Hollanse regering doen? De zaak mer op häör beluip laote en Mestreech ieskaajt veur et land verlore zien goon? Waor et neet de pliech vaan die regering um alles in et werrek te stèlle veur et behaajt vaan eus stad? Daomèt wèlle veer gaaroet neet goodpraote wat heij allemaol in die jaore 1830/39 gedoon en gebäörd is. Euveral, boe d'n touwstand zoe gespannen is es wie heij in leen tied, weurd ziech te boete gegaange, weure lui oonrechfierdig behandeld, weure dinger gedoon, die me later bij neuchter bekieke berout.

Wie ziech de zakes in die jaore heij höbbe touwgedrage, zölle veer noe ins mie vaan naobij goon bekieke.

Naodat et veural in Breuselt en Luik allang gebreuid had, braok in de nach vaan 25 op 26 augustus 1830 in Breuselt veur good d'n opstand oet. Naturelik waore ze in Mestreech al d'n daag denao daovaan op de huugde.

Dat waor water op de meule vaan de Belzjgezinde Mestreechteneers, die ziech noe iers good begôste te reure. Hun gazèt, ‘l' E c l a i r e u r ’ , oetgegeve door menier L.Th. N y p e l s en oonder redaksie vaan de bekwaom avvekaote T h . W e u s t e n r a o d en J a m i n é , die al in de lèsten tied eder gelegenheid had aongepak um op listige maneer de Mestreechteneers tege Holland op te steuke, verklaorde noe in häöre nommer vaan 8 september opelik dat ze vaan harte hoopde, dat de aofsjeijing vaan België zouw gelökke.

Um de middele in de hand te höbbe veur et optrejje tege de anti-Hollanse drieverij woort door de militaere kommendant, ginneraol D i b b e t s , op 2 oktober in Mestreech de staot vaan oorlog aofgekondig en al drei daog later de stad in staot vaan belèk verklaord. Et veurtbestoon vaan d'n ‘Eclaireur’, dee al versjeije waarsjouwwinge had gehad, woort noe oonmeugelik gemaak, zoedat op 12 oktober z'ne lèste nommer oetkaom.

Daomèt waor evel aon de aksie vaan de Belzjgezinde partij nog lang

gein ind gemaak. De kopstökke hadden hun plaotse, boe ze in et geheim samekaome, ofsjoen hun doen en laote geregeld woort naogegaange. Ein vaan de plaotse, boe ze et mieste vergaderde, waor de 'T e u r e n s j e s ' op Sint Pieter; dao woorte de maotregele euverlag, um de propaganda veur België oet te breije en in Mestreech 'nen opstand tegen et wèttig gezag te preparere.

Dat door dee staot vaan belèk et leven in de stad alles behalleve plezerig woort, is te begriepe. 's Aoves nao negen ore môsten alle hoezer geslote zien; alle waopes môste weuren ingelieverd en bij alle börregers woort hoeszeuking gedoon veur de kontrol; wienie door kanonsjeut alarrem zouw weure gemaak, zouw niemand ziech mie boete z'n hoes mage begeve.

Et garnizoen, dat mer good 2300 maan sterrek waor, woort op herhaold aondringe vaan Dibbets eindelik gebrach op 6000 maan, boevaan e groet gedeilte môs ingekerteerd weuren in openbaar gebouwe en ouch bij parteklere, veural bij degene, die oonder verdinking stoonte neet gans zuver op de graot te zien.

Um te veurkomme, dat op e gegeve momint de levensmiddele te kort zouwe sjete, woort aon de börregers gelas, dat veur te beginne ederein veur zès weke proviang môs insloon, terwijl et garnizoen veurraode zouw opdoen berekend veur zès maond en veur tiendoezend maan. Die maotregele waoren evel gemekelikker op papier es in de praktiek oet te veure, umtot de boere bang waore, nao de merret vaan Mestreech te komme oet angs, dat hun onderweeg hun veurraode mèt kaar en peerd in beslaag zouwe genome weure. Toch heet me ziech op d'n doer nog wel kinnen hellepe en leep et daomèt beter es me had dörreve verwachte.

Wijl ziech herhaoldelik aofdeilinge vaan Belzje tróppe vertuinden in de umstreke vaan de stad, woorte de stadspoorte daag en nach geslote gehawwe, behalleve de Toongerse en de Aw-Wiekerpoort, boe me mèt 'n hiel spesiaal verlof nog door moch. Eder nach bivakkeerde e gans batteljong infanterij op de Vrietof. Um veer ore 's middags woorte de tróppen in de kazernes gekonsienjeerd en nao et bloze vaan d'n taptouw môs altied de hèllef vaan de offesere prezent zien.

Wat de zaak veur ginneraol Dibbets zoe bezunder meuielik maakde, waor, dat op versjeije otoriteite, die aongeweze waore um mèt häöm same te wèrreke, neet te vertrouwe veel. Veuriers de goevernör D e B e e c k m a n , dee sterrek Belzjgezind waor en al oonder Dibbets z'ne veurgenger, von Heldring, geperbeerd had, oonder de Mestreechter börregers 'n börregerwach op te riechte, wat 'm neet gelökde. Me zaog tijdig et groet gevaor in, dat gelege waor in et versjaffe vaan waopes aon 'n aontal lui, boevaan me de gezindheid neet voldoende kinde. De Beeckman woort daan ouch in 1831 vaan z'ne pos oontheve. Daan waore de prokurör-ginneraol C r u t s en z'nen avvekaot-ginneraol D e B r o u c k è r e , die, in plaots vaan mèt te wèrreken aon de

oetveuring vaan de plisiemaotregele, in oktober 1830 nao de Belzje partij euverlepe. Dao waor wijjer nog de kommissaris vaan plisie C u d e l l , boe ouch niks mèt te beginne waor en dee de maotregele vaan Dibbets radikaal tegewèrrekde. Nao herhaold aondringe vaan Dibbets woort heer eindelik aofgezat, boenao et touwziech op de plisie vaan de stad woort touwvertroud aon de kommendant vaan de geheim militaere plisie, kaptein H e n n e q u i n .

Es me dat allemaol naogeit, is et daan te verwoondere, dat, boe de minse, die op de ierste plaots aongeweze waore tot et hellepe bewaore vaan de orde in de stad, de zaak vaan Holland verraoide en opelik veur de partij vaan d'n opstand simpatie betuigde, Dibbets op et lèste zoe good es niemand mie vertrouwde? Is et te verwoondere, dat Dibbets, dee, getrouw aon z'n opdrach, de stad tot edere pries veur de keuning wouw behawwe en dee ederen daag veur nuij meuielikhede geplaots woort, onder zoe'n umstandighede bezunder streng is opgetrooien en ziech daobij dèks is te boete gegaange? Boeten en binne de stad zaog heer ziech gestiedig door vijande umrink, vijande veural, die heer neet kôs, altied en euveral môs heer bedach zien op verraod, lui, boe-op heer meinde te kinne vertrouwe, oontpópde ziech op e gegeve momint es aonhengers vaan d'n opstand.

Zaog et dus binne Mestreech veur de Hollanse regering alles behalleve favorabel oet, ouch de pezisie vaan de stad zellef waor neet zoonder gevaar. Naodat Vinlo en Remun in han vaan de Belzje waore gevalle waor de kommunikasie mèt Holland zoe good es aofgeslote. Allein de weeg nao Aoke bleef nog vrij, meh ouch dao zaoge de Belzje nog kans, de korrespondensie vaan Dibbers mèt D'n Haag in beslaag te numme. Mie es ins höbbe de Belzje Mestreech mèt e bombardemint bedreig en vaan Hasselt oet 'nen aonval op de stad veurbereid. Zoe wied is et evel neet gekomme. Door geregelde verkinninge vaan et garnizoen in de umstreke, boebij mèt de uterste strengheid woort opgetrooie en niemand, dee oonder verdinking stoont, oontzeen woort, wis Dibbets de opstandige tróppenaofdeilinge op behurelikken aofstand te hawwe en de boetegemeentes, die anti-Hollanse neiginge vertuinde, in bedwaank te hawwe.

* * *

Zoe heet Mestreech nege jaor laank, vaan 1830 tot 1839, in staot vaan belèk mote leve, 'nen touwstand, dee veural veur d'n handel en de industrie vaan eus stad hiel naodeilig waor en door de inwoeners daan ouch verwins woort. Me heet et Dibbets geweldig koelik genome, dat heer veural in de later jaore vaan de gespannen touwstand dee staot vaan belèk oonnudig heet laote veurtdore en inderdaod vèlt et neet te oontkinne, dat heer 'm al vääl ieder zoonder gevaar hej kinnen intrèkke.

Meh dat kinne veer achteraof noe wel hiel gemekelik bewere, veer,

die et verloup vaan zake op groeten aofstand kinne bekieke. Veer moten us evel ouch ins indinke in de umstandighede vaan destijds en daan mote veer us aofvraoge: had Dibbets reije um zoe gerös te zien es veer meine, dat heer had mote zien? De geis vaan 'n deil vaan de bevolleking waor ouch in die later jaore nog zier Belzjgezind; de veurluipige regering in Breuselt bleef nog altied mèt begerige ouge giepe nao Mestreech en gaof de hoop nog gaar neet op, eus stad te kinnen inpalleme, zoe-es bliek oet häör optrejje op et kongres vaan de mogendhede in Londe, boe *Lord Palmerston* alle meuite had um de Belzje aon et verstand te bringe, dat ze noe mer kontent môste zien mèt etgeen ze hadde; in de Belzje Kamer zien tot op et allerlèste stummen opgegaange vaan Limbörgse deputees, die verklaorde, veur gei geld bij Holland te wèlle blieven en nog mer altied op inlijving vaan gans Limbörg mèt Mestreech bij België aondrónge. Oet al die feite kôs Dibbets toch wel mèt rech aofleije, dat de zaak nog lang neet pluus waor, dat heer vaandaog of mörrege veur verrassinge in en boete de stad kôs komme te stoon en dat heer dus op alles veurbereid môs blieve.

Eindelik daan is et aon et kongres vaan de mogendhede gelök, keuning Wöllem I en de Belzje regering tot 'n definitief regeling vaan zake te kriege, boebij de bezadde plaotse vaan eus tegeswoordig Limbörg oontruimp woorte en ouch Mestreech veur Holland behawwe bleef.

In eus gooi stad is nog hiel lang euver et verloup vaan zake in die daartiger jaore naogekaart en dèks nog höbbe veer, es d'n ein of aandere maatregel oet D'n Haag aon de Mestreechteneers neet beveel, de oetlaoting gehuurd: ‘waore veer mer Belzj gewoorde, daan zouw et heij gaans aanders oetzien’. En zellefs noe nog weurd et vörke aof en touw wel ins opgeraocheld. Veer vraogen us evel aof: veur wat is dat good? wat kinne veer daomèt bereike? Niks aanders es tot veer in D'n Haag mèt oonvruntelikke geziechter weuren aongekeke en me ziech dao de oetdrökking ‘Limburgse muiters’ nog wel ins rappeleert.

De zaak is noe hoonderd jaor achter de rök. Bijnao 'n iew laank is Mestreech noe de hoofplaots vaan de Nederlanse provinsie Limbörg, de verhajdinge zien laanksamerhand beter gewoorde, me heet ziech liere kinne, vertrouwe en waardere. En es veer noe ins euzen inventaris opmake en ins vergelieke mèt wat boeten eus grenze lik, daan zien veer toch nog gaar neet zoe slech aof. Dat dit de euvertuiging is vaan de euvergroete mierderheid vaan eus börregerij, is bij de *vollekssstumming in 1919* op eklatante maneer gebleke, wie mie es *96 persent* vaan eus börregerij ziech veur et blieve bij Nederland verklaorde. Dat is ouch dèkser es ins gebleke oet de maneer, boe-op Mestreech z'n *keuningin* heet oontfaange en z'n aonhankelikheid aon häör heet betuind.

* * *

En heijmèt zien veer aon et ind gekomme vaan de behandeling vaan de historie vaan eus eige stad.

Mestreech, de ajtste stad vaan et land, iewe laank et brandpunt vaan besjaoving in groeten umtrèk, iewe laank bereump es ein vaan de sterrekste vestinge vaan wes-Europa, heet in de loup vaan de tijje enorm väöl mètgemaak, groete ier geougs, geweldige naom gemaak, meh ouch benkelik väöl elend te doorstoon gekrege.

Meh, wat ouch gebäörde, Mestreech is altied gebleve de stad vaan *Sintervaos*. Nog is et graaf vaan de stadspatroen et middelpunt vaan de stad häör leve, nog trèk dat graaf de minse vaan alle kante tot ziech, nog is Mestreech ein vaan de hechste bolwerreke vaan et gelouf, dat Sintervaos heij gebroch heet. Nog dreug Mestreech door z'n vaan relizjie doortrokke historie e gans apaart ‘cachet’, nog altied is et in eus land 'n ‘unicum’. God gief, dat Mestreech zal blieve, wat et waor, dat et neet allein trots maag zien op ze verleije, meh ouch trots maag kinne blieve op d'n daag vaan vaandaog, dat et veural ouch handhave maag et devies, boe et in 1919 zoe plechtig vaan getuig heet:

> ‘Trouw aon eus Limbörgse landouwe,
> Aon Holland trouw in vräög en noed,
> Trouw aon Wilhelma vaan Nassouwe,
> En trouw aon God tot in d'n doed.’

Naomlies

A.

Abdij vaan Sintervaos, 230, 247, 249
Abramslook, 73, 94, 128, 152, 190, 199, 235
Abroek J.v., 183
Ach-en-Tachetig-Taaltje-strtäötsje, 213
Achter de aw Minnebreure, 122
Achter de Brakke, 115
Achter de Kemedie, 173
Achter et Vleishoes, 168, 178
St. Aechten-straet, 201
Aert Craichs stroetgien, 205
Aert van Tricht, 123
Avvekaote, 27
St. Agatha-hospitaol, 200
Agger publicus, 10, 229
Agnus Joh., 111
Aitona d', 58
Albers (paoter), 135, 176
Albert v. Oostenriek, 169
St. Albertus, 36
Albigenze, 115, 148
Albuinus, 84
Aldenhof, 114, 163
Aldenhofsparek (bres in), 73
Aldenhofspoort (aw), 18
Aldenhofspoort (nuij), 20
Aleidis, 116
Alexander IV, 134
Alexiane, 153, 183
Allard (paoter), 53
Alva, 45, 57, 166
St. Amanduskapel, 201
St. Amor (kapel), 177, 197
St. Amor (kerspel), 37
Amstenraoi, Arn. Huyn v., 30
Amstenraoi, Hendr. v., 137
Amie, 55
St. Andrees (kapel), 114
St. Andrees (kloester), 114v., 151
Aanker, 18
St. Anna, 36
St. Annadal, 157, 189
St. Anna-koecken, 211
Annunciate, 181v.

Antoniete, 131v.
Antonius (hertog), 35, 41
Antonius v. Boergondië, 132
St. Antonius (eiland), 132
St. Antonius (kèrrek), 93, 99
St. Antonius (kerspel), 38
St. Antonius (kloester), 131v.
St. Antonius (kruus), 131
St. Antonius (poort), 20
St. Antonius (vuur), 131
Apostelestraot, 180
Aquaviva Cl., 176
St. Arnoldus, 36
Arnulf, 13, 14, 230, 249
Artagnan d', 70
Athenaeum, 120
St. Augustinus, 112, 115, 134, 148, 154, 182, 246
Augustijne, 134v., 173, 176, 198, 204
Auvergne (de la Tour d'), 31
Avoués, 105, 248
Awwestiene, 10, 11, 124, 138
Ayala d', 45
Aylva v., 31, 92, 202
Azincourt, 132

B.

Babut Dumarès, 105
Balderik, 218
Baanke v. Sintervaos, 85
baogsjötters, 42, 192
St. Barbara-tore, 220
Barbarossa, 148
Berrebeers, 36
St. Bartholomeius, 36, 140
Bassi Math., 178
Bassing, 144
Bat (et), 204
Bathen Jac., 151
Batpoort, 18, 176
Batterijstraot, 155
Bauduin M., 105
Bauduin Ja. Ca., 187
Beauharnais Eug. de, 104, 280
Beeckman de, 294
Beef de, 234
Bega, Lamb., 139
Begaorde, 139v.
Begaorde (bleik), 180
Begaorde (straot), 140
St. Begga, 112, 139
Begienestraot, 158
Begijnen, 139
Begijnhof v. St. Catharina, 163
bekkers, 36, 49
Bekkers J., 90
belegeringe, 40vv.
Bellick, 32
Bellomonte S. de, 179, 198
Bemele, 208
St. Benediktus, 247
Berch (graof v.d.), 117
Berckel (paoter v.), 130
Bergh v., 221
Berlaymont G. de, 30
Berlaymont L.v., 49, 261
Bernardus v. Clairvaux, 226
Berneau, 235
Bethlehem, 55
Bevers, Mart., 215
Beijere Fred. v., 183
Beijere Jakoba v., 132

Beijere Jan v., 109
Beyert, 73, 99, 151, 159v.
Biesen (aw), 142, 168, 214
Biesen (nuij), 142, 155
Biesenboomgaard, 144
Biesenwal, 142
Bèlze, 142
bissjop v. Luik, 15, 75, 76, 82, 87, 96, 109, 144
bissjopszetel, 269vv.
Blankenheym v., 261
Bleikerij, 63
Boddens (paoter), 59
Bodinus, 246
Bokstraot, 38, 91, 135, 204
Bollandiste, 230, 271
Bonhomme Henr., 127
Bonifacius VIII, 131
Bonnefante, 73, 83, 182vv.
bookdrökkerij (ierste), 151
Boonen Engelb., 128, 181, 234
Borgemeesters, 85
Börreg (de) (Hier), 85, 251
Börreg (op de Maos), 243
Börregerwach, 92
Bosch El., 194
Bospoort, 20, 49, 68, 93
Bouillon, Godfr. v., 182
Bouillon, Kard. de, 70, 171, 200
Bouillon, Hertog v., 31, 58
Bourbon Lod. v., 115, 157, 160, 164
Braobans Hoeg Gerech, 86, 80, 101
Brederode G.v., 261
Brederode O.v., 261
brenders, 36
Breuselepoort, 20, 50, 67, 93
Breijstraot, 17, 167v., 187
Broeders des Gemenen Levens, 183
Broedersjap ‘de H. Drie Koningen’ 175
Broedersjap v. Ste. Emilie, 175
Broonk, 94
Bronckhorst v., 167

Brouckère de, 286
brouwers, 36, 154
brouwerij (v. Sintervaos kapittel), 84, 265
Bruyn de, 263
Bruyn G. de, 159, 161
Bruno (paoter) 103
Buimkes (oonder de), 90
Bunde v., 160, 161
Bungeners, 215
Busschuttenhof, 192
Bylandt v., 261
Bylant Agn. v., 167

C.

Caesar (Julius), 8
Caestert, 24, 55, 70, 221
Calvo de, 31
Capoens, 189
Caris (notaris), 216
Cartissier, 206
Catharina II, 172
St. Catharina-Bongart, 164
St. Catharinadal, 158
Ste. Catharina in 't Veld, 200
Cauwenberg v., 59
Celestinus III, 142
Cellebroeders, 151, 153vv., 183
Celles de, 148
Chapeauville de, 271
Charbonnier, 280
Châtillon de, 161
Chelonia Hoffmanni, 103
Childerik II, 12
chirurgijns, 36
Choiseul, 172
Chrodogangus, 247
Citters Abr. v., 94
Claessens J.B., 105
Claessens P.G., 129
Claustrale Singel, 84, 265
Clemens v. Beyere, 81
Clemens VII, 178
Clemens XIV, 172

Clerx Leon., 138
Clocken (ter), 267
Clotarius I, 218
Clovis, 12
Coken Ma., 187
Coclers, 221
Collette, 114, 236, 252
Commissarissen-Deciseurs, 25, 87, 205, 249, 275
Commissarissen-Instructeurs, 26
Compeers, 141
Conrad II, 249, 255
Conseil des Anciens, 101
Conseil des Cinq-Cents, 101
Constant Villars de, 283
Constantijn de Groete, 273
Cornabé, 282
St. Cosmas, 36
Courten de, 31
Crahay H.W., 105
Cremers (rector), 197
Creusen Nic., 137
St. Crispinus, 35
Croone de, 267
Cruts, 286
Cudell, 287
Cuypers Jos., 210
Cyrus (pastoer), 103, 214, 217

D.

Daemen Chr., 217
Dagobert, 12, 111
Dal v. Josaphat, 159
St. Damianus, 36
Déesse Raison, 104
Delruelle Pasc., 96, 103, 209, 263
Destouvelles Cl., 105
Diana, 218
Dibbets, 287vv.
Dinghuis, 87
Dionysius Henr., 166
Dirk III, 218
doei hand, 184
Dohmen, 141

Dominikane, 18, 116vv., 129, 158, 177
Dominikanerkèrrek, 99
St. Dominikus, 115
Domitianus, 11, 271
Dopff de, 31, 91
Doppler Dr., 230, 243, 258, 274
Dousberreg, 55, 69, 70
Doyen Gill., 184, 220
Drees d'n), 18, 32, 93, 114
Drie Duiven (de), 59
Dries Ger., 188
Droixhe, 105
droogscheerders, 36
Dubois W., 129
Duitse Orde, 99, 141vv., 192, 214
Dumoulin, 262
Dupont, 280
Dyck v., 112

E.

Eberstein v., 30
l'Eclaireur, 285
Ecole centrale, 103, 120
Ecole secondaire, 103, 120
Egalité, 101
Eggertstraat, 83, 266
Eginhard, 230
Eker, 13, 203
Ekerstraot, 93
eksekusies, 88v.
Elderen Eg. v., 148
St. Eligius, 35
ellendigen-kerkhof, 266
emigrés, 95v.
Emulatie, 262
Erremenhoes, 165
Esbrard, 106
Essen God. v., 127
Estrades d', 31, 77, 191
Eugenius IV, 254
St. Everardus (kapel), 201
St. Everardus (kerspel), 37
St. Evergislus (kapel), 135, 176, 201

Eysde (kastiel), 65
Ezelemerret, 83, 184

F.

Fabry H., 105
Falco, 11
Faliezusters, 158
Fariaux de, 31, 66vv.
Fassbender, 120
Feierlicher Ritterschlag, 145
St. Felix, 179
Fermin Ph., 105
Fexhius W., 270v.
Fineau, 215
Fisen, 272
Flament, 232, 280
fontein op et Vrietof, 267
Fooz de, 105
Fouriers, 26, 31
Franciscus Romanus, 79, 138, 258
St. Franciscus Xaverius, 170
Fraanke, 12
Franse Revolusie, 96vv.
Franquinet D., 145, 263
Frederik II (keizer), 251, 258, 265
Frederik II (keuning), 172
Frederik Hendrik, 24, 33, 55vv., 155, 189, 200, 201, 212, 259
fruitkouplui, 36

G.

Gadèt (kanunnik), 186
Gadèt W., 90
galleg, 89
garnizoene, 32v., 61
Geerdinge J., 134
H. Geis (erremetaofel), 198
H. Geis (kapel), 177, 198
Gelder Wyn. v., 188
Geloes de, 261
Gendarmes du Roy, 70
Gérard (paoter), 180
Gerberga, 13, 206, 248, 265

gerdeneers, 36
Gerechte, 85v.
Germain Ca., 187
St. Gertrudis, 112
Gesellen van den Spele, 174
Gesworen Raden, 26
Gevaangepoort, 60, 116, 174, 177, 245
gewantmaekers, 36
ge-ijkde stadsflesse, 29
St. Gielishospitaol, 19, 104
gieljotien, 89, 104
gilde, 35vv.
Giselbert, 249
Godding (kanunnik), 103
Godescalcus, 210
Godin der Rede, 104
Godsdal, 135, 205
godsdeens, 56v.
Goesman-tore, 226
Goeswijn-tore, 226
Goitzhuyss van St. Anthoenis, 196
Gomicourt de, 30
St. Gondulphus, 14, 201, 228, 240, 249
Gouden Bul, 251
Goudbloemkens (die Jonge), 175
goudsmeij, 35
Govaerts H., 197
Graof v. Mestreech, 83, 187
Granvelle (kard.), 214
Grati de, 59, 192
Grauwzusters, 78, 151, 191, 193vv., 212
Gravière la, 105
Green (groete), 132, 155
Green (kleine), 20, 90
Gregorius XII, 259
St. Gregoriuskapel, 201
Gregorius v. Tours, 13, 238, 246, 272
Grisson, 61
Groesbeek Ger. v., 165
Groesselt (Huys v.), 201
Groete klok, 237
Groete Sosjeteit, 129
Groondvergaderinge, 101
Groonsveld (meule v.), 55
groofsmeij, 35
Gross v. Trockau, 145
Grooteclaes, 169

Gruyter W. de, 149
Gulden Boom den, 167
Gulden Coppe ter, 267
Gulden Leeuwe ten, 267
Gulden Ring den, 267
Gulpen v., 105, 161, 263

H.

Haakman, 53
Haan de, 130
Habets (pastoer), 218
Hadelinus Junius, 270
Haeckenkamertoren, 199
Haanen, 264
Hagemans A., 105
halve maon, 58, 67, 72
haommekers, 35
Hare Adam v., 116
Hariger, 271
Hechtermans H., 121
Heckelers, 105
Heer Th. de, 121, 198, 256
Hees v. (not.), 130
Heinsberg Jan v., 157, 254
Hègkestraot, 167
Hellemesträötsje, 112
hèlligdomsvaarte, 148, 203, 234v., 240vv.
Helm den, 267
Hèlpoort, 18, 20, 66, 155
Hemony, 61
Hendrik II (bissjop), 271
Hendrik III (hertog), 116, 255
Hendrik III (keizer), 258
Hendrik IV (keizer), 16, 84, 142, 250, 270
Hendrik V (keizer), 250
Hendrik v. Gelder, 23

Hendrik v. Beijere, 235
Hendrik v. Horne, 40
Hendrik v. Nassau, 44
Hennequin, 287
Hennus Anna, 187
Hensberch, 166
Henschenius, 229, 271
Herbenus, 123, 211, 213, 230, 232, 236
hertog v. Braobant, 15, 18, 23, 83, 109
Hessen-Cassel Fred. v., 31, 95, 97, 99
Hessen-Cassel W.v., 31, 91
Heugem, 55, 149
heujmekers, 35
Heylerhoff v., 105, 114, 139, 204, 208, 218, 221, 233
Heyligengeistmeisteren, 198
Heynsberg W.v., 152
Hierestraot, 95, 173
St. Hilarius (kapel), 57, 79, 200, 201
St. Hilarius (kerspel), 37
St. Hilariussträötsje, 37, 200
Hilberg G., 117
Hinnesdael Barb. v., 206
Hoch, 92, 205, 252
Hochterpoort (aw), 18, 60, 116
Hochterpoort (nuij), 20
Hochterpoortstraot, 17, 116, 122
Hochterweeg, 17
Hoegfrankriek, 67, 93
Hoeghoes, 193
Hoen v. Hoensbroek R., 143
Hoesselt, 158, 188, 189
Hof van Albuïnus, 17, 88
Hof v. Luik, 144
Hof v. Tèllie, 91, 101, 206, 262
Hollman Ma., 187
Holstein-Pleun v., 31, 80
Holtmerckt, 205, 213
Hompesch v., 261
Honorius III, 122, 131
Hoofwach, 91, 267
Hoogh-Schouten, 25, 61
Hoornwerken, 67, 72
Horne Jan v., 115, 125, 144, 213, 243
Horne W.v., 30, 46, 124, 167
Hôtel de Turenne, 200
hoveneers, 36
St. Hubeer, 14, 243, 269, 276

St. Hubeer (patroen), 36
Huntjens Vinc., 120
Hupkens, 205
Huyssens P., 169
hypocaustum, 227
Hyseren H.v., 117

I.

Iezere Juffrouw, 146
St. Ignatius, 165, 170
Indivies Lieg Gerech, 86, 100
Ingelsen hoof d'n, 90
Ingelse zweit, 151
In het Kerxken, 201
inhöldiging v. bissjop, 221vv.
inkertering, 31vv., 153, 162
Innocentius II, 255
Innocentius III, 124
intoch v. hoegproos, 258vv.
Isabella (prinses), 183

J.

St. Jaan (kèrrek), 57, 78, 79, 149, 160, 190, 194, 202, 207, 211vv.
St. Jaan (kerspel), 37
St. Jaan (patroen), 36
Jakoba vaan Beijere, 132
Jaminé, 285
Jansenisme, 172
Jan v. Arckel, 24
Jan v. Beijere, 24, 35, 40
Jan I v. Braobant, 23
Jan II v. Braobant, 271
Jan v. Horne, 115, 125, 144, 213
Jan v. Nassau, 49
Jan v. Vlaondere, 23

Jan Zonder Vrees, 42
Janssen, 263
St. Jaokob (hospitaol), 19
St. Jaokob (kapel), 58, 78, 126, 177, 201
St. Jaokob (kerspel), 37
Jaokobs J., 166
Jaunez (hoof v.), 182
Jessé P., 105
Jessé P.D., 105
Jessen Anna, 187
Jobeke Ger. v., 210
Joedepoort, 204
St. Joezep, 36
St. Joris (kapel), 117, 120, 177, 199
St. Joris (kerspel), 37
St. Jorisstraot, 17, 117
Jourdan, 99
Junius Hadelinus, 270

K.

kaart van de Bellomonte, 176
Kalvarieberreg, 158, 187vv., 196
kalviniste, 165, 171v.
Kan, 70, 280
kanaal nao Luik, 91, 134, 204
Kanunnikke, 246v., 259
Kantongerechte, 105
kantwèrrekers, 35
kapelle, 197vv.
Kappesijne, 178vv., 262
Karel de Groete, 12, 112, 231, 240, 247
Karel Martel, 12, 239
Karel de Stoute, 153
Karel V, 118, 151, 161, 242, 251
Karel IV, 251
St. Katrijnehospitaol, 19, 199
St Katrijnekèrrek, 58, 200, 215vv.
St. Katrijnegengske, 200
kazerne, 32
Keesmerret, 17, 226
keizerzaol, 231
kèrrekhof, 104, 180
kèrremesse, 94

kerspelen, 37, 100
Kesenruwe, 167
Kessel L., 165
Kessels Math., 135
keuningskapel, 235
Kléber, 16, 98
Kleebeck, 100
Klei Gressje, 18
Kleine Green, 20, 90
Kleijn Licent, 20, 31
Koburg (prins v.), 97
Koeck R., 117
Kolepoort (beuveste), 18, 176
Kolepoort (underste), 18, 176
kemediespeule, 77, 170, 174vv.
Kommendantshoes, 102, 112
Kommel, 84, 149, 188
Koompe, 94, 164
kongres v. Wene, 281
kongres v. Londe, 288
konkordaat, 209, 279
Konventuele, 125
koperslegers, 36
kortespoelders, 36, 161
kousestrikkers, 36
Kovelingestraot, 90
kriemers, 35
Kronenhof, 155
H. Kruus, 112
Kruusdaogpersessies, 225v.
Kruushiere, 73, 148vv.
kruustochte, 141, 148, 226
kripte (Slevr.), 219
kripte (Sintervaos), 230v. 239

L.

Laag Lenculen, 183
Laank Gressje, 18
Lacourt, 59
Laeken P., 155
Lage Barakken, 32
lakes-oetdeile (de), 254
lakewevers, 36, 39, 134, 140, 213, 238

Lakeweversplein, 90
St. Lambeer, 278
St. Lambeerskapelke, 63, 278
lammertiende, 254
Landbouwproefstation, 150
landskommendant, 143
Landskroen (de), 45, 58, 59, 87, 88, 252
Lange Gaank, 103, 171, 236
Lannoy Cl. de, 31, 183
Lannoy Jac de, 117
Lanthelmus, 131
Lantsmans, 59
Latijnse sjaole, 58, 137, 141, 167v., 173, 236
Lede de, 31, 54
Leechtenberreg, 92, 125
Leemkuylen (dörrep), 19, 82v.
Leemkuylenpoort (aw), 18, 91, 127, 183
Leemkuylenpoort (nuij), 20
Lefébure E.J., 105, 106
Leio III, 240
Lenarts de, 111
Lens de, 180
Leugenpoort, 18
leurders, 36
Leurs Jos., 153
Lewallus, 163
liberté, 101
licente, 26, 31
Liebaert in den, 267
Liedekerke de, 261
lienewevers, 36, 161
limietbeschrijvingen, 83v.
Limpens de, 105
Lindekruus, 32, 80, 93, 225
Lindekruuspoort, 20
Linkelestraot, 17
lintwèrrekers, 36
Lipkens A., 105
St. Lodewijk, 177
Lodewijk (keuning), 15
Lodewijk XIV, 24, 33, 64vv., 80, 189, 121, 125, 129, 164, 171, 175, 194, 200, 212, 267
Lodewijk XV, 172
Lodewijk v. Nassau, 44
Lodewijk v. Bourbon, 115, 154, 160
Lollarde, 153
Loommerd, 135, 157

Londono de, 30
Longré, 105
Loon (graof v.), 23, 206
Lopes Figueroa, 49
Lotharius III, 211, 250
Louis d'Qutre-Mer, 13
Louvois, 70
Louvrex de, 161
Louvrier Ma., 187
Louwberreg, 69, 99
Löwendal v., 31
Löwenthal v., 92
Loyens, 161
Loysel, 106, 216
St. Lukas, 35
luibe (v. gilde), 38, 91
Luikeneers, 24, 40, 109, 164
Luiks Hoeg Gerech, 86, 101
lujers, 36
Lummel, 55
Luregraof, 18
Lurepoort, 18
Luterse kèrrek, 79

M.

Maagdendries, 114
Maes (sjout), 169
Maes J., 112
Maesen v.d., 282
manezje, 93, 175
Mansfeldt v., 49, 261
Maosbrök, 8, 20, 23, 51, 61, 79, 98, 104, 138, 208, 255vv.
Maosmeule, 20, 90
Marck de la W., 89, 117
Marck de la E., 109, 161
Marescot de, 98
St. Maria Magdalena- en Agneskapel, 201

St. Maria ten Oever (kapel), 11, 125, 176, 199, 228
St. Maria ten Oever (kerspel), 38
St. Markoen, 117, 235
Marres Michiel, 128
Maseurke, 139
St. Maternus, 10, 107, 123, 136, 229, 270
St. Maternuskapel, 197
St. Mattijs (kèrrek), 58, 78, 79, 170, 200, 201, 209, 213vv., 259
St. Mattijs (kerspel), 37
St. Mattijs (patroen), 36
Maurits (prins), 54
Maurits v. Saksen, 92, 133
Maximiliaan (hertog), 164, 241
Maximiliaan Hendrik, 196
Méan L. de, 261
Méan J. de, 261
meeg, 28
St. Meerte, 103, 151, 207vv.
St. Meerteshospitaol, 19
Melbeek v., 59
Membrede A., 101, 105
Merkes, 52
Mérode J. de, 30, 46
Merret, 177
Merretsjeep, 62, 67
Merriejestraot, 11, 136, 199
Mets Anna, 158
metseleers, 35
meuleneers, 36
Meulepoort, 20, 90
meule v. Groonsveld, 55
Meyer J., 105
Michiels Jos., 102, 105
militaer bezètting, 30v.
Minckelers, 161
Minnebreure, 18, 78, 94, 122vv., 178
Minnebreureberreg, 104, 122
Miranda, 97
mistes, 165
Mockel J. en W., 105
Moer W. en C., 237
Mölder (paoter), 104
Molendino E. de, 158
Mondragon, 48
Montagne de la, 188
Montaigne H. de, 127
Montesdoca Fr. de, 30, 45

Montfort (kastiel), 23
St. Monulphus, 14, 201, 218, 228, 229, 239, 246, 249, 269vv.
Mookerhei, 44
Moosmerret, 17, 198
mousquetaires, 70
Mulleners (pastoer), 229
Munster (vrede v.), 60, 126
Munsterbèlze (abdij), 91, 198
Munsterbèlze (refuzjie), 205
Munte (die), 83, 187
Munte (ierste Mestr.), 12
misteriespeule, 174

N.

Napoleong, 34, 102, 104, 264, 279
Narthex (v. Sintervaos), 231
Nassau-Weilburg (prins v.), 31, 94
Natalis L., 215
Natuurhistorisch genootsjap, 197
Navagne, 59, 65
Negejaorigen Oorlog, 33
Neder-Maas (Dept.), 101
nejeerse, 36
Nekum, 55
Neuss v., 117
Neven Arn., 157
Neven J., 101
St. Nicolaes-Gasthuys, 199
Nieuwenhof, 32, 151, 163vv.
Nieuwe Werck, 156, 231, 234
Nierstrasz, 105, 106
Nijmegen (vrede v.), 24, 33, 77, 79, 109, 126, 172, 192, 200
noedkis, 24, 244v.
Noormanne, 13
Nootstock, 113
notarisse, 105

Notger(us), 111, 217, 276
Nottin (broeder), 59
Nullens D., 119
Nypels H.M., 204, 262
Nypels L.Th., 285

O.

Observanten, 125
St. Odiliënberg, 183
oeftmengers, 36
Oignies (graof v.), 127
Olifant (in d'n), 204
öllegerhuiskes, 94
Oostenriekers, 100, 220
Oostenriekse Suksessie-Oorlog, 34, 93
Oraanje (prins v.), 44
Oraanje (prinses v.), 243
Orleans (hertog v.), 70
Otto I, 13
Otto II, 15
Otto III, 250
Oude Caerte, 23, 24vv., 40, 62, 75, 86
Oudestijnen, 138
Overhoofdlieden, 38

P.

Paasspel, 174
Pacificasie v. Gent, 46, 119, 124
Palies v. Justisie, 128
Palmerston (lord), 288
palts, 12, 202v., 266
Panhuys v., 105
Paotersbaon, 122, 130
Paoter Vink-teurensje, 60, 159
Pappenheim v., 55
Paredis Mgr., 210
Paradies, 66
Parma, 43vv., 119, 124, 143, 152, 162, 167, 215, 234
Parvus Math., 201

Pasmans (paoter), 59, 171
Passers L., 150
Pastoersträötsje (Wieker), 210
Pauli M., 152
Paulus III, 179
Paulissen J., 105
Pay-Meesters, 26
Pélerin, 111
pèlswèrrekers, 36
Penitente-kloester, 78, 109, 191v.
Penitentenpoort, 193
Pepijn v. Herstal, 112
Pepijn de Korte, 247
Pepijn v. Landen, 112
Percée, 182
St. Perpetuus, 197
Perue P., 132
Perroen, 80, 103, 177
peskrenkdes, 124, 151, 155v., 179, 180, 188, 193
Peter Czaar, 91, 135, 243
Philips (hertog), 254
Philips II (keuning), 167, 243, 259
Philippus II, 15, 187, 250
Philips III, 184
Philips de Goede, 109, 251
Pierrepont H. de, 23, 148, 205, 255
Pierssens J., 105
St. Pieter (dörrep), 63
St. Pieter (fort), 81
St. Pieter (patroen), 36
Pietersberreg, 68, 92, 99
Pietersem, 49, 252
Pieterspoort (aw), 18
Pieterspoort (nuij), 20, 67
Pisart, 264
Pitton, 162
Pius II, 154
Pius VII, 286
Plaankstraot, 85, 211, 218
plekkers, 36, 91
Pollefertore, 210
Pont Royal, 80, 121
Poort J.v.d., 80, 138
Poort v. Gaveren, 87
Poort v. Haren, 116
Poort v. Leuth, 268
Poort v. Petersheim, 159

Poort v. Reckheim, 87
Poort v. Reymborch, 167, 201
portieke (H.B.S.), 120
Portiuncula, 122
poswageldeenste, 94
prebende, 253, 259vv.
Preekhiere, 115v.
Proemen Arn., 118
Proosdij, 85, 232, 249, 265
prooste v. Sintervaos, 57, 84v., 212, 247
prokurörs, 28
prukemekers, 36

Q.

Quellijn, 139

R.

Radboud, 249
Rademakers G., 150
Radulf, 148
Raedtsverwanten, 27
Raginarius, 249
Randenrade J.v., 152
ravelijn, 50
recesse, 27 vv., 80, 86
Rechterlikke Mach, 105
Recolectine, 191
Récollets, 128
Rederijkerskamers, 174
Rifformasie, 43, 165
refuzjees, 79
Refuzjie v. St. Gerlach, 204
Refuzjie v. Godsdal, 204
Refuzjie v. Herkenrocde, 206
Refuzjie v. Hoch, 205
Refuzjie v. St. Jacques, 206
Refuzjie v. Meerse, 206
Refuzjie v. Munsterbèlze, 206
Regout Petrus, 116, 205

St. Remaclus, 201
Rethorisins v.d. Wijngaertzranck, 175
Rieks-Arsjief, 123
Riempst Jac. v., 114
Riempst Joh. v., 143, 214
Rijprooste, 86, 260
Rijswijck (vrede v.), 33
Ringh (in den), 267
Roede v. St. Lambertus, 219
Roeffstraete, 84
Roelands L., 236
Romanus Franciscus, 79, 121, 138, 258
Romeine, 8v., 227v.
Romeinse Baon, 8
Romeinse Legerplaots, 8v., 218
Romeinse Weeg, 8
Romeyns Nic., 169
ronde maet, 219
Rooth J.H., 105
Rosen de, 161
Ross J.M., 105
Rubens, 209
Rudolf (keizer), 255
Rutgerus, 249
Rutten, 262
Ruyschenberg H.v., 144, 168
Rycke Joh., 267
Ryckelen, 263

S.

Sac, 114
Sack, 281
sakkermintshuiske, 150
Saksen-Koburg (prins v.), 81
Salm (prins v.), 30, 31, 65, 66, 171
Salmasius, 212
Savoye (prins v.), 81
Saxdriesch, 114
Schauwenburg v., 30
Scheitzhabener, 215
schepenen, 26
Schmeitz (pastoer), 230
Schols, 263
Schomberg de, 79
Schoonenveerders, 39
Schroey-straete, 155, 181

schutten, 46

Schuttenhof op Hoogh-Lenculen, 127
Schwartzenberg M.v., 30, 47, 52
Sebastiaone, 42
Sepulchrijne, 151, 182vv.
Sintervaos, 10, 13, 107, 118
Sintervaosgashoes, 13, 17, 60, 157, 177, 202v., 266
Sintervaoskapittel, 13, 82, 112, 117, 131, 149, 160, 167, 171, 173, 194, 202, 248vv., 268v.
Sintervaoskèrrek, 103, 228vv., 271
St. Severinus, 36
Sigebert van Gembloux, 229, 270
Silvius (kaplaon), 59
Simoneta M.A., 50, 215
Sinterklaoskapel, 199
Sinterklaoskèrrek, 130, 178, 190, 207, 210v., 221
Sinterklaoskerspel, 37
Sinterklaospatroen, 36
Sixtus V, 133
sjavot (Braobans), 85, 88
sjavot (Luiks), 60, 88, 117
sjeunmekers, 35
sjippers, 36
sjrienewèrrekers, 36
slachhoes (aajt), 124
slachters, 36
Slavante, 125, 129
Sleutel de, 84, 267
Slevrouwekapittel, 82, 133, 135, 208, 211
Slevrouwekèrrek, 87, 103, 130, 140, 169, 170, 178, 190, 217vv., 269v.
Slevrouwekèrrekhof, 166, 211
Slevrouwepoort, 80
Slevrouweweeg, 124, 130
Smeermaos, 55, 70
smókkelhandel, 147
Smits, 264
snijders, 36
Soevereine vorst, 217, 281
Soiron A. en G., 103, 264
Solms (graof v.), 31
Spanjaarde, 33, 55, 58, 62, 65
Spaonse Suksessie-Oorlog, 34, 81
Spinola, 54, 169
Sprenger W., 226
Staat, 89
stadhoes (aajt), 60, 87
stadhoes (nuij), 58, 60, 61, 80, 87, 192
stadsdiploma's, 219

stadsflesse, 29
Stalen Poort, 167
Stampart J., 149
standaardmaote, 219
Staotehoes, 17, 80, 268
Staotesträötsje, 112
Staote-Ginneraol, 24, 259, 261
Stas H., 194
Sterre der Zee, 123, 126, 127, 130, 199, 202
Stevens, 135
Stierbold, 131
Stockhem v., 59, 161
stoffeverrevers, 36
Stokstraot, 83, 204, 217
Straeten N.v.d., 150, 166
straove, 87vv.
straotverliechting, 69, 90
Stregnaert Andr., 170, 201
Stroevelelaon, 191
Strouven El., 187vv.
Stroys (in den), 267
struje taker, 60, 80, 185
Stuers Jhr. V. de, 153, 164, 205, 210
stukadoors, 36
stijsselmekers, 36
supplikasies, 243v.
Sul, 158
Sulsruwe, 158
Synagoog, 180

T.

Tachtigjaorigen Ooorlog, 33, 60
Tacitus, 8

Taofelstraot, 200
Tapijn Seb., 49, 52
teengeters, 35
Ternejje, 55
St. Teunis (kerspel), 38
St. Teunis (straot), 131
Teurensjes de, 286
tejater, 77, 93, 95, 173, 175
Thoelen R., 105
Thomassen, 262
Thijssen Ga., 187
Tilly (graof v.), 31, 91, 192, 205
Tirlemont, 60
Toledo de, 49
Tol en Munt (rech v.), 15
Tombeur de, 137
Toongere, 64
Toongersepoort, 20, 67, 69vv., 286
touwslegers, 36
Trajectum, 9
Tribunal Civil, 105
Tribunal Criminel, 105
Tricht Aert v., 123
Trier H.v., 233
Turenne, 63v.
Twaalfjarig Bestand, 54
Tweebergen, 82vv., 101, 201, 249
Tweebergenpoort (aw), 18, 84, 91, 127, 177, 265
Tweebergenpoort (nuij), 20
Twiehierigheid, 15, 23vv., 62, 86, 96, 171, 250

U.

umwalling (ierste), 18vv., 177
umwalling (twiede), 19vv.
Unie v. Utrech, 47
St. Urbanus, 36

V.

Valdez, 49

Val-Dieu, 135, 204
Vallekenberreg (kastiel), 63, 65
Valois Ja. v., 181
Vastelaovensvure, 185
Vauban, 70, 71
Veerlinxpoort, 18, 245
verraod v.P. Vink, 58vv., 125, 171
Verrekesmerret, 91
Vervix de, 68
vèssers, 36
Veugen, 104
Vief Köp, 59
Vilain XIIII, 174
St. Vincentius (kapel), 168, 178, 197
St. Vincentius (kerspel), 37
Vink (paoter), 58vv., 125
Visschers F.B., 105
Vèssermaos, 21, 60, 135, 157
Vleytingen v., 148
Vloeiewach, 155
Volkerenslag, 280
vollekssstumming, 288
Voltaire, 172
Vos, 128
Vos ten, 267
Vrancken Ma., 187
Vredegerechte, 105
Vrede v. Aoke, 93
Vrede v. Munster, 59, 126
Vrede v. Nijmegen, 24, 33, 77, 79, 109, 126, 172, 192, 200, 212
Vrede v. Rijswijk, 33
Vrietof, 91, 177, 202, 242, 265
Vroenhof, 82vv., 85, 132, 183, 187
vrijheidsboum, 103
Vrijthof, 282

W.

Waldeck (graof v.), 31, 79
Waldenze, 115
Waolse kèrrek, 79, 104, 200
Wassenaar (baron v.), 103, 144, 268v.
weishoes (katteliek), 79, 158
weishoes (protest.), 79, 104, 126
Wellens P., 121
Wery, 237

Wèt v. 15 Fructidor An IV, 108
Wèt v. 5 Frimaire An VI, 110
Weustenraod Th., 285
Weyermolens, 194, 213
Wiekerpoort (aw), 286
wienkouplui, 28
wienverkoup, 258
Willegisus, 239
Willemsen (pastoer), 197
Winands W., 120
Winckel in den, 117, 144, 267
Wit Mr. J. de, 280
Witmekersstraot, 17, 140
Wittem (Jan v.), 30
Witte Vrouwe (kerspel), 38
Witte Vrouwe (kloester), 12, 18, 108, 111v., 151, 177
Wittevrouweveld, 112
Woelbeke Joh. de, 199
Wolder, 55, 70
Wöllem I (keuning), 180, 190, 288vv.
Wöllem III (prins), 65, 79, 81
Wonck, 24
Wurttemberg (prins v.), 81

IJ.

IJkkantoer, 94
IJseren Huys het, 169

Z.

zaajtstokers, 35
Zapstraot, 14, 129, 191, 248
Zeegelaer Joh. v., 214
zeipstokers, 35
zjenie, 115
Zjezwiete, 78, 93, 95, 165vv., 181, 201, 216, 236, 259
St. Zjozefkèrrek, 139
Zwaonegrach, 59
Zwentibold, 249